

PAGINAE HISTORIAE

**SBORNÍK
NÁRODNÍHO
ARCHIVU** **18**

Obsah

Studie

PŘÍSEDÍCI ZEMSKÉHO SOUDU ČESKÉHO KRÁLOVSTVÍ (1542–1620) NA HABSBURSKÝCH DVORECH A NA DVOŘE FRIDRICH A FALCKÉHO	7
Petr Mareš	

ZEMSKÝ ÚSTAV PRO CHOROMYSLNÉ V PRAZE V LETECH 1791–1886	67
Petra Chaloupková	

K POČÁTKŮM ČESKÉHO NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO TISKU	101
Jan Kramář	

VYŠETŘOVÁNÍ ČLENŮ NÁRODNÍ OBCE FAŠISTICKÉ V ÚNORU 1933	133
Pavel Baloun	

Materiály

SEZNAM CTIHDODNÝCH PIARISTŮ Z ROKU 1710	147
Václav Bartůšek	

TOSKÁNSKÝ ZÁSLUŽNÝ ŘÁD SVATÉHO JOSEFA. HISTORIE – STATUTA – PRAMENY – SEZNAMY VYZNAMENANÝCH	165
Eva Gregorovičová	

LITERÁRNĚ ČINNÍ ČLENOVÉ A PŘÍZNIVCI KAPUCÍNSKÉHO ŘÁDU V ČECHÁCH	217
Miroslav Pacifik Matějka	

POHŘEBNÍ ŠTÍTY Z KOSTELA POVÝŠENÍ SV. KŘÍŽE V DOUBRAVNÍKU	265
Helena Sedláčková	

Projekty

- POLICEJNÍ POBYTOVÉ PŘIHLÁŠKY JAKO DŮLEŽITÝ
PRAMEN PRO POZNÁNÍ DEMOGRAFICKÝCH A SOCIÁLNÍCH
PROMĚN PRAHY V LETECH 1850–1918** 299
Milan Vojáček
- ZDENĚK NEJEDLÝ A ČESKÁ CESTA KE KOMUNISMU** 302
Jiří Křest'an
- PROGRAM „VEŘEJNÉ INFORMAČNÍ SLUŽBY KNIHOVEN
(VISK)“ V KNIHOVNĚ NÁRODNÍHO ARCHIVU
V ROCE 2009 – POČTVRTÉ** 310
Dagmar Spáčilová – Václav Bartůšek

Zprávy

- NÁRODNÍ ARCHIV V ROCE 2009** 321
Eva Drašarová
- PUBLIKAČNÍ ČINNOST NÁRODNÍHO ARCHIVU A JEHO
PRACOVNÍKŮ ZA ROK 2009** 351
Olga Pospíšilová
- INFORMACE O FONDU MINISTERSTVO VNITRA – ŠLECHTICKÝ
ARCHIV ULOŽENÉM V NÁRODNÍM ARCHIVU** 361
Pavel Koblasa
- ŘEDITELSTVÍ CÍSAŘSKÝCH SOUKROMÝCH A RODINNÝCH
STATKŮ PRAHA** 367
Jiřina Juněcová
- KANCELÁŘ TAJEMNÍKA ÚV KSČ OLDŘICHA ŠVESTKY** 374
František Frňka
- SVATÍ CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ Z ŘÍMA NOVÉ DOBY** 381
Václav Bartůšek
- TRENDY A TRADICE 2009. ZPRÁVA O MEZIOBOROVÉ
ODBORNÉ KONFERENCI** 383
Vladimír Waage

Literatura

HISTORICKÁ FOTOGRAFIE 2007, 2008–2009	395
Vladimír Waage	
BĚHOUNEK, VÁCLAV: ZELENÝ ANTON. PLÍŽIVÉ KONTRAVZPOMÍNKY	402
David Hubený	
PUBLIKACE LATINA V CÍRKEVNÍM A SVĚTSKÉM ŠKOLSTVÍ	404
Václav Bartůšek	
PŘÍNOSNÁ PUBLIKACE KE KARLU KRAMÁŘOVI	405
Jiří Křest'an	
PRŮCHA, VÁCLAV A KOL.: HOSPODÁŘSKÉ A SOCIÁLNÍ DĚJINY ČESKOSLOVENSKA 1918–1992. I–II. DÍL, BRNO 2004–2009	407
Pavel Dufek	
KRŠKO, JAN: MEZIVÁLEČNÝ TRAMPING NA RAKOVNICKU	411
David Hubený	
ANOTACE K MAĎARSKÉ ARCHIVNÍ LITERATUŘE	413
Pavel Koblasa	
SEZNAM AUTORŮ	416

Přisedící většího zemského soudu Českého království (1542–1620) na habsburských dvorech a na dvoře Fridricha Falckého¹

Petr Mareš

Při zpracovávání biogramů k prosopografické analýze přisedících většího zemského soudu Českého království v letech 1542–1620² jsem se setkal s předpokládanou skutečností, že někteří z přisedících v průběhu svého života zastávali různé hodnosti na dvorech panovníků, panovnic, arciknížat a arcikněžen z rodu Habsburků a na dvoře krále Fridricha Falckého. Prolínání šlechtických kariér na dvorské a zemské úrovni již česká historická věda věnovala pozornost, stalo se tak však buďto výběrově a ukázkově v rámci širších monografií nebo s ohledem na užší časové období, popř. dobu vlády jednoho panovníka. Cílem tohoto příspěvku bude poukázat na jeden z dalších možných úhlů pohledu na problematiku dvorů. A to zjistit, jak se zastávání funkce přisedícího většího zemského soudu – ať už před, během, anebo po funkčním období – jakožto vrcholu politické kariéry šlechtice na zemské úrovni prolínalo se zastáváním některé hodnosti nebo dokonce kariéry na dvoře nebo dvorech příslušníků rodu Habsburků v letech 1542–1619 a na dvoře krále Fridricha Falckého v letech 1619–1620.

¹ Text je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, jehož nositelkou je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. V jeho rámci jsem podnikl ve dnech 29. května – 14. června 2009 studijní cestu do Tiroler Landesarchiv(u) v Innsbrucku a Haus-, Hof und Staatsarchiv(u) ve Vídni. Garantem cesty byla doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., které jsem zavázán za její uskutečnění, a které tímto zároveň děkuji za pročetí výsledného textu.

² Dolní časová hranice je daná známou skutečností, kdy v roce 1541 shořely na Pražském hradě desky zemské. Obnoveny byly ještě téhož roku, ale první seznam přisedících většího zemského soudu pochází až z roku 1542, konkrétně ze zasedání „v pátek o suchých dnech postních, jinak před Přenesením svatého Václava dědice Českého“, tj. 3. března. Viz Národní archiv (dále NA), fond Desky zemské větší (dále DZV) I D 20–D 20'. Srov. Vavroušková, Anna (ed.): Desky zemské království českého. Řada I: kvaterny trhové. Svazek 1: Kvaterny trhové běžný černý od léta 1541–1542. Praha 1941, s. 107, č. 222. Horní časová hranice je daná bitvou na Bílé hoře. Poslední předbělohorský soud zasedl „ve čtvrtek po neděli Exauti [!]", tj. 4. června 1620. Viz DZV 140 C 23'–C 24'. Následující soud, který měl být zahájen ve čtvrtek po svatém Jeronýmu, tj. 1. října, v důsledku vrcholících válečných událostí nezasedl.

Přisedící většího zemského soudu Českého království (1542–1620) – východisko srovnání

Jedním z nejvýznamnějších správních úřadů Českého království před Bílou horou byl bezpochyby větší zemský soud.³ Na rozdíl od jiných soudních úřadů předbělohorské doby mu dosud nebyla jako samostatné instituci věnovaná větší dílčí studie či monografie.⁴ Kromě zasazení zemského soudu do kontextu dějin správy a práva, které přinášíjí základní příručky dotčených oborů,⁵ se zatím největší pozornost českých historiků a právníků upřela k otázce obsazování zemského soudu⁶ a k otázce procesního řízení před ním.⁷ Z dobových pramenů nelze opomenout zasazení většího zemského soudu do organizace zemské správy v zemských zřízeních⁸ a jeho postavení v očích soudobých historiků.⁹ Ačkoliv dnes máme pro předbělohorské období k dispozici soupisy nejvyšších zemských

³ Dobová titulatura tohoto úřadu v písemnostech na místě podpisové formule zněla: „*Páni a vladky, nejvyšší úředníci a soudcové zemští Království českého nyní na Hradě pražském při soudu zemském pospolu shromáždění*.“ Jeho úlohu jako orgánu zemské správy zachycují velmi dobrým způsobem listy poselací odeslané od zemského soudu, přepsané do menších desk zemských. Viz NA, fond Desky zemské menší (dále DZM) 95, 128 a 183.

⁴ Nejvíce pozornosti se zatím dostalo dvorskému a komornímu soudu. Viz Kreuz, Petr: Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547. Praha 2000; Dragoun, Michal – Mařa, Petr: Komorní soud za Vladislava Jagellonského 1471–1488. Sborník archivních prací 47, 1997, s. 315–329; Schulz, Václav: Příspěvky k dějinám soudu komorního Království českého z let 1526–1627. Praha 1904. Apelačnímu soudu věnovala svou pozornost Hausenblasová, Jaroslava: Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. *Paginae historiae* 13, 2005, s. 5–31.

⁵ Naposledy Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka – Dobeš, Jan: Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost. Praha 2005, s. 96–97; Malý, Karel a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha 1997, s. 72–75.

⁶ Sršeň, Lubomír: Větší zemský soud v Čechách ve vyobrazeních 16. století. Časopis Národního muzea – řada historická 144, č. 3/4, 1975, s. 143–178; Starý, Marek: Několik poznámek k personálnímu obsazení Českého zemského soudu v době předbělohorské. In: Knoll, Vilém – Bednář, Václav (eds.): Naděje právní vědy. Býkov 2006. Sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech 29. 6. – 1. 7. 2006 na Zámeckém statku Býkov. Plzeň 2006, s. 459–469; týž: Proměny ve složení většího zemského soudu v Čechách v období kolem roku 1620. *Právněhistorické studie* 39, 2007, s. 79–91.

⁷ Markov, Josef: Přípravné řízení procesní v Českém právu zemském XIII.–XVII. století. Bratislava 1930 a týž: Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století. Praha 1967. Srov. také Malý, Karel: K českému trestnímu právu 15.–16. století. Praha 1962 a týž: Trestní právo v Čechách v 15.–16. století. Praha 1989.

⁸ Jednotlivé články v tzv. Vladislavském zřízení zemském z roku 1500. Viz Palacký, František (ed.): Zřízení zemské království českého za krále Wladislava r. 1500 vydané. Archiv český V., Praha 1862, s. 5–266; Kreuz, Petr – Martinovský, Ivan (ed.):

úředníků¹⁰ a seznamy přisedicích nejdůležitějších soudních institucí, tj. komorního a dvorského soudu,¹¹ apelačního soudu¹² a menšího zemského soudu,¹³ v případě většího zemského soudu je tomu právě naopak.¹⁴

Jedinečným a také primárním pramenem pro zodpovězení otázky kdo vlastně zasedal ve větším zemském soudu před Bílou horou jsou soupisy soudců, tzv. přisedicích, zapisované pravidelně při zasednutí každého jednotlivého soudu do desk zemských, konkrétně do řady desk zemských větších trhových.¹⁵

Větší zemský soud zasedal podle usnesení zemského sněmu v roce 1543 až do Bílé hory každoročně ve třech pravidelných termínech zakotvených v právech a zřízeních zemských, totiž „*První nazejtří svatého Jeronyma najprvé příštího* [tj. 1. října]. *Druhý v pátek o suchých dnech postních* [tj. v období mezi 13. únorem

Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích). Edice. Dolní Břežany 2007. Jednotlivé články v právech a zřízeních zemských z let 1530, 1549 a 1564. Viz Jireček, Josef – Jireček, Hermenegild (edd.): *Codex iuris Bohemici*, Tomi IV. Pars 1. Sectio 1.: *Jura et constitutiones regni bohemiae saeculi XVI*. Praha 1882 (dále CIB). A jednotlivé články v redakci práv a zřízení zemských z počátku 17. století. Viz Glücklich, Julius (ed.): *Nová redakce zemského zřízení Království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno 1936.

⁹ Např. pohledem Pavla Stránského. Viz Ryba, Bohumil (ed.): Pavel Stránský. O státě českém. Praha 1940, s. 241–242.

¹⁰ Soupisy nejvyšších zemských úředníků uveřejnil Palacký, František: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. In: Charvát, Jaroslav (ed.): *Dílo F. Palackého I*. Praha 1941, s. 321–417.

¹¹ Schulz, Václav: Příspěvky k dějinám soudu komorního Království českého z let 1526–1627. Praha 1904.

¹² Hausenblasová, Jaroslava: Počátky apelačního soudu v Čechách a jeho personální obsazení 1548–1627. *Paginae historiae* 13, 2005, s. 5–31.

¹³ Burdová, Pavla: Úřad desek zemských. *Sborník archivních prací* 36, 1986, s. 276–381.

¹⁴ Vyplnit tuto mezeru si bere za cíl disertační práce, kterou zpracovávám na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, na Katedře archivního studia a pomocných věd historických, pod vedením PhDr. Zdeňka Hojdy, CSc. Její prozatímní název zní „Zemský soud větší království Českého 1542–1620. Prosopografická analýza přisedicích.“

¹⁵ DZV 1, 4–5, 7–27, 127–140. Srov. moderní rejstříky k deskám zemským. Viz Letošník, Václav: *Die Böhmische Landtafel. Inventar, Register, Übersichte*. Praha 1944; Burdová, Pavla: *Desky zemské 1541–1869. Inventář*. Praha 1990; táž: *Desky zemské 1541–1869, Seznamy kvaternů. Rejstřík*. Praha 1990. Způsob zapisování přisedicích do desk zemských upravovala práva a zřízení zemská. Viz CIB, s. 11 „*Zřízení zemská 1530*. 20“, s. 172–173 „*Práva a zřízení zemská 1549*. C. 4. “ a s. 514 „*Práva a zřízení zemská 1564*. B. 27. “, a Glücklich, J.: *Nová redakce*, s. 66 „*B XXVII*“. Kromě seznamů v deskách zemských se lze setkat s ojedinělými seznamy přisedicích vzniklými např. pro potřeby jednotlivých přisedicích soudu, dochovanými v některých domácích archivech. Např. SOA Třeboň, *Historica Třeboň* 1216–1682, inv. č. 6371, sign. 5294. Evidované jsou také několikrát vyobrazení zasednutí zemského soudu na obrazech, v tisících nebo nástěnných a nástropních malbách. Viz Sršeň, L.: *Větší zemský soud*, zvl. s. 155–177.

a 19. březnem]. *Třetí v pátek o suchých dnech letničních* [tj. v období mezi 15. květnem a 18. červnem].¹⁶ Dílčí analýza ukázala, že v letech 1542–1620 mělo dojít k zasednutí zemského soudu ve 237 případech. Zasedl však jen 185-krát (= 78 %), a 52-krát (= 22 %) se zasedání nekonal. Příčin bylo několik, nejčastěji nepříznivé události v zemi (zejména v letech 1610–1611, 1618–1620), účast českých šlechticů na válečných taženích za hranice země (např. jeronýmský soud v roce 1566), mor v Praze a okolí (např. jeronýmský soud v roce 1582), konání zemského nebo generálního sněmu v termínu zasedání zemského soudu (např. letniční soud v roce 1565), nepřítomnost dvou nebo tří ze tří hlavních úředníků soudu, tj. nejvyššího komorníka království Českého, nejvyššího sudího království Českého a nejvyššího písaře království Českého, bez nichž soud nemohl zasednout (např. letniční soud v roce 1587), nebo méně než 10 přítomných přísedících, což byl nejmenší možný počet nutný k usnesení (např. letniční soud v roce 1550).

Při zkoumání otázky kolik přísedících vlastně v zemském soudu zasedalo zjišťujeme ve sledovaném období určitý vývoj, který se zakončoval na přelomu 16. a 17. století. Tehdy v zemském soudu zasedali jednak členové panského stavu, jednak členové rytířského stavu, a to v přesně stanoveném počtu. Každý stav zastupovaly dvě skupiny přísedících. Předně osoby, zasedající v soudu z titulu funkce v jednom z nejvyšších zemských úřadů, tedy 8 míst vyhrazených pro panský stav a 4 místa vyhrazená pro rytířský stav.¹⁷ Po nich následovaly osoby bez nejvyššího zemského úřadu, zasedající v soudu z titulu jmenování panovníkem. Těm bylo vyhrazeno 8 míst pro panský stav¹⁸ a 5 míst pro rytířský stav.¹⁹

Personální obsazování míst ve větším zemském soudu mělo svůj tradiční mechanismus. Obecně lze konstatovat, že nejvyšší zemské úředníky vybíral panovník z hlasů, tj. z navržených jmen několika šlechticů, zaslaných mu písemně každým jednotlivým nejvyšším zemským úředníkem a každým jednotlivým přísedícím vět-

¹⁶ CIB, s. 170 „*O soudu zemském kdy a jak držán býti má. B. 38.*“

¹⁷ Panskému stavu byly vyhrazeny úřady nejvyššího purkrabí pražského, nejvyššího hofmistra království Českého, nejvyššího maršálka království Českého, nejvyššího komorníka království Českého, nejvyššího sudího (zemského) království Českého, nejvyššího kancléře království Českého, nejvyššího sudího dvorského království Českého a purkrabího karlístejnského. Rytířskému stavu byly vyhrazeny úřady nejvyššího písaře království Českého, podkomořího království Českého, purkrabího karlístejnského a purkrabího kraje hradeckého. Úřad nejvyššího maršálka království Českého byl v dědičném držení rodu pánů z Lipé, usazeném převážně na Moravě. Jeho držitel ve sledovaném období na větším zemském soudu Českého království ani jednou nezasedl.

¹⁸ Jedno z těchto míst bez nejvyššího zemského úřadu bylo vyhrazeno „*vladaři domu a rodu rožmberského*“, Jemu náleželo přednostní místo v celé stavovské obci Českého království, tedy nejen v zemském soudu, ale např. také na zemském sněmu. Toto privilegium bylo zakotveno v zemských právech a zřízeních. Viz CIB, s. 142–143 „*Práva a zřízení zemská 1549. A. 15.*“ a s. 510 „*Práva a zřízení zemská 1564. A. 38.*“, a Glücklich, J.: Nová redakce, s. 46 „*A XXXVIII*“.

¹⁹ O vývoji obsazování zemského soudu zatím nejpodrobněji Sršň, L.: Větší zemský soud, s. 143–155.

šího zemského soudu. Jsou známy ale i případy, kdy panovník přijímal hlasy podané ústní formou. Přisědící zemského soudu bez nejvyššího zemského úřadu vybíral panovník z několika navržených jmen, která mu na samostatném lístku zaslal pouze nejvyšší sudí království Českého. Při vlastním vybírání záleželo ale vždy na panovníkovi, zda o konečném jménu rozhodl sám, nebo požádal o dobrozdání ještě jiné osoby, např. místodržící nebo přisědící dvorského a komorního soudu.

Ve větším zemském soudu v předbělohorských Čechách tak mělo teoreticky zasedat při jeho plném obsazení 25 přisědících. V takovém množství se však soud nikdy nesešel. Jedním z hlavních důvodů byla skutečnost, že za celou dobu jeho existence nebyl panovníkem jmenován maximální možný počet nejvyšších úředníků a přisědících. Dalším častým důvodem byla nepřítomnost některých soudců na konkrétním zasedání. Její příčiny nelze za současného stavu bádání zobecnit. V průměru se jednoho zasedání zemského soudu v uvedeném období zúčastnilo 15–16 přisědících. Přitom nejvíce v roce 1571 v počtu 22 přisědících,²⁰ a nejméně v roce 1574 v počtu 10 přisědících.²¹

Dvory členů rodu Habsburků (1542–1619) a krále Fridricha Falckého (1619–1620) – východisko srovnání²²

Výzkumu panovnických dvorů, zejména dvorů habsburských, byla u nás věnována daleko větší pozornost. Jejich prostředím se již řadu let soustavně zabývá Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.²³ Vedle studií shrnujících a hodnotících dosavadní výzkum dvorů v rámci evropské historiografie²⁴ je i v našem

²⁰ DZV 17 E 24' – E 25. Soud zasedl v pátek o suchých dnech postních, tj. 9. března, 1571. Jeho přisědícími bylo 13 pánů a 9 rytířů. Z pánů chyběli nejvyšší maršálek království Českého, který se v uvedeném období nezúčastnil zasedání zemského soudu ani v jednom případě, ze zatím neznámých důvodů nejvyšší sudí dvorský království Českého, jímž byl Adam ze Švamberka na Přimdě a jeden přisědící bez nejvyššího zemského úřadu za panský stav, jehož místo pravděpodobně nebylo obsazeno. Přisědící z rytířského stavu zasedli v plném počtu.

²¹ DZV 18 E 12. Soud zasedl v pátek o suchých dnech postních, tj. 5. března 1574. Jeho přisědícími bylo 5 pánů a 5 rytířů.

²² V následujícím srovnání se zabývá pouze tzv. habsburskými dvory a dvorem krále Fridricha Falckého, jejichž představitelé vládli v Českém království z titulu českého krále. Dvorské kariéry českých šlechticů sloužících na dvorech jiných panovníků a jejich rodin nejsou do srovnání zahrnuty, pokud však dané osoby kromě toho nesloužily na habsburských dvorech a dvoře Fridricha Falckého. Srov. Zdeněk Berka z Dubé a z Lipé (pozn. č. 83), Jan z Pernštejna (pozn. č. 152) a Jáchym Ondřej Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (pozn. č. 255).

²³ Prozatímním vyvrcholením úsilí Jihočeské univerzity bylo pořádání IV. mezinárodního vědeckého sympozia Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740) v roce 2001 v Českém Krumlově a sborník z příspěvků na něm přednesených. Viz Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.): Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740). České Budějovice 2003 (= Opera historica 10).

prostředí z per domácích historiků a historiček k dispozici řada studií nebo kapitol v monografiích, věnujících se jednotlivým otázkám k problematice dvorů, např. o jednotlivých dvorech jako takových,²⁵ o vztahu šlechty k jednotlivým dvorům,²⁶ nebo zasazující dvorskou kariéru do celkové kariéry šlechty.²⁷ K dispozici jsou také první vědecké edice dvorských seznamů, konkrétně zatím jen pro dvůr Rudolfa II.²⁸ Naproti tomu domácí historiografie nevěnovala dosud žádnou pozornost „pražskému“ dvoru krále Fridricha Falckého.

Pramenů ke zjištění jmen šlechticů, kteří patřili ke dvoru některého člena vládnoucího rodu Habsburků nebo ke dvoru Fridricha Falckého je několik. Primárním pramenem pro habsburské dvory zůstává sbírka torza seznamů dvořanů²⁹ z let 1495–1816, uložená dnes v Haus-, Hof- und Staatsarchiv(u) ve Vídni (dále jen: HHStA).³⁰ Z této sbírky jsem pro potřeby této studie prostudoval dvorské seznamy z let 1530–1615.³¹ Pro období vlády Rudolfa II. jsou navíc k dispozici edice

²⁴ Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef – Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk, Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie. Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375–409. Zde zvl. s. 386–398 s vyčerpávajícím přehledem stěžejní literatury k problematice dvorů včetně té zahraniční. Z toho důvodu se literaturou nebudu v tomto příspěvku zvláště zabývat.

²⁵ Např. Vorel, Petr: Místodržitelství dvůr arciknížete Ferdinanda Habsburského v Praze roku 1551 ve světle účetní dokumentace, *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 7–66; Hausenblasová, Jaroslava (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*. Praha 2002 (= *Fontes Historiae Artium IX*); Fučíková, Eliška – Bradburne, James M. – Bukovinská, Beket – Hausenblasová, Jaroslava – Konečný, Lubomír – Muchka, Ivan – Šroněk, Michal (edd.), *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*. Praha – London – Milano 1997.

²⁶ Např. Bůžek, Václav: Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků. České Budějovice 2006 (*Monographia historica* 7); Bůžek, Václav – Pálffy, Géza: Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I. Český časopis historický 101, 2003, s. 542–581; Hausenblasová, Jaroslava: Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II. *Sborník archivních prací* 52, 2002, s. 279–293.

²⁷ Maťa, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 364–439.

²⁸ Hausenblasová, Jaroslava (ed.): *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II. z let 1580, 1584 a 1589*. *Paginae historiae* 4, 1996, s. 39–149; táž (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*

²⁹ Tzv. Hofštáty, z německého: das Hofstaatsverzeichnis.

³⁰ Srov. inventář pod titulem: *Archivbehelf zu den Hofstaatsverzeichnissen (Statuslisten)*, *Obersthofmeisteramt, Sonderreihe*, kart. 181–184, Wien, im Jänner 1954 (Sign. 305a/1, XII/4).

³¹ HHStA, *Chronologisches Hofstaatsverzeichnis*. *Obersthofmeisteramt, Sonderreihe, Schachtel 181–184*. Stěžejními pro tento příspěvek byly seznamy dvořanů Ferdinanda I. z roku 1530 (HHStA, *Obersthofmeisteramt, Sonderreihe*, kart. 181, č. 5), z roku 1537 (Tamtéž, č. 10), seznam dvořanů arciknížat Maxmiliána a Ferdinanda z roku 1539 (Tamtéž, č. 14), seznamy dvořanů Ferdinanda I. z roku 1539 (Tamtéž, č. 16),

dvorských seznamů z let 1576–1612 z pera Jaroslavy Hausenblasové, na které v tomto příspěvku odkazují.³² Pro dvory arciknížete Ferdinanda a jeho rodiny jsou navíc k dispozici seznamy uložené v Tiroler Landesarchiv(u) v Innsbrucku (dále jen: TLA), ve fondu Ferdinandea.³³ Týž fond také obsahuje Ferdinandovu korespondenci s Českými zeměmi³⁴ a někdejší dvorskou registraturu jeho kanceláře,³⁵ které jsem vytěžil při srovnávání údajů o jednotlivých dvořanech.

z roku 1541 (Tamtéž, č. 17), řád Ferdinanda I. pro dvůr arciknížete Ferdinanda při jeho cestě do Nizozemí roku 1544 (Tamtéž č. 20), řád Ferdinanda I. pro dvůr arciknížete Maxmiliána při jeho válečném tažení s Karlem V. proti Francii z roku 1544 (Tamtéž, č. 21), seznam dvořanů Ferdinanda I. z roku 1544 (Tamtéž, č. 22), z roku 1545 (Tamtéž, č. 23), z roku 1546 (Tamtéž, č. 24a, 24b), z roku 1548 (Tamtéž, č. 25), z roku 1550 (Tamtéž, č. 27), seznam dvořanů arciknížete a krále Maxmiliána II. z roku 1551 (Tamtéž, č. 28), seznam dvořanů krále Ferdinanda I. z roku 1551 (HHStA, Oberhofmeisteramt, Sonderreihe, kart. 182, č. 29), z roku 1551 (Tamtéž, č. 30), z roku 1553 (Tamtéž, č. 32), seznam dvořanů krále Maxmiliána II. z roku 1554 (Tamtéž, č. 33), seznam dvořanů Ferdinanda I. z roku 1554 (Tamtéž, č. 34), z roku 1554 (Tamtéž, č. 35), z roku 1556 (Tamtéž, č. 36), z roku 1557 (Tamtéž, č. 37), z roku 1558 (Tamtéž, č. 38), seznam dvořanů krále Maxmiliána II. z roku 1560 (Tamtéž, č. 39), řád a seznam dvořanů arciknížat Rudolfa a Arnošta z roku 1572 (Tamtéž, č. 42. Seznam je sice datován rokem 1562, ale správně má být 1572. Za upozornění děkuji PhDr. Petrovi Mat'ovi, PhD.), seznam dvořanů Ferdinanda I. z roku 1563 (HHStA, Oberhofmeisteramt, Sonderreihe, kart. 183, č. 45), seznam dvořanů arcikněžny Alžběty, královny Francouzské, z roku 1570 (Tamtéž, č. 48), seznam dvořanů císaře Maxmiliána II. z roku 1574 (Tamtéž, č. 50), seznam dvořanů krále Rudolfa II. a arciknížete Arnošta z roku 1575 (Tamtéž, č. 52), z roku 1575 (Tamtéž, č. 53), seznam dvořanů císaře Rudolfa II. z roku 1576 (Tamtéž, č. 55), z roku 1576 (Tamtéž, č. 56), seznam císařských mundšenků, firšnejdrů, panatýrů, truchsasů a dvořanů z roku 1586 (Tamtéž, č. 60), výtah osob císařského dvora, které už nejsou na dvoře a z větší části nejsou schopny služby z roku 1586 (Tamtéž, č. 61), seznam dvořanů arciknížete Arnošta Rakouského z doby před rokem 1594 (Tamtéž, č. 67), z roku 1594 (Tamtéž, č. 68), seznam dvořanů císaře Rudolfa II. z roku 1601 (HHStA, Oberhofmeisteramt, Sonderreihe, kart. 184, č. 73), seznam dvořanů císaře Matyáše z roku 1615 (Tamtéž, č. 77).

³² Viz pozn. č. 28.

³³ TLA, fond Ferdinandea, kart. Nr. 49, Position (Signatur): 53. Hofoffiziersdienste, Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 103/99, Alte Fasz. Nummer: 53; tamtéž, Position (Signatur): 54. Hofstaat, Bezug auf Rep. B. 17 (Fol./Nr.): 91/61 a 103/99, Alte Fasz. Nummer: 53. Podle: Repertorium B 701/11. Inventar des Bestandes „Ferdinandea“, eines Selektivs des Hofrates und der landesfürstlichen Kanzleien Ferdinand und Maximilian, verfaßt von Dr. Wilfried Beimrohr (1996).

³⁴ TLA, fond Ferdinandea, kart. Nr. 8, Position (Signatur): 5. (1) Beheimische (Böhmische) Konzepte (1562/65) a 5. (1a) Böhmische Schreiben und Zeitungen, Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 301/395, Alte Fasz. Nummer: 8; tamtéž, kart. 9, Position (Signatur): 5. (2) Beheimische (Böhmische) Konzepte (1562 - 1566), Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 299/385, Alte Fasz. Nummer: 8/a; tamtéž, Position (Signatur): 6 Beheimer (Böhmischer) Landtag (1575), Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 246/34 a 304/399, Alte Fasz. Nummer: 9; tamtéž, kart. 10, Position (Signatur): 7. Beheimisch (Böhmische) Missiven und Böhmischen

Uvedený přehled dvorských seznamů odhaluje značnou torzovitost v jejich dochování, zvláště pak z pohledu dochování jednotlivých seznamů dvoranů pro jednotlivé dvory. Z chronologického hlediska tvoří nejsouvislejší řadu seznamy panovníckých dvorů, tedy dvorů Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. Seznam dvora Matyáše se dochoval jen jeden a seznamy dvorů panovnic nejsou zastoupeny ani v jednom případě. Lépe na tom nejsme ani v případě dvorů arciknížat a arcikněžen. U synů Ferdinanda I. je dochován seznam společného dvora arciknížat Maxmiliána a Ferdinanda z roku 1539, a poté jejich samostatné dvory; nejsoustavněji dvůr arciknížete Ferdinanda. Samostatné dvory arciknížete Karla a všech arcikněžen, dcer Ferdinanda I., nejsou zastoupeny vůbec. U dětí Maxmiliána II. je stav podobný. Dochovaly se dva seznamy společného dvora arciknížat Rudolfa a Arnošta, dva seznamy samostatného dvora arciknížete Arnošta a jeden seznam dvora arcikněžny Alžběty jakožto francouzské královny. Obsazení dvorů ostatních arciknížat a arcikněžen zůstává z uvedeného přehledu utajeno. Totéž platí pro dvory dětí arciknížete Karla, bratra císaře Maxmiliána II.

Pro vyplnění této mezery jsem vyčerpal jiný, v této souvislosti dosud nevyužitý pramen, a to desky zemské, konkrétně řady desk zemských větších trhových³⁶, památných³⁷, zápisných³⁸ a tzv. morový kvatern³⁹, dále řadu desk zemských menších zápisných⁴⁰ a řadu desk zemských stavovských⁴¹. Desky zemské totiž obsahují

Kanzlers Schreiben (1563/1564), Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 157/251 a 304/399, 246/35, Alte Fasz. Nummer: 10; tamtéž, kart. 11, Position (Signatur): 8. Behemisch (Böhmische) Verehrungsgelder, Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 308/407, Alte Fasz. Nummer: zu 9; tamtéž, kart. 128, Position (Signatur): 115. Pürglos (Bürgliz). Herrschaft in Böhmen, Bezug auf Rep. B 17 (Fol./Nr.): 137/196 und 204, Alte Fasz. Nummer: 135.

³⁵ TLA, fond Kanzlei ehz. Ferdinand /Akten/ ein- und auslauf (Hofregistratur AB), kart. 1, Ein- und auslauf: E/A 1550, 1552–1555, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/1/2; tamtéž, kart. 2, Ein- und auslauf: E 1556, 1557, 1558, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/3/4/5; tamtéž, kart. 3, Ein- und auslauf: E 1559, 1560, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/6/7; tamtéž, kart. 4, Ein- und auslauf: E 1561, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/9; tamtéž, kart. 5, Ein- und auslauf: E 1562, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/11; tamtéž, kart. 6, Ein- und auslauf: E 1563, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/13; tamtéž, kart. 7, Ein- und auslauf: A 1556, 1557, 1558, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab 2/4/5; tamtéž, kart. 8, Ein- und auslauf: A 1559, 1560, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/6/7; tamtéž, kart. 9, Ein- und auslauf: A 1562, 1562, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/8/9; tamtéž, kart. 10, Ein- und auslauf: A 1563, Faszikel der ehem. Hofregistratur: Ab/12. Podle Repertoria B 701/4 (Bestandsübersicht). Inventar des Bestandes landesfürstliche Kanzlei Erzherzog Ferdinand II. (ehemals Hofregistratur AB) v Repertorium B 701/1–13. Die ehemalige Hofregistratur – ein Überblick verfaßt von Dr. Wilfried Beimrohr (1996).

³⁶ NA, DZV 1, 4–5, 7–27, 127–140.

³⁷ NA, DZV 41, 43–44, 46–69, 166–193.

³⁸ NA, DZV 83, 85–95.

³⁹ NA, DZV 253.

⁴⁰ NA, DZM 226–237.

buďto přepisy nejružnějších typů listů a listin in extenso (nejčastěji kupní smlouvy a kšafty) anebo vklady osobních přiznání šlechticů před deskovými úředníky (nejčastěji k trhům a dluhům).⁴² A právě ve svědečných řadách smluv a kšaftů nebo v řadách zprostředkovatelů smluv, tzv. smlouvců, prostředků nebo ubrmanů, ale i na jiných místech, jsou jména jednotlivých šlechticů zachycena s plnou titulaturou, tzn. i s uvedením všech zastávaných úřadů a hodností na zemské a dvorské úrovni. Svědečné řady se v těchto případech bezprostředně váží ke konkrétním datům zlistinění daných písemností nebo přiznání před menšími deskovými úředníky. V případě vkladu listů a listin do desk zemských, i když se tak stalo i několik let po jejich uzavření, je bezprostřední vazba podpisu k dataci písemnosti nezpochybnitelná. V případě osobního přiznání byli šlechtici také zapsáni s plnou titulaturou a ke konkrétnímu datu, v některých případech ale mohlo dojít k přiznání s určitou časovou mezerou od uzavření smlouvy, přiznání dluhu nebo vkladu půhonu a obeslání, a údaje v těchto vkladech se pak nevázaly k datu přiznání. Desky zemské, v tomto případě jako sekundární pramen, tak nejen vhodně doplňují existující dvorské seznamy, ale často vyplňují časovou mezeru mezi jednotlivými seznamy a v mnohých případech nahrazují údaje z nedochovaných nebo neexistujících dvorských seznamů. To se nejzřetelněji prokázalo v případě dvora krále a později císaře Matyáše, dvora arciknížete Albrechta a dvora arciknížete Maxmiliána, synů císaře Maxmiliána II., nebo dvora arciknížete Ferdinanda, pozdějšího císaře Ferdinanda II. Význam takového využití desk zemských vzrostl zejména v případě hledání dvořanů patřících ke dvoru krále Fridricha Falckého.

Pro doplnění získaných údajů jsem využil ještě dvě edice dobových pramenů, konkrétně seznamy relátorů usnesení generálních a zemských sněmů⁴³ a seznamy krajských hejtmanů.⁴⁴ Oba prameny jsou totiž specifickými soudobými seznamy šlechticů, jejichž jména jsou ve většině případů zaznamenána také s plnou titulaturou a bezpečně se váží k určitému datu.

Z časových důvodů jsem naopak neprostudoval tzv. Hofzählamtsbücher, uložené v Hofkammerarchiv(u) ve Vídni, které se v posledních letech v souvislosti se dvory habsburských panovníků a jejich rodin těší zvýšené pozornosti zahraničních

⁴¹ NA, fond Desky zemské stavovské (dále DZSt) 1–5. Obsah větší části z nich, tedy usnesení zemských a generálních sněmů, byl vydán v edici Sněmy České. Viz Gindely, Antonín – Dvorský, František – Krofta, Kamil – Novák, Jan Bedřich – Volf, Miloslav (edd.): Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I–XI, XV. Praha 1877–1925, 1955 (dále SČ).

⁴² O rozdělení desk zemských viz Burdová, Pavla: Desky zemské (Rozdělení po stránce obsahové a formální). Sborník archivních prací 43, 1993, s. 347–439. Jednotlivé typy vkladů v nejstarších obnovených kvaternech desk zemských analyzovala též: Desky zemské. Ukázky a rozbor vkladů nejstarších desek. Praha 1984.

⁴³ Viz pozn. č. 41.

⁴⁴ Mareš, Petr: Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617. Praha 2009.

i domácích badatelů. Ze stejného důvodu jsem nevyužil dvorské seznamy uložené v jiných než citovaných archivech, popř. vydané v jiné než citované literatuře. Množství a kvalita vyčerpaných pramenů a literatury jsou však dostatečnou a objektivní základnou pro zpracování a vyhodnocení daného tématu.⁴⁵

Struktuře dvorů panovníka a jeho rodiny byla věnovaná řada studií,⁴⁶ proto se ji zde dotknou jen ilustrativně, v nutně zjednodušené formě, a to na příkladu dvora panovnického.⁴⁷ Primárně mě bude zajímat otázka, v jakých dvorských hodnostech se někdejší, stávající, anebo budoucí přisedící zemského soudu objevovali.

Panovnický dvůr se skládal ze dvou samostatných částí. První z nich, řídící vlastní chod dvora, byla tvořena čtyřmi štáby v čele s nejvyššími dvorskými úředníky. Nejvýznamnějším z nich byl nejvyšší dvorský hofmistr (= Obersthofmeister) stojící v čele celého dvora, následovaný nejvyšším dvorským maršálkem (= Obersthofmarschall)⁴⁸, nejvyšším komorníkem (= Oberstkämmerer) a nejvyšším štolbou (= Oberstallmeister). Druhou část tvořila panovníkova poradní kolegia, tedy tajná rada (= Geheimer Rat), dvorská rada, od roku 1559 říšská dvorská rada (= Hofrat / Reichshofrat), rada dvorské komory (= Hofkammerrat) a dvorská válečná rada (= Hofkriegsrat), a správní orgány, tedy kanceláře jmenovaných úřadů a kanceláře jednotlivých zemí s expedicemi u panovníkova dvora. Ke spravování Římsko-německé říše sloužily tajná rada a dvorská/říšská dvorská rada a jako správní orgán říšská dvorská kancelář (= Reichshofkanzlei). Otázka mechanismu obsazování dvorských hodností nebyla dosud spolehlivě zodpovězena, i zde měl však panovník, alespoň při jmenování hodnostářů z řad šlechty, rozhodující slovo.

Rozbor první části dvora v konfrontaci s analyzovaným vzorkem české šlechty přinesl tyto závěry. Ze zmíněných čtyř nejvyšších dvorských úřadů se na panovnickém dvoře některý z českých šlechticů objevil ve sledovaném období pouze v hodnosti nejvyššího štolby. Nejvyšším štolbou na dvoře Ferdinanda I. byl v letech 1556–1559 Jaroslav z Pernštejna,⁴⁹ nejvyšším štolbou na dvoře Maxmiliána II. byl v roce 1566 Vratislav z Pernštejna⁵⁰ a nejvyšším štolbou na dvoře Rudolfa II.

⁴⁵ Jsem si vědom skutečnosti, že údaje vyčerpané z citovaných pramenů a literatury nemohou podat ve všech případech přesná a definitivní data zastávání dvorských hodností analyzovaným vzorkem šlechty. Data jsou však natolik ověřená, že by při konfrontaci s jinými prameny nemělo dojít k jejich radikálnímu posunu.

⁴⁶ Nejpropracovanější rozbor struktury dvora máme zatím v případě dvora Rudolfa II. Viz Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 13–193.

⁴⁷ Pod pojmem dvůr je nadále míněn dvůr v užším slova smyslu, tzv. Hofstaat. Struktura dvorů panovníkovy manželky a dětí do jisté míry suplovala strukturu panovnického dvora, jen s daleko menším počtem dvořanů a služebníků a s omezeným počtem úřadů a hodností.

⁴⁸ Během vlády Rudolfa II. se nejvyšší dvorský maršálek přesunul v pořadí na třetí místo za nejvyššího komorníka. Viz Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 99.

⁴⁹ Viz pozn. č. 94.

⁵⁰ Viz pozn. č. 146.

byl v letech 1607–1611 Adam mladší z Valdštejna.⁵¹ Určitou výjimkou z uvedeného tvrzení je Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka, který byl v letech 1604–1607 na dvoře Rudolfa II. správcem/místodržícím úřadu nejvyššího komorníka (= Oberstkämmerersamtwalter).⁵²

Úspěšnější byl zkoumaný vzorek české šlechty v nejvyšších dvorských úřadech na dvorech habsburských arciknížat. Nejvýznamnější hodnost, tj. hodnost nejvyššího dvorského hofmistra, zastával v letech 1538–1542 na společném dvoře arciknížat Maxmiliána a Ferdinanda Zdislav Berka z Dubé a z Lipé.⁵³ Nejvyšším dvorským hofmistrem dvora arciknížete Ferdinanda byl v letech 1569–1571 Jiří z Lobkovic⁵⁴. Na dvoře arciknížete Ferdinanda se v nejvyšším dvorském úřadě uplatnil ještě Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé, který byl krátce v roce 1556 nejvyšším komorníkem.⁵⁵

Každému z nejvyšších dvorských úřadů podléhal štáb s celou řadou dvořanů a služebníků. Po analýze personálního obsazení jednotlivých štábů je možno konstatovat, že se žádný ze zkoumaného vzorku šlechticů neobjevil mezi dvořany a služebníky patřícími do kompetence nejvyššího dvorského maršálka. Ve štábu nejvyššího stolby nacházím pouze jediného šlechtice.⁵⁶ Dvorskou službu, popř. kariéru, uskutečňoval analyzovaný vzorek české šlechty výhradě ve štábu nejvyššího dvorského hofmistra a nejvyššího komorníka. Samostatně pak stojí účast šlechticů v poradních kolegiích.

Škála hodností spadajících pod nejvyššího dvorského hofmistra měla svou pevně danou hierarchii. Ideální postup ve dvorské kariéře byl následující. Na nejnižším stupni stáli služebníci ze šlechty bez úřadu (= Diener von Adel ohne Amt), kteří se vnitřně členili v zestupně na tzv. dvořany s jedním koněm (= Hofdiener auf einem Pferd), dvořany se dvěma koňmi (= Hofdiener auf zwei Pferden), dvořany se třemi koňmi (= Hofdiener auf drei Pferden) a na některých dvorech i dvořany se čtyřmi a více koňmi (= Hofdiener auf vier und mehr Pferden). Následovala řada dvorských hodností u tabule, opět hierarchicky vzestupně: stolník (= truchsas, z něm. Truchsess), jídlonoš (= panatýr, z něm. Panatier), kraječ (= firšnejdr, z něm. Vorschneider) a číšník (= mundšenk, z něm. Mundschenk). Na pomyslném vrcholu byla hodnost komorníka (= Kämmerer) patřící však už do štábu nejvyššího komorníka. Výjimku porušující výše zmíněný ideální postup, se kterou se v rámci dvorských kariér daného vzorku šlechticů setkáme, tvořila hodnost místokomorníka nad stříbrem (= Untersilberkämmerer)⁵⁷ a hodnost nejvyššího

⁵¹ Viz pozn. č. 193.

⁵² Viz pozn. č. 202.

⁵³ Viz pozn. č. 85.

⁵⁴ Viz pozn. č. 128.

⁵⁵ Viz pozn. č. 103.

⁵⁶ Byl jím Adam ze Šternberka. Viz pozn. č. 160.

⁵⁷ Tento úřad zastával v letech 1575–1576 na společném dvoře krále Rudolfa a arciknížete Arnošta Václav Ples Heřmanský ze Sloupna. Viz HHStA, č. 53, fol. 2; DZV 62 M 30'.

komorníka nad stříbrem (= Oberstsilberkämmerer)⁵⁸, obě stojící v dvorské hierarchii na úrovni mezi číšníkem a komorníkem a patřící také do štábu nejvyššího dvorského hofmistra. Uvedené schéma je pouze ideální postupovou linií ve dvorských hodnostech. Průzkum dvorských kariér analyzovaného vzorku šlechticů prokázal, že šlechtic při vstupu do dvorské služby na kterémkoliv stupni její hierarchie v rámci jednoho dvora v nastoupené hodnosti obvykle zůstal, nebo postupoval výše.⁵⁹ V ani jednom případě nebyl zaznamenán sestup na nižší pozici v dané hierarchii dvorských úřadů. To samozřejmě neplatí v případě přestupu z jednoho dvora na druhý, např. z panovníkova na arciknížecí a obráceně.

Co se týká druhé části dvora, tj. správních orgánů jednotlivých zemí a panovníkových poradních orgánů, i zde se část analyzovaného vzorku šlechticů uplatnila, ovšem v daleko menší míře. V první řadě se jedná o nositele úřadu nejvyššího kancléře Českého království, který patřil k panovníkovu dvoru z titulu své funkce jako představitel české královské, popř. české dvorské kanceláře. Nejvyššími kancléři byli ve sledovaném období Hendrych z Plavna (1542–1554)⁶⁰, Jáchym z Hradce (1554–1565), Vratislav z Pernštejna (1566–1582), Adam z Hradce (1585–1593), Jiří Bořita z Martinic (1597–1598), Zdeněk Vojtěch z Lobkovic (1599–1619) a Václav Vilém z Roupova (1619–1620). Dále se jedná o ostatní úředníky kanceláře, kteří patřili k panovníkovu dvoru ze stejného titulu. Z nich nás zajímá jen Bohuslav z Michalovic, který se stal přísedícím zemského soudu až za vlády Fridricha Falckého (1620), ale v letech 1612–1619 byl „německým“ místokancléřem Českého království.⁶¹

⁵⁸ Tento úřad zastával v letech 1594–1596 na dvoře Rudolfa II. Adam mladší z Valdštejna. Viz DZV 170 F 29; DZV 172 Q 5; DZV 177 B 25'; DZV 27 F 28', G 19'; DZV 91 K 15'; DZV 133 E 15'; DZV 20 N 6'; DZV 127 H 6'.

⁵⁹ Na okraj je ještě nutno podotknout, že i v rámci každé jednotlivé dvorské hodnosti existovala pevná hierarchie s postupem z posledních míst na ta přední. Za všechny uveďme alespoň dva příklady, totiž Zbyňka Berku z Dubé a z Lipé a Petra Bechyni z Lažan. Zbyněk Berka je v roce 1537 evidován na dvoře Ferdinanda I. jako druhý ze šesti (= 2/6) stolníků (HHStA, č. 10, fol. 25) a v roce 1539 jako 1/8 (HHStA, č. 16, fol. 7'). V roce 1541 jej nacházíme jako 4/5 číšníků (HHStA, č. 17, fol. 10.). V roce 1544 byl 3/5 komorníků (HHStA, č. 22, fol. 10), v roce 1550 už 1/7 (HHStA, č. 27, fol. 10), v roce 1551 také 1/7 (HHStA, č. 30, fol. 8) a v roce 1553 jako škrtnutý 1/7 komorníků (HHStA, č. 32, fol. 14'). Petr Bechyně zastával hodnosti na konci hierarchie dvora Ferdinanda I. Nejprve v roce 1539 jako dvořan na 2 koních 1/20 (HHStA, č. 16, fol. 14) a v roce 1541 jako 1/19 (HHStA, č. 17, fol. 19). Poté postoupil na dvořana na 3 koních, a v roce 1544 jej v tomto úřadě evidujeme jako 8/14 (HHStA, č. 22, fol. 24'), v roce 1545 jako 7/13 (HHStA, č. 23, fol. 27') a nakonec v roce 1550 jako 2/11 (HHStA, č. 27, fol. 23').

⁶⁰ V následujícím textu se všechna data uvedená v závorce za jménem každého jednotlivého šlechtice (pokud není uvedeno jinak) vztahují k době vykonávání dané funkce přísedícího zemského soudu, funkce v některém z nejvyšších zemských úřadů, nebo zastávání hodnosti na panovníckém nebo jiném dvoře, tak jak je zachycují prostudované prameny a literatura. Na ty je odkazováno v poznámkovém aparátu.

⁶¹ Viz pozn. č. 252.

Z poradních orgánů stála nejvýše tajná rada, mezi jejímiž členy najdeme především několik nejvyšších kancléřů Českého království. Členy tajné rady byli za Ferdinanda I. Hendrych z Plavna (1550–1553)⁶² a Jáchym z Hradce (1561–1564),⁶³ za Maxmiliána II. Jáchym z Hradce (1564–1565)⁶⁴ a Vratislav z Pernštejna (1568–1576),⁶⁵ za Rudolfa II. Vratislav z Pernštejna (1576–1582)⁶⁶ a Adam z Hradce (1595)⁶⁷ a za Fridricha Falckého Václav Vilém z Roupova (1620)⁶⁸. Ve sledovaném období tak nebyli tajnými radami jediná dva nejvyšší kancléři, a to Jiří Bořita z Martinic, zastávající kancléřský úřad v letech 1597–1598, a Zdeněk Vojtěch z Lobkovic zastávající kancléřský úřad v letech 1599–1619. V tajné radě nacházíme ještě další tři šlechtice, ovšem v jiných nejvyšších zemských úřadech. Byli to za vlády Rudolfa II. Vilém z Rožmberka (1577–1592)^{68a}, Kryštof z Lobkovic (1604–1609)⁶⁹ a Adam mladší z Valdštejna (1611–1612)⁷⁰ a tentýž ještě krátce za vlády krále Matyáše (1612)⁷¹. Ve dvorské komorní radě začínal svou kariéru jako rada Jáchym Novohradský z Kolovrat (1573–1574)⁷², zatímco Hertvík Zedjdic ze Šenfeldu ji v tomto kolegiu ukončil (1596–1602)⁷³. Ve dvorské válečné radě se uplatnil pouze Hendrych Mates hrabě z Thurnu, a to za vlád Rudolfa II. (1611)⁷⁴ a Matyáše (1612–1614)⁷⁵. Podobně výjimečně se uplatnil v orgánech spravujících Římsko-německou říši Zdeněk Vojtěch z Lobkovic, a to jako rada v Říšské dvorské radě (1591–1602)⁷⁶. V ostatních poradních orgánech nenalézáme nikoho z analyzovaného vzorku šlechticů.

Než si učiníme detailní přehled o angažování se jednotlivců z analyzovaného vzorku šlechticů ve dvorských službách jednotlivých panovníků a jejich rodin, je třeba podat přehled absolutních čísel. V letech 1542–1620 evidují ve funkci předsedícího většího zemského soudu 156 šlechticů. V letech 1542–1619, tedy v období

⁶² Viz pozn. č. 88.

⁶³ Viz pozn. č. 91.

⁶⁴ Viz pozn. č. 93.

⁶⁵ Viz pozn. č. 148.

⁶⁶ Viz pozn. č. 149.

⁶⁷ Viz pozn. č. 133.

⁶⁸ Viz pozn. č. 251.

^{68a} Viz. pozn. č. 86.

⁶⁹ Viz pozn. č. 184.

⁷⁰ Viz pozn. č. 194.

⁷¹ Viz pozn. č. 195.

⁷² Viz pozn. č. 159.

⁷³ Viz pozn. č. 177.

⁷⁴ Viz pozn. č. 222.

⁷⁵ Viz pozn. č. 223.

⁷⁶ Viz pozn. č. 178.

vlády panovníků z rodu Habsburků, evidují ve stejné funkci 140 šlechticů. Z nich se jen 45 (= 32,14 %) během svého života (ovšem jen do roku 1620) objevilo ve dvorské službě na některém habsburském dvoře nebo na dvoře Fridricha Falckého.⁷⁷ V letech 1619–1620, tedy v období vlády krále Fridricha Falckého, evidují ve funkci přísedícího většího zemského soudu 25 šlechticů.⁷⁸ Z nich se 20 (= 80 %) za svého života (ovšem jen do roku 1620) objevilo ve dvorské službě na některém habsburském dvoře nebo dvoře Fridricha Falckého.

Přisídící většího zemského soudu za vlády Ferdinanda I. (1542–1564) na habsburských dvorech

Český král a pozdější císař Ferdinand I. († 25. července 1564) jmenoval v letech 1542–1564 do funkce přísedícího většího zemského soudu Českého království 65 šlechticů.⁷⁹ Z tohoto počtu jich 54 (= 83 %) neevidují v celé délce jejich života na žádném habsburském dvoře. Byli to chronologicky podle vstupu do zemského soudu Volf starší Krajíř z Krajku (1542–1554 přísedící; 1542–1554 nejvyšší purkrabí pražský), Petr z Rožmberka (1542–1543 přísedící), Jaroslav ze Šelmberka a z Kostí (1542–1549 přísedící; 1525–1549 nejvyšší komorník království Českého), Jan starší z Lobkovic (1542–1565 přísedící; 1538–1542 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1542–1554 nejvyšší sudí království Českého; 1554–1567 nejvyšší hofmistr království Českého), Adam ze Šternberka (1542–1559 přísedící; 1546–1549 purkrabí karlístejnský; 1549–1554 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1554–1560 nejvyšší komorník království Českého), Hendrych ze Švamberka (1542–1549 přísedící; 1544–1549 nejvyšší sudí dvorský království Českého), Jan mladší z Lobkovic (1542–1569 přísedící; 1549–1554 nejvyšší komorník království Českého; 1554–1570 nejvyšší purkrabí pražský),

⁷⁷ Přisídících v analyzovaném období bylo skutečně 156. V detailním rozboru však zohledňují dvě výjimky, a to případy Oldřicha Dubanského z Duban a Petra Voka z Rožmberka. Oldřich Dubanský z Duban byl jmenován přísedícím většího zemského soudu poprvé v roce 1555 za vlády Ferdinanda I., a zasedal v něm do roku 1564 a poté byl z této funkce propuštěn. Za vlády Maxmiliána II. byl v roce 1570 jmenován nejvyšším písařem království Českého a v souvislosti s tím do zemského soudu opět zasedl. Petr Vok z Rožmberka byl jmenován přísedícím většího zemského soudu poprvé v roce 1601 za vlády Rudolfa II., a zasedal v něm pouze do roku 1602 a poté byl z této funkce pravděpodobně propuštěn. Po nastoupení Matyáše byl však v roce 1611 přísedícím znovu jmenován. Jsou to jediné případy (pokud nepočítáme „nestandardní“ změny za vlády Fridricha Falckého), kdy byl šlechtic jmenován soudcem dvěma různými panovníky. Nelze je brát jako „přechod“ ve funkci z doby vlády jednoho panovníka do doby vlády druhého panovníka. V následujících statistických výpočtech je proto beru za dvě samostatné „jednotky“.

⁷⁸ Devět z nich však bylo přísedícími zemského soudu už za vlády rodu Habsburků. Viz s. 42.

⁷⁹ Nutno dodat, že 16 z nich se zúčastnilo zasedání zemského soudu v pátek o suchých dnech poštích 1542, tedy vůbec prvního v deskách zemských seznamem evidovaného zasedání. Dá se předpokládat, že byli přísedícími zemského soudu i před tímto datem.

Kašpar Pluh z Rabštejna (1542 přisedicí), Jan Bechyně z Lažan (1542–1546 přisedicí; 1538–1547 nejvyšší písař království Českého), Jiřík Gerstorf z Gerstorfu (1542–1558 přisedicí; 1539–1558 podkomoří království Českého)⁸⁰, Šebestján Markvart z Hrádku (1542–1558 přisedicí; 1538–1558 purkrabí karlíštejnský), Kuneš Bohdanecký z Hodkova (1542–1543 přisedicí), Vilém Přech z Čestic (1542–1543 přisedicí), Oldřich Španovský z Lisova (1542 přisedicí), Jan Bezdrůžický z Kolovrat (1542–1543 přisedicí), Vilém z Valdštejna (1542 přisedicí), Jan z Valdštejna (1543–1576 přisedicí; 1554–1570 nejvyšší sudí království Českého; 1570–1576 nejvyšší komorník království Českého), Jan Bořita z Martinic (1543–1577 přisedicí; 1555–1577 purkrabí karlíštejnský), Ctibor Dráčovský z Dráchova (1543 přisedicí), Vilém Kamýcký ze Lstiboře (1543 přisedicí), Adam Řepický (Dívčický) ze Sudoměři (1543–1550 přisedicí), Jeroným Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1543–1544 přisedicí), Jan Chvalkovský z Hustiřan (1543–1544 přisedicí; 1543–1544 purkrabí kraje hradeckého), Adam Říčanský z Řičan (1544–1549 přisedicí), Václav Mašťovský z Kolovrat (1544–1554 přisedicí), Petr Janovský ze Soutic (1544–1549 přisedicí), Jan Salava z Lípy (1544–1557 přisedicí), Oldřich Pouzar z Michnic (1544 přisedicí), Bernart Žehušícký z Nestajova (1545–1562 přisedicí; 1545–1563 purkrabí kraje hradeckého), Arnošt Jilemnický z Újezdce a z Kunic (1545 přisedicí), Jan Košťálovský Kaplíř ze Sulevic (1545–1549 přisedicí), Zdeněk Malovec z Malovic (1545–1574 přisedicí), Petr ze Švamberka (1547–1565 přisedicí), Volf z Vřesovic (1547–1568 přisedicí; 1547–1569 nejvyšší písař království Českého), Jan Zajíc z Házmburka (1549 přisedicí), Volf Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1550–1551 přisedicí), Václav Bechyně z Lažan (1550–1554 přisedicí), Burian Trčka z Lípy (1550, 1562–1591 přisedicí; 1562–1591 podkomoří království Českého)⁸¹, Václav Vratislav z Mitrovic (1551–1553 přisedicí), Zdeněk Mezeřícký z Lomnice

⁸⁰ V letech 1556 (HHStA, č. 36, fol. 131', 159'), 1557 (HHStA, č. 37, fol. 17) a 1558 (HHStA, č. 38, fol. 46') vystupuje v seznamech jako dvořan Ferdinanda I. na 1 koni Jiří Gerstorf z Gerstorfu („*Geörg von Gerstorf*“). Podle mého názoru se nejedná o tohoto Jiříka - přisedicího, protože se v analyzovaném vzorku českých šlechticů nesetkáme s ani jedním případem, kdy by přisedicí zemského soudu, potažmo nejvyšší zemský úředník, po několikaleté službě v zemských úřadech vstoupil na panovníkův dvůr do tak nízké hodnosti. Tento Jiří měl ale dva vnuky stejného jména. Prvního, který byl synem Jana († před 1554) a Lidmily Ostrovcové z Kralovic, a druhého, který byl synem Bernarta († 1574) a Anny Andělové z Ronovce, a který se stal později také přisedicím většího zemského soudu. Podle mého názoru byl dvořanem Ferdinanda I. první Jiří († 1597), syn Jana, který se psal sezením na Svojšicích.

⁸¹ Za pozornost stojí, že Burian zasedl do zemského soudu poprvé a na dlouhou dobu naposledy v roce 1550 na zasedání „v pátek o suchých dnech postních jinak po svatém Matěji“ tj. 28. února (DZV 9 D 13' – D 14). Podruhé zasedl až v roce 1562 na zasedání „v pátek o suchých dnech letničních“, tj. 22. května (DZV 14 H 27' – H 28), a to v souvislosti se svým uvedením do funkce podkomořího Českého království. Od tohoto zasednutí byl pravidelným přisedicím až do své smrti v roce 1591.

(1552–1561 přisedící)⁸², Zdeněk Berka z Dubé a z Lipé (1555–1559 přisedící)⁸³, Oldřich Dubanský z Duban (1555–1564; 1570–1572 přisedící; 1570–1572 nejvyšší písař království Českého), Jan Leskovec z Leskovce (1555–1575 přisedící), Václav Haugvic z Biskupic (1555–1564 přisedící), Jan mladší Kalenice z Kalenic (1555–1556 přisedící), Jan starší ze Švamberka (1556–1558 přisedící; 1556–1558 nejvyšší sudí dvorský království Českého), Adam Koc z Dobrušky (1557–1558 přisedící), Václav Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova (1558–1559 přisedící), Václav Kaplíř ze Sulevic (1558–1559 přisedící), Adam ze Švamberka (1559–1581 přisedící; 1560–1576 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1576–1581 nejvyšší sudí království Českého), Jiřík Kokořovec z Kokořova (1559–1572 přisedící), Mikuláš Zajíc z Házmburka (1560–1571 přisedící), Michal Španovský z Lisova (1560–1596 přisedící; 1576–1597 nejvyšší písař království Českého) a Zdeněk ze Šternberka (1562–1574 přisedící).

Zbýlých 11 (= 17 %) šlechticů se v určité fázi svého života setkala s dvorskou službou na některém z habsburských dvorů. Byli to, opět chronologicky podle data vstupu do zemského soudu Zdislav Berka z Dubé a z Lipé (1542–1548 přisedící; 1534–1553 nejvyšší hofmistr království Českého), Hendrych z Plavna⁸⁴ (1542–1553 přisedící; 1542–1554 nejvyšší kancléř království Českého), Jáchym z Hradce (1548–1562 přisedící; 1550–1554 purkrabí karlstějnský; 1554–1565 nejvyšší kancléř království Českého), Jaroslav z Pernštejna (1550–1554 přisedící), Jáchym Šlik z Holešče hrabě z Pasounu a z Lokte (1552–1571 přisedící), Jaroslav Smiřický ze Smiřic (1551–1597 přisedící), Václav Zajíc z Házmburka (1555–1556 přisedící), Vilém z Rožmberka (1556–1590 přisedící; 1560–1570 nejvyšší komorník království Českého; 1570–1592 nejvyšší purkrabí pražský), Petr Bechyně z Lažan (1559–1561 přisedící; 1558–1561 podkomorí království Českého), Vilém Muchek z Bukova (1559–1569 přisedící; 1559–1569 purkrabí karlstějnský) a Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé (1560–1577 přisedící). Z těchto navíc ještě dva (= 3 %) neměli osobní zkušenost s dvorskou službou na dvoře Ferdinanda I. Zdislav Berka z Dubé a z Lipé (1542–1548) totiž zastával v letech

⁸² Zdeněk je v deskách zemských zapsán jako přisedící v letech 1552–1561. Na zasedání roku 1552 „v pátek po svatém Primu jinak o suchých dnech letničních“, tj. 10. června, je ale jako přisedící zapsán „Jindřich Mezeřítský z Lomnice na Ledči“ (DZV 10 F 28). Zdeněk měl skutečně staršího bratra Jindřicha, který se psal ale sezením na Jemnici nebo Jaroměřicích na Moravě. Jen Zdeněk se psal sezením na Ledči (nad Sázavou), kterou obdržel od své manželky Markěty Ledecké z Říčan. Viz Sedláček, August: Místopisný slovník historický království Českého, Praha 1909 (fotoreprint: Praha 1998), s. 502–503. Domnívám se proto, že jde o chybu písaře v zápise křestního jména přisedícího. Místo Jindřich mělo být napsáno Zdeněk.

⁸³ Zdeněk je v Ottově slovníku naučném uváděn jako nejvyšší sudí, tajný rada, komorník a nejvyšší podkoni Viléma knížete bavorského. Viz Ottův slovník naučný. Díl 3. Praha 1890, s. 817–818.

⁸⁴ Pro potřeby této studie užívám v jeho případě zkrácenou formu jména. Celé by znělo: Hendrych, svatě Římské říše purkrabí v Míšni, hrabě z Hartnštejna a pán z Plavna a Gerova.

1538–1542 hodnost nejvyššího dvorského hofmistra společného dvora arciknížat Maxmiliána a Ferdinanda,⁸⁵ synů Ferdinanda I., a Vilém z Rožmberka (1556–1590) vstoupil až v roce 1577 do tajné rady Rudolfa II.^{85a}

Pouhých 9 (= 14 %) šlechticů, kteří byli za vlády Ferdinanda I. dosazeni do zemského soudu a ocitli se tak na nejvyšším stupni zemské kariéry, prodělalo během svého života zkušenost se službou na jeho dvoře. Ve všech případech přitom dvorská služba předcházela vstupu do zemského soudu, popř. nejvyššího zemského úřadu, a až na Jaroslava z Pernštejna začali všichni šlechtici svou dvorskou kariéru jako dvořani na koních nebo dvořani u stolu. Ve čtyřech případech byla šlechticům dvorská služba osamocenou epizodou na počátku celé kariéry, a byl mezi ní a jmenováním přísedícím zemského soudu dlouhý časový interval. V těchto případech dvorská kariéra s největší pravděpodobností neměla podstatnější vliv na kariéru zemskou. Zbývajících pět šlechticů vstoupilo po několikaleté dvorské službě do zemského soudu a spojilo tak dvorskou kariéru s kariérou zemskou.

Jen 5 (= 8 %) šlechticů tedy zastávalo současně funkci přísedícího zemského soudu, popř. některý z nejvyšších zemských úřadů a hodnost na dvoře Ferdinanda I. Byli to Hendrych z Plavna (1542–1553), který začínal jako Ferdinandův číšník (1530–1536)⁸⁶ a po vstupu do zemského soudu postoupil na Ferdinandova komorníka (1544–1553)⁸⁷ a tajného radu (1550–1554).⁸⁸ Stejně tak Jáchym z Hradce (1548–1562) začínal na dvoře jako číšník (1545)⁸⁹ a po vstupu do zemského soudu postoupil na komorníka (1550–1564)⁹⁰ a tajného radu (1561–1564).⁹¹ V obou

⁸⁵ 1538 (HHStA, č. 12, fol. 1' – Forma jména: „*Ladißla Berckhn etc.*“), 1539 (HHStA, č. 14, fol. 2'), 1540 (SČ I, s. 475), 1541 (SČ I, s. 522 a 529; DZV I C 14, DZV 43 D 23') a 1542 (SČ I, s. 532 a 541; DZV 41 C 19, D 18).

^{85a} 1577 (SČV, s. 182; DZV 19 M20 – zasednutí jeronýmského soudu), 1578 (SČ V, s. 313), 1579 (DZV 20 N 19 – zasednutí jeronýmského soudu), 1580 (SČ V, s. 687; DVZ 21 B 17 – zasednutí jeronýmského soudu), 1581 (DZV 21 D 36' – zasednutí postního soudu), 1582 (SČ VI, s. 206; DZV 2132 – zasednutí postního soudu), 1588 (SČ VII, s. 287), 1589 (SČ VII, s. 417) a 1590 (SČ VII, s. 522).

⁸⁶ 1530 (HHStA, č. 5, fol. 7), 1536 (DZV 23 L 19').

⁸⁷ 1544 (DZV 131 F 24), 1547 (SČ II, s. 387), 1548 (DZV 47 C 27), 1550 (HHStA, č. 27, fol. 3'), 1551 (HHStA, č. 30, fol. 2'; DZV 53 A 19, DZV 131 G 3'), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 4), 1554 (HHStA, č. 35, fol. 4' – Jako komorník škrtnut).

⁸⁸ 1550 (HHStA, č. 27, fol. 3'), 1551 (HHStA, č. 30, fol. 2'), 1554 (HHStA, č. 35, fol. 4' – Jako tajný rada škrtnut).

⁸⁹ HHStA, č. 23, fol. 14'.

⁹⁰ 1550 (HHStA, č. 27, fol. 10), 1551 (HHStA, č. 30, fol. 8; SČ III, s. 72), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 15), 1554 (HHStA, č. 35, fol. 14 – Jako komorník škrtnut), 1558 (DZV 53 D 5'; DZV 13 C 12), 1562 (DZV 55 P 3), 1563 (HHStA, č. 45, fol. 1'a 19' – Zapsán jen jako nejvyšší kancléř království Českého), 1564 (DZV 56 G 14', M 26, P 20; DZV 15 C 18').

⁹¹ 1561 (SČ III, s. 72; DZV 14 D 15' – zasednutí jeronýmského soudu), 1562 (DZV 55 P 3), 1563 (DZV 56 A 12), 1564 (DZV 56 G 14', M 26, P 20; DZV 15 C 18').

hodnostech Jáchym po Ferdinandově smrti přešel nakrátko na dvůr nového panovníka Maxmiliána II., když byl v letech 1564–1565 také jeho komorníkem⁹² a tajným radou.⁹³ Jaroslav z Pernštejna (1550–1554) vstoupil na Ferdinandův dvůr krátce před svým jmenováním přísedícím zemského soudu jako komorník (1549–1559)⁹⁴ a o několik let později (1556–1559) se stal dokonce nejvyšším štolbou jeho dvora.⁹⁵ Jaroslav Smiřický ze Smiřic (1551–1597) neudělal tak závratnou dvorskou kariéru. V roce 1545 působil jako Ferdinandův dvořan na 3 koních,⁹⁶ v roce 1546 byl pravděpodobně v téže hodnosti při Ferdinandově cestě z Prahy do Řezna⁹⁷ a zpět⁹⁸, až postoupil krátce před dosazením do zemského soudu na číšníka (1550–1554).⁹⁹ Ke konci Ferdinandovy vlády byl do zemského soudu jmenován ještě Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé (1560–1577), který už měl za sebou více než 20-ti letou dvorskou kariéru. Začínal jako Ferdinandův stolník (1537–1539)¹⁰⁰, a přes číšníka (1541)¹⁰¹ postoupil až na komorníka (1542–1554).¹⁰² Jako osvědčený dvořan byl na krátkou dobu povolán na dvůr Ferdinandova syna arciknížete

⁹² 1565 (DZV 57 H 20).

⁹³ 1564 (DZV 56 G 14', M 26, P 20; DZV 15 C 18'), 1565 (SČ III, s. 249; DZV 57 H 20; DZV 59 G 15).

⁹⁴ 1549 (SČ II, s. 575), 1550 (HHStA, č. 27, fol. 10 – Forma jména: „*Herr Stanislaw von Pernstain*“), 1551 (HHStA, č. 30, fol. 8 – Forma jména: „*Herr Stanislaw von Bernstain*“; DZV 49 G 12'), 1552 (SČ II, s. 636; DZV 53 H 6), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 15 – Forma jména: „*Herr <Staneslaw> ((Jaroslav)) von Pernstain*“), 1554 (HHStA, č. 35, fol. 14 – Forma jména: „*Herr Staneslaw von Pernstain*“), 1555 (DZV 53 K 28), 1556 (DZV 52 D 4; DZV 12 H 7), 1557 (DZV 52 J 15), 1558 (DZV 52 J 15; DZV 53 F 15, G 1', L 28), 1559 (DZV 53 K 21').

⁹⁵ 1556 (HHStA, č. 36, fol. 127 a 154'; DZV 52 D 30), 1557 (HHStA, č. 37, fol. 11'; DZV 52 J 15), 1558 (HHStA, č. 38, fol. 30'; SČ III, s. 15; DZV 52 J 15; DZV 53 F 15, G 1', L 28), 1559 (DZV 53 K 21').

⁹⁶ HHStA, č. 23, fol. 28' – Forma jména: „*Bohuslaw Schmierschiczki*“.

⁹⁷ Jako bližší nespecifikovaný dvořan. HHStA, č. 24a, fol. 4.

⁹⁸ Jako bližší nespecifikovaný dvořan. HHStA, č. 24b, fol. 21'.

⁹⁹ 1550 (HHStA, č. 27, fol. 13 – Forma jména: „*Herr Bohuslaw Schmirziczky*“), 1551 (HHStA, č. 30, fol. 11 – Forma jména: „*Herr Geroslaw Schmierschiczky*“; DZV 10 D 14'), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 20'), 1554 (HHStA, č. 35, fol. 19).

¹⁰⁰ 1537 (HHStA, č. 10, fol. 25), 1539 (HHStA, č. 16, fol. 7').

¹⁰¹ HHStA, č. 17, fol. 10.

¹⁰² 1542 (DZV 41 C 7', J 27'), 1544 (HHStA, č. 22, fol. 10; DZV 43 K 24; DZV 44 B 7'), 1545 (HHStA, č. 23, fol. 10'; DZV 4 G 1; DZV 44 H 2'; DZV 7 B 7), 1546 (HHStA, č. 24a, fol. 3' a č. 24b, fol. 20' – Jako nespecifikovaný dvořan Ferdinanda I. při jeho cestě z Prahy do Řezna a zpět; DZV 7 J 29'), 1547 (DZV 8 G 18'), 1548 (HHStA, č. 25, fol. 3' – Jako nespecifikovaný dvořan Ferdinanda I. při jeho cestě do Prešpurku), 1550 (HHStA, č. 27, fol. 10), 1551 (HHStA, č. 29, fol. 4' – Jako nespecifikovaný dvořan; HHStA, č. 30, fol. 8), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 14' – Jako komorník škrtnut; DZV 11 A 29'), 1554 (SČ II, s. 671).

Ferdinanda, a to hned do hodnosti nejvyššího komorníka (1555–1556).¹⁰³ Ačkoli jej ještě v roce 1557 nacházíme u arciknížete Ferdinanda v komornické hodnosti,¹⁰⁴ už v letech 1556–1564 jej evidujeme opět jako komorníka Ferdinanda I.¹⁰⁵ a během této doby (1560) byl povolán do zemského soudu. Po Ferdinandově smrti si jej ještě krátkou dobu (1564–1565) ponechal jako komorníka nový panovník Maxmilián II.,¹⁰⁶ tím ale byla Zbyňkova dvorská kariéra, na rozdíl od té zemské, ukončena.

Ostatní přisedící zemského soudu jmenovaní Ferdinandem I. se na habsburských dvorech objevili pouze epizodně v nejnižších dvorských hodnostech, a to několik let před vstupem do soudcovských lavic. Jáchym Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1552–1571) se už v roce 1544 mihnul jako kraječ arciknížete Maxmiliána při jeho tažení s Karlem V. proti Francii.¹⁰⁷ Ještě ve stejném roce přešel na krátkou dobu na dvůr Ferdinanda I. jako stolník,¹⁰⁸ aby ještě téhož roku postoupil do hodnosti Ferdinandova kraječe, kterou zastával v letech 1544–1545.¹⁰⁹ Václav Zajíc z Házmburka (1555–1556) vystupuje v letech 1544–1545 jako Ferdinandův dvořan na 4 koních.¹¹⁰ Ve stejné hodnosti jej pravděpodobně zastihneme o rok později při panovníkově cestě z Prahy do Řezna¹¹¹ a zpět¹¹² a v roce 1548 při cestě do Prešpurku.¹¹³ Svou dvorskou kariéru zakončil epizodicky jako číšník (1550–1551).¹¹⁴ Petr Bechyně z Lažan (1559–1561) se na Ferdinandově dvoře zdržel déle, ovšem na konci dvorské hierarchie, totiž jako dvořan na

¹⁰³ 1555 (DZV 11 L 27), 1556 (SČ II, s. 712; DZV 11 B 26).

¹⁰⁴ SČ II, s. 809.

¹⁰⁵ 1556 (DZV 11 B 26; DZV 52 N 22'), 1558 (DZV 55 J 3; DZV 13 C 12), 1559 (DZV 54 B 2), 1560 (DZV 55 A 4, A 9, A 15; DZV 13 L 32' – zasednutí jeronýmského soudu), 1561 (SČ III, s. 72; DZV 14 A 7 – zasednutí postního soudu; DZV 14 C 6' – zasednutí letničního soudu; DZV 14 D 15' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 55 D 23, E 6', F 30'; DZV 11 B 28'; DZV 14 B 8), 1562 (DZV 14 G 7' – zasednutí postního soudu; DZV 14 H 28 – zasednutí letničního soudu; DZV 11 B 29'; DZV 14 F 29'), 1563 (DZV 14 N 2' – zasednutí letničního soudu; DZV 56 A 13'; DZV 14 O 30), 1564 (DZV 15 A 8 – zasednutí postního soudu; DZV 15 C 2' – zasednutí letničního soudu; DZV 56 H 26; 57 K 9').

¹⁰⁶ SČ III, s. 249.

¹⁰⁷ HHStA, č. 21, fol. 4.

¹⁰⁸ HHStA, č. 22, fol. 14 – Jako stolník škrtnut.

¹⁰⁹ 1544 (HHStA, č. 22, fol. 13), 1545 (HHStA, č. 23, fol. 14).

¹¹⁰ 1544 (HHStA, č. 22, fol. 24), 1545 (HHStA, č. 23, fol. 27').

¹¹¹ HHStA, č. 24a, fol. 4 – Jako nespecifikovaný dvořan.

¹¹² HHStA, č. 24b, fol. 24' – Jako nespecifikovaný dvořan.

¹¹³ HHStA, č. 25, fol. 4' – Jako nespecifikovaný dvořan.

¹¹⁴ 1550 (HHStA, č. 27, fol. 13'), 1551 (HHStA, č. 29, fol. 5' – Jako nespecifikovaný dvořan; HHStA, č. 30, fol. 11 – Jako číšník).

2 koních (1539–1541)¹¹⁵ a později jako dvořan na 3 koních (1544–1550).¹¹⁶ Vilém Muchek z Bukova (1559–1569) začínal jako Ferdinandův dvořan na 2 koních (1539–1541)¹¹⁷ a brzy postoupil na dvořana na 3 koních (1544–1545).¹¹⁸ Ve stejné hodnotě byl pravděpodobně ještě v roce 1546 při panovníkově cestě z Prahy do Řezna¹¹⁹ a zpět¹²⁰. Svou dvorskou službu zakončil krátce jako stolník (1550–1551).¹²¹

Přisedící většího zemského soudu za vlády Maxmiliána II. (1564–1576) na habsburských dvorech

Při nastoupení vlády Maxmiliána II. pokračovalo ve funkci přisedícího většího zemského soudu z doby vlády Ferdinanda I. kontinuálně celkem 18 šlechticů. Z nich 13 nemělo žádné zkušenosti s dvorskou službou.¹²² Ze zbylých pěti¹²³ pouze Jáchym Šlik z Holeče hrabě z Pasounu a z Lokte (1552–1571) a Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé (1560–1577) působili, ovšem velmi krátkou dobu, na Maxmiliánově dvoře. Jáchym v roce 1544 jako Maxmiliánův (tehdy ještě arciknížete) kraječ při jeho tažení s Karlem V. proti Francii a Zbyněk v letech 1564–1565 jako Maxmiliánův komorník. Po nastoupení vlády už ale Maxmilián II. nepovolal Jáchyma Šlika na svůj dvůr a Zbyňka Berku z něj dokonce propustil. Mezi uvedenou pěticí šlechticů nepočítám Jáchyma z Hradce (1548–1562), který sice přešel na Maxmiliánův dvůr jako komorník a tajný rada (1564–1565), ale od roku 1562 už nezasedal na zemském soudu.

Maxmilián II. († 12. října 1576) dosadil v průběhu své vlády do většího zemského soudu za přisedící 18 šlechticů. Celkem 12 (= 66,66 %) z nich neprodělal

¹¹⁵ 1539 (HHStA, č. 16, fol. 14), 1541 (HHStA, č. 17, fol. 19).

¹¹⁶ 1544 (HHStA, č. 22, fol. 24'), 1545 (HHStA, č. 23, fol. 27'), 1546 (HHStA, č. 24a, fol. 6 a č. 24b, fol. 24' – Jako nespecifikovaný dvořan Ferdinanda I. při jeho cestě z Prahy do Řezna a zpět), 1548 (HHStA, č. 25, fol. 6' – Jako nespecifikovaný dvořan Ferdinanda I. při jeho cestě do Prešpurku), 1550 (HHStA, č. 27, fol. 23').

¹¹⁷ 1539 (HHStA, č. 16, fol. 14 – Forma jména: „*Bohuslaw Muchegk*“), 1541 (HHStA, č. 17, fol. 19 – Forma jména: „*Bohuslaw Muhegg*“).

¹¹⁸ 1544 (HHStA, č. 22, fol. 24'), 1545 (HHStA, č. 23, fol. 28').

¹¹⁹ HHStA, č. 24a, fol. 4 – Jako nespecifikovaný dvořan.

¹²⁰ HHStA, č. 24b, fol. 21' – Jako nespecifikovaný dvořan.

¹²¹ 1550 (HHStA, č. 27, fol. 13'), 1551 (DZV 12 H 9).

¹²² Jan starší z Lobkovic (1542–1565), Jan mladší z Lobkovic (1542–1569), Jan z Valdštejna (1543–1576), Jan Bořita z Martinic (1543–1577), Petr ze Švamberka (1547–1565), Volf z Vřesovic (1547–1568), Burian Trčka z Lípy (1550, 1562–1591), Jan Leskovec z Leskovce (1555–1575), Adam ze Švamberka (1559–1581), Jiřík Kokořovec z Kokořova (1559–1572), Mikuláš Zajíc z Házmburka (1560–1571), Michal Španovský z Lisova (1560–1596), Zdeněk ze Šternberka (1562–1574).

¹²³ Jáchym Šlik z Holeče hrabě z Pasounu a z Lokte (1552–1571), Jaroslav Smiřický ze Smiřic (1551–1597), Vilém z Rožmberka (1556–1590), Vilém Muchek z Bukova (1559–1569), Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé (1560–1577).

zkušenost se žádným z habsburských dvorů: Diviš Slavata z Chlumu a z Košumberka (1566–1575 předsedící), Bernart Hodějovský z Hodějova (1566–1588 předsedící), Zikmund ze Šelmberka a z Kosti (1567–1574 předsedící), Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1570–1582 předsedící; 1570–1576 nejvyšší sudí království Českého; 1576–1583 nejvyšší komorník království Českého), Oldřich Dubanský z Duban (1555–1564; 1570–1572 předsedící; 1570–1572 nejvyšší písař království českého) Albrecht Kapoun ze Svojkova (1570–1590 předsedící; 1570–1591 purkrabí kraje hradeckého), Jan Říčanský z Řičan (1571–1574 předsedící), Adam Nebilovský z Drahobuze (1573–1580 předsedící), Jiřík Zajíc z Házmburka (1573–1580 předsedící), Zdeněk z Vartmberka (1576–1582 předsedící), Jan z Valdštejna (1576–1597 předsedící; 1576–1583 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1584 nejvyšší sudí království Českého; 1585–1597 nejvyšší komorník království Českého) a Jan Vratislav z Mitrovic (1576–1581 předsedící).

Dvorskou službou si tak prošlo jen 6 (= 33,33 %) z nich, totiž Vratislav z Pernštejna (1568–1580 předsedící; 1566–1582 nejvyšší kancléř království Českého), Ladislav z Lobkovic (1570–1584 předsedící; 1570–1584 nejvyšší hofmistr království Českého), Mikuláš Miřkovský z Tropčic (1570–1574 předsedící; 1570–1575 purkrabí karlštejnský; 1575 nejvyšší písař království Českého), Jiří z Lobkovic (1574–1593 předsedící; 1582–1584 nejvyšší sudí království Českého; 1584 nejvyšší komorník království Českého; 1585–1593 nejvyšší hofmistr království Českého), Adam z Hradce (1576–1596 předsedící; 1585–1593 nejvyšší kancléř království Českého; 1593–1596 nejvyšší purkrabí pražský) a Jan Vchynský Dlask ze Vchynic (1576–1586 předsedící; 1576–1586 purkrabí karlštejnský). Charakteristické pro jejich dvorské kariéry je ta skutečnost, že jde až na Ladislava z Lobkovic ve všech případech o více než 20-ti leté dvorské služby.

Z těchto šesti předsedících ale dokonce 3 (= 16,66 %) neprošli dvorskou službou na dvoře Maxmiliána II., tedy panovníka, který je do soudcovské funkce jmenoval. Ladislav z Lobkovic (1570–1584) prodělal dvorskou kariéru jen na dvoře Ferdinanda I. Začínal jako jeho dvořan na 2 koních (1556)¹²⁴ a přes hodnost stolníka (1557–1558)¹²⁵ postoupil až na komorníka (1563–1564).¹²⁶ Nový panovník jej už na svůj dvůr nepovolal a Ladislav pokračoval dalších 20 let v zemské kariéře. Jiří z Lobkovic (1574–1593) zahájil svou dvorskou kariéru na dvoře arciknížete Ferdinanda v hodnosti rady a komorníka (1569–1574)¹²⁷ a v letech 1569–1571 zastával tamtéž dokonce hodnost nejvyššího štolby.¹²⁸ Po krátké pauze na konci Maxmiliánovy vlády a také krátce po povolání do zemského soudu spojil svou

¹²⁴ HHStA, č. 36, fol. 131 a 159.

¹²⁵ 1557 (HHStA, č. 37, fol. 8), 1558 (HHStA, č. 38, fol. 22').

¹²⁶ 1563 (HHStA, č. 45, fol. 5' a 24'; DZV 57 E 28), 1564 (DZM 226 B 2').

¹²⁷ 1569 (SČ III, s. 507), 1571 (SČ III, s. 613), 1574 (SČ IV, s. 88; TLA, fond Ferdinanda, kart. 8, Position 5, Beheimische Konzepte, 1. Teil 1564–1570, Selekt 2 – 5/a, fol. F 395/175).

¹²⁸ 1569 (SČ III, s. 507), 1571 (SČ III, s. 613).

dvorskou kariéru s následníkem trůnu a pozdějším panovníkem Rudolfem II., nejprve jako komorník jeho společného dvora s arciknížetem Arnoštem (1576)¹²⁹ a v zápětí jako komorník samostatného Rudolfova dvora (1576–1593)¹³⁰, a to až do vypuknutí jeho všeobecně známé aféry. Podobně na samém sklonku svého života jmenoval Maxmilián II. přisedlím zemského soudu Adama z Hradce (1576–1596), který svou dvorskou kariéru spojil s osobou Rudolfa II., nejprve jako komorník společného dvora arciknížat Rudolfa a Arnošta (1572–1575).¹³¹ Jako komorník Rudolfa II. zůstal i po zbytek svého života (1575–1596),¹³² na jehož sklonku se objevuje dokonce jako tajný rada (1595).¹³³

¹²⁹ HHStA, č. 50, fol. 72 – Dopsán s poznámkou „*No[ta] pro die so bei Erz[herzog] Ernst*“.

¹³⁰ 1576 (HHStA, č. 56, fol. 7'; Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/11), 1577 (SČ V, s. 85 a 118; DZV 19 H 10 – zasednutí postního soudu; DZV 19 M 20' – zasednutí jeronýmského soudu), 1578 (DZV 20 A 18' – zasednutí postního soudu; DZV 20 F 17' – zasednutí jeronýmského soudu), 1579 (DZV 20 J 4 – zasednutí postního soudu; DZV 20 L 3 – zasednutí letničního soudu; DZV 64 L 23), 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/11; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 64; DZV 21 B 17' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 65 G 14'), 1581 (DZV 21 D 36' – zasednutí postního soudu; DZV 21 G 28 – zasednutí jeronýmského soudu), 1583 (DZV 21 P 14' – zasednutí letničního soudu; DZV 22 A 18 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 66 J 14'; DZV 22 C 19), 1584 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/11; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 83; DZV 22 D 4 – zasednutí postního soudu; DZV 22 F 19' – zasednutí letničního soudu; DZV 22 J 26' – zasednutí jeronýmského soudu), 1585 (DZV 22 C 19', N 10'; DZV 67 N 19), 1586 (DZV 23 C 23 – zasednutí postního soudu; DZV 68 K 8; DZV 23 D 2), 1587 (DZV 23 N 8), 1588 (DZV 166 C 28', E 28'), 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 276, č. 30/5 – S poznámkou „*Andere diener von graven und herrn und adlstandt, welche zum thail beheürath, zum thail sonst iren abschied von hof genommen, aber doch wann sie gehn hof ervordert, oder irer geschefft halber selbst khommen, iren zuetritt, alls ander hofgesindt, haben mogen*“; Hausenblasová, J. (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 95; DZV 90 O 25), 1590 (DZV 66 J 15'; DZV 167 A 1', A 13; DZV 169 C 13; DZV 91 B 19), 1591 (DZV 168 B 15), 1592 (DZV 168 M 7; DZV 22 A 15'; DZV 91 F 8), 1593 (DZV 26 M 11 – zasednutí letničního soudu; DZV 26 O 18 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 168 Q 5'; DZV 169 B 13).

¹³¹ 1572 (HHStA, č. 42, fol. 21; DZV 20 B 28'), 1573 (SČ III, s. 748), 1574 (SČ IV, s. 88), 1574/1575 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 113), 1575 (HHStA, č. 51, fol. 4; HHStA, č. 52, fol. 4'; HHStA, č. 53, fol. 10; DZV 19 C 10'; DZM 234 F 22').

¹³² 1575 (SČ IV, s. 181 a 252; DZV 62 E 5; DZV 167 G 22'), 1576 (HHStA, č. 50, fol. 72' – Dopsán s poznámkou „*No[ta] pro die so bei Erz[herzog] Ernst*“; HHStA, č. 56, fol. 7'; Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/5), 1577 (DZV 19 H 10 – zasednutí postního soudu; DZV 19 M 20' – zasednutí jeronýmského soudu), 1578 (DZV 127 K 26'), 1579 (DZV 66 H 16), 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/5; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 64; DZV 21 B 17' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 63 H 22'), 1581 (DZV 65 P 9'), 1584 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 395, č. 139/5; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 83), 1586 (HHStA, č. 61, fol. 1' – „*Extract der personen des*

Zbylí tři (= 16,66 %), z celkového počtu 17-ti Maxmiliánem II. jmenovaných předsedících, sloužili také na jeho dvoře a dokonce jen dva zároveň po určitý čas jeho panování, tedy v propojení dvorské a zemské kariéry. Tím, kdo nespojil dvorskou a zemskou kariéru byl Mikuláš Miřkovský z Tropic (1570–1574), který svou dvorskou kariéru zahájil jako dvořan Ferdinanda I. na 3 koních (1550).¹³⁴ Zakrátko postoupil na kraječe (1551–1564)¹³⁵ a po Ferdinandově smrti přešel ve stejné hodnosti na Maxmiliánův dvůr (1564–1567).¹³⁶ Po povolání do zemského soudu se už ale ve dvorských službách nevyskytuje.

Jedním ze dvou, kteří spojili za Maxmiliána II. dvorskou kariéru s kariérou zemskou, byl, ovšem na velmi krátkou dobu a s velikým otazníkem, Jan Vchynský Dlask ze Vchynic (1576–1586). Jan začínal jako dvořan Ferdinanda I. na 1 koni (1556–1558),¹³⁷ rychle postoupil přes dvořana na 2 koních (1558)¹³⁸ a stolníka (1558)¹³⁹ až na kraječe (1563–1564).¹⁴⁰ V hodnosti kraječe přešel na dvůr Maxmiliána II. a vykonával ji po celou dobu jeho vlády (1564–1576).¹⁴¹ Teprve v roce Maxmiliánovy smrti byl ale jmenován předsedícím zemského soudu a dvorskou a zemskou kariéru tak spojil na necelý rok. Spojení obou kariér máme navíc prameny

kaiserlichen hofstaates, die nicht mehr am hofe anwesend und grösstenteils zum dienst untauglich sind.“; DZV 23 F 18’), 1587 (DZV 23 J 21 – zasednutí postního soudu; DZV 23 J 15’), 1588 (DZV 69 M 2’; DZV 166 C 28’; DZV 24 C 2’), 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 98; DZV 166 C 13, F 28’), 1591 (DZV 167 P 14; DZV 168 E 7’; DZV 131 N 3), 1592 (DZV 26 H 22’ – zasednutí jeronýmského soudu), 1593 (DZV 26 M 11 – zasednutí letničního soudu; DZV 26 O 18 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 169 F 27; DZV 91 H 21), 1594 (DZV 27 C 10’ – zasednutí postního soudu; DZV 27 E 4 – zasednutí letničního soudu; DZV 171 F 17’; DZV 27 N 27; DZV 91 K 27’), 1595 (DZV 27 J 2 – zasednutí postního soudu; DZV 27 L 21’ – zasednutí letničního soudu), 1596 (DZV 127 B 23’ – zasednutí postního soudu; DZV 127 D 6 – zasednutí letničního soudu; DZV 127 E 27 – zasednutí jeronýmského soudu).

¹³³ SČ IX, s. 116.

¹³⁴ HHStA, č. 27, fol. 24.

¹³⁵ 1551 (HHStA, č. 30, fol. 10’), 1553 (HHStA, č. 32, fol. 20 – Jako kraječ škrtnut), 1555 (DZV 12 B 13), 1557 (SČ II, s. 811), 1558 (DZV 13 A 10), 1561 (SČ III, s. 73).

¹³⁶ SČ III, s. 387.

¹³⁷ 1556 (HHStA, č. 36, fol. 132 a 159’), 1557 (HHStA, č. 37, fol. 17), 1558 (HHStA, č. 38, fol. 46’ – Jako dvořan Ferdinanda I. na 1 koni škrtnut).

¹³⁸ HHStA, č. 38, fol. 45 – Jako dvořan Ferdinanda I. na 2 koních škrtnut.

¹³⁹ HHStA, č. 38, fol. 22’.

¹⁴⁰ 1563 (HHStA, č. 45, fol. 7’ a 26).

¹⁴¹ 1567 (SČ III, s. 388), 1569 (SČ III, s. 508; DZM 233 J 19’), 1570 (DZV 59 K 17’, K 18’, M 6’; DZV 60 O 1; DZV 16 P 4; DZV 17 B 29’, C 3; DZV 21 G 21’; DZM 233 K 6), 1571 (SČ III, s. 614; DZV 60 C 9; DZV 17 F 8), 1572 (DZV 60 L 3’; DZM 233 J 21; DZV 16 P 4’; DZV 17 L 4), 1573 (DZV 16 P 4’; DZV 17 P 14, Q 7; DZV 61 L 29’), 1574 (DZV 61 G 25’, H 15, O 9’; DZV 62 B 25’, F 30; DZV 18 G 12), 1575 (DZV 18 A 2’, P 19’), 1576 (DZV 62 M 19’).

doloženo zatím pouze v jediném případě.¹⁴² Na dvoře Rudolfa II. už Jana nenajdeme. Druhým, komu se podařilo dvorskou a zemskou kariéru regulérně propojit, byl Vratislav z Pernštejna (1568–1580). Poté co se jen krátce mihl jako číšník arciknížete Ferdinanda při jeho cestě do Nizozemí (1544),¹⁴³ jej zanedlouho nacházíme se dvorem arciknížete Maxmiliána ve Španělsku (1548).¹⁴⁴ V letech 1551–1561 byl už Maxmiliánovým komorníkem¹⁴⁵ a následně dokonce nejvyšším štolbou jeho dvora (1566)¹⁴⁶. Po převzetí vlády Maxmiliána II. zůstal Vratislav v hodnosti komorníka (1566–1576)¹⁴⁷ a takřka současně se svým vstupem do zemského soudu zaujal také místo v jeho tajné radě (1568–1576).¹⁴⁸ Tajným radou zůstal i za panování Rudolfa II. (1576–1582),¹⁴⁹ ovšem už ne současně v hodnosti komorníka.

Přisídící většiny zemského soudu za vlády Rudolfa II. (1576–1612) na habsburských dvorech a dvoru krále Fridricha Falckého

Z doby vlády Maxmiliána II. zůstalo ve funkci přisídícího většiny zemského soudu při nastoupení Rudolfa II. celkem 19 šlechticů. Z nich 12 nemělo žádné zkušenosti s dvorskou službou.¹⁵⁰ Ze zbylých sedmi¹⁵¹ pouze Vilém z Rožmberka (1556–1590), Vratislav z Pernštejna (1568–1580), Jiří z Lobkovic (1574–1593) a Adam z Hradce (1576–1596) sloužili na dvoře Rudolfa II. Totiž v poradních orgánech jako tajní radové Vilém z Rožmberka (1577–1592), Vratislav z Pern-

¹⁴² 1576 (DZV 62 M 19').

¹⁴³ HHStA, č. 20, fol. 3'.

¹⁴⁴ DZV 47 G 11' - G 12 - S poznámkou, že „s JM arcikn[ižetem] Maxmiliánem za moře do království Hišpánských jest odjel“.

¹⁴⁵ 1551 (HHStA, č. 28, fol. 4'; DZV 10 D 14'), 1554 (HHStA, č. 33, fol. 3), 1558 (DZV 53 C 29'), 1560 (HHStA, č. 39, fol. 13 a 53'), 1561 (DZV 55 F 30).

¹⁴⁶ 1566 (SČ III, s. 292 a 293; DZV 61 G 25).

¹⁴⁷ 1566 (SČ III, s. 292 a 293), 1567 (DZV 16 B 6), 1568 (DZV 58 S 2; DZV 59 A 4', A 6'), 1569 (DZV 16 L 3), 1570 (DZV 16 O 27'; DZV 59 M 7'; DZV 60 E 5), 1571 (DZV 60 C 17'), 1572 (DZV 61 G 25; DZV 17 N 1'), 1574 (HHStA, č. 50, fol. 4', fol. 37' a fol. 69' - S poznámkou „Dise hernach folgende personen sollen gleichwol den schlussl zu unser cammer haben, dürfen aber nit dienen.“), 1575 (DZV 60 P 13'; DZV 18 L 26'), 1576 (DZV 63 H 8).

¹⁴⁸ 1568 (DZV 58 S 2; DZV 59 A 4', A 6'), 1569 (DZV 16 L 3), 1570 (DZV 16 O 27'; DZV 59 M 7'), 1572 (DZV 17 N 15), 1574 (HHStA, č. 50, fol. 4' a 37'), 1575 (DZV 62 K 7).

¹⁴⁹ 1577 (SČ V, s. 177 a 182), 1578 (SČ V, s. 313; DZV 64 E 27'), 1579 (DZV 64 H 17), 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 205, č. 3/5; táž (ed.): Seznamy dvoranů císaře Rudolfa II., s. 45; DZM 234 Q 8'), 1582 (SČ VI, s. 206 a 208).

¹⁵⁰ Jan Bořita z Martinic (1543–1577), Burian Trčka z Lipy (1550, 1562–1591), Adam ze Švamberka (1559–1581), Michal Španovský z Lisova (1560–1575), Bernart Hodějovský z Hodějova (1566–1588), Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1570–1582), Albrecht

štejna (1568–1582) a Adam z Hradce (1595), a jako komorníci Jiří z Lobkovic (1576–1593) a Adam z Hradce (1572–1596).

Za doby své dlouhé vlády dosadil Rudolf II. († 20. ledna 1612) do zemského soudu 45 šlechticů. Z nich 25 (= 55,5 %) neevidují na dvorech Habsburků nebo Fridricha Falckého: Petr Boubínský z Újezda (1577–1587 přisedící), Jan Dlouhovský z Dlouhé vsi (1578–1592 přisedící), Jan ze Šelmberka a z Kosti (1578–1597 přisedící), Humprecht Černín z Chudenic (1582–1599 přisedící; 1592–1601 podkomorí království Českého), Václav Berka z Dubé a z Lipé (1583–1600 přisedící; 1597–1599 nejvyšší sudí království Českého; 1599–1600 nejvyšší komorník království Českého), Jiří Harant z Polžic (1583 přisedící), Vilém z Talmberka (1583–1591 přisedící), Jan z Pernštejna (1584–1591 přisedící)¹⁵², Volf Novohradský z Kolovrat (1586–1608 přisedící; 1599–1603 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1603–1608 nejvyšší sudí království Českého; 1608–1609 nejvyšší komorník království Českého), Václav Bechyně z Lažan (1589–1599 přisedící), Kryštof Vratislav z Mitrovic (1589–1611 přisedící; 1603–1605 purkrabí kraje hradeckého; 1605–1612 purkrabí karlístejnský), Václav Říčanský z Řičan (1592–1595 přisedící; 1592–1596 nejvyšší sudí dvorský království Českého)¹⁵³, Jan Vřesovec z Vřesovic a z Doubravské Hory (1593–1605 přisedící; 1592–1603 purkrabí kraje

Kapoun ze Svojkova (1570–1590), Adam Nebilovský z Drahobuze (1573–1580), Jiřík Zajíc z Házmurka (1573–1580), Zdeněk z Vartmberka (1576–1582), Jan z Valdštejna (1576–1597), Jan Vratislav z Mitrovic (1576–1581).

¹⁵¹ Jaroslav Smiřický ze Smiřic (1551–1597), Vilém z Rožmberka (1556–1590), Vratislav z Pernštejna (1568–1580), Ladislav z Lobkovic (1570–1584), Jiří z Lobkovic (1574–1593), Adam z Hradce (1576–1596), Jan Vchynský Dlask ze Vchynic (1576–1586).

¹⁵² Jana v roce 1594 evidují na dvoře španělského krále, kdy se v jednom vkladu do desk zemských tituloval jako „JM krále Hišpanského válečná rada a nejv[yšší] nad regimentem německých knechtů“. Viz DZV 172 F 17.

¹⁵³ V seznamech zapsaný „Wentzel Ritschan von Metritz“ (Srov. další varianty jeho celého jména na příslušných stranách v edici seznamů) jako stolník (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 238, č. 19/5) a později jako kraječ (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 231, č. 17/14), není podle mého názoru Hausenblasovou (s otazníky) identifikovaný Václav Říčanský z Řičan († 1596), sezením na Hořovicích a Mnichu, který byl v letech 1592–1595 jakožto nejvyšší dvorský sudí Českého království přisedícím zemského soudu. Jednak v seznamech zapsaný „Wentzel Ritschan von Metritz“ je jako dvořan uváděn v letech 1574–1612 a Václav Říčanský z Řičan, nejvyšší dvorský sudí Českého království, zemřel již roku 1596. Jednak se neshoduje německá forma jména „Ritschan von Metritz“ (pokládána za jméno Říčanský z Řičan) s německou formou jména Oldřicha Říčanského „Ulrich Rczizcan“ (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 424, č. 183/1) a s německou formou jména Jana Kavky Říčanského z Řičan „Hanß Riczzanßki Kaffka herr von Riczzan“, nebo také „Hannß Ryczizanczkhy Khaffka“ (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/43). Z rodu Říčanských z Řičan evidují ve sledovaném období vedle zmíněného ještě jednoho Václava, sezením na Koldíně, který ale zemřel už v roce 1580 (Jeho kšaft viz DZV 21 C 27). U Kavků Říčanských z Řičan a Cehniců z Řičan žádného

hradeckého; 1603–1605 purkrabí karlštejnský), Ctibor Tiburcí Žďárský ze Žďáru (1595–1613 přisedící; 1612–1613 purkrabí karlštejnský), Jan Příchovský z Příchovic (1595 jmenován)¹⁵⁴, Hendrych Kapoun ze Svojkova (1598–1604 přisedící), Jan Jiří ze Švamberka (1599–1610 přisedící; 1603–1609 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1609–1611 nejvyšší komorník království Českého), Jan Sezima ze Sezimova Ústí (1599–1617 přisedící; 1610–1611 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1611–1617 nejvyšší komorník království Českého), Heřman Říčanský z Říčan (1600–1605 přisedící), Purkart Točník z Křimic (1601–1618 přisedící; 1603–1619 podkomoří království Českého), Ferdinand purkrabí z Donína (1603–1610 přisedící; 1609 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1609–1610 nejvyšší hofmistr království Českého), Jan Lukavský z Lukavice (1603–1611 přisedící), Adam Hrzán z Harasova (1604–1618 přisedící; 1605–1615 purkrabí kraje hradeckého; 1615–1619 purkrabí karlštejnský)¹⁵⁵, Jan Zbyněk Zajíc z Házmburka (1610–1613 přisedící) a Jiřík Gerštorf z Gerštorfu (1610–1613 přisedící)¹⁵⁶.

Zbývajících 20 (= 44,4 %) prošlo některým z panovníkých nebo arciknížecích dvorů. Byli to chronologicky podle vstupu do zemského soudu: Jáchym Novohradský z Kolovrat (1578–1597 přisedící; 1578–1599 purkrabí karlštejnský), Jiří Bořita z Martinic (1578–1597 přisedící; 1584–1585 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1585–1597 nejvyšší sudí království Českého; 1597–1598 nejvyšší kancléř království Českého), Kryštof z Lobkovic (1584–1609 přisedící; 1598–1599 nejvyšší komorník království Českého; 1599–1609 nejvyšší hofmistr království Českého), Adam ze Šternberka (1586–1618 přisedící; 1597–1599 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1599–1603 nejvyšší sudí království Českého; 1603–1608 nejvyšší komorník království Českého; 1608–1619 nejvyšší purkrabí pražský), Hertvík Zejdlic ze Šenfeldu (1586–1587 přisedící v rytířském stavu; 1592–1602 přisedící v panském stavu)¹⁵⁷, Václav Ples Heřmanský ze Sloupna (1592–1603

Václava ve sledovaném období neevidují. Za pozornost ještě stojí, že německé varianty domicilu Václava „*Ritschan von Metritz*“ jsou totožné nebo velmi podobné německé variantě domicilu Jaroslava Bořity z Martinic z roku 1580 „*Jaroslau Schmitschanßkhi herr von Metritz*“ (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 395, č. 139/7).

¹⁵⁴ Jan Příchovský z Příchovic byl jmenován zemským soudcem společně se Ctiborem Tiburcím Žďárským ze Žďáru, ale do soudu kvůli předčasnému úmrtí nestihl dosednout. Jako přisedící nevystupuje v žádném ze seznamů zemských soudců. Koncept jmenovacího listu je datovaný na Pražském hradě dne 27. května 1595. Viz NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 110.

¹⁵⁵ V seznamech roku 1612 zapsaný stolník „*Adam Thobias Herrbän*“ (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 246, č. 19/168) není Hausenblasovou identifikovaný Adam Hrzán z Harasova († 1619) (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 251, pozn. č. 148), který byl od roku 1604 přisedícím zemského soudu, v letech 1605–1615 purkrabím hradeckého kraje a v letech 1615–1619 karlštejnským purkrabím za rytířský stav, ale syn Oldřicha Hrzána z Harasova na Vidimi a Kokofíně († 1599) Adam Tobiáš (Srov. DZV 127 G 8). Adama Hrzána z Harasova neevidují na žádném dvoře.

¹⁵⁶ Srov. pozn. č. 80.

přisedící; 1592–1603 purkrabí karlštejnský)¹⁵⁸, Jan Malovec z Malovic (1592–1598 přisedící), Jáchym Oldřich z Hradce (1597–1602 přisedící; 1601–1604 purkrabí karlštejnský), Jan z Klenového a z Janovic (1597–1618 přisedící; 1597–1619 nejvyšší písař království Českého), Adam mladší z Valdštejna (1598–1618 přisedící; 1608–1611 nejvyšší sudí království Českého; 1611–1619 nejvyšší hofmistr království Českého), Zdeněk Vojtěch z Lobkovic (1600–1617 přisedící; 1599–1619 nejvyšší kancléř království Českého), Oldřich Felix z Lobkovic (1601–1603 přisedící), Petr Vok z Rožmberka (1601–1602 přisedící, 1611 jmenován), Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka (1601–1618 přisedící; 1604–1611 purkrabí karlštejnský; 1611–1617 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1618–1619 nejvyšší sudí království Českého), Theobald Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova (1604–1616 přisedící), Radslav ze Vchynic a z Tetova (1604–1618 přisedící), Jan Václav z Lobkovic (1606–1608 přisedící), Jaroslav Bořita z Martinic (1606–1618 přisedící; 1618–1619 purkrabí karlštejnský), Jiří z Talmberka (1609–1618, 1620 přisedící; 1611–1617 nejvyšší sudí království Českého; 1618–1619, 1619–1620 nejvyšší komorník království Českého) a Diviš Černín z Chudenic (1610–1618, 1620 přisedící). I tuto skupinu je však nutno ještě vnitřně rozčlenit.

Z uvedených šlechticů, kteří se stali přisedícími zemského soudu za vlády Rudolfa II. a zároveň prošli dvorskou službou, jich 7 (= 15,5 %) během svého života nesloužilo na Rudolfově dvoře. Před vstupem do zemského soudu uskutečnili dvorskou zkušenost Jáchym Novohradský z Kolovrat (1578–1597), který začal svou kariéru v poradním kolegiu Maxmiliána II. jako rada dvorské komory (1573–1574)¹⁵⁹ a tím jeho dvorská kariéra skončila. Adam ze Šternberka (1586–1618) sloužil jako dvořan arciknížete Ferdinanda (1573),¹⁶⁰ později jako

¹⁵⁷ V seznamech zapsán roku 1601 jako rada dvorské komory „+ Hartwig von Seidlicz von Schönfeldt auf Chaczen und Schwolnauers“ (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 219, č. 11/13) a stejného roku jako stolník „+ Hardtwig, der junger, herr von Seidlicz“ (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 242, č. 19/108). V rejstříku na s. 534 jsou tito identifikováni jako jedna osoba. Jedná se ve skutečnosti o otce a syna, tedy Hertvíka († 1603), sezením na Chocni a Zvoleněvsi, který v letech 1586–1602 zasedal v zemském soudu a který byl postupně vrchním hejtmanem všech panství JMC v KČ, JM císařové jakožto králové české měst podkomoří, radou dvorské komory a hejtmanem německých lén české koruny, a 23. února 1588 byl na zemském sněmu přijat do panského stavu (SČ VII, s. 273), a o jeho syna Hertvíka mladšího, který se připomíná jako stolník už v roce 1598 (DZV 172 N 7).

¹⁵⁸ V seznamech roku 1576 a 1580 zapsaný jako kraječ „Wenzel Pleßki“ nebo „Wentzel Pleßkhi“ není Hausenblasovou (s otazníky) identifikovaný Václav Pleský z Levína, (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 230, č. 17/4 a rejstřík s. 510; táž (ed.): *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II.*, s. 48) ale Václav Ples Hefmanský ze Sloupna a na Stolanech, v letech 1592–1603 karlštejnský purkrabí za rytířský stav.

¹⁵⁹ 1573 (SČ III, s. 739 a 748; DZV 18 J 9), 1574 (SČ IV, s. 88; DZV 20 C 14, L 9).

¹⁶⁰ „Edellkhnabe in Stallparthey“ (TLA, kart. 49, sign. 54. Hofstaat, Bezug auf Rep. B 17, fol. 91/Nr. 61 a fol. 103/Nr. 99, alte Fasz. Nummer 53 – 20. října 1573).

jeho stolník (1577),¹⁶¹ a jako stolník také jednorázově po roce 1582.¹⁶² Jako stolník (1568–1574)¹⁶³ působil na dvoře arciknížete Ferdinanda také Jan Malovec z Malovic (1592–1598). Jan Václav z Lobkovic (1606–1608) prošel službou na dvoře arciknížete Arnošta jako komorník (1583–1591).¹⁶⁴ Naopak do dvorských služeb vstoupili už jako přisedící zemského soudu Jan z Klenového a z Janovic (1597–1618), který se stal až v roce 1618 komorníkem Matyáše,¹⁶⁵ podobně Radslav ze Vchynic a z Tetova (1604–1618), který byl Matyášovým komorníkem téměř po celou dobu jeho vlády (1612–1618),¹⁶⁶ a Jiří z Talmberka (1609–1618, 1620), který se uplatnil jako komorník až na dvoře Fridricha Falckého (1620).¹⁶⁷

Ze zbývajících šlechticů můžeme vyčlenit ještě Petra Voka z Rožmberka (1601–1602 přisedící, 1611 jmenován), který byl v roce 1560 komorníkem arciknížete a krále Maxmiliána II.¹⁶⁸ a v letech 1565–1574 komorníkem na dvoře Maxmiliána II. jako panovníka.¹⁶⁹ Na dvoře Rudolfa II. jej zastihneme jen na krátko, a to také v komornické hodnosti (1582).¹⁷⁰ Do zemského soudu byl ale povolán na krátkou dobu poprvé až téměř za 20 let po tomto datu.

Jiní tři šlechtici neprošli Rudolfovým dvorem, zato však některým z jeho poradních kolegií. První z nich, Jiří Bořita z Martinic (1578–1597), začínal na dvoře krále Maxmiliána II. jako stolník (1560),¹⁷¹ posléze jako kraječ (1569)¹⁷²

¹⁶¹ DZV 63 D 4, G 7', G 25'.

¹⁶² TLA, kart. 49, sign. 53. Hofoffiziersdienste, Bezug auf Rep. B 17 fol. 103/Nr. 99, alte Fasz. Nummer 53.

¹⁶³ 1568 (TLA, fond Ferdinanda, kart. 8, Position 5, Beheimische Konzepte, 1. Teil 1564–1570, Selekt 2 – 5/a, fol. F 395/28), 1574 (TLA, fond Ferdinanda, kart. 8, Position 5, Beheimische Konzepte, 1. Teil 1564–1570, Selekt 2 – 5/a, fol. F 395 /168).

¹⁶⁴ 1583 (DZV 22 B 26', B 27), 1584 (DZV 67 E 19; DZV 22 L 6), 1586 (DZV 23 D 18'), 1588 (SČ VII, s. 288; DZV 23 D 18'; DZV 26 D 24'), 1589 (SČ VII, s. 418; DZV 90 O 23'; DZV 91 A 30'), 1590 (DZV 167 H 29'), 1590/1591 (Mareš, P., Obsazování úřadu krajského hejtmana, s. 225), 1591 (DZV 26 C 27').

¹⁶⁵ DZV 139 E 15 – zasednutí postního soudu; DZV 191 M 6.

¹⁶⁶ 1612 (DZV 185 O 2; DZV 94 N 16', N 20'; DZV 186 K 14; DZV 188 L 2'), 1613 (DZV 186 G 1; DZV 138 L 18'; DZV 183 D 28), 1614 (DZV 186 Q 26'; DZV 187 A 27', F 16'; DZV 135 C 10), 1615 (DZV 137 G 12' – zasednutí postního soudu; DZV 188 A 29', E 8, J 9', L 1, O 24; DZV 137 M 3'; DZV 95 F 27'), 1616 (DZV 138 J 5'; DZV 139 M 21'), 1617 (DZV 139 A 26' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 138 M 1), 1618 (DZV 139 E 16 – zasednutí postního soudu; DZV 95 N 2; DZV 183 K 27).

¹⁶⁷ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 192 G 13'.

¹⁶⁸ HHStA, č. 39, fol. 13'a 54 – Připsán později.

¹⁶⁹ 1565 (DZV 59 G 12'), 1568 (DZV 59 F 17'; DZV 18 D 17'), 1571 (DZV 60 L 7'), 1574 (HHStA, č. 50, fol. 70 – Škrtnut s poznámkou „Dise hernach folgende personen sollen gleichwol den schlussl zu unser cammer haben, dürfen aber nit dienen“.).

¹⁷⁰ DZV 21 M 9'.

a nakonec jako komorník (1571–1576).¹⁷³ V roce 1575 se mihne na společném dvoře krále Rudolfa a arciknížete Arnošta („*della Bocca*“),¹⁷⁴ ale po Maxmiliánově smrti už na Rudolfově dvoře nepůsobil. Pouze v letech 1597–1598 byl jako nejvyšší kancléř Českého království členem panovníkova dvora z titulu této funkce. Hertvík Zejdlíc ze Šenfeldu (1586–1587, 1592–1602), byl v mládí dvořanem arciknížete Ferdinanda (1568)¹⁷⁵ a později dokonce jeho stolníkem (1574),¹⁷⁶ tím však jeho dvorská kariéra prozatím skončila. Až na konci svého života zaujal místo jako rada v dvorské komoře (1596–1602).¹⁷⁷ Druhým byl Zdeněk Vojtěch z Lobkovic (1600–1617) v hodnosti říšského dvorského rady (1591–1602).¹⁷⁸

Pouze zbývajících 9 (= 20 %) šlechticů propojilo dvorskou kariéru se zemskou. Jediný Jáchym Oldřich z Hradce (1597–1602) na velmi krátkou dobu, kdy působil na Rudolfově dvoře jako komorník (1601–1602)¹⁷⁹. Ostatních 8 šlechticů uskutečnilo v pravém slova smyslu dvorské kariéry, které dosáhly v průměru 20-ti let, a ty úspěšně propojili s kariérami zemskými. A až na Jaroslava Bořitu z Martinic (1606–1618), komorníka Rudolfa II. (1610–1611)¹⁸⁰ a komorníka Matyáše (1613–1618),¹⁸¹ vstup na dvůr předcházел vstupu do zemského soudu. Prvním z nich byl, chronologicky podle vstupu do zemského soudu, Kryštof

¹⁷¹ HHStA, č. 39, fol. 17 a 56.

¹⁷² SČ III, s. 430.

¹⁷³ 1571 (SČ III, s. 613; DZV 60 C 18; DZV 17 G 4), 1572 (DZV 60 J 30, L 18), 1573 (DZV 60 C 19; DZV 61 E 4), 1574 (HHStA, č. 50, fol. 71'; DZV 18 F 5), 1575 (DZV 18 L 27; DZM 234 F 11), 1576 (DZV 62 L 11, L 13'; DZV 63 A 16).

¹⁷⁴ HHStA, č. 51, č. 1'.

¹⁷⁵ TLA, fond Ferdinanda, kart. 10, Position 7, Beheimische (Böhmische) Missiven und Böhmischen Kanzlers Schreiben (1563/1564), fol. F 399/143.

¹⁷⁶ TLA, fond Ferdinanda, kart. 8, Position 5, Beheimische Konzepte, 1. Teil 1564–1570, Selekt 2 – 5/a, fol. F 395/168.

¹⁷⁷ 1596 (SM, inv. č. 4181, sign. Z 27/1 a Z 27/35, kart. 2598), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 219, č. 11/13; DZV 130 H 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 130 K 24' – zasednutí jeronýmského soudu), 1602 (SČ X, s. 292).

¹⁷⁸ 1599/1600 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 218).

¹⁷⁹ 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/33; DZV 176 A 21), 1602 (DZV 182 A 13; DZV 131 H 14'; DZM 236 J 19'), 1602/1603 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 116).

¹⁸⁰ Od 1. září 1610 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 397, č. 139/51), 1610 (DZV 184 D 24), 1611 (DZV 184 P 12'; DZV 185 A 17', F 30').

¹⁸¹ 1613 (DZV 137 C 28'), 1614 (DZV 186 Q 10'; DZV 187 E 13, H 18'; DZV 190 C 30'; DZV 136 Q 6; DZV 137 D 15'), 1615 (DZV 188 O 24; DZV 189 F 5'), 1616 (DZV 137 O 16' – zasednutí postního soudu; DZV 138 G 14, J 5'), 1617 (DZV 138 K 24' – zasednutí postního soudu; DZV 138 M 12 – zasednutí letničního soudu; DZV 139 A 26' – zasednutí jeronýmského soudu), 1618 (DZV 139 E 15' – zasednutí postního soudu; DZV 191 M 3).

z Lobkovic (1584–1609). Dvorskou kariéru zahájil na společném dvoře arciknížat Rudolfa a Arnošta jako komorník (1572–1576).¹⁸² Po nástupu Rudolfa na trůn až do své smrti pokračoval jako komorník (1576–1609, od roku 1592 s titulem: nejstarší komorník)¹⁸³ a v letech 1604–1609 vystupuje dokonce jako Rudolffův tajný rada.¹⁸⁴ Na společném dvoře arciknížat Rudolfa a Arnošta začínal také Václav Ples Heřmanský ze Sloupna (1592–1603). Totiž jako dvořan na 2 koních

¹⁸² 1572 (HHStA, č. 42, fol. 20'), 1574 (SČ IV, s. 88), 1575 (HHStA, č. 51, fol. 4; HHStA, č. 52, fol. 4'; HHStA, č. 53, fol. 9'; SČ IV, s. 181 a 252), 1576 (SČ IV, s. 569; DZV 62 R 4'), 1577 ! (DZV 19 G 3).

¹⁸³ 1576 (HHStA, č. 50, fol. 72 – Dopsán s poznámkou „*No[ta]: pro die so bei Erz [herzog] Ernst*“; HHStA, č. 56, fol. 7'; Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 139/1), 1577 (SČ V, s. 118), 1578 (DZV 20 F 15'), 1579 (DZV 20 P 6), 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 139/1; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 64), 1584 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 139/1; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 83; DZV 22 J 26' – zasednutí jeronýmského soudu), 1585 (DZV 22 N 17' – zasednutí postního soudu), 1586 (DZV 23 C 23 – zasednutí postního soudu; DZV 23 E 10 – zasednutí letničního soudu; DZV 181 K 14), 1587 (DZV 68 H 29; DZV 69 E 10'; DZV 167 J 23), 1588 (DZV 69 M 2'), 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 139/1; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 105), 1590 (DZV 17 A 3; DZV 91 B 26'), 1592 (DZV 26 F 16 – zasednutí letničního soudu; DZV 26 H 22' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 26 J 8'; DZV 169 P 9), 1593 (DZV 26 K 13' – zasednutí postního soudu; DZV 26 M 11 – zasednutí letničního soudu; DZV 26 O 18' – zasednutí jeronýmského soudu), 1594 (DZV 27 C 10' – zasednutí postního soudu), 1595 (DZV 27 L 21' – zasednutí letničního soudu; DZV 27 O 29' – zasednutí jeronýmského soudu), 1596 (DZV 127 B 23' – zasednutí postního soudu; DZV 127 D 6 – zasednutí letničního soudu; DZV 127 E 27 – zasednutí jeronýmského soudu), 1597 (DZV 127 L 21 – zasednutí postního soudu; DZV 128 A 6 – zasednutí letničního soudu), 1598 (DZV 128 G 10 – zasednutí postního soudu; DZV 128 J 17 – zasednutí letničního soudu; DZV 92 D 19'), 1599 (DZV 129 A 10 – zasednutí letničního soudu; DZV 173 E 2), 1600 (DZV 129 G 20' – zasednutí postního soudu; DZV 129 L 4' – zasednutí letničního soudu; DZV 129 O 11' – zasednutí jeronýmského soudu), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 139/1; DZV 130 F 13' – zasednutí postního soudu; DZV 130 H 11 – zasednutí letničního soudu; DZV 130 K 24 – zasednutí jeronýmského soudu), 1602 (DZV 131 B 11' – zasednutí postního soudu; DZV 131 D 22 – zasednutí letničního soudu; DZV 131 H 19' – zasednutí jeronýmského soudu), 1603 (DZV 132 A 15' – zasednutí jeronýmského soudu), 1604 (DZV 132 F 2 – zasednutí postního soudu; DZV 132 H 29' – zasednutí letničního soudu; DZV 132 K 13' – zasednutí jeronýmského soudu), 1605 (DZV 132 M 27' – zasednutí postního soudu), 1606 (DZV 133 D 12' – zasednutí letničního soudu), 1607 (DZV 133 J 13 – zasednutí letničního soudu), 1608 (DZV 134 A 6 – zasednutí postního soudu; DZV 134 G 8' – zasednutí jeronýmského soudu), 1609 (DZV 134 K 22' – zasednutí postního soudu).

¹⁸⁴ 1604 (DZV 132 K 13' – zasednutí jeronýmského soudu), 1605 (DZV 132 M 27' – zasednutí postního soudu), 1606 (DZV 133 D 12' – zasednutí letničního soudu), 1607 (DZV 133 J 13 – zasednutí letničního soudu), 1608 (DZV 134 A 6 – zasednutí postního soudu; DZV 134 G 8' – zasednutí jeronýmského soudu), 1609 (DZV 134 K 22' – zasednutí postního soudu).

(1572),¹⁸⁵ v roce 1575 už ale jako jejich kraječ¹⁸⁶ a v letech 1575–1576 dokonce jako místokomorník nad stříbrem.¹⁸⁷ Po nástupu Rudolfa II. na trůn zůstal na jeho dvoře v hodnosti kraječe (1576–1602).¹⁸⁸ Adam mladší z Valdštejna (1598–1618) začínal na Rudolfově dvoře jako jídlonoš (1591–1593),¹⁸⁹ pokračoval krátce jako kraječ (1593)¹⁹⁰ a nejvyšší komorník nad stříbrem (1594–1596),¹⁹¹ a nakonec sloužil jako Rudolfův komorník (1596–1612).¹⁹² Ke konci Rudolfova života dosáhl

¹⁸⁵ HHStA, č. 42, fol. 8'; SM, inv. č. 1056, sign. G 29/19, kart. 809.

¹⁸⁶ HHStA, č. 52, fol. 2'; HHStA, č. 53, fol. 4; Pravděpodobně také HHStA, č. 51, fol. 2 – Jako blíže nespecifikovaný dvořan.

¹⁸⁷ „*Under silber cammerer*“. Od 15. června 1575 (HHStA, č. 53, fol. 2), 1576 (DZV 62 M 30').

¹⁸⁸ Od 1. prosince 1576 (HHStA, č. 50, fol. 12; HHStA, č. 56, fol. 3'; Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 230, č. 17/4), 1577 (SČ V, s. 119; DZV 63 D 14; DZV 19 K 6'), 1579 (DZM 234 P 12), 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 230, č. 17/4; táž (ed.): *Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II.*, s. 48; DZV 64 C 5'), 1582 (DZV 65 N 30), 1583 (DZV 67 G 6', G 28'), 1584 (DZV 66 L 19', L 23'), 1585 (DZV 67 G 28'), 1586 (DZV 23 H 3), 1587 (DZV 68 R 5), 1588 (DZV 69 A 29'), 1589 (DZV 166 D 3; DZV 167 E 14; DZV 24 K 26'; DZV 90 O 25), 1590 (DZV 25 M 25'; DZV 91 C 9), 1591 (DZV 167 N 12; DZV 168 G 21, M 14; DZV 173 G 5; DZV 91 E 20'), 1592 (DZV 168 G 21; DZV 26 J 21), 1593 (DZV 26 M 14'; DZV 26 O 19'), 1594 (DZV 91 L 5'), 1598 (SM, inv. č. 2616, sign. P 43/1, kart. 1629), 1599 (DZV 175 A 29), 1601 (DZV 130 C 29'), 1602 (DZV 176 D 5').

¹⁸⁹ 1591 (DZV 91 D 6'), 1592 (DZV 26 G 26), 1593 (SČ VIII, s. 396).

¹⁹⁰ DZV 26 N 27'; DZV 91 G 25, H 25'.

¹⁹¹ „*JMC nejvyšší stříbrný komorník*“, „*JMC silberkhomer*“. 1594 (DZV 170 F 29; DZV 172 Q 5; DZV 177 B 23'; DZV 27 F 28'; DZV 91 K 15'; DZV 27 G 19'; DZV 133 E 15'), 1595 (SČ IX, s. 117), 1596 (DZV 20 N 6'; DZV 127 H 6').

¹⁹² Od 15. června 1596 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 396, č. 139/20), 1597 (DZV 92 A 29), 1598 (DZV 128 G 10 – zasednutí postního soudu; DZV 128 J 17' – zasednutí letničního soudu; DZV 173 C 19; DZV 174 F 23'; DZV 130 D 30; DZV 91 O 13'), 1599 (DZV 173 L 26', M 2; DZV 176 H 27'; DZV 177 C 4'; DZV 128 P 28'), 1600 (DZV 129 G 20' – zasednutí postního soudu; DZV 129 L 4' – zasednutí letničního soudu; DZV 129 O 11' – zasednutí jeronýmského soudu), 1600/1601 (Mareš, P.: *Obsazování úřadu krajského hejtmána*, s. 170–171), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 396, č. 139/20; DZV 130 F 14 – zasednutí postního soudu; DZV 130 H 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 175 E 30'; DZV 130 G 31', M 18), 1602 (DZV 131 B 12 – zasednutí postního soudu; DZV 131 D 22' – zasednutí letničního soudu; DZV 131 H 20 – zasednutí jeronýmského soudu), 1603 (DZV 131 K 26' – zasednutí postního soudu; DZV 131 M 22 – zasednutí letničního soudu; DZV 132 A 15' – zasednutí jeronýmského soudu), 1603/1604 (Mareš, P.: *Obsazování úřadu krajského hejtmána*, s. 171), 1604 (DZV 132 H 30 – zasednutí letničního soudu; DZV 178 N 21'; DZV 132 G 9'; DZV 133 G 9'), 1605 (DZV 132 R 26; DZV 134 D 18; DZV 179 G 9'; DZV 133 E 15'; DZV 93 F 1', H 14, K 17'), 1606 (DZV 133 D 12' – zasednutí letničního soudu; DZV 180 D 5; DZV 182 F 17'; DZV 133 B 25'), 1607 (DZV 139 C 5; DZV 180 H 12, L 30'; DZV 181 C 19, G 15', G 28'; DZV 93 O 2', P 37; DZM 276 U 14'; DZV 181 L

i na nejvyšší dvorské hodnosti, a to na hodnost nejvyššího štolby (1607–1611)¹⁹³ a tajného rady (1611–1612).¹⁹⁴ Po nastoupení Matyáše na královský trůn pokračoval na jeho dvoře v hodnosti komorníka (1611–1618)¹⁹⁵ a krátce působil také jako tajný rada (1612)¹⁹⁶. Oldřich Felix z Lobkovic (1601–1603) nastoupil na společný dvůr arciknížat Rudolfa a Arnošta jako dvořan na 2 koních (1572),¹⁹⁷ a v roce 1575 jako jejich blíže nespecifikovaný dvořan.¹⁹⁸ Po delší odluce sloužil jako komorník na dvoře arciknížete Arnošta (1586–1593)¹⁹⁹ a ve stejné hodnosti přešel na Rudolfov dvůr, kde sloužil do konce svého života (1595–1604).²⁰⁰ Vilém Slavata

29'), 1608 (DZV 134 G 8' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 138 H 27'; DZV 93 H 16; DZV 182 D 24; DZV 134 E 11'), 1609 (DZV 134 K 22' – zasednutí postního soudu; DZV 182 F 17', J 15, M 13'; DZV 93 H 14; DZV 183 E 26; DZV 134 J 21'; DZV 94 D 19, H 3), 1610 (DZV 183 A 1', C 8', Q 20'), 1611 (DZV 135 G 1', J 6', L 27'; DZV 184 F 1', H 12; DZV 93 O 2'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/20; DZV 137 N 17).

¹⁹³ 1607 (DZV 179 C 5; DZV 180 H 12, L 30'; DZV 181 C 19, G 15', G 28'; DZV 93 O 2', P 37; DZM 236 U 14'; DZV 181 L 29'), 1608 (DZV 134 G 8' – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 138 H 27'; DZV 93 H 16; DZV 182 D 24; DZV 134 E 11'), 1609 (DZV 134 K 22' – zasednutí postního soudu), 1610 (DZV 183 A 1', C 8', Q 20'; DZV 135 B 12 – zasednutí postního soudu; DZV 93 H 14; DZV 182 F 17', F 27', J 15, M 13'; DZV 183 E 26; DZV 134 J 21'; DZV 94 D 19, H 3), 1611 (DZV 135 G 1', J 6'). Od 1. července 1611 byl nejvyšším štolbou Maxmilián hr. Salm (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 422, č. 181/4). Hausenblasová má Adama v této hodnosti již roku 1601, psal to ale „písař C“ (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 422, č. 181/3).

¹⁹⁴ 1611 (DZV 184 F 1', H 12; DZV 135 L 27'; DZV 93 O 2'), 1612 (DZV 137 N 17; DZV 94 O 10').

¹⁹⁵ 1611 (DZV 184 F 1'; DZV 135 L 27'; DZV 93 O 2'), 1612 (DZV 135 P 22 – zasednutí postního soudu; DZV 94 O 10'; DZV 185 E 10', J 21'; DZV 93 O 2'), 1613 (DZV 187 B 25', G 1'; DZV 137 C 28', F 23'; DZM 237 E 13), 1614 (DZV 186 Q 26'; DZV 187 G 23'; DZV 95 C 19'), 1615 (DZV 188 O 24; DZV 95 D 8'), 1616 (DZV 138 G 1 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 189 F 10', J 1; DZV 190 B 24'; DZV 191 B 15'; DZV 138 J 5'), 1617 (DZV 138 M 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 191 G 17'; DZV 135 J 6'; DZV 138 M 4', M 13; DZV 139 C 12'), 1618 (DZV 139 E 15' – zasednutí postního soudu; DZV 191 K 1).

¹⁹⁶ DZV 94 O 10'.

¹⁹⁷ HHStA, č. 42, fol. 8.

¹⁹⁸ HHStA, č. 51, fol. 2; HHStA, č. 52, fol. 2'; HHStA, č. 53, fol. 4.

¹⁹⁹ 1586 (SČ VII, s. 90), 1590 (SČ VII, s. 522), 1592 (DZV 169 P 9; DZV 26 J 9; DZV 91 G 12), 1593 (SČ VIII, s. 395; DZV 169 B 13, E 10, F 22', N 10'; DZV 26 M 27; DZV 91 G 26'). Před 1594 (HHStA, č. 67, fol. 3).

²⁰⁰ 1595 (DZV 27 J 12), 1596 (DZV 127 B 7', G 11), 1597 (DZV 169 B 13; DZV 172 G 5; DZV 92 B 24'), 1598 (DZV 172 O 8; DZV 128 J 23'; DZV 92 E 2'; DZV 130 D 30), 1599 (DZV 173 C 28'; DZV 128 R 1), 1600 (DZV 129 N 29'; DZV 132 D 29'), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/18 – psal „písař B“; DZV 130 F 13' – zasednutí postního soudu; DZV 130 H 11 – zasednutí letničního soudu; DZV 175 H

z Chlumu a z Košumberka (1601–1618) byl na dvůr Rudolfa II. přijat krátce před jmenováním předsedícím zemského soudu, a to rovnou do hodnosti komorníka (1600–1612).²⁰¹ Na jeho dvoře zastával také krátce hodnost správce/mistodržícího nejvyššího komornictví (1604–1607),²⁰² a po Rudolfově smrti přešel jako komorník na Matyášův dvůr (1613–1618).²⁰³ V nižších dvorských hodnostech působili na Rudolfově dvoře Theobald Švihovský z Rýzemberka a ze Švihova (1604–1616), nejprve krátce jako jídlonoš (1595–1596)²⁰⁴ a posléze jako kraječ (1597–1612)²⁰⁵ a Diviš Černín z Chudenic (1610–1618, 1620), sloužící Rudolfovi

12'; DZV 176 E 27; DZV 132 G 1), 1602 (DZV 131 B 12 – zasednutí postního soudu; DZV 131 D 22' – zasednutí letničního soudu; DZV 131 H 20 – zasednutí jeronýmského soudu), 1602/1603 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 171), 1603 (DZV 131 K 26' – zasednutí postního soudu; DZV 132 A 10; DZV 93 D 29'), 1604 (DZV 132 G 1').

²⁰¹ Od 1. května 1600 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/31; DZV 174 G 18'), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/31; DZV 130 K 24' – zasednutí jeronýmského soudu; DZM 236 F 20), 1602 (DZV 131 B 12 – zasednutí postního soudu; DZV 131 D 22' – zasednutí letničního soudu; DZV 131 H 20 – zasednutí jeronýmského soudu), 1603 (DZV 131 K 26' – zasednutí postního soudu; DZV 131 M 22' – zasednutí letničního soudu; DZV 177 S 1'; DZV 131 M 10'), 1604 (DZV 132 F 2 – zasednutí postního soudu; DZV 132 H 30 – zasednutí letničního soudu; DZV 132 K 14 – zasednutí jeronýmského soudu), 1605 (DZV 132 M 27' – zasednutí postního soudu; DZV 132 N 20; DZV 133 E 16'), 1606 (DZV 133 D 12 – zasednutí letničního soudu; DZV 181 B 2'), 1607 (DZV 133 J 13 – zasednutí letničního soudu), 1609 (DZV 182 F 27'), 1610 (DZV 135 B 12' – zasednutí postního soudu; DZV 183 A 1'), 1611 (DZV 13 M 29'; DZV 184 F 1'; DZV 185 A 17'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/31).

²⁰² 1604 (SČ X, s. 559; DZV 178 F 29'; DZV 132 L 15'), 1605 (DZV 132 N 20; DZV 133 E 16'), 1606 (DZV 133 D 12 – zasednutí letničního soudu), 1607 (DZV 133 J 13 – zasednutí letničního soudu). V roce 1601 je škrtnut jako správce nejvyššího komornictví (Hausenblasová, J. (ed.), Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 394, č. 138/2).

²⁰³ 1613 (DZV 187 A 27'; DZV 190 G 20; DZV 137 C 28'), 1614 (DZV 186 Q 10', Q 26'; DZV 187 H 18'; DZV 190 C 30'; DZV 95 D 7), 1615 (DZV 189 F 5'), 1616 (DZV 138 D 3 – zasednutí letničního soudu; DZV 138 G 1 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 191 B 21'; DZV 137 O 5; DZV 138 J 5'; DZV 139 D 14'), 1617 (DZV 138 K 24' – zasednutí postního soudu; DZV 138 M 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 139 A 26 – zasednutí jeronýmského soudu), 1618 (DZV 139 E 15' – zasednutí postního soudu).

²⁰⁴ 1595 (SČ IX, s. 117; DZV 128 J 12'), 1596 (SČ IX, s. 275; DZV 26 H 17').

²⁰⁵ Od 1. října 1597 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/41), 1598 (SČ IX, s. 538; DZV 138 H 19'), 1598/1599 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 194), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/41), 1602 (DZV 176 F 29; DZV 92 P 25), 1603 (DZV 132 D 7), 1604 (DZV 132 H 30 – zasednutí letničního soudu; DZV 178 M 12'), 1605 (DZV 64 N 5; DZV 181 G 18'), 1606 (DZV 180 K 6'; DZV 133 B 25'), 1607 (DZV 133 J 13' – zasednutí letničního soudu; DZV 181 E 18), 1608 (DZV 134 A 6 – zasednutí postního soudu; DZV 134 G 9 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 182 L 18; DZV 138 H 20'), 1609 (DZV 134 K 23 – zasednutí postního soudu; DZV 183 N 9'), 1610 (DZV 183 B 1, B 9,

jako stolník (1592–1612).²⁰⁶ Na vyšší dvorskou hodnost dosáhl Diviš až na dvoře Matyáše jako komorník (1617–1618)²⁰⁷ a jako komorník sloužil i na dvoře Fridricha Falckého (1620).²⁰⁸

Přisedící většího zemského soudu za vlády Matyáše (1611–1619) na habsburských dvorech a dvoru krále Fridricha Falckého

Z doby vlády Rudolfa II. zůstalo ve funkci přisedícího většího zemského soudu při nastoupení Matyáše celkem 18 šlechticů. Z nich 8 nemělo žádné zkušenosti s dvorskou službou.²⁰⁹ Ze zbylých 10-ti²¹⁰ prodělalo zkušenost jako přisedící zemského soudu s Matyášovým dvorem 6 šlechticů: Jan z Klenového a z Janovic (1597–1618) jako komorník (1618), Adam mladší z Valdštejna (1598–1618) jako komorník (1611–1618), Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka (1601–1618) jako komorník (1613–1618), Radslav ze Vchynic a z Tetova (1604–1618) jako komorník (1612–1618), Jaroslav Bořita z Martinic (1606–1618) jako komorník (1613–1618) a Diviš Černín z Chudenic (1610–1618, 1620) také jako komorník (1617–1618).

Za doby své vlády dosadil Matyáš († 20. března 1619) do zemského soudu 14 šlechticů. Z nich 5 (= 35,71 %) neevduji na dvorech Habsburků nebo Fridricha Falckého: Fridrich purkrabí z Donína (1611–1616 přisedící), Leonhart Kolona

B 27, D 27; DZV 94 G 30, J 17), 1611 (DZV 183 B 25'; DZV 184 F 1', K 27, O 11'; DZV 185 M 9; DZV 92 P 25; DZV 94 L 26'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/41).

²⁰⁶ Od 1. ledna 1592 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 242, č. 19/96), 1592 (DZV 169 B 9'), 1599 (DZV 176 B 24), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 242, č. 19/96; DZV 130 J 29), 1602 (DZV 176 O 22), 1604 (SČ X, s. 578), 1607 (DZV 134 E 19'), 1610 (DZV 184 M 27'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 242, č. 19/96).

²⁰⁷ 1617 (DZV 191 L 27), 1618 (DZV 139 E 16 – zasednutí postního soudu; DZV 191 K 24, M 6; DZV 139 D 25; DZV 95 M 16; DZV 183 K 23').

²⁰⁸ DZV 140 B 2' – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 24 – zasednutí letničního soudu; DZV 192 K 15.

²⁰⁹ Kryštof Vratislav z Mitrovic (1589–1611), Ctibor Tiburci Žďárský ze Žďáru (1595–1613), Jan Sezima ze Sezimova Ústí (1599–1617), Purkhart Točník z Křimic (1601–1618), Jan Lukavský z Lukavice (1603–1611), Adam Hrzán z Harasova (1604–1618), Jan Zbyněk Zajíc z Házmurka (1610–1613), Jiřík Gerštorf z Gerštorfu (1610–1613).

²¹⁰ Adam starší ze Šternberka (1586–1618), Jan z Klenového a z Janovic (1597–1618), Adam mladší z Valdštejna (1598–1618), Zdeněk Vojtěch z Lobkovic (1600–1617), Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka (1601–1618), Theobald Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova (1604–1616), Radslav ze Vchynic a z Tetova (1604–1618), Jaroslav Bořita z Martinic (1606–1618), Jiří z Talmberka (1609–1618, 1620), Diviš Černín z Chudenic (1610–1618, 1620).

sv. p. z Felzu (1612–1618 přisedící, 1619 jmenován), Karel Mracký z Dubé (1612–1618, 1620 přisedící), Jan nejstarší Vidršpergár z Vidršperku (1614–1618 přisedící, 1619 jmenován) a Oldřich Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic (1616–1618 přisedící).

Celkem 9 (= 64,28 %) z nich prošlo některým z panovnických nebo arciknížecích dvorů, nebo dvorem Fridricha Falckého. Byli to chronologicky podle vstupu do zemského soudu: Petr Vok z Rožmberka (1601–1602 přisedící, 1611 jmenován), Hendrych Mates hrabě z Thurnu (1611–1618 a 1619–1620 přisedící; 1611–1617 purkrabí karlístejnský; 1618–1619 nejvyšší sudí dvorský království Českého; 1619–1620 purkrabí karlístejnský), Matouš Děpolt z Lobkovic (1611–1618 přisedící), Kašpar Kaplíř ze Sulevic (1612–1618, 1620 přisedící; 1615–1619 purkrabí kraje hradeckého; 1619–1620 nejvyšší písař království Českého), Prokop Dvořecký z Olbramovic (1615–1618, 1620 přisedící; 1619–1620 podkomoří království Českého), Jan Rudolf Trčka z Lipy (1616–1617, 1620 přisedící), Hendrych Libštejnský z Kolovrat (1617–1618 přisedící), Kašpar Melichar ze Žerotína (1617 jmenován)²¹¹ a Sezima z Vrtby (1617 jmenován)²¹².

Z těchto navíc šest (= 42,85 %) v rámci svých dvorských kariér nesloužilo na Matyášově dvoře. Petr Vok z Rožmberka (1601–1602, 1611²¹³) sloužil na dvorech

²¹¹ Kašpar Melichar ze Žerotína není zapsán v žádném seznamu přisedících většího zemského soudu. O jeho jmenování zemským soudcem se dozvídáme z konceptu listu Matyáše nejvyššímu sudímu Českého království Vilémovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka, datovaném na Pražském hradě dne 7. října 1617. (NA, SM, inv. č. 1723, sign. K 144/3, Komorní a dvorský soud, kart. 1229, nefol.). O tom, že do zemského soudu skutečně zasedl, konkrétně do soudu postního roku 1618, svědčí list zemských soudců adresovaný Šťastnému Václavovi Pětipeskému z Chyš a z Egerberku, datovaný na Pražském hradě dne 19. března 1618. Mezi 15-ti pečeti přisedících tohoto soudu je přitištěna i pečeť Kašpara Melichara ze Žerotína. (SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, fond Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv, Korespondence Pětipeských z Chyš a z Egerberku, sign. P 10/3, fol. 58).

²¹² Sezima z Vrtby není zapsán v žádném seznamu přisedících většího zemského soudu. O jeho jmenování zemským soudcem se dozvídáme z konceptu listu Matyáše nejvyššímu sudímu Českého království Vilémovi Slavatovi z Chlumu a z Košumberka, datovaném na Pražském hradě dne 7. října 1617. (NA, SM, inv. č. 1723, sign. K 144/3, Komorní a dvorský soud, kart. 1229, nefol.). O tom, že do zemského soudu skutečně zasedl, konkrétně do soudu postního roku 1618, svědčí list zemských soudců adresovaný Šťastnému Václavovi Pětipeskému z Chyš a z Egerberku, datovaný na Pražském hradě dne 19. března 1618. Mezi 15-ti pečeti přisedících tohoto soudu je přitištěna i pečeť Sezimy z Vrtby. (SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, fond Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv, Korespondence Pětipeských z Chyš a z Egerberku, sign. P 10/3, fol. 58).

²¹³ V tomto roce byl Petr Vok z Rožmberka jmenován zemským soudcem podruhé, ale jeho jméno v uvedeném období nenajdeme na žádném seznamu přisedících. Do zemského soudu kvůli brzkému úmrtí (6. listopadu 1611) nezasedl. Viz koncept „jmenovacího“ listu poseláciho Matyáše II. adresovaný Petrovi Vokovi z Rožmberka, datovaný na Pražském hradě dne 20. srpna 1611 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 144), koncept druhého „jmenovacího“ listu poseláciho Matyáše II. adresovaný

Maxmiliána II. a Rudolfa II.²¹⁴ Matouš Děpolt z Lobkovic (1611–1618) spojil svou dvorskou kariéru s Rudolfem II., a to ve hodnostech stolníka (1584–1592)²¹⁵ a kraječe (1591–1612).²¹⁶ Po jmenování přisedicím zemského soudu novým panovníkem dosloužil u Rudolfova dvora a na Matyášův už nebyl povolán. Podobnou kariérou prošel Kašpar Melichar ze Žerotína (1617 jmenován). Ten sloužil na dvoře Rudolfa II. jako kraječ (1578–1612)²¹⁷ a na Matyášův dvůr také nebyl přijat. Po propuknutí stavovského povstání a zároveň po smrti Matyáše jej ještě nacházíme jako komorníka arciknížete Maxmiliána (1619)²¹⁸, ovšem už ne ve funkci

Petrovi Vokovi, datovaný ve Vratislavi dne 5. října 1611 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 145 a 153) a zrušený čistopis téhož (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 151), a koncept listu poselacího Matyáše II. adresovaný nejvyššímu purkrabí pražskému Adamovi ze Šternberka, datovaný ve Vratislavi dne 5. října 1611 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 150).

²¹⁴ Viz s. 32.

²¹⁵ Od 8. listopadu 1584 (HHStA, č. 60, fol. 7, správně má být fol. 8 – S poznámkou „*Nota. Ist seit des 10. Septembris 86 ist[o] jars nit bey hof*“), 1586 (HHStA, č. 61, fol. 2' – „*Extract der personen des kaiserlichen hofstaates, die nicht mehr am hofe anwesend und grösstenteils zum dienst untauglich sind*“; DZV 68 C 30'), 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 241, č. 19/72; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 93), 1590 (DZV 166 O 4'; DZV 91 B 11), 1592 (DZV 20 P 23; DZV 166 O 4'; DZV 189 O 15).

²¹⁶ Od 1. ledna 1591 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/36), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/36), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/36).

²¹⁷ Od 10. listopadu 1578 (HHStA, č. 50, fol. 12); 1580 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 230, č. 17/10; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 48), 1584 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 230, č. 17/10; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 72), 1588 (DZV 25 K 17'), 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 276, č. 30/6; táž (ed.): Seznamy dvořanů císaře Rudolfa II., s. 95 – S poznámkou „*Andere diener von graven und herrn und adlstandt, welche zum thail bereütrath, zum thail sonsten iren abschied von hof genommen, aber doch wann sie gehn hofervordert, oder irer geschefft halber selbst khommen, iren zuetritt, alls ander hofgesindt, haben mogen.*“), 1590/1591 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 161), 1592 (DZV 26 G 23'), 1594 (DZV 169 L 20'), 1596 (DZV 171 F 1; DZV 127 H 6'), 1597 (DZV 172 Q 13), 1598 (DZV 128 K 17), 1600/1601 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 136), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 276, č. 30/6; DZV 130 N 3), 1602/1603 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 136–137), 1603 (DZV 134 G 3; DZV 177 F 12', R 9'; DZV 178 J 10'), 1604 (DZV 183 C 10), 1605 (DZV 133 C 30'; DZV 179 C 4', D 26'), 1606 (DZV 179 O 18, P 22'; DZV 180 E 14), 1607 (DZV 182 J 9'; DZV 183 J 9'), 1608 (DZV 181 E 12), 1609 (DZV 182 F 27'; DZV 183 H 25; DZV 184 E 16, M 1'), 1610 (DZV 183 D 30'; DZV 184 J 23), 1611 (DZV 135 G 12, K 30', M 9; DZV 184 C 24', D 3', D 11, H 11, J 7'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 276, č. 30/6; DZV 135 P 5'; DZV 185 A 10).

prisědícího zemského soudu. Opačným způsobem prošel oběma kariérami Kašpar Kaplíř ze Sulevic (1612–1618, 1620), který byl sice Matyášem povolán do zemského soudu, ale na jeho dvoře nesloužil. Dvorskou kariéru spojil až s novým panovníkem, králem Fridrichem Falckým, za jehož vlády byl zemským soudcem a zároveň komorníkem na jeho dvoře (1620).²¹⁹ Stejným modelem prošel také Prokop Dvořecký z Olbramovic (1615–1618, 1620), který byl do zemského soudu povolán o tři roky později než Kašpar Kaplíř, a do dvorských služeb vstoupil také až u Fridricha Falckého jako komorník (1620).²²⁰ Podobnou kariéru měl i Sezima z Vrtby (1617 jmenován), který byl do zemského soudu jmenován v roce 1617 a jako komorníka jej evidují ve stejném roce na dvoře krále Ferdinanda, pozdějšího císaře Ferdinanda II.²²¹

Zbylí tři (= 21,42 %) šlechtici, jmenovaní do zemského soudu Matyášem, začínali své dvorské kariéry už na dvoře Rudolfa II. a po jeho smrti přešli na Matyášův dvůr, v jehož službách propojili své dvorské a zemské kariéry. Hendrych Mates hrabě z Thurnu (1611–1618 a 1619 – 1620), který byl do zemského soudu povolán na samém počátku Matyášovy vlády, působil nejprve v poradním kolegiu Rudolfa II. jako dvorský válečný rada (1606–1611),²²² a ve stejné hodnosti přešel i na Matyášův dvůr (1612–1614)²²³ a poté se stal na jeho dvoře komorníkem (1614–1618).²²⁴ Další dva šlechtici byli do zemského soudu jmenováni o něco později. Jan Rudolf Trčka z Lípy (1616–1617, 1620) začínal jako komorník Rudolfa II. (1608–1612),²²⁵ a krátce před jmenováním soudcem se stal komorníkem Matyáše (1615–1617)²²⁶ a nakonec také komorníkem Fridricha Falckého (1620).²²⁷ Pestřejší

²¹⁸ DZV 192 N 26'.

²¹⁹ DZV 140 B 2' – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 193 A 1'; DZV 140 E 6.

²²⁰ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 24 – zasednutí letničního soudu; DZV 192 K 3, L 16', L 23, L 28; DZV 193 A 13; DZV 140 E 10'.

²²¹ DZV 95 K 30'.

²²² 1606 (DZV 93 L 14), 1611 (DZV 184 H 12).

²²³ 1612 (DZV 135 P 14'), 1614 (DZV 189 C 20).

²²⁴ 1614 (DZV 188 H 24'; DZV 183 H 7'), 1616 (DZV 189 F 10'), 1617 (DZV 183 H 23), 1618 (DZV 139 G 28').

²²⁵ Od 16. dubna 1608 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 397, č. 139/45; DZV 188 L 10; DZV 134 D 26'), 1609 (DZV 191 F 28; DZV 134 L 30'; DZV 94 F 2), 1610 (DZV 185 F 5), 1611 (DZV 185 A 4'; DZV 135 G 5'; DZM 237 B 29'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 397, č. 139/45; DZV 94 F 2).

²²⁶ 1615 (DZV 137 J 2'), 1616 (DZV 138 G 1 – zasednutí jeronýmského soudu; DZV 189 N 30; DZV 190 F 1'; DZV 191 B 15', B 21'; DZV 138 G 14), 1617 (DZV 138 K 24' – zasednutí postního soudu; DZV 138 M 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 139 A 26' – zasednutí jeronýmského soudu).

²²⁷ DZM 237 M 20.

dvorskou kariéru měl Hendrych Libštejnský z Kolovrat (1617–1618). Ten někdy před rokem 1594 začínal jako stolník arciknížete Arnošta.²²⁸ Poté přestoupil na dvůr Rudolfa II. jako komorník (1596–1612).²²⁹ Po Rudolfově smrti přestoupil jako komorník na dvůr arciknížete Albrechta (1613–1617)²³⁰ a v roce svého povolení do zemského soudu přešel jako komorník na dvůr Matyáše (1617–1618).²³¹

Přisedící většího zemského soudu za vlády Fridricha Falckého (1619–1620) na habsburských dvorech a dvoru krále Fridricha Falckého

Po vypuknutí stavovského povstání v Čechách (23. května 1618) došlo k přetržení kontinuity fungování zemských úřadů a soudních institucí. Stávající úředníci byli ponecháni ve svých funkcích, zemi však řídil sbor direktorů. Po zvolení (26. srpna 1619) a korunování (4. listopadu 1619) Fridricha Falckého českým králem došlo k obnovení centrálních správních úřadů, tedy i většího zemského soudu, jehož přisedícími se stali Fridrichovi příznivci.

Fridrich Falcký († 29. listopadu 1632) jmenoval během svého panování do „nového“ většího zemského soudu všech 25 přisedících. Aniž by se dalo hovořit o kontinuitě, bylo mezi nimi 9 (= 36 %) šlechticů, kteří byli přisedícími už za vlády Matyáše. Z nich jediní Leonhart Kolona sv. p. z Felzu (1612–1618, 1619),²³² Karel Mracký z Dubé (1612–1618, 1620) a Jan starší Vidršpergár z Vidršperku

²²⁸ Před rokem 1594 (HHStA, č. 67, fol. 1), 1594 (HHStA, č. 68, fol. 2),

²²⁹ Od 15. listopadu 1596 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/21), 1599 (DZV 20 P 3'; DZV 128 P 25; DZV 129 E 21'; DZV 92 G 8), 1600 (DZV 129 J 23), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/21; DZV 130 K 17; DZV 132 M 4; DZV 92 O 4), 1603 (DZV 177 S 1'; DZV 132 B 25, B 30'; DZV 93 E 3'), 1604 (DZV 93 F 3'), 1605 (DZV 179 F 17'; DZV 93 H 7'), 1606 (DZV 93 M 26'), 1607 (DZV 134 F 2'; DZV 136 E 16'), 1609 (DZV 24 H 10'; DZV 94 D 22'), 1609/1610 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 196), 1610 (DZV 24 H 10; DZV 135 B 28'; DZV 94 J 12'), 1611 (DZV 135 M 14), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 396, č. 139/21).

²³⁰ 1613 (DZV 183 D 14; DZV 137 A 21), 1614 (DZV 188 J 19'), 1615 (DZV 190 N 17'; DZV 138 N 16), 1617 (DZV 191 C 12'; DZV 138 K 26, N 16; DZV 139 F 12).

²³¹ 1617 (DZV 138 K 24' – zasednutí postního soudu; DZV 138 M 11' – zasednutí letničního soudu; DZV 139 A 26' – zasednutí jeronýmského soudu), 1618 (DZV 139 E 16 – zasednutí postního soudu; DZV 191 M 3, M 6; DZV 183 K 23').

²³² Leonhart Kolona sv. p. z Felzu byl sice Fridrichem Falckým jmenován přisedícím většího zemského soudu, nefiguruje však v žádném seznamu přisedících v letech 1619–1620 a do soudu tak pravděpodobně vůbec nezasedl. O jeho jmenování viz koncept listu poseláciho Fridricha Falckého adresovaný nejvyššímu sudimu Českého království Jáchymovi Ondřejovi Šlikovi z Holeče hraběti z Pasounu a z Lokte, datovaný na Pražském hradě dne 13. listopadu 1619 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 146–148) a koncept „jmenovacího“ listu poseláciho Fridricha Falckého jednotlivým

(1614–1618, 1619)²³³ neměli zkušenosti s žádnou dvorskou službou. Hendrych Mates hrabě z Thurnu měl sice zkušenost se dvory Rudolfa II. a Matyáše, na dvoře Fridricha Falckého se ale neobjevuje.²³⁴ Ostatních 5 (= 20 %) prodělalo jako přísedící zemského soudu dvorskou zkušenost, a to až se dvorem Fridricha Falckého: Jiří z Talmberka (1609–1618, 1620) jako komorník (1620), Diviš Černín z Chudenic (1610–1618, 1620) jako komorník (1620), Kašpar Kaplíř ze Sulevic (1612–1618, 1620) jako komorník (1620), Prokop Dvořecký z Olbramovic (1615–1618, 1620) jako komorník (1620) a Jan Rudolf Trčka z Lipy (1616–1617, 1620) jako komorník (1620).

Kromě výše uvedených devíti dosadil Fridrich Falcký za svého panování do většího zemského soudu za přísedící 16 (= 64 %) šlechticů. Pouze dva (= 8 %) z nich neevdují v žádné dvorské hodnosti: Fridricha Švihovského z Rýzemberka a ze Švihova (1619 jmenován)²³⁵ a Kryštofa Fictuma z Fictum (1620 přísedící).

Celkem 14 (= 56 %) z Fridrichem dosazených přísedících prošlo některým z habsburských panovnických nebo arciknížecích dvorů, nebo dvorem Fridricha

nově jmenovaným přísedícím, datovaný tamtéž téhož dne (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 165).

²³³ Jan starší Vidršpergár z Vidršperku byl sice Fridrichem Falckým jmenován přísedícím většího zemského soudu, nefiguruje však v žádném seznamu přísedících v letech 1619–1620 a do soudu tak pravděpodobně vůbec nezasedl. O jeho jmenování viz koncept listu poseláciho Fridricha Falckého adresovaný nejvyššímu sudímu Českého království Jáchymovi Ondřejovi Šlikovi z Holejče hraběti z Pasounu a z Lokte, datovaný na Pražském hradě dne 13. listopadu 1619 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 146–148) a koncept „jmenovacího“ listu poseláciho Fridricha Falckého jednotlivým nově jmenovaným přísedícím, datovaný tamtéž téhož dne (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 165).

²³⁴ Hendrych Mates hrabě z Thurnu nefiguruje v žádném seznamu přísedících v letech 1619–1620 a do soudu tak pravděpodobně vůbec nezasedl. Jeho jméno není také na konceptu listu poseláciho Fridricha Falckého adresovaném nejvyššímu sudímu Českého království Jáchymovi Ondřejovi Šlikovi z Holejče hraběti z Pasounu a z Lokte, datovaném na Pražském hradě dne 13. listopadu 1619 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 146–148) a konceptu „jmenovacího“ listu poseláciho Fridricha Falckého jednotlivým nově jmenovaným přísedícím, datovaném tamtéž téhož dne (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 165). Prísedícím zemského soudu byl ale z titulu držitele jednoho z nejvyšších zemských úřadů, totiž purkrabství karlského.

²³⁵ Fridrich Švihovský z Rýzemberka a ze Švihova byl sice Fridrichem Falckým jmenován přísedícím většího zemského soudu, nefiguruje však v žádném seznamu přísedících v letech 1619–1620 a do soudu tak pravděpodobně vůbec nezasedl. O jeho jmenování viz koncept listu poseláciho Fridricha Falckého adresovaný nejvyššímu sudímu Českého království Jáchymovi Ondřejovi Šlikovi z Holejče hraběti z Pasounu a z Lokte, datovaný na Pražském hradě dne 13. listopadu 1619 (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 146–148) a koncept „jmenovacího“ listu poseláciho Fridricha Falckého jednotlivým nově jmenovaným přísedícím, datovaný tamtéž téhož dne (NA, SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1, Zemské právo, kart. 1414, fol. 165).

Falckého. Byli to chronologicky podle vstupu do zemského soudu: Bohuchval Berka z Dubé a z Lipé (1620 přisedící; 1619–1620 nejvyšší purkrabí pražský), Vilém z Lobkovic (1620 přisedící; 1619–1620 nejvyšší hofmistr království Českého), Jáchym Ondřej Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1620 přisedící; 1619–1620 nejvyšší sudí království Českého), Petr ze Švamberka (1620 přisedící; 1619–1620 nejvyšší sudí dvorský království Českého), Štěpán Jiří ze Šternberka (1620 přisedící), Pavel Říčanský z Říčan (1620 přisedící), Václav Berka z Dubé a z Lipé (1620 přisedící), Jan Albín Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1620 přisedící), Jindřich Otta z Losu (1620 přisedící; 1619–1620 purkrabí karlstějnský), Bohuslav z Michalovic (1620 přisedící; 1619–1620 purkrabí kraje hradeckého), Fridrich z Bilé (1620 přisedící; 1620 purkrabí kraje hradeckého), Jan Ostrovec z Kralovic (1620 přisedící), Václav Vilém z Roupova (1620 přisedící; 1619–1620 nejvyšší kancléř království Českého) a Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu (1620 přisedící)²³⁶.

Z nich se na dvoře Fridricha Falckého neobjevili Štěpán Jiří ze Šternberka (1620), který před vstupem do zemského soudu za Fridricha Falckého sloužil na dvoře Rudolfa II. jako komorník (1609–1612)²³⁷ a ve stejné hodnosti i na dvoře Matyáše (1613–1618).²³⁸ Podobně Jan Ostrovec z Kralovic (1620) sloužil na dvoře Rudolfa II. jako stolník (1593–1612)²³⁹ a Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu (1620), který sloužil

²³⁶ V rejstříku identifikovaný nejprve stolník, pak jídlonoš a nakonec kraječ Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu jsou ve skutečnosti dvě osoby (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 534). Totiž Ladislav Zejdlic ze Šenfeldu na Chvatěrubech, později na Encovanech, píšící se v seznamech důsledně „*von Seidlicz/von Sedlicz/von Seydlicz*“ (Srov. s formou jména jeho strýce Hertvíka „+ *Hartwig von Seidlicz von Schönfeldt auf Chaczen und Schwolenauers*“ ((Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 219, č. 11/13)) a jeho bratrance Hertvíka mladšího „+ *Hardtwig, der junger, herr von Seidlicz*“ ((Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 242, č. 19/108))), zapsaného v roce 1589 jako stolník (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 241, č. 19/79) a od 1. srpna 1590 jako jídlonoš, (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 236, č. 18/16) a Ladislav von Zedlitz, píšící se v seznamech důsledně bez předložky von, tedy jen „*Zedlicz nebo Zettlicz*“, (Srov. s formou jména jeho příbuzného (?) Konrada von Zedlitz „*Conradt Zeödlicz*“ ((Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 424, č. 183/8))) který byl zapsán v roce 1589 jako jídlonoš (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 236, č. 18/16) a od 1. ledna 1591 jako kraječ (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 232, č. 17/37).

²³⁷ Od 1. května 1609 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 397, č. 139/46; DZV 94 F 19'), 1609/1610 (Mareš, P.: *Obsazování úřadu krajského hejtmana*, s. 229), 1610 (DZV 183 Q 13'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 397, č. 139/46).

²³⁸ 1613 (DZV 139 G 2'), 1617 (DZV 183 H 15'), 1618 (NA, fond Sněmovní artikule, inv. č. 32, kart. 2, nefol.).

²³⁹ Od 1. ledna 1593 (Hausenblasová, J. (ed.): *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 242, č. 19/99; DZV 169 M 21'; DZV 27 C 1'), 1594 (DZV 68 D 15'; DZV 169 G 28', L 7; DZV 26 C 27), 1595 (DZV 170 A 14, M 19), 1596 (DZV 127 D 4'; DZV 91 P 16), 1597 (DZV 129

na dvoře Rudolfa II. nejprve jako dvořan na 2 koních (1586),²⁴⁰ pak jako stolník (1589–1590),²⁴¹ jídlonoš (1590–1605)²⁴² a nakonec jako číšník (1605–1608).²⁴³

Zbýlých 11 (= 44 %) šlechticů spojilo svou zemskou kariéru s dvorskou. Přičemž tři z nich byli dvořany již na habsburských dvorech. Vilém z Lobkovic (1620) sloužil nejprve Rudolfovi II. jako kraječ (1594–1608)²⁴⁴ a číšník (1608–1612),²⁴⁵ potom přešel na dvůr arciknížete Maxmiliána jako komorník (1616–1617)²⁴⁶ a pokračoval jako komorník na dvoře Fridricha Falckého (1620)²⁴⁷ a zároveň jako přísedící zemského soudu. Václav Vilém z Roupova (1620) působil jako komorník krátce na dvoře Rudolfa II. (1611),²⁴⁸ pak ve stejné hodnosti na dvoře Matyáše (1611–1618)²⁴⁹ a nakonec jako Fridrichův komorník (1620)²⁵⁰

D 12'; DZV 92 C 22), 1599 (DZV 173 M 29; DZV 174 F 8), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 242, č. 19/99; DZV 175 C 2', N 14, P 6'; DZV 176 E 23), 1602 (DZV 176 F 20'), 1603 (DZV 131 M 17; DZV 93 C 6), 1605 (DZV 136 F 18), 1606 (DZV 62 M 12'; DZV 183 B 15; DZV 133 G 14'), 1607 (DZV 133 J 27'), 1608 (DZV 134 G 23'; DZV 183 A 20'), 1609 (DZV 183 C 29'; DZV 184 D 17), 1609/1610 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 164), 1610 (DZV 183 B 6'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 242, č. 19/99).

²⁴⁰ Od 1. srpna 1586 (HHStA, č. 60, fol. 10').

²⁴¹ 1589 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 241, č. 19/79), 1590 (DZV 181 E 6').

²⁴² Od 1. srpna 1590 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 236, č. 18/16), 1598 (DZV 131 H 10), 1600 (DZV 129 M 24'), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 236, č. 18/16), 1602 (DZV 131 K 19), 1605 (DZM 236 Q 15). Hausenblasová jej uvádí jídlonošem ještě v roce 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 236, č. 18/16)! Srov. pozn. č. 236

²⁴³ 1605 (DZV 179 G 9'; DZV 181 F 5'), 1608 (DZV 134 B 30).

²⁴⁴ 1594 (DZV 91 L 12'), 1595 (DZV 91 N 1), 1596/1597 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 177), 1600/1601 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 178), 1601 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 232, č. 17/39), 1602 (DZV 176 E 21), 1602/1603 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 178), 1603 (DZV 178 D 12'), 1604 (DZV 178 L 25; DZV 132 F 8; DZM 236 N 15), 1604/1605 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 179), 1605 (DZV 179 F 17'; DZV 132 R 18), 1606 (DZV 180 K 3, L 3; DZV 186 L 17'), 1606/1607 (Mareš, P.: Obsazování úřadu krajského hejtmána, s. 179), 1607 (DZV 183 E 30), 1608 (DZV 181 F 24', O 16; DZV 134 D 20'; DZV 93 N 3').

²⁴⁵ Od 1. prosince 1608 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 227, č. 16/39), 1609 (DZV 134 N 29'), 1610 (DZV 183 K 28'; DZV 184 M 27'; DZV 135 A 10), 1611 (DZV 135 M 15'), 1612 (Hausenblasová, J. (ed.): Der Hof Kaiser Rudolfs II., s. 227, č. 16/39; DZV 137 N 17').

²⁴⁶ 1616 (DZV 189 E 24), 1617 (DZV 189 E 12).

²⁴⁷ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 192 K 3, L 16', L 23; DZV 193 B 3'; DZV 140 E 19'.

²⁴⁸ DZV 184 G 20'.

a tajný rada (1620)²⁵¹, ovšem současně ve funkci přísedícího zemského soudu. A Bohuslav z Michalovic (1620), který působil za vlády Matyáše v české dvorské kanceláři jako „německý“ místokancleř (1612–1617)²⁵² a na dvoře Fridricha Falckého zastával hodnost komorníka (1620)²⁵³.

Ostatních 8 (= 32 %) šlechticů se do nejvyšších zemských úřadů a vysokých dvorských hodností dostalo až v souvislosti s nástupem Fridricha Falckého. Všechny zároveň evidují ve dvorských službách tohoto panovníka výhradně jako komorníky. Byli jimi Bohuchval Berka z Dubé a z Lipé (1620), komorník (1619–1620)²⁵⁴, Jáchym Ondřej Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1620), komorník (1620)²⁵⁵, Petr ze Švamberka (1620), komorník (1620)²⁵⁶, Pavel Říčan-ský z Říčan (1620), komorník (1620)²⁵⁷, Václav Berka z Dubé a z Lipé (1620), komorník (1620)²⁵⁸, Jan Albín Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte (1620), komorník (1620)²⁵⁹, Jindřich Otta z Losu (1620), komorník (1620)²⁶⁰ a Fridrich z Bílé (1620), komorník (1620)²⁶¹.

Připočteme-li k nim dříve zmíněných 5 přísedících, kteří působili v zemském soudu už před nástupem Fridricha Falckého, zjistíme, že celkem 16 (= 64 %) šlechticů propojilo za vlády Fridricha Falckého dvorskou kariéru se zemskou.

²⁴⁹ 1611 (DZV 137 C 12), 1612 (DZV 185 A 16, K 7; DZV 183 D 2'), 1613 (DZV 253 B 16'; DZV 183 D 30'), 1614 (DZV 95 B 14'; DZV 136 N 25; DZV 253 B 16'), 1615 (DZV 188 F 23, L 1, N 5'; DZV 189 F 5'; DZV 137 J 14', O 8), 1616 (DZV 189 E 18; DZV 137 O 21'; DZV 138 J 5'; DZV 139 N 1), 1617 (DZV 191 G 17'; DZV 138 M 17; DZV 140 G 25), 1618 (DZV 139 G 26', J 11'; DZV 140 H 10'; DZV 183 K 27).

²⁵⁰ DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 193 A 17', C 27', E 1'; DZV 140 F 18.

²⁵¹ DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 193 A 17', C 27', E 1'; DZV 140 F 18.

²⁵² Palacký, František: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. In: Charvát, J. (ed.): Dílo F. Palackého I. Praha 1941, s. 376; 1615 (HHStA, č. 77, fol. 14'), 1618 (DZV 192 A 29'), 1619 (DZV 139 J 29, N 16; DZV 192 C 7', D 29').

²⁵³ DZV 140 B 2' – zasednutí postního soudu; DZV 192 K 3, L 23; DZV 140 C 21.

²⁵⁴ 1619 (DZV 192 E 14), 1620 (DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 192 K 3, L 23).

²⁵⁵ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu. Kromě komornické hodnosti na dvoře krále Fridricha Falckého evidují Jáchyma Ondřeje už v roce 1599 ve službách kurfiřta saského, kdy se tituloval jako „*JM mladých kurfirstův saských nejvyšší komorník*“ (DZV 173 L 16').

²⁵⁶ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 192 K 3; DZV 193 B 9'.

²⁵⁷ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 193 A 21'; DZV 140 A 3.

²⁵⁸ DZV 140 B 2 – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu.

²⁵⁹ DZV 140 C 23' – zasednutí letničního soudu; DZV 192 L 16'.

²⁶⁰ DZV 140 B 2' – zasednutí postního soudu; DZV 140 C 24 – zasednutí letničního soudu; DZV 192 H 15, O 20'; DZV 193 A 21'; DZV 140 A 3', E 16.

²⁶¹ DZV 192 L 16'; DZV 193 A 29.

Závěr

Předložený příspěvek si vzal za úkol zjistit, v jaké míře se kariéry přísedících většího zemského soudu Českého království dosazených do této funkce jednotlivými panovníky z rodu Habsburků a králem Fridrichem Falckým v letech 1542–1620, prolínaly s jejich vlastním působením na habsburských dvorech a na dvoře Fridricha Falckého. Pro větší výpovědní hodnotu zjištěných údajů bylo nutné sledovat odděleně přísedící dosazené do soudcovské funkce za vlády Habsburků (1542–1619) a přísedící dosazené za Fridricha Falckého (1619–1620). Už samotné zjištění absolutních čísel leccos o vztahu kariér analyzovaného vzorku šlechty na dvorské a zemské úrovni napovědělo. Jestliže ze 140 šlechticů, kteří dosáhli na vrchol šlechtické kariéry na zemské úrovni za Habsburských panovníků, jich jen 41 (= 29,3 %) během svého života prošlo dvorskou službou na různých dvorech a v různých fázích svého života, svědčí to o malém propojení obou kariér a malém vlivu dvořanské služby na pozdější kariéru na zemské úrovni a obráceně.

Na závěr si úhel pohledu na propojení dvorských a zemských kariér analyzovaného vzorku přísedících trochu pootočíme. Zajímá nás budou samostatné skupiny přísedících většího zemského soudu v rámci vlád jednotlivých panovníků ve srovnání s jejich zkušenostmi s dvorskou službou všeobecně. V řadě případů se proto někteří přísedící objeví v několika vymezených skupinách, pokud vykonávali soudcovskou funkci za vlád více panovníků.

Během vlády Ferdinanda I. se česká šlechta teprve seznamovala s možností a výhodami či nevýhodami dvorské služby, popř. kariéry, a z toho plynoucí blízkosti k panovníkovi a jeho rodině. Ferdinand dosadil v letech 1542–1564 do zemského soudu 65 šlechticů. Z nich 54 (= 83 %) nikdy neprošlo dvorskou zkušeností. Ze zbývajících 11-ti (= 17 %) šlechticů 2 (= 3 %) sloužili na jiném dvoře než Ferdinandově a 4 (= 6 %) sice zahájili kariéru na Ferdinandově dvoře, ale do zemského soudu jím byli jmenováni až několik let po propuštění z něj. Jen 5 (= 8 %) šlechticů spojilo za vlády tohoto panovníka zemskou a dvorskou kariéru. Detailní přehled působení analyzovaného vzorku české šlechty ve dvorských službách tak prokázal v tomto období její nízký zájem o dvorskou službu na panovníkově dvoře a dvorech jeho rodiny. Přitom vystupuje do popředí zcela zřetelně angažovanost šlechticů na dvorech panovníkových synů, zvláště na dvoře arciknížete Ferdinanda. Z hlediska doby trvání dvorských kariér zjišťujeme, že pokud byl šlechtic přijat do dvorské služby, měla ve většině případů více než 10-ti leté trvání. Nejdůležitějším zjištěním je, že případné působení a přítomnost analyzovaného vzorku šlechticů na dvorech Ferdinanda I. a jeho synů nemělo téměř žádný vliv na jejich vstup do většího zemského soudu a nejvyšších zemských úřadů.²⁶²

²⁶² Při hodnocení vlivu panovníka na obsazování nejvyšších zemských úřadů a míst ve větším zemském soudu a s tím spojenou možnost protežování členů jeho dvora je třeba počítat s mechanismem obsazování uvedených úřadů, omezujícím do jisté míry panovníkovu vůli.

Během vlády Maxmiliána II. (1564–1576) působilo v zemském soudu celkem 36 šlechticů. Z nich 18 (= 50 %) jich bylo dosazeno už Ferdinandem I. a 18 (= 50 %) jmenoval Maxmilián II. sám. Bez dvorské zkušenosti jich bylo 25 (= 69,4 %), což je o něco příznivější hodnota ve prospěch dvorské zkušenosti než u šlechty za Ferdinanda I. Ze zbývajících 11-ti (= 30,5 %) šlechticů, což je dvojnásobná procentuální hodnota oproti skupině za předchozího panovníka, jich 6 (= 16,6 %) nesloužilo na Maxmiliánově dvoře, ale prošlo zkušeností na dvorech jiného panovníka nebo jeho rodiny. Ostatní hodnoty jsou z procentuálního hlediska téměř stejné jako za vlády Ferdinanda I. Jen 2 (= 5,5 %) šlechtici totiž sloužili za svého života na Maxmiliánově dvoře, ale dvorskou kariéru nepropojili se zemskou, a jen 3 (= 8,3 %) šlechtici zastávali současně hodnost na jeho dvoře a funkci přísedícího v zemském soudu. Dosavadní bádání o vztahu české šlechty k habsburským dvorům za vlády Maxmiliána II. konstatovalo v porovnání s předchozími obdobími v celku podobnou míru účasti české šlechty ve dvorských službách. Detailní přehled působení analyzovaného vzorku české šlechty ve dvorských službách tyto závěry potvrdil, i když v procentuálním vyjádření zaznamenává určité navýšení. Pokud už šlechtici nastoupili dvorské služby, jednalo se ve všech případech (až na jeden) dokonce o více než 20-ti leté dvorské kariéry. Nejdůležitějším zjištěním je, že stejně jako v době vlády Ferdinanda I. mělo působení a přítomnost analyzovaného vzorku šlechticů na dvorech Maxmiliána II. a jeho rodiny jen minimální vliv na jejich vstup do úřadů na zemské úrovni.

Během vlády Rudolfa II. (1576–1611) se v soudcovských lavicích vystřídal 64 přísedících. Z nich 19 (= 29,68 %) bylo jmenováno předešlými panovníky a 45 (= 70,31 %) samotným Rudolfem. Celkem 36 (= 56,25 %) jich nikdy neprošlo dvorskou službou, což je opět o něco vyšší hodnota ve prospěch dvorské zkušenosti, kterou prošlo zbylých 27 (= 42,18 %) šlechticů. Z nich 7 (= 10,93 %) sloužilo na dvorech předešlých panovníků nebo jejich rodin, ale na Rudolfův dvůr už nebyli přijati, 3 (= 4,68 %) nastoupili dvorské služby až po Rudolfově smrti, a 1 (= 1,56 %) sice sloužil na Rudolfově dvoře, ale soudcem se stal až po propuštění z něj. Zbylých 17 (= 26,56 %) šlechticů propojilo během svého života dvorskou a zemskou kariéru.²⁶³ To je trojnásobný procentuální nárůst oproti předchozí skupině šlechticů a současně zjištění, že téměř jedna čtvrtina všech přísedících zemského soudu zastávala současně se soudcovskou funkcí hodnost na panovníkově dvoře. Nárůst účasti analyzovaného vzorku šlechticů o služby na habsburských dvorech vzrostl po přesídlení Rudolfa II. na Pražský hrad v roce 1583. Tehdy zaznamenáváme i větší koncentrovanost české šlechty právě na jeho dvoře. Dvorskou a zemskou kariéru propojovali šlechtici ve vyšší míře právě také na konci Rudolfovy vlády než na jejím začátku. Vedle dlouhodobých dvorských kariér přísedících zemského soudu zaznamenáváme i pouhé epizody. Nejdůležitějším zjištěním je, že daleko více šlechticů propojilo dvorskou kariéru se zemskou, přesto samotná přítomnost

²⁶³ Dva z nich ale jen v poradních kolegiích.

a působení šlechticů na dvorech Rudolfa II. a ostatních Habsburků mělo také jen minimální vliv na jejich vstup do úřadů na zemské úrovni.

Během nedlouhé vlády Matyáše (1611–1619) se v soudcovských lavicích vystřídal 32 přísedících. Z nich 18 (= 56,25 %) jich bylo jmenováno předešlými panovníky a 14 (= 43,75 %) jich dosadil Matyáš sám. Celkem 13 (40,62 %) z nich neprošlo dvorskou službou a 19 (= 59,37 %) ano. To je opět procentuální zvýšení ve prospěch dvorské zkušenosti oproti předchozímu panovníkovi. Z těch šlechticů, kteří dvorskou službou prošli, jich 10 (= 31,25 %) nepůsobilo současně jako přísedící na Matyášově dvoře. Zbylých 9 (= 28,12 %) šlechticů, což je více než jedna čtvrtina z uvedeného vzorku, spojilo své působení v zemském soudu a na panovníkově dvoře. Detailní průzkum prokázal, že v období vlády Matyáše už měla nadpoloviční většina přísedících většího zemského soudu zkušenost s dvorskou službou, větší počet z nich však na jiných dvorech než na dvoře Matyáše. Do popředí vystupuje moment, kdy šlechtic v důsledku smrti Rudolfa II. ukončil svou dvorskou kariéru a na dvůr Matyáše už nebyl přijat. Uvedené údaje ukazují stejně jako v předchozích obdobích, že přítomnost a působení šlechticů na dvorech Matyáše a ostatních Habsburků mělo stejně jako za předcházejících panovníků jen minimální vliv na jejich vstup do úřadů na zemské úrovni.

Zcela specifické bylo propojení dvorské a zemské kariéry analyzovaného vzorku šlechticů za panování Fridricha Falckého (1619–1620). Za jeho vlády se v soudcovských lavicích vystřídal 25 přísedících, z nichž 9 (= 36 %) jich bylo přísedícími již za předešlých panovníků. V důsledku stavovského povstání byla přerušena kontinuita ve vývoji personálního obsazení většího zemského soudu a nejvyšších zemských úřadů, nový panovník tedy jmenoval po nastoupení své vlády do „obnoveného“ zemského soudu všech 25 přísedících. Z tohoto počtu jich pouze 5 (= 20 %) nemělo žádnou zkušenost s dvorskou službou a 4 (= 16 %) za svého života sloužili na některém z dvorů, ale ne na dvoře Fridrichově. Celkem 16 (= 64 %) šlechticů tedy působilo současně ve funkci přísedících zemského soudu a na Fridrichově dvoře. Zjištěné údaje nelze v důsledku přerušené kontinuity srovnat s údaji získanými z doby vlády habsburských panovníků. Naprostá většina přísedících většího zemského soudu měla zkušenost s dvorskou službou, nadpoloviční většina přitom jen na dvoře nového panovníka. Detailní průzkum prokázal, že přítomnost a působení šlechticů ve dvorských službách nemělo vliv na jejich vstup do úřadů na zemské úrovni. Spíše naopak, většina šlechticů si za vlády Fridricha Falckého vstupem do zemského soudu a nejvyšších zemských úřadů zajistila hodnost na jeho dvoře, a nutno dodat, že ve všech případech hodnost komorníka.

Přisedící většího zemského soudu Českého království (1542–1620) na habsburských dvorech a na dvoře Fridricha Falckého

Chronologický přehled

Předkládaná tabulka zachycuje jména jednotlivých přisedících většího zemského soudu Českého království v letech 1542–1620. Soupis jmen byl vypracován na základě seznamů přisedících zapisovaných pravidelně při zahájení zasedání každého jednotlivého soudu do desk zemských trhových. Jména přisedících jsou řazena chronologicky podle roku jejich vstupu do soudu. Je třeba upozornit, že se datum vstupu přisedícího do zemského soudu nemusí srovnávat s datem jeho jmenování přisedícím. Mezi oběma daty mohl být i několikaletý odstup. Data jmenování přisedícím jsou v důsledku torzovitého dochování aktového materiálu k většímu zemskému soudu v naprosté většině případů nezjistitelná.¹ Forma jmen jednotlivých šlechticů je zachycena v podobě, jak je přijímána současnou historickou vědou. Následují letopočty, ve kterých se každý přisedící účastnil zasedání zemského soudu, tak jak je zachycují seznamy přisedících. Data tedy nezachycují dobu, po kterou byl každý jednotlivý šlechtic oficiálně přisedícím, tj. od jmenování přisedícím do propuštění ze soudu, ale pouze skutečnou dobu jeho účasti na jednotlivých zasedáních. Pod těmito letopočty jsou zaznamenána data, po která uvedení šlechtici zastávali úřad v některém z nejvyšších zemských úřadů. Základní údaje jsou převzaty z díla Františka Palackého² a následně ověřeny a doplněny z pramenů a literatury citovaných v úvodní studii. Řadu údajů se podařilo upřesnit a dokonce doplnit o některé dosud neznámé.³ Posledním oddílem jsou letopočty, ve kterých uvedení šlechtici zastávali hodnosti na dvorech Habsburských panovníků a na dvoře Fridricha Falckého, tak jak je zachycují prameny citované v úvodní studii. Vzhledem k torzovitému dochování nejdůležitějšího pramene, tj. dvorských seznamů, nejsou uvedené letopočty definitivní. Po konfrontaci a doplnění s ostatními prameny podávají ale zatím nejucelenější

¹ Srov. NA, fond SM, inv. č. 2002, sign. L 48/1–8, Zemské právo, kart. 1414–1415.

² Viz Palacký, František: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. In: J. Charvát (ed.), Dílo F. Palackého I. Praha 1941, s. 321–417.

³ Pomocí seznamů přisedících většího zemského soudu a ostatních pramenů se podařilo definitivně opravit některými historiky dosud opakovaný omyl, týkající se zemské kariéry Viléma Slavaty z Chlumu a z Košumberka, Hendrycha Matesa hraběte z Thurnu a Jaroslava Bořity z Martinic. Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka byl nejvyšším sudím dvorským království Českého v letech 1611–1617. Hendrych Mates hrabě z Thurnu byl purkrabím karlštejnským v letech 1611–1617 a nejvyšším sudím dvorským království Českého v letech 1618–1619 a Jaroslav Bořita z Martinic byl purkrabím karlštejnským v roce 1618. Doplnění Palackého přehledu se týká Jiřího z Lobkovic, který v roce 1584 zastával krátce úřad nejvyššího komorníka království Českého a Jana z Valdštejna, který v roce 1584 zastával také krátce úřad nejvyššího sudího království Českého.

přehled o dvorských kariérách analyzovaného vzorku šlechticů. Porovnání zjištěných dat s jinými, v této práci nevyčerpanými prameny by ale nemělo odhalit větší mezery či nedostatky. Razení údajů o zastávaných dvorských hodnostech je opět v chronologickém pořadí. V přehledu užívám několik zkratk.⁴

JMÉNO	PŘÍSEDÍCÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Volf starší Krajč z Krajku	1542-1554 přisedící 1542-1554 nejvyšší purkrabí pražský	
Petr z Rožmberka	1542-1543 přisedící	
Zdislav Berka z Dubé a z Lipé	1542-1548 přisedící 1534-1553 nejvyšší hofmistr	1538-1542 nejv. dvorský hofmistr arcikn. Maxmiliána a Ferdinanda
Jaroslav ze Šelmberka a z Kosti	1542-1549 přisedící 1525-1549 nejvyšší komorník	
Jan starší z Lobkovic	1542-1565 přisedící 1538-1542 nejvyšší soudí dvorský 1542-1554 nejvyšší soudí 1554-1567 nejvyšší hofmistr	
Hendrych z Plavna	1542-1553 přisedící 1542-1554 nejvyšší kancléř	1530-1536 číšník Ferdinanda I. 1542-1554 nejvyšší kancléř 1544-1553 komorník Ferdinanda I. 1550-1554 tajný rada Ferd. I.
Adam ze Šternberka	1542-1559 přisedící 1546-1549 purkrabí karlstajnský 1549-1554 nejvyšší soudí dvorský 1554-1560 nejvyšší komorník	
Hendrych ze Švamberka	1542-1549 přisedící 1544-1549 nejvyšší soudí dvorský	
Jan mladší z Lobkovic	1542-1569 přisedící 1549-1554 nejvyšší komorník 1554-1570 nejvyšší purkrabí pražský	
Kašpar Pluh z Rabštejna	1542 přisedící	
Jan Bechyně z Lažan	1542-1546 přisedící 1538-1547 nejvyšší písař	

⁴ Nejv. = nejvyšší; arc. x arcikn. = arcikníže; na spol. = na společném; F. I. x Ferd. I. = Ferdinand I.; Maxmil. II. = Maxmilián II.; Rud. II. x Rudol. II. = Rudolf II.; Fridrich F. x Fridrich Falc. = Fridrich Falcký; arc. Maxmil. = arcikníže Maxmilián; dvořan arcikn. Rud. a Arn. = dvořan arcikníže Rudolfa a Arnošta.

JMÉNO	PŘÍSEDICÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Jiřík Gerštorf z Gerštorfu	1542-1558 přisedící 1539-1558 podkomoři	
Šebestyán Markvart z Hrádku	1542-1558 přisedící 1538-1558 purkrabí karlstějnský	
Kuneš Bohdanecký z Hodkova	1542-1543 přisedící	
Vilém Přech z Čestic	1542-1543 přisedící	
Oldřich Španovský z Lisova	1542 přisedící	
Jan Bezdrůžický z Kolovrat	1542-1543 přisedící	
Vilém z Valdštejna	1542 přisedící	
Jan z Valdštejna	1543-1576 přisedící 1554-1570 nejvyšší sudí 1570-1576 nejvyšší komorník	
Jan Bořita z Martinic	1543-1577 přisedící 1555-1577 purkrabí karlstějnský	
Ctibor Dráčovský z Dráchova	1543 přisedící	
Vilém Kamýcký ze Lstiboře	1543 přisedící	
Adam Řepický ze Sudoměři	1543-1550 přisedící	
Jeroným Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte	1543-1544 přisedící	
Jan Chvalkovský z Hustiřan	1543-1544 přisedící 1543-1544 purkrabí kraje hradeckého	
Adam Říčanský z Řičan	1544-1549 přisedící	
Václav Mašťovský z Kolovrat	1544-1554 přisedící	
Petr Janovský ze Soutic	1544-1549 přisedící	
Jan Salava z Lípy	1544-1557 přisedící	
Oldřich Pouzar z Michnic	1544 přisedící	
Bernart Žehušícký z Nestajova	1545-1562 přisedící 1545-1563 purkrabí kraje hradeckého	

JMÉNO	PŘÍSEDÍCI většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Arnošt z Újezdce a z Kúnic	1545 přisedící	
Jan Kaplíř ze Sulevic	1545-1549 přisedící	
Zdeněk Malovec z Malovic	1545-1574 přisedící	
Petr ze Švamberka	1547-1565 přisedící	
Volf z Vřesovic	1547-1568 přisedící 1547-1569 nejvyšší písař	
Jáchym z Hradce	1548-1562 přisedící 1550-1554 purkrabí karlštejnský 1554-1565 nejvyšší kancléř	1545 číšník Ferdinanda I. 1550-1564 komorník Ferd. I. 1554-1565 nejvyšší kancléř 1561-1564 tajný rada Ferd. I. 1564-1565 komorník Maxmil. II. 1564-1565 tajný rada Maxmil. II.
Jan Zajíc z Házmburka	1549 přisedící	
Volf Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte	1550-1551 přisedící	
Václav Bechyně z Lažan	1550-1554 přisedící	
Burian Trčka z Lípy	1550, 1562-1591 přisedící 1562-1591 podkomoří	
Jaroslav z Pernštejna	1550-1554 přisedící	1549-1559 komorník Ferd. I. 1556-1559 nejvyšší štolba dvora Ferdinanda I.
Václav Vratislav z Mitrovic	1551-1553 přisedící	
Jáchym Šlik z Holejče hrabě z Pasounu a z Lokte	1552-1571 přisedící	1544 kraječ arcikn. Maxmiliána 1544 stolník Ferdinanda I. 1544-1545 kraječ Ferdinanda I.
Zdeněk Mezeřícký z Lomnice	1552-1561 přisedící	
Zdeněk Berka z Dubé a z Lipé	1555-1559 přisedící	
Jaroslav Smiřický ze Smiřic	1551-1597 přisedící	1545-1546 dvořan na 3 koních F. I. 1550-1554 číšník Ferdinanda I.
Oldřich Dubanský z Duban	1555-1564; 1570-1572 přisedící 1570-1572 nejvyšší písař	
Jan Leskovec z Leskovce	1555-1575 přisedící	
Václav Haugvic z Biskupic	1555-1564 přisedící	

JMÉNO	PŘÍSEDICÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Jan mladší Kalenice z Kalenic	1555-1556 přisedící	
Václav Zajíc z Házmburka	1555-1556 přisedící	1544-1548 dvořan na 4 koních F. I. 1550-1551 číšník Ferdinanda I.
Vilém z Rožmberka	1556-1590 přisedící 1560-1570 nejvyšší komorník 1570-1592 nejvyšší purkrabí pražský	1577-1592 tajný rada Rudolfa II.
Jan starší ze Švamberka	1556-1558 přisedící 1556-1558 nejvyšší sudí dvorský	
Adam Koc z Dobrše	1557-1558 přisedící	
Václav Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova	1558-1559 přisedící	
Václav Kaplíř ze Sulevic	1558-1559 přisedící	
Petr Bechyně z Lažan	1559-1561 přisedící 1558-1561 podkomoří	1539-1541 dvořan na 2 koních F. I. 1544-1550 dvořan na 3 koních F. I.
Vilém Muchek z Bukova	1559-1569 přisedící 1559-1569 purkrabí karlstejnský	1539-1541 dvořan na 2 koních F. I. 1544-1546 dvořan na 3 koních F. I. 1550-1551 stolník Ferdinanda I.
Adam ze Švamberka	1559-1581 přisedící 1560-1576 nejvyšší sudí dvorský 1576-1581 nejvyšší sudí	
Jiřík Kokořovec z Kokořova	1559-1572 přisedící	
Zbyněk Berka z Dubé a z Lipé	1560-1577 přisedící	1537-1539 stolník Ferdinanda I. 1541 číšník Ferdinanda I. 1542-1554 komorník Ferd. I. 1555-1556 nejvyšší komorník dvora arciknížete Ferdinanda 1557 komorník arcikn. Ferdinanda 1556-1564 komorník Ferdinanda I.
Mikuláš Zajíc z Házmburka	1560-1571 přisedící	
Michal Španovský z Lisova	1560-1596 přisedící 1576-1597 nejvyšší písař	
Zdeněk ze Šternberka	1562-1574 přisedící	
Diviš Slavata z Chlumu a z Košumberka	1566-1575 přisedící	
Bernart Hodějovský z Hodějova	1566-1588 přisedící	

JMÉNO	PŘÍSEDÍCÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Zikmund ze Šelmberka a z Kosti	1567-1574 přisedící	
Vratislav z Pernštejna	1568-1580 přisedící 1566-1582 nejvyšší kancléř	1544 číšník arcikn. Ferdinanda 1548 dvořan arcikn. Maxmiliána 1551-1561 komorník arcikn. Max. 1566-1582 nejvyšší kancléř 1566 nejvyšší štolba dvora arciknížete Maxmiliána 1566-1576 komorník Maxmil. II. 1568-1576 tajný rada Maxmil. II. 1576-1582 tajný rada Rudolfa II.
Ladislav z Lobkovic	1570-1584 přisedící 1570-1584 nejvyšší hofmistr	1556 dvořan na 2 koních Ferd. I. 1557-1558 stolník Ferdinanda I. 1563-1564 komorník Ferd. I.
Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic	1570-1582 přisedící 1570-1576 nejvyšší sudí 1576-1583 nejvyšší komorník	
Mikuláš Miřkovský z Tropic	1570-1574 přisedící 1570-1575 purkrabí karlístejnský 1575 nejvyšší písař	1550 dvořan na 3 koních Ferd. I. 1551-1564 kraječ Ferdinanda I. 1564-1567 kraječ Maxmiliána II.
Albrecht Kapoun ze Svojkova	1570-1590 přisedící 1570-1591 purkrabí kraje hradeckého	
Jan Říčanský z Říčan	1571-1574 přisedící	
Adam Nebilovský z Drahobuze	1573-1580 přisedící	
Jiřík Zajíc z Hazmburka	1573-1580 přisedící	
Jiří z Lobkovic	1574-1593 přisedící 1582-1584 nejvyšší sudí 1584 nejvyšší komorník 1585-1593 nejvyšší hofmistr	1569-1574 komorník arcikn. Ferd. 1569-1571 nejvyšší štolba dvora arciknížete Ferdinanda 1576 komorník na společném dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1576-1593 komorník Rudolfa II.
Zdeněk z Vartmberka	1576-1582 přisedící	
Jan z Valdštejna	1576-1597 přisedící 1576-1583 nejvyšší sudí dvorský 1584 nejvyšší sudí 1585-1597 nejvyšší komorník	
Adam z Hradce	1576-1596 přisedící 1585-1593 nejvyšší kancléř 1593-1596 nejvyšší purkrabí pražský	1572-1575 komorník na spol. dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1575-1596 komorník Rudolfa II. 1585-1593 nejvyšší kancléř 1595 tajný rada Rudolfa II.

JMÉNO	PŘÍSEDICÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Jan Dlask Vchynský ze Vchynic	1576-1586 předsedí 1576-1586 purkrabí karlštejnský	1556-1558 dvořan na 1 koni F. I. 1558 dvořan na 2 koních F. I. 1558 stolník Ferdinanda I. 1563-1564 kraječ Ferdinanda I. 1564-1576 kraječ Maxmiliána II.
Jan Vratislav z Mitrovic	1576-1581 předsedí	
Petr Boubinský z Újezda	1577-1587 předsedí	
Jáchym Novohradský z Kolovrat	1578-1597 předsedí 1578-1599 purkrabí karlštejnský	1573-1574 rada dvorské komory
Jan Dlouhoveský z Dlouhé vsi	1578-1592 předsedí	
Jiří Bořita z Martinic	1578-1597 předsedí 1584-1585 nejvyšší sudí dvorský 1585-1597 nejvyšší sudí 1597-1598 nejvyšší kancléř	1560 stolník Maxmiliána II. 1569 kraječ Maxmiliána II. 1571-1576 komorník Maxmil. II. 1575 dvořan na spol. dvoře arciknížat Rudolfa a Arnošta 1597-1598 nejvyšší kancléř
Jan ze Šelmberka a z Kosti	1578-1597 předsedí	
Humprecht Černín z Chudenic	1582-1599 předsedí 1592-1601 podkomoří	
Václav Berka z Dubé a z Lipé	1583-1600 předsedí 1597-1599 nejvyšší sudí 1599-1600 nejvyšší komorník	
Jiří Harant z Polžic	1583 předsedí	
Vilém z Talmberka	1583-1591 předsedí	
Kryštof z Lobkovic	1584-1609 předsedí 1598-1599 nejvyšší komorník 1599-1609 nejvyšší hofmistr	1572-1576 komorník na spol. dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1576-1609 komorník Rudolfa II. 1604-1609 tajný rada Rudolfa II.
Jan z Pernštejna	1584-1591 předsedí	
Volf Novohradský z Kolovrat	1586-1608 předsedí 1599-1603 nejvyšší sudí dvorský 1603-1608 nejvyšší sudí 1608-1609 nejvyšší komorník	
Adam ze Šternberka	1586-1618 předsedí 1597-1599 nejvyšší sudí dvorský 1599-1603 nejvyšší sudí 1603-1608 nejvyšší komorník 1608-1619 nejvyšší purkrabí pražský	1573 dvořan arcikn. Ferdinanda 1577 stolník arcikn. Ferdinanda 1582 stolník arcikn. Ferdinanda

JMÉNO	PŘÍSEDÍCÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Hertvík Zejdlíc ze Šenfeldu	1586-1587 přisedící v rytířském stavu 1592-1602 přisedící v panském stavu	1568 dvořan arcikn. Ferdinanda 1574 stolník arcikn. Ferdinanda 1596-1602 rada dvorské komory
Václav Bechyně z Lažan	1589-1599 přisedící	
Kryštof Vratislav z Mitrovic	1589-1611 přisedící 1603-1605 purkrabí kraje hradeckého 1605-1612 purkrabí karlíštejnský	
Václav Říčanský z Říčan	1592-1595 přisedící 1592-1596 nejvyšší sudí dvorský	
Václav Ples Heřmanský ze Sloupna	1592-1603 přisedící 1592-1603 purkrabí karlíštejnský	1572 dvořan na 2 koních na spol. dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1575 kraječ na spol. dvoře arciknížat Rudolfa a Arnošta 1575-1576 místokomorník nad stříbrem na společném dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1576-1602 kraječ Rudolfa II.
Jan Malovec z Malovic	1592-1598 přisedící	1568-1574 stolník arcikn. Ferd.
Jan Vřesovec z Vřesovic a z Doubravské Hory	1593-1605 přisedící 1592-1603 purkrabí kraje hradeckého 1603-1605 purkrabí karlíštejnský	
Ctibor Tiburci Žďárský ze Žďáru	1595-1613 přisedící 1612-1613 purkrabí karlíštejnský	
Jan Příchovský z Příchovic	1595 jmenován - nezasedl	
Jáchym Oldřich z Hradce	1597-1602 přisedící 1601-1604 purkrabí karlíštejnský	1601-1602 komorník Rudolfa II.
Jan z Klenového a z Janovic	1597-1618 přisedící 1597-1619 nejvyšší písař	1618 komorník Matyáše
Adam mladší z Valdštejna	1598-1618 přisedící 1608-1611 nejvyšší sudí 1611-1619 nejvyšší hofmistr	1591-1593 jidlonoš Rudolfa II. 1593 kraječ Rudolfa II. 1594-1596 nejvyšší komorník nad stříbrem Rudolfa II. 1596-1612 komorník Rudolfa II. 1607-1611 nejvyšší štolba dvora Rudolfa II. 1611-1612 tajný rada Rudolfa II. 1611-1618 komorník Matyáše 1612 tajný rada Matyáše

JMÉNO	PŘÍSEDÍCÍ většiho zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Hendrych Kapoun ze Svojkova	1598-1604 přisedící	
Jan Jiří ze Švamberka	1599-1610 přisedící 1603-1609 nejvyšší sudí dvorský 1609-1611 nejvyšší komorník	
Jan Sezima ze Sezimova Ústí	1599-1617 přisedící 1610-1611 nejvyšší sudí dvorský 1611-1617 nejvyšší komorník	
Zdeněk Vojtěch z Lobkovic	1600-1617 přisedící 1599-1619 nejvyšší kancléř	1591-1602 říšský dvorský rada 1599-1619 nejvyšší kancléř
Heřman Říčanský z Říčana	1600-1605 přisedící	
Oldřich Felix z Lobkovic	1601-1603 přisedící	1572 dvořan na 2 koních na spol. dvoře arcikn. Rudolfa a Arnošta 1575 dvořan arcikn. Rud. a Arn. 1586-1593 komorník arc. Arnošta 1595-1604 komorník Rudolfa II.
Purkart Točník z Křimic	1601-1618 přisedící 1603-1619 podkomoří	
Petr Vok z Rožmberka	1601-1602 přisedící, 1611 jmenován	1560 komorník arc. Maxmiliána 1565-1574 komorník Maxmil. II. 1582 komorník Rudolfa II.
Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka	1601-1618 přisedící 1604-1611 purkrabí karlštejnský 1611-1617 nejvyšší sudí dvorský 1618-1619 nejvyšší sudí	1600-1612 komorník Rudolfa II. 1604-1607 správce nejvyššího komornictví dvora Rudolfa II. 1613-1618 komorník Matyáše
Ferdinand purkrabí z Donína	1603-1610 přisedící 1609 nejvyšší sudí dvorský 1609-1610 nejvyšší hofmistr	
Jan Lukavský z Lukavice	1603-1611 přisedící	
Theobald Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova	1604-1616 přisedící	1595-1596 jidlonoš Rudolfa II. 1597-1612 kraječ Rudolfa II.
Radslav ze Vchynic a z Tetova	1604-1618 přisedící	1612-1618 komorník Matyáše
Adam Hrzán z Harasova	1604-1618 přisedící 1605-1615 purkrabí kraje hradeckého 1615-1619 purkrabí karlštejnský	
Jan Václav z Lobkovic	1606-1608 přisedící	1583-1591 komorník arc. Arnošta
Jaroslav Bořita z Martinic	1606-1618 přisedící 1618-1619 purkrabí karlštejnský	1610-1611 komorník Rudolfa II. 1613-1618 komorník Matyáše

JMÉNO	PŘÍSEDÍČÍ většího zemského soudu a držitel nejv. zemského úřadu	DRŽITEL dvorského úřadu
Jiří z Talmberka	1609-1618, 1620 přisedící 1611-1617 nejvyšší soudí 1618-1619, 1619-1620 nejv. komorník	1620 komorník Fridricha Falckého
Jan Zbyněk Zajíc z Hámburka	1610-1613 přisedící	
Jiřík Gerštorf z Gerštorfu	1610-1613 přisedící	
Diviš Černín z Chudenic	1610-1618, 1620 přisedící	1592-1612 stolník Rudolfa II. 1617-1618 komorník Matyáše 1620 komorník Fridricha Falckého
Hendrych Mates hrabě z Thurnu	1611-1618, 1619-1620 přisedící 1611-1617 purkrabí karlstějský 1618-1619 nejvyšší soudí dvorský 1619-1620 purkrabí karlstějský	1606-1611 válečný rada Rud. II. 1612-1614 válečný rada Matyáše 1614-1618 komorník Matyáše
Matouš Děpolt z Lobkovic	1611-1618 přisedící	1584-1592 stolník Rudolfa II. 1591-1612 kraječ Rudolfa II.
Fridrich purkrabí z Donína	1611-1616 přisedící	
Leonhart Kolona sv. p. z Felzu	1612-1618 přisedící, 1619 jmenován	
Karel Mracký z Dubé	1612-1618, 1620 přisedící	
Kašpar Kaplíř ze Sulevic	1612-1618, 1620 přisedící 1615-1619 purkrabí kraje hradeckého 1619-1620 nejvyšší písař	1620 komorník Fridricha Falckého
Jan nejst. Vidršpergár z Vidršperku	1614-1618 přisedící, 1619 jmenován	
Prokop Dvořecký z Olbramovic	1615-1618, 1620 přisedící 1619-1620 podkomoří	1620 komorník Fridricha Falckého
Jan Rudolf Trčka z Lípy	1616-1617 přisedící	1608-1612 komorník Rudolfa II. 1615-1617 komorník Matyáše 1620 komorník Fridricha Falckého
Oldřich Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic	1616-1618 přisedící	
Hendrych Libštejnský z Kolovrat	1617-1618 přisedící	1594 stolník arciknížete Arnošta 1596-1612 komorník Rudolfa II. 1613-1617 komorník a. Albrechta 1617-1618 komorník Matyáše
Kašpar Melichar ze Žerotína	1617 jmenován	1578-1612 kraječ Rudolfa II. 1619 komorník arc. Maxmiliána
Sezima z Vrtby	1617 jmenován	1617 komorník arc. Ferdinanda

Zusammenfassung

Die Beisitzer des Oberlandesgerichts des Königreichs Böhmen (1542–1620) an den Habsburger Höfen und am Hof Friedrichs von Pfalz

Der vorgelegte Beitrag geht aus der Dissertationsarbeit mit vorläufigem Titel „Zemský soud větší 1542–1620. Prosopografická analýza přisedicích“ (Das Oberlandesgericht 1542–1620. Die prosopographische Analyse der Beisitzer), die ich auf der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag bearbeite, hervor, und der als Resultat meiner Studienreise ins Tiroler Landesarchiv in Innsbruck und Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien entstand. Das Ziel ist festzustellen, wie sich die Bekleidung der Funktion des Beisitzers des Oberlandesgerichts (egal ob vor, während oder nach der Amtsperiode) mit dem Ausüben einiger Hofposition, ja sogar mit der Hofkarriere einander durchdringt.

Als Primärquelle für die Beantwortung der Frage, wer im Oberlandesgericht vor dem Weißen Berg saß, dienen die Verzeichnisse der Richter, der sog. Beisitzer, die regelmäßig bei Tagung jedes einzelnen Gerichts in die Böhmisches Landtafel, konkret in die Reihe Größere Landtafel – Kaufquaterne eingetragen wurden. Das Oberlandesgericht hielt die Sitzungen nach dem Beschluss des Landtags aus dem Jahre 1543 jährlich in drei regelmäßigen Terminen ab. In den Jahren 1542–1620 sollte zu Sitzungen des Landesgerichts in 237 Fällen kommen, es tagte aber nur 185 Mal (=78%) und 52 Mal (=22%) fand die Sitzung nicht statt. Im Landesgericht saßen einerseits die Vertreter des Herrenstandes, andererseits die Vertreter des Ritterstandes, und zwar in der genau bestimmten Anzahl. Im Oberlandesgericht in Böhmen in der Zeit vor Weißem Berg sollten theoretisch 25 Beisitzer (13 vom Herren- und 12 vom Ritterstand) bei seiner vollen Besetzung sitzen. Das Gericht traf aber in solcher Besetzung nie zusammen (durchschnittlich nahmen an der Sitzung 15–16 Beisitzer teil).

Als Primärquelle für die Feststellung der Namen von Adeligen, die zu den Herrscherhöfen gehörten, bleibt die Sammlung des Torsos von Hofstaatsverzeichnis aus den Jahren 1495–1816, die heute im Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien aufbewahrt ist. Für die Höfe des Erzfürsten Ferdinand und seiner Familie stehen überdies die im Tiroler Landesarchiv in Innsbruck im Bestand Ferdinanda deponierten Hofstaatsverzeichnisse (beinhaltend auch die Korrespondenz Ferdinands mit den böhmischen Ländern) zur Verfügung.

Für die Ausfüllung der Lücken habe ich die Böhmisches Landtafel, konkret die Reihe Größere Landtafel – Kaufquaterne, Gedenkquaterne, größere Schuldverschreibungsquaterne und sog. Schwarzen Quatern zur Pestzeit, nächstens die Reihe Kleinere Landtafel – kleinere Schuldverschreibungsquaterne und die Reihe Ständische Landtafel – Quaterne der allgemeinen Landtage benutzt. Die Landtafel beinhaltet die verschiedensten Type von Blättern und Urkunden, oft mit voller Anführung von Prädikaten und Titeln der einzelnen Zeugen.

Von den höchsten Hofämtern trat ein böhmischer Adelige in der betrachteten Zeitperiode nur im Rang des Oberstallmeisters hervor, nächstens wurde die Vertretung von böhmischen Adeligen in den Stäben des Obersthofmeisters und des

Oberstkämmerers festgestellt. Der ideelle Dienstweg in der Karriere war folgend. Auf der niedrigsten Stufe standen die sog. Diener von Adel ohne Amt, die sich innerlich aufwärts auf die sog. Hofdiener auf einem Pferd, Hofdiener auf zwei Pferden, Hofdiener auf drei Pferden und auf einigen Höfen auch Hofdiener auf vier und mehr Pferden verteilen. Es folgte eine Reihe von Hofwürden beim Tisch, wieder hierarchisch aufwärts: Truchsess, Panatier, Vorschneider und Mundschenk. Den imaginären Gipfel stellte der Rang des Kämmerers vor, der in den Stab des Oberstkämmerers gehörte. Eine Ausnahme von dieser ideellen Stufenfolge, die man im Rahmen der Hofkarriere trifft, stellten die in der Hofhierarchie zwischen dem Mundschenk und dem Kämmerer stehenden Range des Unter- und des Ober-silberkämmerers vor, die auch in den Stab des Obersthofmeisters gehörten.

Die böhmischen Adelligen setzten sich im kleineren auch in den Verwaltungsorganen der einzelnen Länder durch (der Amt des Oberstkanzlers der Böhmisches Krone als Repräsentant der Böhmisches Kanzlei, bzw. der Böhmisches Hofkanzlei). Als Geheimer Rat erschienen 5 Oberstkanzler und drei andere Adelligen als Mitglieder des Amtes, zwei Adelige befindet man im Hofkammerrat, einen im Hofkriegsrat und einen im Reichshofrat.

In den Jahren 1542–1620 registriere ich in der Funktion eines Beisitzers des Oberlandesgerichts 156 Adelige. In den Jahren 1542–1619, also in der Herrscherperiode von Habsburgern, registriere ich in der gleichen Funktion 140 Adelige. Davon erschienen nur 45 (=32,1%) Adelige während ihres Lebens (natürlich nur bis 1620) im Hofdienst auf einem Habsburger Hof oder auf dem Hof Friedrichs von Pfalz.

Ferdinand I. bestellte in den Jahren 1542–1564 ins Landesgericht 65 Adelige. 54 (=83%) von ihnen hatten keine Erfahrungen vom Hofdienst. Von 11 (=17%) anderen Adelligen dienten 2 (=3%) nicht auf Ferdinands Hof, sondern auf einem anderen und 4 (=6%) nahmen ihre Karriere zwar auf dem Hof Ferdinands auf, aber ins Landesgericht wurden sie erst nach einigen Jahren nach ihren Dienstabschied bestellt. Nur 5 (= 8%) Adelige vereinigten ihre Landes- und Hofkarriere in der Regierungszeit dieses Herrschers.

Während der Regierung Maximilians II. (1564–1576) wirkten im Landesgericht summarisch 36 Adelige. Davon 19 (=52,7%) wurden schon von Ferdinand I. bestellt und 17 (=47,2%) bestellte selbst Maximilian II. Ohne Hoferfahrung waren 25 (=69,4%) Adelige, was um etwas günstigere Menge zu Gunsten der Erfahrungen ist, als bei den Adelligen in der Zeit Ferdinands I. Von anderen 11 (=30,6%) Adelligen dienten 6 (=16,7%) nicht am Maximilians Hof, sondern an den Höfen anderer Monarchen. Nur 2 (=5,6%) Adelige dienten nämlich am Maximilians Hof, aber ihre Hofkarriere wurde nicht mit der Landeskariere verbunden. Nur 3 (= 8,3%) Adelige bekleideten gleichzeitig die Funktion am Hof und im Landesgericht.

Während der Regierung Rudolfs II. (1576–1611) wechselten sich 64 Beisitzer in den Richterbanken ab. 19 (=29,7%) von ihnen wurden von den Vorherrscheren und 45 (=70,3%) von Rudolf selbst bestellt. Insgesamt 36 (=57,8%) Adelige

dienten nie am Hof, aber 27 (=42,2%) Adelige hatten die Hoferfahrung. Davon 7 (=10,9%) dienten an den Höfen der Vorherrscher oder deren Familien, aber zum Hof Rudolfs wurden sie nicht mehr wieder eingestellt, 3 (=4,7%) traten den Dienst am Hof erst nach Rudolfs Tod an und 1 (=1,6%) diente zwar am Hof Rudolfs, aber zum Richter wurde er erst nach der Entlassung vom Dienst. Die übrigen 17 (=26,6%) Adeligen verbanden während ihres Lebens die Hof- und Landeskarriere.

Während der kurzen Regierung von Matthias (1611–1619) wechselten sich 32 Beisitzer in den Richterbänken ab. 18 von ihnen (=56,25%) wurden von Vorherrschern und 14 (=43,75%) von Matthias selbst bestellt. Insgesamt 13 (=40,6%) standen nicht im Hofdienst und 19 (=59,4%) hatten diese Erfahrung. Es spricht wieder zu Gunsten der Hoferfahrung im Vergleich mit vorigem Herrscher. Von denen, die die Hoferfahrung hatten, 10 Adelige (=31,25%) wirkten gleichzeitig an Matthias' Hof nicht als Beisitzer. Die übrigen 9 (=28,1) Adeligen, was mehr als ein Viertel aus dem vorgelegten Modell vorstellt, verbanden ihr Wirken im Landesgericht mit dem Wirken am Herrscherhof.

Nach dem Ausbruch des Ständeaufstands in Böhmen (am 23. Mai 1618) kam es zur Durchbrechung der Kontinuität vom Fungieren der Landesbehörde und Gerichtsinstitutionen. Die bisherigen Beamten blieben in ihren Funktionen, aber das Land wurde vom Kollegium der Direktoren verwaltet. Nach der Wahl (am 26. August 1619) und nach der Krönung (am 4. November 1619) Friedrichs von Pfalz zum böhmischen König kam es zur Erneuerung der administrativen Zentralbehörden, also auch des Oberlandesgerichts, zu dessen Beisitzern wurden die Gönner Friedrichs. Während seiner Regierung (1619–1620) wechselten sich 25 Beisitzer in den Richterbänken ab, davon 9 (=36%) wirkten als Beisitzer schon in der Zeit der Vorherrscher. Friedrich ernannte aber nach seinem Regierungsantritt in das „erneuerte“ Landesgericht alle 25 Beisitzer selbst. Nur 5 von ihnen (=20%) hatten keine Erfahrung mit Hofdienst und 4 (=16%) dienten während ihres Lebens an einem Hof, aber nicht am Hof Friedrichs. Insgesamt 16 (=64%) Adelige wirkten also als Beisitzer des Landesgerichts und gleichzeitig an Friedrichs Hof, alle als Kämmerer.

Annotation

The Justices of the Main Provincial Law-Court of the Kingdom of Bohemia (1542–1620) at the Habsburg Court and the Court of Frederick of the Palatinate

This study examines the appointment of justices of the Main Provincial Law–Court of the Kingdom of Bohemia in the period before the Battle of the White Mountain, by focusing on the court careers of various individuals. The author reports the result of extensive heuristic research in archives in Prague, Vienna and Innsbruck and presents valuable comparative findings and prosopographical information concerning particular justices.

Zemský ústav pro choromyslné v Praze v letech 1791–1886

Petra Chaloupková

V ývoj v oblasti péče o duševně choré v Čechách a na Moravě se do poloviny 18. století nijak výrazně nelišil od toho v okolních zemích. Duševně choří byli v minulosti vnímáni jako svému okolí nebezpeční či ďáblem posedlí a tomu odpovídaly i tehdejší způsoby „léčby“. V období středověku byli do špitálů či různých útulků přijímáni pouze pacienti tišší a klidní, kteří nebyli hrozbou pro své okolí. Některá zařízení byla ojediněle věnována výhradně péči o duševně choré, např. Hospitale hominum rationem non habentium, zřízený roku 1498 ve Znojmě, či domy pro duševně choré v Brně (1582) nebo Olomouci¹ (1585).² I v těchto případech však nadále platilo, že jejich účelem byla izolace, nikoliv potřebná pomoc³. O péči o neklidné, zuřivé a nebezpečné pacienty nelze hovořit vůbec. Tito končovali v lepším případě ve věznicích či šatlavách, v horších na hranici.

¹ K olomouckému špitálnictví více: Kšíř, Josef: Staré olomoucké špitály a jejich situování. In: Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci 118/1964, s. 1–15.

² K tématu středověkých špitálů např. práce: Bláhová, Marie: Vývoj špitálů v raněfeudální Evropě a problematika nejstaršího špitálu v Praze. In: Documenta Pragensia VII, 1987, I, s. 44–59. Práce je doplněna odkazy na další literaturu. Dále např.: Bláhová, Marie: Péče o chudé a nemocné v přemyslovských Čechách. In: Curatores pauperum. Zrod i tradicje kultury charytatywnej Europa srodkowej. Katowice 2005, s. 114–132; D'Elvert, Christian: Geschichte der Heil - und Humanitäts-Anstalten in Mähren und Österr. Schlesien. Brünn 1858; Hlaváčková, Ludmila: Das Spitalwesen in Böhmen und Mähren von Beginn des Dreissigjährigen Kriegs bis zu den Josephinischen Reformen (1620–1780). Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 51: Europäisches Spitalwesen. Institutionelle Fürsorge in Mittelalter und Früher Neuzeit. Hospitals and Institutional Care in Medieval and Early Modern Europe. Oldenburg 2008, s. 381–402; Hledíková, Zdeňka: Pražské klášterní špitály od 13. do počátku 15. století. In: Documenta Pragensia 1987, s. 74–90; Nový, Rostislav: Pražské předhusitské špitály. In: Documenta Pragensia VII, 1987, s. 63–64; Svobodný, Petr: Die Spitäler in Böhmen und Mähren in Mittelalter und in der Frühen Neuzeit. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 51: Europäisches Spitalwesen. Institutionelle Fürsorge in Mittelalter und Früher Neuzeit. Hospitals and Institutional Care in Medieval and Early Modern Europe. Oldenburg 2008, s. 351–380; Wiesner, Antonín: Dějiny nemocnic a jiných léčebných ústavů v Československu. In: Věstník českých lékařů 37, 1995.

Zásadnější změny tak přinesla až polovina 18. století, kdy došlo v důsledku osvětských reforem a nových myšlenkových proudů ke zvýšení sociálního citění a tím ke zkvalitnění lékařské péče. Pro země monarchie bylo jedním z prvních významných počinů v tomto směru vydání tzv. Direktivních pravidel císařem Josefem II. v roce 1781.⁴ V nich byla stanovena povinnost vybudovat ve všech velkých městech monarchie všeobecné nemocnice, porodnice s nalezinci, ústavy choromyslných a chorobince. Na základě těchto nařízení byla nejdříve vybudována nemocnice a ústavy ve Vídni (1784), následovalo otevření nemocnic v Brně (1786) a v Olomouci (1787). V Praze bylo založení všeobecné nemocnice komplikováno několikaletými průtahy, způsobenými finančními problémy, problémy s umístěním nemocnice a ústavů a posléze s rekonstrukcí vybraných prostor.⁵

Pro samotnou péči o duševně choré a psychiatrii jako vědu bylo však důležité již vydání dekretu z 19. března 1783,⁶ kterým císař nařizoval, aby při nemocnici Milosrdných bratří v Praze bylo zřízeno oddělení pro duševně choré kněze a nižší duchovní. Pro muže mimo duchovní stav bylo zřízeno oddělení o rok později u sv. Bartoloměje a ženy byly ošetřovány v klášterní nemocnici u Alžbětinek. Tímto dekretem byly dány základy systematické péči ze strany státu o duševně choré.

K úspěšnému dovršení snah o vybudování kvalitní zdravotnické péče v monarchii došlo v roce 1790, kdy byla po zmíněných komplikacích v Praze konečně

³ Vencovský, Eugen: Čtení o psychiatrii. Praha 1983, s. 148.

⁴ Direktiv-Regeln zur Künftige Einrichtung der hiesigen Spitäler und allgemeinen Versorgungshäuser; Hlaváčková, Ludmila: Česká a německá psychiatrická klinika pražské lékařské fakulty do roku 1918. In: Historia, medicina, cultura: Sborník k dějinám medicíny. Praha 2006, s. 134.

⁵ Jednání o vybudování Všeobecné nemocnice a ostatních ústavů v Praze byla zahájena již v roce 1785. Významnou roli při tom sehrál nejvyšší zdravotní úředník v Čechách, protomedik Tadeáš Bayer a stavitel František Ladislav Herget, profesor a ředitel pražské polytechniky. Návrhy na umístění byly různé. V úvahu připadalo umístění nemocnice do kláštera a prelatury na Karlově, porodnice do kapitulního domu u sv. Apolináře, blázince a chorobince do bývalého kláštera u sv. Kateřiny. Později se objevil návrh na vybudování ústavů v oblasti dnešního nám. Republiky. Nemocnice měla být v prostorách strahovských premonstrátů u sv. Benedikta, porodnice a blázinec v bývalém klášteře kapucínů u sv. Josefa. Po zdoluhavých jednáních bylo rozhodnuto umístit nemocnici do budovy bývalého ústavu šlechticů u sv. Andělů na tehdejší Dobytčím trhu (dnešní Karlovo náměstí). Budova byla zakoupena v roce 1787 a bylo ji nutno velmi rychle opravit a přizpůsobit potřebám nemocnice. Tuto budovu, zvanou Damenstift (Ústav šlechticů neboli tzv. Damenstift byla instituce starající se o osamělé a zchudlé šlechtičny.) postavil na přání zakladatelky ústavu hraběnky Heleny Zuzany Bedaridové stavitel Marc Antonio Canevalle na počátku 18. století. Šlo tedy již o starší stavbu, která vyžadovala řadu úprav a v následujících letech po otevření nemocnice i nekončící řadu oprav; Baťková, Růžena a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady. Praha 1998, s. 359; Hlaváčková, Ludmila – Svobodný, Petr: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952. Praha 1990, s. 9–16.

⁶ Vencovský, Eugen: Psychiatrie davných věků (Od Hippokrata k Pinelovi). Praha 1996, s. 196.

otevřena Všeobecná nemocnice. Oficiální datum otevření nemocnice je 2. leden 1791.⁷ Tento den je současně prvním dnem fungování Ústavu pro choromyslné v Praze.

Ústav pro choromyslné v letech 1791–1846

Fungování Ústavu choromyslných, zvaném tehdy především Irrenhaus či hanlivěji Tollhaus, bylo tedy v jeho počátcích úzce spjato se všeobecnou nemocnicí.⁸ Zřizovatelem nemocnice byl panovník, resp. stát, a přímý dohled nad ní vykonával nejvyšší zemský úřad, České gubernium.

Nejvyšším představitelem nemocnice a současně i ústavu byl její ředitel, kterým byl protomedik⁹ jmenovaný císařem. Tím prvním byl Tadeáš Bayer.¹⁰ Od roku 1808¹¹ již nemusel být ředitelem nemocnice nutně jmenován protomedik, ale mohl se jím stát kdokoli, koho schválilo gubernium.

Ředitel pak navrhoval Českému guberniu ke schválení tzv. vyšší personál. Do této kategorie patřili všichni, kdo obdrželi od zemského úřadu jmenovací dekret. Tedy první a druhý lékař, první a druhý ranlékař, správce nemocnice, kontrolor a písař. Ostatní zaměstnanci byli určeni bez jmenovacího dekretu a o jejich přijetí rozhodoval sám ředitel. Byli to nižší ranlékaři, ošetřovatelé, vrátní, pradelny a další.¹²

Jak již bylo řečeno, ústav pro choromyslné byl součástí nemocnice a nemocniční personál byl tedy zároveň personálem ústavním. V čele ústavu tak stál ředitel nemocnice a lékařsky nejvýše postaveným byl vrchní nemocniční lékař. Nejvý-

⁷ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 19.

⁸ Oficiální název nemocnice zněl Allgemeines Krankenhaus.

⁹ Protomedik (Protomedikus, řec.-lat.) - čestný název dvorských lékařů, později to byl vrchní lékař, jemuž byla svěřena zdravotní správa zemská. V Čechách se název vyskytuje již v 16. století a do r. 1850 byl protomedik skutečný guberniální rada. Ottův slovník naučný, svazek 20., Praha 1903.

¹⁰ Tadeáš Bayer (1737–1808) – šlechtic z Bayerů, ředitel lékařsko-chirurgických studií. Narodil se 7. října 1737 v Herrenbaumgartenu v Rakousku. Studoval v Mikulově a ve Vídni, kde obdržel roku 1760 titul doktora filozofie a medicíny. Byl vojenským lékařem a poté se stal profesorem patologie a medicínské praxe. V letech 1772–1778 byl víceředitelem lékařských chirurgických studií. Od roku 1776 byl rektorem Univerzity Karlovy. Mezi lety 1778–1785 se stal vojenským a později zemským protomedikem. V roce 1791 byl za své zásluhy Leopoldem II. povýšen do šlechtického stavu. Jeho přínos spočíval především v boji proti nakažlivým chorobám. Zvláštní zásluhy si získal za zavedení a šíření očkování proti kravským neštovicím. Je autorem publikace Beschreibung der Armenversorgungsanstalten in der königl. böhmischen Hauptstadt Prag, která je cenným pramenem pro historii medicíny; Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939, díl I. A–K. Praha 1988, s. 61; Ottův slovník naučný, svazek 3. Praha 1890.

¹¹ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 27.

¹² Witowsky, Alois: Systematisch-chronologische Sammlung der Österreichischen Sanitäts Gesetze und Verordnungen mit besonderer Rücksicht auf das Königreich Böhmen. Prag 1885, s. 714–715.

raznější z osobností zastupující vrchního lékaře v ústavu byl známý pražský lékař Dr. Jan Theobald Held, který zde působil v letech 1806–1811.¹³

Vzhledem k tomu, že měl vrchní lékař velké množství jiných povinností, byla jeho funkce spíše titulární a omezovala se na vykonávání kontrolních pravomocí. Navíc vrchní lékaři byli většinou chirurgové, kteří o psychiatrii neprojevovali žádný hlubší zájem.

Fakticky tak vykonával hlavní dohled nad ústavem nižší ranhojič. Byli mu podřízeni dva opatrovníci, kteří kromě opatrovnické funkce plnili i funkci vrátných a zajišťovali i provozní záležitosti ústavu. S narůstajícím počtem pacientů bylo nutno lékařský kolektiv doplnit o dalšího ranlékaře. O dalších posilách se neustále jednalo. Především se řešilo platové ohodnocení nových lékařů. Nejnižší personál, pradelny, nosiči apod., byl společný s nemocničním.¹⁴

V roce 1811 byl dohled nad ústavem převeden na primáře interního lékařství. Šlo o velmi pozitivní změnu, protože profesori interního lékařství měli k léčbě psychických onemocnění mnohem blíže než jejich chirurgičtí kolegové. Prvním z řady internistů v čele ústavu byl Dr. Jan Baptista Höger. Dalším důležitým krokem vedoucím k osamostatnění ústavu a zkvalitnění péče o duševně nemocné, bylo rozhodnutí z roku 1829 o přidělení samostatného primáře a jeho asistenta, kteří se již věnovali pouze ústavu.¹⁵ Prvním byl krátce Dr. Josef Pelikán¹⁶ a jeho asistentem se stal Dr. Karel Damian Schorff,¹⁷ který jej vzápětí ve funkci nahradil a za svého asistenta si zvolil Dr. Josefa Riedla, který se později stal nejvýraznější osobností působící na vedoucím postu ředitele ústavu.¹⁸

Primář vykonával ranní vizitu a neplánované inspekční návštěvy na jednotlivých odděleních. Byl hlavou ústavu a jako takový byl odpovědný za jeho fungování a snažil se obhajovat jeho zájmy a potřeby před vedením nemocnice nebo zemskými úřady.

Hlavním zástupcem po dobu nepřítomnosti primáře byl sekundář, který spolu s chirurgem prováděl odpolední vizitu, vedl evidenci nemocných, zaznamenával počty nemocných, vyléčených a zemřelých. Měl být neustále k dispozici, a proto

¹³ Hlaváčková-Kratochvílová, Ludmila: Jan Theobald Held: život a působení pražského lékaře, rektora Univerzity Karlovy. Praha 1972; Dobíšek, Karel: První čtyři primáři pražského ústavu choromyslných – MUDr. Jan Theobald Held. Československá psychiatrie č. 76, 1980, s. 270–275.

¹⁴ Heveroch, Antonín – Frabša, František S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 19; dále Bayer, Tadeáš: Beschreibung der Armenversorgungsanstalten in der königl böhmischen Hauptstadt Prag. Prag 1793.

¹⁵ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách., s. 19.

¹⁶ Dobíšek, K.: První čtyři primáři pražského ústavu choromyslných – MUDr. Josef Pelikán. Československá psychiatrie č. 77, 1981, s. 414–419.

¹⁷ Dobíšek, K.: První čtyři primáři pražského ústavu choromyslných. Československá psychiatrie, č. 78, 1982, s. 61–66.

¹⁸ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 19.

bydlel přímo v ústavu. Chirurg se dělil o některé povinnosti se sekundářem. Dále měl na starosti dozor nad ošetřovateli jejich vzdělávání a přezkušování získaných znalostí a dovedností. Prováděl pitvy zemřelých pacientů a vydával o nich potřebnou dokumentaci. V roce 1830 byl lékařský personál rozšířen o pomocného sekundáře, který zde působil bezplatně, pouze za byt a stravu.

Finanční záležitosti nemocnice a jejich ústavů byly stejně jako dnes velmi komplikované. Nemocnice byla zřízena a financována z nadačního fondu vzniklého za císaře Josefa II. Dekret z 21. října 1818¹⁹ se snažil tuto situaci změnit a převést závazek financovat fungování nemocnic na jednotlivé země.

Podle tohoto dekretu měly být dobročinné ústavy v monarchii rozděleny na dvě skupiny. Do první z nich měly patřit nalezince, ústavy choromyslných a ústavy vzniklé z potřeby při epidemiích. Tuto skupinu ústavů dekret prohlašoval za státní a měla tak mít nárok na finanční podporu státu. Do druhé skupiny podle něj měly patřit nemocnice a porodnice, které považoval za lokální a měly být udržovány z domácích prostředků. Ostatní nemocnice ve správě církevních institucí nebo řádů byly považovány za soukromé ústavy.²⁰

Toto nařízení vyvolalo vleklé spory mezi Českým guberniem a pražským magistrátem, které se ještě více zkomplikovaly kvůli otázce působnosti obou stran. Město upozorňovalo, že nemocnice byla založena císařem a podle toho má být i financována, naproti tomu však požadovalo určité pravomoci při její správě. Všechny tyto problémy nebyly ani v následujících letech vyřešeny a nesly s sebou řadu dalších složitých jednání a sporů. Ustanovení tohoto dekretu proto nebyla naplněna.²¹

Finanční příjmy nemocnice tvořily především poplatky za ošetření. Stejně jako v nemocnici byli i v ústavu pacienti rozděleni podle možnosti placení do tří tříd, přičemž rozdíl mezi jednotlivými třídami spočíval v komfortu, kterého se jim v ústavu dostávalo. Platil-li si pacient první třídu, měl nárok na samostatný pokoj a svého vlastního opatrovníka, lepší vybavení pokoje, vybranější stravu a příjemnější lůžkoviny a nádobí. Ve druhé třídě byli pacienti ubytováni ve velkých hezkých pokojích po třech až šesti a měli společného jednoho opatrovníka. Lůžkoviny byly stejně kvalitní, jen strava byla prostší než v první třídě. Třetí třída byla nejprostší a byli sem zařazováni i pacienti, kteří byli přijímáni bezplatně. Pacienti byli umístěni v jednom velkém pokoji nebo větším sále po 6 až 20 lidech. K dispozici měli jednoho až dva opatrovníky, strava i lůžkoviny byly skromné. Samostatný pokoj pacient dostal pouze tehdy, pokud bylo nutno jej izolovat od ostatních.²² Při vzniku nemocnice a ústavu byly poplatky za pobyt v jednotlivých třídách stanoveny následovně: za pobyt v první třídě platil pacient 40 krejcarů

¹⁹ Národní archiv (dále NA): fond České Gubernium (dále ČG), Dvorské dekrety, 21. 10. 1818.

²⁰ NA, ČG, Dvorské dekrety, 21. 10. 1818.

²¹ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 26.

²² Weitenweber, Wilhelm Rudolf: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert. Prag 1845, s. 84–85.

denně, za druhou třídu 20 krejcarů denně a za třetí 10 krejcarů. Částka byla vybírána na 3 měsíce dopředu.²³ V následujících letech se přirozeně taxy za pobyt v jednotlivých třídách zvyšovaly. Například v roce 1821 byly dvorským dekretem z 24. dubna zvýšeny na 1 zlatý konvenční měny za první třídu, 36 krejcarů za druhou a 20 krejcarů za třetí třídu denně.²⁴

Do ústavu mohli být přijímáni i pacienti, kteří náklady za léčbu nebyli schopni uhradit. Zařazeni byli do třetí třídy a jejich pobyt byl hrazen buď jejich zaměstnavatelem, cechem nebo příbuznými. V případě, že byl pacient podporován chudinským fondem, přecházela tato podpora během jeho pobytu automaticky do nemocničního fondu. Pokud byl zcela bez prostředků i zaměstnání, hradil tyto náklady stát. Tato pravidla se však týkala pouze osob s trvalým bydlištěm na území Prahy nebo osob, které zde deset let nepřetržitě pobývaly. Mimopražský pacient bez prostředků mohl být přijat, pouze pokud náklady za jeho pobyt uhradila jeho vrchnost či domovská obec.²⁵

Další sice nevelký, ale stabilní příjem zajišťovalo nařízení z roku 1796, podle kterého bylo z každé pozůstalosti občana Prahy, která přesahovala hodnotu 50 zlatých,²⁶ odvedeno 0,5 % do nadačního fondu na udržování a chod ústavů.²⁷ Dekretem z 9. dubna 1817 byla hodnota pozůstalosti zvýšena na 100 zlatých. Toto ustanovení neplatilo v případě, že zůstavitel v poslední vůli určil přesný obnos, který má být fondu věnován.²⁸ Veškeré účty ústavu pak byly vedeny spolu s nemocničními. K jejich oddělení došlo až v roce 1827.²⁹

Od školního roku 1791/1792 se do všeobecné nemocnice přesunula klinická výuka studentů medicíny, která do té doby probíhala v nemocnici milosrdných bratří. Zároveň bylo rozhodnuto o tom, že se na spolufinancování nemocnice bude podílet i studijní fond. Částka byla vypočítávána přesně podle počtu lůžek, která byla klinice vyhrazena. Kromě nákladů na léčbu hradil studijní fond i stravu a mzdu asistentů kliniky. V dalších letech docházelo k úpravám počtu lůžek a tím i k výši odváděné částky. Například dekretem z 30. července 1807 byla tato

²³ John, Johann Dionis: *Lexikon der K. K. Medizinalgesetze, Fünfter Theil, Erste Fortsetzung*. Prag 1796, s. 345–346, 352–353; Dále: Bayer, Tadeáš: *Beschreibung der Armenversorgungsanstalten in der königl. böhmischen Hauptstadt Prag*. Prag 1793.

²⁴ Witowsky, Alois: *Systematisch-chronologische Sammlung der Österreichischen Sanitäts Gesetze und Verordnungen mit besonderer Rücksicht auf das Königreich Böhmen*. Prag 1885, s. 719.

²⁵ John, Johann Dionis: *Lexikon der k. k. Medizinalgesetze, Fünfter Theil, Erste Fortsetzung*. Praha 1796, s. 346; dále Bayer, T: *Beschreibung der Armenversorgungsanstalten in der königl. böhmischen Hauptstadt Prag*.

²⁶ Od roku 1817 byla hranice zvýšena na 100 zlatých.

²⁷ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: *Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952*, s. 26.

²⁸ Witowsky, A.: *Systematisch-chronologische Sammlung der Österreichischen Sanitäts Gesetze*, s. 718.

²⁹ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: *Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952*, s. 27.

částka stanovena na 165 zlatých.³⁰ S každým rozšířením klinických pracovišť se nemocnice dožadovala dalšího odpovídajícího navýšení plateb, což s sebou opět přinášelo nekonečná jednání a spory.³¹

Psychiatrie byla tehdy přednášena pouze v rámci vnitřního lékařství a jako samostatná věda se teprve vyvíjela. Klinické demonstrace v ústavu choromyslných tak byly povoleny až dekretem z 22. února 1821. Tento dekret nařizoval kromě konání demonstrací na dětském oddělení i demonstrace v ústavu pro choromyslné. Studijní plán stanovoval pro interní lékaře dva roky a v případě ranhojičů jeden rok trvající kurz. Zároveň dekret doporučoval, aby se o studenty vždy staral některý z ústavních lékařů či klinických asistentů a to kvůli možnosti ohrožení od zuřivých pacientů.³² Přednášky se konaly dvakrát týdně odpoledne ve společenském sále mužského oddělení. Příliš velký zájem o ně ale studenti medicíny neprojevovali a k rozvoji klinické výuky psychiatrie došlo až mnohem později.³³

Stavební vývoj

Budova ústavu choromyslných byla jedinou nově postavenou budovou Všeobecné nemocnice. Návrh jejího umístění i plány na její stavbu pocházely z pera již zmíněného architekta Františka L. Hergeta (1741–1800).³⁴

Byla to dvoupatrová samostatně stojící stavba obdélníkového půdorysu situovaná do vnitřního areálu nemocnice ve směru od východu na západ. Náležela k ní ústavní zahrada využívaná pro potřeby pacientů. Přístup do budovy byl možný pouze z dvorních prostor nemocnice, která byla obehnaná mohutnou zdí.

Samotnou budovu popisuje již zmíněný protomedik království českého a první ředitel všeobecné nemocnice ve své knize Beschreibung der öffentlichen Armen-Versorgungsanstalten in der königlichen böhmischen Hauptstadt Prag následovně: *„Byla to dvoupatrová budova, obehnaná zdí, která uzavírala zahradu sloužící k procházkám duševně nemocných. Každé poschodí mělo centrálních chodbu probíhající po celé délce budovy, ze které vedly dveře do 19 pokojů a do místnosti pro ošetřovatele. Kapacita budovy byla 57³⁵ nemocných, přičemž měl z počátku každý svůj pokoj a teprve později byli dávání dva nemocní do jedné místnosti. Přizemí bylo určeno pro muže, I. patro pro ženy, II. patro bylo společné, ale oddělené mřížemi a sloužilo jako oddělení třídní. Pokoje byly vydlážděny pálenými cihlami, okna opatřena mřížemi. Horní polovina dveří do pokojů byla z mřížoví,*

³⁰ NA, ČG, Dvorské dekrety, 30. 7. 1807.

³¹ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 27.

³² NA, ČG, Dvorské dekrety, 22. 2. 1822

³³ Hlaváčková, Ludmila: Česká a německá psychiatrická klinika pražské lékařské fakulty do roku 1918. In: Historia, medicina, cultura: Sborník k dějinám medicíny, Praha 2006, s. 135.

³⁴ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 15.

³⁵ Někteří autoři uvádí počet lůžek nižší. Viz.: Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert. Prag 1845, s. 73–75. Totéž i: Stelzig, Franz Alois: Versuch einer medizinischen Topografie von Prag, I. Band. Prag 1824, s. 285–286.

aby sem mohl v zimě proudit teplý vzduch z kamen, umístěných vždy na konci centrální chodby. Každý pokojík měl vlastní odpad, který ústil do společného kanálu. Pitná voda studniční a užitková voda říční byly do budovy přiváděny rourami. Každé oddělení bylo vybaveno lehátky, nosítky, vanami a protipožárními potřebami. Lůžka pro klidné nemocné byla opatřena slanníkem, prostěradlem, žíněným podhlavíkem, vlněnou prošívanou dekou, povlečenou pruhovaným kanafasem. Pro neklidné nemocné byla lůžka umístěna jen půl stopy nad zemí, přičemž stěny byly vypořádávány, aby byl nemocný chráněn před sebeпоškozením nebo pokud – v případě nutnosti – musel být k lůžku připoután“³⁶

Zmíněný inventář ústavu (stejně tak i nemocnice) byl pořízen jednak ze zrušených klášterů a špitálů a jednak z darů českých stavů věnovaných u příležitosti korunovace císaře Leopolda II. v roce 1791.³⁷

Ať již byla původní budova na svoji dobu jakkoliv moderně a prostorně zařízena, časem přestala vyhovovat zvyšujícím se nárokům doby a především rychlému nárůstu počtu pacientů. Již začátkem dvacátých let 19. století se proto objevovaly snahy o rozšíření kapacit ústavu. Prvním výsledkem dlouhých jednání byl pronájem objektů v bývalém augustiniánském klášteře sv. Kateřiny.³⁸

Vrcholně barokní novostavba kláštera navržená patrně Františkem Maxmiliánem Kaňkou³⁹ byla postavena v letech 1718–1730 díky donaci baronky Doroty Veroniky Beckové. V roce 1774 byl klášter na základě reformy císaře Josefa II. zrušen a jeho majetek připadl vojenským úřadům, který si jej záhy adaptovaly pro své potřeby. Poté co prostory i pozemky kláštera získal ústav, následovala řada oprav a úprav vedených stavitelem Janem Fialou a tesařem Michalem Rankem. Stav budovy byl poměrně špatný a tak bylo nutno pokračovat v sériích oprav i nadále. V letech 1828 a 1830 byla vyměněna okna, 1831 a 1833 zase dlažba na chodbách.⁴⁰ Areál kláštera se skládal ze dvou samostatných budov, hlavní klášterní budovy o čtyřech křídlech, na kterou navazoval kostel a z menší jednopatrové budovy při nároží Kateřinské ulice a ulice Ke Karlovu. Obě budovy od sebe byly odděleny dvorkem a brankou a později spojeny dalším křídlem.⁴¹ Nejprve získal

³⁶ Bayer, T.: Beschreibung der öffentlichen Armen-Versorgungsanstalten in der königlichen böhmischen Hauptstadt Prag. Prag 1793; též Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 17; Vencovský, E.: Sto let české psychiatrické kliniky v Praze 1886–1986, s. 15.

³⁷ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 360.

³⁸ Augustiniánský klášter sv. Kateřiny byl založen na základě fundační listiny Karla IV. z roku 1355. K vysvěcení nových budov kláštera došlo 28. 11. 1367; Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn; Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 569.

³⁹ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 346.

⁴⁰ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 346–348.

⁴¹ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 346.

ústav menší budovu, do které byly umístěny duševně choré ženy. O čtyři roky později bylo dekretem z 27. března 1826 rozhodnuto o zakoupení zbylých prostor a pozemků⁴² a ještě téhož roku sem byla přesunuta většina pacientů.

Bývalý hlavní klášterní dům byl určen pro mužské pacienty a obklopovala jej velká čtvercová zahrada zušlechtěná prací pacientů. V levé části sklepení domu se nacházela prádelna, obytná místnost pro pradelny, dvě mandlovný a jedna sušárna. V pravé části pak byl sklad uhlí a sklep na led. V přízemí nalevo byl byt vrátného, dále prostorná a světlá chodba s okny vedoucími do ulice a napravo byt provozovatele stravování⁴³ s kuchyní a spíží. Dále se zde nacházel sklad, malá koupelna a lékařský pokoj. V obou bočních křídlech, pravém i levém, se nacházely pokoje pro pacienty.⁴⁴ V prvním poschodí se nacházelo celkem 17 pokojů, byt ranhojiče a tzv. společenský pokoj, ve kterém byla ústavní knihovna, hudební nástroje, biliár apod. Do pokojů se vcházelo z širokého balkonu a pohled z oken některých z nich nabízel nádherný výhled na Nové město, Smíchov či Vyšehrad. Na levé křídlo budovy navazoval kostel sv. Kateřiny, který byl v roce 1841 rekonstruován a věnován ústavu.⁴⁵ Ženský dům byl mnohem menší a tak bylo nutno později vyčlenit pacientkám některé pokoje v mužském domě. Ve všech případech se však důsledně dodržovalo striktní rozdělení obou pohlaví.

V přízemí ženského domu se nacházely čtyři místnosti pro pacientky, v prvním poschodí pak šest pokojů první a druhé třídy.⁴⁶ Později přibyla místnost pro konverzaci a čítárna. V každém pokoji byl maximální možný počet lůžek a každé z nich bylo vystláno slámníkem, žíněnkami a prostěradlem, vlněnou prošívanou dekou a podhlavnicí.⁴⁷ Celkem pojaly obě budovy na 250 pacientů. 170 v mužském oddělení a 75 v ženském.⁴⁸ Jiné prameny uvádí maximální počet 264 pacientů.⁴⁹ V původní budově ústavu zůstali neklidní, zuřiví a epileptičtí nemocní.⁵⁰

⁴² Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 29.

⁴³ Stravování v ústavu zajišťovala soukromá firma, která sídlila v pronajatých prostorách určených pro kuchyň. K vlastnímu zajištění stravování se ústav rozhodl z úsporných důvodů až po té, kdy se tato praxe osvědčila v Dobřanském ústavu; Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 73–75.

⁴⁴ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 76.

⁴⁵ Tamtéž, s. 77.

⁴⁶ Tamtéž, s. 78.

⁴⁷ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 21.

⁴⁸ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 78.

⁴⁹ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 24.

Počet pacientů však neustále rostl a začal rychle překračovat možnosti ústavu. Poprvé byla kapacita ústavu překročena na přelomu let 1829–1830 a i nadále počet pacientů strmě stoupal. Primáři ústavu byli dokonce nuceni řadu nemocných odmítnout nebo řešili situaci propouštěním méně nebezpečných pacientů. Situace však i přesto byla nadále neudržitelná, a proto se od počátku třicátých let snažili vedoucí představitelé ústavu přesvědčit gubernium o nezbytnosti získat další nové prostory pro ústav. Složitá jednání se táhla až do roku 1837, kdy bylo konečně rozhodnuto o výstavbě nové budovy. Tehdejší primář Dr. Josef Riedl úzce spolupracoval při projektování stavby a vložil tak do plánů všechny své představy o tom, jak by měl vypadat moderní ústav pro choromyslné na té nejlepší úrovni.⁵¹ Stavba začala v roce 1840 a podle nejvyššího rozhodnutí ze dne 19. září 1840 činily náklady na stavbu 117 664 zlatých⁵². Projektantem budovy byl inženýr c. k. vrchního ředitelství pro stavby Ing. Zopf, vrchním stavitelem P. Thierhier a úředně na ni dohlížel Ing. Weiss. Budova se dodnes nazývá „Nový dům“. Postavena byla ve vrchní části pozemků kláštera sv. Kateřiny. Průčelí bylo situováno do prodloužené ulice Na Bojišti. Tehdy šlo o příjemnou lokalitu, která poskytovala dostatek klidu pro léčbu pacientů. Nabízel se odtud krásný výhled na Hradčany, Malou Stranu a Smíchov. Stavba se skládá z hlavní dvouposchoďové budovy dlouhé 75 sáhů a dvou k ní kolmých jednopatrových postranních křídel. V roce 1844, tedy těsně před jejím dokončením, zachytil budovu ve své práci Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert doktor medicíny Dr. Wilhelm Weitenweber.

Ve sklepení se tehdy nacházely prostorné sklady dřeva a uhlí a další sklepní prostory pro potřeby ústavní kuchyně a sklad lékařského materiálu. Do budovy se vstupovalo přes krásný a prostorný vestibul, kterému vévodily čtyři vysoké pilíře a schodiště. V levé části přízemí se nacházela kancelář primáře, dvě jídelny – jedna pro muže z nejnižších tříd a druhá pro pacienty z vyšších tříd – a mezi nimi společenská místnost. V rohu této části budovy byl byt vrátného s kuchyní a skladem. V pravé části přízemí se nacházela spíž a ústavní kuchyně, lázně, místnosti určené administrativě a několik pokojů pro zuřivé pacientky a jejich ošetřovatelky. V obou postranních křídlech byly pokoje pro neklidné, zuřivé a epileptické pacienty.⁵³ Do prvního patra vedla celkem čtyři schodiště, dvě z vestibulu a po dvou z obou konců chodby hlavní budovy (ty byly určeny pouze pro

⁵⁰ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 73–75.

⁵¹ Své představy o ideální podobě ústavu shrnul Dr. Josef Riedl v rukopise s názvem *Berichte die k. k. Irrenanstalt und ihre Kranken betreffend*; Heveroch, A. – Frabša, F. S.: *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách.*, s. 22.

⁵² Heveroch, A. – Frabša, F. S.: *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách.* Praha 1926, s. 29.

⁵³ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 78–79.

nemocné první nebo druhé třídy). Poschodí bylo rozděleno na levou část pro muže a pravou část určenou ženám. Ve středu byla místnost pro sekundáře, na kterou navazovaly po obou stranách prostorné jídelny. Dál následovaly dva pokoje pro pacienty první třídy, mezi nimiž byl pokoj ošetřovatelů a pak pět pokojů pro třídu druhou. V postranních křídlech se nacházelo po sedmi pokojích pro neklidné či zuřivé pacienty, kteří měli sklon k častým útekům, a byty strážců. Ve druhém patře bylo rozdělení pokojů zcela totožné a byli sem umisťováni pacienti třetí a bezplatné třídy.⁵⁴ Celkem měla stavba pojmout na 150 pacientů a ústav se díky ní stal jedním z nejmodernějších zařízení svého druhu v Evropě.⁵⁵ Zásahu na tom měl především jeho tehdejší primář Josef Riedl, který zde uplatnil své bohaté lékařské zkušenosti a zavedl zde řadu nových léčebných metod.

Prostory bývalého kláštera se staly oddělením ústavu pro dlouhodobě nevyléčitelně duševně choré. I zde však byla nutná rekonstrukce. Po jejím provedení se podle přání primáře tato část ústavu stala ústavem „ošetřovacím“ zatímco tzv. Nový dům byl ústavem „léčebným“.

Ze života v ústavu

Hlavním smyslem existence ústavu a snahou jeho lékařů bylo léčit či alespoň zmírňovat projevy duševních chorob přijímaných pacientů. Pacienti se do péče ústavu svěřovali buďto dobrovolně, ve většině případů však na popud a doporučení svých rodin, zaměstnavatelů, domovských obcí, vrchnosti či úřadů státní správy. Při nástupu do ústavu bylo nutno předložit potvrzení příslušného politického úřadu o svěření pacienta do péče. Dále se povinně předkládal chorobopis s lékařskou zprávou popisující zdravotní stav a revers o schopnosti platit poplatky za pobyt v určené třídě. Ten, kdo revers vydával (například rodiče, opatrovníci atd.), v něm většinou ručil svým vlastním majetkem za řádnou platbu poplatků.⁵⁶ V případě, že nemocný byl v důsledku platební neschopnosti zařazen do bezplatné třídy, bylo nutno doložit tzv. vysvědčení o chudobě, které vystavoval příslušný farní obvod. Kromě klasického vysvědčení o chudobě vydával farní úřad i tzv. přihlašovací lístek pro nemajetné nemocné, který obsahoval základní údaje o no-

⁵⁴ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 78–79.

⁵⁵ K roku 1837 bylo v Rakouské říši na 38 ústavů pro choromyslné se 4696 nemocnými. 26 z nich bylo v italských provinciích a Haliči, v Uhrách byl pouze jeden jediný v Trnavě. V oblastech jako Dalmácie, Sedmihradsko apod. neexistovaly žádné takovéto ústavy a nemocní bývali ošetřováni ve vojenských či vězeňských nemocnicích; Heveroch, A. – Frašša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách., s. 27–28.

⁵⁶ John, Johann Dionis: Lexikon der k. k. Medizinalgesetze, Fünfter Theil, Erste Fortsetzung. Prag 1796; dále Stelzig, Franz Alois: Versuch einer medizinischen Topographie von Prag. Prag 1824; Krombholz, Julius Vincenc: Topographisches Taschenbuch von Prag zunächst für Naturforscher und Aerzte. Prag 1837, Weitenweber, W.R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, a další.

vém pacientovi. Bylo zde uvedeno jeho jméno, stáří, stav, počet dětí, jména rodičů a prarodičů, trvalé bydliště, povolání, jestli má nějaké příjmy, důvody jeho špatné finanční situace, zda je podporován nějakým fondem a nakonec doporučení kněze na bezplatné ubytování pacienta v ústavu.⁵⁷ Samotný příjem se prováděl ve vrátnici ústavu. Nejprve byl pacient přijat písařem, který učinil potřebné administrativní kroky a následoval příjem lékařský.⁵⁸

Snahou lékařů bylo, aby se pacienti v ústavu cítili bezpečně a co možná nej-příjemněji. Byl stanoven pevný režim, na jehož dodržování dbali ošetřovatelé, a který byl měněn jen velmi zřídka. Den v ústavu začínal v létě v pět a v zimě v šest hodin ráno. V sedm hodin byla snídaneň, v poledne oběd a večere opět podle ročního období, buď v šest nebo v sedm hodin večer. Stravování probíhalo pod dohledem lékařského personálu a skladba pokrmů se odvíjela od třídy, ve které byl pacient zařazen. Nádobí se používalo cínové a většina pacientů jedla přibory, které byly z bezpečnostních důvodů speciálně upraveny. Oděv pacientů se z terapeutických důvodů nijak zvlášť nelišil od běžně nošeného oblečení. Pacienti se tak mohli cítit kultivovaně a nevyřazeni z běžného života. Většinu dne trávili nemocní léčebnými procedurami a terapiemi. Lehce nemocní mohli občas opustit ústav při pravidelných krátkých procházkách. Věřící pacienti měli možnost pravidelně navštěvovat mše v ústavním kostele, které se zde pod dohledem opatrovníků konaly. Zásadně však vždy zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy.⁵⁹

Nejčastějšími pacienty ústavu byli muži ve věku mezi 30–40 lety, ženy nejčastěji mezi 21–30 lety. Z velké části se jednalo o osoby ze slabších sociálních sfér. U mužů především řemeslníky a nádeníky. V počtu pacientů podle profesí je následovali státní úředníci a učitelé, myslivci, zahradníci a osoby ve vojenské službě. Ženské oddělení ústavu naopak nejvíce plnily služby a svobodné dcery bohatých měšťanů.⁶⁰ V některých obdobích lze vysledovat nárůst počtu pacientů v důsledku vojenských či politických událostí doby.

Pacienti trpěli nejčastěji různými stupni manických onemocnění a epilepsií⁶¹. Podle druhu onemocnění a jeho intenzity se odvíjely způsoby léčby. V ústavu se používaly především psychotherapeutické metody, koupele, pití minerálních vod a od roku 1847 i elektroterapie. To vše bylo doplněné farmakologickou léčbou. Jedinými omezovacími prostředky pro neklidné a zuřivé pacienty byla svěrací kazajka, rukavice a kurty. V souladu s prosazováním co nejhumánnějších způsobů léčby byla také hojně užívána metoda pracovní terapie, jejímž horlivým propagátorem byl především Dr. Riedl. Právě za jeho působení v ústavu bylo v roce

⁵⁷ NA, fond Zemský ústav pro choromyslné (dále ZÚCH), kart. 13.

⁵⁸ Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 82–83.

⁵⁹ Fischel, Jacob: Prag's K. K. Irrenanstalt und ihr Wirken seit ihrem Entstehen. Erlangen 1853, přílohy.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

1834 v mužském domě zřízeno několik pracovišť, kde pacienti pod neustálým dohledem vyráběli různé předměty. Nacházela se zde jedna hodinářská a jedna krejčovská dílna s tkalcovskými stavy. Na dalším pracovišti se zpracovávaly koňské žině, ze kterých byly vyráběny matrace a vlněné deky. V zimě zde byly provozovány bednářské a truhlářské práce, které se přes léto přesunovaly na zahradu. Muži pomáhali i se štípáním dříví, nošením vody a úklidem. Ženy se zabývaly šitím, pletením, předením či vypomáhaly s domácími pracemi v ústavu.⁶²

Pro obě pohlaví byla pak skvělým zdrojem pracovní terapie klášterní zahrada, která se nacházela za kostelem sv. Kateřiny. (Právě na konci této zahrady byl později vystavěn tzv. „Nový dům“). Pacienti vykonávali veškeré zemědělské práce kromě orání a hnojení. Produkty vypěstované ve zdejší zahradě byly využívány v ústavní kuchyni nebo jimi byla zásobována kuchyně nemocniční. Výrobky vzešlé z činnosti v dílnách byly prodávány a pacientům vyplácena poměrná část zisku z prodeje. Tyto peníze jim byly ukládány a po propuštění z ústavu vyplaceny.⁶³

Pacienti s vyšším vzděláním měli k dispozici ústavní knihovnu nebo se ve společenských místnostech mohli věnovat malování, psaní či hudbě. Kromě toho se v mužském domě nacházel biliár a v ženském fortepiano. V zahradách byly kuželky, terče, kolotoče a další prostředky ke zpříjemnění pobytu.⁶⁴ V ústavu dokonce fungoval hudební kroužek, který tvořili hudebně nadaní pacienti, a vedl je jeden z opatrovníků.⁶⁵

Pobyt zcela vyléčeného pacienta končil jeho propuštěním. Do domácího ošetření bývali svěřeni také pacienti, jejichž stav se zlepšil na nejlepší možnou úroveň. To se ovšem týkalo pouze pacientů, kteří nebyli nebezpeční svému okolí. Velmi často však končival pobyt pacienta v ústavu jeho smrtí. Vyjíměčně zase docházelo k útekům pacientů z ústavu. Dle procentuálního vyjádření míry úspěšnosti léčby v ústavu bylo úspěšně vyléčeno téměř 50% pacientů. V 18% případů došlo k výraznému zlepšení jejich zdravotního stavu, 3% pacientů ústav svévolně opustilo a u dalších 3% k vyléčení nedošlo. Zbýlých 27% v ústavu zemřelo.⁶⁶

Josef Riedl

Bezesporu nejvýznamnějším představitelem ústavu v tomto období byl již zmiňovaný primář Josef Gottfried von Riedl. Tento vynikající vědec, organizátor a pedagog se narodil 17. ledna roku 1803 ve Frýdlantě a vystudoval medicínu v Praze. V ústavu choromyslných působil ještě jako student a od roku 1828 zastával pozici sekundáře. V roce 1829 na čas ústav opustil a stal se asistentem na

⁶² Weitenweber, W. R.: Die medicinischen Anstalten Prag's nach ihrem gegenwärtigen Zustande geschildert, s. 86–87.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Heveroch, A. – Frajša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 34.

⁶⁶ Data z let 1830–1834. Zdroj dat: Fischel, J.: Prag's K. K. Irrenanstalt.

oční klinice u profesora J. N. Fischera. Svoji disertaci pojednávající o fungování a výsledcích ústavu obhájil v roce 1830.⁶⁷ Po promoci byl vyslán do Haliče, kde po šest měsíců vedl špitál u sv. Magdaleny, tamější největší špitál pro choleriky, který dokázal pojmut až 2000 nemocných.⁶⁸ Po vypuknutí epidemie cholery v Čechách byl povolán zpět a pověřen dohledem nad dodržováním protiepidemiologických pravidel v celkem šesti krajích. Od roku 1835 do roku 1837 působil jako krajský lékař a v roce 1837 byl ustanoven primářem a ředitelem pražského ústavu choromyslných. Mohl se tak konečně zcela věnovat oboru, který ho zajímal nejvíce a v němž mimořádně vynikal. Během svého působení ve funkci primáře nadále rozšiřoval své znalosti a roku 1840 se stal docentem. V roce 1849 byl jmenován suplujícím ředitelem všeobecné nemocnice a vykonával tak obě funkce najednou. Díky svým úspěchům byl, jako tehdy většina erudovaných odborníků, povolán do Vídně, kde se stal od roku 1851 zdravotním radou a ředitelem tamějšího ústavu pro choromyslné. Dále byl pověřen dohledem nad vybavováním a zařizováním některých dokončovaných ústavů i reorganizací starších. Spolupracoval s ministerstvem vnitra na projektech nových staveb určených pro choromyslné v Budapešti, Hermannstadtu, Benátkách, Brně, Ybbs, Agramu a Lvově. Dále byl pověřen hospitacemi v nově vzniklých zahraničních ústavech. V roce 1858 byl jmenován královským radou a o deset let později obdržel za své zásluhy v oblasti zdravotnictví rytířský řád. Josef Riedl zemřel 7. listopadu 1870 ve Vídni.⁶⁹

Na výsluní se ústav dostal kromě nového a moderního vybavení především díky zavedení nových metod léčby, kterých byl Riedl neúnavným propagátorem. Největší důraz kladl na pracovní terapii, při které nemocný nenápadným a příjemným způsobem zaměstnával své duševní síly. Odváděl tak pozornost od chorobných představ a tím je oslaboval. Důležité přitom bylo, aby zvolená práce pacienta bavila. Dr. Riedl se během svého působení snažil spektrum zaměstnání neustále rozšiřovat o další a další možnosti. K výše zmíněným činnostem se tak přidalo u vzdělanějších pacientů například opisování not nebo literární a umělecká tvorba, prostším ženám bylo zase umožněno přivydělávat si v ústavní prádelně⁷⁰. Podobný efekt jako zaměstnání mělo i vzdělávání nemocných. Riedl byl také zastáncem farmakologické léčby, která byla v ústavu hojně užívána. Především prosazoval užití opia při léčbě mánie i melancholie. Tyto léčebné metody byly doplněny léčebným tělocvikem, muzikoterapií, pitím minerálních vod a rekreační

⁶⁷ Disertační práce s názvem: Prags Irrenanstalt und ihre Leistungen in den Jahren 1827, 1828 a 1829, nebst den Anzeigen zur Einsendung in die öffentliche Anstalt, den Bedingungen zur Aufnahme in dieselbe u. s. w.

⁶⁸ Die asiatische Brechruhr nach den in Galizien gemachten Erfahrungen und Beobachtungen. Praha 1832.

⁶⁹ Hirsch, A.: Biographisches Lexikon der Hervorragenden Aerzte Aller Zeiten und Völker, Band 5. Wien – Leipzig 1887, s. 26.

⁷⁰ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 34.

lčbou. Od roku 1848 byla v ústavu na Riedlův popud zavedena léčba elektroterapií. Z omezovacích prostředků bylo dovoleno pouze užití svěrací kazajky, rukavic a řemenů sloužících k upoutání nemocného na lůžko.

Stejně jako pro ústav měl Dr. Riedl velký význam i pro psychiatrii jako samostatný lékařský a studijní obor. V roce 1841 se stal prvním docentem psychiatrie⁷¹ v celé monarchii.

Ve školním roce 1841–1842 vypsál přednášky z psychiatrie, doplněné klinickými demonstracemi v ústavu. Šlo o nepovinné přednášky, o které měli zájem především již vystudovaní lékaři, kteří si tak doplňovali a prohlubovali své dosavadní vzdělání.⁷²

Jeho současníci charakterizovali Dr. Riedla jako: „muže nové školy, který je podrobně seznámený s anatomii a fyzikálními vyšetřovacími metodami a kapacitou ve svém oboru“⁷³.

O tom, že Dr. Riedlovi na ústavu velmi záleželo a byl si vědom jeho prestiže, svědčí zřízení návštěvní knihy ústavu dokumentující významné osobnosti, které prošly jeho branami. První zápis návštěvní knihy pochází z 5. září roku 1834 a svému účelu slouží kniha dodnes. Je uchovávána v sídle přednosta Psychiatrické kliniky 1. LF UK. Během prvních desetiletí své existence se zřejmě nacházela u vedoucích představitelů Ústavu pro choromyslné. Otázkou však je, co se s knihou dělo v období zřízení obou psychiatrických klinik, tedy po roce 1886. Není totiž zřejmé, na které z klinik kniha zůstala.

Nejvíce zápisů pochází z prvních asi patnácti let její existence a naopak nejméně z konce 80. a 90. let 19. století. K nárůstu dochází opět v období první republiky, ale ani tehdy nedosáhla jejich hodnota takového množství jako za éry Dr. Riedla. Autory zápisů jsou především zahraniční lékaři a jini vědečtí pracovníci z řad odborné veřejnosti, kteří ústav navštívili během svých odborných vizitací, studijních cest či stáží. Jde ve velké míře hlavně o lékaře z území dnešního Německa, Rakouska, Polska, Ruska, Litvy, Švýcarska, Holandska, Anglie, ale i z USA, Austrálie, Řecka, Egypta či Japonska. Jmenovitě jistě stojí za zmínku uvést několik významných světových lékařů a psychiatrů, jakými byli Jan Evangelista Purkyně⁷⁴,

⁷¹ Psychiatrie se do té doby přednášela jen v rámci interního lékařství a o její hlubší studium nebyl prakticky žádný zájem. Klinické demonstrace sice probíhaly v ústavu již od roku 1821, ale opět pouze v rámci interny.

⁷² Hlaváčková, Ludmila: Česká a německá psychiatrická klinika pražské lékařské fakulty do roku 1918. In: Historia, medicina, cultura: Sborník k dějinám medicíny. Praha 2006, s. 135.

⁷³ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 28.

⁷⁴ Purkyně, Jan Evangelista (1787–1869) – český lékař, přírodovědec a filozof. Profesor na univerzitě ve Vratislavi (zde založil první fyziologický ústav v Evropě) a na univerzitě v Praze. Organizátor vědeckého a kulturního života. Věnoval se fyziologii, v roce 1825 objevil buněčné jádro v ptačím vejci a objasnil význam buňky jako základní strukturní a funkční jednotky rostlinných a živočišných organismů. Řada buněčných struktur nese jeho jméno. Zabýval se i optikou. Byl spoluzakladatelem Spolku českých lékařů

Josef Škoda,⁷⁵ Karel Rokitanský,⁷⁶ Jean Martin Charcot,⁷⁷ z mladších pak Dr. Julia Wagnera von Jauregg,⁷⁸ který ústav navštívil v dubnu roku 1925.

Další, zdaleka ne tak početnou skupinou návštěvníků, byli politici, úředníci a vojenští či církevní hodnostáři. V tomto případě se zřejmě jednalo o návštěvy inspekčního, charitativního či formálního rázu. Do této skupiny patří podpis nej-cennější, a to podpis císaře Františka Josefa I.,⁷⁹ který ústav navštívil v roce 1866, přesněji 27. října 1866 při své návštěvě Prahy.⁸⁰ Vedoucí ústavu si jeho podpisu

a Časopisu lékařů českých a časopisu Živa; Všeobecná encyklopedie Diderot, svazek 6. P–R. Praha 1999, s. 314. Ústav navštívil hned dvakrát: 10. 10. 1835 a 9. 10. 1845; Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol. 13^v a 34^r.

⁷⁵ Škoda, Josef (1805–1881) – lékař, internista, profesor na univerzitě ve Vídni. Přední představitel vídeňské lékařské školy. Zabýval se zejména terapií nemoci. Je zakladatelem fyzikální diagnostiky. Hlavní dílo: Pojednání o poklepu a poslechu; Všeobecná encyklopedie Diderot, svazek 7. S–T. Praha 1999, s. 390. Ústav navštívil v roce 1835; Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol. 13^r.

⁷⁶ Rokitanský, Karl, Freiherr von R. (1804–1878) – patolog, profesor lékařské fakulty ve Vídni a zdravotní rada. Narodil se v Hradci Králové, medicínu vystudoval v Praze a Vídni. Od roku 1827 byl 2. asistentem na patologicko-anatomické katedře na Univerzitě ve Vídni. 1828 promoval, 1829 se stal 1. asistentem. 1834 pro smrti Johanna Wagnera byl prorektorem Vídeňské všeobecné nemocnice a profesorem patologické anatomie. Zároveň působil jako soudní patolog. Několikrát se stal děkanem lékařské fakulty a v roce 1859 rektorem univerzity. 1863 obdržel titul referenta lékařských studií, titul dvorního rady, byl doživotním členem panské sněmovny a od roku 1869 prezidentem Vídeňské akademie věd a prezident vídeňského antropologického spolku. Dále členem medikochirurgické společnosti v Londýně, čestným doktorem univerzity v Jeně a jiných vysokých škol v Německu, členem pařížské akademie věd, členem Societ  anatomique a Societ  de biologie v Paříži, medikochirurgické akademie v Petrohradě, American Academy of Arts and Sciences v Bostnu atd. atd. Dostalo se mu řady vyznamenání a ocenění. Jeho význam spočívá v tom, že byl prvním popisným patologem. Jeho nejslavnějším dílem je Patologická anatomie; Navrátil, Michal: Almanach českých lékařů. S podobiznami a 1200 životopisy. Praha 1913, s. 261–262; Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol. 22^r.

⁷⁷ Charcot, Jean Martin (1825–1893) – francouzský lékař, učitel Janetův a Freudův. Profesor na univerzitě v Paříži. Zakladatel neuropatologie, ovlivnil vývoj názorů na hysterii, hypnotizaci a jiné; Všeobecná encyklopedie Diderot, svazek 3. G–J. Praha 1999, s. 277. Ústav navštívil 13. 5. 1854; Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol.:45^r.

⁷⁸ Wagner von Jauregg, Julius (1857–1940) – rakouský lékař, neurolog a psychiatr. Byl profesorem na univerzitě ve Vídni. V roce 1927 dostal Nobelovu cenu za objev terapeutického účinku naočkování malárie při léčení progresivní paralýzy; Encyklopedie Diderot, díl 8, s. 365. Ústav navštívil 27. 4. 1925. Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol. 60^r.

⁷⁹ Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol: 3 r.

⁸⁰ Vencovský, Eugen: 100 let české psychiatrické kliniky v Praze 1886–1986. Praha 1987, s. 46.

cenil natolik, že podepsanou stránku spolu s několika dalšími vytrhl a všil zpět do knihy tak, aby byl podpis panovníka hned na první straně za úvodními folii. Z této skupiny návštěvníků nelze opomenout ani návštěvu českého historiografa a politika Františka Palackého, kterou vykonal v ústavu 22. srpna 1845.⁸¹ Autory poslední skupiny zápisů jsou obchodníci, hudebníci, spisovatelé, redaktoři, manžely lékařů a pacienti.

Ústav pro choromyslné v letech 1846–1862

1. března roku 1846 se na základě guberniálního dekretu z 12. února 1846⁸² stal Ústav pro choromyslné samostatnou institucí zcela nezávislou na všeobecné nemocnici. Po pětadesáti letech společné existence tak dostal své vlastní vedení, personál, administrativní a ekonomické oddělení.

Důvodem k osamostatnění ústavu bylo především přetížení nemocniční administrativy, která kvůli neustále narůstající agendě nestíhala řešit všechny potřebné záležitosti ústavu. Veškerá podání, návrhy či obyčejná korespondence se tak velmi prodlužovala a v mnohých případech znesnadňovala řešení konkrétních problémů. Příмым nadřízeným orgánem ústavu bylo do roku 1848 České gubernium a poté Zemské Místodržitelství. Sankcionováno bylo samotným císařem. Ředitel byl na základě dekretu z 30. prosince 1846 zařazen do VIII. platové třídy s ročním příjmem 1200 zlatých konvenční měny a naturáliemi.⁸³ V tomto období se ve funkci ředitele stačili vystřídat pouze dva lékaři. Prvním byl již zmíněný Dr. Josef Riedl (suplujícím primářem byl Dr. Jacob Fischel) a druhým Dr. Franz Köstel.⁸⁴ Tento oblíbený pedagog a první profesor psychiatrie na tehdejší Karlo-Ferdinandově Univerzitě působil v ústavu celých 17 let, během kterých se mu dařilo úspěšně pokračovat v trendu nastaveném jeho předchůdcem.⁸⁵

S osamostatněním ústavu souvisely především změny v administrativě. Řediteli ústavu podléhal správce a účetní,⁸⁶ kteří měli svůj další pomocný personál

⁸¹ Návštěvní kniha Zemského ústavu choromyslných v Praze, fol: 13^r.

⁸² Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 31.

⁸³ Witowsky, A.: Systematisch-chronologische Sammlung der österreichischen Sanitäts Gesetze und Verordnungen. Prag 1885, s. 844–845.

⁸⁴ Franz Köstel – narodil v roce 1812, vystudoval medicínu v Pavii, kde pak působil sedm let jako asistent na psychiatrické oddělení tamější nemocnice. Do Prahy přišel v roce 1851 a rovnou nastoupil na místo ředitele ústavu. V roce 1864 byl jmenován prvním profesorem psychiatrie na tehdejší Karlo-Ferdinandově Univerzitě v Praze. Oblíbený a vyhledávaný pedagog je i autorem první české učebnice psychiatrie. Byl průkopníkem horečnaté léčby v psychiatrii (asi 30 let před J. W. von Jaureggem totiž zjistil, že některé formy psychóz se dají léčit umělou variolou (neštovice pozn. autora)); Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939, díl I. A–K. Praha 1988, s. 129.

⁸⁵ Vencovský, E.: Sto let české psychiatrické kliniky v Praze 1886–1986, s. 43–44.

⁸⁶ Přesněji účetní pro zásoby (Material-Rechnungsführer). Překlad dle: Kadlec, K. – Heller, K.: Německo-české názvosloví úřední a právní, díl I., Praha 1926, s. 745.

(písaře, úředního sluhu a dozorkyni nad prádlem). Jejich náplň práce spočívala především v kancelářské a korespondenční činnosti, vedení účetnictví, ostatních ekonomických záležitostech (například zajišťování odbytu výrobků vyrobených v dílnách) a faktickým dozorem nad chodem ústavu.

Správce měl na starosti vedení kanceláře, rozdělení pracovních činností ostatního úředního personálu a správu ekonomických záležitostí ústavu. Zároveň byl pokladníkem ústavu a jako takový ručil za všechny ústavní příjmy a výdaje, vedl pokladní deník, protokol o přijatých poplatcích za péči, přehled o depozitech, kvartální přehledy, komunikoval jménem ústavu s finančními institucemi atd. Kontroloval činnost účetního, podepisoval všechny výkazy o vydaném a přijatém materiálu a ručil za jeho kvalitu. Za jakékoliv provinění vůči svým povinnostem byl odpovědný přímo řediteli, který jej měl právo pokutovat či jinak potrestat. Plat správce v roce 1854 činil 600 zlatých plus příslušné naturální dávky.⁸⁷

Materiální účetní byl v podstatě hlavním pomocníkem správce. Zaznamenával všechny pohyby peněz, materiálu, veškeré obchodní transakce ústavu, mzdové záležitosti zaměstnanců, zpracovával statistické přehledy a koncepty různé účetní agendy, které předkládal ke kontrole a schválení správci ústavu. Vedl také všechny ostatní pomocné účetní knihy, jako byly inventáře, skladové hospodářství a další. Jeho plat činil 400 zlatých plus naturálie a k tomu mu bylo poskytováno bezplatné bydlení v ústavu.⁸⁸

Úřední sluha zajišťoval pochůzky po městě, vypomáhal jako písař a byl-li muzikálně nadaný, vedl hudební výuku pacientů a hrál na varhany při mších. Jeho plat byl 200 zlatých ročně a 70 zlatých navíc dostával za hudební výuku. Písař vedl podací protokol, evidoval přijímání a odchod pacientů a vypomáhal v kanceláři. Jeho plat byl 30 krejcarů denně.⁸⁹

Struktura na vrcholných lékařských postech v ústavu zůstala stejná. Ke změnám docházelo spíše v počtech nižšího personálu, zejména opatrovníků.

Opatrovnícká služba byla poměrně velmi náročná. Od samého počátku ústavu byli opatrovníci pouze dva. S přibývajícím počtem pacientů se zvyšoval i počet opatrovníků. Bohužel většinou ne tak, jak by bylo potřeba. Sehnat pečlivého a kvalitního opatrovníka byl problém. Kromě nepříliš dobrého finančního ohodnocení byla funkce spojena s řadou omezení a poměrně vysokými nároky. Opatrovníci nesměli být starší 40 let, museli mluvit oběma zemskými jazyky, umět číst, psát a počítat, být bezúhonní a fyzicky zdatní. V roce 1853 v ústavu pracovalo celkem 76 opatrovníků. Ti byli rozdělení do tří skupin. Do první skupiny patřilo 12 zaměstnanců s platem 12 zlatých měsíčně, do druhé 40 s platem 9 zlatých a do třetí zbylých 24 s platem 7 zlatých měsíčně. Kromě toho měli nárok na stravu dle svého výběru za nejnižší cenu a na deset zlatých ročně na šaty. Mohli si také přivydělávat drobnými pracemi v ústavu (dozorem v dílnách, prací v prá-

⁸⁷ Fischel, J.: Prag's K. K. Irrenanstalt, s. 87–88.

⁸⁸ Tamtéž, s. 87–88.

⁸⁹ Tamtéž, s. 87–88.

delně apod.). Bydleli většinou v pokojích s pacienty, kde měli své lůžko oddělené závěsem. Rozdělení do tříd záviselo na jejich pracovním nasazení, spolehlivosti a délce pracovního poměru.⁹⁰ Pracoval-li opatrovník v ústavu více než deset let a onemocněl, měl právo na výplatu invalidního důchodu (podle tříd ve výši 12, 8, nebo 6 krejcarů denně). Opatrovníci pracovali většinou ve dvojicích (v některých případech šlo o bezdětné manželské páry) a jejich hlavním úkolem byl dohled nad pacienty a jejich ošetřování. Ze svých dovedností a pracovní způsobilosti byli občas přezkoušeni a v případě neúspěchu nebo jiného porušení kázně, byli z ústavu vypovězeni s výpovědní lhůtou 14 dní. Nejoblíbenějšími adepty na tuto službu byli bývalí vojáci, uvyklí přísnému režimu.⁹¹

Financování ústavu zůstalo i po oddělení od nemocnice stejné. Ústav byl i nadále dotován především státem a další prostředky získával z poplatků za léčbu, z pozůstalostí a z příspěvků ze studijního fondu. Výše poplatků zůstávala na počátku sledovaného období stejná. K další změně došlo až v roce 1863, kdy byly poplatky navýšeny na dva zlaté denně za pobyt v první třídě, jeden zlatý za druhou třídu a padesát krejcarů za třídu třetí.⁹²

Výnos ze 7. září 1855⁹³ upravoval způsob financování pobytu nemajetných, bez rozdílu původu, kteří byli přijati ze zdravotních nebo bezpečnostních důvodů do ústavů choromyslných po celé monarchii. Pro osoby s trvalým místem pobytu v korunní zemi, kde se ústav nachází, platily stávající předpisy. Nově výnos upravoval úhrady nákladů ústavu za péči o osoby cizí. Pokud bylo známo trvalé bydliště cizího pacienta, bylo diplomatickou cestou požádáno o proplacení nákladů příslušnou korunní zemí z jejích fondů. Pokud nebylo bydliště známé, byly náklady ústavu proplaceny z fondů vlastních. Ústav v těchto případech vždy dostal jen nejnížší taxu. Zároveň musel ústav co nejdříve o přijetí takového pacienta informovat Zemské místodržitelství (po roce 1862 Zemský výbor), které toto oznámení předala příslušnému zahraničnímu úřadu.⁹⁴ Co se týče samotného procesu přijímání a propouštění těchto pacientů, upravovaly si je ústavy samy ve svých statutech. Statuta jednotlivých ústavů podléhaly kontrole ministerstva vnitra.⁹⁵ Z přehledů, které si jednotlivé ústavy o „zahraničních“ pacientech vedly vyplývá, že tyto pobyty byly poměrně časté. Například v roce 1867 bylo ve Vídeňském ústavu pro choromyslné umístěno 25 pacientů české národnosti,⁹⁶ v ústavu v Ybbs celkem 13 osob,⁹⁷ v Brně

⁹⁰ Tamtéž, s. 49–52.

⁹¹ Tamtéž, s. 49–56.

⁹² Witowsky, A.: Systematisch-chronologische Sammlung der österreich. Sanitäts Gesetze, s. 727, 847.

⁹³ Tamtéž, s. 727, 847.

⁹⁴ Tamtéž, s. 727, 847.

⁹⁵ Tamtéž, s. 727, 852.

⁹⁶ NA, Zemský výbor v Praze (dále ZV), kart. 662. Verzeichnis der in der Wiener-Irrenanstalt gepflegt nach Böhmen zuständigen Geisteskranken.

5 osob. V Leibachu a v Czernovici (Bukovina) naopak ve sledovaném roce žádný český pacient přijat nebyl⁹⁸.

Stavební vývoj v letech 1846–1862

V roce 1847, ještě za působení Dr. Riedla, se areál pečovatelského ústavu (Kateřinky) rozrostl o nově postavený lázeňský domek. Nacházel se mezi mužským a ženským oddělením a svou výškou dosahoval zhruba k prvnímu patru budovy mužské části. Byl určen jak pro muže tak pro ženy, kteří jej používali odděleně v pevně stanovených hodinách⁹⁹. Domek byl vybaven vším potřebným k provozování koupelí a dalších metod vodoléčby. Nacházely se zde převlékárny, odpočívárny, vany různých velikostí, sprchy a hadice určené k vodním stříkům. Voda byla do lázně přiváděna ze střechy železnou rourou přímo do dřevěného rezervoáru a odtud do kamen, kde se ohřívala. Dále byla rozváděna rourami do jednotlivých sprch a van rozmístěných po budově. Vše zde muselo být upraveno tak, aby pacienti nepřivodili úraz sami sobě, personálu nebo svým spolupacientům. Kromě lázeňského domku byl v následujícím roce v zahradě ústavu vybudován nový jednopatrový domek pro ředitele ústavu.¹⁰⁰

Dr. Franz Köstel navázal na svého předchůdce a úspěšně pokračoval v dalším rozšiřování ústavu. Především bylo potřeba získat nové pozemky vhodné k provozování pracovní terapie. Dosavadně užívané byly totiž zastavěny zmíněnými budovami a zbylé prostory nestačily stále se zvyšujícímu počtu pacientů. Tento problém Köstel vyřešil tím, že doporučil úřadům koupi pozemků, které těsně přiléhaly k hranici ústavu. Šlo o pozemky a nemovitosti patřící kdysi klášteru servitů¹⁰¹ v ulici Na Slupi.

⁹⁷ NA, ZV, kart. 662. Ausweis über die in den n. ö. Landes-Irrenanstalt zu Ybbs untergebrachten Geisteskranken aus Böhmen.

⁹⁸ NA, ZV, kart. 662.

⁹⁹ Fischel, J.: Prag's K. K. Irrenanstalt, s. 36–37.

¹⁰⁰ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 27.

¹⁰¹ Servité (Ordo Servorum Mariae, Ordo Servorum Beatae Virginis) – řád katolické církve, řídící se řeholí sv. Augustina. Vznikl ve Florencii r. 1233 jako sdružení sedmi vznešených mužů, kteří byli od papeže Lva XIII. r. 1888 prohlášeni za svaté. V roce 1249 byl schválen Innocentem. Do Čech přivedl servity císař Karel IV. v roce 1360; Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn; Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 137–138.

¹⁰² Karel IV. usadil servity při kostele P. Marie na Trávníčku ve Slupi. Všechny objekty, které řád stihl vybudovat, byly v roce 1420 zničeny. Klášter byl sice provizorně obnoven, ale řádu byl vrácen až po bělohorské porážce. Jeho obnova trvala poměrně dlouho, neboť řád současně budoval další působiště na Starém Městě (kostel sv. Michala). Noví řeholníci tak přišli do obnoveného kláštera až v roce 1669. Stavební práce však pokračovaly i nadále až do roku 1726, kdy bylo dostaveno západní křídlo. Další úpravy si vyžádalo poškození refektáře za pruského bombardování Prahy. Po zrušení řádu servitů v roce 1783 byla budova kláštera využívána pro vojenské účely (byl zde zřízen vojenský výchovný ústav); Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 333–334.

Tento objekt měl za sebou již tehdy velmi bohatou stavební minulost¹⁰² a po zakoupení ho bylo nutno adaptovat pro potřeby ústavu. Plánovaná kapacita ústavu byla tři sta lůžek. Adaptace byla svěřena do rukou prof. Bernhardu Grueberovi a došlo při ní k potlačení dosavadního barokního vzhledu vnějších i dvorních fasád a budova byla upravena v novogotickém stylu. Nově byly dostaveny nárožní pavilony. Novogotická úprava postihla i interiéry budovy, ze které zmizely barokní prvky.¹⁰³ Oddělení Na Slupi mělo být pracovním a hospodářským zázemím ústavu. V upravených budovách měli být umístěni pacienti, pro které byla pracovní terapie ideálním prostředkem léčby a jimž nejvíce prospívala. Nakonec sem však byly přeloženy neduživé a nemocné ženy. V druhé fázi pak byla přikoupena usedlost zvaná „Popelářka“. Ta sloužila pro ubytování hospodářských zaměstnanců ústavu.

Další z řady úspěšných Köstelových projektů bylo zakoupení pozemků, cukrovaru a obytných stavení od továrníka Herze.¹⁰⁴ Celý komplex byl náležitě adaptován a od roku 1862 sem byla přesunuta ústavní prádelna, kuchyně a administrativní kanceláře. Díky tomu se uvolnily prostory v tzv. Novém domě pro další příchozí pacienti.

Ani pořízení těchto nemovitostí však stále nevyřešilo problémy s umístěním narůstajícího počtu pacientů. Navíc bylo čím dál tím více pacientů mimopražských, a proto bylo rozhodnuto o vybudování první pobočky ústavu mimo obvod hlavního města Prahy. Dr. Köstel navrhl zakoupit k tomuto účelu bývalý piaristický klášter v Kosmonosích u Mladé Boleslavy, kam hodlal umístit chronicky nemocné pacienti. Toto rozšíření se mu však nepodařilo zrealizovat, neboť byl v roce 1869 předčasně a nedobrovolně penzionován a musel opustit Prahu.¹⁰⁵

Ze života v ústavu

Dr. Köstel úspěšně udržoval ústav ve stávající kvalitě nastavené jeho předchůdcem a dále ji úspěšně rozvíjel. Většina denního režimu zůstala i nadále zachována. Jako první začínali den opatrovníci, kteří vstávali v létě v půl páté a v zimě v pět hodin, aby zatopili a začali připravovat vše potřebné. Poté vzbudili nemocné, převlékli je, ustlali a uklidili pokoje a obstarali snídaně. Po snídani se pacienti první a druhé třídy dvakrát do týdne holili, ostatní pacienti pouze jednou týdně. Po snídani následovala vizita. Pacienti, kterým nebylo dovoleno pracovat, nebo byli závislí na lécích, zůstávali na pokojích. Ostatní pacienti navštěvovali lázně, pili minerální vody nebo odcházeli na pracovní terapii. Kolem jedenácté hodiny se vraceli zpět do ústavu na oběd. Ten byl podáván pacientům v dobrém stavu přímo

¹⁰³ Bařková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 333–334.

¹⁰⁴ Bařková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 333–334.

¹⁰⁵ Vencovský, E.: Sto let české psychiatrické kliniky v Praze 1886–1986, s. 43. Dále: Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 42–43.

v jídelně pod dohledem opatrovníků, ležícím a jinak omezeným pacientům na jejich pokoji. Co se stravování týče, bylo každé jídlo ohlašováno ústavním zvonkem, který byl pokynem pro opatrovníky, aby se přesunuli do ústavní kuchyně a vyzvedli jídlo pro své svěřence. Polévka byla podávána v jednom velkém hrnci a odtud rozdělována, ostatní chody byly přesně podle odpovídajícího množství a kvality rozděleny rovnou na talíře.

Jaká byla skladba pokrmů v jednotlivých třídách si můžeme udělat představu z jídelníčku pro rok 1847. Pacienti mohli dostat malou, poloviční nebo celou porci jídla. Ke snídani se obvykle podával ve všech třídách masový vývar s žemlí. K obědu dostávali pacienti zařazení do první třídy každý den osm lotů hovězího masa nebo různé druhy pečeného masa, kromě toho měli možnost výběru z dalších pokrmů (například dušenou mrkev s párkem, tvarohové buchty, rýžový nákyp a další) a k tomu salát nebo kompot. K večeři pak dostávali například pečené brambory, skopové maso s houbami nebo mléčnou rýži. Jídelníček pro pacienty ve druhé třídě byl v podstatě podobný. Maso však měli jen čtyřikrát do týdne a saláty nebo kompoty pouze třikrát. Ve třetí třídě nebyl výběr pochopitelně žádný. Pacienti dostávali maso s dušenou zeleninou a k večeři většinou různé druhy kaší.¹⁰⁶

Následovala odpolední vizita a kolem druhé hodiny odpolední návrat k zaměstnání nebo na procedury. Zpět se pacienti vraceli kolem čtvrté (v létě páté) hodiny a po večerní vizitě přicházel čas večeře. Po ní pacienti v zimě odcházeli do pokojů a jejich opatrovníci jim předčítali z knih nebo se muži ve společenském sále bavili hrou v kostky, dominem či biliárem a ženy trávily čas u piana. V letních měsících se za příjemného počasí předčítalo na zahradě.¹⁰⁷ V devět hodin již museli být všichni pacienti na svých pokojích uloženi ke spánku.

Největší část pacientů se přes den věnovala pracovní terapii, která u nich byla velmi oblíbená. Díky zmíněné koupi pozemků se rozšířily možnosti pracovní terapie a pacienti se tak mohli věnovat i zelinářství, sadařství, roubování, květinářství, včelařství a chovu dobytka. Rozšířilo se i spektrum nabízených řemesel, mezi které přibýlo tkalcovství, krejčovství, obuvnictví, rukavičkářství, šití či pletení. Na práci rolníků dohlíželi tři opatrovníci, jedna opatrovnice a šafářka. Na řemeslníky tři opatrovníci a řemeslní mistři. Pracovní doba pro rolníky trvala v létě devět hodin, pro řemeslníky osm. V zimě pak pro všechny šest hodin denně. Nechyběly různé slavnosti, dožínky, či hudební koncerty. Přibýly i další metody léčby poté, co úřady vyhověly primářově žádosti, a byl zakoupen přístroj určený k provozování elektroterapie. Za 78 zlatých a 30 krejcarů byl zakoupen přístroj konstruovaný profesorem Petřinou z Prahy a sám Dr. Riedl věnoval ústavu svůj soukromý přístroj a od roku 1847 tak mohla být elektroterapie zahájena. Pacienti se jí zpočátku báli,¹⁰⁸ lékaři ji zase obhajovali a podávali pravidelné zprávy o jejich pozitivních účincích.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Fischel, J.: Prag's K. K. Irrenanstalt, s. přílohy.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 59–62.

Vstřícnějším krokem vedení vůči pacientům bylo rozšíření duchovního zázemí pacientů. Pro velký zájem o duchovní útěchu a účast na mších bylo v roce 1846 rozhodnuto obsadit ústavní kostel trvalým duchovním správcem. Prvním se stal Páter P. V. Stulz, který vedl duchovní správu v ústavu za roční odměnu 200 zlatých konvenční měny.¹¹⁰ Jeho povinnosti spočívaly v provádění běžných církevních obřadů, zpovídání pacientů i lékařů, udělování svátostí včetně poslední, poskytování útěchy pacientům a další. Mše svatá se konaly pravidelně každou neděli ráno a odpoledne a každý čtvrtek odpoledne a kromě toho ve všechny důležité církevní svátky v roce. Kázání bylo vedeno střídavě v češtině a v němčině. Ranní mše svatá začínala v létě v půl osmé a v zimě v osm hodin ráno a odpolední v půl třetí a trvala zhruba hodinu. Cizím osobám byl vstup do ústavního kostela zakázán. I zde bylo nutno dodržovat přísná bezpečnostní nařízení (účast na mši povoloval primář) a striktně od sebe oddělovat osoby různých pohlaví. V případě špatného zdravotního stavu kněz uděloval pacientům poslední pomazání. Osobám jiného vyznání než katolického a židům bylo zajištěno poslední pomazání podle jejich ritu. V případě úmrtí již veškeré záležitosti spojené s pohřbem řešil nemocniční kaplan.¹¹¹

Ústav pro choromyslné v letech 1862–1886

Na počátku šedesátých let 19. století vstupuje ústav do další fáze své existence. Mezníkem pro toto období bylo převedení ústavu do rukou Zemského výboru, který jej spravoval a financoval. Nebyl to proces jednorázový. Na Zemský výbor byly postupně delegovány jednotlivé pravomoci a funkce týkající se dobročinných ústavů. Například již v roce 1856 bylo vydáno usnesení, podle kterého byly nedobytné pohledávky od pacientů ústavu kompenzovány Zemským výborem.¹¹² Ústav tak příslušel do kompetencí Místodržitelství i Zemského výboru. Tato dvojkolejnost byla odstraněna výnosem z 28. října 1862, kterým byly všechny dobročinné ústavy svěřeny do rukou Zemskému výboru. S převodem souvisela i změna názvu ústavu na Zemský ústav choromyslných v Praze.

K řadě změn tehdy došlo ve všech sférách zdravotnictví. Správa státních zdravotních ústavů byla upravena především zákonem z 30. dubna roku 1870 týkajícím se organizace veřejného zdravotnictví.¹¹³ Pro samotnou péči o duševně choré je pak významné nařízení ministerstva vnitra vydaném ve shodě s ministerstvem spravedlnosti 12. května 1874, které upravovalo podmínky péče o choromyslné.¹¹⁴ Zákon

¹¹⁰ Působení elektřiny nesmělo trvat déle než půl minuty jinak se dostavovaly prudké kongesce (neprůchodnost).

¹¹¹ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 38.

¹¹² Fischel, J.: Prag's K. K. Irrenanstalt, s. 48–49.

¹¹³ Tamtéž, přílohy.

¹¹⁴ Hlaváčková, L. – Svobodný, P.: Všeobecná nemocnice v Praze 1790–1952, s. 43.

¹¹⁵ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreich und Länder: Gesetz vom 30. April 1870. Wien 1870, s. 32.

z roku 1874 shrnoval povinnosti Zemského výboru a přikazoval mu vrchní dozor nad veškerým zdravotnictvím. Zároveň delegoval i samotné obce, které museli vést evidenci duševně nemocných osob, které se nacházely v jejich obvodu a nebyly umístěny v ústavu. Kromě toho musely zaznamenávat jejich stav a způsob léčby a to, jestli mají nějakého opatrovníka. Pokud ne, pak byla obec povinná o tom informovat soud první instance, do jehož obvodu spadalo místo trvalého pobytu nemocného, a ten mu jej přidělil. Pro politické úřady a především jejich úřední lékaře stanovoval zákon povinnost dohlížet na plnění závazků obcí ve vztahu k choromyslným a pomoci jim co nejdříve zařadit umístění nemocného v ústavu. Toto ustanovení se vztahovalo nejen na politické, ale i na policejní úřady.¹¹⁵

Další úpravu poměrů přinesl výnos ministerstva vnitra z 4. července 1878. Ten potvrdzoval skutečnost, že nemocný může být do ústavu vzat pouze na základě lékařské zprávy prokazující jeho onemocnění. V případě, že není znám lékař nemocného nebo není možno z jiného důvodu zprávu dodat, vydá zprávu jiný lékař. Lékařská zpráva nesměla být nikdy starší než čtrnáct dní od prohlídky. V případě, že je pacient nebezpečný a je třeba ho co nejrychleji umístit do ústavu a není čas na prohlídku a vystavení lékařské zprávy, pak může být přijat na základě povolení politického úřadu a lékařská zpráva musí být dodána do 24 hodin od jeho přijetí¹¹⁶.

Lékařská správa ústavu nedoznala žádných výraznějších změn. Pouze došlo k dalšímu nutnému nárůstu počtu opatrovníků (v roce 1872 to bylo 106) a alespoň symbolickému zvýšení jejich platu.¹¹⁷ V čele ústavu stál od roku 1869 Dr. Jacob Fischel,¹¹⁸ který zde působil více než šestnáct let. V roce 1885 odešel do výslužby. Byl to poslední Němec na postu ředitele ústavu. Všichni jeho nástupci již byli české národnosti. První z nich byl Dr. Josef Kratochvíl,¹¹⁹ který ústav vedl v letech 1885–1889.

¹¹⁴ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreich und Länder: Verordnung des Ministerium des Innern im Einvernehmen mit dem Justizministerium vom 12. Mai 1874. Wien 1874, s. 179–184.

Toto nařízení určovalo především podmínky vzniku a provozování soukromých ústavů choromyslných.

¹¹⁵ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreich und Länder: Verordnung des Ministerium des Innern im Einvernehmen mit dem Justizministerium vom 12. Mai 1874. Wien 1874, s. 179–184.

¹¹⁶ Witowsky, A.: Systematisch-chronologische Sammlung, s. 853.

¹¹⁷ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách. Praha 1926, s. 41.

¹¹⁸ Jacob Fischel (1813–1892) – narodil se v Libochovicích, vystudoval gymnázium a lékařskou fakultu v Praze. Promoval v roce 1842 a poté působil jako sekundář na různých odděleních všeobecné nemocnice. V roce 1844 nastoupil do ústavu choromyslných jako sekundář Dr. Riedla. Když jeho nadřízený odešel do Vídně, počítal se svým zvolením do čela ústavu. Přednost však byla z náboženských důvodů dána Dr. Köstelovi a tak Fischel ústav opustil a vrátil se až po jeho odchodu. Mezitím se v roce 1848 habilitoval z psychiatrie a věnoval se soukromé praxi. V roce 1873 byl jmenován profesorem

V tomto období došlo hned dvakrát ke zvýšení poplatků za pobyt. Poprvé v roce 1870 a podruhé o šest let později.¹²⁰ Financování ústavu však bylo prováděno především z rozpočtu zemského výboru. Příprava rozpočtu přitom probíhala velmi pečlivě. V usnesení o rozpočtu na rok 1866 lze najít přesné vyjmenování položek, které budou pražskému ústavu poskytnuty nad rámec běžného provozu. Je zde uvedena například částka třicet tisíc zlatých na stavbu nového administrativního domku, výlohy na správu ústavu na 6256 zlatých, prostředky na opravu střechy v Kateřinkách nebo 7200 zlatých na opravu špatného odvětrávání toalet. Rozpočet naopak o 1100 zlatých snižoval částku určenou k vytápění objektů.¹²¹

Stavební vývoj

Stavební vývoj ústavu tehdy směřoval především k rozšiřování ústavu mimo Prahu. Jednak kvůli dalšímu přeplnění pražských kapacit a jednak kvůli nárůstu počtu mimopražských pacientů. Cílem tedy bylo zřídit snadněji dostupné pobočky pražského ústavu v různých částech Českého království a ulehčení ústavu v Praze.

Prvním krokem bylo úspěšné dokončení návrhu na adaptaci bývalého piaristického kláštera v Kosmonosích u Mladé Boleslavi. Budově bylo přistavěno druhé patro a 29. dubna 1869 sem bylo z pražského ústavu přeloženo do ústavního ošetřování prvních 51 nemocných mužů. Všechny prostory o celkové kapacitě 280 pacientů byly předány do užívání roku 1871.¹²²

Prvním primářem Kosmonoského ústavu byl Dr. Karel Kutil, Fischelův konkurent z konkurzu na vedení pražského ústavu. Dr. Kutil byl prvním mimopražským primářem psychiatrie vůbec a ústav vedl až do roku 1886.¹²³

Již 15. října 1874 bylo Zemský výborem rozhodnuto o stavbě dalšího filiálního ústavu. Na návrh Dr. Fischela bylo usneseno umístit jej na okraj Dobřan u Plzně. Návrh počítal s kapacitou ústavu 500 nemocných, později ji rozšířil dokonce na 600. Jako jediná byla budova této filiálky nově postavena. K vypracování staveb-

psychiatrie. Pražský ústav vedl nepřetržitě 16 let. Zemřel v roce 1892 ve věku 79 let; Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939, díl I. A–K. Praha 1988, s. 95.

¹¹⁹ Josef Kratochvíl (1830–1893) – český lékař, ředitel Zemského ústavu choromyslných v letech 1885–1889. Narodil se ve Mstěticích (Praha-východ) a po ukončení studií (1859) se stal asistentem v patologicko-anatomickém ústavu. Od roku 1863 působil v ústavu choromyslných. Nejříve jako lékař, od roku 1869 jako primář oddělení na Slupi a od roku 1887 jako ředitel ústavu. Byl jedním ze spoluzakladatelů Časopisu lékařů českých. Zemřel v Praze v roce 1893; Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939, díl I. A–K. Praha 1988, s. 130.

¹²⁰ Witowsky, A.: Systematisch-chronologische Sammlung der österreichischen Sanitäts Gesetze und Verordnungen. Praha 1885, s. 847.

¹²¹ NA, ZV, kart. 617.

¹²² Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 113.

¹²³ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 113.

ních plánů byla zřízena speciální odborná komise, v níž byli zastoupeni zástupci zemského výboru a která vypracovala rozsáhlý podrobný program stavebních prací, v němž bylo přihlíženo ke všem požadavkům a vymoženostem doby a ke zkušenostem získaným při stavbách ústavů pro choromyslné v cizině. Při stavbě bylo nutno vyhovět především požadavkům umístění dvou skupin ošetřovaných, a to jednak nemocných, kteří potřebují pozornější a intenzivní péči a jednak nemocných s volnějším režimem léčby. První skupina pacientů byla umístěna do uzavřených pavilonů a druhá do volně přístupných budov. Pavilónový systém byl zvolen především z hygienických důvodů (kvůli soustředění velkého počtu nemocných v jedné budově). Výhodou tohoto systému bylo i jeho snadnější a levnější rozšiřování. Stavba byla prováděna v letech 1876–1883 a náklad na ní činil 1 800 000 zlatých. Provizorně byl ústav otevřen již 13. dubna 1880, kdy sem bylo převezeno padesát nemocných mužů z přeplněného pražského ústavu. Cílem sem bylo v tomto roce převezeno 123 pacientů (73 mužů a 50 žen)¹²⁴. Prvním primářem tohoto ústavu byl jmenován Fischelův žák, Dr. Arnold Pick.

O další rozšíření sítě poboček Zemského ústavu pro choromyslné se zasloužil nový ředitel pražského ústavu Dr. Josef Kratochvíl, který navrhl Zemskému výboru zakoupení bývalého jezuitského kláštera¹²⁵ v Opařanech u Tábora.¹²⁶ Výbor jeho návrh přijal a v roce 1887 si klášter nejprve pronajal a v roce 1889 ho odkoupil.¹²⁷ Po nezbytných úpravách sem bylo přemístěno na 210 pacientů a primářem nově otevřeného ústavu byl jmenován Dr. Emil Viertl.¹²⁸ Rozšiřování ústavu mimo Prahy pokračovalo i v dalších letech. V roce 1892 byl otevřen ústav v Horních Beřkovicích,¹²⁹ v roce 1903 se započalo se stavbou léčebny v Bohnicích,¹³⁰ v roce 1908 vznikly dva menší ústavy u Německého Brodu a v Hroznětíně u Karlových Varů.¹³¹

¹²⁴ NA, ZV, kart. 3187. Výroční zpráva Zemského ústavu choromyslných za rok 1880.

¹²⁵ Budova původního kláštera, do které byl ústav umístěn, byla postavena na základech kamenné tvrze v letech 1717–1727. Z místností stojí za zmínku stropními freskami krásně zdobený refektář, dnes užívaný jako konferenční místnost. V roce 1735 byl postaven v areálu kláštera kostel zasvěcený sv. Františku Xaverskému. Po zrušení Jezuitského řádu Josefem II. připadl tento majetek studijnímu fondu. Od něj ho ve veřejné dražbě v roce 1825 zakoupila kněžna Kvido Baduine z Paarů. V klášteře byly umístěny vrchnostenské kanceláře a byty jednotlivých úředníků. Již v roce 1854 byl zámek – jak se klášteru začalo říkat – nabídnut Zemskému výboru. Ten však nabídky využil až v roce 1887. <http://www.dploparany.cz/index.php?idh=2&idv=2> [23. 7. 2008].

¹²⁶ <http://www.dploparany.cz/index.php?idh=2&idv=2> [23. 7. 2008].

¹²⁷ V areálu ústavu, který je dnes největší dětskou psychiatrickou léčebnou v České republice, se nachází řada historických a kulturních památek. Kromě budovy bývalého kláštera, se zde nalézá tzv. Brána Markéta, která je součástí bývalého klášterního komplexu a je pojmenována podle vyobrazení sv. Markéty házející srp do žita. Kulturní památkou je dnes i park ústavu o výměře 4,5 ha, osázený vzácnými dřevinami a vodárenská věž postavená až v letech 1908.

¹²⁸ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 129–153.

Všechny tyto filiálky měly svého vlastního primáře a do jisté míry byly samostatné. Jejich podřízenost vůči pražskému ústavu se vyznačovala především nutností přijímat pacienty, o jejichž přesunu tento ústav rozhodl. Některé z nich mohly však přijímat i nové pacienty tzv. rovnou „z terénu“. Například ústav v Dobřanech. Bylo však potřeba určit teritoriální rozdělení a vymezit tak místní působnost jednotlivých ústavů. Mezi pražským a dobřanským ústavem tak činil výnos z 29. března 1881, který přesně vymezoval okresy a jejich příslušnost k ústavu. Do pražského ústavu tak náleželi nemocní například z okresů Benešov, Český Brod, Chrudim, Jičín, Chotěboř, Poděbrady nebo Roudnice a naopak k Dobřanům například Aš, Cheb, České Budějovice, Jáchymov, Kadaň, Strakonice a další.¹³² Jak již bylo zmíněno, první pacienty z Prahy přijal dobřanský ústav v roce 1880 a do roku 1886 sem bylo převezeno celkem 298 pacientů.

Došlo i k rozšíření samotného pražského ústavu. Na návrh Dr. Fischela zakoupil Zemský výbor tzv. Starou porodnici u sv. Apolináře. Tato pozdně barokní stavba z let 1746–1750 sloužila původně jezuitské koleji jako exerciční dům.¹³³ Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 zůstala jako samostatná instituce nadále ve správě bývalého jezuitského provinciála a uvažovalo se o jejím dalším osudu. V úvahu připadalo přidělení domu armádě, později pak augustiniánskému klášteru na Karlově. V roce 1789 bylo nakonec rozhodnuto o jeho adaptaci na porodnici. Stavební úpravy pod vedením F. L. A. Hergeta probíhaly v letech 1790–1791 a poté byla porodnice otevřena. Vzhledem k nedostačující kapacitě (součástí porodnice se stal i nalezinec) došlo v letech 1823–1825 k dalším stavebním úpravám, jejichž cílem bylo rozšířit budovu o druhé patro.¹³⁴ Postaven byl tehdy i obytný dům pro primáře s přednáškovým sálem a úprav se dočkal i okolní park. Další kapacitní problémy již byly řešeny stavbou nové budovy, do které se porodnice přestěhovala v roce 1875.¹³⁵ Uvolněných prostor staré porodnice tak mohl využít ústav choromyslných.

Dvoupatrová a dvoukřídlá budova ve tvaru písmene L, nacházející se v sousedství kostela svatého Apolináře, s okolní zahradou a přináležejícími domy, byla v roce 1875, po provedení nutných adaptací, dána do užívání ústavu choromyslných. V roce 1884 získala budova i novou fasádu.¹³⁶

¹²⁹ Psychiatrická léčebna Horní Beřkovice se v roce 1919 osamostatnila a v současné době je spádovou léčebnou pro Ústecký, Liberecký a část Středočeského kraje.
<http://www.plhberkovice.cz/main.php?id=uvod> 23. 7. 2008.

¹³⁰ Psychiatrická léčebna v Bohnicích se osamostatnila hned 28. dubna 1909.

¹³¹ Heveroch, A. – Frašba, F. S.: Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách, s. 113.

¹³² Witowsky, A.: Systematisch-chronologische Sammlung der österreich. Sanitäts Gesetze, s. 854–855.

¹³³ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 330.

¹³⁴ Baťková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 330.

Celkem měl tedy ústav v Praze čtyři oddělení – pečovatelský ústav v klášteře sv. Kateřiny, léčebný ústav v Novém domě, pobočka Na Slupi a stará porodnice u sv. Apolináře.

V prvních dvou odděleních zůstal primářem ředitel ústavu Dr. Fischel, oddělení Na Slupi vedl Dr. Kratochvíl a u sv. Apolináře byl primářem žák Dr. Köstela Dr. Bohumil Ceyp z Peclínovce,

Ze života v ústavu

Změny související s přechodem ústavu do zemských rukou se každodenního života pacientů žádným zásadnějším způsobem nedotkly. Ústav si udržoval svoji standardní úroveň, která již nebyla tak zářivá jako za působení Dr. Riedla, stále zde však působila řada kvalitních odborníků a zdejší léčebné metody i nadále udržovaly krok s okolní Evropou.

Co se odborného lékařského personálu týče, lze v tomto období pozorovat zvýšené snahy o specifikaci a zachycení jednotlivých činností. Bylo vydáváno více podrobných instrukcí a norem, jež měli zaměstnanci všech zdravotních institucí dodržovat a na jejichž dodržování pečlivě dohlížely zemské úřady. Například výnosem ministerstva vnitra z 1. října 1862 bylo císařem vyhlášeno rozhodnutí o povinnosti sekundářů působících v dobročinných ústavech skládat ihned po svém nástupu do funkce slib, ve kterém se zavazují plnit své lékařské povinnosti¹³⁷. Nové, přesnější instrukce byly vydány i pro opatrovníky v ústavech choromyslných. Ty především přikazovaly chovat se k pacientům s co největší laskavostí a mírumilovností, věnovat jim veškerou svoji péči, dbát o čistotu jejich vlastní i celého ústavu.

V těchto instrukcích byly přesně stanoveny jednotlivé úkoly, které měl opatrovník během dne provádět. Od ranní hygieny pacientů, přes úklid všech prostor, dozor při pracovní terapii až po ukládání pacienta ke spánku. Zároveň vyslovovaly přísná pravidla pro chování opatrovníků vůči pacientům. Nepřicházelo v úvahu, aby opatrovník pacientovi tykal, sprostě nebo jinak nevhodně jej oslovoval (Cit: „*nesmějí žádného nemocného nazývati bláznem, šilencem, pomatencem atd.*“) nebo mluvit před nemocnými o jejich nemoci a utvrzovat je v jejich bludných představách. Trestní stíhání opatrovníků hrozilo, pokud by duševně nemocné tělesně trestali. Stejně tak nesměli bez svolení ředitele ústavu používat popruhy nebo svěrací kazajku a pokud jejich užití vyžadovala nenadálá situace, museli o tom ihned informovat sekundáře ústavu¹³⁸. Dále instrukce nařizovaly řadu spe-

¹³⁵ Nová budova porodnice v novogotickém stylu byla postavena v letech 1867–1875 podle plánů architekta Josefa Hlávky; Bařková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 326.

¹³⁶ Bařková, R. a kolektiv: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, s. 330–331.

¹³⁷ NA, ZV, kart. 617.

¹³⁸ NA, ZV, kart. 3214.

cifických úkolů a omezení. Například museli opatrovníci každý večer kontrolovat šaty svých svěřenců, aby v nich neuchovávali zakázané předměty. K omezením patřil i zákaz přivýdělků mimo ústav nebo nemožnost chovat domácí zvířata.¹³⁹ Tresty za přestupky byly různé, od odejmutí tabáku či jídla až po trestní stíhání. V roce 1874 byla například Julie Hafenbrödllová, opatrovnice mající na starost inventář ústavu, nařčena ze zpronevěry finančních prostředků za prodej materiálu a následně souzena. Obvinění byla nakonec zproštěna, přesto musela uhradit chybějící obnos ve výši 48 zlatých a 34 krejcarů, který jí byl následně strháván z platu. V případě, že by byla z ústavu propuštěna, zavázala se dotyčná i nadále hradit škodu pravidelnými měsíčními částkami¹⁴⁰.

Opatrovnictví tak bylo i nadále velmi náročné a zodpovědné zaměstnání. Ředitelé ústavu si toho byli velmi dobře vědomi a tak se snažili opatrovníkům tyto podmínky alespoň kompenzovat finančními prostředky, jejichž zvýšení od Zemského výboru neustále požadovali.¹⁴¹ V letech 1872 a 1890 skutečně k částečnému navýšení platů opatrovníků došlo. Vydobýt si lepší platové ohodnocení nebo se alespoň zařadit do vyšší opatrovnické třídy se snažili i sami opatrovníci. Ve fondu Zemského výboru je uchována celá řada jejich žádostí o zvýšení platu, povýšení či vyplácení odměn a penzí.

Počet pacientů v ústavu i nadále stoupal. V období let 1876–1886 bylo nově přijato celkem osm a půl tisíce pacientů. Z větší části se jednalo o mužské pacienty, ale rozdíl nebyl příliš velký. Většinou šlo opět o lidi ze sociálně slabší třídy, katolického vyznání, v nejčastější věkové skupině od 30 do 35 let.¹⁴² K nejčastějším onemocněním vyskytujícím se v ústavu patřila pomatenost, slabomyslnost, zuřivost, zádumčivost či alkoholismus.¹⁴³ Přitom například alkoholismus byl v drtivé většině záležitostí pacientů mužského pohlaví.¹⁴⁴ Na onemocnění některých pacientů měly svůj vliv i politické a sociální děje ve společnosti. Nárůst pacientů zaznamenal ústav například v důsledku finanční krize v sedmdesátých letech 19. století.¹⁴⁵ Co se týče způsobů léčby, stále se těšila velké oblibě pracovní terapie, kterou lékaři považovali za účinnou metodu uzdravování a pacienti ji oceňovali svoji nadšenou účastí. Pro vzdělanější pacienty ústavu byla po celou dobu jeho existence k dispozici ústavní knihovna, která sloužila všem zájemcům a byla neustále doplňována. V ústavu se však, jak již bylo zmíněno, nevzdělávali pouze pacienti. Na Dr. Riedla a jeho výuku psychiatrie navázali i jeho nástupci. Dr. Jakob Fischel (1869–1885) přednášel psychiatrii již od roku 1848, kdy se habilitoval na

¹³⁹ NA, ZV, kart. 3214.

¹⁴⁰ NA, ZV, kart. 3214.

¹⁴¹ NA, ZV, kart. 3214.

¹⁴² NA, ZV, kart. 3187.

¹⁴³ NA, ZV, kart. 3214.

¹⁴⁴ Zdroj: Výroční zprávy ústavu z let 1876–1886, vlastní statistika.

¹⁴⁵ NA, ZV, kart. 3188.

pražské univerzitě. Jeho přednášky se konaly ve Všeobecné nemocnici a od roku 1869, kdy získal post ředitele ústavu, opět přímo v něm.¹⁴⁶ Přednášky se konaly většinou dvakrát až třikrát týdně a trvaly jednu hodinu. Nazývány byly nejčastěji jako Teoretická a praktická psychiatrie nebo pouze Psychiatrie. Dr. Köstel ještě pořádal od roku 1865 v Karolinu zvláštní přednášku určenou pro veřejnost, která se zabývala soudně-psychiatrickou problematikou. Dr. Fischel později nazýval své přednášky jako *Přednášky o psychiatrii a forensní psychologii*. Zájem o stále ještě nepovinné přednášky z psychiatrie stoupal i v druhé polovině 19. století jen velmi pomalu. Nejpočetnější zájemce představovali vystudovaní lékaři, doplňující si své vzdělání. Co se týče studentů medicíny, tak v roce 1848 si z celkového počtu 428 posluchačů zapsal psychiatrii jen jediný, v roce 1874 to již bylo 33 z 325 studentů.¹⁴⁷ Úzká souvislost mezi ústavem a klinikou měla za následek i změny, jež vyplynuly z rozdělení univerzity na českou a německou.

Vznik české a německé psychiatrické kliniky

Náročná jednání o rozdělení univerzity vyústila Zákonem o rozdělení pražské univerzity, který vyšel 28. února 1882. Norma upravující rozdělení stávající univerzity na část českou i německou řešila situace způsobené jejich odloučením a zároveň budoucí vzájemné vztahy. Mimo jiné stanovila, že pedagogové mají právo výběru, na které ze škol chtějí působit a převést na ni svá pracoviště. Česká lékařská fakulta zahájila činnost až v zimním semestru školního roku 1883/1884. Důvodem zpoždění byla nutnost rychle dobudovat teoretické ústavy a některé kliniky (z původní lékařské fakulty přešli na českou lékařskou fakultu jen tři kliničtí profesori – internista Bohumil Eiselt, chirurg V. Weiss a porodník J. Streng).¹⁴⁸ Ke zřízení samostatné české a německé psychiatrické kliniky došlo až v roce 1886, neboť mu předcházela zdoluhavá a složitá jednání mezi vídeňským ministerstvem kultu a vyučování, Místodržitelstvím, Zemským výborem a sněmem v Čechách, mezi děkanáty jednotlivých fakult i samotnými profesory. Jednání začala na podzim roku 1883, kdy bylo Místodržitelstvím Zemskému výboru doporučeno resp. nařízeno povolit profesorům budoucí psychiatrické kliniky německé lékařské fakulty vyučovat psychiatrii v Zemském ústavu choromyslných v Praze. Ústav měl poskytovat veškerý potřebný materiál a zároveň umožnit výběr pacientů pro klinické demonstrace. Zemský výbor toto doporučení přípisem z 3. října 1883 přijal.¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že obdobné požadavky vznesla i česká strana, spustila se lavina zdoluhavých jednání a dohadů mezi zmíněnými účastníky. K systematictějšímu a rychlejšímu řešení všech problémů a otázek byla ustanovena poradní komise v čele s dvorským radou Langrem z Vídně, a s profesory Eiseltem,

¹⁴⁶ Hlaváčková, L.: Česká a německá psychiatrická klinika, s. 136.

¹⁴⁷ Hlaváčková, L.: Česká a německá psychiatrická klinika, s. 137.

¹⁴⁸ Hlaváčková, L.: Česká a německá psychiatrická klinika, s. 139.

¹⁴⁹ NA, ZV, kart. 3187.

Strengem, Weissem, Janovským a ředitelem nemocnice Smolerem¹⁵⁰. Jednou z nejdůležitějších otázek, kterou bylo potřeba vyřešit, bylo umístění klinik. Představitelé budoucích klinických pracovišť požadovali počet míst, který by odpovídal tehdejšímu předpokladům moderního klinického vyučování. Jednalo se minimálně o 100–120 klinických lůžek. Tento předpoklad však byl po projednání Zemským výborem odmítnut a kliniky se musely spokojit s maximálním počtem 100 lůžek. O tom, kde budou tato místa vyhrazena, se nadále jednalo.¹⁵¹

V první fázi bylo vyloučeno oddělení Na Slupi, které bylo shledáno jako zcela nevhodné účelům klinik. Jako okrajové řešení bylo bráno umístění klinik do budovy staré porodnice. Do nejužšího kola tak postoupil „Nový dům“ a Kateřinky.¹⁵² Zemský výbor nabídl provizorní řešení, které se později stalo i řešením definitivním. Tato varianta omezovala počet lůžek a počítala s umístěním obou klinik do jedné budovy. K realizaci tohoto provizoria došlo po jeho schválení ministrem kultu a vyučování, který shledal oprávněnost námitek Zemského výboru o nedostatečných kapacitách pro zřízení obou klinik v plném rozsahu.¹⁵³ Po dalších zdoluhavých jednáních (tentokrát zapříčiněných zástupci české a německé kliniky) bylo rozhodnuto umístit obě kliniky do tzv. „Nového domu“, a to tím způsobem, že došlo ke kolmému rozdělení budovy na část českou a část německou a vodorovným směrem na oddělení ženské a mužské. První patro bylo ponecháno pacientům první třídy. Další podmínkou bylo ještě dostavit patra u obou bočních křídel.¹⁵⁴

Důvodem, proč Zemský výbor s rozhodnutím o umístění a zřízení klinik tolik otálel, byly jeho oprávněné obavy o nedostatek míst pro pacienty ústavu. V těchto obavách je utvrzoval fakt, že kapacita ústavu v Dobřanech, kam byli kvůli uvolnění místa přesouváni pacienti, byla plněna mnohem rychleji, než se předpokládalo.¹⁵⁵ Kromě nedostatku místa se výbor obával, opět oprávněně, jak se časem ukázalo, i omezení fungování ústavu samotného, zhoršení kvality péče o pacienty a omezení kompetencí ústavních lékařů. Na druhou stranu si však byl Zemský výbor velmi dobře vědom potřeby zřízení těchto klinik. Výhodu spatřoval především v tom, že vystudovaní lékaři budou, díky svému vzdělání a nabytým dovednostem, schopni předcházet psychickým nemocem, včas je odhalit nebo rovnou zcela vyléčit aniž by museli odeslat pacienta do ústavu a tím pádem mu ušetřit náklady za jeho léčbu. Dalším tématem k řešení byly vztahy mezi ústavem a klinikami. Ty byly nakonec upraveny speciálními předpisy, které řešily například kontrolní pravomoci, rozdělení jednotlivých lůžek a podobně.¹⁵⁶ Následně se tyto předpisy v praxi

¹⁵⁰ Heveroch, A. – Frabša, F. S.: *Zemské ústavy pro choromyslné v Čechách*. Praha 1926, s. 44.

¹⁵¹ NA, ZV, kart. 3187.

¹⁵² NA, ZV, kart. 3187.

¹⁵³ NA, ZV, kart. 3187.

¹⁵⁴ NA, ZV, kart. 3187.

¹⁵⁵ Podle původních předpokladů neměla být kapacita překročena dříve než za deset let.

¹⁵⁶ NA, ZV, kart. 3187.

příliš neuplatnily. Po téměř třech letech jednání a dohadů byla 19. listopadu 1886¹⁵⁷ konečně zahájena činnost Psychiatrické kliniky české univerzity, dnešní Psychiatrické kliniky 1. LF UK. Prvním přednostou kliniky se stal Dr. Benijamin Čumpelík¹⁵⁸.

Počátky kliniky nebyly nijak jednoduché. Složitě byly vztahy mezi ní a ústavem. Jablkem sváru bylo především společné financování (kliniky byly financovány ze studijního fondu, ze kterého měly přispívat do ústavní pokladny). Největší spory se týkaly jednak výše částky, kterou měly kliniky odvádět, a jednak provozních záležitostí (složitě vztahy mezi ředitelem ústavu a přednostou kliniky co se pravomocí týče apod.).¹⁵⁹ Stejně tak vztahy mezi oběma klinikami navzájem byly poznamenány řadou sporů. Za základní – od kterého se odvíjely všechny ostatní – lze označit nesouhlas většiny členů německé lékařské fakulty se samotným rozdělením univerzity. S tím souvisely problémy národnostní a jazykové, evidentní zvýhodňování německé kliniky, osobní antipatie atd. I přes neustálé třenic a problémy spolu musely obě instituce neustále spolupracovat. Navíc vzhledem ke stále ještě nepříliš početné základně národnostně českých lékařů, muselo časem dojít ke splnutí některých ústavních funkcí s klinickými a naopak. Postupně se tak propojil ústavní personál s klinickým a obě instituce tak v podstatě splynuly a své osudy spojily v jeden, neméně zajímavý.

Zusammenfassung

Die Landesirrenanstalt in Prag in Jahren 1791–1886

Die gegenwärtige Psychiatrische Klinik der 1. Medizinischen Fakultät der Karlsuniversität ist eine Institution, die Aufmerksamkeit verdient, und zwar nicht nur wegen ihren aktuellen Ergebnissen und ihrem hervorragenden Niveau, sondern auch wegen ihrer reichen und interessanten Historie. Die Anfänge dieser Institution fallen bis ins Jahr 1791, wann ihr Vorgänger – die Irrenanstalt bei damals entstandenem allgemeinem Krankenhaus - gegründet wurde. Mehr als 200 Jahre der Existenz dieser Institution wurden mit einer Reihe von Änderungen in ihrer Tätigkeit und Verwaltung, mit umfangreicher Bauentwicklung und nicht zuletzt mit einer Reihe von bedeutenden Persönlichkeiten, die sich an der Spitze der Anstalt ablösten oder nur ihre Tore durchgingen, begleitet.

¹⁵⁷ Návštěvní kniha. Příběhy psychiatrické kliniky v Praze s portréty slavných postav. Praha 2004, s. 16.

¹⁵⁸ Benijamin Čumpelík (nar. 1845) – vystudoval pražskou lékařskou fakultu a r. 1872 promoval. Již během studií se zajímal o psychiatrii a poté nastoupil do pražského ústavu jako sekundáře (za vedení dr. Fischela). Svě odborné vědomosti si rozšiřoval vědeckými cestami a studijními pobyty na klinikách v Německu, Holandsku, Belgii či Švýcarsku. Byl profesorem psychiatrie a po roce 1891 ředitelem Ústavu choromyslných; Vencovský, E.: Sto let české psychiatrické kliniky v Praze 1886–1986, s. 60.

¹⁵⁹ Podrobněji: Hlaváčková, L.: Česká a německá psychiatrická klinika, s. 133–159.

Dieser Beitrag verfolgt kurz die Historie der Anstalt von ihrer Entstehung bis 1886. Es wurden hier in diesem Jahr die psychiatrischen Kliniken beider medizinischen Fakultäten – der tschechischen und der deutschen – gegründet. Er ist nach einzelnen Zeitperioden unter Bezugnahme auf die Anstaltsverwaltung verteilt. Die erste Periode verfolgt Schicksale der Anstalt von ihrer Gründung im Jahre 1791 bis ins Jahr 1846, wann die Anstalt ganz unabhängig vom Krankenhaus, dessen Teil sie ursprünglich war, wurde. Es folgt die Periode von 1846 bis 1861. Die Anstalt wurde unter die Landesverwaltung gebracht und so wurde sie zur Landesirrenanstalt. Die dritte Periode wird im Jahr 1868 beschlossen, wann die Existenz der Anstalt den Weg für die Entstehung der psychiatrischen Kliniken frei gemacht hat. Jeder dieser drei Teile wird weiter in Subkapitel geteilt, die vor allem die Verwaltungs- und Bauentwicklung der Anstalt verfolgen. Es sind auch Schicksale einiger Persönlichkeiten (vor allem Dr. Josef Riedl) erwähnt, die großen Einfluss auf die Entwicklung der Anstalt hatten, oder die Anstalt nur besuchten. Nur marginal sind hier auch später außer Prag entstandene Tochteranstalten in Kosmonosy, Dobřany, Horní Bětkovice u.a. erwähnt. Diese Zweigstellen wurden vom Anfang zwar als Filialen der Anstalt, sie lebten sich aber im Grunde ihr eigenes Leben und die meisten wurden im Laufe der Zeit ganz frei.

Zum Schluss wird die Aufmerksamkeit nur kurz der Entstehung der selbständigen tschechischen und deutschen Kliniken gewidmet, was für die Anstalt Anfang einer vollkommen neuen Ära bedeutet, die mit allmählichem Rückzug vor den expandierenden Anforderungen der Kliniken verbunden war. Die Anstalt wurde schließlich durch die Kliniken aufgesogen. Es ist nicht nötig zu erwähnen, dass der Ruhm und das Prestige der beiden diesen Kliniken auf den Gründen gebaut wurden, die von allen geschaffen wurden, die sich für Aufbau der Irrenanstalt verdienten. Die gegenwärtige Führung der Psychiatrischen Klinik der 1. Medizinischen Fakultät der Karlsuniversität ist sich dieser Tatsache sehr gut bewusst und bekennt sich bis auf den heutigen Tag zur Historie und zum Vermächtnis der Anstalt.

Annotation

The Provincial Institute for the Insane in Prague, 1791–1886

This study examines the origins and early existence of the Provincial Institute for the Insane in Prague. The author provides a detailed account of the development of the administrative systems, personnel, and buildings of this specialized institution, and analyses the therapeutic methods used in it.

K počátkům českého národohospodářského tisku

Jan Kramář

„Lze-li posuzovati časopisectví s různých hledisek: politicko-historického, literárního, právního, národohospodářského i filologického, nejbližší leží žurnalistika nesporně národnímu hospodářství. Jeť časopis především zařízením styku hospodářského a společenského, je podnikem, patřícím k nejhlavnějším oporám dnešního života hospodářského.“

Josef Gruber

Od Nových zpráv k Obzoru národohospodářskému

Začátek devadesátých let 19. století byl v Čechách do značné míry poznamenán nezdarem tzv. punktačních jednání. Rozčarování z neřešitelných česko-německých národnostních sporů vyústilo na české straně k větší iniciativě v oblasti hospodářství. Nečekaný úspěch zemské jubilejní výstavy v Praze roku 1891 tomu dal jasný podnět. V myslích mnohých převládalo přesvědčení, že není-li možno dosáhnout politických cílů, je třeba pracovat na povznesení národní ekonomiky. Úspěch v této důležité oblasti měl posléze vést k lepšímu uspořádání zbývajících otázek.

K prvním hmatatelným výsledkům patřilo založení Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko roku 1892. Jeden z jeho členů, František Čuhel, v něm od počátku prosazoval názor, že nejprve je zapotřebí posílit poměry na domácím trhu a až poté obrátit pozornost k exportu do ciziny. Jako člen ředitelství Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách¹ se snažil všemožně podporovat malé živnostníky. V této souvislosti se intenzivně zasazoval o založení nového časopisu, který by se přednostně věnoval hospodářským otázkám. Vedle něj patřil k nejhlasitějším obhájčům této myšlenky Ferdinand Schiller. Na jeho podnět se 13. července 1893 sešla šestičlenná „komise pro úřady o vybudování časopisu Jednoty průmyslové“, jejíž složení bylo určeno 22. června 1893 na schůzi ředitelství Jednoty. Do komise byli zvoleni Jan Jeřábek, František Prill, Ferdinand Schiller, B. Anthon a Ferdinand Mellan. Předsedou komise se na její zahajovací schůzi stal František Prill.

¹ Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách byla založena 1. března 1833 v Praze z iniciativy hraběte Karla Chotka. Za cíl si kladla podporovat nové formy podnikání pomocí vydávání knih a časopisů, pořádáním přednášek a výstav apod.

Po volbě se přešlo k vlastnímu jednání, které zahájil Schiller, coby navrhovatel. Ve svém vystoupení se vyslovil pro vytvoření časopisu, který „by dle akutní potřeby přispíval k objasňování otázek národohospodářských jmenovitě sociálně politických...“² Přesněji řečeno, nový list se měl zabývat především záležitostmi obchodně-politickými, průmyslovými, celními, živnostenskými apod. Na jeho slova navázal Mellan, který považoval časopis za nutný prostředek „pro osvětlení činnosti Jednoty.“³ Zároveň si však uvědomoval finanční nesnáze spojené s vydáváním listu. Proto nabádal přítomné kolegy k úvahám o všech možných variantách finančního krytí. Sám sdělil, že „by p. Beaufort byl ochoten vydávati časopis Jednoty svým nákladem pod redakcí Jednoty za určitých ovšem podmínek.“⁴ Na konci jednání se přítomní usnesli pozvat nakladatele Edvarda Beauforta na příští schůzi a pověřit Schillera vypracováním programu připravovaného periodika. Kromě toho byla komise pověřena, aby projednala dotaz Řemeslnicko-živnostenské besedy v Praze z 26. května 1893, jehož prostřednictvím se Jednotě navrhovalo „vydávání listu k hájení zájmů živnostenských“.

Přípravné práce rychle pokračovaly, a proto mohl Schiller brzy předložit písemný projekt časopisu a vstoupit do přímého styku s nakladatelem Beaufortem. Pro začátek se měl vydávat čtrnáctideník, jehož obsah by se dělil na tři velké části. První část měla tvořit všeobecná národohospodářská pojednání, různé drobné zprávy týkající se průmyslu, řemesel a celních otázek na železnicích, dále sem měly být zařazeny obchodní zprávy, výstavní činnost, tržní poměry v tuzemsku i v zahraničí a vynálezy. Druhá část měla zahrnovat společenské otázky a vždy měla začínat všeobecnou úvahou nebo úvodním článkem. Většinu textu měly vyplnit drobné zprávy informující o průmyslu (úprava vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli), o mzdové problematice, o pracovní době, o nemocenském a úrazovém pojištění, o působnosti živnostenských inspektorů, o bytové péči, o živnostenských záležitostech, o dělnických a pracovních poměrech v cizině a o nových návrzích na úpravu hospodářských a sociálních poměrů. Třetí a poslední část měla obsahovat věstník Jednoty a dále se měla dělit na dva oddíly: oddíl všeobecný, který by měl za úkol seznámit veřejnost s činností Jednoty, a oddíl speciální, jež by poskytoval prostor jednak pro zprávy ředitelství a odborových výborů, jednak pro knihovní a osobní účely. Tři zmíněné tématické okruhy měly doplňovat inzeráty a přílohy. Uskutečnění tohoto programu vyžadovalo podle Schillerových úvah tři samostatné redaktory pro každou jednotlivou skupinu. Jejich práce měla být podpořena výkonnou administrací, která by se starala o co největší rozšíření časopisu.

Pokud šlo o osobu nakladatele, měl mít podle navrhovatelových předpokladů několik základních povinností: a) odevzdané rukopisy otiskovat v takové formě, jakou stanoví redakce; b) zajistit tolik výtisků, kolik mu redakce zadá; c) odevzdávat

² NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 13. 7. 1893 o schůzi komise pro úřady o vydávání časopisu Jednoty průmyslové.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

zdarma výtisky, na kterých se obě strany předem domluví; d) za každý tiskový arch odevzdat redakci obnos, který bude ještě předmětem dalšího jednání; e) do dávat výtisky pro členy Jednoty průmyslové za sníženou cenu; f) cenu časopisu určit po vzájemné dohodě; g) odevzdávat redakci určité procento z celkového zisku; h) pravidelně vydávat časopis v určitý den a určitou hodinu, přičemž celý náklad měl být rozeslán ještě tentýž den.

Naproti tomu se povinnosti redakce zdály být skromnější: a) rukopisy odevzdávat nakladateli do určitého dne; b) naznačovat přesný pořad, v jakém mají být otiskovány jednotlivé zprávy; c) starat se, ve spolupráci s nakladatelem, o co největší rozšíření časopisu. Takový přístup však musel každého podnikatele přinejmenším znechutit, což byl také případ nakladatele Beauforta. Zklamán dosavadním jednáním, zaslal v listopadu 1893 Jednotě průmyslové dopis, ve kterém odmítl nabízenou spolupráci za stávajících podmínek. Své rozhodnutí odůvodnil příliš velkými nároky ze strany Jednoty.

V reakci na tento dopis se 1. prosince 1893 znovu sešla komise pro vybudování časopisu Jednoty průmyslové. Na jejím zasedání byl tentokrát přítomen i nakladatel Beaufort. Jediným bodem jednání byla osnova programu, kterou připravil Schiller. Po krátkém úvodu se rychle přešlo k podmínkám, za kterých by byl nakladatel Beaufort ochoten zajistit finančně náročný podnik. Konkrétní nabídka učinila na přítomnou komisi dobrý dojem, a proto ji, stejně jako otázku finančního příspěvku ze strany Jednoty, doporučila k projednání ředitelství spolku.⁵ Zároveň se opětovně zavázala vyjednávat s Řemeslnicko-živnostenskou besedou ve věci vytvoření společného orgánu a společné redakční komise. Tato iniciativa však brzy skončila neúspěchem a beseda se dalších aktivit v tomto směru neúčastnila.

Na základě dosavadních výsledků se 12. prosince 1893 usneslo ředitelství Jednoty průmyslové, aby „*časopis dle návrhu byl vydáván pod egidou a co orgán Jednoty, pokud jednání s panem nakladatelem povedou k cíli.*“⁶ Jako podklad pro další jednání s nakladatelem Beaufortem byl přijat protokol z 1. prosince 1893. Ředitelství dále určilo, že pro redakční komisi může být stanoveno maximálně pět členů, z nichž by Jednota průmyslová vždy volila tři členy a ostatní spolky, které by se podílely na vydávání, po jednom. K ujednání úmluvy s nakladatelem Beaufortem byl zvolen zvláštní výbor, do něhož byli povoláni Prill, Mellan a Schiller. Dne 15. prosince 1893 vyjádřil nakladatel Beaufort na jednání s tříčlenou „*komisí pro ujednání podrobné úmluvy stran časopiseckého orgánu Jednoty*“ souhlas s vydáváním časopisu.

Příští schůze byla stanovena na 22. prosince 1893. Tentokrát se však nakladatel Beaufort na jednání nedostavil, a proto sjednali přítomní zástupci Jednoty osnovu

⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 1. prosince 1893 o schůzi pro vybudování časopisu Jednoty průmyslové.

⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1893, protokol z 15. prosince 1893 o schůzi komise pro ujednání podrobné úmluvy stran vydávání časopiseckého orgánu Jednoty.

smlouvy podle dříve domluvených zásad a její znění pak předložili ředitelství, které ji ještě též den schválilo. Osnova prakticky jen rozváděla a upřesňovala podmínky stanovené nakladatelem Beaufortem. Komise se poté shodla, že časopis bude vycházet pod názvem „*Nové zprávy*“ s podtitulem „*Časopis věnovaný zájmům národohospodářským a společenským*“.

Na programu schůze z 29. prosince 1893 byla volba redaktora, redakční komise a dolažení některých sporných bodů smlouvy. Redaktorem se stal náměstek sekretáře Pražské obchodní komory František Čuhel.⁷ Do komise byli zvoleni B. Anthon, Dominik A. Haas a Ferdinand Schiller. Pokud šlo o změny v textu smlouvy, byly přijaty podmínky nakladatele Beauforta, čímž se jednání dostalo do závěrečné fáze. Dne 18. ledna 1894 došlo k podpisu smlouvy mezi Jednotou pro povzbuzení průmyslu v Čechách a Vývozním spolkem pro Čechy, Moravu a Slezsko na jedné straně a nakladatelem Beaufortem na straně druhé.

Zhruba měsíc předtím, než vyšlo první číslo Nových zpráv, zahájila redakce a vydavatel informační kampaň. Od začátku ledna rozesílali letáky, které seznamovaly případné abonenty i přispěvatele s podrobnými údaji o záměrech a cílech tohoto projektu nevylímané tématikou náplň časopisu a podmínky spolupráce.⁸

Obsah časopisu měly tvořit nejvýše dva úvodní články, za nimiž měly následovat menší zprávy z oblasti národního hospodářství, sociální politiky, živnostenského práva, techniky, školství a muzejního výstavnictví. Další část měla být tvořena literárními zprávami, vývozními zprávami a popřípadě i fejetonem. Vedle toho se měly součástí listu stát i věstníky obou spolků. Zadní stránky periodika byly vyhrazeny inzerátům a tzv. hovorně, v níž měla redakce odpovídat na dotazy předplatitelů. Podobné materiály, avšak v daleko stručnější formě, rozesílala Jednota průmyslová také svým členům. Psalo se v nich o důvodech, které vedly k rozhodnutí zřídit tiskový orgán spolku i o potížích spojených s případným samofinancováním. Velký důraz se zde kladl na skutečnost, že „*budou [tj. Nové zprávy – pozn. J. K.] zasilány veškerým P. T. členům Jednoty průmyslové úplně bezplatně.*“⁹

Rozhovory zabraly včetně redakčních příprav plných osm měsíců. Dne 31. ledna 1894 konečně vyšlo první číslo periodika, které si – jako první u nás – kladlo za cíl, důrazně hájit české hospodářské zájmy na profesionální úrovni. Podle stručné zprávy Jednoty průmyslové ze 7. února 1894 lze soudit, že Nové zprávy zaznamenaly ihned zpočátku velmi slušný ohlas. V jejím textu se mj. uvádělo, že „*prvé dvojčíslo Nových zpráv zamlouvá se hojným a cenným obsahem i setkává se s všeobecným uznáním interesentů i v lůně obou zúčastněných korporací i v širších kruzích průmyslových i živnostenských.*“¹⁰

⁷ Redakce Nových zpráv sídlila na Jungmannově třídě 21 v Praze II.

⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, propagační leták z 9. ledna 1894.

⁹ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, propagační leták z 20. ledna 1894.

V průběhu několika dalších měsíců se zdálo, že vydávání Nových zpráv pokračuje bez nejmenších potíží. První zádrhel se však objevil již v září, kdy se sešla „komise pro úřady o vybudování Nových zpráv“, aby projednala eventuelní změnu podle čl. 5 smlouvy s nakladatelem Beaufortem. Ředitelství Jednoty dalo v této souvislosti redakční komisi pokyny, jimiž se měla řídit: 1. Nové zprávy měly i nadále zůstat tiskovým orgánem Jednoty, která si na vedení listu chtěla podržet rozhodující vliv; 2. zastoupení Jednoty v redakční komisi mělo zůstat ve stejném rozsahu jako dosud, přičemž Vývozní spolek měl disponovat dvěma zástupci; 3. Jednotě měla být vyhrazena jedna strana v každém čísle, a to i za předpokladu, že časopis bude změněn v týdeník; v případě potřeby však měly být požadovány až dvě strany; 4. smlouva měla být ujednána tak, aby bez výpovědi trvala i po uplynutí jednoho roku; 5. stávající výše předplatného pro členy Jednoty měla být zachována s přihlédnutím k tomu, že časopis byl založen z podnětu Jednoty, která přinášela svému orgánu příliš velkou finanční oběť.

Příští schůze se konala 22. října 1894. V jejím průběhu se zástupci Jednoty dozvěděli více o postojích smluvního partnera. Zatímco k bodům jedna, dva a čtyři zaujal nakladatel Beaufort vstřícné stanovisko, v bodě tři a pět se s návrhovateli rozcházel. Za prvé nesouhlasil s požadavkem, jenž by ho zavazoval k pravidelnému poskytování jedné strany textu k potřebám Jednoty průmyslové. Sám byl ochoten nabídnout půl strany pravidelně, plus další místo ve výjimečných případech. Za druhé trval na 3 zl. ročního předplatného pro členy Jednoty za předpokladu, že časopis se změní ze čtrnáctideníku na týdeník.¹¹ Předmětem dalšího jednání se stal pouze bod tři, poněvadž Jednota průmyslová nakonec přistoupila na padesátiprocentní nárůst předplatného.

Nová smlouva byla předložena 12. listopadu 1894 poté, co ředitelství Jednoty průmyslové schválilo 29. října 1894 návrhy na její vypracování. Do této verze se Jednotě podařilo na poslední chvíli prosadit i nárok na jednu stranu textu pro vlastní účely. Obnovené závazky stvrdily smluvní strany 23. prosince 1894. Předsednictvo Jednoty vyvolalo nová jednání ze dvou důvodů: jednak chtělo získat větší vliv nad svým tiskovým orgánem, jednak potřebovalo snížit náklady na jeho vydávání. V protokolárních zápisech se totiž píše o nemalých finančních potížích, které negativně zasahovaly do rozpočtu spolku. Jejich řešení se stávalo čím dál tím naléhavější. Prosincové zasedání komise pro Nové zprávy to dokládalo více než přesvědčivě.¹² Přítomní členové Jednoty se zde zabývali téměř výhradně tímto problémem. Finanční tíseň se rozhodli řešit prostřednictvím žádostí o subvence u pražské obce, zemské i rakouské vlády a Pražské obchodní a průmyslové komory. Jejich iniciativa se však jen zřídka setkávala s očekávaným pochopením.

¹⁰ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1894, zpráva Jednoty průmyslové ze 7. února 1894.

¹¹ Nakladatel Beaufort nutně potřeboval zvýšit předplatné, aby byl schopen pokrýt vysoké výdaje, které mu způsobovalo vydávání čtenářsky úzce profilovaného periodika.

Rok 1895 ukázal plnou hloubku finanční a snad i organizační krize, ve které se nacházela nejen redakce, ale i nakladatel Nových zpráv. Od druhého ročníku, kdy redakci převzal Jan Josef Langner, se celková úroveň nadále zhoršovala. Očekávané vylepšení úrovně listu, podpořené rozšířeným počtem stran a častějším vycházením, se neuskutečnilo. Poměrně dobrý začátek byl vystřídán rychlým a nezadržitelným úpadkem. Vázla vnitřní organizace, což se navenek projevovalo obsahovou nedostatečností některých rubrik. Časopis vycházel nepravidelně, odpadávali předplatitelé i spolupracovníci a také úprava, papír a tisk doznaly negativních proměn. Vnější projevem těchto nelichotivých skutečností se staly stížnosti na adresu nakladatele Beauforta. Těživý problém měla řešit společná schůze komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu téhož periodika. Zasedání se uskutečnilo 16. září 1895. Předmětem jednání byla výhradně otázka dalšího vydávání Nových zpráv, jako orgánu Jednoty. František Čuhel zde tlumočil sdělení nakladatele Beauforta, který „*uznává sám nedostatky listu a hodlá jej zreformovati (přidáním obrázkové přílohy, po případě dle rady p. Dr. Čuhla přetvořením listu v objektivní list hospodářský neb v populárně živnostenský)*“. ¹³ Shromáždění členové se usnesli, aby „*prozatím do 1. října 1895 byla p. Beaufortovi dána výpověď z nynější úmluvy za účelem získání času k provedení dalšího jednání*“. K výpovědi byl připojen požadavek na vypracování programu reformy do 30. září 1895. K přípravným poradám o dalším uzpůsobení časopisu byl zvolen výbor ve složení Schiller, Čuhel a Péra.

Na společné schůzi 7. října 1895 předložil komitét zprávu, která zahrnovala návrhy na reformu. Ve zprávě se uvádělo, že komitét uskutečnil tři schůze, jichž se kromě jeho členů zúčastnil také nakladatel Beaufort a redaktor Langner. Ke zvláštním poradám byli přizváni Albín Bráf, František Fiedler, Josef Gruber, Jaroslav Haasz, Cyril Horáček, Choc, Jan Koloušek, Jan Lier a Rudolf Pilbauer. Výsledek porad bylo možno shrnout do pěti bodů¹⁴, které se staly podkladem pro

¹² Komise zasedala 7. prosince 1894.

¹³ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol o společné schůzi komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv ze 16. září 1895.

¹⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, návrhy komitétu ohledně reformy Nových zpráv z 2. října 1895. „1. Časopis ‚Nové zprávy‘ budiž od Nového roku 1896 proměněn v měsíčník v objemu 3 archů formátu ‚Osvěty‘, jestliže se najde nakladatel, jenž by časopis ten úplně svým nákladem vydával a Jednotě a jejímu členstvu 1 exemplář nejdráž za 2 zl. 50 kr. posílal. ... 2. Název dosavadní budiž zaměněn za název ‚Časopis národohospodářský‘. 3. Obsah časopisu budiž rozšířen na všechny obory národního hospodářství, hospodářskou statistiku a sociální politiku. Pravidlem budiž, aby se nepřetřásaly otázky speciální, jež důležité jsou jen pro toho kterého odborníka, nýbrž aby čtenáři poskytnuta byla informace, jaká jest žádoucí průměrnému vzdělanci o hospodářských událostech jaké se právě naskytují. Dále obsahují časopis přehledy nebo výtahy důležitých článků nebo spisů cizojazyčných zmíněného druhu, pak články pojednávající stručně o důležitějších partiích vědy národohospodářské z oboru dějin hospodářských zejména českých. Na konec drobné zprávy, posudky nových

diskusi, probíhající v rámci širší komise. Její členové sice vyslovili souhlas s jednotlivými odstavci, avšak doprovodili je několika připomínkami.¹⁵ Zároveň bylo usneseno požádat nakladatele Beauforta a Otta o předložení alternativních nabídek na základě plánu vypracovaného Jednotou s tím, že návrh se nejprve ujme užší komise, pak širší komise, načež budou předloženy ředitelství Jednoty. Dne 11. října 1895 se Vývozní spolek ústy Pilbauera připojil k postoji svého partnera, když vyjádřil ochotu i nadále spolupracovat s Jednotou průmyslovou na vydávání obnoveného periodika. V návaznosti nato zmocnil Ferdinanda Schillera, aby se zúčastnil předběžného vyjednávání.

Na schůzi užší komise pro časopisecký orgán Jednoty došlo 24. října 1895 k otevření nabídek firem František Šimáček, Jan Otto a Eduard Beaufort. Protože Šimáček prohlásil, že poměry závodu mu nedovolují převzít takový časopis, zabýval se komitét pouze zbývajícími dvěma nabídkami. V případě Otty shledal určité nedostatky, které doporučil předkladateli doplnit do příští schůze.

Zasedání komise pokračovalo 31. října 1895. Na jeho počátku byl otevřen přípis firmy Otto a poté bylo učiněno porovnání obou nabídek. Beaufort nabízel vydávat 24 čísel ročně po 12 stranách bez obálky a o 9 stranách textu, do něhož byly zahrnuty také věstníky Jednoty a Vývozního spolku, takže by na vlastní obsah časopisu zbylo pouze 7 stran po 72 řádcích. Příspěvek Jednoty obnášel by jako v roce 1894 2 zl. za exemplář. Beaufort se však nezmínil, jaký vliv by vyhradil Jednotě na volbu redaktora. Zároveň byl ochoten vydávat časopis o 16 stranách menšího formátu bez obálky, z čehož by 12 stran připadlo na text, včetně obou věstníků, takže by na vlastní obsah zbylo 10 stran čili celkem 240 stran asi o 63 řádcích.

Naproti tomu Otto nabízel vydávat 24 čísel ročně po 16 stranách a navíc i obálku. Z toho by bylo 12 stran věnováno vlastnímu obsahu časopisu, což ročně činilo 288 stran po 62 řádcích. Předplatné by však obnášelo 3 zl. za exemplář. Otto zato slíboval Jednotě právo, aby navrhla svého redaktora a dále žádal uzavření smlouvy na 3 roky, protože by za rok nemohl získat zpět finance vynaložené na reklamu.¹⁶

knih, bibliografii spisů cizojazyčných, jednajících o českých poměrech. ... 4. Dojde-li k ustavení české společnosti národohospodářské a bude-li tato chtít vydávati nějaký časopis národohospodářský, budiž učiněno pokud možno dohodnutí, aby časopis tento splynul s časopisem Jednoty. 5. Pro případ, že by nenašel se nakladatel, jenž by časopis za podmínek uvedených vydal, navrhuje komitét se vzhledem na finanční poměry Jednoty, aby tato od dalšího vydávání časopisu upustila a za náhradu k vydávání brožurek národohospodářských přikročila."

¹⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv ze 7. října 1895. „a) Z důvodů spojenectví s Vývozním spolkem a z důvodu výnosu inserátového vyslovuje se komise pro čtrnáctidenník. b) Redaktor budiž navržen nakladateli po dohodě Jednoty. c) Financování časopiseckého podniku budiž zvěstováno nakladateli; Jednota nemůže uvázati ve vyšší výdaj na svůj orgán nežli posud. d) O titulu změněném ponecháno jednání in suspensio. e) Časopis budiž držen v tónu populárním, aby každý mu rozuměl, i ten, kdo v otázkách národního hospodářství sběhlý není."

Srovnáme-li obě nabídky zjistíme, že Ottova vyžadovala od Jednoty až o 320 zl. větší obnos než Beaufortova. Na otázku, komu z obou kandidátů bude nakonec svěřena úloha nakladatele, měla odpovědět společná schůze komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv, která zasedala 12. listopadu 1895. Po zvážení všech okolností se komise vyslovila „*pro další jednání s p. Ottou a sice v tom smyslu, aby p. Otto slevil 50 kr. na jednom exempláři, tak že by Jednota platila za jeden exemplář 2 zl. 50 kr.; naproti tomu nabídne se p. Ottovi výhoda pro redakci spočívající v tom, že by podnětem p. Dr. Čuhla utvořil se stálý výbor spolupracovníků, mající v Jednotě hojnost pomůcek v časopisech odborných a národohospodářských, které by Jednota rozmnožila z úspory, docílené při časopise samém a resultující z rozdílu mezi dosavadním předplatným 3 zl. a budoucím 2 zl. 50 kr.*“¹⁷ V tomto smyslu byl jednáním s nakladatelem Ottou pověřen František Čuhel. Rozhovory rychle pokračovaly, a tak již 22. listopadu 1895 mohla opětovně zasednout širší komise pro Nové zprávy. Přitomní s povděkem přijali skutečnost, že nakladatel Otto přistoupil na požadavek snížení ročního předplatného pro členy Jednoty. Tím byla prakticky odstraněna poslední překážka, která bránila uzavření smlouvy. Dosavadní smluvní partner Beaufort tak vypadl definitivně ze hry.

K podpisu smlouvy došlo 30. listopadu 1895. Za této situace zbývalo vybrat vhodnou osobu pro funkci redaktora a přiléhavý název časopisu. Zkušený nakladatel si však kladl podmínku, že „*skutečný redaktor bude na listě také plně podepsán a za jeho úroveň vůči veřejnosti svým jménem zodpověden.*“¹⁸ Za této situace byl vybrán Josef Gruber¹⁹, který o tom mnohem později napsal: „*Volba moje za redaktora zajišťovala pak ovšem nám českým národohospodářům v komoře, že list bude veden v našich intencích.*“²⁰ Pokud šlo o titul listu, Gruber uvádí, že ho vybral spolu s Ottou.²¹ Na autorství si však děla nárok i Gruberův přítel Cyril Horáček, který později neváhal označit název periodika za svůj vlastní nápad.²²

Připravovaný obsah Obzoru národohospodářského zahrnoval, oproti svému předchůdci, celou národohospodářskou a sociálně-politickou oblast. V Jednotě průmyslové se navíc na výzvu obou spoluzakládajících spolků a redaktora Grubera sešla „*řada mladších spolupracovníků národohospodářských, kteří vesměs projekt*

¹⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol užší komise o schůzi z 31. října 1895.

¹⁷ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, protokol komise pro Nové zprávy a redakčního komitétu Nových zpráv z 12. listopadu 1895.

¹⁸ Gruber, J.: Do třicátého ročníku. In: Obzor národohospodářský XXX, 1925, s. 25.

¹⁹ Gruber měl tehdy za sebou již několikaleté zkušenosti coby přispěvatel do Herbenova Času, Beaufortových Nových zpráv a Žákovy Obrany. V roce 1895 k nim přibýly: Masarykova Naše doba, Pelcovy Rozhledy a Bráňův Hlas národa.

²⁰ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²¹ Tamtéž.

²² Horáček, C.: Za Josefem Grubrem. In: Tribuna VII, 1925, č. 104 (ranní), s. 1.

vydávání nového časopisu vřele uvítali a k literární spolupráci se zavázali...“²³ Dne 21. prosince 1895 vyšlo první číslo Obzoru národohospodářského²⁴ a jen o sedm dnů později, 28. prosince, vyšlo poslední číslo Nových zpráv.²⁵ Proklamovaným cílem nového periodika byla obhajoba národních a politických práv českého národa, což vzbuzovalo opodstatněné obavy z narušení křehkého národnostního smíru. Ty naštěstí se nevyplnily. Přispěla k tomu na jedné straně široce respektovaná osobnost vydavatele Otty, na druhé straně příznivé ovzduší v Pražské obchodní komoře pod vedením prezidenta Josefa Wohanky.²⁶

Po úvodním slovu následovaly první tři články od E. B. Šimka²⁷, Cyrila Horáčka²⁸ a Josefa Grubera. Na straně osm až třináct mohl čtenář nalézt rubriku s názvem Menší zprávy, která obsahovala zejména aktuální údaje národohospodářské, sociálně-politické, všeobecně hospodářské a vývozní. Nevelký prostor byl v listu vyhrazen i Věstníku Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách a Věstníku Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko. Za názory v nich projevované však redakce Obzoru neodpovídala. Tematickou náplň tohoto čtrnáctideníku doplňovala rubrika Nové knihy, která poskytovala přehled právě vydaných národohospodářských a hospodářských knižních titulů. Poslední dvě stránky byly vyhrazeny reklamě na publikace, nejen odborného rázu, od nakladatelství Otto.

V přípravě a organizaci jednotlivých čísel převládala od počátku značná volnost. Nebyla tu žádná redakční komise, nepočítáme-li občas volenou komisí Jednoty průmyslové pro záležitosti Obzoru národohospodářského. Avšak i ta se scházela jen zřídka. Většinou jednala o záležitostech předplatného, podporách, expedičních lhůtách apod. K příznivé a plodné atmosféře jistě napomáhalo i nakladatelství

²³ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²⁴ Gruber, J.: Slovo úvodem. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 1.

²⁵ Josef Gruber o tom později napsal: „Kladli jsme tehdy vnitřní pokles Nových zpráv hlavně na vrub nedostatečného zájmu pro teoretické bádání a přílišných ohledů na Němce u českých komor obchodních“ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 25.

²⁶ Pocit dobrých vztahů mezi Čechy a Němci v Pražské obchodní a živnostenské komoře zaznamenal Gruber v osobní vzpomínce z roku 1925: „Podobného něco zažil jsem o několik později při habilitaci za soukromého docenta národního hospodářství na pražské universitě. O mém habilitačním záměru zvěděl ode mne v komoře pouze prezident Wohanka, který byl záhy zpraven též od Rezka, že jsem vyhlédnut pro připravovanou tehdy techniku v Brně. Zato někteří jiní v členstvu i v úřednictvu byli přímo konsternováni; zvěděli však o věci teprv, když se již nedala zmařit. Němci sami však nejen, že nevzbudili bouře v komoře, nýbrž jejich předák Otto Forchheimer, předseda německého kasína, mně potom za sebe i německou minoritu blahopřál, jelikož prý habilitace moje na historicky první universitě ve střední Evropě je vyznamenáním i pro komoru.“ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 26.

²⁷ Jednalo se o pseudonym Františka Čuhela podle křestního a rodného jména jeho manželky.

²⁸ Stať Cyrila Horáčka s názvem „K otázce kartelové“ vyvolala v dalších číslech polemiku s Vojtěchem Hořínkem.

Otto, které „se nevměšovalo do věcí redakčních a že stejné samostatnosti listu vždy též dbalo každé dočasné ředitelství Jednoty. Oběma činitelům stačilo, že list je stále dobrý a že dochází rostoucího uznání a vážnosti.“²⁹ Důležitá byla také poměrně hladká spolupráce s tiskárnou.

Záhy po vydání prvního čísla se objevily příznivé reakce z mnoha stran. Nechyběly ani projevy sympatií od významných osobností. Gruber si na jednu z nich vzpomněl po třiceti letech: „Bráť, který zpočátku, po zkušenosti s Novými Zprávami, zůstával v pozadí a neúčastnil se ani předchozí porady sboru přispěvatelů, přihlásil se ihned delší statí Některé úvahy o poměrech úrokových v Čechách, z Vídně byl jsem překvapen neobyčejně přátelským dopisem prof. J. Kaizla, který, tehdy říšský poslanec, krátce za sebou poslal dva zajímavé články...“³⁰ Některé pozitivní ohlasy došly vzápětí svého ocenění u redakce: „Také český odbor zemědělské rady pro král. České a obchodní a živnostenské komory v Praze a v Plzni odporučily Obzor odborným spolkům a společenstvům svých obvodů. Pokládáme to za důkaz, že jsme na pravé cestě.“³¹ Spokojenosti nešetřilo ani ředitelství Jednoty průmyslové, když v dopise zaslaném nakladateli Ottovi uvedlo, že „...očekávání, spojené s odevzdáním časopiseckého orgánu Jednoty Průmyslové do nákladu Vašeho Blahorodí dochází svého splnění. Svědčí o tom spokojenost členstva Jednoty i dalších interesentů jak s obsahem tak i s úpravou dosavadních čísel Obzoru národohospodářského.“³² O něco dále učinilo sice oprávněnou, avšak vzhledem k celkovým okolnostem malichernou výhradu³³, která se týkala nedodržení smluveného formátu listu a požadovalo naprávu.³⁴

Reakce nakladatele Otty na sebe nenechala dlouho čekat. Dne 12. března 1896 obdrželo ředitelství Jednoty dopis, ve kterém pisatel vyjadřoval nelibost nad vzniklou situací.³⁵ Ředitelství Jednoty průmyslové odpovědělo připisem z 12. dubna 1896,

²⁹ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 27.

³⁰ Tamtéž, s. 25-26.

³¹ Gruber, J.: Listárna redakce. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 47.

³² NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896, dopis Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách J. Ottovi ze 4. března 1896.

³³ Na potíže spojené s nedodržením smluveného formátu upozorňoval Gruber již 6. února 1896. SÚA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, Gruberův dopis ze 6. února 1895.

³⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách J. Ottovi ze 4. března 1896. „Formát Obzoru národohospodářského nesrovnává se s formátem, jehož vzorec ofertě Vašeho Blahorodí ze dne 31. října m. r. přiložen byl... Formát Obzoru národohospodářského jest o 1 řádek kratší a v sloupci o 3, ve stránce o 6 liter užší. Poněvadž pro letošek nedá se ovšem na věci té snadno již nic měniti, bylo by záhodno, aby úbytek resultující z rozdílu formátu byl nahrazen aspoň přidáním 1 strany textu, s jehož vpravením do čísla mívá redakce nemalé nesnáze.“

³⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 12. března 1896.

ve kterém ujistilo nakladatele Ottu o své spokojenosti s dosavadní spoluprací. Zároveň vyloučilo jakékoliv úvahy o případné změně nakladatelské firmy. Ve skutečnosti nemělo na vybranou, pokud chtělo pokračovat ve vydávání periodika s velmi omezeným okruhem čtenářů.

Červenec 1896 s sebou přinesl další nepříjemné překvapení. Knihtiskař a nakladatel Otto se totiž rozhodl požádat Jednotu průmyslovou o předčasné vypovězení smlouvy ke konci roku 1896. V oné chvíli se mohlo leckomu zdát, že se opakuje stejná situace z předchozích dvou let. Hlavním důvodem Ottovi nespokojenosti se stal malý počet odběratelů a tím pádem i rychle narůstající finanční deficit.³⁶ Zatímco předpokládané náklady rok 1896 měly činit nejméně 5224 zl., příjmy pouhých 2627 zl. Z toho plynul závěr, že ztráta by obnášela v nejlepším případě 2597 zl. Za této situace byl Ottův postoj naprosto pochopitelný.

Nová realita nemohla nechat v klidu ani redakci Obzoru národohospodářského ani Jednotu průmyslovou. Proto se 21. září 1896 sešla za předsednictví Haasze komise pro časopisecký orgán Jednoty. Porada však palčivý problém nevyřešila. Jediným výsledkem bylo usnesení o přizvání Grubera, Čuhela a zástupců Vývozního spolku na příští schůzi.

Dne 29. září 1896 se konala odročená schůze. Početnější zastoupení umožňovalo přijmout zásadní rozhodnutí. Přítomní se dohodli na tom, že budou vyjednávat s nakladatelem Ottou o možné přeměně čtrnáctideníku na měsíčník, přičemž by se snížil jeho objem na dvě třetiny až tři čtvrtiny dosavadního rozsahu. K dalším opatřením by náleželo jednak začlenění praktických článků, technologických zpráv a přehledů literatury do obsahu časopisu, jednak žádosti o subvence u živnostenských komor v Praze, Plzni, Českých Budějovicích a u České akademie. Podmínkou těchto změn se měl stát opětovný pokus o udržení stávajícího schématu. Vyjednáváním s nakladatelem Ottou byl za Jednotu pověřen zkušený František Čuhel a za Vývozní spolek Rudolf Pilbauer.

Na výzvu obou zástupců zaslal nakladatel Otto 20. října 1896 návrhy na řešení krize, které shrnul do devíti bodů.³⁷ Předložené návrhy by sice teoreticky vedly ke

„Uvážili-li se dále, že nepatrným a neúmyslným tímto odchýlením se od smluvených rozměrů interes přit. pánů spolupracovníků listu ve směru honorovaném naprosto není poškozen, nýbrž naopak spíše chráněn a zlepšen, jakož i že uvádění listu do veřejnosti vyžadovalo značných výloh, pak opravdu nemohu zatajiti podivení své nad tím, že z nedopatření tak nepatrného a jak již výše praveno, neúmyslného čini se výtka, za jakou přede. připomenutí ono pokládati musím.

Kdyby však slav. Jednota průmyslová nabyla přesvědčení, že by zájmy její převodem podniku toho na jiného nakladatele snad lépe byly opatřeny a chráněny, pak prohlašuji tímto, že jsem ochoten, s event. nástupcem svým o převod práva nakladatelského ve vyjednávání vstoupiti.“

³⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách ze 6. července 1896.

³⁷ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1895, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 20. října 1896.

zlepšení poměrů, ale jejich uskutečnění nebylo ani zdaleka tak jednoduché. Důkazem tu může být korespondenční lístek odeslaný 22. listopadu 1896 sekretáři Jednoty průmyslové Janu Lierovi. V něm se Gruber úporně dožadoval sdělení, zdali už bylo docíleno nějakého výsledku ohledně dalšího vydávání Obzoru národohospodářského a nabádal k rychlejšímu jednání, aby se stihlo připravit první číslo na rok 1897. Sekretář Lier mu odpověděl 23. listopadu v tom smyslu, že netrpělivě očekává zprávy ohledně subvencí z komor v Plzni a v Českých Budějovicích i z České akademie v Praze. Vše tedy záviselo na štědrosti dárců.

O těchto záležitostech se dovídáme více ze zápisu schůze širší komise pro časopisecký orgán Jednoty z 15. prosince 1896. Některé žádosti došly kladného posouzení, což dávalo jistou naději na realizaci plánovaných opatření. Tak např. Pražská obchodní a živnostenská komora slíbila, že předplatí určitý počet exemplářů pro spolky a knihovny. Budějovická komora se zase zavázala věnovat peněžní částku až do výše 100 zl. a komora v Plzni si objednala 26 výtisků. K udělení podpory se naproti tomu nevyjádřila Česká společnost národohospodářská a Česká akademie. Jejich stanoviska se však očekávala v nejbližších dnech. Za těchto okolností bylo usneseno prozatím zdržet vydání 24. čísla, aby „*do té doby věc dle možnosti dojednána byla*.”³⁸ Součástí schůze bylo i rokování o propozicích nakladatele Otty.³⁹ O dva dny později, 17. prosince, byl o postoji Jednoty průmyslové zpraven také nakladatel Otto. Vzápětí nato akceptoval všechny zásadní požadavky, čímž se vlastně zavázal pokračovat v započaté práci. Z pohledu Jednoty byl nejdůležitější Ottův slib, že předplatné zůstane pro všechny členy obou spolků na dosavadní úrovni 2 zl. 50 kr. za rok.

V posledním čísle prvního ročníku byla otištěna výzva redakce ke všem čtenářům, „*jimž záleží na hospodářském povznesení našeho národa, aby odbornému listu svému věnovali nejúsilovnější podpory, jej odebírali a všude k hojnému odebíráni a čtení doporučovali*.”⁴⁰ Následovalo ujištění, že rozsah časopisu zůstane stejný. Nadále měl vycházet vždy 1. a 15. dne každého měsíce vyjma srpna. Příjemně působilo i snížené předplatné pro nečleny Jednoty průmyslové a Vývozního spolku.⁴¹

³⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896, protokol o schůzi širší komise pro časopisecký orgán Jednoty z 15. prosince 1896.

³⁹ V tomto ohledu zaujala komise ke každému předkladateli bodu stanovisko: 1. Nelze pomýšlet na snížení obsahové úrovně listu. 2. Snížení předplatného je věcí vydavatele. 3. Vypuštění dvou čísel ročně může být akceptováno. 4. Vypuštění obálky je rovněž přijatelné, byť krajní řešení. 5. Jenom s garmondem nelze vyjít. Je třeba, aby část textu byla ražena borgizem, tedy písmem střední velikosti (mezi garmondem a petitem). 6. Snížení honoráře redaktorovi je věcí vydavatele. 7. Vyšší předplatné pro členy obou spolků je naprosto vyloučené. 8. O podporu není třeba žádat, protože tak bylo učiněno již dříve. 9. O způsobu, kterým budou rozděleny subvence, může být jednáno až po předložení konkrétních nabídek. Komise dále uvedla, že pokud Otto nepřistoupí na tyto podmínky, má být zahájeno jednání s Beaufortem, případě i s Vilímkem. Taková formulace měla už téměř ultimativní charakter.

⁴⁰ Gruber, J.: Pozvání ku předplacení na II. ročník Obzoru národohospodářského. In: Obzor národohospodářský I, 1896, s. 380.

Finanční potíže zapříčinily, že redakce, nakladatel i oba spolky hledali po celý rok 1897 nové sponzory. Jejich pozornost se neobracela jen k osvědčeným dárčům, ale snažili se oslovit i zcela nové instituce. K nim se mj. řadila Právnická jednota v Praze⁴² a Spolek architektů a inženýrů v Království českém. Ani v jednom případě však nedošlo ke kladnému vyřízení žádosti. Namísto toho se Obzoru národohospodářskému dostalo jen morální podpory. Na druhé straně nezklamaly obchodní komory v Praze, Českých Budějovicích a Plzni. Poměrně velkou částkou přispěla i Česká akademie.⁴³

Klid netrval dlouho. V září 1898 se opět vynořil „strašák“, který vždy ohlašoval hrozící krizi. Již poněkolkáté měl podobu výpovědi ze strany vydavatele. I tentokrát zaslal nakladatel Otto svým partnerům dopis, ve kterém jim dával na srozuměnou, že časopis nemůže při nejlepší vůli svým nákladem nadále vydávat.⁴⁴ Ottův krok sice zkomplikoval již beztak obtížnou situaci časopisu, vedení Jednoty průmyslové se však nedalo strhnout k unáhleným činům, nýbrž se domluvilo se zástupci Vývozního spolku na svolání společné porady, která se konala 20. října 1898. Za Jednotu průmyslovou byli přítomni Dominik A. Haasz a František Prill, za Vývozní spolek sekretář Pelnář a za redakci Obzoru národohospodářského redaktor Gruber. Během jednání měl hlavní slovo Gruber, který navrhl, aby byl Obzor přeměněn v měsíčník, čímž by získal po všech stránkách. Jelikož se s tímto názorem ztotožnili všichni přítomní, bylo usneseno, že „...*Gruber informuje se u p. Otty, po případě u jiného nakladatele o modalitách, za jakých by chtěl vydávati Obzor jakožto měsíčník, pakli by totiž ředitelstvo Jednoty a výbor Vývozního spolku s proměnou takovou souhlasily.*”⁴⁵

Na schůzi z 29. října 1898 bylo již poněkud jasněji. Oba spolky zopakovaly odhodlání udržet Obzor národohospodářský jako svůj tiskový orgán a navíc s po-

⁴¹ Nově upravené roční předplatné činilo 4 zl., poštou 4 zl. 50 kr. Na půl roku 2 zl., poštou 2 zl. 25 kr.

⁴² Právnická jednota byla oslovena na doporučení Grubera, který o této možnosti hovořil na konci roku 1896 s Bráfem. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1897.

⁴³ Na rok 1897 činil tento příspěvek 200 zl. a Česká akademie ho poskytla 28. dubna 1897. V letech 1898 a 1899 zůstal na stejné úrovni. Tamtéž.

⁴⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 20. září 1898. „*Lituji toho tím více, poněvadž také já uznávám důležitost listu, věnovaného veškerým našim potřebám a otázkám národohospodářským.*

Výslovuji tuto zároveň upřímné díky své slav. Jednotě Průmyslové za laskavou podporu, již podniku tomu v průběhu jeho vydávání se dostalo, doufám, že ráčíte mne mítí omluvena, prosím-li, abyste vzájemnou naši úmluvu ve příčině vydávání časopisu Obzoru Národohospodářský ze dne 30. listopadu 1895 ukončením tohoto třetího ročníku považovali za vypovězenou.”

⁴⁵ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, protokol o schůzi komise pro záležitosti Obzoru národohospodářského z 22. října 1898.

těšením konstatovaly, že nakladatel projevil ochotu k další spolupráci za mírně změněných podmínek. Jednota průmyslová a Vývozní spolek měly i nadále odebírat výtisky pro své členy jako dosud, nejméně však 300 výtisků. Změny se dotkly pouze formátu a doby vydávání. Obzor národohospodářský měl tudíž napříště vycházet v měsíčních sešitech o 3 – 3 ½ tiskových arších s výjimkou srpna. Vše ostatní mělo zůstat při starém.⁴⁶

Prosincové zasedání komise pro záležitosti Obzoru národohospodářského vzalo na vědomí ochotu nakladatele Otty, na jejímž základě mělo dojít k uzavření smlouvy podle podmínek stanovených ředitelstvím Jednoty 27. října 1898.⁴⁷ Jediný dodatečný požadavek vznesl zástupce Vývozního spolku Pelnář, který sdělil, že „*trvá na zaručení toliko 250 výtisků.*”⁴⁸ Spolek by pak odebíral tolik exemplářů přes toto číslo, kolik by potřeboval pro své členy. Žádosti nebylo vyhověno, a proto byl spolek nucen i nadále odebírat nejméně 300 výtisků.

Dodatek ke smlouvě nebyl vyhotoven, protože podkladem pro obnovení smlouvy se stala korespondence tří zúčastněných subjektů, ve které se vyjadřovalo odhodlání k další spolupráci.⁴⁹ Pro jistotu však nakladatel znovu potvrdil všechna předchozí ujednání přípisem z 15. ledna 1899.

Obzor národohospodářský v letech 1899–1925

Počínaje čtvrtým ročníkem se Obzor národohospodářský změnil ze čtrnáctideníku na měsíčník.⁵⁰ To vedlo jednak k úspoře finančních prostředků, jednak ke zjednodušení administrace. Navíc přibyla zcela nové rubrika Rozhledů národohospodářských, sociálních a po několik let i finančních. Rozhledy pocházely téměř výhradně z pera Gruberova, který se v nich vyjadřoval názor na tu či onu problematiku.⁵¹ Sám o tom později napsal, že tím byl Obzor „...*změněn v odbornou revui podobnou Masarykově Naší době a Vlčkově Osvětě.*”⁵²

S rostoucím vřhlem reorganizovaného časopisu také neustále přibývali spolupracovníci ze všech národohospodářských oblastí. Rozsáhlou působnost zde našli zejména ti, kteří tvořili tzv. Bráfovu národohospodářskou školu. K ní se

⁴⁶ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách z 12. listopadu 1898.

⁴⁷ Schůze se konala 6. prosince 1898.

⁴⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898, protokol o schůzi komise pro záležitosti „Obzoru národohospodářského” ze 6. prosince 1898.

⁴⁹ Jednalo se zejména o dva dopisy J. Otty z 12. listopadu 1898 a 4. ledna 1899. První byl adresovaný Jednotě průmyslové, druhý pak Vývoznímu spolku. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1898.

⁵⁰ Počínaje touto změnou vycházel Obzor národohospodářský 15. dne každého měsíce vyjma srpna.

⁵¹ Vedle Gruberova se na Rozhledech podílel hlavně Rudolf Pilbauer.

⁵² Gruber J.: Do třicátého ročníku, c.d., s. 26.

hlásili František Fiedler, František Čuhel, Rudolf Pilbauer, Václav Schuster, Jan Matys a Bohdan Živanský. Příspěvky zasílali i další odborníci, mezi nimi Josef Fořt, Rudolf Hotowetz, Karel Viškovský, Jaroslav Preiss, Lev Winter, Zdeněk Václav Tobolka, Josef Lukáš, Alfréd Meissner, Vladimír Fáček, Vladimír Hanačík, Jan Lešřák, František Polák, Josef Pilař, Antonín Boháč, František Peroutka, Adolf Ottis, Jindřich Uzel, Jaroslav Kolařík, Jan Koloušek, Arnošt Kraus, Josef Šusta, Josef Drachovský, Vilém Funk, Dobroslav Krejčí, František Weyr, Emil Svoboda, Vladimír List, Gustav Edmund Pazourek, Karel Karásek, Rudolf Pilát a někteří další. Z mladších lze zmínit Karla Engliše, Vladislava Brdlika, Jiřího V. Daneše, Viktora Dvorského, Emanuela Schindlera, Františka Hodáče, Vilibalda Mildschuha, Josefa Macka, Jaroslava Šlemra, Evžena Šterna, Bohuslava Dědka, Antonína Basche, Cyrila Čechráka, Josefa Prunara, Jana Gallase, Alfréda Mariu Mayera, Bedřicha Odstrčila, Ivana Žmavce, Jana Koudelu a Jana Auerhana. Byli mezi nimi tedy nejen zkušení odborníci, ale i úplní nováčci, kteří tu dostali příležitost otisknout svoji prvotinu.⁵³

Gruber jako redaktor a hlavní tvůrce nezůstal ve vlastní příspěvatelské činnosti pozadu. Naopak, snažil se vedle práce organizátorské a úřednické věnovat i psaní článků. Zejména v prvních letech musel mnohokrát narychlo vyplnit mezeru v obsahu připravovaného čísla, která byla zpravidla způsobená nedostatkem potřebného kvalitního materiálu. Do Obzoru národohospodářského napsal za téměř třicet let více než 130 článků, referátů a překladů. Kromě toho vycházely z jeho pera již zmíněné Rozhledy a také literární recenze. V mladším věku občas psal pod pseudonymy dr. Karel Jamník, dr. Karel Nermut či dr. Karel Tykal. Zpočátku věnoval na stránkách „svého“ listu nejvíce pozornosti otázkám maloživnostenským, vodohospodářským, komorním a školským. Později, po odchodu z Pražské obchodní komory, se zaměřil spíše na studie obecně hospodářské. Kvůli velké pracovní zaneprázdněnosti však jeho žurnalistická aktivita poklesla na minimum.

Od roku 1912 se mu velice vděčným námětem staly statě o významných českých i zahraničních hospodářských buditelích. Z českých psal o Karlu Havlíčku Borovském, Františku Ladislavu Chleborádovi, Františku Cyrilu Kamplíkovi, Josefu Ignáci Bučkoví, Františku Ladislavu Riegrovi, Albínu Bráfovi, Karlu Mattušovi, Janu Ottovi, Cyrilu Horáčkovi, Josefu Wohankovi, Aloisi Rašinovi a dalších. Z cizích o Josefu Sonnenfelsovi, Janu Baptistu Colbertovi a Tomáši Aquinském. Vypuknutí války v něm probudilo zájem o sociální a populační problémy. V letech 1915 a 1916 publikoval na stránkách Obzoru sérii historických ohlédnutí pod názvem „Vývoj sociálních ideí a hnutí“. Podobnou formu měla i řada příspěvků

⁵³ Gruber o nich svého času napsal: „U mladších, začátečníků, bývalo někdy potřeba, když jinak myšlenky článku byly dobré, celé stati redakčně přebourati, věty přepracovati a přemístiti, zbytečné fráze odstraňovati, věci výrazněji vyjadřovati, o českost slohu dbati. Nejednou z nyní literárně i řečnický uznávaných autorů ocenil potom s povděkem tuto jakousi školu, podobně jako jsem druhdy sám se mnohému slohově naučil příspěvatelstvím do Herbenova „Času“.“ Tamtéž, s. 27.

o populační otázce, které uveřejňoval v letech 1916 až 1918. Po převratu ho vznik nového státu nasměroval k sociální, průmyslové a obchodní politice.

Rok 1900 nepřinesl do Obzoru národohospodářského zásadní změny. Za zmínku snad stojí skutečnost, že tisk časopisu převzala od firmy Otto Česká grafická Unie. Naproti tomu byl rok 1901 o poznání pestřejší. Postarala se o to hlavně roztržka mezi Jednotou průmyslovou a Vývozním spolkem. Její začátek se datuje na 24. leden 1901, kdy Vývozní spolek zaslal Jednotě průmyslové ostře formulovaný dopis, v němž hrozil ukončením spolupráce⁵⁴.

K urovnání sporu byla svolána schůze společné komise pro Obzor národohospodářský, která se sešla 30. ledna 1900. Za Průmyslovou jednotu se postavili Schiller a Prill, za Vývozní spolek Srb a za redakci Obzoru národohospodářského Gruber. Během jednání si všechny zainteresované strany objasnily důvody nedorozumění, přičemž se členové Jednoty přimlouvali za smírné urovnání konfliktu. Konečné rozhodnutí však bylo ponecháno na výboru Vývozního spolku.

Od počátku roku 1901 přestal vycházet Věstník Vývozního spolku jako součást Obzoru národohospodářského, čímž dal spolek na vědomí, že jeho lednové rozhodnutí je definitivní. Jednou z příčin byl údajně odchod tří zakládajících členů spolku – Hotowtze, Pilbauera a Srba. Rozhodujícím impulsem se spíše stala skutečnost, že „...tehdejší správě spolku nezamlouvaly se články Stillerovy, které však u ostatního čtenářstva docházely nezvyklého jinak ohlasu a obliby

⁵⁴ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1900, dopis Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko adresovaný Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách 24. ledna 1900. V něm se mj. uvádělo, že „...Obzor Národohospodářský nepochopitelným způsobem přinášel již od delší doby zakuklené útoky proti Vývoznímu spolku, snaže se činnost jeho podrývat, bagatelisovati atd., kteréž útoky dosáhly svého vrcholu v čísle 1. tohoto ročníku bezpříkladně surovým a sprostáckým napadením předsedy spolku, kteréž svědčí o tom, že způsob, jakým píše Arizona Kicker dochází i u nás napodobení.

Kdyby spolek mlčel a snášel nadále tyto útoky, bylo by to, mírně řečeno, slabostí, která by nutně dráždila ku pokračování, po případě i ku stupňování tohoto neomaleného řešení našich důležitých národohospodářských otázek. Poněvadž tedy Vývozní spolek nadále neholdá na podobné ‚vědecké‘ práce tisíce ze svých skovných fondů vydávati, učinil výbor ve schůzi své dne 23. t. m. následující jednohlasné usnesení: 1. Obzor národohospodářský přestává býti, číslem 2. ročníku V. /1900/ počínajíc, orgánem spolku Vývozního. ... 2. Zástupcům Vývozního spolku v redakční komisi budiž uloženo, aby naléhali na bezodkladné svolání komise té a v ní prosadili zásadné usnesení, že v ročníku V., jehož spolek vázán jest smlouvou odebíratí nejméně 300 výtisků, nesmí býti uveřejněn ani jediný článek neb zpráva od p. A. Stillera, bývalého úředníka Vývozního spolku, obsahu jakéhokoliv. 3. Kdyby redakce této podmínce nevyhověla, neb kdyby uveřejnila opětý nějaký at' otevřený neb zakuklený útok na Vývozní spolek, na činnost jeho neb na některé členy spolku, bude výbor spolku pokládati smlouvu, uzavřenou s nakladatelstvím J. Ottovým ve příčině Obzoru Národohospodářského, za rozvázanu a přestal by tím číslem, kde by se tak stalo, Obzor Národohospodářský odebíratí. 4. Tato usnesení budtež současně sdělena s nakladatelstvím J. Ottovým, s redakcí Obzoru Národohospodářského a s Jednotou ku povzbuzení průmyslu v Čechách. ”

(Ant. Stiller býval v počátcích Vývozního spolku jeho úředníkem, později činným ve Francii a Belgii při exportní akci rak. Ministerstva obchodu a v r. 1900 vydal péči Českého obchodního musea řadu životopisů podnikavých mužů pod názvem „Šťastní jednotlivci“), a že některé tehdejší výroční zprávy Vývozního spolku docházely v O. N. z pera spoluzakladatele a dlouholetého sekretáře spolku Dra. Pilbauera posudku nepříznivého.”⁵⁵

Neustálé potíže s vydáváním Obzoru národohospodářského měly v následujících letech odpadnout alespoň do té míry, že nehrozilo jeho okamžité zastavení z finančních důvodů. To však v žádném případě neznamenal bezproblémový stav. Naopak, redakce musela bojovat o každého odběratele⁵⁶ a subvence hrály klíčovou roli v rozhodování o dalším osudu listu. Nejvyšší podporu poskytovala České akademie, bez níž by se vydavatelský podnik jen těžko udržel.⁵⁷ Poměrně dobré výsledky se odrazily i ve spolupráci mezi nakladatelem Ottou a Jednotou průmyslovou. Po dlouhých osm let se neobjevil jediný zádrhel, jenž by vyvolal jednání o změně smlovy nebo nastolil jinou závažnou otázku. Stabilita vyvolala příznivou atmosféru, a ta se projevila v kvalitní práci redakce.

Situace se poněkud změnila až v druhé polovině roku 1908. Tehdy bylo, na návrh správní rady a usnesením ředitelství Jednoty průmyslové z 11. června 1908, uloženo správní radě a komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského, aby „...včas vzaly v úvahu obnovení resp. výpověď smlouvy stran Obzoru národohospodářského.”⁵⁸ Důvodem bylo zatížení spolku povinnostmi k odběru tohoto časopisu pro všechny členy, což vyžadovalo roční výdaje okolo 1400 K. Takto vysoká suma nepřiměřeně zatěžovala rozpočet celé organizace.

Schůze, která se měla zabývat zmíněným problémem, se sešla 17. září 1908 a přítomní členové na ní dospěli k předběžnému návrhu „...aby k tomu byla sjednána vůle na obě strany, budiž učiněno **přípravné** opatření tím způsobem, že z dosavadní

⁵⁵ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d, s. 27.

⁵⁶ Roku 1903 dosáhl Obzor národohospodářský nákladu 5000 výtisků na jedno číslo. To však bylo maximum, které se podařilo překonat až po skončení první světové války. Jinak se pohyboval náklad od 1000 do 4000 výtisků. K tomu Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880. In: Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách 1833-1933. Sborník statí o vzniku, vývoji a působení Jednoty průmyslové, Praha 1934, s. 376. Strukturu odběratelů Obzoru národohospodářského v letech před první světovou válkou (1896-1912) uvádím v příloze.

⁵⁷ Česká akademie se stala pravidelným a spolehlivým přispěvatelem. Finanční podpora se v období let 1900-1910 pohybovala v rozmezí 200-400 K ročně. V posledních čtyřech letech před vypuknutím první světové války však značně vzrostla. Roku 1911 dosáhla 700 K, roku 1912 510 K, roku 1913 500 K a roku 1914 také 500 K. Je zajímavé, že i v průběhu války přispívala Česká akademie částkou 500 K. Obnos byl na základě úmluvy s J. Ottou předáván jeho nakladatelství. NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1900-1914.

⁵⁸ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1908, usnesení předsednictva Jednoty průmyslové z 18. září 1908.

smlouvy dá se nakladateli výpověď a sice po rozumu smluvních stipulací [tj. dohod či ujednání – pozn. J. K.] dosavadních do konce září t. r., načež bude o předmětu tom dále vzájemně vyjednáváno. Jelikož věc je pilná, bude nejlépe vyřídit tento návrh hlasováním členů ředitelstva per rollam [tj. obězníkem – pozn. J. K.].”⁵⁹ Na základě této propozice proběhlo hlasování všech členů ředitelství, kteří se jednohlasně postavili za přijetí návrhu. Dne 24. září 1908 byl výsledek sdělen i nakladateli Ottovi.

Jeho odpověď přišla až 4. listopadu 1908. Otto v ní vyjádřil své upřímné politování nad rozhodnutím ředitelství a dále psal: „*Uznávaje vděčně přízeň slav. Jednoty dovoluji si zároveň sdělit, že podnik, o němž tuto jde a ježž samo slav. ředitelství nazývá cenným, není bohužel hmotně tak zabezpečen, aby mohl snést bez vážného otřesení úbytek tolika odběratelů, kolik jich činí členstvo slav. korporace Vaší. I naskytá se přirozeně otázka, bude-li se moci, Obzor Nár. ‘i na dále udržeti, nedojde-li mezi námi k opětnému dohodnutí.*”⁶⁰ Zároveň požádal o vyslání zástupců spolku a redaktora Grubera ke společné poradě v této záležitosti. Porada se měla konat 13. listopadu 1908.

Dříve než se zástupci Jednoty dostavili k jednání, sešla se 12. listopadu 1908 za předsednictví Schillera schůze správní rady a komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského. Na ní se přítomní dohodli na společném postupu. V zásadě byly předloženy dvě varianty řešení: a) předplatné časopisu za jeden výtisk odebíraný Jednotou bude sníženo na 2 K, nejvýše však na 3 K ročně, aniž dojde k jakékoli jiné změně v dosavadní smlouvě; b) roční předplatné bude zachováno ve výši 5 K za předpokladu, že se nakladatel Otto zaváže zdarma vytisknout každoročně výroční zprávu Jednoty bez zkrácení objemu Obzoru národohospodářského. K vyjednávání s nakladatelem Ottou byli zvoleni jednatel Karel Kordina a ředitel kanceláře Jan Lier. Rozhovory byly úspěšné, protože nakladatel Otto zaslal 17. listopadu 1908 Jednotě průmyslové dopis, ve kterém sděloval, že přistoupil na celoroční předplatné pro členy spolku ve výši 5 K za exemplář. Kromě toho se zavázal každoročně vytisknout pro členy Jednoty výroční zprávu v rozsahu nejvýše tří tiskových archů formátu Obzoru národohospodářského v počtu 450 kusů zdarma.

Na schůzi ředitelství Jednoty průmyslové z 26. listopadu 1908 bylo konstatováno plné uspokojení nad oboustrannou snahou o udržení Obzoru národohospodářského. Současně bylo vypracováno nové znění 3. článku smlouvy, jehož definitivní podoba byla stvrzena nakladatelem Ottou 30. prosince 1908.⁶¹

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX., Časopis Jednoty 1908, dopis J. Otty Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách ze 4. listopadu 1908.

⁶¹ NA, fond JPP, kart. 80, inv. č. 171, sign. IX., Časopis Jednoty 1909, dodatek ke smlouvě z 30. prosince 1908.

O provedených změnách se zde uvádělo: „*Výroční zprávu Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách vytisknu každoročně v rozsahu nejvýše tří šestnáctistrankových tiskových archů formátu a průměrného tisku (neprokládané garmondové sazby)*

Až do vypuknutí první světové války probíhalo vydávání podle dohodnutého scénáře. Situace se radikálně změnila ve druhé polovině roku 1914. Tehdy nastala opravdová zkouška připravenosti k obětem, o níž psal svého času Gruber na stránkách *Obzoru národohospodářského*. Nastupující mimořádná opatření totiž znamenala, tak jako i pro ostatní tisk, stálou cenzuru a dokonce hrozbu úplného zastavení dotčeného periodika.⁶²

Okamžitě po vyhlášení války zastavil *Obzor národohospodářský* dočasně vydávání. Dne 9. ledna 1915, kdy již bylo patrné, že konec války je v nedohlednu, se redaktor Gruber dohodl s nakladatelem Ottou i s Jednotou průmyslovou na obnovení redakční práce a doplnění zmeškaných čísel. Gruber měl dbát na to, aby způsob psaní neohrozil nejen budoucnost listu, ale i existenci Jednoty průmyslové. To se mu k vlastní spokojenosti, přes mnohé zásahy cenzury, dařilo lépe, než si původně představoval. Nedlouho před smrtí o tom s trochu naivní sebechválou napsal: „...ačkoliv pozdější téměř pravidelné konfiskace listu (a často na mnoha stránkách v témže čísle) činily takové zakročení úřadů velice pravděpodobným, zůstala moje redaktorská samostatnost i nyní naprosto nedotčena, ba soudím, že neohrožený způsob psaní O. N. docházel jak u nakladatelů, tak u Jednoty souhlasu, a tím více

Obzoru národohospodářského bez náhrady a bez jakéhokoliv zkrácení objemu Obzoru národohospodářského mimo obsah toho kterého čísla jakožto samostatnou, zvláště stránkovanou a brožovanou přílohu ve 450 exemplářích zdarma (sazbu, tiska a papír v jedno počítajíce). Z těchto 450 exemplářů bude po jednom výtisku expedováno s každým exemplářem toho kterého čísla Obzoru národohospodářského na příslušné, jednotlivé adresy, které v souhrnném předplacení Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách jsou obsaženy. Zbytek výtisků výroční zprávy, který z oněch 450 exemplářů po přílohové expedici s Obzorem národohospodářským vybude (a jež dle nynějšího stavu okrouhle 160 výtisků činí), bude odevzdán Jednotě ku povzbuzení průmyslu v Čechách k její zvláštní, další potřebě a samostatné expedici. Co by v případě nad vyjednaný počet 450 výtisků žádáno bylo, jest Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách za sazbu, tisk i papír na svůj vlastní účet povinna hraditi.

Všecky ostatní podmínky předěsých úmluv ze dne 30. listopadu 1895, ze dne 20. resp. 22. prosince 1896 a ze dne 15. resp. 24. ledna 1899 zůstávají i nadále nezměněny v platnosti a obaplně závaznosti...”

⁶² O tom jak byla organizována cenzura novin a časopisů píše Ivan Šedivý ve své práci o Českých zemích za I. světové války následující: „Cenzura periodického tisku probíhala prostřednictvím státních návladní, kteří měli postupovat ve spolupráci s policejními řediteli, policejními komisaři či jinými orgány státní správy. Nejvyšší cenzurní úřadovou byl v tomto případě Válečný dohledací úřad; válečné zpravodajství bylo doménou Válečného tiskového stanu. Zvláštní cenzuře podléhal zahraniční tisk; tiskoviny z nepřátelské ciziny byly zakázány. ... Pro noviny v Čechách byla původně stanovena povinnost předkládat denní tiskoviny ve lhůtě tří hodin před vydáním, tato praxe byla 3. srpna [1914 – pozn. J.K.] pozměněna na hodinovou preventivní cenzuru. Podle směrnice ministerstva vnitra ze 17. listopadu 1914 bylo cenzorům nařízeno podporovat patriotického ducha tisku a potlačovat stranickopolitické, nacionální a sociální rozepře” Šedivý, I.: *Češi, České země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2001, s. 50-51. K tomu také viz Tobolka Z. V.: *Česká politika za světové války*, Praha 1922, s. 34.

arci u čtenářstva, které za války vzrůstalo.”⁶³ Po půlroční přestávce, 29. ledna 1915, vyšlo osmé číslo z roku 1914. Další čísla následovala ve čtrnáctidenních lhůtách až do 12. března 1915, kdy bylo vydáno poslední číslo ročníku 1914. Od 2. dubna do 18. června 1915 se pak podařilo dohonit i ztrátu za necelých šest měsíců roku 1915. Od této chvíle opět mohl začít pravidelný provoz redakce. Ve velmi krátké době čtyř a půl měsíců bylo takto vyhotoveno deset čísel v celkovém rozsahu 488 stran. Napomohla tomu i Gruberova předvídavost, když využil nucené přestávky k sepisování článků vztahujících se k válce.⁶⁴ Kromě toho zaslalo příspěvky mnoho již dříve osvědčených autorů, o kterých se Gruber pochvalně zmínil v polovině dvacátých let.⁶⁵

Zásahy úřadů proti svobodě tisku se nevyhnuly ani Obzoru národohospodářskému. Hned v prvním obnoveném čísle z konce ledna 1915 propadl cenzuře Gruberův citát z díla německého národohospodáře J. Wolfa, že „*nízké povahy nenávidějí toho, komu jsou zavázány díkem.*”⁶⁶ Také v únorovém čísle nebylo povoleno vytištění několika desítek řádků. V březnu pak pobouřila zmínka o nádherných silnicích, kterých bylo „*v posledních letech Rakouskem s odstraněním jiných zemí tolik zbudováno v zemích alpských.*”⁶⁷ Ještě rozsáhlejší konfiskace

⁶³ Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 65.

⁶⁴ V letech 1914–1918 to byly zejm. články: „*Hospodářské poznámky k válce 1914*” (roč. XX, 1915), „*Válka a populační problém*”, „*Císař a král František Josef*” (roč. XXI, 1916) „*Populační problémy*”, „*Peněženictví po válce*” (roč. XXII, 1917), „*Účinky světové války na populaci a nové návrhy populacionistické*” (roč. XXIII, 1918) a řada menších.

⁶⁵ Gruber o tom později napsal: „*Přispívání články válečnými zůstalo pochopitelně většinou na redaktorovi a ovšem jako poslední léta vždy veškeré rozhledy, válečné i neválečné. Někteří autoři, kteří po převratu vystupovali s postoji neochvějných hrdinů, odřekli jakékoli příspěvky (do O. N. i jinak), jelikož prý raději nepiší, nemohou-li psát tak, jak by chtěli; a začali tím okázaleji vylézati z úkrytů, když o konečném výsledku nebylo lze pochybovati. Zajímavé je srovnání jmen autorů z ročníků válečných a pozdějších. Napsali v tu dobu do O. N. úvodní články o poměrech válečných: R. 1915 Dr. Karel Viškovský ‚Obilní politika ve válce‘, Dr. Karel Písecký ‚Hospodářské dějiny‘, F. A. Borovský ‚Zapisujeme své paměti‘, Dr. Jos. Lukáš ‚Sociálněpolitický obsah zákonů válečných‘, Dr. Frant. Weyr ‚Problém náhrady za škody válečné‘, Dr. Jos. Drachovský ‚Válečné půjčky, jejich problém a klasifikace‘, r. 1916 Dr. Dobroslav Krejčí ‚Naše statistika ve válce‘, Dr. Theodor Živanský ‚Veřejná aprovisace v druhém roce válečném‘, Dr. Jan Matys ‚Nové cesty průmyslového vývoje?‘, r. 1917 JUC. Jan Sedlák ‚Zásobování a výživa za války‘, Dr. V. Schuster ‚Poválečný pomocný úvěr živnostenský‘ a ‚Přechod do mírového hospodářství a textilní průmysl‘, Karel Váchal (pseudonym) ‚Německý zákon o vlastenecké službě pomocné‘, r. 1918 Dr. Viktor Dvorský ‚Zeměpisné podmínky hospodářského života v čsl. Národním území‘, Dr. C. Horáček ‚Válka a Knappova teorie peněžení‘, Dr. Karel Krtek ‚Demobilisace osobní‘, Dr. Jan Matys ‚Zápas městské kultury o existenci‘, A. G. Melichar ‚První dva roky válečných financí, jak je vidí Amerika‘, řed. Ant. Nýdrle ‚Lihovnický průmysl za války‘, V. Schuster ‚Středostavovské živnosti v přechodu do mírového hospodářství...‘. Gruber, J.: Do třicátého ročníku, c. d., s. 66.*

⁶⁶ Tamtéž, s. 67.

postihly jubilejní XX. ročník. Ten vycházel od začátku dubna 1915. Cenzurní zásahy se týkaly zejména článků o tehdejší finanční situaci Rakouska. Jednoznačně nejhůře dopadlo připravované prosincové vydání, kde nejvíce provokovaly Gruberovy názory na propuštění ministrů vnitř, obchodu a financí (Heinolda, Schustra z Bonnotu a Engla) ze Stürgkhova kabinetu.⁶⁸

Nejtvrději cenzurní opatření byla uplatňována během roku 1916. Tehdy musela předkládat tiskárna úřadům ke schválení jen ruční kopie textů. Až poté se mohlo začít s tiskem načisto. Pokud je možno věřit Gruberovým slovům, pak i v tomto ročníku vyvolal jeden jeho článek větší nelibost cenzury, než částečně zabavené příspěvky ostatních autorů. Osudný článek nesl název „*Válka a populační problém*“ a pobouření vzbudil hlavně slovy: „...a teprv historie posoudí, na kom tkví hrozná zodpovědnost před lidstvem a kulturou, že se nepodařilo její výbuch jako již tolikrát zažehnati, a kdo ji snad uvedli v chod jako hodinový stroj, jakmile se domnívali, že jsou nyní lépe připraveni nežli jejich sousedé, a že by se prodléváním jejich výhodná situace mohla jenom zhoršiti.“⁶⁹ Kvůli této – a některým dalším „nevhodným“ poznámkám – byl Gruber 12. ledna 1916 předvolán na tiskové oddělení policejního ředitelství. Tam musel vysvětlovat své počínání pod pohrůžkami zastavení Obzoru, trestního stíhání a rozpuštění Jednoty průmyslové.⁷⁰ Nic z toho

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, s. 68. V zabaveném textu se uvádělo: „...všichni s obvyklými, jen poněkud odstupňovanými projevy uznání, ale všichni bez udání důvodů, pro které byli vystřídáni muži novými. Dr. Heinold vrátil se zajisté rád na moravské místodržitelství, z kterého přišel v úřad jemu ne valně vítaný, stejně jako Dr. Schuster, který v oboru jemu cizím a jím nedostatečně ovládaném nejvíce postrádal energie a ukazoval nerozhodnost, znovu se uvázal v dřívější úřad generálního guvernéra poštovní spořitelny. Nejnepříznivější kritiky doznal při odchodu bar. Engel: byrokrat, třebaš jeden z nejnadanějších v kabinetě, který se správci odborů a referenty téměř ani neobcovoval, neponechával úřednictvu ani iniciativu ani provedení, zdržoval pasivním odporem mnoho důležitých zásadních rozhodnutí a v četných případech způsobil průtahem vyřízení mnoho škody, jsa tudíž neoblíben jak mezi úřednictvem, tak v kruzích obchodních i v širším obecnstvu. Byv po mnoho let jako přednosta rozpočtové sekce nepostradatelnou pravou rukou každého finančního ministra v parlamentě a neúprosným škrtitelem všech položek, které se zdály zbytečným zatěžkáním rozpočtu, nebyl ani finančním politikem, ani vynikajícím organisátorem služby finanční, za správce státních financí byl povolán teprv po předčasné smrti Záleského (v O. N. 1913, str. 484) a ministrem byl jmenován teprv před rokem, jako ministr neoblíben nahoře i dole, provedl ovšem s úspěchem válečné půjčky (i tento úspěch přisuzuje se jiným), jeho daňová opatření však, zejména v oboru daně lihové, došla kritiky odsuzující.“

⁶⁹ Tamtéž, s. 70.

⁷⁰ Gruber se k této události ještě později vyjádřil, když o anonymním policejním cenzorovi napsal: „Po převratu se mně můj tehdejší úřední odpůrce delším dopisem omlouval ze způsobu svého vystupování. Měl jsem arci vždy pochopení pro nesnadné postavení těch, kteří na zodpovědných místech jsou exponováni často větší hrdinství prokázali tím, co smlčeli nebo neučinili, než mnozí jiní, jejichž jediná zásluha spočívala v opatrném vzdalování se, až dle, jak to dopadne.“ Tamtéž.

se nenaplnilo, avšak cenzura⁷¹ i nadále pokračovala. Zabavovány byly často i čistě historické statě.⁷²

Na přelomu let 1915 a 1916 oslavil Obzor národohospodářský dvacet let svého trvání. Při této příležitosti otiskla redakce prohlášení s názvem „České inteligenci!“. Jednalo se o jakousi nestrannou výzvu, která nemohla vyvolat rozhořčení na žádné straně. Její obsah tomu také náležitě odpovídal. Vyznačovala se nic neříkajícími frázemi a opakováním již dříve řečených skutečností. Většinu textu navíc zabral článek Josefa Prunara převzatý z Národních listů.⁷³

Poslední říjnový den roku 1916 odeslalo Nakladatelství J. Otto dopis adresovanému řediteli Jednoty průmyslové Janu Lierovi.⁷⁴ V něm se poukazovalo na velmi obtížné podmínky, za nichž musí Obzor národohospodářský vycházet. Především šlo o vysoké výrobní náklady, které od počátku války nezanedbatelně stouply, zatímco počet odběratelů výrazně klesl.⁷⁵ Nakladatelství se touto cestou snažilo přimět ředitelství Jednoty, aby poskytlo finanční podporu na záchranu svého tiskového orgánu. Zdali se tak stalo či nikoliv není z pramenů zřejmé. Jedno je však jisté, Obzor národohospodářský vycházel i nadále.

V listopadu 1916 zemřel rakouský císař František Josef I. Gruber při této příležitosti napsal do prosincového čísla Obzoru nekrolog, se kterým se však později raději nechlubil.⁷⁶ Po krátkém úvodním slovu zde vyjmenoval hlavní hospodářské

⁷¹ Gruber později vylíčil, jak čelil úbytku tištěného slova, způsobeného zásahy státních cenzorů: „*Tato konfiskovaná místa zůstala v definitivním textu jako známé, vybiléné skvrny. Míval jsem však tolik látky pro ‚Obzor‘ i v letech válečných, že mně bývalo líto stránek nevyplněných a že jsem konfiskovaná místa nahrazoval jinou již hotovou sazbou o časových věcech...*“ Tamtéž, s. 69.

⁷² Uvedme alespoň: „*Stoleté jubileum banky Rakouskouherské*“ nebo „*Vývoj sociálních ideí a hnutí*“ (Obzor národohospodářský roč. XXI, 1916).

⁷³ Gruber, J.: Česká inteligenci! In: Obzor národohospodářský XXI, 1916. Pro představu zde uvádím některé výňatky z tohoto prohlášení: „*Obzor národohospodářský, ukončiv svůj jubilejní ročník dvacátý bez vtíravé reklamy, vážně a důstojně, jak dnešní těžká doba vyžaduje, bez odkladu vypravuje se na další cestu za novou neúnavnou snahou a prací. ... Bude u nás třeba úsilného hledání a získávání nových cest k pevnému základu, k zmohutnění hospodářskému, k zvelebení našeho zemědělství, průmyslu a obchodu. ... ‚Obzor národohospodářský‘ cele a vytrvale staví se do služeb těchto důležitých zájmů a volá ku práci všechny, kdož tvořivě nebo podpůrně přispívají ke kterékoli složce národní. ... Chce býti hlasatelem i šířitelem národohospodářského vzdělání a proto žádá všech, kteří snahám jeho porozuměli za vytrvalou podporu.*“

⁷⁴ V té době byl již nakladatel Otto mrtev. Zemřel 29. 5. 1916.

⁷⁵ V průběhu války se časopis skutečně potýkal s nezájmem čtenářů. Nejkritičtější situace zavládla v letech 1916 a 1917. Tehdy se počet odběratelů počítal na stovky. Nejnižší náklad byl roku 1917 a činil pouhých 1000 výtisků na jedno číslo. Viz Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d., s. 376.

⁷⁶ Srov. Bráf, A.: Právo, hospodářství a politika za Františka Josefa I. In: Právník XLVII, 1908, s. 815-816.

úspěchy, jichž dosáhlo Rakousko-Uhersko za panování tohoto monarchy. Závěrem vyjádřil oddanost českého národa dynastii a říši, když napsal: „*Jak v počátek tak i v konec panování Jeho Veličenstva spadly válečné bouře, v nichž zápasí se o bytí a budoucnost monarchie a jejich národů. Tohoto zápasu účastní se i český národ se stejnou rekovostí v poli a se stejnou obětavostí doma jako ostatní národové rakouští. Bude těžkým, však vděčným úkolem hospodářské práce zahlazovati znenáhla rány, válkou způsobené. ... Český národ zachová zvěčnělému císaři a králi Františku Josefu I. jakožto spolubudovateli svého pokroku kulturního a hospodářského věčnou paměť.*”⁷⁷

Nástup Karla I. na trůn se v následujícím roce projevil postupným uvolněním cenzury. Počet konfiskovaných míst klesl i v Obzoru národohospodářském. Přesto i tehdy docházelo k nemalým zásahům, které neustaly až do konce války. V prosincovém čísle roku 1918 dala redakce sbohem veškeré válečné cenzuře.⁷⁸ Vznik samostatného Československa neznamenal pro Obzor národohospodářský, kromě znovu zavedené svobody tisku, velké změny. V roce 1919 byla ve vydávání časopisu provedena jen dvě opatření. Obě byla víceméně technického rázu. Ubyl počet čísel z jedenácti na deset⁷⁹ a zvýšila se cena předplatného.

Nejcitelněji zasáhlo Jednotu i čtenáře zdražení časopisu. Vynutily si ho výhradně vnější okolnosti, k nimž na prvním místě patřil rychlý růst cen za zboží a služby. V případě Obzoru národohospodářského se jednalo především o papír a tisk. Nakladatelství J. Otto se proto rozhodlo přistoupit k úpravě předplatného. O svém záměru informovalo předsedu Jednoty průmyslové již v prosinci 1918. Předseda Brož o tom podal zprávu Gruberovi, v níž vyjádřil své znepokojení nejen nad nepřiměřeně velkým zdražením, ale i nad zmenšením listu z 3 ½ archů na 2 ½ archů. Obzvláště ho rozzlobilo, že Jednota má hradit ztrátu, za kterou bylo podle smlouvy plně zodpovědné Nakladatelství J. Otto. Oficiální vyrozumění pak bylo adresováno Gruberovi 3. ledna 1919. V něm se uvádělo, že roční předplatné je nutno okamžitě zvýšit na 14 K pro členy spolku a na 18 K pro ostatní odběratele.⁸⁰ Obratným vyjednáváním se nakonec ředitelství Jednoty podařilo zajistit roční předplatné pro členy spolku ve výši 10 K.

Stále nákladnější výroba donutila vydavatele ke zdražení i na rok 1920. Tentokrát se cena ustálila na 30 Kč ročního předplatného pro běžného odběratele a 20 Kč pro člena Jednoty, přičemž bylo na požádání zasláno jedno ukázkové číslo zdarma. Jednota průmyslová sice přistoupila – byť velmi nerada – na toto opatření, avšak náhradou za to si vymohla rozšíření místa pro účely Věstníku Jednoty

⁷⁷ Gruber, J.: Císař a král František Josef I. In: Obzor národohospodářský XXI, 1916, s. 497-499.

⁷⁸ Gruber, J.: Vojenskopolicejní censura a Obzor národohospodářský. In: Obzor národohospodářský XXIII, 1918, s. 463-465.

⁷⁹ Roku 1919 vycházel Obzor národohospodářský každý měsíc kromě srpna a září.

⁸⁰ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto J. Gruberovi z 3. ledna 1919.

průmyslové na 4 stránky v každém čísle. Zároveň se snažila hledat nové sponzory, kteří by byli ochotni finančně podporovat vydávání Obzoru národohospodářského. Jednota zvolila stejnou taktiku, jako před vypuknutím války. Prostřednictvím písemných žádostí se obracela na významné úřady a instituce. Toto úsilí přineslo brzy své plody. V únoru 1920 poskytlo ministerstvo školství a národní osvěty 3000 Kč. V následujícím roce se připojilo i ministerstvo obchodu, které vyčlenilo částku 5000 Kč. Nejštědřeji se dárci zachovali v roce 1922, kdy Zemská živnostenská rada pro Království české věnovala 3500 Kč, Česká akademie věd a umění 1000 Kč a ministerstvo školství a národní osvěty 8000 Kč. Jen o něco méně peněžních prostředků se Jednotě podařilo získat o rok později. Hlavním přispěvatelem zůstalo ministerstvo školství (10000 Kč) a Česká akademie (1500 Kč).

K výraznějšímu oživení časopisu došlo až počátkem roku 1921. Tehdy byl jeho obsah rozšířen o přílohu s názvem Sbírká rozhodnutí živnostenských soudů. Její redigování spadalo pod ministerstvo spravedlnosti, jmenovitě do kompetence ministerského tajemníka Ladislava Stuny. Měla sloužit hlavně živnostníkům, obchodníkům, průmyslníkům a právníkům. Zpočátku byla tištěna v rozsahu čtyř stran. V této souvislosti však znovu narostla cena předplatného.⁸¹ Nakladatelství J. Otto to odůvodnilo v zápise zaslaném 18. prosince 1920 Jednotě průmyslové: „*Poněvadž grafická výroba, jak Vám zajisté jest povědomo, byla zase zdražena a rovněž ceny papíru velmi stouply, tedy byli jsme nuceni upravití nově předplatné na Kč. 5,- za jeden měsíční sešit, čili za ročník Kč. 50,-. Jelikož vážená Jednota má u nás již dávno výhody, tedy přiměřeně zase pro Vás snížíme předplatné na ročník Kč. 30,-, čili na jedno čtvrtletí na Kč. 7,50.*”⁸²

Neustálé zdražování ze strany vydavatele způsobilo silnou nevoli u představitelů Jednoty. Výsledkem byla skutečnost, že spolek odmítl přistoupit na jednostranný diktát smluvního partnera. Zároveň nabídl cenu 25 Kč ročního předplatného pro členy Jednoty, tedy částku o 5 Kč nižší. Pevný postoj zástupců Jednoty zřejmě na nakladatele přiliš nezapůsobil, protože své rozhodnutí nehodlal v žádném případě změnit. Namísto očekávaného návrhu na kompromisní řešení přišel vzkaz, který hrozil dalším zvýšením ceny. Za této situace se vedení Jednoty smířilo s daným stavem věcí. Na druhou stranu však požadovalo, aby cena nebyla v průběhu roku již dále zvýšena, což nakladatel odmítl přislíbit.⁸³ Správní rada Jednoty průmyslové tak byla nucena konstatovat, že v případě zvýšení ceny vypoví smlouvu o dodávání Obzoru národohospodářského členům spolku.

⁸¹ Neustálému zdražování nezabránil ani vysoký počet odběratelů. Jejich přesné množství se mi sice nepodařilo zjistit, ale jistou představu nám může poskytnout údaj o nákladu, který roku 1921 dosáhl cifry 38 000 na jedno číslo. K tomu Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d., s. 376.

⁸² NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 18. prosince 1920.

⁸³ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 18. ledna 1921.

Nové kolo jednání o úpravě ceny za Obzor národohospodářský nastalo na přelomu let 1921 a 1922. Vyvolala je Jednota průmyslová, protože se nehodlala smířit s dosavadní praxí.⁸⁴ Nakladatelství J. Otto se nakonec rozhodlo žádosti svého partnera částečně vyhovět a zavázalo se, že upraví obálku dle přání Jednoty, bezplatně vytiskne 1200 kusů Výroční zprávy a sníží předplatné pro členy Jednoty na 28 Kč ročně. Mimo to se bylo ochotno vzdát subvence České akademie ve výši 500 Kč ve prospěch Jednoty.

Dalekosáhlé ústupky vzala Jednota s potěšením na vědomí, avšak i nadále trvala na svém požadavku 25 Kč ročního předplatného. Jelikož byl nakladatel již zjevně unaven neustálými tahanicemi, přistoupil ke kompromisnímu řešení, když nabídl konečnou cenu 27,50 Kč. Jednota průmyslová vycítila, že se jí podařilo dosáhnout možného maxima, a proto souhlasila s navrženým obnosem. V žádném případě to ale neznamenalo rezignaci na stanovený cíl, což potvrzuje dopis, kterým Jednota akceptovala změny z počátku roku 1922.⁸⁵

Vzájemná korespondence v záležitosti předplatného pokračovala i po celý zbytek roku 1922. Z této otázky se postupně stával klíčový problém další existence Obzoru národohospodářského. Zcela nové obrátky nabral na podzim téhož roku. Ředitelství Jednoty došla trpělivost a 5. října se usneslo, že vypoví smluvní poměr k 31. prosinci 1922. Jako důvod uvedlo opakovaně zamítavé stanovisko k naléhavým potřebám spolku za situace, která umožňovala snížit cenu listu o 10–30 %.⁸⁶ K oficiálnímu vyrozumění Nakladatelství J. Otto prozatím nedošlo, protože předseda Jednoty Ferdinand Mellan pozdržel jeho odeslání. V poslední chvíli si totiž uvědomil neblahé důsledky unáhleného činu. Místo toho svolal schůzi komitétu pro záležitosti Obzoru národohospodářského.

⁸⁴ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Jednoty průmyslové Nakladatelství J. Otto z 30. prosince 1921. Za tímto účelem předložila tři požadavky: „1./ Aby v titulu časopisu bylo uvedeno, že jest orgánem Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách a vynecháno Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko, ježto podtitul tento neodpovídá pravdě. 2./ Aby sleven byl Jednotě k povzbuzení průmyslu v Čechách na výtiscích odebíraných pro její členy obnos 5 Kč ročně při jednom výtisku, takže bychom platili za úplný ročník o 10 sešitech 64 str. ‚Obzoru Národohospod.‘ ročník 1922 obnos 25 Kč, t. j. dvacetpět Kč. 3./ Abyste rozšířili počet výtisků gratis tištěné Výroční zprávy Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách z dosavadních 450 výtisků na počet výtisků, jaký jest stávající stav členstva, t. j. 1200 výtisků.“

⁸⁵ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Jednoty průmyslové Nakladatelství J. Otto z 31. ledna 1921. V dopise se mj. uvádělo: „Připomínáme však výslovně a závazně, že nezmění-li se do konce roku 1922 cena nejméně na námi nabízenou částku, t. j. 25 Kč za ročník, případně níže, zlevní-li do té míry tiskové poměry, že přestaneme koncem roku 1922 u Vás náš Obzor Národohospodářský vydávati.“

⁸⁶ Jednota průmyslová vycházela ze zjištění, že současný stav československé měny umožňuje snížit předplatné po vzoru Národních listů a Národní politiky. Směrodatným údajem zde bylo značné zlevnění papíru, barev, oleje a olova, tedy hmot potřebných k výrobě tištěných materiálů. NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, usnesení ředitelství Jednoty průmyslové z 5. října 1922.

Schůze se konala 11. října 1922 za přítomnosti předsedy spolku Mellana, místopředsedy Grubera, jednatele Růžičky a ředitelova tajemníka Mansfelda. Porada se točila kolem dalšího postupu ve věci tiskového orgánu Jednoty. Na úvod si vzal slovo předseda Mellan, který stručně shrnul dosavadní vývoj smluvních závazků mezi Jednotou průmyslovou a Nakladatelstvím J. Otto. Také Gruber vylíčil vznik časopisu a podmínky, za jakých byl dosud vydáván, aby posléze došel k závěru, že „by se mělo v záležitosti této rozhodnouti teprve, až bude zjištěno, že jest papír a sazba lacinější. Pak by se však mohlo trvati na zlevnění předplatného. Rovněž 11. číslo by se mohlo opět žádati.”⁸⁷ S tímto postojem se ztotožnil i Růžička. Poté byl Gruberův návrh přijat za společné stanovisko.

Na schůzi ředitelství z 19. října 1922 byly zopakovány předchozí návrhy, přičemž se přítomní členové spolku rozhodli obnovit kontakt se zástupci Nakladatelství J. Otto. Jednání zplnomocněných zástupců Jednoty Mellana a Růžičky se zástupcem nakladatelství ředitelem Řivnácem proběhlo 29. listopadu 1922. Pro představitele Jednoty bylo jednání nepochybně úspěšné. Důvod k radosti mohl mít i nakladatel. Předplatné bylo pro členy Jednoty sníženo o 4 Kč, tedy na 23,50 Kč. Nakladateli však odpadla povinnost dodávat zdarma 1200 výtisků Výroční zprávy. Nezměněno zůstalo ustanovení o tom, že časopis bude vycházet desetkrát ročně. Pouze v případě zvláštního snížení cen papíru a tisku mohl nakladatel svolit s vyhotovením jedenáctého sešitu. Všechny změny nabývaly platnosti až od začátku roku 1923.

V září 1924 ředitelství Jednoty usoudilo, že nastala vhodná doba, aby Nakladatelství J. Otto rozšířilo Obzor národohospodářský o jedenácté číslo. Svůj požadavek podpořilo náležitými argumenty, mezi nimiž bylo na prvním místě uvedeno snižování cen u jiných periodik v důsledku příznivějších ekonomických podmínek. Nakladatelství J. Otto s odpovědí nespěchalo a k reakci se odhodlalo až na konci listopadu 1924. V dopise poukazovalo na fakt, že „*naprosto nena-stalo, neobyčejné snížení cen papíru a tisku, které jsme v našem přípise ze dne 29. listopadu 1922, na nějž se odvoláváte, kladli za podmínku pro vydávání 11 čísel místo 10 Národohosp. Obzor. Mimo to cena předplatného pro členy, kterou jsme na opětovný nátlak Váš snížili na Kč 23.50, je pod cenou výrobní a je pro naši kalkulaci těžkým břemenem, zejména také proto, že již po povolení této nízké ceny předplatní pro členy zvýšili jsme ku přání p. prof. Grubera redaktorský honorář. Dále jsme nuceni letos pokračovati ve vydávání přílohy Výnosy živnostenských soudů /jelikož máme mezi našimi odběrateli značnější počet soudů/ nehledě k tomu, že jsme byli pro letošek zbaveni subvence následkem úspěšné metody mi-*

⁸⁷ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, protokol o schůzi komitétu pro záležitosti „Obzoru národohospodářského” ze 14. října 1922.

⁸⁸ NA, fond JPP, kart. 96, inv. č. 181, sign. V., Spolkový časopis, dopis Nakladatelství J. Otto Jednotě průmyslové z 27. listopadu 1924.

nisterstva financí. Mohli bychom tedy Vašemu přání vyhovět jen v tom případě, kdybyste zvýšili členský příspěvek na Kč 26,-." ⁸⁸ K dalším úpravám tedy prozatím nemělo dojít.

V prosinci 1925 měl Obzor národohospodářský oslavit třicet let. Jen o měsíc dříve by se Gruber dožil šedesáti let. Osud tomu však chtěl jinak. Dne 3. května 1925 ho zastihla náhlá smrt. Vedení redakce po něm převzal František Hodáč⁸⁹, profesor národního hospodářství na Českém vysokém učení technickém v Praze, který „list nejen udržel na původní vysoké úrovni, ale rozsahem jej ještě značně rozšířil." ⁹⁰

Přílohy

Statistika odběratelů Obzoru národohospodářského

K bližší specifikaci odběratelů Obzoru národohospodářského se podařilo získat vzorek 465 osob, institucí, podniků, samosprávných orgánů apod. z let 1896–1912⁹¹. U většiny bylo k dispozici jejich jméno (název), druh povolání nebo činnosti a adresa, kde bydlely nebo pracovaly (sídly). Pro následující období nebyl nalezen podobný počet údajů, aby bylo možno sledovat strukturu odběratelů v delším časovém horizontu. I přes tento nedostatek lze konstatovat, že zjištěná čísla poměrně spolehlivě identifikují okruh nejvýznamnějších předplatitelů v prvních šestnácti letech existence sledovaného periodika.

V tabulce odběratelů Obzoru národohospodářského se ukazuje, že nejvíce zájemců pocházelo z řad soukromých osob. Jejich podíl dosáhl téměř 70 % všech zjištěných odběratelů z let 1896–1912. Mezi soukromými osobami je uveden také podíl aristokracie na odeírání Obzoru národohospodářského. Jmenovitě šlo např. o hraběte Pálffyho, knížete Lichtensteina, knížete Kinského, knížete z Lobkovic, hraběte Schönborna, hraběte Harracha a některé další zástupce této společenské vrstvy.

Podrobnější rozbor podílu soukromých osob, resp. profesních skupin, na odeírání Obzoru národohospodářského je podán ve druhé tabulce. Nejvíce bylo majitelů, spolumajitelů a ředitelů soukromých podniků, továren a firem – více než 45 %. Dále šlo o podskupinu, kterou je možno zahrnout pod pojem inteligence tj. učitelé vysokých a středních odborných škol, inženýři, právníci, osoby ve státní

⁸⁹ Kandidátů na převzetí redakce bylo samozřejmě víc. V předběžných rozhovorech ředitele Nakladatelství J. Otto R. Řivnáče a ředitele Jednoty průmyslové B. Mansfelda padla také jména Cyrila Horáčka, Karla Engliše, Vilibalda Mildschuha a Verunáče. Později k nim přibyl ještě Bohuslav Dědek a Antonín Basch.

⁹⁰ Mansfeld, B.: Činnost Jednoty průmyslové od let 1880, c. d., s. 371.

⁹¹ NA, fond JPP, k. 80, inv. č. 171, sign. IX, Časopis Jednoty 1896–1912

službě apod. – téměř 22 %. Naopak velmi zanedbatelný byl podíl obchodníků, živnostníků, řemeslníků a některých dalších povolání jako např. vojáků a úředníků – dohromady pouze 10 %. U poměrně velké části sledovaných osob (22 %) se však nepodařilo určit druh jejich činnosti.

Druhou nejpočetnější skupinou mezi všemi odběrateli byly s 9 % soukromé podniky. Ve většině případů šlo o strojírenské podniky, cukrovary a pivovary. Za všechny lze jmenovat Ringhofferovy strojírenské závody, Akciovou strojírnou v Karlíně, Společný podřipský cukrovar, Spolkový cukrovar Mladá Boleslav, Akciový pivovar na Smíchově, Měšťanský pivovar v Plzni, pivovar ve Velkých Popovicích, První pražský měšťanský pivovar nebo První českou továrnu na orientální cukrovinky. Dále se tu objevovaly i firmy jako První moravská strojní tkalcovna hadic s výrobou hasičských košů R. A. Smekal, Česká grafická společnost, Západočeské továrny kaolinové ad.

Hned za soukromými podniky se umístila se 7 % na celkovém podílu odběratelů rozmanitá zájmová uskupení, jako byly spolky, společenstva, muzea, gremia a nevýdělečné organizace. Za všechny lze uvést: Společenstvo malířů Praha, Spolek posluchačů strojírního inženýrství na Českém vysokém učení technickém v Praze, Spolek cukrovarů východních Čech, Technicko-průmyslové muzeum, České obchodní muzeum, Technologické průmyslové muzeum Obchodní a živnostenské komory v Praze, Národopisné muzeum československé, Jugoslávští Čechoslováci, Klub cukrovníků, a zmínit můžeme také gremia pražských knihkupců a zlatníků.

V dalším řádku byly zpracovány údaje o orgánech státní správy a samosprávy. Šlo zejména o okresní výbory měst jako např. Kutná Hora, Slaný, Jičín, Příbram, Brandýs nad Labem, Hradec Králové, Písek, Kladno, Roudnice, Hořovice, Mladá Vožice, Nové Strašecí a městské rady Berouna, Mladé Boleslavi, Karlína, Smíchova ad. Jejich podíl byl poměrně zanedbatelný – pouze přes 5 %.

Do poslední skupiny byly zařazeny redakce a vydavatelství různých periodik, které odebíraly Obzor národohospodářský většinou výměnou výtisk za výtisk. Podařilo se jich napočítat osm: Český strojník, Hlas, Živnostník, Zahraniční politika, Nové Čechy, Dřevařské listy, Mlynářské noviny a Vojenské rozhledy, tj. necelá 2 % z celkového počtu odběratelů

Z tabulky odběratelů Obzoru národohospodářského podle lokalit je patrné, že jejich největší koncentrace byla v Praze a nejbližším okolí. Celkem to činilo více než 52 % odběratelů. Tato skutečnost však asi nikoho nepřekvapí vzhledem k jedinečnému postavení Prahy v rámci českých zemí. Zastoupení měli mezi odběrateli zejména zájemci z Královských Vinohrad, Smíchova, Karlína a Žižkova. Bylo to nepochybně dáno velkou koncentrací technické inteligence (Královské Vinohrady) na straně jedné a průmyslu (Smíchov, Karlín) na straně druhé.

Z velkých mimopražských lokalit v českých zemích je na prvním místě možno jmenovat města na sever a východ od Prahy, která leží na Vltavě a hlavně na Labi: Kralupy nad Vltavou, Brandýs nad Labem, Lysá nad Labem, Roudnice nad

Labem, Dvůr Králové nad Labem, Kolín nad Labem, Hradec Králové či Pardubice. Za zmínku stojí také Plzeň, Kladno a Brno. Méně odběratelů pocházelo např. z Českých Budějovic. Zbývající odběratelé pocházeli z nejrůznějších částí Čech. Moravu zastupovalo vlastně jenom již jednou zmíněné Brno a ojediněle i další obce. Šlo tedy opět o významná hospodářská centra, kde byl zastoupen český kapitál. Tato skupina představovala 36,5 % z celkového počtu zjištěných odběratelů.

Nejméně odběratelů uvedlo jako svou adresu místo, které se nacházelo mimo rámec českých zemí. Téměř bez výjimky se jednalo o hlavní město rakouského mocnářství Vídeň. Těchto odběratelů nebyla ani 2 %.

Odběratelé Obzoru národohospodářského v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Soukromé osoby (z toho aristokracie)	321 (11)	69,03 (3,42)
Soukromé podniky všeho druhu (továrny na stroje, cukrovary, pivovary apod.)	42	9,03
Zájmová uskupení (spolky, muzea, gremia a nevýdělečné organizace)	34	7,31
Orgány státní správy a samosprávy včetně přidružených organizací (rady obcí, okresní výbory apod.)	26	5,59
Redakce a vydavatelství různých periodik	8	1,72
Nezjištěno	34	7,31
Celkem odběratelů	465	100,00

Podíl profesí (pouze u soukromých osob) na odebírání Obzoru národohospodářského v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Majitelé, spolumajitelé a ředitelé podniků, továren a firem	145	45,17
Inteligence (učitelé, inženýři, právníci, osoby činné ve státní službě apod.)	70	21,80
Obchodníci	15	4,67
Maloživnostníci a řemeslníci	8	2,49
Ostatní blíže nespecifikovaná povolání	11	3,42
Nezjištěno	72	22,42
Celkem odběratelů	321	100,00

Odběratelé Obzoru národohospodářského podle lokalit v letech 1896–1912

	Počty odběratelů v číslech	Počty odběratelů v %
Praha a nejbližší okolí včetně později přičleněných obcí	244	52,47
Mimopražské lokality v českých zemích	170	36,55
Lokality mimo rámec českých zemí	8	1,72
Nezjištěno	43	9,24
Celkem odběratelů	465	100,00

Zusammenfassung

Zu den Anfängen der tschechischen nationalökonomischen Presse

Die Idee, eine fachliche ökonomische Zeitschrift in Böhmen herauszugeben, ging aus der Initiative des Vereins für Anregen der Industrie in Böhmen (Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách, entstand 1833) und Ausfuhrvereins für Böhmen, Mähren und Schlesien (Vývozní spolek pro Čechy, Moravu a Slezsko, entstand 1892) heraus. Beide Institutionen gingen 1893 in Handlungen mit Herausgeber Edvard Beaufort ein, der die Herausgabe des Periodikums finanzieren sollte. Die Besprechungen verliefen schnell, und deshalb konnte es schon am 18. Januar 1894 zur Unterzeichnung des Vertrags über die Herausgebung der Nové zprávy (Neue Nachrichten) mit dem Untertitel Časopis věnovaný zájmům národohospodářským a společenským (Zeitschrift für nationalökonomische und Gesellschaftsinteressen). Zum Redakteur wurde der Stellvertreter des Sekretärs der Prager Handelskammer František Čuhel gewählt. Die erste Nummer der Zeitschrift erschien am 31. Januar 1894. Zuerst schien es, dass es für die neue Zeitschrift großes Interesse war, aber schon in der zweiten Hälfte des Jahres 1894 kam es zu großen finanziellen Schwierigkeiten, die die beiden Vertragsparteien zur Abschließung eines neuen Vertrags führten. Eine Änderung erfolgte auch in der Führung der Redaktion, die von Jan Josef Langner übernommen wurde. Der Jahresanfang 1895 entdeckte die wirkliche Tiefe der Finanz- und Organisationskrise. Die erwartete Verbesserung des Blattes, die durch höhere Anzahl von Seiten und durch häufigere Herausgabe unterstützt werden sollte, wurde nicht zur Tat. Die Zeitschrift erschien unregelmäßig, die Abonnenten und Mitarbeiter fielen ab und auch Form, Papier und Druck erfuhren negative Veränderungen. Es fehlten auch nicht die Beschwerden über den Verleger Beaufort. In dieser Situation kam es zu den neuen Handlungen, die zur neuen Bereinigung der Vertragsbeziehungen führen sollten. Deren Ergebnis wurde die Abschließung eines Vertrags mit der Verlagsfirma Jan Otto am 30. November 1895. Der Verleger Otto erwählte den jungen Jurist Josef Gruber als Redakteur der geplanten Zeitschrift Obzor národohospodářský (Nationalökonomische Rundschau), wie das Periodikum auf neu heißen sollte. Er unterzog sich der neuen Aufgabe übererwartend gut. Er bewies allen Zweiflern, dass es möglich war, eine tschechisch geschriebene nationalökonomische Fachzeitschrift auf hohem Niveau herauszugeben. Vom Anfang an musste er sich zwar mit einer Reihe von Schwierigkeiten auseinandersetzen, davon die Finanzprobleme die markantesten und gravierendsten waren, aber es gelang ihm, sie im Ergebnis – in der Zusammenarbeit mit dem Verein für Anregen der Industrie in Böhmen und mit dem Otto-Verlag – zu überwinden. Deren Lösung nahm manche Eingriffe in die Struktur der Zeitschrift an, einschließlich der Beschränkung des Zeitschriftumfangs und der strengen Kontrolle der Ausgaben. Aber auch diese Maßnahmen hätten nicht gereicht, dieses Projekt vor der Pleite zu retten, wenn die zahlreichen Spender zur Hilfe nicht gekommen

wären. In der ersten Reihe muss die Tschechische Akademie genannt werden, die zum langjährigen Sponsor der *Obzor národohospodářský* (Nationalökonomische Rundschau) wurde. Eine besondere Situation erfolgte nach dem Ausbruch des Ersten Weltkriegs, wann die Herausgabe der Zeitschrift eingestellt wurde. Damals erzeugte Gruber gemeinsam mit dem Verleger Otto faktische Courage, als sie trotz des Anfangsverbots die Erneuerung der Redaktionsarbeit erwirkten. Es ist aber die Frage, ob die gewonnene Bewilligung der zuständigen Behörden mit den übermäßigen Zugeständnissen der Zensur nicht war. Dazu kam wieder Mangel an Finanzen und es sank auch drastisch Anzahl von Abonnenten. Am Ende des Jahres 1916 schien es, dass Erlöschen der Zeitschrift unvermeidlich war. Die nächsten Wochen und Monate bestätigten es aber nicht, und so gelang es, eine der ernstesten Krisen in der bisherigen Existenz des Blattes zu überwinden. Die Entstehung des selbständigen tschechoslowakischen Staats errichtete eine ganz neue Realität. Für *Obzor národohospodářský* (Nationalökonomische Rundschau) flossen daraus einige grundsätzlichen Änderungen. In der ersten Reihe war es Aufhebung der Zensur. Begrüßenswert war auch das Anwachsen von Abonnenten. Zu den negativen Folgen des Kriegs und der wirtschaftlichen Nachkriegskrise gehörte auch die Verteuerung von Diensten und des zur Produktion der Presse nötigen Materials. Der Anwachs von Preisen stieg so schnell, dass er indirekt nicht bloß einmal einen Konflikt zwischen J.-Otto-Verlag und Industrieverein (*Jednota průmyslová*) hervorrief. Trotzdem kam es nie zur absoluten Trennung, weil es beide Seiten lange Tradition und die Aussichten auf die bessere Zukunft verpflichteten. Diese Konflikte half auch Gruber zu schlichten. Seine Beihilfe bedeutete meistens eine Kompromisslösung zwischen extrem zugespitzten Standpunkten. Als Gruber am 3. Mai 1925 plötzlich starb, nahm seine dreißigjährige Wirkung in diesem Periodikum Ende. Im Periodikum, das in seiner Zeit großen Einfluss auf die Gestaltung der theoretischen Ausgangspunkte der tschechischen Volkswirtschaft hatte. Die Redaktionsführung übernahm nach ihm František Hodáč, Professor der Volkswirtschaft an der Tschechischen technischen Hochschule in Prag.

Annotation

Concerning the Beginning of the Czech National Economic Press

This study traces the development of the oldest national economic journal in Czech, which began to be published in 1893 under the title „*Nové zprávy*“ (New Reports), and in 1896 received the new title „*Obzor národohospodářský*“ (National Economic Horizon). The author provides a detailed account of the development of the editorial and administrative practice of this journal, its authorial principles, and its readership. The article provides a chronological commentary up to the death of the journal's editor Josef Gruber in 1925.

Vyšetřování členů Národní obce fašistické v únoru 1933

Pavel Baloun

V noci z 21. na 22. ledna 1933 zaútočila skupina členů Národní obce fašistické (N.O.F.)¹ pod vedením bývalého důstojníka čs. armády Ladislava Kobsinka na brněnská kasárna v Židenicích.² O této události bylo napsáno již mnoho,³ avšak vyšetřování funkcionářů N.O.F., které následovalo a jež probíhalo téměř na celém území ČSR, doposud pozornosti badatelů unikalo.⁴ Vzhledem k tomu, že N.O.F. měla na počátku 30. let v jihočeském regionu vcelku silně a stabilní pozice, přirozeně se toto vyšetřování nevyhnulo ani čelným představitelům N.O.F. na jihu Čech.

¹ V české historiografii je všeobecně – až na výjimky – rozšířena zkratka ve tvaru NOF. Většina dochovaných archivních pramenů však užívá zkrácené formy N.O.F. Proto jsem rozhodl přiklonit se spíše k této variantě.

² Seznam útočníků viz Národní archiv (dále NA), fond Prezidium ministerstva vnitra (dále PMV), sign. 225-736-1. Srv. Pejčoch, Ivo: *Židenický puč. Historie a vojenství* 4, 2006, s. 35.

³ Tzv. Židenickému puči se věnovalo velké množství autorů. Od roviny spíše beletristické až po odbornou. Jako zástupce prvně jmenovaného žánru uvádím knihu M. Moulise (Moulis, Miloslav: *Tajné heslo granát*. Praha 1973). Co se týče druhé skupiny, musím jmenovat práce T. Pasáka (Pasák, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999), M. Gregoroviče (Gregorovič, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu*, Praha 1995) a dalších: Blodig, Vojtěch: *Puč v Židenicích a Národní obec fašistická v roce 1933*. *Paginae historiae* 3, 1995, s. 140–160; Holásek, Roman: *Židenický puč*. Diplomová práce FF UK, Praha 1997; Hornová, Hana: *K fašistickému pokusu o puč Židenicích 22. 1. 1933*. *Revue dějin socialismu* 1, 1970, s. 85–102; Klimek, Antonín – Hofman, Petr: *Vítěz, který prohrál*. Praha 1995; Kučera, Bohumil: *Brněnský puč roku 1933 před státním soudem*. *Právněhistorické studie* 21, 1978, s. 85–111; Massowová, Dana: *Národní obec fašistická na Bučovicku za první republiky*. Bakalářská práce FF MU, Brno 2007; Moulis, Miloslav: *Vzestup a pád generála Gajdy*. Třebíč 2000; Pejčoch, Ivo: *Židenický puč*. *Historie a vojenství* 4, 2006, s. 20–36; Výkoupil, Libor: *Fašistický puč na židenická kasárna v roce 1933*. *Forum Brunense* 5, 1993, s. 121–136. Dále viz Gajanová, Alena: *Dvojí tvář. Z historie předmnichovského fašismu*. Praha 1962; Kelly, David: *The Czechs Fascist Movement 1922–1942*. New York 1995.

⁴ Pouze jediná práce věnuje vyšetřování na Strakonicku jistou pozornost: Voldřichová, Kateřina: *Národní obec fašistická v politickém okrese Strakonice v období hospodářské krize (1930–1934)*. Diplomová práce PeF UJEP, Ústí nad Labem 2002. Avšak ku škodě

Jednou z prvních reakcí úředních orgánů v Čechách na Židenický puč bylo vydání přísně důvěrného oběžníku prezidiem Zemského úřadu v Praze dne 25. ledna 1933. Podle tohoto dokumentu „*prostředí, v němž úmysl k zločinnému podniku uzrál, přivoděno bylo vytrvalou a záměrnou agitací vedoucích osob Národní obce fašistické a zejména tím, že řečníci na fašistických schůzích využívají dnešní hospodářské tísně, štvouce soustavně lid k odporu proti dnešnímu vládnímu a hospodářskému zřízení a proti státním činitelům*“. V oběžníku se také nařizuje příslušným úřadům, aby „*v žádném případě nepovolovaly shromáždění pod širým nebem a průvody, o jichž povolení zažádaly osoby organizované v Národní obci fašistické nebo osoby zřejmě tomuto směru oddané, a aby až na další veřejná shromáždění lidu v uzavřených místnostech zmíněnými osobami ohlášená nebraly na vědomí a jich pořádání s ohledem na veřejnou bezpečnost a veřejné blaho bezpodmínečně zakazovaly*“⁵.

Zemský úřad v Praze si však dobře pamatoval situaci z počátku třicátých let (1931–1932), kdy byly projevy N.O.F. úřady také velmi omezeny a fašisté je přesto dokázali obejít pořádáním schůzí důvěrných, o jejichž konání nemuseli dávat vědět úředním orgánům.⁶ Proto bylo příslušným úřadům dále nařizováno postupovat proti těmto schůzím s největší přísností s odkazem na starší oběžníky, zejména dva oběžníky prezidia Zemského úřadu. První, č. 26044 z 9. července 1931, se týkal „*úřední intervence na schůzích N.O.F.*“. Na fašistické schůze měl být vyslán jeden zkušený stenograf nebo dva úředníci, aby se schůze pečlivě a pravdivě zaznamenala. Do té doby se totiž stávalo, že úřední záznamy ze schůzí se neshodovaly se zprávami od informátorů v řadách N.O.F.⁷ Ve druhém oběžníku, č. 131 ze 7. ledna 1932, který se týkal důvěrných schůzí N.O.F., Zemský úřad v Praze nabádal jemu podřízené úřady okresní, aby se nebalily zakrcořit při důvěrných schůzích českých fašistů a pokud někdo z účastníků nebude mít povinnou pozvánku, mohou schůzi rozpustit.⁸

věci se autorka nepokoušela zjistit výsledky celého šetření na území jižních Čech, nýbrž pouze stručně popisuje zásahy Okresního úřadu ve Strakonících v této souvislosti.

⁵ Státní okresní archiv (dále SOKA) České Budějovice, fond Okresní úřad České Budějovice (dále OÚ ČB), presidiální spisy (pres.), kart. 40, oběžník prezidia Zemského úřadu Praha č. 3307 z 25. ledna 1933.

⁶ Těchto schůzí se dle zákona mohli účastnit jen lidé s pozvánkou. Fašisté byli při obcházení formalit úspěšní, protože před vchodem do místnosti, v níž se schůze konala, rozdávali pozvánky. Úřední kontrola si toho občas všimla a následně zmíněné schůze zrušila, aby s jejich svolavateli vedla trestní řízení. Výše trestů se pohybovala v rozmezí několika dnů vězení až po lehkou finanční pokutu. Z jihočeských funkcionářů N.O.F. byli za nepovolené konání důvěrných schůzí souzeni např.: Jan Šimák (z Okresní rady N.O.F. Volyně), Jan Hradský (tamtéž), Josef Vrána (Okresní rada N.O.F. Horažďovice), Miloš Svoboda (tajemník Krajské rady N.O.F. České Budějovice) a další.

⁷ SOKA Písek, OÚ Písek, pres., kart. 57, oběžník prezidia Zemského úřadu Praha č. 131 ze 7. ledna 1932

⁸ SOKA Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 40, oběžník prezidia Zemského úřadu Praha č. 26044 z 9. července 1931.

Hlavní zásah do chodu a činnosti N.O.F. v jižních Čechách provedl až pracovník Policejního ředitelství v Praze policejní rada Miloslav Preininger, který dostal za úkol zahájit v jihočeském regionu šetření s čelními funkcionáři N.O.F. a k ní přidružených organizací, zejména paramilitárních Junáků N.O.F.⁹

Již těsně po vzniku Československé republiky se na Českobudějovicku začala ozývat skupina radikálních nespokojenců-nacionalistů vydávající periodikum *Palcát*. V první polovině dvacátých let zde vznikla odbočka Národního hnutí, tedy organizace, již lze považovat za prapředka N.O.F. Její sílu dokládá vydávání vlastního listu s názvem *Náš cíl*, který byl tištěn v Třeboni. K dalším aktivitám se řadilo vydávání antisemitských brožur a dalších tiskovin. Jejich autorem byl budějovický obchodník J. Cibuzar (později kolaborující s německými okupanty¹⁰), jenž je přibaloval svým zákazníkům ke zboží. Tento muž měl navíc poměrně dobré kontakty s místními představiteli národně demokratické strany.¹¹

V létě 1923 došlo v Českých Budějovicích k ostřejšímu střetu mezi příslušníky Národního hnutí a místními členy Československé strany socialistické. Vyřešil ho až rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích.¹² Ve výše uvedeném roce došlo také k založení místní odbočky Československých fašistů, což byla další z organizací předcházejících založení N.O.F. v březnu 1926.¹³ Pro období od března do června 1926, kdy došlo ke vzniku budějovické Jednoty¹⁴ N.O.F.,¹⁵

⁹ Kořeny fašistických polovojských oddílů lze vystopovat již u hnutí, jež předcházela N.O.F. – Národní hnutí, Červenobílí a Českoslovenští fašisté –, která je od nich zdědila a následně rozšiřovala. Původní název Omladina se po tzv. Sázavské aféře – přepadení vily, v níž pobýval ministerský rada Vorel, skupinou fašistů v srpnu 1927 – změnil na Obranu N.O.F. Na podzim 1931 byla vytvořena organizace Junáků N.O.F., která se v podstatě po půl roce své existence stala terčem policejního vyšetřování. Policejní orgány měly silné podezření, že Junáci N.O.F. mají být v budoucnu určeni k provedení fašistického převratu a za tímto účelem provádějí vojenská cvičení, včetně cvičných střelb. Přes tento tvrdý zásah do struktury celé organizace některé oddíly Junáků N.O.F. vykazovaly známky činnosti až do ledna 1933. NA, PMV, 1925-1930, sign. X/F/3 až X/F/3/1 (225-373 až 378), PMV 1931-1935, sign. X/F/3 – X/F/3/2 (225-727 až 737)..

¹⁰ Jan Cibuzar se v době Protektorátu Čechy a Morava společně s Janem Pavlíkem a Karlem Zajíčkem zapojil do kolaborantské činnosti v rámci Národního říšské kulturní jednoty. Justin, Petr: Čtyři příběhy: kolaboranti před MLŠ v Českých Budějovicích. In: Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006, České Budějovice 2007, s. 83.

¹¹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), T 636/26, pořadací číslo (p. č.) 45.

¹² Dva socialisté byli odsouzeni ke 14 dnům vězení za provokaci na schůzi Národního hnutí pořádané 6. července 1923 v Českých Budějovicích. NA, PMV, sign. 225-50-22.

¹³ Národní republika, 5. 10. 1923, č. 40, s. 2.

¹⁴ Předně je nutné osvětlit organizační strukturu N.O.F.: vrcholným orgánem politického hnutí N.O.F. se v r. 1926 stalo Direktorium. Na nižším stupni organizační sítě stály krajské výbory (později krajské rady) v zásadě kopírující volební kraje a jim podřízené výbory okresní (později okresní rady). Nejmenší jednotku tvořily jednoty, v nichž se počít

se nepodařilo vyhledat informace týkající se činnosti fašistů v jižních Čechách. V témže roce se uvedeně organizaci podařilo zajistit vydávání vlastních novin pod názvem Stráž národa.¹⁶ Rok následující, tj. 1927, přinesl nové rozšíření a rozmach N.O.F. v jihočeském regionu, a proto došlo k ustanovení Krajské rady N.O.F. České Budějovice, která zaštiťovala činnost několika okresních rad a desítek jednot. Pro sledování dalších řádek je podstatné, že pro N.O.F. v krizovém roce 1929 se na postu tajemníka/jednatele tohoto orgánu objevil zaměstnanec státních drah a synovec známého novináře z období druhé republiky J. Scheinosta¹⁷ M. Svoboda.¹⁸ Ve stejné době opustil řady N.O.F. dosavadní čestný krajský náčelník a bývalý kandidát do Národního shromáždění za Ligu proti vázaným kandidátkám C. V. Kříž, aby přešel do Stříbrného Národní ligy.¹⁹

S příchodem M. Svobody do českobudějovické Krajské rady N.O.F. je spojen zpočátku mírný, avšak v důsledku hospodářské krize na zemědělsky orientovaném jihu Čech takřka raketový vzestup sympatií obyvatelstva k fašistům. Jednoty rostly téměř neuvěřitelnou rychlostí i v oblastech, kde dříve N.O.F. nikdy nepůsobila – v politických okresech Týn nad Vltavou a Milevsko. Na konci r. 1932 již pod působnost krajské rady spadalo přibližně 13 okresních rad: České Budějovice, Hluboká nad Vltavou, Horažďovice, Husinec, Lomnice nad Lužnicí, Netolice,

členů až neuvěřitelně lišil – od několika jedinců až po stovky přispěvatelů. Například v rámci Okresní rady N.O.F. Vodňany existovala Jednota N.O.F. Utěšov se sedmi členy a také Jednota N.O.F. Vodňany čítající 120 osob. NA, PMV, sign. 225-373-4 a SOKA Písek, OÚ Písek, pres., kart. 59, seznam jednot patřící k Okresní radě N.O.F. (nedatováno, 1933).

¹⁵ Dne 30. června 1926 byla v Českých Budějovicích konána důvěrná schůze v sále U Hromádků za účasti člena Direktorია N.O.F. J. Tesárka. Do čela budějovické jednoty byl zvolen jistý Roedl a jednatelem se stal V. Mrvka. SOKA Strakonice, f. OÚ Strakonice, pres., kart. 43, opis Situační zprávy Krajské rady N.O.F. pro IX. volební kraj (dále jen situační zpráva) č. 17 (11. května 1931).

¹⁶ Stráž národa vycházela pouze necelý rok. Na její distribuci navázala Krajská rada N.O.F. pro IX. volební kraj České Budějovice sestavováním tzv. situačních zpráv, které obsahovaly pokyny pro jednotlivé jednoty i okresní rady patřící do působnosti Krajské rady N.O.F. České Budějovice; první číslo vyšlo 18. července 1930. V průběhu roku 1932 se jihočeští fašisté usnesli, že obnoví vydávání periodika Stráž národa a různými sbírkami a dary získali peníze na koupi tiskárny. Poté začali s tvorbou listu Český jih, později Fašistický jih. Dne 20. října 1933 byla Krajským soudem v Českých Budějovicích vyslovena přípustnost zastavení různých časopisů, na jejichž seznamu figuroval i Fašistický jih. SOKA České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 41, prezidiální spis č. 44 140 a NA, Prezidium ministerstva vnitra (PMV), sign. 225-734-2.

¹⁷ O J. Scheinostovi viz Bednaříková, Eliška: Český klerofašismus 1924–1939. Bakalářská práce FF UK, Praha 2006; Večeřa, Pavel: Jan Scheinost – prominentní katolický novinář před Národním soudem. In: Marek, Pavel: Osobnost v církvi a politice. Brno 2006, s. 487–502; Rataj, Jan: O autoritativní národní stát. Praha 1997.

¹⁸ SOKA České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 40, opis výslechu M. Svobody z 1. února 1933.

¹⁹ NA, PMV, sign. 225-734-2.

Písek, Strakonice, Trhové Sviny, Třeboň, Týn nad Vltavou, Vodňany a Volyně. V Milevsku byla pro vysokou početnost utvořena nová krajská rada. Jižními Čechám přikládal velký význam i vůdce N.O.F. Radola Gajda²⁰, o čemž svědčí i četnost jeho návštěv.

Rok 1932 však pro N.O.F. přinesl také zvýšenou pozornost úředních a policejních orgánů. Od května se v důsledku oběžníku Zemského úřadu v Praze počala vyšetřovat činnost Junáků N.O.F.,²¹ což postihlo i Krajskou radu N.O.F. České Budějovice, resp. Krajské náčelnictvo Junáků N.O.F. III – České Budějovice.²² V listopadu došlo k úřednímu zastavení činnosti další přidružené organizace Fašistická pomoc, která v sobě soustředila ženy-fašistky v řadách N.O.F.²³ Samozřejmě i to se promítlo do činnosti Krajské rady N.O.F., jejíž sestava na sklonku r. 1932 vypadala následovně:

Náčelník	Václav Panuška
Místonáčelník	Tomáš Janoušek
Tajemník	Miloš Svoboda
Pokladník	Antonín Uhlíř
Za Okresní radu N.O.F. České Budějovice	František Kohout
Za Okresní radu N.O.F. Hluboká nad Vltavou	Josef Jírovec
Za Okresní radu N.O.F. Písek	Theodor Vedam
Za Okresní radu N.O.F. Trhové Sviny	Martin Levý
Za Okresní radu N.O.F. Týn nad Vltavou	Karel Trůbl
Za Okresní radu N.O.F. Vodňany	Josef Princ

²⁰ Radola Gajda (vlastním jménem Rudolf Geidl) sloužil v československých legiích v Rusku. Po válce zastával až do svého odsouzení, degradace a odchodu z armády – tzv. Gajdova aféra – funkci náčelníka Hlavního štábu československé armády. V r. 1927 se stal vůdcem N.O.F. Klimek, Antonín – Hofman, Petr: Vítěz, který prohrál. Praha 1995.

²¹ SOKa Písek, OÚ Písek, pres., kart. 57, oběžník prezidia Zemského úřadu Praha č. 18 466 z 13. května 1932.

²² Zmíněné náčelnictvo Junáků N.O.F. se dále členilo na 12 okresních velitelství: 1 – Horažďovice, 2 – Strakonice, 3 – Volyně, 4 – Prachovice, 5 – Český Krumlov, 6 – Kaplice, 7 – České Budějovice, 8 – Třeboň, 9 – Jindřichův Hradec, 10 – Týn nad Vltavou, 11 – Vodňany a 12 – Písek. Často tato velitelství fungovala jen na papíře a realita byla značně odlišná. Přesto je možné říci, že fašisté v jižních Čechách byli velmi početní a pilně plnili pokyny svých vedoucích představitelů. Jen Okresní náčelnictvo N.O.F. č. 3 – Volyně disponovalo 14 oddíly (1 oddíl = 7 mužů). Pro srovnání: téhož čísla dosahoval počet oddílů z celého brněnského kraje. NA, PZÚ, sign. 207-618-3 a SOKa Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 43, opis rozkazu náčelnictva Junáků N.O.F. ze 13. dubna 1932.

²³ V oběžníku Zemského úřadu v Praze z 26. listopadu 1932 dostaly některé okresní úřady pokyn, aby dopoledne 28. listopadu 1932 zastavily činnost místních organizací Fašistické pomoci. Celý záťah pak zahájila domovní prohlídka v ústředí Fašistické pomoci v Praze. SOKa Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 42, oběžník prezidia Zemského úřadu Praha č. 44 735 z 26. listopadu 1932; NA, Prezidium policejního ředitelství v Praze (PP), 1931-1940, sign. P 85/23; NA, PZÚ, sign. 207-619-2.

Jižní Čechy nebyly jedinou oblastí, kde po Židenickém puči došlo k rozsáhlým domovním prohlídkám, výslechům a zatýkáním. Pokus o puč odstartoval celou plejádu policejních šetření s funkcionáři a členy N.O.F. Ve dnech 23. a 24. ledna 1933 došlo k 20 domovním prohlídkám fašistů v oblasti Moravské Ostravy – obce Moravská Ostrava, Svinov, Mariánské Hory a Kunčice.²⁴ Prohlídkám neunikli ani čelní funkcionáři N.O.F. v Praze a okolí. Zde došlo k rekordním 80 domovním prohlídkám, kde bylo nalezeno i značné množství zbraní nejrůznějšího druhu.²⁵ Policisté samozřejmě monitorovali i činnost N.O.F. na Moravě. Většina českých deníků věnovala pokusu o násilné převzetí moci značnou pozornost – lze říci, že do 30. ledna 1933, kdy se z A. Hitlera stal německý kancléř, plnily zprávy o aktech puče a jeho průběhu titulní strany všech novin bez rozdílu politické příslušnosti.

V takovéto situaci se na jih Čech vypravil téměř specialista na tehdejší české fašisty, v textu několikrát uvedený, policejní rada Miloslav Preininger, který si u členstva N.O.F. postupně vysloužil přezdívku „Československý pilát“. Za jeho výkon při únorovém vyšetřování mu pak jihočeští radikálové věnovali velmi ostrý, útočný článek ve Fašistickém jihu. Aby mohl vůbec vyjít, muselo být redakcí tohoto listu záměrně upraveno jméno na Preminger: „*Pan doktor [policejní rada Preininger] je zuřivý. Rozjíždí se sám po vlastech českých. Celý český stát proměnil se v policejní vyslýchárnu. Vězení se plní. (...) Spokojeně se navrácí do Prahy. Výčitky svědomí sice pálí, ale pan doktor sobě myje ruce v nevinnosti a říká si, co vrchtichvosti* [politici, resp. vládnoucí představitelé] *chtěli, mají!*“²⁶

Podobně se na adresu policejního rady vyjadřovali němečtí nacionální socialisté, kterým se nelíbilo, že se policejní rada výrazně angažoval při vyšetřování jejich „hákenkrojcerských spiknutí proti republice“. Dále také napadali jeho nedávné povýšení na post šéfa zpravodajského oddělení.²⁷ Vzhledem k tomu, že kritika tohoto policejního úředníka přicházela z různých táborů vůči sobě nepřátelských, lze konstatovat, že svou práci pravděpodobně prováděl poctivě a svědomitě.

Dne 1. února 1933 započal M. Preininger svoji pouť po jižních Čechách v Českých Budějovicích domovními prohlídkami u představitelů místní Krajské rady N.O.F., sekretariátu a v redakci listu *Fašistický jih*. V jejich průběhu bylo zjištěno, že v přílehlé obci Plástovice se nedávno ustanovila místní organizace N.O.F. a jeden její člen v obci dokonce vykonává funkci starosty. Policejní rada ihned nařídil v Plástovicích provést domovní prohlídky u 6 zdejších funkcionářů N.O.F., při nichž byl nalezen materiál týkající se činnosti N.O.F. – převážně korespondence s Krajskou radou N.O.F. České Budějovice – a také dva stříelby schopné revolvery. V Českých Budějovicích mezitím probíhaly výsledky s M. Svobodou, V. Panušskou, A. Uhlířem a dalšími členy krajské rady. Ve své zprávě, již Preininger

²⁴ Národní osvobození, 24. 1. 1933, č. 20, s. 2.

²⁵ Národní osvobození, 25. 1. 1933, č. 21, s. 2.

²⁶ SOKA České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 40, opis článku (autor podepsán jako Josef Jasnovidec).

²⁷ NA, PMV, sign. 225-734-2, Der Tag, 26. 1. 1933.

1. února 1933 zaslal na Policejní ředitelství v Praze, také poukazoval na protokol z výslechu předsedy krajské rady V. Panušky, který tvrdil, že v době první světové války byl důvěrným přítelem prezidenta T. G. Masaryka.²⁸ První den bylo vykonáno celkem 14 domovních prohlídek, přičemž pouze dvě z nich se nesetkaly s kladným výsledkem, tedy nálezem zakázaných tiskovin N.O.F., různého materiálu vzniklého činností N.O.F. v dané lokalitě – mimo jiné se našly i písemnosti svědčící o úzkém vztahu budějovických fašistů s pardubickým předákem a bývalým okresním soudcem V. Vážným²⁹ – či nálezem ilegálně držených střelných nebo jiných zbraní.

Následujícího dne 2. února 1933 přikročil M. Preininger k šetření v oblasti Trhových Svinů, kde provedl 7 domovních prohlídek, ve kterých se zaměřil především na činitele Krajské rady N.O.F. Martina Levého. Četníkům se podařilo nalézt i dva revoly. Tímto dnem zároveň policejní rada prozatím ukončil vyšetřování v působnosti českobudějovického Okresního úřadu a rozhodl se, že třetího dne navštíví město Strakonice, kam ho vedly doposud zabavené materiály.³⁰

Ve dnech 1. a 2. února 1933 bylo v Českých Budějovicích, Plástovicích a Trhových Svinech provedeno 21 domovních prohlídek. Z tohoto čísla pouze 3 skončily neúspěchem. Při zbývajících 18 se našlo konkrétně neurčené množství spisového materiálu a 4 revoly včetně 5 ostrých nábojů. Jeden z nich se našel i u starosty Plástovic, který – stejně jako ostatní vlastníci těchto zbraní – nepatřil mezi držitele zbrojního pasu. Výsledky se konaly převážně na Okresním úřadu v Českých Budějovicích, kde došlo k přibližně deseti výsledkům sem předvedených činitelů N.O.F.

Dne 3. února 1933 odvedli četníci spadající pod Okresní četnické velitelství ve Strakonici mnoho práce. Vykonali celkem 26 prohlídek u různých členů a funkcionářů N.O.F. Jejich nález byl obzvláště bohatý na střelné zbraně. Nejvíce se jich našlo u bývalého ruského legionáře J. Hronka, o němž získal M. Preininger hlášení, že svůj domácí zbrojní arzenál, jak lze bez přehánění nazvat jeho domácí sbírku zbraní, půjčoval různým příslušníkům N.O.F. a fašistickým členům střeleckých organizací. Rovněž u bratra bývalého krajského náčelníka Junáků N.O.F. V. Charváta byly nalezeny jak střelné tak chladné zbraně a tím vzniklo podezření, že je mohli mladí Junáci N.O.F. využívat při svém výcviku. Při výsleších bylo také

²⁸ SOKa České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 40, opis hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 1. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

²⁹ NA, Ministerstvo spravedlnosti, Praha (1918-1953), kart. 12, presidiální spis 1307/31. Vojtěch Vážný – koncem dvacátých a počátkem třicátých let význačný fašistický funkcionář z východních Čech, kde pracoval jako okresní soudce – byl rovněž v souvislosti s Židenickým pučem zatčen dne 2. února 1933. Kotyk, Jiří: Kapitoly z dějin českého fašismu v Pardubicích – 18. Část. Zprávy Klubu přátel Pardubicka 6, 2004, č. 6. (dostupné online: <http://www.kpp.iipardubice.cz/1108936089-kapitoly-z-dejin-ceskeho-fasismu-v-pardubicich-18-cast.html> [13. 1. 2009])

³⁰ SOKa České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 40, opis hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 2. února 1933.

zjištěno, že zdejší poštovní zaměstnanec E. Friedl pracující v telefonní centrále „odposlouchával veškeré telefonické rozhovory“ a pokud se týkali fašistů, okamžitě je hlásil přednostovi místního poštovního úřadu a příslušníkovi N.O.F. V. Kömerovi. Dále bylo na strakonickém okresním úřadě vyslechnuto 13 představitelů N.O.F. ze soudních okresů Strakonice a Volyně, kde se vyšetřování také provádělo.³¹

Ani čtvrtý den tvrdé práce neznamenal pro M. Preiningera oddych, spíše naopak. Dne 4. února 1933 bylo provedeno nejvíce – 50 – domovních prohlídek za jediný den šetření v oblasti jižních Čech. Četníci ohledali domy v soudních okresech Strakonice, Volyně a Horažďovice. V porovnání s jinými oblastmi jižních Čech se našlo obrovské množství ilegálně držených zbraní a munice. Policejnímu radovi se rovněž podařilo zabavit cenné dokumenty o činnosti Junáků N.O.F. Vyjadřuje se k nim v části své zprávy, týkající se Židenického puče: „*Za takovýchto okolností [neustálé fašistické agitace] nelze se pak diviti, že pošťvaný venkovský lid jest schopen na rozkaz Vůdce Gajdy nebo jiných fašistických předáků vystoupiti i se zbraní v ruce proti čsl. armádě, bezpečnostním orgánům, aby bylo dosaženo konečného cíle fašismu, tj. nastolení fašistické diktatury.*“³²

Až 5. února 1933 pravděpodobně došlo k odpočinku a načerpání nových sil – snížila se intenzita výsledků a prohlídek. Svědčí o tom také krátké hlášení, které se omezuje na výčet osob, jež byly v tento den vyslechnuty – jednalo se o pět čelných agitátorů N.O.F. v soudním okrese Horažďovice. Ve své zprávě pro nadřízené M. Preininger zmiňuje zejména skutečnost, že fašisté dostávali důvěrné písemné rozkazy, které měli po přečtení spálit. Na základě tohoto faktu řadil N.O.F. mezi ilegální organizace s protistátní činností.³³

Celkové výsledky šetření v politickém okrese Strakonice shrnuje tabulka:

Den	Prohlídky	Výsledky	Pušky + + náboje	Pistole + + náboje	Bodá- ky	Šavle
3. únor 1933	26	13	7 + 202 ³⁴	4 + 105	6	2
4. únor 1933	50	2	5 + 19	6 + 20	1	2
5. únor 1933	0	5	0	0	0	0
Celkem	76	20	12 + 221	10 + 125	7	4

Z výsledků je zřejmé, že členstvo N.O.F. v politickém okrese Strakonice bylo hodně radikální a početné. Počet palných a chladných zbraní – nelegálně držených – lze označit přinejmenším za úctyhodný. Vezme-li se pak ještě v úvahu, že téměř polovinu z nich u sebe přechovával legionář J. Hronek, je výsledek ohromující.

³¹ SOKA Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 43, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 3. února 1933.

³² SOKA Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 43, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 4. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

³³ SOKA Strakonice, OÚ Strakonice, pres., kart. 43, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 5. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

Ve dnech 6. a 7. února 1933 pokračoval M. Preininger ve vyšetřování a soustředil se na činnost N.O.F. v politickém okrese Písek zahrnující soudní okresy Písek, Vodňany a Mirovice. Výsledné číslo domovních prohlídek se zastavilo na 36, z nichž pouze 3 vyzněly naprázdno. Policejní rada byl opět konfrontován s podezřením, že členy střeleckých organizací byli i fašisté, kteří se v nich cvičili ve střelbě. Proto se rozhodl nařídit úřední revizi zbraní Národních gard. U jednoho ze členů oddílu Junáků N.O.F. při domovní prohlídce našel vojenský záznam „o střelbě z pušky, pistole, lehkého kulometu“ a instruktaž o hodu granátem. Na Okresním úřadě v Písku bylo provedeno 21 výsledků členů a hlavně funkcionářů N.O.F.³⁵ Výsledek šetření v politickém okrese Písek opět shrnuje tabulka:

Den	Prohlídky	Výsledky	Pušky + + náboje	Pistole + + náboje	Bodáky
6.–7. únor 1933	36	21	3	2 + 8	1

Následující dva dny, 8. a 9. únor 1933, se dají – se zřetelem k intenzitě úkonů – chápat jako oddechové. Vyšetřující policejní rada se soustředil na členskou základnu N.O.F. v politickém okrese Týn nad Vltavou. Ve své zprávě, odeslané Policejnímu ředitelství v Praze, zejména upozorňoval na činnost místního děkana J. Koubka, který byl fašisty jmenován čestným členem N.O.F.³⁶ Po vykonaných výsledcích se M. Preininger rozhodl podat na dva zdejší činitele N.O.F. trestní oznámení.³⁷ Vyjádřeno v číslech vypadalo šetření ve vltavotýnském okrese takto:

Den	Prohlídky	Výsledky	Pušky + + náboje	Pistole + + náboje	Boxery
8.–9. únor 1933	12	8	1	1 + 5	1

Dalších několik dnů se M. Preininger zdržoval v oblasti Sušicka, jež nepatří do působnosti jihočeského kraje. Okresní rada N.O.F. Sušice sice původně vznikla jako součást Krajské rady N.O.F. České Budějovice, ale po vzestupu fašismu v západních

³⁴ K tomuto počtu je ještě nutné přičíst dalších 115 ostrých nábojů různého určení.

³⁵ SOKA Písek, OÚ Písek, pres., kart. 59, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 7. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

³⁶ SOKA České Budějovice, OÚ Týn nad Vltavou, pres., kart. 17, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 9. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

³⁷ Jedním z nich byl náměstek primátora města Týn nad Vltavou E. Pisinger, jenž se v době Protektorátu Čechy a Morava stal členem kolaborantské organizace Vlajka a po válce byl odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Týně nad Vltavou k trestu smrti a popraven. Nikrmajer, Leoš: Emil Pisinger – portrét vltavotýnského kolaboranta. Výběr 35, 1998, s. 99–102.

Čechách byla vyjmuta z podřízenosti radě a stala se základním kamenem nově vytvořené Krajské rady N.O.F. Plzeň.³⁸ Přesto si neodpustím uvedení několika informací týkajících se tamějšího vyšetřování. V Sušici a přilehlých obcích měli své domovy nejradikálnější členové N.O.F. v jihozápadních Čechách. Mezi známější události patří tvrdý střet mezi fašisty a sociálními demokraty v Čimicích,³⁹ jenž nepatřil mezi ojedinělé případy. Ovšem domovní prohlídky u sušických fašistů prokázaly, že též psali anonymní dopisy určené zdejšími četníkům.⁴⁰ I policejní rada upozorňoval na radikální povahu příslušníků fašistického hnutí na Sušicku, kteří „*se nelekají toho nejhoršího a trestuhodného činu při provedení svých nekalých záměrů*“.⁴¹

Posledním počinem M. Preiningera na jihu Čech byly dodatečné domovní prohlídky u funkcionářů Krajské rady N.O.F. České Budějovice a Okresní rady N.O.F. Strakonice, které četníci vykonali ve dnech 15. (Strakonicko) a 16. (České Budějovice) února 1933. V jejich důsledku nechal policejní rada zatknout 5 členů

³⁸ Okresní rada N.O.F. v Sušici vznikla 2. března 1931 a do své podřízenosti získala dosavadní jednoty vzniklé na území sušického politického okresu. Dne 1. srpna 1931 pak definitivně přešla pod vedení Krajské rady N.O.F. Plzeň. Výsledky sušických činovníků N.O.F. však toto popírají. Zdejší fašisté totiž o sobě tvrdili, že jsou podřízeni přímo R. Gajdovi a nikoli zmiňované západočeské krajské radě. NA, PMV, sign. 225-734-2.

³⁹ Dne 12. března 1932 se v Čimicích – několik kilometrů od Sušice – konala veřejná schůze Československé sociálně demokratické strany dělnické za účasti poslance Národního shromáždění ČSR Vojty Beneše. Vše mělo probíhat v poklidné atmosféře; o schůzi se ale několik dní předem doslechli členové Okresní rady N.O.F. a nařídili svému oddílu Junáků, aby „*jejich [sociálně demokratické] křovácké útoky na fašisty*“ zlomil. Zvolili vyzkoušenou taktiku: nebylo to poprvé, co se fašisté z jihozápadu Čech pokoušeli napadnout poslance – Rudolf Beran se stal terčem dokonce několikrát. Několik hodin před schůzí nenápadně zaujali v sálu výhodné pozice a čekali. Večer začala schůze sociálních demokratů. Zdejší fašističtí funkcionáři Junáků N.O.F. mezitím seděli na pečlivě vybraných místech. Schůze zpočátku probíhala v poklidu. Avšak v závěru začali sociální demokraté zpívat *Práci čest*, na což fašisté ihned odpověděli pískotem a zpěvem jejich hymny – písně *Hej Slované*. Poté se začali lidé zvedat a odcházet. To ale byl impuls pro krajského náčelníka Junáků N.O.F. pro plzeňský kraj, legionáře a starostu obce Zichovice v jedné osobě F. Kojzara, který se zvedl a mrštíval svou pivní sklenici přímo do davu. Na jeho pokyn se přidali další – okresní náčelník Junáků A. Kadlec a náčelníci jednotlivých oddílů. Kromě pivních sklenic létaly vzduchem i tácky, a tak se většina návštěvníků snažila přirozeně zachránit úprkem ze sálu, kde zůstal ležet těžce zraněný dělník. Vojta Beneš okamžitě zavolal sušické četníky a celá událost skončila zatčením útočníků, jejich následnou vazbou a zaslouženým trestem. NA, PP,1931-1940, sign. P 85/11.

⁴⁰ Pro dokreslení cituji jeden z několika výhrůžných dopisů: „*Nevyšímej se fašistů! Ortel nad Vámi je hotov. Vodpráskneme Vás. Nám neuniknete. Zlomíme Vám vaz. Vraha ze Žihobce jste nevyšťourali. Na fašisty jste se vytáh. Ať Vás nikde není vidět venku. Pomstíme se Vám. V knize jste už zapsán. Už se to o Vás ví, jaký jste mizera. Zpravodajství*“ NA, PMV, sign. 225-734-2.

⁴¹ Tamtéž.

krajské rady: J. Jírovce, F. Kohouta, F. Krále, M. Svobodu a A. Uhlře. Jmenované dodal do soudní vazby u Krajského soudu v Českých Budějovicích. Následovala trestní oznámení a návrh na uvalení řádné vyšetřovací vazby.⁴²

Celé vyšetřování pak velmi tvrdě zasáhlo a omezilo činnost N.O.F. v jihočeském regionu. Některé pikantní události se staly i terčem novinových článků, z nichž zejména národně socialistický tisk žádal zakázání fašistických organizací v oblasti Netolicka a jinde.⁴³ Také vysoké množství domovních prohlídek v oblasti Volyňska tehdejší deníky reflektovaly, přičemž poukazovaly na skutečnost, že v těchto místech se členové N.O.F. rekrutovali především z úředníků a jiných státních zaměstnanců.⁴⁴ Poměrně překvapující reakce na vyšetřování sušických radikálů vyšla v katolických *Lidových listech* 14. února 1933: „Zdá se, že na okraji přísných opatření státní správy bují denunciantství, místní nenávisť a šplhounství, které úřadům označuje za fašistu každého nepohodlného a nenáviděného člověka.“⁴⁵ Celý článek je nepřímo namířen proti okresnímu hejtmánovi Bočkovi ze Strakonice, který vůči fašistům a jejich pomáhačům či sympatizantům – nejvíce z řad národní demokracie – vždy postupoval naprosto nekompromisně, čímž se v jejich očích stal ztělesněním všeho zlého. Nejvíce pozornosti však na stránkách novin získali činitelé Krajské rady N.O.F. České Budějovice.⁴⁶ Regionální tiskoviny pak specifikovaly další podrobnosti týkající se činnosti jihočeských fašistů.⁴⁷

Konečné výsledky cesty M. Preiningera vypadají následovně:

Politický okres	Domovní prohlídky	Výsledky	Pušky + + náboje	Pistole + + náboje	Chladné zbraně
České Budějovice	21	10	0	4 + 5	0
Strakonice	86	20	12 + 221 ⁴⁸	10 + 125	13 ⁴⁹
Písek	36	21	3 ⁵⁰	2 + 8	1
Týn nad Vltavou	12	8	1	1 + 5	1
celkem	155	59	15 + 221	17 + 143	15

⁴² SOkA České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 40, hlášení M. Preiningera adresované Policejnímu ředitelství v Praze ze dne 16. února 1933 a NA, PMV, sign. 225-734-2.

⁴³ Národní osvobození, 4. 2. 1933, č. 31, s. 3.

⁴⁴ Národní osvobození, 9. 2. 1933, č. 36, s. 3.

⁴⁵ NA, PMV, sign. 225-734-2; Lidové listy, 14. února 1933.

⁴⁶ Národní osvobození, 10. 2. 1933, č. 37, s. 2.

⁴⁷ Například lednová a únorová čísla Jihočecha či Jihočeských listů pravidelně přinášela zpravodajství ohledně policejního šetření.

⁴⁸ Viz poznámka 33.

⁴⁹ Číslo obsahuje 7 bodáků, 4 šavle, 1 boxer a 1 dýku.

⁵⁰ V Písku byla dále nalezena 1 ilegálně držená poškozená puška.

Z tabulky zřetelně vyplývá, že jihočeští fašisté byli značně ozbrojeni – celkem se u nich zabavilo 32 střelných zbraní s 479 náboji. To je dokonce větší počet, než s jakým se fašisté odhodlali k přepadení brněnských kasáren. Otázkou zůstává k jakému účelu se tyto zbraně využívaly. Jednou z možných variant by mohl být výcvik místních oddílů Junáků N.O.F., ale žádné důkazy se nenašly.

Dosavadní čilá aktivita Krajské rady N.O.F. České Budějovice byla ochromena. O její oživení se postaral až vznik místních výborů Národní fronty – radikální nacionalistické organizace vedené vysokoškolským profesorem Františkem Marešem. Ve dnech 22. a 30. dubna 1934 se konaly dvě ustanovující schůze organizačního výboru Národní fronty v Českých Budějovicích za přítomnosti R. Gajdy. Vytvořený výbor sestával z bývalých vyšetřovaných činitelů N.O.F. a dalších osob: J. Jírovec, J. Buštýř, M. Levý, M. Trnka (budoucí poslanec Národního shromáždění ČSR za N.O.F.), M. Svoboda⁵¹, F. Král, A. Uhlíř, E. Kouba, E. Novák a jistý Nováček.⁵²

V budoucnu se však N.O.F. od Národní fronty odloučila a při volbách do poslanecké sněmovny v r. 1935 vytvořila samostatnou kandidátní listinu. Volby přinesly N.O.F. nečekaný úspěch v podobě 2% hlasů voličů a tím i zisk 6 mandátů. Za oblast jižních Čech se novým poslancem stal zmíněný M. Trnka, který se jako jihočeský vedoucí přidružené organizace Hospodářská svépomoc soustředil na hospodářské a sociální otázky. Během dvou let tedy N.O.F. nejen opět obnovila svou činnost na území jižních Čech, ale dokonce se jí zde podařilo obdržet rekordní počet hlasů ve volbách, což ukazuje s jakou pružností a odhodlaností pracovalo vedení Krajské rady N.O.F. České Budějovice. Ostatně radikálnost místních fašistů odhaluje i jejich činnost v době tzv. druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava.⁵³

Policejní šetření, které vedl M. Preininger, obsahuje mnohé badateli dosud málo oceňované informace. Často se úřední orgány o existenci jednot N.O.F. v daném prostoru dozvěděly až prostřednictvím tohoto šetření, proto jsou materiály získané při domovních prohlídkách u českých fašistů velmi důležitým pramenem informací. Také výsledky řadového členstva i funkcionářů N.O.F., ze kterých se lze dozvědět motivační důvody jedinců pro vstup do N.O.F., představují podstatný zdroj k poznání činnosti marginálních opozičních proudů v Československu.

⁵¹ Bývalý vůdce Krajské rady N.O.F. České Budějovice M. Svoboda byl za svou aktivitu ve fašistické organizaci propuštěn ze zaměstnání „bez nároku na zaopatřovací platy“, když se jeho jednáním zabýval v červnu 1933 „disciplinární sbor I. instance u ředitelství státních drah v Plzni“. Archiv Národního muzea, fond Václav Choc, kart. 9, výstřižek z listu Hraničář (orgán Národní jednoty severočeské), článek „Min. železnic hlásí novou praksi?“ (nedatováno, 1933).

⁵² SOKA České Budějovice, OÚ ČB, pres., kart. 42, hlášení Městského policejního úřadu České Budějovice z 2. května 1934.

⁵³ Nikrmajer, Leoš: České fašistické hnutí v Českých Budějovicích. Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 217–236.

Zusammenfassung

Die Untersuchung der Mitglieder der Národní obec fašistická (Nationalen Faschistischen Gemeinde) im Februar 1933

Der Artikel behandelt die Teilfolgen des Židenicer Putsches – die polizeiliche Untersuchung auf dem Gebiet Südböhmens im Februar 1933, die der Polizeibeamte Preininger leitete. Der Autor geht aus dem im Nationalarchiv und in den südböhmischen Bezirksarchiven bewahrten Material aus und ergänzt es mit den Informationen aus der zeitgemäßen Tagpresse. Seine Aufmerksamkeit widmet er vor allem dem Durchlauf und den Ergebnissen der einzelnen Untersuchungen, die aus den Hausdurchsuchungen und Anhörungen der Funktionäre der Nationalen Faschistischen Gemeinde in der gegebenen Lokalität bestand. Auf Grund deren wurden die Übersichtstabellen eingerichtet und es ging zu Tage aus, dass die Faschisten eine Menge von unzulässigen Waffen im Besitz hatten. In der Einleitung beschreibt der Autor ausführlich die Entstehung und nachfolgende Tätigkeit der faschistischen Organisationen im Region im gesamtstaatlichen Zusammenhang. Zum Schluss widmet er seine Aufmerksamkeit der nächsten politischen Richtung der Nationalen Faschistischen Gemeinde und bestrebt sich festzusetzen, was für Auswirkung die genannte Untersuchung auf die Mitgliederbasis hatte.

Annotation

The Police Investigation into the Members of the „Národní obec fašistická“ („National Association of Fascists“) in February 1933

The author provides a detailed account of the police investigation into persons from the region of south Bohemia who were members of the „Národní obec fašistická“ („National Association of Fascists“) in the period after the attack on the Židenice barracks in January 1933.

Seznam ctihodných piaristů z roku 1710

Václav Bartůšek

Catalogus venerabilium servorum Dei Religionis Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum. Ab eius Instituti primordio, scilicet anno MDXCVII.; usque ad haec tempora An. Sal. MDCCX. – tak zní plné záhlaví zajímavého dokumentu uloženého dodnes ve fondech Národního archivu. Tento drobný tisk na jednolistu papíru zhruba o velikosti formátu A3 byl vytištěn v roce 1710 v apoštolské komoře v Římě. Byl zřejmě rozeslán do kolejí v sídlech všech provincií piaristického řádu, které tehdy existovaly, a možná i jinam do dalších významných řádových center, kde působila řádová studia nebo noviciáty, protože tehdejší řádový generál P. Jan Chrysostomus Salistri a S. Paolo (*4. 5. 1654 Florencie, †10. 12. 1717 Řím) považoval tento seznam za jeden ze základních podkladů pro možnost zahájení procesů blahověčení a pak i svatořečení některých významných, zejména zakládajících, příslušníků piaristického řádu. O to se snažili stejně i jeho předchůdci a následovníci v době, kdy piaristé ještě žádného řádového svatého ani blahoslaveného člena řádu neměli. Výtisk, který je zde k dispozici, byl chován v piaristickém archivu koleje v Lipníku nad Bečvou na Moravě, odtud snad přešel do archivu již česko-moravsko-slezské piaristické provincie, který byl nakonec umístěn v piaristické koleji v Praze na Novém Městě, a dodnes se dochoval v Národním archivu. Podívejme se, jaký byl význam tohoto dokumentu ve vývoji piaristického řádu a zda má vůbec nějaký význam se podrobněji tímto poměrně nevelkým soupisem ještě v současné době zabývat?

Exemplář katalogu ctihodných piaristů pro provincii se tedy asi nezachoval v provinčním archivu provincie piaristů v Mikulově, ale byl do fondu doplněn z materiálů z piaristické koleje v Lipníku nad Bečvou a uložen mezi personálními seznamy z konce 18. až poloviny třicátých let 19. století.¹ Seznam obsahuje celkem 52 jmen členů piaristického řádu, většinou z dob jeho počátků a z řad jeho zakladatelů a nejstarších členů, kterým měla být přiznána úcta jako ctihodným mužům při řádových bohoslužbách a jejichž úctu bylo třeba šířit nejen mezi piaristy, ale i mezi širokou veřejností v oblastech, kde piaristický řád působil ve svých kolejích a školách při nich, případně i ve farnostech řádových inkorporovaných far a při dalším kulturním a osvětovém působení řádu mezi lidem.

¹ NA, fond Řád piaristů, Seznamy členů řádu (tisk) 1772–1835, kart. 28; Seznamy členů řádu (tisk) 1836–1840,

U každého z těchto ctihodných piaristů, kteří žili, působili a zemřeli v pověsti svatosti, bylo uvedeno v plném rozsahu řádové jméno, zda šlo o kněze (pater P.) nebo o bratra laika, který zajišťoval běžný provoz příslušné piaristické koleje (tzv. frater operarius F.), jméno rodiny, ze které dotčený piarista pocházel, a název místa, kde se narodil, případně i jeho zařazení do určitého regionu nebo diecéze, místo a přesné datum úmrtí a věk, jakého se zde uvedený piarista dožil, případně i stručně další, z hlediska slavení jako ctihodného a pro případnou beatifikaci nebo svatořečení vhodné a důležité údaje o zde uvedených řeholnicích. Všechny údaje o ctihodných piaristech byly vytištěny stejným typem písma ve třech svislých sloupcích pod nadpisem a vínětkou s piaristickým znakem a celá stránka je kolem orámována tiskařskou ozdobnou lištou s barokním ornamentem.

Jako první tady byl zapsán zakladatel piaristického řádu a jeho nejznámější člen vůbec Josef Kalasanský a Matre Dei (*1557 Petralta de la Sal, †25. 8. 1648 Řím). Pro úplnost je třeba připomenout také ostatní členy řádu, alespoň uvedením řeholních jmen, tak jak v dokumentu následují, a jejich nejdostupnější základní životní data, sestavená do tabulky *Přehled ctihodných členů piaristického řádu* v příloze této studie. V poznámkách pod čarou jsou v článku uvedeny odkazy na literaturu nejen z období 18. století, na jehož začátku již podle něho za ctihodné považovali, ale i v piaristické encyklopedii z nedávné doby, kdy stále ještě trvalo mnohdy povědomí o jejich životě ve svatosti, které u většiny z nich pocítujeme až do současnosti.² Z konce 18. století se pak jednalo v některých případech také o odkazy v Schallerově biografii³ a v tehdejší řádové piaristické literatuře z 1. poloviny 18. století o odkazy v díle piaristy P. Daniela Podgorsberga (Podhorského, Unterberga) a S. Francisco (*1. 4. 1677 Laibach, †21. 1. 1766 Stará Voda).⁴ Odkazy na nejdůležitější literaturu jsou připojeny i ve sloupci č. 5 tabulky v příloze, pouze však z poznámky 1–4 článku.

V souvislosti s datací dokumentu na začátek 18. století, kdy se asi musel dokument vydaný v roce 1710 postupně utvářet, se otevírá možnost podrobněji si připomenout okolnosti i případné možnosti jeho vzniku. Je možné vůbec odvodit, proč právě mohl dokument takového charakteru tehdy vzniknout a s jakými

² Srv. Diccionario enciclopédico escolapio II. Biografías de escolapios. Salamanca 1983, 589 s. (dále DENES II.). Poznámka je ve sloupci č. 5 v příloze. Jde o číslo poznámky/strana, např. 2/117–124=DENES II, s. 117–124.

³ Schaller, Josef: Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der Frommen Schulen, die sich durch ihr Talent und besondere verdienste um die Literatur und Wissenschaften von der Errichtung dieses Institutes bis auf gegenwärtige Zeiten vorzüglich ausgezeichnet haben. Praha 1799, [9], VIII, 178 s.

⁴ Srv. P. Daniel Podgorsberg a S. Francisco: Kurtzer Begriff von Ursprung und Aufgenommen dess vor hundert Jahren An. 1617. von Päbstlichen Stuhl zu Rom approbierten löblichen Ordens/ Clericorum Regular: Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum . Das ist : Der Regulierten armen Geistlichen der Mutter Gottes die fromme Schulen genannt. Samt einer kurtzen Lebens=Beschreibung des Heiligmässigen Stifters Josephi Calasanciy a Matre Dei und seiner ersten Gesselen. Augsburg 1732.

historickými událostmi ve vývoji piaristického řádu vlastně souvisel. Snahy o uctívání prvních řádových členů a jejich příznivců za ctihodné, případně později prohlášení za blahoslavené i svaté, se začaly asi již projevovat za života Josefa Kalasanského, který byl zakladatelem a prvním generálem řádu a na konci jehož funkčního období došlo od března 1646 k vleklé řádové krizi se snížením piaristického řádu papežem Inocencem X. na pouhou oratoriánskou kongregaci bez možnosti přijímat do svých řad nové členy. Pro piaristický řád nepříznivé období skončilo až po roce 1657 za papeže Alexandra VIII. Nakonec celý tento proces ukončil teprve až papež Kliment XI., který dne 23. 1. 1669 ustanovil piaristy znovu jako řád bulou *Ex iniuncto Nobis* obnovil jejich slavnostní řádové sliby a vrátil jim všechna privilegia udělená řádu svým někdejší předchůdcem Řehořem XV. v roce 1621.⁵ Snahy o uctívání některých zemřelých členů řádu jako ctihodných s vyhlídkou na případnou beatifikaci nebo kanonizaci však trvaly i v této pro zavržený piaristický řád tolik těžké době. Po smrti jeho zakladatele Josefa Kalasanského 25. srpna 1648 se velmi brzy projevila i snaha o jeho kanonizaci, která se nakonec v tomto směru stala jakousi vůdčí silou, k níž se pochopitelně postupně vázaly i další kauzy pro případné svatořečení, blahoslavení nebo vznik pověsti ctihodnosti některých významných členů piaristického řádu po celou dobu zbývajících vývoje piaristického řádu v celé 2. polovině 17. století. Tento proces byl jedním z podnětů, které jistě přispěly nemalou měrou k rozvoji piaristického výtvarného umění a řádové literatury, obzvláště memoárové a historické. Vzorem pro širší historizující pojetí psaní řeholní kroniky bylo zejména pro řády řeholních kleriků dílo známého církevního historika a knihovníka kardinála Cesara Baronia (*30. 10. 1537 Sora, †30. 6. 1607 Řím), významného oratoriána a pobočníka sv. Filipa Neri, který byl nedávno (v roce 2007) blahoslaven papežem Benediktem XVI.⁶ Odtud tehdy asi začal vznikat i řádový historismus, který se vracel k oslavám počátků piaristického řádu i k činnosti jejího zakladatele velmi bohatě zdokumentované v jeho korespondenci, zejména z jihozápadní a střední Evropy.⁷ Podněty se odrážely také v konstitucích piaristického řádu připravených v roce 1621 a dotvořených zhruba o rok později, což bylo vlastně jediné dílo zakladatele řádu, které ovšem bylo pravidelně vždy po třech letech aktualizováno

⁵ Bartůšek, Václav a kol.: *Piaristé Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov 1995, s. 87–99, zvl. s. 31.

⁶ Edoardo Aldo Cerato dell' Oratorio, Nel IV centenario del ven. Card. Cesare Baronio discepolo e primo successore di S. Filippo Neri. Roma 2007, 46 s.; Russo, Teresa: Le casaromane di Cesare Baronio. In: *La Vallicella. Notiziario della Chiesa Parochiale di Santa Maria in Vallicella (Chiesa Nova)*. IV/22, luglio/ settembre 2007; Bartůšek, Václav: *Piaristická analistika a historiografie a koleje v Benešově v první polovině 18. století*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka (dále SVPP) 48, 2008, s. 125–161, zvl. 128 a 129.

⁷ Srv. Sántha, G.(ed.): *Epistulae ad S. Iosephum Calasantium ex Europa centrali 1625–1648*. Romae 1969, 1262 s.; Sántha, G.(ed.): *Epistulae ad S. Iosephum Calasantium ex Hispania et Italia 1616–1648*. I., II. Romae 1972, 2291 s. Korespondenci příslušných ctihodných piaristů lze snadno najít podle obsahu.

svěžími názory ze zasedání řádových generálních kapitul. Velmi podnětné byly také myšlenky dalších piaristů, zejména Pietra Casaniho a Gliceria Landrianiho, které výrazným způsobem formulovaly počáteční vývoj řádové spirituality. Ty byly často, zejména u Pietra Casaniho vyjádřeny literární formou. Podobně ovšem na myšlenkový vývoj piaristů působily přes uvedené osobnosti také podněty z jiných řádů např. zejména z okruhu františkánské spirituality, bosých karmelitánů nebo takových svatých jako byl sv. Karel Boromejský, jako tomu bylo v této době i u jiných řádů, kongregací a dalších řeholních společenství, které vznikaly v této době. Nakonec zde byl ještě také důvod zcela praktický – zachycení a zpracování archivních materiálů řádu jako doklad jeho kulturního, ale i hospodářského vývoje, který pomáhal vlastně udržovat nejen kulturní úroveň řádu, ale i jeho hospodaření, což bylo při zajišťování pravidelného chodu řádových škol při jednotlivých kolejích nezbytnou podmínkou existence řádu.⁸

Tato situace vyústila tím, že na konci 17. století odešel do Říma pracovat významný piarista z Moravy P. Bernard Bartlík a S. Philippo Nerio (*13. 2. 1646 Strážnice, †20. 7. 1716 Lipník nad Bečvou), asistentem generála v Římě byl v l. 1700–1706, provinciálem provincie Germánie v l. 1706–1709.⁹ Bartlík odešel z Říma 16. května roku 1706, tedy zhruba necelý měsíc před jmenováním nového generála P. Joanna Chrysostoma Salistri a S. Paulo (*4. 3. 1654 Florencie, †10. 12. 1717 Řím, desátý řádový piaristický generál 1706–1712).¹⁰ Ten si zvolil jiné asistenty. Naskytá se otázka, zda se ještě Bartlík zabýval v tomto římském období dlouhém zhruba 29 měsíců ještě nějakou kulturní činností. Věnoval se jednak asi opisování svých děl. To prováděl podle originálu, který pak zanechal spolu s přípravnými materiály, a několika nedokončenými opisy tohoto díla v řádovém archivu piaristů v domě u sv. Pantaleona v Římě pod názvem *Annales Scholarum Piarum*.¹¹ Nejméně jeden z opisů si pak asi odvezl i s sebou domů na Moravu do

⁸ Srv. nejnověji: Bartůšek, Václav: *Piaristická analistika a historiografie a kolej v Benešově v první polovině 18. století*. SVPP 48, 2008, s. 125–161.

⁹ DENES II., s. 80, heslo Bartlík Bernardo. Srv. též nověji encyklopedické heslo Václava Bartůška In: *Biografický slovník českých zemí*. Praha 2005, seš. 2, s. 232; Bartůšek, Václav: Bernard Bartlík (1646–1716) – nejstarší strážnický historik a významný piarista. In: *Okolo Strážnice. Sborník městského muzea ve Strážnici 2009*, s. 47–60; edice – Bartlík, Bernard: *Annales ordinis nostri. Ephemerides Calasanctianae* (dále EC) 1932–1958 a *Archivum Scholarum Piarum* (ASP) 1, 1977 – 5, 1979.

¹⁰ DENES II., s. 487 a 488.

¹¹ Picanyol Leodegarius: *Inventarium magni tabularii ordinis Scholarum Piarum*. Romae 1937, 80 s. (dále *Inventarium magni tabularii*...); Později byl vydán k inventáři doplněk Vilá Palá, Claudio: *Tabularium generale Scholarum Piarum, tria nova regesta*. Romae 1977, 82 s. Inventáře chované v generálním archivu jsou ještě doplňovány strojepisně nedavno došlo i k jejich úpravě srv. Bartůšek, Václav: *Generální archiv piaristů v Římě*. Archivní časopis 50, 2000, s. 89–93. Všechny prameny obsahuje *Inventarium magni tabularii*... ve složce *Historia - bibliographia* (dále Hist.- Bibl. N...) N 19. - *Annales Scholarum Piarum* auctore P. Bernardo Bartlík a S. Philipo Nerio, Assistente Generali.

Mikulova a do provincie Germanie, kam došel již v první polovině června roku 1706, a to do Vídně, a uložil ho pak v archivu piaristické provincie Germania v Mikulově na Moravě.¹² Dále je doloženo, že se zabýval výkladem řádových pravidel, jak dokazují např. dva autografy z piaristického archivu v Římě z roku 1704 a 1705, které se týkají objasnění a výkladu nejsložitějších míst v řádových konstitucích.¹³ Provedl také soupis řádových fundací jednotlivých piaristických kolejí a nadací řádu do roku 1634.¹⁴ Lze tedy konstatovat, že při Bartlíkově odchodu z Říma byla podmínka dokonalého zmapování historie piaristického řádu splněna a vytvořil se tak vlastně předpoklad pro poměrně dobře kvalifikované vyhledávání významných členů řádu, u nichž by bylo možné zahájit jednání v kauze jejich svatořečení, blahorečení i případném zdůraznění pověsti jejich ctihodnosti.

Jak se zdá, vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo zatím najít žádného přímého významnějšího pokračovatele díla P. Bernarda Bartlíka a S. Philipo Nerio v Římě, vznikla asi paradoxní situace v tom směru, že vlastně jakási historická a historiografická škola kolem centrální kroniky se začala spíše utvářet v českých zemích z rektorů, pověřených psaním análů jednotlivých piaristických kolejí existujících a působících v 1. třetině 18. století v českých zemích. Zde se P. Bernard Bartlík opravdu nemusel ani velmi v případě zadávání opisů svého hlavního historického díla namáhat. O jeho kronikářské zpracování dějin celého piaristického řádu do roku 1669 projevíli představitelé jednotlivých českých, moravských i rakouských piaristických kolejí aktivní zájem a sami se přihlašovali, když v nich provinciál P. Bernard Bartlík vykonával pravidelnou roční (nebo půlroční) kanonickou vizitaci. Vzniklo tak několik opisů tohoto, později i tiskem vydaného díla, které se dochovaly dodnes. Samotné Bartlíkovy analý byly v průběhu 20. století vydány v Římě jako kritická edice. Text této poměrně rozsáhlé kroniky většinou opisovali mladí klerici, kteří si doplňovali v řádových učilištích své filologické, filozofické i teologické vzdělání. Opisy Bartlíkových análů z piaristické koleje v Mikulově (možná i pro potřeby provincie) i z dalších míst, kde u nás působil piaristických kolejích je možné proto několikrát najít zejména ve fondech Národního archivu nebo Moravského zemského archivu v Brně. Někdy vznikaly i docela zajímavé výtahy z této kroniky, jako např. za rektora P. Daniela Blodiga a S. Carolo v Litomyšli mezi lety 1711–1715¹⁵. Jako poslední v tomto směru vznikl v letech 1717

Opus manuscriptum Historiam totius Ordinis complectens usque ad annum 1669. Volumen praestantissimum a N 21. Specimen Annalium (Nonnulla fragmenta) P. Bernardi Bartlik. Manuscriptum originale.

¹² NA, ŘPi, provincie, Pamětní kniha sv. 1. Annalium religionis clericorum regulsrrium pauperum Matris Dei scholarum piarum 1597–1669, kn. 1.

¹³ Generální archiv piaristů v Římě (dále GA), Hist.-Bibl., N.

¹⁴ GA, Hist.-Bibl., N. 2. Narratio foundationis Scholarum Piarum earumque progressus ad annum 1634 cum accessionibus a P. Bernardo Bartlik a S. Philipo Nerio factis Manuscriptum.

¹⁵ Piaristická knihovna Litomyšl, rkp. č. B VII 150, 27 l. bez titulního listu.

a 1718, tedy již po smrti autora, opis generálních řádových analů v piaristické koleji v Benešově. Jeho autorem byl mladý klerik, později vysvěcený na kněze, a řádový učitel (později P.) Crispinus Duscher a Matre Dei (*17. 9. 1691 Třeboň, †10. 1. 1764 Příbor), který zde začal učit na elementární škole. Oproti pouhému opsání jako v jiných kolejích byly tyto anály dokonce ilustrovány, avšak podle nedokončených maleb v textu a vynechaných stránek je možno usuzovat na to, že jejich ilustrační výzdoba nebyla po opisu dokončena. Mohl a měl ji tedy provádět asi jiný, výtvarně nadaný piarista.¹⁶

Sepsání centrální historie piaristického řádu se zde stalo i podnětem ke vzniku celé jedné větve piaristické analistiky, kterou zde reprezentovali ti nejvýznamnější rektori z většiny piaristických kolejí, které tehdy v tomto regionu působili. Je třeba ovšem připomenout, že teprve od této doby začaly být systematicky zpracovávány kroniky jednotlivých kolejí. Počátky takové historické, zejména analistické tvorby bývají často nelehké a spojeny s mnohými obtížemi a záležitostmi na osobnostech v čele jednotlivých kolejí, jejich dovednostech a schopnostech. V Čechách se asi nejdříve začala psát již kronika v piaristické koleji v Litomyšli, která se časem rozrostla do úctyhodných rozměrů. V 1. třetině 18. století pak zde ještě vycházely z Bartlíkova díla piaristické kroniky z Kosmonos, kde určitě psal P. Tobiaš Thomas Jelínek a S. Elia (*19. 2. 1668 Litomyšl, †16. 5. 1720 Rychnov nad Kněžnou),¹⁷ ve Slaném, které psali P. Tobiaš Thomas Jelínek a S. Elia (*19. 2. 1668 Litomyšl, †16. 5. 1720 Rychnov nad Kněžnou) a P. Theophilus Cimmermann (též Zimmermann) a S. Amando (*31. 12. 1671 Kladno, †8. 5. 1716 Slaný) a v Benešově, kde psali kroniku rektori P. Aegidius Hecht a S. Ferdinando (*8. 2. 1664 Lipník n. B., †5. 10. 1726 Kroměříž) a P. Eugenius Sebastiani z Častolovic a Matre Dei (*28. 2. 1681 Chrudim, †25. 3. Benešov 1762). Na ně navazovali jejich žáci hlavně P. Jeremiáš Soudný a Matre Dolorosa (*2. 10. 1702 Benešov, †19. 3. 1768

¹⁶ SOkA Benešov, fond Gymnázium Benešov, Annales Scholarum piarum ab anno Christi 1597 usque ad annum 1669 inclusive, quos P. Bernardus a. S. Philippo Nerio, Moravus Strasnicensis, quo assistens Romae degens, compilavit, tum finito sui praefati muneris tempore inde provinciam reversus ac Germaniae Praepositus promulgatus. Anno 1706 summarum scriptos Lipnitium misit. Ubi a novitiis in plure exemplaria exarati per domos provinciae sunt dispersi. Hic Beneschovii eodem ex quondam tali exemplari non nullis erroribus sanctae ipsimet hujus domus rector actualis P. Ludovicus a S. Agatha, Silesius Odrensis, deposuit anno 1717 et 1718; Srv.: Bombera, Jan: První piaristé v Podolinci. In: Návrat k prameňom. Zborník štúdií k 350. výročiu príchodu piaristov na Slovensko. Ed. Pavol Kollár, Prievidza 1992 (ďalej NKP), s. 59; srv. též Bartůšek, Václav: Působení piaristů za Alpami od sklonku třicetileté války do roku 1669. Tamtéž, s. 40; nejnověji se problematiky týká Bartůšek, Václav: Piarističtí svatí blahoslavení a ctihodní. In: 300 let gymnázia Benešov. Benešov 2003, s. 49–52; Bartůšek, Václav: Strážnice a piarističtí svatí a blahoslavení. In: Okolo Strážnice. Sborník městského muzea ve Strážnici, s. 35–44 a též Bartůšek, Václav: Piaristická analistika a historiografie..., kde se na s. 134 nacházejí obrazové ukázky.

¹⁷ NA, ŘPi, kolej Mladá Boleslav, Pamětní kniha Kosmonos, Historiae domus Cosmonossensis. Liber I. 1688–1741, s. 21–34.

Kroměříž, provinciálem provincie Bohemia byl v l. 1760–1766), který psal kroniku česko-moravsko-slezské provincie. Není proto divu, že seznam piaristů, kteří požívali v celém řádu pověsti ctihodných mužů, nemohl zůstat jen jakousi lokální záležitostí předalpské části řádu, ale týkal se celé oblasti tehdejšího působení piaristů a kulturní podněty, které se souvislosti s jeho vytištěním objevily, se týkaly bezprostředně všech členů řádu, ačkoliv každý byl jiné národnosti a působil v jiné oblasti, případně se lišilo i jejich působení a postavení v řádu.¹⁸

Jaký soubor piaristů byl vybrán k udělení pověsti ctihodného člena piaristického řádu na počátku 18. století? Jaké vlastnosti a jaké činy v tomto poměrně velkém počtu 52 řeholníků imponovaly? Lišil se nějakým způsobem pohled na výběr ctihodných členů řádu od pozdějších období? Potvrzeno je, že právě zde analyzovaný dokument uvádí ze všech dalších dosud známých pramenů v tomto směru největší počet řeholníků, kterým byla přiznána pověst ctihodnosti. Podle stručných údajů, které jsem uvedl v poznámkách v tabulkové příloze této práce, působí soubor ctihodných piaristů tak, jako kdyby se ti, kteří ctihodné vybírali, snažili v plné míře zachytit veškerou pestrost a rozmanitost celého vývoje, kterým do této doby piaristický řád prošel na vzorku 52 kleriků, kteří podle řádových svědectví měli žít vzorným bezúhonným křesťanským životem. Od prvních tří piaristů, kteří reprezentovali zakladatele řádu, jimž by nemělo být upřeno nejen blahorečení, ale dokonce i svatořečení, mezi nimiž pak zaujal poněkud výjimečné postavení zakladatel řádu Josef Kalasanský, kterému vždy byla ve všech pramenech i literatuře v tomto směru věnována největší pozornost, až po skupinu řeholníků, kteří v řádu zajišťovali jeho hospodářský a všední pracovní chod a vyučovali pouze výjimečně občas ekonomické vědy, tzv. *fratres operarii*, o nichž by se dalo s velkou nadsázkou říci, že byli vlastně jakýmsi školníky. Rozmanitost byla také ve věku, který někdy pověst ctihodnosti zdůrazňoval, ať se jednalo o dožití se vysokého věku téměř 120 let u P. Caspara Dragonettiho, nebo naopak u případů úmrtí kleriků v mladém věku mezi 18–25 lety, což vyvolává i asociace na některá blahorečení nebo svatořečení v některých jiných řádech, např. u jezuitů. Nepopisují se nikde osobní obrácení, kterým má asi nejbližše osud P. Paula Ottonelliho, který po svém ovdovění vstoupil do řádu, založil piaristickou kolej v italském Fannu, kterou podpořil štědrými fundacemi a stal se jejím rektorem. Případ mučednické smrti se vyskytuje v dokumentu pouze jednou, v případě původem moravského misionáře P. Tomáše Sperata, kterého usmrtil vzbouřený dav protestantů v Kremnici. Podobnému osudu unikl jen těsně P. Mikuláš Housenka, který na následky zranění od protestantů zemřel až později. Také zastoupení jednotlivých evropských národů je vzhledem k teritoriu působení řádu dosti pestré. Většinu ctihodných piaristů tvoří Italové, ale vyskytují se též Španělé, Češi (z Moravy i z Čech), Poláci a Němec. Alespoň část ze zde uvedených piaristů prošla za svého působení zaalpskými provinciemi. Několik z nich zde působilo jako provinciálové. Sledujeme-li působení piaristů podle funkcí, které v řádu zastávali,

¹⁸ Bartůšek, Václav: *Piaristická analistika a historiografie...*

najdeme zde od dvou generálů řádu a jejich několika asistentů, přes provinciály a jejich asistenty, rektory až po kazatele, misionáře i již zmíněné fratres operarii, kteří vykonávali pomocné práce. Mnozí piaristé (kněží i fratres operarii) pocházeli ze šlechtických rodin, nejen ze zchudlých, ale i z bohatých, jiní pocházeli i z chudších vrstev. Zhruba stejně byli mezi piaristy s pověstí ctnostných zastoupení také příslušníci dvou původních částí předchůdců piaristů – bratrstev z Říma¹⁹ a z Lukky, která se věnovala výchově mládeže a splynula spolu v roce 1614. V Římě sídlila tato řeholní společnost řeholních kleriků Matky Boží, která sem přesídlila z Lukky v roce 1587 u kostela Santa Maria in Portico Campitelli. Jejím zakladatelem byl sv. Giovanni Leonardi (*1541 Decimo u Lukky, †9. 10. 1609 Řím). Beatifikován byl papežem Piem IX. 10. 11. 1861 a svatořečen Piem XI. 17. 4. 1938.²⁰ V roce 1614 přešla s Petrem Casaním k piaristům pouze její větší část a část zůstala pod vedením superiora P. Alessandra Bernardiniho při kostele sv. Marie.²¹ Protože P. Giovanni Leonardi, jehož sekretářem, podobně jako později P. Josefa Kalasanského P. Pietro Casni byl, zemřel před sloučením obou řeholních společností, nebyl zapsán mezi piaristickými ctihodnými a ani nebývá uváděn mezi svatými tohoto řádu, ačkoliv byl jedním z nejlepších přátel jeho zakladatele Josefa Kalasanského.²²

O tom, jak dlouho vydržela pověst ctihodnosti zde uvedeným piaristům, nás informuje systematicky literatura uvedená v tabulkové příloze. Nejvíce z literatury v 18. století uvádí kniha P. Daniela Podgorského-Untrberga a S. Francisco vydaná v Augspurku roku 1732.²³ Zde nalezneme celkem 35 ctihodných, z nichž se shoduje s přehledem za touto prací 34.²⁴ Na rozdíl od seznamu neuvádí všechny ctihodné piaristy z roku 1710. Zejména neuvádí fratres operarii, pouze jednoho, který v seznamu z roku 1710 není. Na samém konci 18. století napsal své životopisy piaristů Josef Schaller (*6. 3. 1738 Konopiště, †6. 1. 1809 Praha), jehož otec by panským správcem na zámku Konopiště nedaleko Benešova. Ve zde uvedeném životopisném Schallerově spisu si můžeme přečíst životopisy členů

¹⁹ O dějinách římské části řádu založené sv. Josefem Kalasanským viz např. Bartůšek, Václav: *Snahy o založení piaristické koleje v Praze v 17. a 18. století*. *Paginae historiae*, 10, 2002, s. 40–71; zvláštní otisk, 32 s., 4 s. mapových příloh, kde jsou uvedeny všechny další prameny i literatura k tomuto tématu.

²⁰ Buben, Milan M.: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 3. svazek: *Řeholní klerikové*. Praha 2008, s. 62; Carbonaro, Davide: *San Giovanni Leonardi*, 49 s.; Boncristiano, Paola: *San Giovanni Leonardi nella sua Lucca*. Lucca 2008, 24 s.; Boncristiano, Paola: *San Giovanni Leonardi a Roma. Un Santo nel cuore dello Chiesa e noc la Chiesa nel cuore*. Lucca 2009, 32 s.

²¹ Perrone, M. Antonio: *Testimonianze e martirio tra i figli del Calasanzio*. Roma 1995, 93 s., zvl s. 19–23; Carisio, Mario: *P. Pietro Casani delle Scylle Pie*. Roma 1990, s. 30–45.

²² Carbonaro, Davide: *San Giovanni Leonardi*, s. 25.

²³ Viz pozn. 4.

²⁴ 35. ctihodný byl zařazen na konec přehledu.

celého piaristického řádu do doby sepsání spisu, které považoval jejich autor za významné pro činnost řádu ve středoevropském prostředí. Je zde podchyceno také několik životopisů ctihodných piaristů uvedených v seznamu z roku 1710.

Za vrchol současné biografické i historické a práce v piaristickém řádu lze považovat encyklopedické dílo odborníků z piaristického řádu Ze zahraničních encyklopedií, do nichž též přispíval, šlo hlavně o největší řádovou encyklopedii, která vycházela v osmdesátých letech minulého století. První díl *Diccionario enciclopedico escolapio I, Presencia de Escuelas Pías*,²⁵ kde se psalo a o piaristických provinciích i o jednotlivých kolejích a rezidencích. Do *Diccionario enciclopedico escolapio II, Biografías de escolapios* napsal kolektiv řádových autorů celou řadu biogramů významných piaristů ze všech řádových provincií od počátku jejich činnosti v roce 1597 až do jejich tehdejší současnosti.²⁶ Na tyto dva díly měly navazovat tématické encyklopedie pro jednotlivé země. Podařilo se však vydat pouze 5. díl věnovaný Polsku - *Diccionario enciclopedico escolapio V, I. Escolapios en Polonia y Lituania*.²⁷ Vydávání této dosud nejrozsáhlejší piaristické encyklopedie k celkovým řádovým dějinám schválila generální kapitula, která se konala v roce 1967 v Římě a následujícího roku určila charakter tehdy vznikající encyklopedie jakýmisi prováděcími usneseními. Na generální kapitule v roce 1973 byla komise pro vydávání piaristické encyklopedie znovu ustanovena, a to pod předsednictvím španělského řádového historika P. Claudia Vilá Paly (*30. 7. 1918 Calders, †1999 Barcelona). Právě tento zde uvedený historik pracoval zřejmě i s katalogem ctihodných členů řádu a v části hesel z encyklopedie, která zpracovával, uvedl také údaje o jmenování čestným členem piaristického řádu v roce 1710. Poznamenal to v záhlaví hesla označením, které jsem modifikoval do poznámek v příložené tabulce. Také několik dalších autorů zpracovalo životopisy ctihodných piaristů, ale ti uváděli poznámky o ctihodnosti dotčených piaristů jen nepravidelně. Přesto je zachycena v biografické encyklopedii většina v roce 1710 zachycených piaristů, z uvedených 52 se jedná o celkem o 40 biogramů, tedy o téměř 77 %.

Poznatky získané srovnáním vybrané literatury z 18. století i z nedávné doby (před koncem 20. století) ukazují, že seznam ctihodných členů piaristického řádu byl respektován v řádovém vývoji. Nejdůležitější byla ovšem kauza blahořečení a později i svatořečení zakladatele piaristického řádu Josefa Kalasanského, který byl blahořečen v roce 1748 papežem Benediktem XIV. a svatořečen papežem Klimentem XIII. v roce 1767. Jeho památka připadá na 25. srpna. Dalším blahoslaveným byl pak P. Pietro Casani a Nativitate Beatae Marirae Virginis. Akt provedl papež Jan Pavel II. dne 1. 10. 1995. Velký význam v tomto směru sehrálo také to, že Casani podnikl jako první z piaristů cestu na území dnešního Polska v roce 1641. Jeho památka připadá na 16. října. Později

²⁵ DENES, I.

²⁶ DENES, II.

²⁷ *Diccionario enciclopedico escolapio V. I. Escolapios en Polonia y Lituania*. Salamanca 1985, 227 s. .

přibýly v řádu ještě dvě další úspěšně vyřešené kauzy – svatořečení P. Pompilia Pirrottiho (*29. 9. 1710 Montecarlo Irpino, †15. 8. 1766 Campi Salentina), piaristy z 18. století z jižní Itálie,²⁸ a blahoslavení 12 piaristů zavražděných republikány za občanské války ve Španělsku v roce 1936 (spolu s Casaním).²⁹ Starších dob se pak týkalo plánování kauzy blahoslavení moravského piaristy P. Františka Václava Hanáka (*11. 5. 1657 Kelč, †6. 1. 1710 Prievidza),³⁰ který byl misionářem a měl podobné, i když mírnější osudy jako P. Tomáš Sperat nebo P. Mikuláš Housenka.

V současné době se kromě rozpracovaných kauz svatořečení P. Pietra Casaniho a blahoslavení P. Gliceria Landrianiho v piaristickém řádu žádné kauzy pravděpodobně nepřipravují. P. Glicerius Landriani který byl zobrazován v 18. století i v Čechách a na Moravě i znalost jeho života a díla by si stejně jako další poznávání včetně zobrazování svatých, blahoslavených nebo ctihodných piaristů, a zdůvodnění motivace v tomto směru, zasloužil více pozornosti jistě také při literárně-historických i umělecko-historických výzkumech i v budoucích letech.³¹

Katalog ctihodných piaristů je, jak z našeho průzkumu vyplývá, důležitým dokumentem, který přestože stál téměř na počátku období piaristických kauz svatořečení a blahoslavení neztratil svůj význam ani v současné době, kdy ještě stále může být jedním z důležitých podnětů pro případné zahájení kauz blahorečení zde uvedených ctihodných členů řádu. Při zkoumání tohoto dokumentu a jeho srovnávání s prameny i s literaturou z novějších biografických výzkumů o piaristickém řádu je možné nejen poznávat osudy piaristů zde uvedených, ale také je doplňovat na základě poznatků z nových výzkumů o další závažné informace o jednotlivých členech piaristického řádu, kterých si dříve jejich spolupracovníci vážili a ctili je. Na jejich životy a dílo jsme již v dnešní době možná poněkud pozapomněli. Nelze také vyloučit, že některé doklady o nich stejně jako literární práce a umělecké památky mohou být stále ještě místy i v našich zemích nově objeveny.

²⁸ V českých zemích se o něm dovídáme z kroniky piaristické provincie v roce 1767. Svatořečen byl 19. 3. 1934. Srv. Bartůšek, Václav: Nad kronikou Česko-moravsko-slezské piaristické provincie. Malovaný kraj XLVI, 2010/1, s. 10, 11.

²⁹ Perrone, M. Antonio: Testimonianze e martirio tra i figli del Calasanzio. Roma 1995, 93 s.; Buben, Milan M.: ERK, III, díl, 3. svazek: Řeholní klerikové. Praha 2008, s. 62.

³⁰ Bombera, Jan: P. František Hanák, piarista – misionář. NKP, s. 70 – 77.

³¹ Bartůšek, Václav: Piaristická analistika a historiografie... SVPP, 48, 2008, s. 125–161, zvl. s. 136; Váňová, Libuše: Několik poznámek k výtvarnému umění piaristů v Benešově. Slánské rozhovory 2008. Slaný 2009, s. 71–76, reprodukce s. 76.

Přehled ctihodných členů piaristického řádu

Č., P., F.	Řádové jméno ^{p)}	Příjmení ^{np)}	Datum a místo ⁿ⁾ naro- zení ^{np)}	Datum a místo ⁿ⁾ úmrtí ^{np)}	Literatura označena číslem poznámky/s. ^{a)}	Pozn. ^{a)}
1 P.	Josef a Matre Dei	Kalasanský	(1557) Peralta de la Sal	25. 8. 1648 Řím	2/117-124; 3/1; 4	Kolem roku 1710 se přípra- voval proces blahověčení a svatořečení
2 P.	Gellius a Vincentia Patris	Ghellinus	1559, Vicenza	1616 Vicenza	2/257; 4/75 – – poněť ke svatořečení dal biskup z Vicenzy	Kolem roku 1710 se přípra- voval proces blahověčení a svatořečení za spolupráci při založení řádu
3 P.	Caspar Leontinus	Dragonetti	1509 Leon- tini (Leutini – Sicílie)	7. 12. 1628 Řím	2/202,203; 3/24	
4 P.	Glicerius a Christo	Landriani	1588 Milán	15. 2. 1618 Řím	2/326,327; 3/18; 4/76	Kolem roku 1710 se přípra- voval proces blahověčení a svatořečení
5 P.	Petrus a Nativitate B.M.V.	Casani	8. 9. 1572 Lucca	17. 10. 1647 Řím	2/141, 142; 3/28; 4/77	
6 P.	Vivianus ab Assumpti- one B.M.V.	Viviani	1563 Colle Toskánsko	23. 6. 1622 Narni	2/574; 4/78	Pověst ctihod- nosti, rektor v Narni asistent generála
7 IRD		Bernardinus Panicola	1579 Monti- celli	10. 11. 1666 Řím	3/31; 4/79 uvádí P.	Biskup ravellský a skalenský, 1. prokurátor řádu
8 P.	Laurentius a S. Cruce	Santilli	1584 Roccafranca	1. 6. 1622 Narni	2/495; 4/79	Pověst ctihod- nosti
9. P.	Thomas a Visitatione B.M.V.	Victoria	1588 Sevilla	1. 7. 1622 Moricone	2/563; 3/11; 4/79	Španěl, Pověst ctihodnosti
10 P.	Franciscus a Matre Dei	Lamberti	1593 Palermo	1. 3. 1623 Řím	2/325; 4/81, 82	Pověst ctihod- nosti, přítel a pokračovatel G. Landrianiho, rektor Semináře v Maglianu

Č., P., F.	Řádové jméno ^{p)}	Příjmení ^{up)}	Datum a místo ⁾ narození ^{up)}	Datum a místo ⁾ úmrtí ^{up)}	Literatura označena číslem poznámky/s. ^{a)}	Pozn. ^{a)}
11 P.	Antonius a S. Andrea	Cittadini	Acquaria (Modena)	24. 12. 1624 Řím, asi mlád	2/160	Pověst ctihod- nosti
12 P.	Rudolphus a Matre Dei	Petrignani	1607 Řím	29. 8. 1625	2/433	Pověst ctihod- nosti
13 P.	Paulus ab Assumptio- ne Domini	Ottonelli	1566 Fanano	18. 2 1626 Řím	2/412; 3/13; 4/79, 80	Pověst ctihod- nosti, hrabě, po smrti rodiny piarista, fundá- tor a rektor ve Fananu, asistent generála, přítel sv. Filipa Neri, kardinála Belarmina a papežů Klementa VIII., Pavla V., Řehoře XV.
14 P.	Jacobus a S. Paulo	Graciani	1570 Sassuolo	1634 Neapol	2/274, 4/82	Pověst ctihod- nosti, první římský provin- ciál, asistent generála
15 P.	Stephanus a Regina Angelorum	Bosdraghi	1598 Lucca	23. 7. 1638	4/85	Společenství z Lukky
16 P.	Peregrinus a S. Fran- cisco	Tencani	1579 Modena	22. 4. 1640 Řím	2/540; 3/17; 4/82, 83	G, první provin- ciál Germanie.
17 P.	Archan- gelus a Nativitate Domini	Galletti	1582 Castellon Florentino	6. 4. 1642 Pisa	2/245; 4/88	Ctihodný řádu Zasloužil se o založení koleje ve Florencii
18 P.	Ambrosius a S. Maria	Leailth	1632 Bolzano	20. 10. 1645 Mikulov	2/332; 4/83	G, rektor kolejí v Litomyšli a v Mikulově
19 P.	Casimirus a Conceptio- ne B.M.V.	Bogatka	1610 Poznaň	7. 5. 1650 Podolinec	2/94, 95; 4/84	G, Polák, profe- sor aritmetiky, učitel noviců, zakladatel kolejí
20 P.	Alexander a S. Ber- nardo	Novari	1607 Diano Marina	16. 4. 1657 Řešov (Polsko)	2/401; 4/85 chybě Vivaris	Pověst ctihod- nosti G, zastupu- jící provinciál, rektor ve Varšavě

Č., P., F.	Řádové jméno ^{p)}	Příjmení ^{up)}	Datum a místo ^{o)} narození ^{up)}	Datum a místo ^{o)} úmrtí ^{up)}	Literatura označena číslem poznámky/s.	Pozn. ^{a)}
21 P.	Franciscus a Purificati- one B.M.V.	Castelli	1583 Castillion Fiorentino (Arezzo)	17. 5. 1657 Řím	2/145, 146; 4/80	Ctihodný, provinciál Florence, asis- tent generála
22 P.	Aloisius a S. Catha- rina Senensis	Mallone	1612 Carcare	23. 6. 1657 Janov	2/ 351; 4/85	Kazatel v Pro- vincii Ligurie
23 P.	Joannes a Jesu Maria	Garzia	1585 Lugar de Solo (Segovia)	16. 2. 1659 Řím	2/248, 249 4/81 Castilia	Španěl, 2. generál řádu
24 P.	Joannes Dominicus a Cruce	Franchi	1596 Řím	29. 7. 1662 Po- dolinec	2/236 Franco; 4/86	Ctihodný řádu, G P, první pro- vinciál provincie Polonia
25 P.	Antiochus a S. Maria	Murgia	1620 Cáller	20. 4. 1665 Cáller	2/392; 4/88	Kazatel provincie Sardinie
26 P.	Joannes a S. Philip- po Nerio	Riani	1632 Corneglia (Lucca)	3. 9. 1668 Cáller	2/462; 4/88	Pověst ctihod- nosti, provinciál Sardinie
27 P.	Petrus Andeas a Jesu Maria	Taccioni	1681 Verchiano (Foligno)	26. 6. 1672 Foligno	2/535; 4/86	Pověst ctihod- nosti
28 P.	Joannes Stephanus a Matre Dei	Spinola	1590 Janov	10. 6. 1674 Carcare	2/526, 527; 4/83,84	G, asistent generála, provin- ciál několika provincií
29 P.	Carolus a S. Domi- nico	Casani	1605 Lucca	6. 9. 1676 Florence	2/141; 4/ 86,87	Provinciál pro- vincie Toscana
30 P.	Thomas a S. Ansel- mio	Sperat	1635 Lipník	12. 9. 1681 Kremnica	2/526; 4/87	G, oběť nekatolíků
31 P.	Nicolasus a Concepti- one B.M.V.	Hausenka	22. 3. 1637 Litomyšl	10. 7. 1683 Radom (Polsko)	2/285; 4/87	G P misionář
32 P.	Angelus a S. Domi- nico	Laurenti	1606 Brandelia (Lucca)	17. 1. 1685 Theate v Aprutiu	4/88	Kněz z Lukky
33 P.	Eusebius a S. Cecilia	Amoreti	1631 Cáller	21. 7. 1685 Cáller	4/88	Kněz ze Sardinie
34 P.	Dominicus a S. Ignatio	Barbarini	1612 Boloňa	7. 10. 1685 Palermo	2/76 (Bar- berini); 4/87 Barberini	Pověst ctihodnosti

Č., P., F	Řádové jméno ^{p)}	Příjmení ^{up)}	Datum a místo ^{o)} narození ^{up)}	Datum a místo ^{o)} úmrtí ^{up)}	Literatura označena číslem poznámky/s. ^{a)}	Pozn. ^{a)}
35 P.	Onuphri- us a SS. Sacramento	Conti	1606 Neapol	4. 1. 1686 Neapol	2/166; 3/36; 4/86- chybně Anagni	G, propagátor řádu, provinciál Germanie, Sardinie, Neapole
36 P.	Thomas a S. Augus- tino	Simone	1616 Campi	29. 6. 1687 Campi	2/515; 4/88	Provinciál provincie Neapol, asistent generála
37 P.	Bartholo- maeus a S. Andrea	Guidi	1611 Barga (diecéze Lucca)	20. 11. 1688 Firencie	2/279; 4/87 též Quidi	Pověst ctihod- nosti
38 P.	Adalbertus Josephus a S. The- resia	Seinerkonic	1633 Dobren (Krakov)	14. 9. 1693 Lowic	4/88	P kněz Polsko
39 P.	Hieronimus ab Annun- tiatione B.V.M.	Arnone	13. 1. 1617 Butera (Sicilie)	20. 9. 1696 Řím	2/58	Ctihodný
40 P.	Melieo a Concep- tione B. V. M.	Guadagni	24.7. 1654 Firencie	8. 10. 1708 Firencie	2/277, 278	Pověst ctihod- nosti, vychovatel noviců
41 F.	Georgius a S. Jose- pho	Mazza	1596 Monteferto	16. 11. 1618 Řím	2/366	Pověst ctihodnosti
42 F.	Antonius a S. Jose- pho	Bernardini	1595 Lucca	12. 8. 1619 Řím		Šlechtic
43 F.	Dominicus a Matre Dei	Bacelli	1662 Firencie	24. 6. 1622 Řím		
44 F.	Franciscus a Crucifixo	Deme	1599 Lotrinsko	13. 7. 1623 Nami		
45 F.	Dominicus a S. Nico- lao	Sozzi	1608 n. 9 Lyciensis	5. 1. 1635 Campi		
46 F.	Ludovicus a S. Bartho- lomaeo	Leuati	1581 Bergamo	8. 11. 1636 Řím		
47 F.	Ioannes a S. Carolo, dictus a Passione Domini	De Macariis	1557 Alba	19. 9. 1643 Řím	2/349	Pověst ctihodnosti

Č., P., F	Řádové jméno ^{p)}	Příjmení ^{up)}	Datum a místo ^{o)} narození ^{up)}	Datum a místo ^{o)} úmrtí ^{up)}	Literatura označena číslem poznámky/s. ^{a)}	Pozn. ^{a)}
48 F.	Peregrinus a S. Fran- cisco	Dauri	1600 Serraz- zone (kraj Modena)	14. 5. 1648 Řím	2/187	Ctihodný
49 F.	Dominicus a S. Fran- cisco	De Vincen- tiis	1586 Apprunti- no de Civittella (Trident- Truentum)	28. 11. 1656 Calari		šlechtic
50 F.	Petrus a Cruce	Martis	1594 Cáller	8. 2. 1699 Cáller	2/360	Pověst ctihodnosti, Návrh na svato- řečení kap. 1700
51 F.	Franciscus ab Angelo Custode	Noboraschi	1594 Albig- nauno	17. 2. 1672 Řím		
52 F.	Philippus Nerius a S. Vin- centio	Bobio	11. 6. 1663 Palermo	25. 12. 1692 Palermo	2/94	Ctihodný řádu
F.	Rudolphus a Matre Dei	Romer			Pouze 4/88	

Zkratky:

IRD = Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus

G – v poznámce – působení v provincii Germania

P – v poznámce – působení v provincii Polonia

Kap. – generální kapitula

B.M.V. – Beatae Mariae Virginis

F. v 1. sloupci = frater

P. v 1. sloupci = pater

S. = sancto/a

Vysvětlivky:

p) podle pramene

up) upraveno podle pramene

d) dodatek autora

a) místní jména jsou uvedena v počestěné podobě, pokud je známa, pak v jazycích země (podle DENES II.) nebo latinsky podle pramene.

Zusammenfassung

Liste der ehrwürdigen Piaristen aus dem Jahre 1710

Im Jahre 1710 wurde in der Druckerei der Apostolischen Kammer in Rom eine Einblatt-Liste mit dem Titel *Catalogus venerabilium servorum Dei Religiosis clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum* gedruckt. Eine der Kopien dieses Dokuments wurde auch im Archiv des Piaristenkollegs in Lipník nad Bečvou aufbewahrt, heute im Rahmen des Bestandes Piaristenorden im Nationalarchiv in Prag. Der Verfasser in seiner Studie analysiert dieses bemerkswerte Dokument, in dem Namen der 52 Mitglieder Piaristenorden (Priester und Laienbrüder) angegeben werden, die besondere Ehre genossen. Die Liste enthält Namen, Datum und Ort der Geburt, Datum und Ort des Todes. Der Autor fügt auch weitere biographische Angaben. Liste der ehrwürdigen Piaristen sollte wahrscheinlich als Grundlage für zukünftige Selig- oder Heiligsprechung der Mitglieder Piaristenordens dienen.

Annotation

List of honorable piarists from 1710

The author analyzes a list of „honorable“ piarists print edition in 1710 containing data of 52 members Piarist order. The list should probably start serving blessing or canonization process.

CATALOGVS VENERABILIVM SERVORVM DEI

Religionis Clericorum Regularium Pauperum MATRIS DEI
Scholarum Piarum.

Ab eius Instituti primordio, scilicet anno MDXCVII.; usque ad haec tempora
An. Sal. MDCCX.

VEN. P. Ioseph a Matre Dei ex nobilissima Calanorum Familia Peraltae de la Sal Virgilii, Ducis Aragoniae Sacrosancti, Pij Infinitissimi Religiosis Fundator, Propagator, & Primus Propagator Generalis: Obijt Rome 15. Augusti 1648. aet. fua 92. De cuius Beatitudine, & Canonizatione Illustratissimum agitur apud Sanctam Sedem Apostolicam.

Ven. P. Cellinus de Pellinis a Vincentia Patris Veneris Sacrosancti, ex primis Ven. P. Fundatoris Socij a Cooperatoribus: Obijt Vincentiae 29. Augusti 1646. aet. fua 17. De cuius Beatitudine, & Canonizatione agitur apud Sanctam Sedem.

Ven. P. Calisto Dragutinovic Lecturarius in Sicilia Clericus, ex primis Ven. P. Fundatoris Socij, & Cooperatoribus: Obijt Rome 7. Decembris 1643. aet. fua 150.

Ven. P. Glycyon a Christofe nobilissima Landronum Familia Mediolanensis Abbas Antonij Placentiae, & S. Caroli Bernoni Promove, ex primis Ven. P. Fundatoris Socij a Cooperatoribus: Obijt Rome 15. Februarii 1615. aet. fua 10. De cuius Beatitudine, & Canonizatione agitur apud Sanctam Sedem.

Ven. P. Petrus a Nauillac B. V. ex nobili Cananorum Familia Lucensis Sacrosancti, ex primis Socij Ven. Patri Fundatoris: Obijt Rome 17. Octobris 1647. aet. fua 77. Ven. P. Vincentius ab Alluysione B. V. ex Familia Veniensis de Colle in Tullia Sacrosancti ex primis Ven. P. Fundatoris Socij: Obijt Narni 21. Iunii 1621. aet. fua 60.

Illustris & Reverendiss. Bernardinus Pamplona de Terra Monticelli Libertatis Dignus, ex primis Ven. Patri Fundatoris Socij a Cooperatoribus primo Scholarum Piarum Procurator Generalis, & deinde S. Vrbano 16. secundo, Papa VIII. Episcoporum Ratislaviensis, & Ratislaviensis: Obijt Rome 10. Novembris 1665. aet. fua 87.

Ven. P. Laurentius a Cruce ex Familia Stathili de Nocerafranca Spoletinae Dignus, Sacrosancti Obijt Narni prima Iunii 1652. aet. fua 38. Ven. P. Thomas a Valfortis ex Familia Viaccia Hippoliti Sacrosancti: Obijt Mezzano in Sabina 15. Augusti 1651. aet. fua 34.

Ven. P. Franciscus a Matre Dei ex Familia Lambertini Paenitentiarum Sacrosancti: Obijt Roma prima Martij 1623. aet. fua 30.

Ven. P. Antonius a S. Andrea ex Familia Citra filii ab Agrippa Dignus, Sacrosancti: Obijt Roma 14. Decembris 1634. aet. fua 80.

Ven. P. Rodolphus a Matre Dei ex Familia Petrigiani Romanis Clericis: Obijt Rome 19. Augusti 1625. aet. fua 18.

Ven. P. Paulus ab Alluysione B. V. ex Nobili Confinis Ochozheimensis in Bohemia Sacrosancti: Obijt Rome 18. Februarii 1626. aet. fua 62.

Ven. P. Jacobus a S. Paulo ex Familia Graziani Saxofeni in Ditione Mutinensi Sacrosancti: Obijt Neapoli 25. Octobris 1654. aet. fua 64.

Ven. P. Stephanus a Regina Angolorum ex nobili Familia Bofdraghi, Lucensis Sacrosancti: Obijt Luciae 11. Iulij 1618. aet. fua 40.

Ven. P. Domitius a S. Francisco ex Familia Teneam de Vahalla Digne Mutinensis Sacrosancti: Obijt Rome 23. Aprilis 1620. aet. fua 71.

Ven. P. Archangelus a Nazarene Domini ex Familia Gallerii, de Castillione Florentinensis Digne, Aretine Sacrosancti: Obijt Pisis 6. Aprilis 1642. aet. fua 66.

Ven. P. Ambrosius a S. Mariae ex Familia Lezali, Bolzanus a Virentis Sacrosancti: Obijt Nicopolis in Moravia 30. Octobris 1645. aet. fua 41.

Ven. P. Cyprianus a Concepcione B. V. ex Familia Bogata Vladimirovi in Polonia, Sacrosancti: Obijt Podolius in Sceprio prope Haugarian 2. Maij 1650. aet. fua 40.

Ven. P. Alexander a S. Bernardo ex Familia Nostris Diocesis Digne Abingdonensis Sacrosancti: Obijt Refouise in Polonia 16. Aprilis 1657. aet. fua 55.

Ven. P. Franciscus a Penitencione, ex nobili Familia Castellani a Cortona, de Castillione Florentinus Digne, Aretine Sacrosancti: Obijt Rome 27. Maij 1617. aet. fua 74.

Ven. P. Aloysius a S. Catharina Semofex, Penitencione, Caracinae Digne Abens Sacrosancti: Obijt Neapoli 15. Iulij 1657. aet. fua 45.

Ven. P. Joannes a Iesu Maria ex nobili Familia Curia de Castillione Sipontinis, Sacrosancti, & Iocundus Religiosis Propagator Generalis: Obijt Rome 16. Februarii 1655. aet. fua 75.

Ven. P. Joannes Dominicus a Cruce ex Familia Franchi Romanis Sacrosancti: Obijt Podolius in Sceprio prope Haugarian 29. Iulij 1665. aet. fua 66.

Ven. P. Antonius a S. Mariae ex Familia Margi Calatrinis in Sardina Sacrosancti: Obijt Calatrinis 10. Aprilis 1685. aet. fua 91.

Ven. P. Joannes a S. Philippo Norio ex Familia Riani Goriensis, Digne Lucensis, Sacrosancti: Obijt Calatrinis in Sardina 3. Septembris 1668. aet. fua 16.

Ven. P. Petrus Andreas a S. Mariae ex Familia Tascioni, de Vicothano Digne Spoletinae Sacrosancti: Obijt Fagnolis 16. Iunii 1673. aet. fua 62.

Ven. P. Joannes Stephanus a Matre Dei, ex nobilissima Spinturum Familia Genesiovi Sacrosancti: Obijt Calatrinis in Monte ferrato 10. Iunii 1679. aet. fua 14.

Ven. P. Carolus a S. Dominico ex Familia Calatrinis Goriensis Digne Lucensis, Sacrosancti: Obijt Florentiae 6. Augusti 1678. aet. fua 71.

Ven. P. Thomas a S. Ambrosio ex Familia Sperat, Liprentis in Moravia Digne, Novomestensis Sacrosancti: Obijt 12. Septembris 1681. aet. fua 66.

Ven. P. Nicolaus a Concepcione B. V. ex Familia Hantio Liborovis in Bohemia, Digne Pragae, Sacrosancti: Obijt Radomiae in Polonia 10. Iulij 1683. aet. fua 46.

Ven. P. Angelus a S. Dominico ex Familia Lambertini, Brandeburgensis Digne Lucensis, Sacrosancti: Obijt Theate in Aprutio 17. Ianuarii 1695. aet. fua 79.

Ven. P. Felicianus a S. Cecilia, ex Familia Anneti, Calatrinis in Sardina Sacrosancti: Obijt Calatrinis 21. Iulij 1685. aet. fua 54.

Ven. P. Dominicus a S. Ignatio, ex nobilissima Barbarinorum Familia Bononiensis, Florentina tamen Oriundus Sacrosancti: Obijt Pisanus in Sicilia 7. Octobris 1675. aet. fua 71.

Ven. P. Omphalius a S. Sacramento, ex nobilissima Familia de Confinibus, Neapolitanus, sed Romae oriundus, Sacrosancti: Obijt Neapoli 4. Ianuarii 1666. aet. fua 80.

Ven. P. Thomas a S. Augustino, ex Familia Semofex, Campidivis Digne Lycionensis Sacrosancti: Obijt Campidivis 29. Ianuarii 1687. aet. fua 70.

Ven. P. Bartholomaeus a S. Andrea, ex Familia Candi, Buzenpiti Digne Lucensis, Sacrosancti: Obijt Florentiae 20. Novembris 1688. aet. fua 77.

Ven. P. Adalbertus Ioseph a S. Terentia ex Familia Senierianis, Didericis Digne, Cracovienis Sacrosancti: Obijt Louisi in Polonia 14. Septembris 1695. aet. fua 60.

Ven. P. Hieronymus ab Annunciatione, ex Familia Arnone de vrbis Sotia Digne Agrigentine in Sicilia, Sacrosancti: Obijt Rome 20. Septembris 1696. aet. fua 52.

Ven. P. Melior a Concepcione B. V. ex nobili Familia Guadagni Florentinus Sacrosancti: Obijt Florentiae 14. Octobris 1706. aet. fua 55.

Ven. Georgius a S. Ioseph, ex Familia Marza de Monte Ferrato Operarius: Obijt Roma 16. Novembris 1618. aet. fua 23.

Ven. Antonius a S. Ioseph, ex nobili Bernardinorum Familia Lucensis, Operarius: Obijt Rome 11. Augusti 1642. aet. fua 34.

Ven. Dominicus a Matre Dei ex Familia Buzenpiti Florentinus, Operarius: Obijt Narni 24. Iulij 1651. aet. fua 60.

Ven. Franciscus a Crucilio, ex Familia Deme Lutharigenis Operarius: Obijt Narni 11. Julij 1651. aet. fua 40.

Ven. Dominicus a S. Nicolao ex Familia Sotzi Lycionensis Operarius: Obijt Campidivis 5. Ianuarii 1651. aet. fua 16.

Ven. Ludovicus a S. Bartholomaeo, ex Familia Luzzi, Bergomensis Operarius: Obijt Rome 6. Novembris 1616. aet. fua 55.

Ven. Joannes a S. Carolo, dictus a Passione Dominici Familia de Mataris, Aiani, Operarius: Obijt Refouise in Polonia 25. Septembris 1642. aet. fua 51.

Ven. Gregorius a S. Franciscus ex Familia Danti Saracenensis in Ditione Mutinensi, Operarius: Obijt Rome 14. Maij 1648. aet. fua 48.

Ven. Dominicus a S. Paulino, ex Familia de Vincenzis Agrigentine de Chalcida ad Treum, Operarius: Obijt Theate 28. Novembris 1616. aet. fua 70.

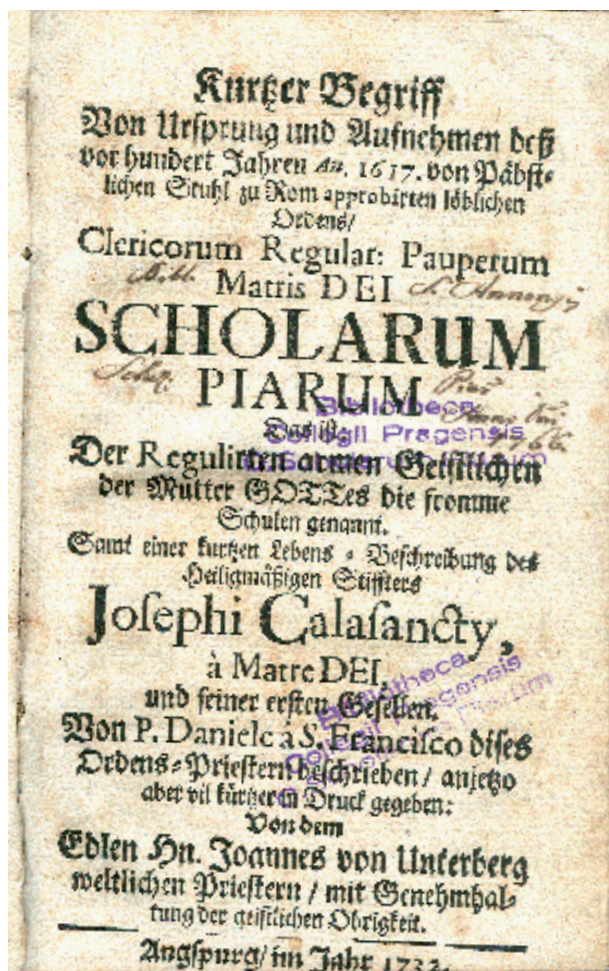
Ven. Petrus a Cruce ex Familia Martij Calatrinis, Operarius: Obijt Calatrinis 15. Decembris 1656. aet. fua 62.

Ven. Franciscus ab Angelo Cellio de Familia Nobilissima Abingdonensis Operarius: Obijt Rome 17. Februarii 1695. aet. fua 75.

Ven. Philippus Norio a S. Viscentio, ex Familia Bobio Paenitentiarum, Operarius: Obijt Paenont 15. Decembris 1662. aet. fua 59.

ROMAE. Typis Re. Camerae Apostolicae 1710. Y. Supplicium primiffi.

Catalogus venerabilium servorum Dei Religionis Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum. Ab eius Instituti primordio, scilicet anno MDXCVII.; usque ad haec tempora An. Sal. MDCCX. — exemplář dochovaný v NA

P. Daniel Podgorsberg a S. Francisco: Kurtzer Begriff von Ursprung und Aufnehmen dess vor hundert Jahren An. 1617. von Pábstlichen Stuhl zu Rom approbirtten löblichen Ordens/ Clericorum Regular: Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum . Das ist: Der Regulierten armen Geistlichen der Mutter Gottes die fromme Schulen genannt. Samt einer kurtzen Lebens=Beschreibung des Heiligmässigen Stifters Josephi Calasanzty a Matre Dei und seiner ersten Gesselen ...Augsburg 1732 – titulní list knihy

Toskánský záslužný Řád svatého Josefa.

Historie – Statuta – Prameny – Seznamy vyznamenaných

Eva Gregorovičová

Z historie řádu

Podle tradice a v duchu rytířských ideálů křížových výprav byly zakládány nejprve církevní vojenské, později rytířské řády. Vznikaly podle modelu Artušovského kulatého stolu k ochraně bezpečnosti, pořádků a společenského řádu a obecných ctností, zajišťovaných vojenskou silou. Příslušníci těchto „sdružení“ tvořili rytířské komunity s vlastními pravidly, zásadami a strukturou, připraveni bránit zásady křesťanství se zbraní v ruce. Změnu v těchto zaběhaných tradicích rytířsko-vojenských a církevních řádů přinesla Francouzská revoluce, která znamenala konec „starých pořádků“ i pro tato středověká uskupení.¹ Ale nebyl to konec řádových institucí v pravém slova smyslu. Byl to právě Napoleon Bonaparte, jenž byl iniciátorem založení řádu nového typu, který již nebyl „rytířským řádem a společenstvím výjimečných“ v původním tradičním pojetí přetrvávajícím staletí. Byla to potřeba ocenit vynikající zásluhy občanů, která přivedla Napoleona již jako prvního konsula v roce 1802 k založení řádu Čestné legie v duchu tradice záslužných vyznamenání různých panovnických dvorů.² Tento nový fenomén svou ryze světskou povahou byl udělován jako uznání a ocenění zásluh vyznamenaných jednotlivců za jejich již prokázané činy pro stát, nikoliv pro panovnický rod, jak tomu bylo u starých řádů, jejichž základní podstatou bylo přijetí a zasvěcení mužů z šlechtických rodů pro výchovu ke ctnostem vykonaným v budoucnosti na poli cti a slávy, jež byly přikázány přijatým členům příslušných řádových společenství pro budoucí činnost pro společnost.

Nový „rytířský“ řád, takto pojatý v intencích oceňování již uskutečněných zásluh, se stal vzorem pro nově konstituovaná záslužná vyznamenání na evropských panovnických dvorech. A právně prvním, kdo v tomto směru napodobil

¹ Rozhodnutím francouzského revolučního Národního shromáždění ze dne 30. července 1791 byly staré rytířské řády na území Francie a následně i na územích okupovaných francouzskou armádou zrušeny.

² Viz de Marsangy, Bonneville: *La Légion d'Honneur 1802–1900*. Paris 1900; Měřička, Václav: *Řády a vyznamenání z období napoleonských válek*. Brno 1990.

Napoleona, byl toskánský velkovévoda z pobočné větve habsbursko-lotrinského rodu Ferdinand III.³

Řád za zásluhy, nazvaný Řád sv. Josefa,⁴ byl tedy založen dne 9. března 1807 Ferdinandem III., vládnoucím v té době ve Würzburgu jako velkovévoda,⁵ jenž se ujal vlády v bývalém biskupském vévodství na základě úmluv Bratislavského míru uzavřeného v roce 1805. Ferdinandovu iniciativu následovali panovníci dalších německých států spojených v Rýnský spolek. Jejich nově založená záslužná vyznamenání měla odměňovat statečné činy vlastních důstojníků bojujících v úporných bitvách mezi mocnostmi.⁶ Brzy po Ferdinandovi dne 4. dubna 1807 následovalo založení záslužného vojenského řádu v Bádensku velkovévodou Karlem Bedřichem. Dne 25. srpna ustavil Ludvík I. v Hessensku řád za zásluhy a v následujícím roce 1808 také v Bavorsku vyhlásil král Maxmilián I. Josef založení Civilního záslužného řádu bavorské koruny. Všechny tyto řády jsou si v zásadě podobné, včetně jejich rozdělení na tři třídy: velkokříž, komandér a rytíř.⁷

Založení Řádu sv. Josefa však bylo podmíněno také další okolností, motivovanou spíše osobním zájmem. Již od prvního setkání Ferdinanda III. s tehdy ještě mladým generálem Napoleonem Bonapartem v roce 1796 ve Florencii pocítil toskánský velkovévoda k Bonapartovi jistou sympatii, která se velmi brzy změnila v upřímný obdiv pro Francouzova vítězná válečná tažení.⁸ Když si potom v roce 1806 i Ferdi-

³ K historii vlády habsbursko-lotrinské větve v Toskánském velkovévodství nejnověji viz Zedinger, Renate: Franz Stephan von Lothringen. Wien 2008. Dále Wandruszka, Adam: Leopold II. Wien – München 1965; Pesendorfer, Franz: La Toscana dei Lorena. Firenze 1987; Diaz, Furio: I Lorena in Toscana. La Reggenza. Torino 1988.

⁴ Celý název řádu v italštině zní: „Ordine del Merito sotto il Titolo di S. Giuseppe“. Většinou je v literatuře uváděn jen pod názvem Ordine di S. Giuseppe čili Řád sv. Josefa.

⁵ Ferdinand získal toto sekularizované biskupství jako jistou kompenzaci za Salcbursko, které měl ve svých rukou od 1803 po svém odstoupení Toskánska ve prospěch Napoleona smlouvami uzavřenými v roce 1801 v Lunéville. K historii nástupu Ferdinanda III. ve Würzburgu viz Pesendorfer, Franz: Ein Kampf um die Toskana. Grossherzog Ferdinand III. 1790–1824. Wien 1984, s. 376–415; Chroust, Anton: Geschichte des Großherzogtums Würzburg 1806–1814. Würzburg 1932; Schäfer, Dieter: Ferdinand von Österreich, Großherzog zu Würzburg, Kurfürst von Salzburg, Großherzog der Toskana. Wien 1988.

⁶ Barsanti, Danilo: L'Ordine di S. Giuseppe. Nota storica. In: Panajia, Alessandro (ed.): Ordine del merito sotto il titolo di San Giuseppe. Pisa 2000, s. 11.

⁷ Viz Barsanti, Danilo: l. c., s. 11.

⁸ O úzkém vztahu Ferdinanda k Napoleonovi viz Pesendorfer, Franz: l. c., s. 440–441; Hibbert, Christopher: Florencie. Životopis města. Praha 1997, s. 250–251. První setkání obou osobností se uskutečnilo dne 30. června roku 1796 ve Florencii, kdy byl Bonaparte pozván Ferdinandem do paláce Pitti na oběd. O vzájemném osobním vztahu svědčí i dopisy z let 1796–1798, 1801–1803, 1805 obou protagonistů, které jsou uloženy v Národním archivu, v Rodinném archivu toskánských Habsburků, mezi písemnostmi Ferdinanda III., inv. č. 4, 35, 46. Ne náhodou, i když zde zastupoval Ferdinand III. svého staršího bratra Františka I. (II.), nesl právě toskánský velkovévoda Napoleonova syna

nand během svého dlouhého pobytu v Paříži získal plnou Bonapartovu důvěru a byl jím za zásluhy oceněn Řádem čestné legie,⁹ pochopil, jak mnoho císař Francouzů touží získat prestižní rakouský Řád zlatého rouna, který nebyl Bonapartovi pro odpor rakouského dvora nikdy udělen. Tak založení nového záslužného řádu příslušníkem habsbursko-lotrinského rodu, snad i s tichým souhlasem Františka I. (II.), svým způsobem umožnilo kompenzovat Napoleonovy ambice alespoň tím, že mu byl jako prvnímu udělen velkokříž Řádu sv. Josefa, ještě před rakouským císařem, jenž zaujal až místo druhé.¹⁰ Tyto aspekty byly patrně zásadním popudem k tomu, aby se Ferdinand po svém návratu z francouzského pobytu¹¹ rozhodl založit vlastní záslužné vyznamenání. Zakládací dekret nového řádu byl velmi krátký. Panovnícký edikt se omezil pouze na konstatování, proč byl nový řád založen: „*Le but de son institution est de récompenser les services rendus au Souverain et à l'État, dans l'exercice des fonctions civiles, militaires et ecclésiastiques.*“¹² Dekretem tak bylo ustanoveno, že toto nové vyznamenání mohou získat jen ti, kteří se zasloužili o panovníka a stát na poli civilním, vojenském i církevním. To znamená, že řád byl skutečně založen na nových základech položených pravidly Napoleonovy čestné legie – odměnit až za prokázané a projevené mimořádné zásluhy a služby.

V zakládacím ediktu byla popsána vnitřní hierarchie nového řádu, nazvaného podle patrona sv. Josefa, ve stanovených třech třídách, a to následovně „*l'Ordre est divisé en trois classes: I. Celle des grandes Croix; II. Celle des Commandeurs; III. Celle des Chevaliers.*“¹³ Tedy nejvyšším vyznamenáním byl velkokříž, druhou třídou pak titul komandéra a v nejnižší třetí, byl vyznamenán oceněn titulem rytíř.

Nebyl opomenut ani popis udělovaného odznaku: „*une croix d'or, émaillée de blanc, à douze pointes pommetées d'or...*“ „*avec milieu un médaillon ovale chargé*

Orlíka ke křtu. Srov. NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 79, ceremoniál a program při svatbě Napoleona Bonaparta s dcerou Františka I. (II.) Marií Luisou, 1810; ibidem, ceremoniál při křtu syna francouzského manželského páru Napoleona II. (Orlíka) z 1811. Viz též Herre, Franz: Marie Luisa. Napoleon byl její osud. Praha 1997, s. 86.

⁹ Chroust, Anton: I. c., s. 281., pozn. 5.

¹⁰ Viz Barsanti, Danilo: I. c., s. 206.

¹¹ Chroust, Anton: I. c., s. 281–282, pozn. 5; Schäfer, Dietrich: I. c., s. 172–175. Schäfer popisuje okolnosti založení řádu, rozebírá jeho statuta a podrobně popisuje insignie, včetně jejich vyobrazení, a ceremoniál jejich udílení. Autor dále uvádí, že prof. Chroust ve své zásadní práci byl opačného názoru. Byl totiž přesvědčen, že Ferdinand měl řádový odznak již zhotovený a přivezl ho s sebou do Paříže, kde ho předal Napoleonovi.

¹² Ferdinandův dekret vydal v Paříži Viton, M.: *Historie générale des Ordres de Chevaliere civil et militaires existant en Europe*, Paris 1811, Gran Duché de Wurzburg. *Ordre de Saint-Joseph.*, s. 7–15. Text je sice rozdělen do 15 kapitol, ale po stručném úvodu následuje soupis vyznamenání podle tříd. Jednotlivé kapitoly tak neobsahují ani regule či statuta řádu, jak tomu bylo u dalšího vydání stanov Řádu sv. Josefa v roce 1817. Viz dále.

¹³ Tamtéž, s. 8.

d'un S. Joseph en pied...“,¹⁴ podle něhož byl řád zhotoven ve tvaru šestiramenného zlatého, bíle smaltovaného kříže, který má rozečkané konce, zakončené 12 zlatými kuličkami. Uprostřed je oválný medailon zachycující stojícího sv. Josefa. Kromě toho je kříž převýšen korunou a mezi rameny jsou krátké červené paprsky. Postava světce svírá v ruce poutnickou hůl a kolem oválu je červený prstenec s nápisem „*Ubique similis*“ („*Všude stejný*“). Na reversu jsou iniciály „*S. J. F. 1807*“ („*Svatý Josef, Ferdinand, 1807*“)¹⁵

V době vzniku řádu Ferdinand jako jeho velmistr okamžitě z důvodu fungování udělování záslužných vyznamenání jmenoval¹⁶ funkcionáře kanceláře. Kromě vlastního kancléře, jehož místo zůstalo neobsazeno, se sekretářem stal Joseph Friedrich Ludwig von Hartmann, dvorní rada a státní sekretář na Ferdinandově dvoře ve Würzburgu, který měl na starosti veškerou administrativu spojenou se jmenováním a udílením záslužného řádu. Byly uděleny první velkokříže, které kromě již uvedeného Napoleona a Františka I. (II.), získali španělský král Karel IV. Bourbonský, saský král Friedrich August, vestfálský panovník Jérôme Napoleone, neapolský král Joseph Bonaparte a dalších 20 významných představitelů evropských panovnických dvorů a významných šlechtických rodů Rakouska, Francie, Sasky, Toskánska a německých knížectví. Mezi vyznamenanci tak byli rakouští arcivévodové Karel Ludvík a Josef, mladší Ferdinandovi bratři, kníže Giuseppe Rospigliosi, státní rada a nejvyšší komorník toskánského velkovévody, Ferdinandův osobní rádce markýz Federigo Manfredini, toskánský diplomat a politik, významný rakouský diplomat a státník kníže Klement Václav Lothar Metternich. Kromě toho Ferdinand také jmenoval 10 komandérů a 14 rytířů. Mnozí z nich byli v úzkém osobním a důvěrném vztahu s toskánským panovníkem a Napoleonem.¹⁷ Založení řádu a udílení dekorací se však událo v období relativního klidu a prozatímního usazení Ferdinanda ve würzburšském velkovévodství po velmi těžkých a problematických peripetiích exulantského života Ferdinanda III. a jeho rodinných příslušníků, kteří s ním sdíleli tento nelehký osud.

V březnu 1799 bylo Toskánsko¹⁸ po dlouhých měsících neustálého přibližování francouzských vojsk konečně okupováno Napoleonovou armádou a toskánský velkovévoda z pobočné větve habsbursko-lotrinského rodu a druhorozený syn císaře Leopolda II., Ferdinand III. byl donucen odejít s celou svou rodinou do exilu. Usadil se ve Vídni u svého staršího bratra Františka II. (I.), ale v žádném případě se nehodlal svého rodového dědictví vzdát a po dobu celého svého vyhnanství

¹⁴ Tamtéž, s. 8–9.

¹⁵ Popis viz Lobkowicz, František: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha 1995, s. 173.

¹⁶ Viton: I. c., s. 10–13.

¹⁷ Seznam jmen vyznamenanců s uvedením stupňů udělených řádových dekorací – viz Viton: I. c., s. 10–13. Viz též příl. I. článku. Tamtéž, s. 13 a 14 jsou uvedena ještě jména osob, které tvořily doprovod jmenovaným komandérům a rytířům. Tamtéž, s. 15, jsou uvedena jména zemřelých členů řádu a jejich doprovodu dle tříd.

¹⁸ K historii Toskánska viz literatura citovaná v pozn. 3 a 5.

usiloval o navrácení Toskánského velkovévodství. Ale první roky se podle situace na evropských bojištích ubírala jiným směrem a vedla až k tomu, že se Ferdinand III. mírem v Lunéville uzavřeném dne 9. února 1801 mezi vítězným Napoleonem a Františkem II. dokonce musel Toskány vzdát. Ta se stala z vůle Bonaparta tzv. Etruským královstvím pod vládou bourbonsko-parmské dynastie, později byla dokonce součástí Francie. Nejenom, že Ferdinand ztratil svůj titul toskánského velkovévody, ale Napoleon zrušil v roce 1809 i významný vojensko-rytířský řád sv. Štěpána založený již Mediceji v roce 1562¹⁹ a tak mladší bratr rakouského císaře přestal zastávat i funkci velmistra toto starobylého řádu.²⁰

Ztráta Toskánska po neustálých Ferdinandových intervencích²¹ u prvního konsula Francouzské republiky a pozdějšího císaře Francouzů v souvislosti s mocensko-vojenskou situací mezi mocnostmi na kontinentě byla hlavně toskánské sekundogenitury nejprve kompenzována v letech 1803–1805 Salcburskem.²² Po uzavření Bratislavského míru v roce 1805 a po připojení Ferdinanda III. k Rýnskému spolku v roce 1806 byl pak bývalý toskánský velkovévoda odškodněn Würzburgem,²³ které bylo povýšeno na velkovévodství s plnou nezávislostí. Tak se mladší bratr rakouského císaře Františka I. (II.) ujal vlády v tomto dosavadním církevním knížectví v roce 1807 ležícím mezi Bavorskem, Württenberskem a Bádenskem. Ani tato perioda krátké vlády toskánského nedobrovolného exulanta v Německu neměla mít dlouhého trvání. Pod tlakem politicko-vojenské situace v Evropě musel opustit i toto území a byl odškodněn už jen finanční kompenzací, která mu umožnila zakoupit si v Čechách bohaté bývalé šlikovsko-sasko-lauenburské panství Ostrov nad Ohří, které zůstalo v rukách toskánské linie habsburského arcidomu až do rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918, kdy přešlo do rukou nově vzniklého československého státu, jako ostatně další habsburské majetky na našem území.²⁴

¹⁹ K historii řádu sv. Štěpána „Il Sacro Ordine Militare di Santo Stefano Papa e Martire“ viz Bernardini, Rodolfo: *L'Istituzione dei cavalieri di Santo Stefano. Origine, sviluppo, attività*. Pisa 2005. Dále Gregorovičová, Eva: Rodinný archiv toskánských Habsburků. Pramen k historii řádu sv. Štěpána. In: *Paginae historie* 14, 2006, s. 95–141; Barsanti, Danilo: Mezi Pisou a Čechami. Řád sv. Štěpána v Čechách. Tamtéž, s. 143–184.

²⁰ Barsanti, Danilo: *Granducato di Würzburg. Ordine del Merito sotto il Titolo di San Giuseppe*. In: Panajia, Alessandro, I. c., příl. A, s. 205.

²¹ Srov. NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 4, 35.

²² NA, RAT, Listiny, bez č., smlouva uzavřená ve Vídni 16. 3. 1803 mezi Františkem II. a Ferdinandem III. o dědičných nárocích habsburské primogenitury na nově získaná území Ferdinanda III. Dokumenty k období vlády v Salcbursku viz NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 34–46, 70.

²³ Dokumenty týkající se převzetí Würzburga Ferdinandem, jeho vlády, správy, předání velkovévodství Bavorsku, hospodářských záležitostí, inventářů würzburských sídel z let 1804–1815 viz NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 47–85.

²⁴ Ostrov za vlády velkovévodů z Toskány (1789–1918). In: Zeman, Lubomír a kol. autorů: *Dějiny města Ostrova*. Ostrov 2001, s. 146–188.

Záslužný Řád sv. Josefa, založený Ferdinandem III. dne 9. března 1807 z politicko-osobních důvodů,²⁵ přenesl staronový toskánský panovník také do Toskánska, kam se vrátil v roce 1815 podle ustanovení protokolů Vídeňského kongresu v rámci restaurování poměrů v Evropě po napoleonských válkách.²⁶ Po třech letech po svém návratu na toskánský trůn vydal Ferdinand ve Florencii nový edikt, datovaný 18. březnem 1817, kterým obnovil záslužný řád l'Ordine Civile e Militare di San Giuseppe v podmínkách své vlády v Toskánském velkovévodství. Tímto výnosem postavil záslužný řád na druhé místo mezi rytířskými řády, hned za obnovený prestižní, starobylý vojensko-rytířský řád sv. Štěpána. Kromě dekretu sestavil také regule řádu, které byly upraveny pro podmínky obnovy vlády habsburské sekundogenitury v Toskánsku. Obměna spočívala především v tom, že byl kladen opravdu velký důraz na „*distinguere nelle diverse classi con decorazione esteriore le qualità pregevoli e le virtuose azioni di chiunque abbia acquistato titolo alla nostra sovrana benevolenza o per i suoi meriti personali o per utili servigi resi allo Stato*“.²⁷ Tedy hned v úvodu nově vydaného ediktu je jednoznačně vyjádřeno, že udílení řádových odznaků, které jsou rozděleny do tříd, s přesným vzhledovým odlišením, lze přiznat panovníkem jen vybraným osobám za jejich oddanost vládnoucí dynastii, mimořádné zásluhy o stát, osobní bezúhonnost a ctnosti. Tato ustanovení byla vydána tiskem ve Florencii bez vrocení o rozsahu 25 stran textu. Brožura obsahuje edikt Ferdinanda III., datovaný dnem 18. března 1817, podepsaný toskánským velkovévodou spolu s Vittoriem Fossombronim.²⁸ V jeho čtrnácti paragrafech bylo popsáno založení záslužného řádu sv. Josefa a stanovena základní ustanovení, týkající se rozdělení řádových dekorací do tříd, vymezení jejich udělování, stanovení počtu vyznamenaných v jednotlivých řádových kategoriích, obecného určení typu činnosti, za něž může být významné osobě uděleno vyznamenání za zásluhy v rámci Řádu sv. Josefa, požadavků na původ předepsaný pro určitou kategorii řádové dekorace, určení úřadu, který má na starosti administrativně-organizační stránku řádu a jeho udělování. Podle paragrafu XIV. záležitosti Řádu sv. Josefa spadají pod státní radu a státní sekretariát.²⁹

²⁵ Viz Panajia: I. c., příl. A, s. 206. O okolnostech návratu srov. Pesendorfer, F.: I. c., s. 378–415. Viz též pozn. 10.

²⁶ Pesendorfer, F.: Ein Kampf..., I. c., s. 417–470. Opisy protokolů Vídeňského kongresu viz NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 85.

²⁷ Srov. Regolamento o siano costituzioni dell'Ordine del merito sotto il Titolo di S. Giuseppe. Firenze, s. 3–4. Brožurka vydaná tiskem ve Florencii bez vrocení o rozsahu 25 stran textu. Přepis textu viz příl. II. článku.

²⁸ Vittorio Fossombroni (1754–1844), významný toskánský politik a státník zastávající funkci ministra zahraničních věcí. Později se stal předsedou toskánské vlády.

²⁹ Regolamento..., I. c., s. 7, XIV.

V druhé části tisku³⁰ jsou v 5 kapitolách vydána statuta Řádu sv. Josefa, potvrzená Ferdinandem také dne 18. března 1817 a podepsána velkokancléřem řádu Nerim Corsinim a sekretářem Alessandrem Humbourgem.³¹ V I. kapitole je rozebrána podstata záslužného řádu, jeho účel a udělování za zásluhy podle vůle panovníka.³² Kapitola II.³³ obsahuje popis řádových dekorací, jejich podobu, vyhotovení, materiál, barvy, umístění na oděvu podle typu odznaku a u velkokřížů určení místa zavěšení na oděvu podle toho, zda jde o osobu civilní nebo církevní, spolu s vyobrazením stužky, lišící se podle jednotlivých tříd nositelů. Kříže se pro jednotlivé třídy odlišovaly velikostí insignie, provedením a stužkou. Také tím, zda se nosí spolu s hvězdou, nebo bez ní (komandéři, rytíři). Podle odst. 8 lze řádovou dekoraci nosit běžně s výjimkou vyloučení z řádu. Ustanovením odst. 9 je povinností dědiců po smrti vyznamenaného vrátit sekretáři Řádu sv. Josefa dekoraci, kterou zemřelý člen řádu obdržel od velmistra. V odstavci č. 10 je stanoveno pořadí členů řádu, a to následovně: nejvyšší postavení zaujímají rytíři velkokříže, pak následují komandéři a na posledním stupni jsou „prostí“ rytíři (cavalieri semplici), u nichž je pořadí řešeno podle stáří.³⁴

Ve třetí kapitole³⁵ se řeší organizační záležitosti řádu a fungování kanceláře. Jsou zde stanoveni „úředníci“, řídící administrativně činnost řádové instituce. Patří sem velkokancléř (gran cancelliere), který byl vybírán z osob vyznamenaných velkokřížem, zároveň zastával funkce tajného rady státu, nebo sekretariátu financí či války, nebo zahraničních věcí. Jeho povinností bylo vést přesný registr vyznamenaných podle pořadí ve jmenování. Vedl přehled poplatků za vydání jmenovacích dekretů a jejich zaslání vyznamenaným osobám. Dále vedl seznamy zemřelých členů řádu a vrácení jejich řádových dekorací dědicům. Nejvyšší kancléř byl též povinen informovat o všech záležitostech řádu velmistra – toskánského velkovévodu a také mu prezentovat zásluhy navržených osob na udělení záslužných vyznamenání. Dále byl ustanoven sekretář (segretario), který byl vybírán z řad komandérů nebo rytířů. Jeho úkolem bylo připravovat písemné podklady, psát koncepty nařízení velmistra, připravovat podklady pro vydání nových nařízení či dispozic týkajících se řádu, vyřizovat agendu spojenou s činností řádové instituce, být v kontaktu se státní radou, připravovat zprávy ze zasedání tohoto

³⁰ Tamtéž: I. c., od s. 9–25 je otištěno „Regolamento o siano costituzioni dell'Ordine del Merito sotto il Titolo di San Giuseppe, approvate da S. A. I., e R. nel dì 18. Marzo 1817.“

³¹ Neri Corsini (1771–1845), toskánský státní sekretář, vyslanec v Paříži, ministr vnitra. Alessandro Hubourg - toskánský diplomat a vyslanec v Paříži.

³² Regolamento, I. c.. s. 9–10.

³³ Tamtéž, s. 10–14. Vyobrazení stužek, tamtéž, s. 11–12.

³⁴ Tamtéž, s. 14.

³⁵ Tamtéž, s. 15–16.

orgánu a podílet se na panovníkových usneseních a rozhodnutích. Konečně měl dohled nad archivem řádu, nad vedením registrů a protokolů. Kromě těchto funkcí, které zastávali členové řádu, patřil ke kanceláři ještě archivář, který byl osobou stojící mimo dekorované členy. Měl na starosti udržovat pořádek ve spisech, jejich ukládání, zapisovat do registrů a protokolů a opatrovat vrácené řádové dekorace po zemřelých členech.

Rozsáhlá čtvrtá kapitola řešila záležitosti související s výběrem vyznamenaných, s představováním kandidátů velmistroví, s povinnostmi členů řádu, s udílením řádových odznaků, s ceremoniálem a formalitami, které se týkaly přípravy slavnostních shromáždění a stanovení přesných pokynů pro jednotlivé účastníky slavnostního obřadu předávání řádových vyznamenání a diplomů, s určením kostela ve Florencii³⁶ pro slavnostní mše sloužené o svátku sv. Josefa za zemřelé členy, s ukládáním dokladů do archivu, vlastním fungováním řádového společenství apod.³⁷

Konečně v poslední páté kapitole³⁸ byla různá ustanovení řešící kontrolu plnění povinností vyznamenaných a kontrolu všech jmenovacích dekretů vydaných před rokem 1817 s pokyny, jak postupovat při těchto činnostech. V posledním odstavci bylo uvedeno, že počet pro udělení velkokřížů, komandérů a rytířů, stanovený Ferdinandovým ediktem z téhož roku,³⁹ platil pouze pro poddané toskánského velkovévody přímo v Toskánsku, nikoli pro udělování řádových vyznamenání zahraničním osobnostem, které již byly v minulosti vyznamenány. To samozřejmě souviselo s tím, že po založení záslužného řádu ve Würzburgu Ferdinand udílel jednotlivé řádové odznaky z čistě politických důvodů členům evropských panovníckých rodů a významným příslušníkům šlechtických rodin, při tom byl stanovený počet udělených vyznamenání v mnohém již naplněn. Tím byl po Ferdinandově návratu do Toskánska utvořen prostor pro udílení řádových vyznamenání také vlastním poddaným, protože při již udělených vyznamenáních by byl stanovený počet vyčerpaný.

Včele řádu stál velmistr, kterým byl vždy automaticky toskánský velkovévoda. Velmistrovství bylo tak dědičně spojeno s toskánskou habsburskou sekundogeniturou bez ohledu na stát či územní celek, kde příslušníci rodu vládli. Vyznamenání si udrželo po celou dobu své existence stejnou podobu jako při svém založení.⁴⁰ Řádové dekorace se tedy dělily na tři třídy: velkokříž, skládající se z velkostuhy, hvězdy a řetězu; komandér, který byl nošen u krku, a rytíř, jehož vyznamenání nosil

³⁶ K těmto účelům slouží dodnes kostel San Giuseppe ve Florencii, nacházející se nedaleko náměstí Piazza Piave poblíž nábreží řeky Arno.

³⁷ Tamtéž, s. 17–23.

³⁸ Tamtéž, s. 23–25.

³⁹ Tamtéž, s. 4–5.

⁴⁰ Viz popis v úvodu článku a příl. vyobrazení řádových dekorací.

majitel na prsou. Podle těchto nových regulí velkokříž nemohl být udělen víc jak 20 osobám, kteří k osobním čnostem a zásluhám museli být také příslušníky významných šlechtických rodů či rodin. Komandérem mohlo být jmenováno za zásluhy maximálně 30 osob šlechtického původu, ve výjimečných případech to mohli být i lidé bez šlechtické příslušnosti. Po svém jmenování získali právo na nobilitaci v místě své domovské příslušnosti. Rytířů mohlo být 60 jak šlechtického, tak nešlechtického původu, kteří byli zaměstnáni jak v civilních i vojenských službách, tak ve svobodných profesích. Osoby bez nobilitace po jmenování rytířem získaly právo na nedědičný šlechtický titul. Jmenování za zásluhy do všech tříd dekorací nebylo omezeno pouze na obyvatele Toskánského velkovévodství, ale také byly podle regulí udělovány cizím státním příslušníkům.⁴¹ Hvězda, která se nosila na prsou vlevo, nebyla smaltovaná, ale stříbrná. Stuha byla vyhotovena v červené barvě s bílými okraji.

Ferdinand III. brzy po vydání ediktu a statut z roku 1817 překročil velmi rychle při propůjčování řádu sv. Josefa především příslušníkům toskánské šlechty,⁴² zastávajícím významná místa u dvora a ve státních institucích, původně stanovený počet předepsaný pro jednotlivé řádové třídy. Tak již v roce 1819 bylo víc jak 158 dekorovaných, kromě velmistra, velkokancléře, sekretáře a archiváře, měl řád 37 rytířů velkokříže, 27 komandérů a 90 rytířů. Po nástupu jeho syna Leopolda II. na toskánský trůn byl již počet vyznamenaných v roce 1825 na čísle 196, z toho kromě velmistra a tří obvyklých funkcionářů řádové instituce, bylo 46 rytířů velkokříže, 41 komandérů a 105 prostých rytířů a počet stále stoupal. V osudovém roce 1859, kdy pod tlakem politických událostí na italském poloostrově byli příslušníci habsbursko-lotrinské sekundogenitury nuceni opustit jednou pro vždy Toskánsko, bylo registrováno již celkem 557 dekorovaných členů řádu. Z toho 114 připadá na rytíře velkokříže, 128 komandérů a 311 rytířů.⁴³ Zajímavé je také sledovat země, odkud geograficky vyznamenané osoby pocházely. K roku 1859 jich bylo vyznamenanáno titulem velkokříže 15 z Toskánska, 32 z Rakouska, 4 z Bavorska, 6 z Belgie, 1 z Dánska, 12 z Francie, 2 z Řecka, 1 z Anglie, 2 z Modeny, 1 z Parmy, 1 z Pruska, 5 z Říma, 3 z Ruska, 8 ze Sardinie, 7 ze Saska, 14 z Neapole a 1 z Tunisu. Mezi komandéry bylo jmenováno 40 z Toskánska, 27 z Rakouska, 5 z Bavorska, 3 z Belgie, 1 z Brazílie, 1 z Egypta, 21 z Francie, 3 z Řecka, 4 z Parmy, 2 z Pruska, 5 ze Sardinie, 4 ze Saska a 10 z Neapole. Rytířské vyznamenání obdrželo 131 z Toskánska, 79 z Rakouska, 8 z Bavorska, 6 z Belgie, 1 z Dánska,

⁴¹ Viz pozn. 27, Regolamento, I. c., s. 4–7. Dále Degli Uberti, P. F.: Ordini cavaliereeschi e onorificenze. Milano 1993, s. 157–164.

⁴² Podrobný výčet vyznamenaných osobností toskánského původu i zahraničních státníků, politiků, vědců či bankéřů, příslušníků panovnických rodů viz Barsanti, I. c., s. 15–16. Autor podává i zajímavý rozbor národností vyznamenaných osobností k roku 1859 viz tamtéž, s. 16–17.

⁴³ Podrobné vyčíslení vzrůstajícího počtu vyznamenaných viz Barsanti, I. c., s. 16.

36 z Francie, 2 z Řecka, 2 z Anglie, 1 z Modeny, 1 z Holandska, 3 z Parmy, 9 z Říma, 2 z Ruska, 12 ze Sardinie, 2 ze Saska, 13 z Neapolska, 1 ze Španělska, 1 ze Švýcarska a 1 z Tunisu.⁴⁴

Po vynuceném odchodu Leopolda II. z Toskánského velkovévodství byl sice záslužný Řád sv. Josefa, stejně jako Řád sv. Štěpána, formálně zrušen dekretem z 18. března 1860 vydaným předsedou Prozatímní toskánské vlády Bettinem Ricasolim. Výnosem však bylo povoleno alespoň ponechání řádových titulů těm, kteří je získali v období panování Ferdinanda III. a Leopolda II.⁴⁵ Protože se jednalo o dynasticko-rodinný řád, nikoli státní, tak se podařilo habsbursko-lotrinské sekundogenituře podržet si právo na velmistrovský titul pro představitele ex toskánské linie, který tak zaručuje dědičné právo hlavě této pobočné habsbursko-lotrinské větve udělovat dále hodnosti a vyznamenání Řádu sv. Josefa podle stanovených regulí význačným osobám za jejich zásluhy a čestné tituly představitelům šlechtických rodů a korunovaným hlavám.⁴⁶

K první změně v regulích a statutech došlo až po téměř 150 letech díky titulárnímu toskánskému velkovévodovi arcivévodovi Goffredovi, který 22. září 1971 dekretem znovu potvrdil kontinuitu Řádu sv. Josefa. Ponechal stará původní statuta pouze s malými obměnami tak, aby odpovídaly platné legislativě zemí vyznamenaných osobností. Přesto však narostl počet nově vyznamenaných řádovými tituly, které byly udělovány mnohým Italům pocházejícím ze starých šlechtických rodů nebo přímo za zásluhy významným vědcům. Mezi vyznamenanými byli v minulosti i uznávaní diplomaté, politici, státníci, literáti, průmyslníci, bankéři, mecenáši i filantropové.⁴⁷

Dne 15. ledna 1992 arcivévoda Leopold jako hlava bývalé toskánské pobočné linie vydal dekret, kterým rozšířil počet řádových dekorací velkokříže na 30, komandéry na 60 a rytíře na 120. Do tohoto počtu se nepočítala čestná vyznamenání udělená panovníkům, představitelům státu, kardinálům a biskupům. Velká změna nastala v pojetí práva automatické nobilitace při získání titulu v jednotlivých třídách záslužného svatojosefského řádu. Jmenování tedy již nezakládá právo získat také šlechtický titul, vyjma případů jasně určených velmistrem.

⁴⁴ Almanacco della Toscana per l'anno 1859, Firenze, Stamperia Granducale, s. d. [1858], s. 271–293.

⁴⁵ Bascapé, G. C.: Gli ordini cavallereschi in Italia. Storia e diritto. Milano 1992, s. 266.

⁴⁶ Pelliccioni Di Poli, L.: Gli ordini cavallereschi di uso legittimo in Italia. Roma 1991, s. 149–153. Velmistři Řádu sv. Josefa byli od po založení až po dnešní dobu chronologicky toskánská velkovévodové: Ferdinand III. (1807–1824); Leopold II. (1824–1859); Ferdinand IV. (1859–1908); Josef Ferdinand (1908–1942); Petr Ferdinand (1942–1948); Goffredo (1948–1984); Leopold III. (1984–1993); Sigismondo (od 1993 dodnes).

⁴⁷ Např. Gino Caponi, Luigi Cambray Digny, Pavel a Anatolij Děmidovové, Cosimo Ridolfi, Bettino Ricasolo, Giovanni Baldasseroni, François Champollion, Alessandro Manzoni, Alphonse de Lamartine, Metternich, Rothschild či Lesseps aj. viz Barsanti: l. c., s. 15–16.

K dalším zásadním úpravám došlo po nástupu nového velmistra řádu⁴⁸ arcivévody Sigismonda, jenž svým dekretem,⁴⁹ vydaným 9. června 1994 v Londýně, oživil svatojosefský záslužný řád tím, že nově zformuloval 13 článků statut. Jako zásadu pro udělování řádu jednoznačně kodifikoval původní myšlenku jeho zakladatele udělovat řádová vyznamenání za zásluhy o prokázany pokrok na poli civilním i kulturním Toskánska a za příkladné služby a postoj k habsbursko-lotrinskému domu. Ponechal počet velkokřížů a komandérů na původních číslech stanovených jeho otcem. Zvýšil jen počet dekorací pro rytíře na 150.⁵⁰ Jako novinku zavedl také udělování titulu „Dama“ ženám, které prokázaly podle uvedených statut zásluhy. Počet titulů stanovil na 50.⁵¹ Nejvýznamnějším ženským osobnostem pak mohla být udělena dekorace „dama di gran croce“, tedy titul „dámy velkokříže“, stejný jako je udělován mužům, ale bez plaký a hvězdy.⁵²

Dne 12. prosince 1997 vydal Sigismondo zatím poslední úpravy statut záslužného řádu,⁵³ jimiž zavedl dva nové stupně, a to „*grande ufficiale*“ a „*cavaliere ufficiale*“, které jsou zařazeny mezi velkokříž a komandéra (*grande ufficiale* – až 30 vyznamenanych) a mezi komandéra a rytíře (*cavaliere ufficiale* – maximálně 80 vyznamenanych). Tím umožnil jakýsi hodnostní postup pro již dekorované členy řádu, protože tyto hodnosti může kandidát získat za prokázané zásluhy vždy až po třech letech uplynulých od získání nižšího stupně.

U příležitosti oslav 200. výročí založení Řádu sv. Josefa byla vydána pamětní medaile,⁵⁴ na jejímž aversu je vyobrazen řádový kříž s opisem „*DUCENTESIMO ANNO AB ORDINE SANCTI JOSEPHI CONDITO 1807–2007*“. Na reversu je umístěn současný znak titulárního toskánského velkovévody Sigismonda, bez popisu.⁵⁵

⁴⁸ V roce 1993 se dosavadní titulární toskánský velkovévoda a zároveň velmistr Řádu sv. Josefa arcivévoda Leopold vzdal svého postavení hlavy sekundogenitury habsbursko-lotrinského rodu a z toho vyplývajících funkcí ve prospěch svého prvorozeného syna Zikmunda (Sigismondo).

⁴⁹ Text byl publikován viz Panajia, I. c., příl. F, s. 257–259. Viz též příl. IV. tohoto článku.

⁵⁰ Do těchto stanovených čísel nejsou samozřejmě započítávána vyznamenání udělená panovníkům, státníkům, významným šlechticům, kardinálům, biskupům a rytířům toskánského Řádu sv. Štěpána.

⁵¹ Do tohoto počtu se nezapočítávají představitelky panovnických domů, šlechtičny, manželky státníků a dámy, kterým byl udělen Řád sv. Štěpána.

⁵² Ferri, F.: *Ordini cavallereschi e decorazioni in Italia*. Modena 1995, s. 308–313.

⁵³ Text publikován viz Panajia: I. c., příl. F, s. 260–261. Viz též příl. V. tohoto článku.

⁵⁴ Viz Serlupi Crescenzi Ottoni, Domenico: *Medaglia in occasione dei 200 anni dell'Ordine di S. Giuseppe*. In: *Mondo del cavaliere*, VII, genaiio – marzo 2007, č. 25, s. 26–28.

⁵⁵ Vyobrazení medaile si lze prohlédnout také na oficiálních webových stránkách „Granducato di Toscana“ – viz www.granducato.org.

V současné době má řád následující strukturu: v čele je velmistr, vždy titulární toskánský velkovévoda z pobočné linie habsbursko-lotrinského rodu. Pro fungování řádu jsou z vyznamenaných jmenování hodnostáři ve funkcích velkokancléře, vicekancléře, sekretáře, archiváře a kaplana. Kancelář Řádu sv. Josefa má sídlo ve Florencii.

Archivní prameny v Rodinném archivu toskánských Habsburků

Archivní prameny k historii řádu, jeho struktuře, fungování, udělování vyznamenání spolu se seznamy dekorovaných lze najít v několika archivních institucích. Především pro období 1814–1859 je nezbytné studovat fondy Státního archivu ve Florencii, a to fond Segreteria di Stato. Tato instituce měla podle statutu z 1817 ve své podstatě na starosti veškeré záležitosti řádu. Kromě spisové dokumentace jsou zde dochovány registry vyznamenaných, kde jsou uváděny osobní údaje vyznamenaného, šlechtický titul, ale také funkce, kterou osoba v době svého jmenování zastávala, třídu udělené řádové dekorace, datum schválení udělení vyznamenání velmistrem, datum vyhotovení jmenovacího dekretu a jeho zaslání vyznamenanému, datum vrácení řádového odznaku po smrti dekorovaného a jména osob či institucí, které vyznamenání vracely. Z badatelského hlediska jsou to nesmírně cenné údaje pro zjištění komu a zda vůbec byla vyznamenání udělena.⁵⁶ Ve florentském fondu Segreteria di Stato byly nalezeny dva obsáhlé seznamy dekorovaných, které přinášejí soupisy vyznamenaných z let 1814–1849.⁵⁷ Základní rozdělení registrů bylo určeno podle toho, odkud ti, jímž byl udělen jakýkoli stupeň záslužného vyznamenání, pocházeli. Jedná se o „*Registro degli affari concerneti l'Ordine del Merito sotto il Titolo di S. Giuseppe, e delle Decorazioni conferite da S. A. I. e R. il Gran Maestro a individui toscani*“,“⁵⁸ kde jsou záznamy

⁵⁶ Samozřejmě se dají využít pro tento účel i almanachy např. *Almanacchi della Toscana*, Firenze, Stamperia Granducale ad annum, ale vyhledávání v nich je poměrně komplikované. Proto lze nyní využít edice Alessandra Panajia, I. c., s. 23–202. Edice Panajii je cenná svým rozsáhlým poznámkovým aparátem, v němž jsou uvedeny údaje o původu vyznamenaného, jeho rodině, jeho životní dráze, funkcích, dalších vyznamenáních, data narození a úmrtí. Publikace také přináší rekonstruovaný seznam jmen vyznamenaných k říjnu 1858, sestavený na základě údajů z *Almanacco della Toscana per l'anno 1859*, Stamperia Granducale, s. 271–293. Viz Edice Panajia, I. c., příl. D, s. 217–250. Seznam pouhých jmen s tituly je sestaven podle třídy řádového vyznamenání a v jejím rámci jsou pak jména dekorovaných uváděna podle zemí řazených v abecedním pořádku.

⁵⁷ Pro období od založení řádu do návratu Ferdinanda III. do Toskánska by bylo možné hledat archivní materiály ve fondech archivu ve Würzburgu. Autorka článku však neměla možnost se s těmito archivními fondy seznámit.

⁵⁸ Státní archiv ve Florencii (Archivio di Stato di Firenze, ASFi), Segreteria di Stato 1814–1849, F. 2988. Edice viz Panajia: I. c., pozn. 56, Documento A, s. 23–117.

o udělení řádových dekorací Toskáncům. V druhém svazku „*Registro degli Affari concernenti l'Ordine del Merito sotto il titolo di San Giuseppe e delle decorazioni conferite da S. A. I. e R. a individui esteri.*“⁵⁹ jsou zapsané vyznamenané osobnosti pocházející ze zahraničí. Rubriky pro údaje o dekorované osobě jsou však stejné jako u předcházejícího registru. Mezi těmito osobnostmi může český badatel najít i jména vyznamenaných příslušníků šlechtických rodů českého původu, nebo těch, kteří alespoň v Čechách či na Moravě měli své statky. Namátkou uveďme knížete Klementa Václava Metternicha (velkokříž, s. d.), Maxmiliána Josefa Thurn-Taxisa (velkokříž, s. d.), hraběte Karla Vršovce (rytíř, s. d., dekorace vrácena 1829),⁶⁰ Jana Václava, rytíře z Čech (rytíř, s. d.).⁶¹

Pro badatelskou veřejnost jsou však snadno dostupné archiválie k toskánskému svatojosefskému záslužnému řádu uložené v Národním archivu v Praze ve fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků. Navíc se jedná o písemnosti badatelsky dosud nevytýžené, v mnohém významné, objasňující především periodu dějin řádu mezi léty 1859–1908. Než se budeme věnovat dokumentaci exulantského velmistra řádu Ferdinanda IV., syna posledního vládnoucího toskánského velkovévody Leopolda II., je na místě si připomenout tři spisy, které přibližují založení řádu jeho dědem v roce 1807.

V toskánském rodinném archivu ve fondové části Ferdinanda III. se nacházejí dosud opomíjené kopie⁶² písemností, které z titulu své funkce sekretáře řádu⁶³ připravoval Josef Friedrich Ludwig von Hartmann, dvorní rada na Ferdinandově würzburgském dvoře. Tyto dokumenty měly dokončit formování nově založeného záslužného řádu, proklamovaného pouhým jednoduchým Ferdinandovým ediktem, vydaným 9. 3. 1807, v němž se hovořilo jen o ustavení řádu, jeho účelu, řádových dekoracích. Z toho je zřejmé, že Ferdinand spěchal s vyhlášením založení zcela nového záslužného řádu, aby mohl vyznamenat významné politické protagonisty své doby, ještě dříve, než ostatní panovníci v okolních zemích založili podle vzoru Napoleonovy Čestné legie svá vlastní záslužná vyznamenání. Řádová statuta, která by zabezpečila fungování nové řádové instituce, byla pro tuto chvíli jako dokument až na druhém místě. Řádové regule, jak známo, nezbytně doprovází založení každého typu řádu. Proto je bylo nutno vytvořit i pro Řád sv. Josefa.

⁵⁹ Tamtéž, F. 2989. Edice viz Panajia: I. c., Documento B, s. 121–202.

⁶⁰ Vrácením řádu v roce 1829 je upřesněno datum úmrtí Karla Vršovce, uváděné v literatuře jen přibližně „po 1826“, viz von Procházka, Roman: Genealogisches Handbuch erloschener böhmischen Herrenfamilien. Neustadt an der Aisch 1973, s. 348.

⁶¹ Někdy lze bez hlubšího studia jen těžko identifikovat, o které osoby se jedná: např. Giovanni Vincenzlao Cav. Di Böhm., Consigliere I. E Reale del Governo di Praga. Tamtéž, F. 1989., Edice: I. c., s. 134. Autorka článku si nedává za úkol zde sepsat vyznamenané patřící provenienčně k českým zemím. Jen upozorňuje na možné využití daného pramene a edice pro badatelské účely.

⁶² NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 71, ff. 55–90, kart. 6.

⁶³ Jmenování viz Vítan: I. c., s. 14.

Přípravné práce podle dokumentů trvaly téměř rok a byly vyhotoveny k prvnímu výročí založení řádu. Statuta, datovaná ve Würzburgu dne 17. února 1808, v RAT nalézáme v konceptní podobě.⁶⁴ Návrh psaný německy obsahuje celkem 47 článků rozdělených do 16 kapitol,⁶⁵ v nichž jsou shrnuty všechny zásady,⁶⁶ jež formulovaly účel řádu, podmínky přijímání a udělování vyznamenání, strukturu řádu, jeho orgány a funkce, třídy a stupně dekorací, počet vyznamenání v jednotlivých třídách, stanovily povinnosti členů, popisovaly slavnostní ceremoniál a určovaly další podmínky pro správné fungování řádu. Velmi zajímavé jsou zároveň doprovodné poznámky, odkazy a komparace vzťahující se k již existujícím evropským řádům a tak touto formou poukazovaly na to, z jakých tradic a kořenů se při formování řádu při jeho založení vycházelo a co bylo jeho předlohou. Máme tak jedinečnou možnost nahlédnout přímo do procesu vzniku dokumentu, jímž se měl řídit tak výjimečný a dodnes udělovaný řád.

Druhý dokument je kopií konceptního návrhu zakládací listiny Řádu sv. Josefa,⁶⁷ datovaný ve Würzburgu dnem 19. března 1808. Posledním je pak opis protokolu datovaného ve Würzburgu dne 20. března 1808, v němž Ferdinand vyhlášoval založení řádu, jeho členění na třídy, s uvedením jmen prvních vyznamenáných členů záslužného řádu.⁶⁸ Dochované archiválie jsou jedinečnými doklady nejen k historii Řádu sv. Josefa, ale jejich historická hodnota spočívá i v tom, že jejich forma napomáhá k objasnění, jakým způsobem se vytvářely základní dokumenty, jež zabezpečovaly existenci nově založené řádové instituce. Dokládají fakt, že proces sepsání těchto základních dokumentů, který většinou předcházelo prohlášení o založení řádových vyznamenání, aby tak byla zajištěna jeho právní platnost a naplnily se i formální náležitosti, mohl být i opačný.

Naprostě neznámé jsou písemné materiály dochované v RAT z doby po odchodu toskánských Habsburků z Florencie, tj. po abdikaci posledního toskánského velkovévody Leopolda II. K ní došlo dne 21. července 1859 v lázních Vöslau nedaleko Vídně,⁶⁹ kdy Leopold II. abdikoval ve prospěch svého prvorozeného syna Ferdinanda IV., který stál v čele toskánské sekundogenitury habsbursko-lotrinského rodu až do své smrti v roce 1908.⁷⁰

⁶⁴ NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 71, ff. 55–72. „*Unterthänigster Vortrag den St. Josephs-Orden betr.*“

⁶⁵ Stručnou zmínku o statutech, datovaných 19. březnem 1808, uvádí ve své knize Schäfer: I. c., s. 173–175.

⁶⁶ NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 71, např. fol. 56^r - je řád označován jako „*einen Civil und Militärorden unter dem Schütze des Heiligen Josephs*“.

⁶⁷ NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 71, ff. 75–81. „*Entwurf der Stiftungs-Urkunden des St. Josephs Ordens.*“

⁶⁸ NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 71, ff. 83–90.

⁶⁹ Abdikace podepsaná Leopoldem II. je uložena v NA, RAT, Leopold II., inv. č. 255.

⁷⁰ Písemnosti jsou dochované v soukromém archivu Ferdinanda IV. po sign. 76, který se utvářel jeho činností v Salcburku, což bylo sídlo představitele toskánské pobočné

Jedná se o dva soubory písemností z let 1859–1908, z nichž prvně citovaný dokumentuje činnost kanceláře řádu⁷¹ a druhý je tvořen korespondencí rakouského ministerstva zahraničních věcí s osobním sekretářem Ferdinanda IV. v záležitostech udílení vyznamenání Řádu sv. Josefa z let 1876–1884.⁷²

Soubor Ordine di S. Giuseppe obsahuje: zásadní dokumentaci související s činností kanceláře řádu, vedením evidence vyznamenanych a bohatou korespondenci s členy řádu. Mezi nejdůležitější dokumenty patří zejména několik tisků Regulí a statut Řádu sv. Josefa z roku 1817.⁷³ Jde o původní vydání řádových statut publikovaných Ferdinandem III. po jeho návratu na toskánský trůn získaný zpět Vídeňským kongresem. Vzhledem k tomu, že se nedochovalo ve Ferdinandově dokumentaci žádné pozdější či upravené vydání původních řádových statut vydaných jeho dědem, lze se s určitostí domnívat, že Ferdinand jako velmistr řádu vedl záležitosti Řádu sv. Josefa za svého života podle zásad stanovených již jeho zakladatelem.

Podle článků původních regulí byl velký důraz kladen na evidenci vyznamenanych. Toto nařízení dodržoval i Ferdinand, jak o tom svědčí dochovaný „Soupis rytířů řádu k roku 1859“ sestavený, jak se uvádí v margináliích na dokumentu, podle toskánského almanachu.⁷⁴

Avšak největší historicko-dokumentární hodnotu má registr vyznamenanych „Seznam dekorovaných Řádu sv. Josefa 1859–1908.“⁷⁵ V něm byly vedeny podrobné záznamy o osobách, kterým bylo vyznamenání uděleno. Obdobně jako u výše popsaných florentských registrů zde bylo zaznamenáno jméno, titul a funkce osoby, datum udělení řádu, třída řádové dekorace a zda byl odznak po smrti vyznamenaneho vrácen a kým. Vzhledem k tomu, že Ferdinand IV. již žil na rakouském území, pohyboval se v českých zemích⁷⁶ a stýkal se s představiteli

linie. Ferdinandův archiv, spolu s dalšími písemnostmi, se nacházel v době po skončení 1. světové války v roce 1918 na toskánském panství Ostrov nad Ohří, byl zestátněn a dnes tvoří fondovou část Rodinného archivu toskánských Habsburků uloženého v Národním archivu v Praze.

⁷¹ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76B Ordine di San Giuseppe, inv. č. 671, kart. 240.

⁷² NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 70H, inv. č. 611, kart. 211.

⁷³ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76B, inv. č. 671, „Regolamento o siano costituzioni dell'Ordine del Merito sotto il Titolo di S. Giuseppe“, Firenze, s. d. Několik exemplářů má i velmi pěknou vazbu.

⁷⁴ Tamtéž, „Nota dei Cavalieri dell'Ordine del Merito sotto il titolo di S. Giuseppe, Estratta dall'Almanacco Toscano del 1859“. K tomu ještě seznamy osob, jimž byly uděleny řádové dekorace řazené dle tříd: „Cavalieri dell'Ordine di S. Giuseppe: Toscani avanti l'anno 1859.“ pro Toskánce. Druhý seznam je soupisem vyznamenanych zahraničních osobností od roku 1861–1880. „Cavalieri dell'Ordine di S. Giuseppe: Esteri“

⁷⁵ Tamtéž, „Ordine di S. Giuseppe: Nota dei decorati, 1859–1908“.

⁷⁶ Po smrti otce Leopolda II. zdědil Ferdinand Ostrov nad Ohří v roce 1872. Zde pravidelně trávil s rodinou část roku a pečlivě své panství spravoval – o tom existuje bohatá

rakouské a české šlechty, využíval jejich služeb, za což řadě z nich udělil záslužný řád, objevuje se v seznamu i více jmen, která úzce souvisí s českým prostředím. Jedná se tedy o významný, dosud neznámý pramen, využitelný jak k evropským, tak k českým dějinám. Proto má význam jeho zpřístupnění v rámci článku o Řádu sv. Josefa, jehož dějiny jsou encyklopediemi i jinými publikacemi zabývajícími se historií řádů a vyznamenání neoprávněně opomíjeny.⁷⁷

Další soubor Ferdinandovy dokumentace tvoří písemnosti⁷⁸ vztahující k udělování řádu různým osobnostem, k chodu kanceláře, k činnosti pověřených úředníků při vyřizování agendy, nařízení a korespondence mezi Ferdinandem IV. a Provenzalem o pověření Provenzaliho kontrassegnovat listiny o udělení Řádu sv. Josefa po smrti velkokancléře Nerliho.

Složka archiválií obsahuje korespondenci salcburské kanceláře i Ferdinanda samotného s vévodou Antinorim, který vedl florentskou administrací soukromých statků, které zůstaly Leopoldovým dědicům v Toskánsku po jeho smrti. Antinori kromě správy těchto panství byl pověřen také spolupracovat při výběru a předávání dekorací svatojosefského záslužného řádu jmenovaným Toskáncům. Administrace ve Florencii také zprostředkovávala vrácení dekorací po úmrtí členů řádu.

Kromě toho jsou zde uloženy v chronologické řadě dopisy dekorovaných z let 1876–1907, povětšinou vyjadřujících poděkování za udělení řádové dekorace a jmenování.⁷⁹

dokumentace viz NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 37, Schlackenwerth.

⁷⁷ Zjednodušený přepis soupisu – viz příl. VI. článku.

⁷⁸ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76B, inv. č. 671. Též tamtéž „Registro dell' Archivio“, s. 355–357

⁷⁹ Tamtéž, jedná o dopisy v záležitostech udělení dekorací: velkokříž generálu kavalérie Ludwigu Benedekovi (Graz, 1881); komandér hraběti Ludwigu Waldburgovi 1881 – koresp. mezi Ferdinandem a hrabětem; 1882 – Majneri vrací velkokříž za srbského krále; velkokříž arcivévodovi Františku Ferdinandu d'Este (1887); velkokříž hraběti Emerichovi Széchényimu (1887); velkokříž hraběti Nostitzovi Wallwitz (1891); velkokříž kardinálu Gruschovi (1891); komandér mons. Lorenzu Mayerovi (1891); velkokříž Mariu Mocennimu, kardinálu u apoštolské stolice – přes Giuliana Bersaniho; mons. Cagiano de Azevedo Maestro di Camera di Santa Santita (1893); rytíř majoru Viktoru Kupsovi (1894), vrácení dekorace po smrti Rudolfa von Gersdorff (1894); rytíř Josefu baronu Pelichy (1895); velkokříž knížeti Rudolfovi Lichtensteinovi (1896); velkokříž hraběti a ministru Goluchowskemu – koresp. s rakouským ministerstvem zahraničních věcí (1897), bavorským dvorem; rytíř mons. Giuliovi Ceconimu, 1898 udělení, 1899 poděkování; rytíř Crenneville Franz Folliotovi (1898); rytíř hraběti Juliovi Salburgovi (1898); velkokříž patriarchovi jeruzalémskému Lodovicu Piaviovi (1900); velkokříž knížeti Friedrichovi Schönbürg-Waldenburgovi (1901); velkokříž knížeti Alfredu Montenuovo (1901); velkokříž baronu Mariovi Passettimu rakousko – uherskému vyslanci na dvoře italského krále v Římě (1903); rytíř mons. Jacobu Obwegenovi (1905); velkokříž hraběti Ottovi von Rechberg a Rothenlöwen (1905), rytíř baronu Karlu Krausovi (1906); rytíř majoru Albertu Margutti (1907); komandér Giuseppovi Majnerimu (1907); rytíř baronu Hugovi Ledererovi (1907); velkokříž arcivévodovi Karlovi (Praha, 1907); velkokříž hraběti Friedrichu Beckovi

Mezi Ferdinandovými písemnostmi se nachází i vrácený diplom z 12. 6. 1856, který byl určen pro toskánskému obchodníkovi Pietra Parriniho v Konstantinopoli, jenž byl jmenován rytířem a zemřel 24. 9. 1859. Tento dokument byl v kanceláři označený jako model pro zhotovení jmenovacích listin, jež byly zasílány spolu s řádovou dekorací vyznamenaným osobám.⁸⁰

K velmi důležitým písemnostem patří i nenápadný list papíru, na němž jsou uvedeny ceny jednotlivých dekorací.⁸¹ Dokument sice není datovaný, ale lze ho datovat mezi léta 1859–1861, vzhledem k jeho uložení mezi písemnostmi z tohoto období. Pro zajímavost velkokříž stál 235 zlatých; kříž pro vyznamenání komandéra 130 zlatých a pro rytíře 65.⁸²

Pod původní signaturou N. 16/B je dochován seznam jmen příjemců, kterým byly zaslány spolu s průvodními dopisy řádové dekorace, které ještě uděloval vyznamenaným toskánský velkovévoda Leopold II.⁸³ Ve stejném fasciklu jsou uloženy i dopisy,⁸⁴ v nichž je oznamováno markýzi Tannay de Nerlimu, velkokancléři řádu, doručení diplomu a insignie vyznamenané osobě. Kromě toho jsou tu uložena i oznámení o úmrtí vyznamenaných a o vrácení dekorací po úmrtí majitele. V dopisech je popsáno i přes koho se vrací na rakouské ministerstvo zahraničí nebo, kdo byl pověřen vrácením, kdy dědicové, manželka nebo děti vraceli dekoraci apod. Jsou tu i záznamy o zaslání potvrzení o přijetí vrácené dekorace do toskánské řádové kanceláře – většinou jsou to koncepty o zaslání potvrzení dědicům, nebo potvrzení o vrácení nižšího stupně insignie po povýšení dotyčného dekorací stupně vyššího a zaslání dekorace nové.⁸⁵

Další svazek dokumentů lze charakterizovat jako koncepty návrhů formulářů žádostí členů habsburského rodu, kterým byla udělena svatojosefská řádová dekorace, rakouskému císaři o povolení vyznamenání přijmout a nosit ho.⁸⁶ Tyto

(1907); arc. Leopold (1907) – není v seznamu, ale píše Ferdinandu jako strýci a děkuje mu za udělení řádu (Darmstadt, 1907); rytíř mons. Mayerovi von Ahrdorff (Olomouc, 10. 7. 1907); rytíř knížeti Augustu Lobkovicovi (1908).

⁸⁰ Tamtéž, dokument označen N. 16/A: „*Modelli del Merito sotto il Titolo di S. Giuseppe*“.

⁸¹ Tamtéž, „*Prezzi delle insegne dell'Ordine di S. Giuseppe*“.

⁸² Tamtéž, ceny jsou však uvedeny ve dvou sloupcích. V druhém sloupci je vždy cena příslušné řádové dekorace zvýšena o 5 zlatých.

⁸³ Tamtéž, dokument označený N. 16/B: „*Lettere colle quali vengono accompagnate alla Grancancelleria dell'Ordine del Merito sotto il titolo di S. Giuseppele insegne di decorati dal Granduca Leopoldo*“.

⁸⁴ Tamtéž, Většinou se jedná o dopisy z rakouského ministerstva zahraničních věcí. Dopisy jsou založeny dle pořadí v seznamu příjemců, jimž byly řádové odznaky spolu s jmenovacími diplomy zasílány přes rakouské MZV, protože se jednalo o jmenování osob, které sídlily v zahraničí.

⁸⁵ Tamtéž, tyto dopisy jsou z let 1867–1876.

⁸⁶ Tamtéž, „*Formulari per domanda a S. M. I. e R. Apost. per poter accettare e portare l'Ordine di S. Giuseppe*“.

dopisy již s předem napsaným textem a s vynechanými místy pro doplnění jména, hodnoti dekorace a datace, ukazují na způsob práce kanceláře řádu a mechanismus udílení vyznamenání ve vztahu mezi velmistrem řádu a císařem, jemuž byl Ferdinand jako příslušník habsbursko-lotrinského rodu podřízen.

Zajímavou skupinou dokumentů jsou podklady týkající se příprav oslav 100. výročí založení řádu.⁸⁷ Jedná se o pozvánky, úřední ohlášení, seznamy pozvaných, potvrzení účasti, korespondenci, omluvy pozvaných, že se nemohou zúčastnit, noviny Salzburger Zeitung a Salzburger Chronik z 20. 3. 1907.

Jako poslední ze souboru písemností jsou zde dochovány návrhy na udělení Řádu sv. Josefa rakouským diplomatům Kübeckovi, Hammerovi a Lónyaymu de Nagytónia za jejich zásluhy při diplomatických jednáních při podepsání smlouvy Rakouska-Uherska s Itálií v roce 1871. Jsou tu uloženy podklady pro jednání o udělení řádových vyznamenání, charakteristika osob, popis jejich zásluh, spolu s vyjádřením navrhovaných osob.⁸⁸

V rámci souboru korespondence mezi rakouským ministerstvem zahraničí a představitelem toskánské větve z let 1876–1903 je uchován fascikl čistopisů⁸⁹ zaslaných vídeňským ministerstvem zahraničí na adresu Jacopa Tanay de Nerliho,⁹⁰ velkokancléře toskánského záslužného řádu sv. Josefa. Jedná se většinou o originální dopisy z let 1876–1884, které byly zasílány vídeňským MZV toskánskému velkovévodovi a týkaly se převážně poděkování osob, jimž byl udělen záslužný Řád sv. Josefa, sdělení ministerstva o předání uděleného vyznamenání patřičné osobě či oznámení o úmrtí těch, kterým měl být udělen řád.⁹¹ Originální dopisy osob však mezi korespondencí nejsou. Dochovalo se i několik konceptů dopisů Ferdinanda IV., kterými se obracel v záležitostech zprostředkování předávání udělených řádových záslužných dekorací do zahraničí na vídeňské ministerstvo zahraničí nebo na císaře.

Z výše uvedené analýzy dosud neznámých, poměrně rozsáhlých, řádně vedených a systematicky uchovaných dokumentů k Řádu sv. Josefa v rámci Ferdinandova

⁸⁷ Tamtéž, „*Ordini Festa Centenario Ordine S. Giuseppe 1907.*“

⁸⁸ Tamtéž, v případě barona Kübecka a hraběte Lónyayho bylo navrženo udělení velkokříže. Antonínu Hammerovi však byl navržen titul „*Grande ufficiale dell'Ordine del Merito civile e militare*“, jiného záslužného toskánského řádu, založeného v roce 1853 Leopoldem II. jako záslužné vojenské vyznamenání.

⁸⁹ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 70H/1,2, inv. č. 611, kart. 211.

⁹⁰ Tamtéž, „*A Son Excellence Monsieur le Duc de Nerli, Grand-Maitre de Son Altesse Imperiale et Royale Moseigneur l'Archiduc Ferdinand, Grand-Duc de Toscane.*“

⁹¹ Tamtéž, dopisy se týkají následujících osob: Josefa Lobkovice, Praha (1876); Johna de Baron, generála pěchoty (1876); sasko-výmarsko-eisenašského velkovévody (1878); rakouského arcivévody Františka Karla (1878); generálporučíka Josepha Castle de Mallineux (1878); arcivévody Jindřicha Salvátora (1878); vévody nassavského (1878); velkovévody mecklenburského a bádenského (1878); arcivévody Jindřicha Ferdinanda Salvátora (1878); arcivévody Františka Karla (1878).

archivu je zcela zřejmé, že Ferdinand jako hlava měl eminentní zájem udržet alespoň zdání významu toskánské linie při omezených možnostech, které mu jeho postavení v rámci rakouského arcidomu dovolovalo. Množství udělených řádů prezentuje i Ferdinandovu snahu o udržení kontinuity se suveréním postavením panovníka, které zaujímal jeho předchůdci. Nenechal se odradit ani zrušením řádu toskánskou vládou v roce 1860 a díky zásadě, že velmistrovství záslužného řádu nebylo svázáno se státem, ale bylo dědičně – dynastickou hodností hlavy toskánské větve, mohl udržet Řád sv. Josefa v činnosti. Z dokumentů vyplývá, že díky této kontinuitě mohli převzít úřad velmistra i jeho nástupci a dědicové a záslužný řád funguje do dnešních dnů. Článek měl přispět i k objasnění okolností jeho založení, přenesení do Toskánska a k rozšíření povědomí o jeho historii mezi českou odbornou i laickou veřejností a zaplnit tak mezeru v naší genealogicko-faleristické produkci.

Příloha I

1807, 9. března, Würzburg – Ferdinand III., toskánský velkovévoda, vládnoucí v době vydání ve Würzburgském velkovévodství, zakládá dne 9. března 1807 záslužný Řád sv. Josefa. K zakládací listině je připojen soupis prvních vyznamenaných, kterým byly uděleny první řádové dekorace.

Ed.: Viton, M.: Histoire générale des Ordres de Chevalerie civils et militaires existant en Europe contenant l'origine de leur fondation les statuts principaux qui en sont la base et la nomenclature officielle des chevaliers français et étrangers qui en sont décorés avec des gravures en taille-douce qui représentent dans toute leur grandeur et perfection les cordons, plaques, et croix qui caractérisent chaque ordre. Paris 1811, s. 7–15 (do edice zařazen rovněž průvodní dopis M. Vitona)

A son Altesse Impériale et Royale Monseigneur le Grand-Duc de Wurzburg.

Monseigneur,

En instituant l'Ordre auguste du Mérite civil et militaire de Saint-Joseph, Votre Altesse Impériale et Royale a voulu récompenser avec justice et magnificence les sujets fidèles qui s'étaient dévoués à son service et au bien de la patrie.

Votre Altesse Impériale et Royale a jugé que rien n'était plus capable d'exciter la noble émulation des peuples que Dieu fait gouverner par des Rois, que de créer une de ces institutions honorifiques qui servent à élever l'homme, à le rendre digne d'approcher des degrés du trône, et à le présenter à la société comme un modèle de vertu, de dévouement, et d'héroïsme.

Mais, si l'on voue aux fondateurs des Ordres de Chevalerie une reconnaissance qui se perpétue dans les siècles, parcequ'ils ont honoré le mérite, le génie, et la valeur, combien ne doit-on pas d'éloges à un Souverain qui, comme Votre Altesse Impériale et Royale, a su choisir dans notre auguste, dans notre sainte religion, le sujet et la base de l'Ordre illustre qu'il a voulu instituer? n'est-ce pas inspirer aux

hommes une vénération constante pour le culte religieux, en même tems que votre main rémunératrice leur décerne les récompenses dues à leurs belles actions ? Il n'appartient qu'à un Prince de l'illustre maison d'Autriche d'offrir un aussi bel exemple de piété et de munificence...

Je dépose, Monseigneur, aux pieds de Votre Altesse Impériale et Royale, l'hommage de cet Ouvrage, en La suppliant de vouloir bien le recevoir sous ses gracieux auspices.

Je suis avec respect,

Monseigneur, de Votre Altesse Impériale et Royale.

Le très humble et très obéissant serviteur,

VITON, auteur des Généalogies historiques des maisons souveraines de l'Europe.

Ordre de Saint-Joseph

Chapitre Premier.

L'Ordre de Saint-Joseph a été institué, en 1807, par S. A. I. e R. M^{te} l'Archiduc Ferdinand, de l'auguste maison d'Autriche, Grand-Duc régnant de Wurzburg.

Le but de son institution est de récompenser les services rendus au Souverain et à l'État, dans l'exercice des fonctions civiles, militaires, et ecclésiastiques.

Les Chevaliers y sont admis sans distinction de naissance; le mérite seul sert de titre pour l'obtenir.

L'Ordre est divisé en trois classes:

1° Celle des Grands-Croix;

2° Celle des Commandeurs;

3° Celle des Chevaliers;

La décoration de Grand-Croix consiste:

En une croix d'or, émaillée de blanc, à douze pointes pommetées d'or, anglée de trois tuyaux d'or émaillés de rouge; le tuyau du milieu supérieur à ceux des côtés.

Le milieu de la croix se compose d'un médaillon ovale, fond d'or chargé d'un St. Joseph en pied de même; le médaillon, entouré d'une légende en lettres d'or, sur un fond émaillé de rouge, portant la devise de l'Ordre: UBIQUE SIMILIS.

Les deux mots de cette légende sont séparés en haut par une rosette d'or, et en bas par deux branches de lis d'or, ayant au milieu d'elles une rosette de même.

La croix est surmontée d'une couronne d'or, enrichie de perles et de pierreries, ornée de fleurons d'or, et fermée de diadèmes de même supportant une boule du monde sommée d'une croix d'or.

Le revers de la croix n'a de différence que dans le médaillon, que offre, sur un fond d'or, les lettres initiales de même:

S. J.

F.

1807.

S. J. signifie, Sanctus Josephus, nom de l'Ordre; F. signifie, *Ferdinandus*, nom de l'auguste instituteur de l'Ordre; 1807 est l'année de l'institution de l'Ordre.

Ce médaillon est entouré de palmes d'or, sur un fond émaillé de rouge; ces palmes sont séparées, dans le haut, par une rosette d'or (voyez la croix de Commandeur, fig. B; elle représente le revers de la croix).

La plaque que les Grands-Croix portent sur le côté gauche de l'habit est d'argent, à douze pointes bordées d'un double cordonnet d'argent; elle est anglée de trois tuyaux de même, bordés d'un cordonnet d'argent; le tuyau du milieu supérieur à ceux des côtés.

Le milieu de la plaque est un médaillon ovale, fond d'argent, chargé d'un S. Joseph en pied de même: ce médaillon est entouré de la légende de l'ordre, UBIQUE SIMILIS, en lettres d'argent sur un fond de même; une étoile d'argent, en divisant ces deux mots de la devise, plane sur la tête du saint, et deux branches de lis d'argent se trouvent à ses pieds, séparées par la lettre F (voyez fig. C).

Les Grands-Croix d'état civil ou militaire portent la croix suspendue par un anneau d'or à un large ruban ponceau-moiré à liserés blancs, de l'épaule droite au côté gauche, en forme de bandoulière (voyez fig. A).

La plaque décore le côté gauche de leur habit.

Les Grands-Croix d'état ecclésiastique portent la croix en sautoir; ils portent aussi la plaque sur le côté gauche de leur habit comme les autres Chevaliers, et l'ajoutent en outre sur leur manteau.

La croix de Commandeur est semblable à celle de Grand-Croix, mais d'une forme moins grande; elle se porte en sautoir, suspendue à un ruban, proportionnellement plus étroit (voyez fig. B).

Les Commandeurs ne portent point de plaque.

Le croix de Chevalier est beaucoup plus petite que celle de Commandeur, et le ruban aussi proportionnellement plus étroit; elle se porte à la boutonnière (voyez fig. D).

Chapitre II

Grand-Maître et Chef souverain de l'Ordre

S.A.I. et R. Mgr l'Archiduc Gran-Duc De Wurzburg

Chapitre III

Grand-Croix de l'Ordre

Maison Gran-Ducale de Wurzburg.

S. A. I. et R. l' Arciduc Leopold, Grand-Duc héréditaire, etc., etc.

Chapitre IV

Têtes couronnées Grands-Croix de l'Ordre

S. M. l'EMPEREUR DES FRANÇAIS, Roi d'Italie, protecteur de la Confédération du Rhin, médiateur de la Confédération suisse.

S. M. l'EMPEREUR D'AUTRICHE, Roi de Hongrie et de Bohême, frère du Grand-Duc.

S. M. le Roi CHARLES IV.

S. M. le ROI DE SAXE, Duc de Varsovie.
S. M. le ROI DE WESTPHALIE.
S. M. le ROI DES DEUX-SICILES.

Chapitre V

Grands-Croix de l' Ordre

S. A. I. et R. l'Arciduc Charles-Louis, frère du Grand-Duc.
S. A. I. et R. l'Arciduc Joseph, Palatin de Hongrie, frère du Grand-Duc.
S. A. I. et R. le Prince Antoine de Saxe.
S. A. S. le Prince de Benevent, Vice-Grand-Electeur de France.
S. A. S. le Prince de Neufchatel et de Wagram, Vice-Connétable de France.
S. Exc. le Prince de Rospigliosi, Grand-Chambellan, et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Arciduc Grand-Duc.
S. Exc. le Marquis de Manfredini, Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Arciduc Grand-Duc.
S. Exc. le Duc de Frioul, Grand-Maréchal du palais de S. M. l' Empereur des Français.
S. Exc. le Duc de Vicence, Grand-Ecuyer de S. M. l'Empereur des Français.
S. Exc. le Duc de Cadore, Ministre d'Etat de S. M. l'Empereur des Français.
S. Exc. le Comte Clément Wenceslas de Metternich-Winnebourg-Ochsenhausen, Ministre des affaires étrangères de S. M. l'Empereur d'Autriche.
S. Exc. le Baron François-Guillaume de Guttemberg, Chambellan, Grand-Maréchal de la cour, et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Arciduc Grand-Duc.
S. Exc. le Baron Philippe-Antoine de Gräfenklau de Vollratshs, Chambellan, Grand-Ecuyer, et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Arciduc Grand-Duc.
S. A. S. le Prince Maxmilien-Joseph de la Tour et Taxis, Chambellan et Général-Major au service de S. M. l'Empereur d' Autriche, et Capitaine des gardes du corps de S. A. I. et R. l'Arciduc Grand-Duc.
S. A. S. le Prince François-Guillaume de Salm-Reiferscheid-Krautheim, Grand-Veneur de S. A. I. et R. l' Arciduc Grand-Duc.
S. Exc. le Comte Léopold de Kuhnburg, Chambellan de S. M. l'Empereur d'Autriche.
S. Exc. le Baron Frédéric-Adolphe de Speth, Chambellan, Maréchal de la cour, et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l' Archiduc Gran-Duc.
S. Exc. le Baron Frédéric-Charles de Reigersberg, Chambellan, Conseiller - intime, Envoyé extraordinaire, et Ministre plénipotentiaire de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc près la cour de France.
S. Exc. le Comte de Montesquiou-Fzensac, Grand-Chambellan de S. M. l'Empereur des Français.
S. Exc. le Comte de Segur, Grand-Maître des cérémonies de S. M. l'Empereur des Français.

Chapitre VI

Commadeurs de l'Ordre

MM.

Lothaire-Anselme, Baron de Gebsattel, Conseiller-intime d'Etat de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Jean-François Schenk, Baron de Stauffenberg, Vicaire-général de Wurtzbourg.

Charles-Philippe, Baron de Wurtzbourg, Chambellan, Conseiller-intime, et Président de la Cour d'Appel de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Charles-Alexandre, Baron de Werneck, Chambellan, Conseiller-intime et Vice-Président de la régence de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Chrétien-Jean-Baptiste de Wagner, Conseiller-intime d'Etat de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Jean-Michel de Seuffert, Conseiller-intime d'Etat, et Commission de la cour de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Jean Népomucène de Hennebrith, Chevalier de Henneberg, Conseiller-intime d'Etat de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

François, Baron de Hutten, Chambellan de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

François, Baron Bodeck d'Elgau, Chambellan de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Le Comte de Lillers, Chambellan de S. M. l'Empereur des Français.

Le Baron Charles de Lameth, Général de brigade au service de S. M. l'Empereur des Français.

Chapitre VII

Chevaliers

MM.

Carles, Comte de Wersowetz, Chambellan et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Lothaire-Auguste-Daniel, Baron de Gebsattel, Chambellan, et Colonel au service de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Christophe-François, Baron de Gross, Chambellan, et Conseiller de régence de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Henri-Chrétien de Hess, Président de la Cour de Justice de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Chrétien-Frédéric de Seelmann, Colonel, et Commissaire-supérieur des guerres de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

George de Benz, Major au service de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

François de Leibes, Conseiller-Ecclésiastique au service de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Frédéric-Adam-Joseph de Rothlein, Conseiller de la Cour d'Appel de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Suite des Chevaliers

MM.

Gallus de Nickels, Capitaine au service de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

George Ignace de Brock, premier Bourgmestre de Wurtzbourg.

Le Baron de Thouvenot, Général de brigade au service de S. M. l'Empereur des Français.

Charles d'Augias, Capitaine au service de S. M. l'Empereur des Français.

Charles d'Odelga, chargé d'affaires de de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc à Vienne.

Frédéric, Marquis de Piatti.

Chapitre VIII

Chancelier de l'Ordre

Secrétaire de l'Ordre

M.

Frédéric-Louis de Hartmann, Conseiller-aulique, et Secrétaire du Conseil d'Etat de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Chapitre IX

Membres de l'Ordre décédés

Grands-Croix

MM.

Antoine-Marie, Comte de Wolkenstein, Trostburg, et Eberstein.

Suite des metres décédés

MM.

Ministre dirigeant d'Etat de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc, et Chancelier de l'Ordre.

George-Charles, Baron de Fechenbach, Prince, Evêque de Wurzburg, et Coadjuteur de Bamberg.

De Tournon, Chambellan de S. M. l'Empereur des Français.

Commandeurs

M.

Eugène de Montesquiou, Chambellan, et Colonel au service de S. M. l'Empereur des Français.

Chevaliers

MM.

Antoine-Jean, Baron de Trautenberg, Colonel au service de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Adam-Frédéric, Baron de Zobel, Chambellan, et Conseiller-intime de S. A. I. et R. l'Archiduc Grand-Duc.

Fin de la second livraison, contenant l'Ordre de Saint-Joseph du Grand Duché de Wurzburg.

Příloha II

1817, 18. března, Florencie – *Ferdinand III., toskánský velkovévoda, obnovuje udílení záslužného řádu sv. Josefa*

Ferdinando Terzo per la Grazia di Dio Principe Imperiale d'Austria, Principe Reale d'Ungheria e di Boemia, Arciduca d'Austria, Granduca di Toscana etc.

Volendo Noi stabilire, e riordinare le Costituzioni, ed i Regolamenti che furono, ed esser debbono la base fondamentale dell'Ordine del Merito sotto il titolo di S. Giuseppe Nostro speciale Protettore, Ordine destinato nelle sue diverse Classi a distinguere con Decorazione esteriore le qualità pregievoli, e le virtuose Azioni di chiunque abbia acquistato titolo alla Nostra Sovrana Benevolenza, o per i suoi meriti personali, o per utili Servigj resi allo Stato, ordiniamo, comandiamo, e dichiariamo

I. L'Ordine del Merito eretto sotto il titolo S. Giuseppe ha il carattere di Ordine sì Civile, che Militare, e gli Insigniti del medesimo si denominano Cavalieri di S. Giuseppe.

II. Capo, e prima Dignità di questo Ordine è il Gran Maestro, Grado di cui Noi ci siamo rivestiti, e che apparterrà poi ai Nostri Successori nel Trono.

III. Tre sono, dopo il Gran Maestro, i Gradi riconosciuti, e nei quali l'Ordine si distingue;

Gran Croci

Commendatori

Semplici Cavalieri.

IV. Il numero dei Gran Croci è fissato a venti; quello dei Commendatori a trenta; quello dei Cavalieri a sessanta, non compresi in tal numero i Sovrani, e Principi Regnanti, ai quali da Noi venisse conferita la Decorazione dell'Ordine.

V. La Decorazione potrà essere concessa non solo ai Sudditi Toscani, ma anche agli Esteri, siano Laici, o Ecclesiastici.

VI. L'Ordine è specialmente riservato agl'Individui che professano la Religione Cattolica Romana, ma non è vietato di conferirlo anche agli Eterodossi, sempre che concorrino in Essi dei giusti titoli per ottenerlo.

VII. La Collazione dell'Ordine dependerà intieramente dalla Nostra Volontà, e dalle Nostre Sovrane determinazioni con le regole qui appresso.

VIII. La Gran Croce non sarà conferita se non che a quei Soggetti, i quali alla cospicua Nobiltà di Famiglia riuniscono i meriti personali, o il titolo di utili Servigi resi allo Stato.

IX. Il Grado di Commendatore non verrà accordato, se non a Individui ascritti alla Nobiltà, e distinti per merito come sopra. Nel caso però di circostanze speciali, e di Virtù eminenti di taluno, ancorchè non Nobile, potrà conseguire il Grado suddetto di Commendatore.

X. La piccola Croce sarà accordata indistintamente ai Soggetti Nobili, come a quelli che mancano di tale requisito, purchè in Essi concorra un merito rilevante, e siansi distinti o negli Impieghi Civili, e Militari, o nell'esercizio di qualche Professione liberale, o con altre utili virtuose Azioni.

XI. Il Grado di Commendatore nel caso che sia attribuito a Persona non Nobile, gli darà diritto di essere ascritto, senza alcuna spesa alla Nobiltà della Città, cui appartiene, o più prossima al luogo di sua origine, e questa Nobiltà sarà per conseguenza Ereditaria.

XII. Il Grado di semplice Cavaliere apporterà la Nobiltà personale all'Insignito non trasmissibile ai discendenti.

XIII. La forma della Croce, ed il modo con cui questa decorazione deve esser portata dagli Insigniti secondo il rispettivo loro Grado, verranno indicati nei Regolamenti contemporaneamente da Noi approvati, come Costituzioni fondamentali dell'Ordine, egualmente che saranno in detti Regolamenti prescritte le formalità da adempirsi per riceverne l'Insegna.

XIV. L'Amministrazione degli Affari tutti relativi all'Ordine è riunita, e dipenderà dall'I. e R. Segreteria di Stato, ove sarà destinato un Ministro in qualità di Segretario dell'Ordine con l'incarico di dar corso, e dirigere gli Affari suddetti, dei quali ci sarà reso conto nel Nostro Consiglio di Stato.

Dato li 18. Marzo 1817.

Ferdinando, m. p.

V. Fossombroni, m.p .

G. B. Nomi, m. p.

Příloha III

1817, 1. srpna, Florencie – *Statuta Řádu sv. Josefa vyhlášena ve Florencii 18. března 1817*

Ed.: Regolamento o siano costituzioni dell'Ordine del Merito sotto il titolo di San Giuseppe, approvate da S. A. I., e R. nel di 18. Marzo 1817. Firenze b. d., 15 s.

Capitolo I

Istituto dell'Ordine

1. Il merito personale è il titolo principale, ed essenziale per cui taluno può rendersi degno della Decorazione dell'Ordine di S. Giuseppe; e siccome chiunque sia fornito di vero merito non ama farne pompa, e diviene sempre più pregevole per modesto contengo, così la detta Decorazione non si domanda, ma è conferita liberamente, e spontaneamente dal Sovrano Gran Maestro.
2. L'oggetto dell'Ordine si è quello di remunerare, e distinguere chiunque per l'integrità dei costumi, per fedeltà, ed attaccamento al Sovrano, per virtuose azioni, o per importanti Servigi resi allo Stato siasi reso degno di speciale considerazione, ed abbia acquistata nel pubblico quella buona reputazione, che è fondata sulle Doti pregevoli del cuore, e dello spirito.

Capitolo II

Distintivi, e Caratteristiche dei Cavalieri

1. La Decorazione con cui saranno fregiati i Cavalieri consiste in una Croce a sei spicchi, nel mezzo della quale, intorno ad uno Scudo ovale si trova l'effigie di S. Giuseppe con l'Epigrafe *Ubique Similis*.
2. Questa Croce deve tenersi appesa con Nastro rosso, e bianco, conforme tanto nella larghezza rispettiva che nella distribuzione dei colori agli appresso modelli.
3. I Gran Croci Secolari la porteranno con una Tracolla di detto Nastro secondo il modello numero 1. pendente dalla spalla destra alla sinistra con la Stella, o Placca di Argento nella parte sinistra del petto.
4. I Gran Croci, se siano Ecclesiastici porteranno la Croce appesa al collo ad un Nastro uguale a quello dei Gran Croci Secolari pendente sul Petto, e la Stella, o Placca come sopra nella parte sinistra del Petto, qual Placca inoltre sarà posta nel loro Ferrajolo.
5. I Commendatori porteranno la Croce di forma più piccola appesa al collo ad un Nastro più stretto conforme al modello num. 2. pendente sul Petto senza Stella.
6. I Cavalieri avranno la così detta piccola Croce appesa con Nastro anche più stretto conforme al modello num. 3. dalla parte sinistra dell'Abito, e senza Stella.
7. Non è permesso ad alcuno fuori che al Gran Maestro, ed al Principe Ereditario degli Stati di Sua Altezza Imperiale, e Reale di ornare la Decorazione dell'Ordine con pietre preziose, se pure alcuno Insignito non ne ottenga dallo stesso Gran Maestro special concessione.
8. La Decorazione deve essere portata abitualmente: Il non farne uso porta alla conseguenza di essere escluso dall'Ordine.

9. Ogni volta che segua la morte di qualche Insignito di qualunque siasi classe, gl'Eredi del medesimo saranno tenuti di rimettere al Segretario dell'Ordine la Decorazione, che il Defunto ricevè dal Gran Maestro.

10. I Gran Croci precedono in rango i Commendatori, questi i semplici Cavalieri tra i quali la precedenza è fissata dall'anzianità.

Capitolo III

Amministrazione degli Affari dell'Ordine

1. Per amministrare, e dirigere gl'Affari dell'Ordine vi sarà un Gran Cancelliere, un Segretario, ed un Archivist.

2. Il Gran Cancelliere verrà prescelto tra i Gran Croci; il Segretario dovrà esser rivestito della qualità di Commendatore, o Cavaliere; le funzioni di Archivist potranno essere affidate a persona non Insignita.

3. La carica di Gran Cancelliere sarà di regola conferita ad uno dei Gran Croci, che rivesta la qualità di Consigliere intimo attuale di Stato, Finanze, e Guerra con intervento al Consiglio. Gli altri Impiegati parimente saranno prescelti tra quelli addetti ad alcuno dei Dipartimenti sia di Stato, sia di Finanze, o degli Affari Esteri.

4. Dovrà tenersi un Registro esatto di tutti gl'Insigniti per ordine di nomina, e si terrà parimente riscontro dei Diplomi a ciascuno spediti; come pure della morte che seguisse di alcuno di Essi, e delle Decorazioni dai loro Eredi rimesse alla Cancelleria dell'Ordine.

5. Il Gran Cancelliere avrà l'incarico di far presenti a Sua Altezza Imperiale, e Reale il Gran Maestro tutti gli affari riguardanti l'Ordine, come pure di prendere cognizione, e proporre quelle disposizioni o provvedimenti che possono influire al decoro, ed al bene dell'Ordine tanto nei rapporti personali, che reali.

6. Egli nelle circostanze dei casi è autorizzato di far conoscere a S. A. I. e R. il Gran Maestro quei soggetti, che si sono meritata speciale considerazione per essere onorati della Decorazione.

7. Il Segretario avrà l'incarico di minutare Rappresentanze, Motuproprij, Regolamenti e simili Disposizioni, come pure di far relazione degl'affari nel Consiglio di Stato, e di partecipare la Sovrane risoluzioni.

8. Avrà cura del buon sistema dell'Archivio, e dei rispettivi Registri, e Protocolli.

9. L'Archivist sarà incaricato della redazione di detti Registri, e Protocolli, della conservazione dei Documenti, e del ricevimento e custodia di essi, non meno che delle Croci, che verranno di tempo in tempo restituite dagli Eredi dei defunti Cavalieri.

Capitolo IV

Formalità da osservarsi per ricevere la Decorazione; e Funzioni proprie dell'Ordine

1. La Decorazione dell'Ordine di S. Giuseppe sarà consegnata dallo stesso Gran Maestro, ovvero da uno dei Gran Croci da Esso delegato con le seguenti formalità.
2. Qualora in qualche luogo non si trovasse alcun Gran Croce, dependerà dal Gran Maestro la delegazione a tale oggetto di altro qualunque ragguardevole Personaggio.
3. Ottenuta, che abbia qualcuno con R. Motuproprio del Sovrano Gran Maestro l'ammissione all'Ordine o come Gran Croce, o come Commendatore, o come semplice Cavaliere, sarà avvisato per mezzo del Segretario dell'Ordine del giorno in cui deve eseguirsi la Ceremonia.
4. Nel caso che piacesse a S. A. I., e R. il Gran Maestro di onorare Egli stesso della Decorazione il Candidato o Candidati nel suo Real Palazzo, premesso l'invito dei Membri dell'Ordine, l'intervento degl'altri soggetti assistenti alla Funzione, la distribuzione di ciascuno nei rispettivi posti, e le formalità da osservarsi in tale occasione, saranno regolare dal Maggior Domo Maggiore, che darà a tale effetto le disposizioni opportune.
5. Il Candidato o Candidati dirigeranno nei termini indicati nel seguente §. 7.º le loro Suppliche a S. A. I., e R. il Gran Maestro, il quale per mezzo del Gran Cancelliere farà consegnare ad Essi la Decorazione ed il Gran Cancelliere si esprimerà nell'atto di tal consegna come è notato al §. 8.º del presente Capitolo.
6. Esegendosi la funzione dal Gran Croce, o altro soggetto Delegato da S. A. I., e R. il Gran Maestro, verranno invitati nel giorno prefisso, e nell'Appartamento a tale effetto destinato tutti gli altri Membri dell'Ordine istesso, ed in mancanza di Essi le principali persone della Città ove segue la Funzione.
7. Il Candidato, o Candidati si presenteranno nell'istesso Appartamento ove in luogo distinto si collocherà il Gran Croce delegato dal Gran Maestro, e dalla parte sinistra di Esso si collocheranno pure in piedi, ed in Abito da gala il Candidato o Candidati, il Segretario dell'Ordine posto dalla parte destra, ove saranno disposti gli altri Cavalieri, ed intervenienti alla funzione, all'annuncio del Gran Croce leggerà il Motuproprio, o Motuproprij di Collazione dell'Ordine, e nominando quindi distintamente ciascuno Candidato, Essi si porteranno in piedi dirimpetto al Gran Croce Delegato, ed il primo secondo l'Ordine della Nomina fattane dal Segretario proferirà le seguenti parole „*Essendosi degnata SUA ALTEZZA IMPERIALE, e REALE il Gran Maestro di accordare a Noi la Grazia di esser ricevuti nell'Ordine del Merito sotto il titolo di San Giuseppe, Noi vi preghiamo Signore come delegato dell'I., e R. A. S. il Gran Maestro di ammetterci nel numero dei Membri di detto Ordine, e di accordarcene la Decorazione, promettiamo nel tempo istesso di condurci sempre con i principj di Moralità, e di Onore, e di spiegare tutte le Nostre forze per eseguire e promuovere azioni virtuose, e contribuire al decoro, ed alla Gloria dell'Ordine di cui osserveremo costantemente le Costituzioni.*“

8. Dopo di che alzatosi in piedi il Gran Croce Delegato si esprimerà come segue, consegnando nelle mani di ciascuno le rispettiva Decorazione „*Ricevete la Decorazione, di cui siete stati onorati, e riflettete, che questa vi rammenta l'esatto adempimento dei vostri doveri, e vi impone l'obbligo di farvi distinguere con le virtù Morali e con il più utile Impiego de' vostri talenti, onde accrescere lustro al ceto dei Cavalieri, di cui andate a far parte.*“ Se fosse un solo il candidato si esprimerà come sopra in termini singolari.

9. Ciò eseguito il Gran Croce consegnerà a ciascuno un'esemplare delle Costituzioni dell'Ordine, e ordinerà al Segretario di far distendere l'atto della seguita Cerimonia, il quale dovrà essere trasmesso, e conservato nell'Archivio dell'Ordine.

10. Successivamente il Segretario avrà cura di fare spedire a ciascuno Insignito il Diploma rispettivo, il quale sarà firmato da S. A. I., e R. il Gran Maestro, dal Gran Cancelliere, e dallo stesso Segretario.

11. Quantunque le formalità come sopra prescritte nel presente Capitolo debbano osservarsi di regola, contuttociò potranno essere omesse, sempre che piaccia a S. A. I., e R. il Gran Maestro di dispensarne espressamente taluno nell'atto di accordargli la Decorazione, nel qual caso il Segretario porrà in essere nell'Archivio un Documento analogo a quello indicato nel precedente §. 9.°, ove fatta menzione della dispensa concessa dalle formalità di dichiarerà essere stata consegnata o trasmessa la Decorazione al Candidato.

12. Sarà destinata nella Capitale una Chiesa in cui ogni anno nel giorno di S. Giuseppe verrà celebrata una Festa Solenne, e nel giorno dopo si farà nell'istessa Chiesa un Ufficio per l'Anima dei Defunti Cavalieri, alle quali Funzioni dovranno intervenire in luogo distinto tutti i Cavalieri non impediti legittimamente che si troveranno nella stessa Capitale.

Capitolo V

Disposizioni diverse

1. Gli Insigniti potranno essere privati della Decorazione, sempre che se ne rendessero indegni con un contegno improprio del loro Grado, e contrario ai loro doveri.

2. Le determinazioni in tal proposito appartengono esclusivamente al Sovrano Gran Maestro, dietro le preventive circostanziate informazioni del Gran Cancelliere dell'Ordine.

3. Tutti quelli individui Toscani, che trovansi già Insigniti nell'Ordine di S. Giuseppe di qualunque classe, dovranno a tutto Dicembre 1817. rimettere al Segretario dell'Ordine in Firenze una copia del Motuproprio, con cui ottennero la Decorazione, ed accompagneranno questo Documento con una lettera nella quale si esprimeranno di promettere ciò che è indicato al §. 7.° del Capitolo IV.

4. In seguito verranno iscritti nei Registri, e verrà loro trasmesso il Diploma, rimanendo così dispensati da qualunque altra formalità.

5. È dichiarato, che la determinazione del numero dei Gran Croci, Commendatori, e Cavalieri fissato con l'Editto de' 18. Marzo 1817. contempla soltanto i Sudditi del Gran Ducato non compresi in detto numero gli Esteri già decorati, e quelli parimente Esteri, cui piacesse al Sovrano Gran Maestro di accordare la Decorazione.

Il primo Agosto 1817.

Il Gran Cancelliere Neri Corsini, m. p.

Il Segretario dell'Ordine Alessandro Humbourg, m. p.

Příloha IV

1994, 9. června, Londýn – *Sigismondo, titulární toskánský velkovévoda a velmistr Řádu sv. Josefa, vydává statuta tohoto řádu*

Ed.: Panajia, Alessandro: Ordine del merito sotto il titolo di San Giuseppe. Pisa 2000, příl. F, s. 257–259.

Sigismondo d'Asburgo Lorena, per grazia di Dio e diritto ereditario Granduca titolare di Toscana, Arciduca d'Austria, principe reale di Ungheria e di Boemia, Gran Maestro del Sacro Militare Ordine di Santo Stefano Papa e Martire e dell'ordine merito sotto il titolo di S. Giuseppe

Considerato che l'Ordine del Merito Civile e Militare sotto il titolo di S. Giuseppe, istituito nel 1807 dal Nostro predecessore Ferdinando III allora Granduca di Würzburg e dal medesimo riordinato nel 1817 dopo la sua restaurazione in Toscana, è Ordine dinastico della Nostra Casa.

Considerata l'opportunità di modificare in alcune parti gli Statuti vigenti dell'Ordine allo scopo di adeguarli ai tempi attuali.

Visto le vigenti Costituzioni emanate dal Granduca Ferdinando III il 18 marzo 1817, il Regolamento emanato dal Gran Cancelliere dell'Ordine il 1° agosto 1817, i Decreti del Nostro predecessore in data 1 gennaio 1990 e 15 gennaio 1992 e le deliberazioni della Commissione Magistrale dell'Ordine, dal Nostro Predecessore istituita, in data 10 ottobre 1990, di Nostro Motu Proprio

Abbiamo Decretato e Decretiamo

Art. 1

L'Ordine assume la denominazione ufficiale di „Ordine del Merito sotto il Titolo di San Giuseppe“ omettendosi le parole „civile e militare“ in quanto attualmente superflue.

L'Ordine verrà comunemente indicato come „Ordine di S. Giuseppe“.

Art. 2

L'Ordine sarà essenzialmente destinato a premiare le benemerenze per il progresso civile e culturale della Toscana nonché i meriti verso la Nostra Casa.

Art. 3

Il numero dei Cavalieri di Gran Croce è determinante in trenta, dei Commendatori in sessanta e dei Cavalieri in centocinquanta, non compresi in tal numero i Sovrani, i Capi di Stato, i Principi della nostra Casa e delle altre Case Reali, i Cardinali di Santa Romana Chiesa e gli Arcivescovi delle sedi metropolitane della Toscana.

I Cavalieri di Gran Croce di Giustizia ed i titolari delle Grandi Cariche del Sacro Militare Ordine di S. Stefano Papa e Martire, come del pari anche gli altri Cavalieri di S. Stefano che venissero insigniti dell'Ordine di S. Giuseppe, non sono compresi nel numero sopra indicato.¹

Art. 4

La Gran Croce, concorrendo speciali benemerenze, può essere conferita, oltre che a persone di cospicua nobiltà, come previsto dalle vigenti Costituzioni, anche a soggetti di alta condizione sociale, che verranno nei decreti di nomina espressamente dalla presentazione delle prove nobiliari.

Art. 5

Il grado di Commendatore e di Cavaliere sono conferiti a persone nobili o di distinta condizione sociale, che abbiano acquisito importanti benemerenze nei campi di cui all'Art. 2 del presente decreto.

Art. 6

Alle Signore che abbiano acquisito importanti meriti nei campi previsti dall'Art. 2 può essere conferito il grado di „Dama dell'Ordine di S. Giuseppe“. Ad altissime personalità può essere accordata la dignità di Dama di Gran Croce. Il numero delle Dame non può essere superiore a cinquanta, non comprese nel numero le Principesse della Nostra e delle altre Case reali, le consorti dei Capi di Stato e le Dame dell'Ordine di S. Stefano.

Art. 7

I decreti di nomina dell'Ordine devono essere firmati da Noi, controfirmati dal Gran Cancelliere e dal Segretario e registrati presso la Cancelleria.

Art. 8

La forma delle decorazioni è quella prevista dalle vigenti Costituzioni.

Le Dame hanno una Croce uguale a quella dei Cavalieri, pendente da un fiocco con i colori dell'Ordine da portarsi dal lato sinistro del petto.

Le Dame di Gran Croce portano la Croce pendente da una fascia come i Cavalieri di Gran Croce, ma non portano la placca a stella prevista per questi ultimi.

¹ Takto změněno dekretem z 19. února 1999.

Art. 9

La Commissione Magistrale attualmente esistente è confermata nelle sue funzioni. Il Gran Cancelliere, il Segretario ed i membri della Commissione Magistrale sono nominati con Nostro decreto.

Art. 10

Sono espressamente confermate le disposizioni del Nostro Predecessore emanate per la revisione delle nomine effettuate prima della Sua successione nel Gran Magistero nonché quelle per il funzionamento provvisorio della Cancelleria.

Art. 11

Tutte le proposte di nomina ed in genere tutti gli affari concernenti L'Ordine ci saranno trasmessi per il tramite della Nostra Segreteria in Firenze.

Art. 12

Ogni disposizione in contrasto con il presente decreto è abrogata.

Le norme delle Costituzioni e del Regolamento non in contrasto con il presente decreto restano in vigore. I problemi che dovessero sorgere per la loro applicazione nei tempi attuali saranno risolti con Nostri decreti, su relazione del Gran Cancelliere.

Art. 13

Il presente decreto firmato da Noi e controfirmato dal Gran Cancelliere e dal Segretario sarà depositato e registrato presso la Cancelleria dell'Ordine.

Londra, 9 Giugno 1994

Sigismondo, m. p.

Neri Capponi, Capo della Segreteria della Casa Granducale, ff. Gran Cancelliere, m. p.
Vittorio Pancrazi, ff. Segretario, m. p.

Příloha V

1997, 21. prosince, Florencie – *Sigismondo Habsbursko-Lotrinský, titulární velkovévoda toskánský, zřizuje dekretem v rámci Řádu sv. Josefa další dvě třídy vyznamenání.*

Ed.: Panajia, Alessandro: Ordine del merito sotto il titolo di San Giuseppe. Pisa 2000, Appendice F, s. 260–261.

Sigismondo d'Asburgo Lorena per grazia di Dio e per diritto ereditario Granduca titolare di Toscana, Arciduca d'Austria, Gran Maestro dell'Ordine del Merito sotto il titolo di San Giuseppe

Considerata l'opportunità di istituire nel Nostro Ordine di S. Giuseppe allo scopo di meglio differenziare i riconoscimenti per i meriti verso la Nostra Casa e l'Ordine, i gradi di cavaliere ufficiale e di grande ufficiale.

Abbiamo Decretato e Decretiamo

Art. 1

È istituito il grado di grande ufficiale intermedio fra quelli di cavaliere di gran croce e di commendatore.

Esso è riservato ai commendatori che abbiano acquisiti meriti di particolare importanza e che siano di elevata condizione sociale.

Il numero dei grandi ufficiali non potrà essere superiore alla metà di quello previsto dallo Statuto per i commendatori.

Non saranno compresi nel numero i Prelati, i dignitari di Stati esteri e del Sovrano Militare Ordine di Malta ed i cavalieri di S. Stefano.

Art. 2

È istituito il grado di cavaliere ufficiale intermedio fra quelli di commendatore e di cavaliere.

Esso è riservato a quei cavalieri che abbiano acquisito particolari benemerenze.

Il numero dei cavalieri ufficiali non potrà essere superiore a due terzi di quello previsto dagli Statuti per i cavalieri, non l'eccezione di cui all'ultimo comma dell'art. 1.

Art. 3

Nessuno potrà essere nominato grande ufficiale o cavaliere se non abbia almeno tre anni di permanenza nel grado inferiore.

Ci riserviamo di derogare a questa regola per coloro che ricoprano elevate dignità ecclesiastiche, civili o militari, per i cavalieri di S. Stefano ed in presenza di eccezionali benemerenze.

Art. 4

I privilegi previsti dagli antichi Statuti per i cavalieri ed i commendatori, se ed in quanto ancora applicabili, sono dalla data del presente decreto riservati, rispettivamente, ai commendatori ed ai grandi ufficiali.

Art. 5

Sono espressamente confermati i requisiti previsti dagli Statuti per i cavalieri di gran croce.

Art. 6

La forma delle insegne dei grandi ufficiali e dei cavalieri ufficiali saranno determinate con separato decreto.

Art. 7

Il presente decreto, firmato da Noi, dal Capo della Nostra Segreteria e dal Cancelliere dell'Ordine, sarà conservato nell'archivio di quest'ultimo.

Firenze, 21 dicembre 1997

Sigismondo, m. p.

Neri Capponi, capo della Segreteria della I. R. Casa Granducale, m. p.

Luigi Quaretesi d'Achiardi, m. p.

Příloha VI

1859–1908 – *Seznam dekorovaných, kterým byl v letech 1859–1908 titulárním toskánským velkovévodou Ferdinandem IV. udělen záslužný Řád sv. Josefa*¹
NA, RAT, Ferdinand IV., inv. č. 671, kart. 240.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka ²
1859, 5. srpna, Vídeň	Nerli Tanay Jacopo, markýz ³ de	velkokříž	zemřel 15. 6. 1881, vrácen
1860, 30. května, Mnichov	Provenzali Pompeo, markýz ⁴	komandér	vrácen, udělení velkokříže
1860, 30. května, Mnichov	Silvatici Giuseppe, rytíř ⁵	rytíř	vrácen, povýšen na komandéra

¹ „*Ordine del Merito sotto il titolo di S. Giuseppe. Nota dei Decorati. Decorazioni conferite da Sua Altezza Imperiale e Reale il Granduca di Toscana Ferdinando IV.*“. Protokol má formu úřední knihy, do níž byly záznamy zapisovány chronologicky. V českém přepisu italsky psaného soupisu vyznamenaných osob jsou uváděny pouze ty údaje, které jsou v záznamech. Zápisy pro zachování autenticity tedy nejsou nijak upravovány či doplňovány o jiné specifické údaje, které by doplňovaly jména, hodnosti či tituly jednotlivých osob. Vynechány byly jen zkratky pro vyjádření titulů typu: „S. A. I. e R.“ (Sua Altezza Imperiale e Reale = Jeho císařská a královská výsost), nebo „S. E.“ (Sua Eccellenza = Jeho excelence), nebo „S. M.“ (Sua Majestà = Jeho Majestát). Pro úsporu místa při tisku a z důvodu eliminace možných nepřesností vzniklých při překladu italského vyjádření názvů funkcí, které vyznamenané osoby zanesené do seznamu v době jmenování do Řádu sv. Josefa zastávaly, nejsou tyto funkce uváděny. Jména jsou ze stejného důvodu ponechána v italské podobě. Jen jména arcivévodů a panovníků jsou převáděna do češtiny. V závorce je pak ponechána v některých případech italská podoba jména. Autorka upozorňuje, že se nejedná o edici dokumentu, jen přepis uvedených jmen s úpravami, které neubírají na identifikaci vyznamenané osoby. Navíc se jedná o dostupný dokument, který si může případný badatel kdykoliv prostudovat sám. Jde tedy pouze orientační, informativní přepis vyznamenaných v průběhu let 1859–1908. Tam, kde není uvedeno „zahraniční“ je samozřejmé, že se jedná o Toskánce, nebo osobu ve službách toskánského ex velkovévody. Pro geografické určení vyznamenaného je v závorce uváděna identifikace panovníckého dvora, kde jmenovaný vykonával svou funkci.

² Je uváděn překlad všech připsaných poznámek, které se většinou týkají vrácení příslušných odznaků v případech úmrtí člena či jeho povýšení do vyšší třídy v rámci záslužného řádu. Nebo uvedení záznamů, pokud se týkalo udělení záslužného řádu osobě zahraniční. Pokud je v poznámce uvedeno „zemřel“ jedná se o slovní podobu grafického znaménka pro úmrtí (†).

³ Tanay de Nerli patřil k toskánskému dvoru, zastával funkci královského komořího, zplnomocněného ministra ve Francii, Velké Británii a Belgii.

⁴ Pompeo Provenzali patřil k toskánskému dvoru v Salcburku a zastával funkci zplnomocněného ministra na císařském a saském dvoře.

⁵ Giuseppe Silvatici patřil k toskánskému dvoru v Salcburku, zastával funkce komořího.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1861, 12. ledna, Berlín	Vilém I. (Guglielmo), pruský král	velkokříž	
1861, 12. ledna, Berlín	D'Olfers Ignaz Franz Maria, ředitel královských muzeí (pruský dvůr)	komandér	zahraniční
1861, 3. března, Vídeň	Provenzali Pompeo, marký	velkokříž	
1861, 3. března, Vídeň	Karel Ludvík, rakouský arcivévoda	velkokříž	zemřel
1861, 3. března, Vídeň	Cervini Carlo de, hrabě ⁶	komandér	zemřel
1861, 3. března, Vídeň	Antinori Amerigo, rytíř ⁷	komandér	zemřel
1861, 3. března, Vídeň	Frescobaldi Angilo de, rytíř ⁸	komandér	
1861, 3. března, Vídeň	Bargagli Celso, rytíř ⁹	rytíř	
1861, 3. března, Vídeň	Medici Cosimo de, markýz ¹⁰	rytíř	
1861, 20. března, Vídeň	Folliot de Crenneville Francesco, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční
1861, 20. března, Vídeň	Rechberg Rothentowen Bernardo, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční
1861, 3. dubna, Drážďany	Alberi Eugenio, rytíř	rytíř	zemřel, odznak vrácen
1861, 3. května, Vídeň	Rainer, rakouský arcivévoda	velkokříž	
1861, 28. července, Lindau	Frescobaldi Luigi, rytíř ¹¹	komandér	zemřel, odznak vrácen 13. 7. 1864
1861, 14. září, Lindau	Del Re Leopoldo, don (sicilský dvůr)	velkokříž	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Brancaccio Niccola, don, kníže z Ruffana (di Ruffano) (sicilský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen v květnu 1863

⁶ Byl podplukovníkem, královským komořím a pobočníkem toskánského ex velkovévody Leopolda II.

⁷ Amerigo Antinori, vévoda z Brindisi, byl zplnomocněn vést Administraci zděděných soukromých panství bývalé habsbursko-lotrinské sekundogenitury v Toskánsku a zastupovat zájmy Ferdinanda IV. ve Florencii.

⁸ Patřil k toskánskému dvoru v exilu a byl královským komořím.

⁹ Patřil k toskánskému dvoru a byl sekretářem legace u papežské stolice v Římě.

¹⁰ Patřil k toskánskému dvoru v Salcburku, byl královským komořím.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1861, 14. září, Lindau	Statella Giuseppe, don, kníže z Cassara (di Cassaro) (sicilský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1861, 14. září, Lindau	Ruitz de Ballestreros Giovanni, don (sicilský dvůr)	komandér	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Pasca Roberto, don (Sicilský dvůr)	komandér	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Dentice Alfredo, don, kníže z Frassa (di Frasso) (Sicilský dvůr)	komandér	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Carbonelli Domenico, don, baron z Letina (di Letino) (sicilský dvůr)	komandér	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Necco Cesare, don (sicilský dvůr)	rytíř	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Battimelli Filippo, don (sicilský dvůr)	rytíř	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Langelotti Enrico, don (sicilský dvůr)	rytíř	zahraniční
1861, 14. září, Lindau	Raucci Leopoldo, don, rytíř (sicilský dvůr)	rytíř	zahraniční
1861, 19. září, Lindau	Bargagli Luigi, rytíř ¹²	velkokříž	
1861, 19. září, Lindau	Sloane Giuseppe Francesco, rytíř ¹³	komandér	
1861, 19. září, Lindau	Corsini Lorenzo, markýz z Tresana (di Tresano)	komandér	
1861, 19. září, Lindau	Sanminiatielli Giovanni, dr. ¹⁴	rytíř	
1861, 19. září, Lindau	Du Tremoul Eugenio, rytíř	rytíř	
1861, 19. září, Lindau	Sforza Eugenio ¹⁵	rytíř	
1861, 19. září, Lindau	Erber Adolf (Čechy – Praha) ¹⁶	rytíř	zahraniční, odznak vrácen

¹¹ Byl ve službách toskánského titulárního velkovévody Ferdinanda IV. a byl zplnomocněn zastupovat jeho zájmy u sicilského dvora, byl královským komořím.

¹² Patřil k toskánskému exilovému dvoru jako královský komořím.

¹³ Patřil k toskánskému dvoru v Salcburku s titulem královského komořího.

¹⁴ Patřil k toskánskému salcburskému dvoru s funkcí pověřence v různých záležitostech.

¹⁵ Byl vychovatel a nejbližším přítelem toskánského arcivévody Ludvíka Salvátora.

¹⁶ Adolf Erber byl ředitelem Administrace toskánských statků v Praze.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1861, 12. října, Lindau	Chigi Flavio, Msgre, kníže apoštolský nuncius	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen 4. 4. 1885 bez plaký ministrem zahraničí
1861, 12. října, Lindau	Carpegna Luigi, hrabě (papežský tajný sekretář)	rytíř	zahraniční
1861, 6. listopadu, Lindau	Ekart Giorgio, rytíř (Rakousko – komisař a podprefekt města Lindau)	rytíř	zahraniční
1861, 6. listopadu, Lindau	Inghirami Fei Niccolò, rytíř (rakouský generální konzul)	rytíř	zahraniční
1862, 18. února, Vídeň	František Karel Josef, rakouský arcivévoda	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1862, 1. března, Mnichov	Karel Teodor Maxmilián Augustus, bavorský princ	velkokříž	zahraniční
1862, 30. května, Vídeň	Egon Jan, markrabě z Fürstenbergu, Baaru a Stühlingenu (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dědici
1862, 18. září, Lindau	Kregej Pietro Francesco, Msgre (Čechy – Praha) ¹⁷	rytíř	zahraniční
1862, 12. listopadu, Drážďany	O'Byrn Federigo, baron (saský dvůr)	velkokříž	zahraniční
1862, 12. listopadu, Drážďany	Gersdorff Gustav di (saský dvůr)	komandér	
1862, 12. listopadu, Drážďany	Erdmannsdorff Enrico Ottone di (saský dvůr)	rytíř	zahraniční
1862, 12. listopadu, Drážďany	Einsiedel Giorgio Alessandro, di (saský dvůr)	rytíř	zahraniční
1862, 12. listopadu, Drážďany	Minckewitz Federigo Augusto di	rytíř	zahraniční
1863, 7. ledna, Mnichov	Ludvík, bavorský princ	velkokříž	zahraniční, zemřel
1863, 20. srpna, Lindau	Ludvík, bavorský princ	velkokříž	zahraniční
1863, 19. září, Vídeň	Groben Guglielmo di (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční

¹⁷ V záznamu je uvedeno, že byl pražským světicím biskupem.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1863, 12. října, Ebensee	Hohenlohe Schillingsfürst Constantino, hrabě (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel
1863, 12. října, Ebensee	Latour di Thurmburg Giuseppe (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční
1863, 16. října, Lindau	Schwarzenberg Federigo Giuseppe, kníže, kardinál ¹⁸ (Čechy – Praha)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen bez plaky
1864, 14. ledna, Drážďany	Velkovévoda sasko-výmarský ¹⁹	velkokříž	zahraniční, zemřel
1864, 20. ledna, Drážďany	Marschall Augusto di, hrabě (saský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1864, 20. ledna, Drážďany	Trebra Lindenau Giovanni di (saský dvůr)	rytíř	zahraniční
1864, 16. března, Vídeň	Kuefstein Francesco di, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1864, 16. března, Vídeň	Auersperg Vincenzo Carlo, kníže (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1864, 16. března, Vídeň	Seifert Carlo (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dědici 23. 9. 1888
1864, 16. března, Vídeň	Hackenfeld Slaghek Luigi, holandský generální konzul	rytíř	zahraniční
1864, 5. května, Mnichov	Leopold, bavorský královský princ	velkokříž	zahraniční
1864, 6. května, Mnichov	Schrenck Karl de, baron (bavorský královský dvůr)	velkokříž	zahraniční
1864, 4. září, Schönbrunn	Kinský Wolfgang, hrabě (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen ministerstvem zahraničí

¹⁸ Pražský arcibiskup.

¹⁹ Jméno není uvedeno.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1864, 17. listopadu, Schönbrunn	Liechtenstein Rudolf, kníže (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční
1865, 14. ledna, Videň	Podstatzky Liechtenstein Leopold, hrabě (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční
1865, 14. února, Drážďany	Schwenberg Ober Reinsberg Oswaldo di (saský dvůr)	rytíř	zahraniční
1865, 30. května, Brandýs	Isenburg Birstein Karl, kníže	velkokříž	
1865, 17. října, Schönbrunn	Ludvík Salvátor, toskánský arcivévoda ²⁰	velkokříž	
1865, 7. prosince, Schönbrunn	Mensdorff Pouilly Alexander, kníže (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zemřel a zasílá se výjimečné povolení dědicům nechat řádovou dekoraci
1865, 7. prosince, Schönbrunn	Koenigsegg Aulendorf Alfred, hrabě (ve službách rakouské císařovny)	velkokříž	zahraniční, zemřel
1865, 31. prosince, Brandýs	Gnagoni Fiorenzo ²¹ (toskánský dvůr Leopolda II.)	rytíř	odznak vrácen pro jmenování komandérem 24. 3. 1865
1866, 22. července, Lindau	Gonella Matteo Eustacho, Msgre, arcibiskup ve Viterbu	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1866, 23. srpna, Lindau	Piers Alexander di, baron ²² (rakouský císařský dvůr)	rytíř	odznak vrácen pro jmenování komandérem

²⁰ Patřil do toskánské větve habsbursko-lotrinského rodu a byl bratrem Ferdinanda IV.

²¹ Gnagoni byl osobním sekretářem a nejbližším spolupracovníkem posledního toskánského velkovévody Leopolda II.

²² Byl vychovatelem nejmladšího syna bývalého toskánského velkovévody Leopolda II. Jana Nepomuka, který v roce 1889 vystoupil z rakouského arcidomu a přijal občanské jméno Johann Orth. V roce 1890 zmizel u Mysu Horn.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1866, 31. srpna, Lindau	Löschner Giuseppe dr. (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dědici v květnu 1888
1867, 26. listopadu	Nerli Tanay de, vévoda z Rassiny	velkokříž s brilanty	zemřel, odznak vrácen
1867, 8. prosince, Salcburk	Rudolf, korunní princ, rakouský arcivévoda	velkokříž	
1867, 8. prosince, Salcburk	Hohenlohe Schillingsfürst Constantin (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel
1867, 8. prosince, Salcburk	Meysenburg Otto, baron (rakouské ministstvo zahraničí)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen 17. 12. 1886
1867, 8. prosince, Salcburk	Falcinelli Antoniaci Ma- riano, aténský arcibiskup, apoštolský nuncius	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen
1867, 8. prosince, Salcburk	Bellegarde Augusto di, hrabě, generálmajor (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dědici
1867, 8. prosince, Salcburk	Wrbna a Freundenthal Rudolf di, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dědici
1867, 8. prosince, Salcburk	Beck Karl Friedrich di (rakouský císařský dvůr)	komandér	zahraniční, odznak vrácen 18. 3. 1907 pro udělení velko- kříže
1867, 8. prosince, Salcburk	Latour di Thurnburg Giu- seppe (rakouský císařský dvůr)	komandér	zahraniční
1867, 8. prosince, Salcburk	Pálffy di Erdöd Andarsz, hrabě (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel odznak vrácen dědici
1867, 8. prosince, Salcburk	Raymond Francesco di (rakouský císařský dvůr)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen dopisem 19. 11. 1875

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1867, 8. prosince, Salcburk	Hartmann Luigi di (Rakousko, finanční ředitel v Salcburku)	rytíř	zahraniční, zemřel, odznak vrácen 15. 6. 1881
1867, 8. prosince, Salcburk	Majneri Antonio di, komoří arcivévody Karla Salvátora Toskánského	rytíř	nebyl Toskánec, ²³ zemřel, odznak vrácen
1867, 8. prosince, Salcburk	Stefani Enrico, rytíř	rytíř	Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1868, 6. prosince, Salcburk	Tarnóczij Massimiliano di	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1868, 6. prosince, Salcburk	Aichinger Joseph Adalbert	rytíř	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1868, 6. prosince, Salcburk	Majneri Giuseppe, kapitán	rytíř	nebyl Toskánec, odznak vrácen 18. 3. 1907 pro povýšení na komandéra
1868, 31. prosince, Salcburk	Busi Clemente, advokát	rytíř	Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1869, 18. června, Pillnitz	Freisleben Johann Wilhelm Otto (saský dvůr)	rytíř	nebyl Toskánec
1869, 18. června, Pillnitz	Friesen Hermann von	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen
1869, 6. července, Salcburk	Albèri Eugenio, rytíř	komandér	Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1870, 22. března, Řím	Jan Nepomuk, arcivévoda, toskánský princ ²⁴	velkokříž	

²³ Tyto záznamy začaly být psány jinou rukou, místo „estero“ nastupuje označení národní příslušnosti, a to buď „toscano“ – „Toskánec“, nebo „non toscano“ – do češtiny autorkou převáděno jako „nebyl Toskánec“. Velmi podstatná změna je však v tom, že ten, kdo psal záznamy, přestal uvádět funkce a hodnosti, které vyznamenání zastávali. To trvalo až do záznamů začínajících 3. února 1875. Tehdy se opět setkáváme s další písařskou rukou, která ovšem opět uváděla kromě jména a šlechtického titulu také dvorské a státní hodnosti a funkce. Trvá stejným způsobem označení národnosti „toscano“ nebo „non toscano“.

²⁴ Jedná se pozdějšího Jana Orthu.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1870, 22. března, Řím	Trauttmannsdorf Ferdinand di, hrabě	velkokříž	nebyl Toskánek, zemřel
1870, 24. března, Řím	Palomba Caracciolo Giuseppe di, rytíř	velkokříž	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen 15. 6. 1881
1870, 24. března, Řím	Magno Giovanni Alessandro del	velkokříž	nebyl Toskánek
1870, 24. března, Řím	Barluzzi Giulio	velkokříž	nebyl Toskánek, zemřel
1870, 24. března, Řím	Imperiali Marino, markýz	rytíř	nebyl Toskánek
1870, 24. března, Řím	Deym František, hrabě	rytíř	nebyl Toskánek
1870, 24. března, Řím	Gnagnoni Fiorenzo, rytíř	komandér	Toskánek
1870, 28. března, Řím	Fraxola Biagio ²⁵	komandér	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen dědici
1870, 28. března, Řím	Robert I., vévoda z Parmy	velkokříž	
1870, 21. září, Salcburk	Harrasowsky Filip di, rytíř	rytíř	nebyl Toskánek
1870, 21. září, Salcburk	Mayer Lorenzo, dr.	rytíř	nebyl Toskánek
1870, 21. září, Salcburk	Wahlberg Emil, dr.	rytíř	nebyl Toskánek, zemřel
1871, 19. února, Salcburk	Neumann Franz	rytíř	nebyl Toskánek
1871, 2. dubna, Salcburk	Lonyay de Nágylónya a Vásáros Namény Melchior	velkokříž	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen ministerstvem zahraničí
1871, 2. dubna, Salcburk	Kübeck Ludwig, baron	velkokříž	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen dědici
1871, 15. listopadu, Salcburk	Wanniczek Norbert, rada	rytíř	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen dědici v červnu 1887
1872, 20. února, Salcburk	Piers Alexander di, baron	komandér	nebyl Toskánek, zemřel, odznak vrácen dědici v květnu 1889

²⁵ Patřil k salcburskému toskánskému dvoru Ferdinanda IV.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1873, 23. července, Vídeň	Forni Luigi, hrabě	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1873, 23. července, Vídeň	Tacoli Achille, markýz	rytíř	nebyl Toskánec
1873, 11. prosince, Salcburk	Larisch-Moennich Johann, hrabě	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen 8. srpna 1881
1873, 11. prosince, Salcburk	Streicher Francesco Serafino di, rytíř	rytíř	nebyl Toskánec
1874, 16. března, Salcburk	Bittheuser Matteo ²⁶ (toskánský dvůr)	velkokříž	Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici
1874, 19. března, Salcburk	Colombini Ferdinando	rytíř	Toskánec, zemřel
1874, 14. května, Salcburk	Della Bona D. Giovanni Jacopo, biskup z Tenedosu	komandér	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen dr. Ederem, salcburským arcibiskupem 5. 12. 1885
1875, 3. února, Drážďany	Altenburg di, vévoda ²⁷	velkokříž	nebyl Toskánec
1875, 10. června, Salcburk	Tassinari Giovanni Battista	rytíř	Toskánec, zemřel
1875, 23. prosince, Salcburk	Nopesa Francesco, baron, majordom rakouské císařovny ²⁸	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1877, 8. dubna, Salcburk	Andrassy Giulio, hrabě di Csik a Hraszna Horka	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1878, 16. února, Salcburk	Eder Francesco di Paola, Msgre, salcburský arcibiskup	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen salcburským tribunálem v dubnu 1890

²⁶ Osobní sekretář Leopolda II., později zařizoval pro Ferdinanda IV. záležitosti rodu v Toskánsku.

²⁷ Jméno vyznamenaného není uvedeno.

²⁸ Od tohoto záznamu jsou v soupise vyznamenaných uváděny opět funkce a hodnosti, které dotyčné osoby v době udělení řádu zastávaly.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1880, 8. října, Ischl	Auersperg Karel, kníže, nejvyšší maršálek Českého království	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1880, 8. října, Ischl	Rauch Karl, sekretář a ceremoniář na rakouském císařském dvoře	rytíř	nebyl Toskánec, zemřel
1881, 3. května, Salcburk	Ludvík Viktor, rakouský arcivévoda	velkokříž	
1881, 3. května, Salcburk	Leopold Salvátor, toskánský arcivévoda ²⁹	velkokříž	
1881, 7. května, Vídeň	Thurn-Taxis Emerich, kníže (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1881, 7. května, Vídeň	Waldburg Zeit-Trauchburg Ludwig, hrabě (rakouský císařský dvůr)	komandér	nebyl Toskánec, zemřel
1881, 7. května, Vídeň	Silvatici Giuseppe, baron (toskánský dvůr)	komandér	Toskánec
1881, 7. května, Vídeň	Scapinelli Scipione, hrabě, komoří arcivévody Karla Salvátora ³⁰	rytíř	nebyl Toskánec
1882, 26. srpna, Lindau	Milan I., srbský král	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1882, 7. září, Salcburk	Karel I., Württemberský král	velkokříž	nebyl Toskánec
1883, 5. května, Salcburk	Schwaller Joseph, Msgre (služba u papeže Lva XIII.)	rytíř	nebyl Toskánec, zemřel
1883, 12. července, Salcburk	Enrico di Bourbonne, kníže, hrabě di Bardi	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1884, 19. března, Salcburk	Thürnheim Andrea, hrabě	rytíř	nebyl Toskánec, zemřel
1884, 4. října, Mürtzsteg	Vilém, pruský král	velkokříž	nebyl Toskánec
1885, 8. dubna, Salcburk	Manussi Carlo de, kapitán (toskánský dvůr)	rytíř	nebyl Toskánec
1886, 20. února, Salcburk	František Salvátor, ³¹ arcivévoda	velkokříž	

²⁹ Nejstarší syn toskánského arcivévody Karla Salvátora, mladšího bratra Ferdinanda IV.

³⁰ Druhozený syn toskánského velkovévody Leopolda II., mladší bratr titulárního toskánského velkovévody Ferdinanda IV.

³¹ Arcivévoda, druhozený syn Karla Salvátora Toskánského.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1886, 20. února, Salcburk	Karel Štěpán, rakouský arcivévoda	velkokříž	nebyl Toskánec
1886, 20. února, Salcburk	Kálnoky di Köröspatak Gustav, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1886, 20. února, Salcburk	Szécseni de Temerin Antonio, hrabě (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1886, 20. února, Salcburk	Gennotte di Merkenfeld Guglielmo (rakouský císařský dvůr)	komandér	nebyl Toskánec, zemřel
1886, 16. března, Rjeka	Josef, rakouský arcivévoda (rakouský císařský dvůr)	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1886, 25. dubna, Vídeň	Lichnowsky-Werdenberg Otenio, kníže, velkopřevor řádu maltézských rytířů pro Čechy	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel, odznak vrácen dědici 15. 3. 1887
1886, 27. července, Lindau	Bádenský velkovévoda ³²	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 23. ledna, Mnichov	Arnulf Bavorský, princ	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 30. května, Sazburg	Friedrich Vilém, pruský korunní princ	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1887, 30. května, Sazburg	Bernard, sasko-meiningenský korunní princ	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 30. května, Sazburg	Széchenyi Imrich, rakouský vyslanec v Berlíně	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel
1887, 31. července, Pillnitz	Friedrich August, saský vévoda	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 18. srpna, Ischl	Leopold Ferdinand, toskánský arcivévoda ³³	velkokříž	Toskánec
1887, 18. srpna, Ischl	František Ferdinand d'Este, rakouský arcivévoda	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 2. prosince, Salcburk	Rampolla Mariano del Tindaro, kardinál, sekretář papeže Lva XIII.	velkokříž	nebyl Toskánec
1887, 2. prosince, Salcburk	Ledochowski Miecislav, kardinál, sekretář papeže Lva XIII.	velkokříž	nebyl Toskánec, zemřel

³² Jméno vyznamenaného není uvedeno.

³³ Prvorozený syn titulárního toskánského velkovévody Ferdinanda IV., později Leopold Wölfling. Zde uveden jako „Granprincipe ereditario di Toscana.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1888, 12. února, Mnichov	Rupert, bavorský královský princ	velkokříž	nebyl Toskánec
1889, 17. února, Salcburk	Jedina Leopold, rytíř (toskánský dvůr) ³⁴	rytíř	nebyl Toskánec
1889, 25. března, Salcburk	Hutso-Hito, japonský císař	velkokříž	nebyl Toskánec, odznak vrácen z politických důvodů
1889, 25. března, Salcburk	Somdeth Phra Paramindr Maha Chulalong Korn, král Siamu a Laosu	velkokříž	nebyl Toskánec, odznak vrácen z politických důvodů
1890, 4. července, Buchberg	Albert Salvátor Toskánský, rakouský arcivévoda ³⁵	velkokříž	zemřel
1890, 16. prosince, Salcburk	Horeczky Artur, kapitán dělostřelectva (vychovatel na toskánském dvoře)	rytíř	nebyl Toskánec
1890, 16. prosince, Salcburk	Baldasseroni Giuseppe	rytíř	zemřel
1891, 31. března, Salcburk	Rospigliosi Clemente, don, kníže, vévoda di Zagarolo ³⁶	velkokříž	Toskánec, zemřel
1891 ³⁷	Gruscha Anton Josef, kardinál	velkokříž	
	Lilien Maxmilian, baron	rytíř	
	Loebenstein Enrico, rytíř	rytíř	
	Mayer Lorenzo, Msgre, dvorský farář	komandér	
	Nostitz Walwitz Herman di (státní ministr, saský dvůr)	velkokříž	
1892	Biagio Bogdan, osobní sekretář ³⁸	rytíř	

³⁴ Ve službách Ferdinanda IV. Toskánského, byl námořní poručík I. třídy.

³⁵ Patřil mezi členy pobočné toskánské větve. Byl synem Karla Salvátora, mladšího brata Ferdinanda IV.

³⁶ Byl ve službách toskánského velkovévody Ferdinanda IV. jako majordomus.

³⁷ Zde začíná jinou rukou další typ záznamů o udělení Řádu sv. Josefa, v nichž není uvedeno celé datum ani místo, ani národnost. Tento typ záznamů je veden tímto způsobem až do smrti Ferdinanda IV. v roce 1908, kdy záznamy končí a v protokolu se už nepokračovalo.

³⁸ Byl osobním sekretářem Ferdinanda IV. Toskánského.

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1893	Eulenburg, hrabě, maršálek	velkokříž	
	Galimberti Luigi, kardinál	velkokříž	
	Haugk Artur di (saský dvůr)	rytíř	
	Meangya Stefan, kapitán	rytíř	
	Mocenni Mario, kardinál	velkokříž	
1894	Kupsa Viktor, major	rytíř	
	Schleinitz Fed., baron, poručík námořnictva	rytíř	
	Szögyeny Marich Ladislao de, vyslanec	velkokříž	
	Tomaschek Eduard, baron, major	rytíř	
1895	Pelichy Josef, baron, major	rytíř	
1896	Liechtenstein Rudolf, kníže	velkokříž	
1897	Cicogna Luigi, ředitel	rytíř	
	Goluchowski Agenor	velkokříž	
	Maria, hrabě, ministr		
	Teuffenbach Albin, baron, maršál	velkokříž	
1898	Cecconi Giulio, Msgre	rytíř	
	Folliot de Crenneville	rytíř	
	Franz, hrabě		
	Salburg Giulio, hrabě, kapitán	rytíř	
1899	Cziraky Béla, hrabě, nejvyšší maršálek	velkokříž	
	Wernhardt Pavel, baron, podplukovník	rytíř	
1900	Fanni-Ciotti Fabio, hrabě	komandér	
	Mittnacht Hermann, baron, ministr	velkokříž	
	Piavi Lodovico, patriarcha jeruzalémský	velkokříž	
	Reitzenstein Wilhelm	rytíř	
	baron, komoří		
	Tarnoczy Casimiro	rytíř	
	Tümppling di Lupo, saský kapitán	rytíř	
1901	Montenuovo Alfred, kníže	velkokříž	
	Schönburg-Waldenburg Friedrich, kníže	velkokříž	

Datum a místo	Jméno, titul, hodnost nebo funkce	Třída záslužného řádu	Poznámka
1903	Toply Artur, rytíř Pasetti Mario, baron, vyslanec	rytíř velkokříž	
1904	Bogdany Biagio di, osobní sekretář ³⁹ Lilien Massimiliano, baron, major	komandér komandér	
1905	Fraxola Carlo, rytíř, sekretář ⁴⁰ Hahn Georg Kruse Enrico, baron, major Obwegen Jacopo, Msgre Rechberg, hrabě z Würt- tenbergu Spatny Emil, baron, major	rytíř rytíř rytíř rytíř rytíř rytíř	
1906	Krauss Karl, baron, dvorní sekretář	rytíř	
1907	Margutti Alberto, major Beck Friedrich, hrabě, generál dělostřelectva Katschthaler, kardinál Lederer Hugo, baron Majneri Giuseppe, ba- ron ⁴¹ , plukovník rakouské armády Mayer Maxmilian, rytíř von Ahrdorff, Msgre	rytíř velkokříž velkokříž rytíř komandér rytíř	
1908	Lobkowitz August, kníže	rytíř	

³⁹ Byl osobním a tajný sekretářem toskánského velkovévody Ferdinanda IV. Pocházel z Dubrovníku.

⁴⁰ Byl sekretářem a pokladníkem na salcburském dvoře toskánského velkovévody Ferdinanda IV. Pocházel z Parmy.

⁴¹ Byl komořím na salcburském dvoře toskánského velkovévody Ferdinanda IV. Pocházel z Lombardie.

Zusammenfassung

Der toskanische Verdienstorden des heiligen Josef. Historie – Statuten – Quellen – Verzeichnis der Ausgezeichneten.

Der Orden des heiligen Josef ist nach dem Orden des heiligen Stephan ein weiterer Verdienstorden des Toskanischen Großherzogtums, dem die Verfasserin in ihrer Studie ausführlich Aufmerksamkeit widmet. Der Orden wurde im Jahre 1807 vom toskanischen Großherzog Ferdinand III., der damals in Würzburg herrschte, nach dem Muster der von Napoleon I. in Frankreich etablierten Ehrenlegion, errichtet. Er wurde für die Personen bestimmt, die die Verdienste um den Herrscher und den Staat auf dem Zivil-, Militär- oder kirchlichen Feld leisteten. Er ist von toskanischen Titulargroßherzogen kontinuierlich seit 1807 bis heute in drei Klassen (Großkreuz, Kommandeur und Ritter) erteilt. Die Ordensstatuten wurden einigemal verändert, zum letzten Mal im Jahre 1997.

Die Quellen von Grundsatzbedeutung zur Geschichte des Ordens sind im Bestand Rodinný archiv toskánských Habsburků (Das Familienarchiv der toskanischen Habsburger), Bestandteil Ferdinand III., aufbewahrt. Es handelt sich vor allem um Vorschläge der Statuten, Stiftungsurkunden, Korrespondenz, Schriftstücke betreffend der Organisation der Kanzlei, des 100. Jahrestags des Ordens im Jahre 1907 und vor allem um das Verzeichnis der dekorierten Personen aus den Jahren 1859–1908, das als eine der Anlagen dieser Studie zugänglich ist.

Annotation

The Tuscan Meritorious Order of St Joseph: History, Statutes, Records, and List of Persons Decorated

This study analyses the Meritorious Order of St Joseph, founded in 1807 by Archduke Ferdinand III of Tuscany. Besides providing a detailed analysis of the documentary records, the author also presents a list of all those persons decorated between 1859 and 1908.

Dresda, Schwenberg Ober Reinsberg (di) Bualdo,
14. Febraje 1865. Limburghano di S. M. I. Re. di Sassonia, nominato
Costiero Cavaliere.

Brandes Serenissimo Principe Carlo Goeburg e
30. Maggio 1865 Badingen in Rirstein, Grosscroce.

Schönbrunn S. M. P. R. l'Arciduca Luigi Salvatore
17. Ottobre 1865 P. di Toscana, Grosscroce.

Schönbrunn, Wenzelsberg Pouilly S. E. il Conte Alessandro,
7. Dicembre 1865 Principe di Toscana, Tenente generale, Ministro
Costiero. della Casa e degli Affari esteri di S. M. P. R.
1867, nominato Grosscroce.

Schönbrunn, Koenigsegg Aulendorf S. E. il Conte
7. Dicembre 1865 Alfredo, Maggiore Generale maggiore di S. M.
Costiero. l'Imperatrice d'Austria, nominato Grosscroce.

Brandes Inghilterra Firenze è nominato Cavaliere.
31. Dicembre 1865.

Lindau, Senella Monsignore Matteo Custodia, Principe,
22. luglio 1866. Vicario di Viterbo e Tuscanella, nominato
Costiero Grosscroce.

Ukázka ze seznamu dekorovaných Řádů sv. Josefa v letech 1859–1908; NA, RAT,
Ferdinand IV., sign. 76B, Kart.240

Řádová insignie Řádu sv. Josefa

Zikmund (Sigismondo) titulární toskánský
velkovévoda od r. 1993

Ferdinand III., toskánský velkovévoda
v letech 1790–1801 a 1814–1824 zakladatel
řádu sv. Josefa

Leopold II., toskánský velkovévoda
v letech 1824–1859

Literárně činní členové a příznivci kapucínského řádu v Čechách

Miroslav Pacifik Matějka

Úvodní slovo

Tento příspěvek je pokračováním volného cyklu archivních studií o Provincii kapucínů v ČR, jejíž archivní fond je na základě smlouvy o úschově spravován Národním archivem.¹

Dne 13. 11. 1599 dorazili první čtyři kapucíni z početnější misijní výpravy v čele se sv. Vavřincem z Brindisi do Prahy a byl ustanoven Česko-rakousko-štýrský generální komisariát se sídlem v Praze. Dne 25. 4. 1608 byl komisariát rozdělen na samostatné generální komisariáty Štýrský a Česko-rakouský. Dne 1. 7. 1618 byl Česko-rakouský generální komisariát povýšen na provincii, která byla dne 28. 4. 1673 rozdělena na Rakousko-uherskou a Českomoravskou. Od Českomoravské provincie byla 17. 8. 1754 oddělena Slezská kustodie, která v r. 1810 zanikla (krátké období samostatné České provincie a Moravské provincie opomímám). Konečně pak dne 22. 9. 1997 na základě rozhodnutí provinční kapituly, změnila provincie název na „Provincie kapucínů v ČR“.

Prvotním cílem této archivně bibliografické studie je zachytit literární činnost jednotlivých osobností vzhledem k Provincii kapucínů v ČR. Není zde podána kompletní životopisná informace a také seznamy děl jsou limitovány možnostmi kapucínských archivních pramenů a kapucínských knihoven. Nelze proto vyloučit, že unikly rešerši některé knihy nebo rukopisy psané anonymně. Z nekapucínských pramenů byl konzultován zvl. Knihopis českých a slovenských tisků a Souborný katalog České republiky v Národní knihovně ČR. Rok vydání některých děl není znám, a proto jsem se rozhodl řadit knihy abecedně bez ohledu na rok vydání. Literárně činní kapucíni jsou naopak řazeni podle data oblačky, v případě shody pak podle data narození.

¹ Srov. mé předchozí studie Matějka, Pacifik M.: Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze. *Paginae historiae* 13, 2005, s. 140–269; týž: Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucínského řádu s historickým sídlem v Praze (a Vidni). *Paginae historiae* 14, 2006, s. 261–343. V těchto dvou předchozích příspěvcích čtenář najde podrobnější informaci také o dějinách Provincie kapucínů v ČR. Proto se zde omezím pouze na základní data.

Tento spíše zkratkový seznam knih vydaných členy Českomoravské provincie řádu Menších bratří kapucínů (dnes Provincie kapucínů v ČR) či prostřednictvím této provincie navazuje na článek Otto Kamshoffa,² který je patrně prvním vědeckým článkem na toto téma v Čechách. Dále navazují na průkopnické dílo kapucína Vavřince Rabase, který však téma „kapucíni-spisovatelé“ pojednává pouze heslovitě a omezuje se spíše jen na výčet významnějších jmen, která doplňuje odkazem na namátkou vybrané knihy či rukopisy, aniž by se pokoušel o úplný seznam.³ Pochopitelně též uvádím odkazy na vůbec první rejstřík kapucinských spisovatelů, kterým je studie Dionysia z Janova z roku 1680 (dále Dionysius Genuensis), jejíž druhé vydání vyšlo r. 1691. Z pozdějších doplňků cituji jen vydání Bernarda z Bologne (dále Bernardus Bononiensis) z roku 1747; poslední doplněná reedice Jana Marie z Regensburgu (dále Joannes a Ratisbona) vydaná roku 1852 v Římě se bohužel nenachází v KPK ani v Národní knihovně.⁴ Pro pozdější autory byl rovněž využit rukopisný seznam „Consignatio operum a P. Victorio Carolothermensi partim compilerum, partim in sermonem latinum translatorum, quae omnia in Bibliotheca claustrali Pragae in Hradschin asservantur“ (dále Consignatio operum), uložený v generálním archivu kapucinského řádu v Římě.⁵

Příslušné odkazy na dřívější literární zmínky o kapucinských spisovatelích jsou uvedeny vždy v poznámce hned za jejich jménem. Zapracovány jsou dochované archivní rukopisné zprávy uložené v Generálním archivu řádu Menších bratří kapucínů v Římě.⁶ Je též vzato v úvahu svědectví provinčních análů⁷ uložených v Provinční knihovně Provincie kapucínů v ČR v Praze (dále KPK). A konečně je třeba zmínit, že část citované literatury nebo odkazy na ni je též roztroušeně doložena poznámkami v osobních složkách bratří kapucínů, uložených v prvním oddělení Národního archivu v Praze.⁸

² Kamshoff, Otto: *Schriftsteller der böhmischen Kapuzinerprovinz. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (MVGDB) 50, 1912, s. 281–285.

³ Rabas, Vavřinec: *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. Praha 1938, s. 155–163: §3: Kapucíni – spisovatelé.

⁴ Srov. Dionysius Genuensis: *Biblioteca scriptorum ordinis Minorum Sancti Francisci Capuccinorum*. Genova 1680 (druhé rozšířené vydání tamtéž 1691). Doplňky vydal: Bernardus a Bononia (dále Bernardus Bononiensis) roku 1747 v Benátkách a Joannes M. a Ratisbona (dále Joannes a Ratisbona) roku 1852 v Římě (Joannes Maria de Regensburg: *Catalogus scriptorum Ordinis Minorum S. Francisci capuccinorum ab anno 1747 usque ad annum 1852: sive appendix ad Bibliothecam scriptorum Capuccinorum a P. Bernardo Bononiensis ejusdem Ordinis editam anno 1747*. Roma 1852). Základní informace o Dionýsovi z Janova in *Lexicon Capuccinum. Promptuarium Historico – Bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum* (1525–1950), Roma 1951, sl. 507.

⁵ Srov. pozn. 52.

⁶ Viz Generální archiv OFMCap., fond G 24, sekce IX.

⁷ Srov. *Annales Capucinorum Provinciae Bohemo-Austriaco-Styriacae*, sv. I–XXIII, Provinční knihovna Provincie kapucínů v ČR [dále KPK], rkp. 390–412.

⁸ Národní archiv (NA), fond Kapucíni – provincialát a konventy (dále ŘK), spisy, inv. č. 31.

V této studii dochází rovněž ke korekci nepřesností ve jménech autorů análů, jak se je pokusil identifikovat konzistentní archivář František Tischer (dále Tischer). Základní informace o všech výše uvedených autorech jsou uvedeny na příslušných místech v biografické poznámce před seznamem jejich knih. U Dionysia z Janova, který je prapříčinou vzniku této studie, uvedu alespoň následující: Je to kapucín z Janovské provincie, příjmením Tassorelli, nar. 1636, obláčka 1651, zemřel 1695.

Pro vyhledávání dochovaných knih je klíčovou pomůckou mezinárodní kapucínský webový portál OPAC <http://www.ibisweb.it/bcc/>, který umožňuje on-line vyhledávat knihy uložené v kapucínských knihovnách na celém světě (nabízí vyhledávání v italštině, angličtině, němčině, francouzštině, španělštině, portugalštině, polštině a arabštině) a aktuálně je v něm k vyhledání 744.055 knih ve 28 knihovnách světa. Součástí portálu je pochopitelně i KPK a počet knihoven zapojených do projektu stále roste.

Z velké části jsou dochované knihy uloženy v KPK. Příslušné signatury KPK nejsou uvedeny z bezpečnostních důvodů a zvláště proto, že některé knihy jsou v knihovně uloženy v mnoha exemplářích na roztroušených místech a pravděpodobně tedy v dohledné době dojde k ucelení fondu a k revizi jejich signatur. Jména autorů v databázích rozličných kapucínských knihoven světa zatím nejsou uváděna jednotně, ačkoli na úrovni generální knihovny řádu Menších bratří kapucínů (Roma-Bravetta) již existuje jednotný seznam autorů a instrukce o jednotném způsobu jejich zápisu.

Pro potřeby tohoto článku byla zvolena citace pomocí originální české nebo německé či italské formy řeholního jména spolu s příjmením, za kterou ve složené závorce následuje obvyklá forma latinské varianty jména. Důležité novum této práce spočívá ve skutečnosti, že mé dřívější výzkumy spojené s přípravami publikování předchozích dvou článků v *Paginae* umožnily uvést mnohé z literátů jejich příjmením. U jmen autorů je v kulaté závorce uvedeno křestní jméno, pokud je známo. Jména cizích měst a míst v bibliografických citacích a lokalitách místa původu jsou zásadně uváděna v originálním nepočteném tvaru, jména česká jsou naopak zásadně uváděna česky a nikoli latinsky. Při verifikaci českých místních názvů je využito úředních rejstříků platných pro příslušné období.⁹

Co se týká příjmení, je pokládáno za metodicky nepřijatelné modernizovat jejich pravopis, ale příjmení autorů jsou uvedena dle rodného listu (tedy např.

⁹ Pro identifikaci českých míst byly užity tyto prameny: Orts-Repertorium für das Königreich Böhmen. Prag 1913; Strassenkarte. nakl. Höfer-Verlag (2-sprachig); mapy CS 001, CS 002, CS 003, CS 004, CS 005, CS 006, PL 002, PL 006, PL 007. Dietzenbach 2003-2010; Vollständiges Ortscharften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Wien 1892; Hosák, Ladislav. Historický místopis země Moravsko-Slezské. Praha 2004; Sedláček, August. Místopisný slovník historický Království českého. Praha 1998; Statistický lexikon obcí České republiky 2005. Praha 2005; Statistický lexikon obcí České republiky 2007. Praha 2007; Index českých exonym. Praha 2006

Hlawaczek a nikoli Hlaváček nebo Matiegka a nikoli Matějka), i když to v některých případech neodpovídá jejich vyslovované podobě (g = j, cž/cz = č, sch = š, ie = ě, ck = k, w = v apod.).

Obecně bylo předmětem diskuse v jakém tvaru citovat jednotlivá jména. Vzhledem k tomu, že v naší literatuře je způsob citace až na vzácné výjimky nejednotný a způsob, jakým cituje dr. Vavřínek Rabas je nutno dnes označit již jako zastaralý, nevědecký a nepřijatelný, za standardní tvar je považována latinská forma, tak jak je uváděna v Katalogu, rkp. č. 37 (NA, fond Kapucíni – provinciálát a konventy) a v knize Bernarda z Bologne. Tato podoba je vždy uvedena ve složené závorce za zjištěnou originální podobou jména. Aby však český čtenář nebyl zmaten co do identifikace osob, jsou na začátku bibliografické informace (výjimečně v poznámce) uvedeny také jiné významnější formy jména, jak se vyskytují v české literatuře.

U žijících osob je z důvodu ochrany osobních dat omezeno datum narození na rok a místo narození je nahrazeno místem původu.

Číslo v hranaté závorce za jménem spisovatele označuje číslo kartonu fondu ŘK, spisy, inv. č. 31, v Národním archivu, kde je uložena osobní složka. Osobní složky však zřejmě byly zakládány až v rámci josefínských reforem, a proto je nacházíme až u bratří, kteří vstoupili do řádu kolem roku 1770. V případě, že se složka v archivu nenachází, je příslušné číslo archivní krabice nahrazeno číslem [000]. Někdy ovšem chybí osobní složka i u kapucínů žijících v okamžiku násilného potlačení provincie v roce 1950 nebo ze složky zůstal jen obal obsahující jednu či dvě vcelku bezvýznamné archiválie, protože obsah spisu v době nesvobody protiprávně konfiskovala a dosud nenavrátila státní tajná bezpečnost.

Čísla rovněž nemají osobní složky žijících a nedávno zemřelých bratří, protože tyto se ještě nacházejí v Příručním archivu kapucínů při provinciálátu Provincie kapucínů v ČR v Praze. V takovém případě je v hranaté závorce uvedena značka PAK.

Za významné novum této studie považuji rovněž seznam archivářů a analistů založený na pečlivém studiu seznamů v provinčních análech. Tento seznam je mnohem širší než odpovídající identifikace v citovaných studiích Vavřínce Rabase z roku 1938 i Františka Tischera z roku 1907. Také v tomto případě je novinkou mého článku, že příslušné osoby jsou poprvé publikovány i s příjmením a na rozdíl od Vavřínce Rabase jsem provedl důslednou identifikaci míst narození a jejich překlad přes němčinu z latiny.

Pokud se v minulých staletích mluvilo v kapucinském řádu o vnější činnosti bratří, prakticky vždy se měl na mysli apoštolát, ať už to bylo zpovídání a kázání během lidových misí nebo prostě jen dialog bratří laiků s nejbližšími lidmi např. během sběru almužen nebo při návštěvě chudých s cílem povzbudit je v životě podle víry. Nicméně mnozí z bratří potřebovali ke své činnosti dosti vysoké vzdělání, zvláště ti, kteří vedli učené dispute se vzdělanými jinověrci, odcházeli na misie do Asie a Orientu nebo se pohybovali na poli diplomacie či jako vychovatelé nebo kaplani v šlechtických rodinách. Proto je pochopitelné, že v souvislosti s těmito aktivitami se bratři pochopitelně zajímali i o nejrůznější vědecké a humanitní obory, které se mohly zdát užitečné, jako např. astronomie, lékařství, jazykověda, filozofie, školství, umění apod.

Zvláště v 16. a 17. století spolu s vynálezem knihtisku cítily katolické řády potřebu reagovat na četné edice protestantských knih, vydávaných ve velkých nákladech. Proto i kapucíni spolu s jinými řeholními řády rychle pochopili význam apoštolátu tištěného slova, které mohlo proniknout i do samot, kam nemohli přijít osobně. Mezi kapucínskými literáty najdeme především lidové kazatele, kteří pochopitelně psali modlitební a rozjímavé knihy pro prosté lidi. Najdeme zde však také literáty, kteří usilovali oslovit vzdělané panstvo, jež často rozhodovalo o víře svých poddaných, či podkopat pádnost argumentů nepřátelských kazatelů.

I když byl učiněn pokus zachytit všechny kapucíny, od nichž se zachovala nějaká literární pozůstalost, je mimo možnosti této práce zabývat se rozbořem jednotlivých knih. Je proto podán jen stručný životopis každého literáta následovaný seznamem děl, které se mi podařilo dohledat. Pro případné doplňky a opravy jsem samozřejmě otevřený.¹⁰

Studie je formálně rozdělena do tří částí: První část vyjmenovává zjištěné autory rukopisných pramenů (doplňen je související seznam archivářů dohledatelných v kapucínských archivních pramenech), druhá část pojednává o jednotlivých autorech tištěných knih, ve třetí části pak jsou zmíněni dva významnější nekapucínští autoři knih a vědeckých článků o Českomoravské provincii Menších bratří kapucínů. Důvodem pro výběr těchto dvou autorů je skutečnost, že Dr. František Tischer se podrobněji zabývá otázkou autorství analů (jeho nepřesné určení autorství dvěma lidem jsem rozdělil mezi více autorů) a Otto Kamshoff je zase první, kdo se pokusil sepsat seznam literárně činných kapucínů Českomoravské provincie.

Zvolené rozdělení pochopitelně má za následek, že několik autorů je opakovaně uvedeno v části jedna i dvě. Považuji také za vhodné uvést, že ve druhé části byla rozhodujícím kritériem snaha o úplnost autorů, proto jsou zde vedle vědecky pišících badatelů také autoři lidových kázání a rozličné beletrie.

Autoři rukopisných pramenů

V této první části používám opačného řazení než v části druhé pojednávající o spisovatelích tištěných knih. Zde se totiž často dělí více lidí o autorství jediného rukopisu. Proto nejprve uvedu jméno rukopisu a pak teprve výčet jeho autorů.

rkp. A (1599–1777): PROTOCOLLUM SEU LIBER PROVINCIAE¹¹

Tento rukopis pojednává o dějinách řádu od uvedení do Čech až do roku 1674 a je patrně vůbec nejdůležitějším pramenem pro poznání raných dějin Provincie.

¹⁰ Záměrně ovšem opomímám rukopis uložený v archivu brněnského kláštera: *Protocolum Rerum Memorabilium Utriusque Conventus Brunensis in particulari nec non Almae Provinciae Bohemiae & Totius Ordinis Capucinatorum in comuni...* etc. concinnatum (1771) (bez sign.) (1643–1773), protože tento rukopis ani jeho podstatná část nejsou dílem jednoho autora, jeho pisatel není znám a navíc je do značné míry pouze výtažkem z provinčních analů.

¹¹ *Protocolum seu liber provinciae*, NA, fond Kapucíni – Provincialát a konventy (ŘK), rkp. 092; srov. Tischer, František (dále Tischer): Uvedení řádu Kapucínů do Čech okolo

Protokol vznikl zřejmě někdy v letech 1655–75. Jeho autorem je P. Julian Wallensheimb. Rukopis je významný tím, že byl předlohou pro sepsání I.–V. svazku Análů.¹²

[1] Julian WALLENSHEIMB {*Julianus Thuringus Salisburgensis*}

Narodil se Salcburku. Datum narození není známo. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 3. 9. 1631 v Kremži (Krems). Byl knězem. Roku 1652 byl misionářem v Dolních Rakousích. Zemřel 15. 8. 1675 v Praze na Hradčanech. Pozdější kronikář P. Lucián o Julianovi ze Salcburku píše: Byl to muž vynikající zbožností a horlivostí pro katolickou víru.

rkp. B (1599–1786): ANNALES CAPUCINORUM PROVINCIAE BOHEMO-AUSTRIACO-STYRIACAE¹³

(Jedná se o rukopisný pramen, sestávající z 23 svazků pro léta 1599–1787. Na jeho vzniku se podílelo několik redaktorů, jejichž jména zde následují. Největší část této provinční kroniky však sestavil dlouholetý analista P. Lucián z Prahy).

[1] Hilarius (---) ze Schongau {*Hilarius Schöngaviensis Bavarus*}

Datum narození není známo. Do řádu vstoupil 7. 10. 1665 ve Freisu. Byl knězem. Po 36 let byl kazatelem ve Vratislavi (Wrocław). Zemřel 29. 4. 1726 v Praze na Hradčanech. Jako kronikář je v seznamech uváděn v letech 1697–1717. Je vůbec první, kdo má uveden tento titul. Archivář v jeho době ještě uváděn není. Patrně tuto roli plnil jeden ze dvou osobních sekretářů provinciála.

[2] Ludvík Antonín (František) ČŽEPPANY {*Ludovicus Antonius Iglaviensis*}

Ludvík Ant. Čepaný (z Jihlavy) se narodil 28. 9. 1668 v Jihlavě. Do kapucinského řádu vstoupil 22. 4. 1690 v Nise. Při vstupu do řádu absolvent církevního práva. Byl knězem a dvakrát provinčním definitorem. Zemřel 7. 5. 1732 v Brně. Analistou byl v letech 1717–20 a 1723–26. Tento muž, když byl zvolen provinciálem, přiměl provinční kapitolu roku 1714 k přijetí rozhodnutí obnovit práce na pamětních knihách jednotlivých konventů a nařídil, aby se všechno řádně a pečlivě zaznamenávalo a vedlo. V tomto rozhodnutí je třeba vidět základ k psaní většiny klášterních kronik Českomoravské provincie.¹⁴

[3] Dorotej (Maciej) FISCHER {*Dorotheus Nissensis*}

Dorotej Fišer (z Nisy) se narodil se v Nise (Nysa), datum narození není známo. Do řádu vstoupil 16. 10. 1686 v Nise. Byl knězem. Zemřel 17. 10. 1730 ve Vratislavi (Wrocław). Provinčním analistou byl v letech 1720–23.

roku 1600 (dále Tischer). Věstník Královské České Společnosti Náuk, třída Filozoficko-jazykozpytná, s. 16

¹² Srov. Tischer, s. 14.

¹³ *Annales Capucinatorum Provinciae Bohemo-Austriaco-Styriacae*, sv. I–XXIII (1599–1786) (dále *Annales Provinciae*), Provinční knihovna Provincie kapucínů v ČR (dále KPK), rkp. 390–411. O jejich původu viz Tischer, s. 14–16; Šimák, Josef Vítězslav: Feuilleton ze dne 10. 11. 1928. Národní listy; Rabas: Řád kapucinský, s. 4, pozn. 9.

[4] Lucián (Jan) HLAWACZEK {*Lucianus Pragensis*}

Lucián Hlaváček (z Prahy) se narodil 12. 5. 1683 v Praze. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 11. 1699 v Mostu. Byl knězem. Po skončeních domácích studiích byl jmenován nejdříve kazatelem, pak lektorem filozofie (Brno a Chrudim: 1713–17), lektorem teologie (Praha Hradčany: 1717–23). V letech 1723–26 je provinčním definitorem, následně 1726–31 provinčním vikářem, a poté 1731–34 provinciálem. Zemřel 29. 4. 1736 v Praze na Hradčanech. Analistou byl jmenován rozhodnutím provinční kapituly slavené roku 1726 v Brně a byl pověřen úkolem uspořádat všechny písemné záznamy Provincie. Prohlédl tedy archiválie Hradčanského kláštera a vyžádal si také archiválie jednotlivých klášterů a vyptal se pamětníků na události ze starších dob. Vyžádal si rovněž opisy listin o kapucínech z arcibiskupské konzistoře, ze zemských desek a od hradčanského magistrátu.¹⁵ Navzdory všem funkcím se činnosti kronikáře věnoval až do své smrti roku 1736. Během deseti let své činnosti stihnul uspořádat 12,5 svazku Annálů (1599–1701). Použil přitom rukopisu »Protocollum seu liber provinciae«, který byl základem pro I.–V. svazek Annálů. Sám však text nepsal. Písařem byl pozdější archivář Beatus (Matěj Maxmilián) RUDOWSKY.¹⁶

[5] Beatus (Matěj) Maxmilián RUDOWSKY {*Beatus Teinicensis*}

Beatus Rudovský (z Horšovského Týna) se narodil 5. 11. 1687 v Horšovském Týně, a do řádu vstoupil 16. 8. 1708 v Mostu, byl knězem. Zemřel 12. 9. 1754 v Praze na Hradčanech. V letech 1726–38 napsal přesně polovinu z celé řady 23 svazků Análů, tj. dvanáct prvních svazků (1599–1700) a do třináctého svazku strany 1–209. Zbytek svého života věnoval P. Beatus pořádání archivu Provincie.

[6] Dionýz (Leopold) HAUPTMANN {*Dionysius Olomucensis*}

Dionýz z Olomouce se narodil 6. 10. 1704 v Olomouci. Do řádu vstoupil 19. 8. 1722 v Nise. Dož. sliby složil 19. 8. 1723. Byl knězem. Zemřel 8. 12. 1759 v Mikulově. Jako archivář uváděn v letech 1734–36. Jeho identifikace je ovšem nejistá, protože V Análech je zřejmě omylem uváděna osoba P. Donatus Otmochoviensis, která se v matrikách nevyskytuje. Dionýz Hauptmann bývá uváděn jako Dionysius Olomucensis.

¹⁴ Viz *Annales Provinciae*, díl I, s. XV, rkp. 403; srov. také NA, fond ŘK, sign. Prov. A, kart. 11.

¹⁵ Srov. *Aunales Provincial*, díl I, s. XV–XVI, rkp. 403. Provinční archivář Pavel Knespl klade snahu o vytvoření provinčních letopisů do kontextu dobové diskuse o Boveriových análech, na které pak navázali i další pokračovatelé: srov. Knespl, Pavel: *Dějiny archivu české provincie řádu Kapucínského*. Praha 1950, s. 6; Bovier, Zaccaria [Zaccaria Boverio da Saluzzo]: *Annales, sive Sacrae Historiae Ordinis Minorum Capuccinorum Sancti Francisci*, sv. I–II, Lyon 1632, 1639; Wadding, Lucas: *Annales Minorum in quibus res omnes trium Ordinum a sancto Francisco institutorum, ponderosius & ex fide afferuntur, & praeclara quaeque monumenta ab obliuione vendicantur*, sv. I–VII. Lyon 1627–1648; sv. VIII, Roma 1654.

[7] Serafín (Franciszek) MELCHER {*Seraphinus Capricollensis*}

Serafín z Hlucholaz (Glucholazy) se narodil 16. 8. 1693 v Hlucholazech (Slezsko). Do řádu vstoupil 3. 6. 1711 v Nise. Byl provinčním definítorem (1734–37), provinčním vikářem (1737–40), provinciálem (1740–43, 1746–49, 1752–54), generálním ministrem řádu (1754–61). Zemřel morem 24. 10. 1763 v Mělníku. Jako kronikář byl činný patrně v letech 1736–40. Již předtím ale byl redaktor osmi svazků Análů počínaje od roku 1705.¹⁷ Jeho pomocníkem byl zřejmě opět archivář Beatus Rudowsky.

[8] Andronik (František) GEDECK {*Andronicus Neo Tischinensis*}

Andronik Jedek (z Nového Jičína) se narodil 29. 1. 1699 v Novém Jičíně. Do řádu vstoupil 14. 11. 1716 v Nise. Byl knězem. Zemřel 5. 10. 1771 v Brně. Byl provinčním definítorem (1740–46) provinčním vikářem (1749–54), provinciálem (1754–59). Jako kronikář je v seznamech Análů uváděn v letech 1740–51. Jeho pomocníkem zřejmě byl opět archivář Beatus Rudowsky.

[9] Klétus (Baltazar) KRESTA {*Cletus Moravus Freybergensis*}

Klétus z Příboru se narodil se 5. 1. 1693 v Příboru. Do řádu vstoupil 22. 11. 1712 v Mostu. Byl knězem. Zemřel 27. 10. 1759 v Praze na Hradčanech. Jako kronikář je uváděn v letech 1752–58. K psaní Análů dostal však pověření již v roce 1747.¹⁸ Archiváři, kteří mu v jeho práci jistě pomáhali, byli v té době Elzear (Matěj) MATIEGKA (1752–58) a Rembert (Tomáš) TICHY (1758–61).

[10] Elzearius (Matěj) MATIEGKA {*Elzearius Porzicensis*}

Elzearius Matějka (z Poříčí) se narodil 8. 2. 1703 v Poříčí. Do řádu vstoupil 16. 5. 1721 v Mostu. Byl knězem. Zemřel 8. 8. 1758 v Praze na Hradčanech.

[11] Rembert (Tomáš) TICHY {*Rembertus Skuczensis*}

Rembert Tichý (ze Skutče) se narodil 12. 10. 1707 ve Skutči. Do řádu vstoupil 6. 7. 1728 v Opocně. Byl knězem. Zemřel 31. 1. 1763 v Praze na Novém Městě.

Pro léta 1761–69 již jména kronikářů neznáme. Známe pouze jména archivářů, kteří dost možná byli současně i kronikáři: Ivan (Dominik) JAKSCH (1761–67?), Rogát (Jiří) PLECH (1767?–69) (viz Příloha o archivářích a sekretářích).

[12] Auxilín (Antonín Josef) STARCKE {*Auxilinus Wellnicensis*}

Auxilín z Velenic se narodil 8. 7. 1732 ve Velenicích. Do řádu vstoupil 7. 11. 1753 v Mnichově Hradišti. Byl knězem. Zemřel 22. 5. 1781 v Praze na Hradčanech. Podle kroniky kláštera v Praze na Hradčanech usuzujeme, že je autorem téměř celého

¹⁶ Srov. Tischer, s. 15–16.

¹⁷ Srov. *Annales Provinciae*, sv. XIII, s. 211.

¹⁸ Viz zplnomocňující list z Říma datovaný 3. 7. 1747; srov. *Annales Provinciae*, sv. XIII, s. 211–212. Zajímavým detailem je skutečnost, že dostal dispens od povinnosti chůru, aby se mohl soustavněji věnovat práci (viz *Annales Provinciae*, sv. XIII, s. 211). Za upozornění na tuto informaci dekuji Mgr. Petru Petřivalskému OFMCap (viz diplomová práce Mgr. Petra Petřivalského: *Počátky kapucínů v Olomouci ve světle řádových narativních pramenů*, CMTF UP Olomouc, 2008, s. 14)

rejstříku k XVIII. dílu Análů a také Indexu Rerum totius Archivi.¹⁹ Krom toho sepsal také celý XIX., XX. a XXI. díl, dále pak část dílu XXII. (tedy nejméně do roku 1766). Analistou byl pravděpodobně v letech 1769–81. Tento analista je rovněž autorem kroniky Hradčanského kláštera, která je výběrem z Análů. U II. dílu je však autorem pouze do roku 1779. Zbývající část II. dílu a díl třetí, založený 1887, je již dílem zatím neurčených tří pisatelů.

V dalším období již tápeme, protože výslovné písemné podklady chybí. Známe jen jména archivářů, kteří dost možná byli současně i kronikáři:

rkp. C (1597–1785): PROTOCOLLUM SEU HISTORIA DOMESTICA CONVENTUS HRADSCHINENSIS,²⁰

sv. I–III.,

Autorem je Auxilín Starcke (viz výše) a další tři neurčení autoři. Uloženo je v KPK, rkp. 543–545

rkp. D (1599–1831): COMPENDIUM HISTORIAE ORDINIS FRATRUM MINORUM SANCTI FRANCISCI CAPUCINORUM NUNCUPATORUM

Rukopis je z roku 1831. Důležitý je mj. tím, že na s. 9–10 obsahuje seznamy provinciálů z let 1618–1833 vč., bez sign. uložen je v PAK. Autorem rukopisu je Řehoř Seipel (viz níže).

rkp. E (1599–1836): PROTOCOLLUM ORDINIS MINORUM SANCTI PATRIS FRANCISCI CAPUCINORUM NUNCUPATORUM ALMAE PROVINCIAE BOHEMIAE ET MORAVIAE

Jedná se o rukopis bez sign. uložený v PAK. Rukopis byl sepsán v Sušici v letech 1835–36. Rukopis užívá jako pramen výše zmíněné Compendium. Důležitý je tím, že na s. 18–31 obsahuje seznamy provinčních definitorií a data volebních kapitul v intervalu 1606–1836 vč. Autorem rukopisu je Řehoř Seipel (viz níže).

Řehoř (František) SEIPEL {*Gregorius Chrastensis*}

Řehoř z Chrástu se narodil 19. 9. 1786 v Chrástu. Do řádu vstoupil 5. 11. 1808 v Praze na Hradčanech. Studia absolvoval v Praze na Strahově r. 1813. Oblečen byl „s povolením Gubernia“. Doživotní sliby složil 20. 9. 1810. Na kněze byl vysvěcen 15. 8. 1813 v Praze. Zemřel 7. 3. 1837 v Sušici. Provinčním sekretářem byl v letech 1831–36. Je autorem výše jmenovaných rukopisů (D a E).

rkp. F (1613–1764): LIBER MEMORABILIUM NOTATU DIGNORUM QUAE CONTINGERUNT A PRIMA NOSTRI OLOMUCENSIS MONASTERII FUNDATIONE ET QUAE CONTINGENT FUTURIS TEMPORIBUS, INCEPTUS ANNO MDCLXXXV AB ADMODUM VENERANDO PATRE DEMETRIO GYNSBURGENSI SVEVO TUNC TEMPORIS LOCI GUARDIANO

¹⁹ Srov. Protocolum seu Historia Domestica Conventus Hradschinensis, KPK, sv. I, rkp. 543, s. 134. Za cenné upozornění na tuto informaci vděčím br. Petru Petřivalskému, OFMCap.

²⁰ Idem, sv. I–III, KPK, rkp. 543–545.

Prvním autorem rukopisu (F) je olomoucký kvardián Demetrius z Günzburgu. Ten však rukopisy pouze založil a psal je v letech 1684–1686. Dalšími autory (v neidentifikované míře) byli jeho nástupci v úřadě olomouckého kvardiána (bližší určení autorství ponechávám odborníkům na textovou a literární kritiku). Uloženy jsou v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc, fond Kapucíni Olomouc, inv. č. 5 a 6.

rkp. G (1613–1922): HISTORIA DOMESTICA A PRIMA OLOMUCENSIS MONASTERII FUNDATIONE INCHOATA ANNO 1685 AB ADMODUM VENERANDO PATRE DEMETRIO GYNSBURGENSI SVEVO TUNC TEMPORIS LOCI GUARDIANO Autor rukopisu je nejistý.

Demetrius (---) z Günzburgu {*Demetrius Gintzburgensis*}

Datum narození není známo. Do řádu vstoupil 7. 8. 1639 ve Welsu, v Olomouci působil 1684–86, zemřel 17. 8. 1695 v Praze-Hradčanech.

rkp. H (1652–1783): ARCHIVUM CONVENTUS PATRUM CAPUCINORUM TEINICII REDACTUM IN ORDINEM CURA ET OPERA PATRIS VICTORII CAROLO-THERMENSIS PRESENTI TEMPORE GUARDIANI

Také v tomto případě autor rukopis pouze založil, dalšími autory byli velmi pravděpodobně již jeho blíže neidentifikovaní nástupci v úřadě kvardiána. Rukopis je uložen v KPK pod sign. rkp. 119.

Viktor (Jan Nep. Jiří) LIPPERT {*Victorius Carolothermensis*}

Viktor z Karlových Varů se narodil 15.12.1728 v Karlových Varech; do řádu vstoupil 11. 12. 1744 v Mostu, zemřel 25. 1. 1797 v Praze-Hradčanech. Rukopis »H« psal v letech 1768–69.

Pisatelé tištěných knih

Dílo neznámého autora České provincie [000]²¹

Následující dvě knihy formálně doplňují rukopisný životopis kapucína P. Valeriana de Magni sepsaný P. Mikulášem Barsottim a Ludvíkem ze Salice.

Narratio veridica de morte ejusdem P. Valeriani Magni Capuccini. München 1662; Responsio apologetica pro R.P. Valeriano Magno Capuccino Missionario Apostolico et Socii ad Libellum Anno 1661 sub nomine Celsissimi Principis Hernesti Haßiae Lantdgravii editum et Herbipoli impressum. München 1662.

Lorenzo (Giulio Cesare) RUSSO [000]²²{*Laurentius a Brundisio*}

Sv. Vavřinec z Brindisi se narodil 22. 07. 1559 v italském Brindisi. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 19. 2. 1575. Je prvním představeným Česko-

²¹ Srov. Dionysius Genuensis, s. 36 a 37; Bernardus Bononiensis, s. 17; Kamshoff, s. 285; Rabas, s. 158.

²² Srov. Dionysius Genuensis, s. 318–321; Bernardus Bononiensis, s. 166–168; Rabas, s. 156–158. Pro bližší seznámení s postavou sv. Vavřince z Brindisi jsou zvláště důležité knihy: Cargnoni, Costanzo: Po stopách kapucínských svatých. Kostelní Vydří 2007; Claudio da Solesino: L'Apologetica di S. Lorenzo da Brindisi. Originalità. Studio storico-critico

-rakousko-štyrského generálního komisariátu a uvedl kapucíny do Čech a položil základy k samostatné provincii. V průběhu roku 1600 založil konventy ve Vídni a ve Štyrském Hradci a v říjnu 1601 významně přispěl k vítězství katolických vojsk u Bělehradu. Do Prahy přišel dne 13. 11. 1599 jakožto generální definitor (gen. definitor v letech 1596–99, 1599–1602, 1613–18, 1618–25) z pověření generální kapituly řádu a na žádost pražského arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé. Bývá citován jako Laurentius a Brundusio / Vavřinec z Brindisi. Rodem je Neapolitán šlechtického původu, člen Provincie Benátské. Byl provinciálem Provincie Toskánské (1589–92), Benátské (1594–97), Švýcarské (1598–1599) a Janovské (1613–16), generálním definitem (1596–99, 1599–1602, 1613–18, 1618–19), generálním komisařem v Česko-rakousko-štyrském komisariátu (1599–1602, 1608–13) a generálním ministrem (1602–05). V roce 1601 byl vojenským kaplanem v Uhrách. V letech 1607–1609 napsal své nejvýznamnější apologetické dílo *Lutheranismi hypotyposis*. V letech 1614–1619 podnikl několik diplomatických misí. Dne 22. 7. 1619 v Madridu zemřel a jeho tělo bylo převezeno do města Villafranca del Bierzo v Galicii a pohřbeno v klášteře bosých františkánů. Pius VI. jej dne 23. 5. 1783 prohlásil blahoslaveným a papež Lev XIII. jej kanonizoval dne 8. 12. 1881. V letech 1928–1956 byl vydán soubor jeho díla (*Opera omnia*), na základě kterého ho papež Jan XXIII. prohlásil dne 19. 3. 1959 učitelem církve s čestným titulem »Apoštolský učitel«. Jeho díla jsou natolik četná, že je není možno citovat kompletně. Uvedu jen výběr těch nejdůležitějších obsažených v *S. Laurentii a Brundisio ordinis FF. Min. S. Francisci Capuccinorum Opera omnia* (dále jen: *Op. omn.*), sv. I–X, Padova, 1928–56. Díla P. Vavřince lze rozdělit do čtyř skupin: 1. knihy homiletické, tj. soubory kázání na liturgické doby a svátky svatých a dále pak mariologický traktát o prerogativách Matky Boží a její roli v dějinách spásy; 2. knihy exegetické, tj. výklady Bible (výklad na prvních 11 kapitol Genese a kabalistický výklad hebrejského jména Božího); 3. knihy polemické věnující se náboženské polemice s protestantskou reformou; 4. knihy autobiografické, kde vypráví o událostech prožitých ve střední Evropě v letech 1599–1612. Pro české prostředí jsou zvláště důležité knihy *Lutheranismi Hypotyposis* a *De Rebus Austriae et Bohemiae*, v nichž velmi důležitou úlohu hraje Praha a její historicko-náboženské prostředí.

Dílo: *Op. omn.*, sv. I, Mariale. Padova 1928; *Op. omn.*, sv. II, *Dissertationes adversus Lutherum et Layserum* latine, hebraice et graece exaratae (= *Luthera-*

(*Miscellanea Laurentiana*, sv. III). Venezia 1959; Jérôme de Paris: *La doctrine mariale de saint Laurent de Brindes. Étude théologique*. Roma 1933; Arturo da Carmignano: *San Lorenzo da Brindisi. Dottore della Chiesa universale (1559–1619)*. Sv. I–IV. Venezia 1963. Dále pak v češtině: [---]. *Život a působení svatého Vavřince z Brindisi, kněze řádu kapucínského*. K slavnosti jeho svatořečení dne 8. prosince 1881. Dle německého rukopisu upraveno s použitím psané domácí historie řádu kapucínského v Praze, Praha 1881; Rabas, Vavřinec: *Sv. Vavřinec z Brindisi, zakladatel česko-moravské provincie řádu kapucínského*. Olomouc 1941; Rabas: *Řád kapucínský*, s. 3 (pozn. 6). 156–157; Matějka, Miroslav Pacifik: *Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky* (dále *Ne mečem*). Velehrad 1999, s. 15–16, 23.

nismi Hypotyposis): část 1: Hypotyposis Martini Lutheri (Padova 1930); část 2: Hypotyposis doctrinae Lutheranae (Padova, 1931); část 3: Hypotyposis Polycarpi Laiseri (Padova 1933); Op. omn. sv. III: Explanatio in Genesim. Padova 1935; Op. omn. sv. IV: Quadragesimale primum. Padova 1936; Op. omn. sv. V: Quadragesimale secundum, část 1: Padova 1936; část 2: Padova 1939; část 3: Padova 1940; Op. omn. sv. VI: Quadragesimale tertium. Padova 1941; Op. omn. sv. VII: Adventus. Padova 1942; Op. omn. sv. VIII: Dominicalia. Padova 1943; Op. omn. sv. IX: Sanctorale. Padova 1944; Op. omn. sv. X: Quadragesimale quartum, část 1: Padova, 1954; část 2: Sermones de Tempore adjectis opusculis – díl 1: De Rebus Austriae et Bohemiae (1599-1612), díl 2: De Numeris Amoris, Padova 1956.

Alexius hrabě SEGÁLA [000]²³{*Alexius Segala*}

Aleš ze Salò se narodil roku 1558 v italském Salò v rodině hrabat ze Segála. Do řádu Menších bratrů kapucínů vstoupil roku 1580. Byl to vynikající kazatel a proslavil se přísně pravověrnými asketickými knihami pro širokou veřejnost. Dlouhá léta působil i v Praze a během této doby vydal několik knih v češtině a němčině. Během svého pobytu v Brixenu zřídil bratrstvo pro modlitby za zemřelé a roku 1628 tam i zemřel.

Dílo: Bezpečná cesta do nebeského ráje. Praha, b.v.r.; Nützliche Praktik, die Laster auszurotten. Köln 1631. (Tato kniha je překladem italského díla P. Aleše z Burgundska, Opere spirituale, Venezia 1673. Vyšlo péčí Jana Ludvíka Millera v češtině a němčině); Andächtige Übung, Und Auffopfferung dess bitterm Leydens und Sterbens unsers gecreutzigten Heylands, den Armen Seelen im Fegfeuer zu trost und Hülff, Auff alle Tag der Wochen aussgetheilet. Gezogen auss den Geistl. Büchern. Und auss dem Wällischen ins Teutsche übersetzt im Jahr 1660. Olomouc 1730; Wien 1773.

Valerián (Massimiliano) hrabě z MAGNI [000]²⁴{*Valerianus Magnus*}

Valerián Magni (z Milána) se narodil roku 1586 v Milánu, Když mu byly dva roky, přesídlil jeho otec císařský vyslanec Konstantin baron z Magni do Prahy, v naději, že se mu tak lépe podaří vymoci vrácení finanční půjčky poskytnuté císaři Maxmiliánovi. Peněz se zřejmě nedočkal, ale rodina se zde usadila v ital-

²³ Srov. Dionysius Genuensis, s. 5-10; Bernardus Bononiensis, s. 4-5; Rabas: Řád, s. 162; Lexicon Capuccinum. Promptuarium historico-Bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum (1525–1950) (dále Lexicon Capuccinum). Roma 1951, sl. 89, heslo: Alexius a Salò.

²⁴ Srov. Dionysius Genuensis, s. 460–471; Bernardus Bononiensis, s. 241–245; Rabas: Řád, s. 98–147, 158; Matějka, Miroslav Pacifik: Střípek z pobělohorské rekatolizace (dále Střípek). In: Čornejová, Ivana: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Praha 2003, s. 114; Matějka: Ne mečem, s. 18. Blíže o pramenech k jednotlivým knihám viz Sousedík, Stanislav: Valerián Magni. Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století. Praha 1983, s. 183. Viz i Wickart, Michael [Michael von Zug]: Bullarium Ordinis FF. Minorum S.P. Francisci Capucinatorum seu Collectio Bullarum, Brevium, Decretorum, Rescriptorum etc., quae a Sede Apostolica pro Ordine Capucino emanarunt (dále Bullarium). Roma 1746, sv. IV, s. 181 násl.

ské kolonii na Menším Městě pražském. Massimiliano vstoupil do řádu Menších bratří kapucínů 25. 3. 1602 ve Vídni, v roce, kdy byl posvěcen vůbec první klášter kapucínů v Čechách, v Praze na Hradčanech. Měl k nově přichozím velmi blízko, protože to všechno byli Italové. Bývá uváděn jako Valerianus Mediolanensis. Celá Evropa ho znala pod přezdívkou „dlouhý mnich“. Kázal německy, italsky, francouzsky a latinsky a několikrát si jej velmožové té doby vyžádali jako svého vyslance v důležitých diplomatických záležitostech. Zvláště proslulým se stalo jeho vystoupení v roce 1621, kdy zastupoval císaře Ferdinanda II. (1619–1637) a bavorského vévodu Maxmiliána (1598–1652) v Paříži, jako prostředník v právním sporu mezi Francií a Rakouskem. Jeho obratnost a strhující výřečnost mu tehdy u Francouzů vynesla, titul „Valerián Veliký“. V pozdějších letech pak stál P. Valerián v čele rady pro obnovu pražské univerzity; vyjednával v Římě o zřízení nových biskupství v Čechách. Doživotní sliby složil 16. 10. 1603 ve Vídni. Na kněze byl vysvěcen 21. 11. 1610 v Praze. Zemřel 29. 7. 1661 v Salcburku.²⁵

Dílo: Abtritt des Jesuiter-Ordens, von dem Geistlichen in das Weltliche: Allen christlichen Potentaten vorgestellt zur Wissenschaft, Warnung und mit ziemlicher Bitt, diesen schönen Orden in seinen ersten Christlichen Staat und Regeln des Stifters zu beschranken. Gestellt durch Friederich Trewmann, (vydáno pod pseudonymem) Engelstatt 1765: NK ČR 65 E 7312); *Apologia Valeriani Magni contra imposturas Jesuitarum... cui accessit eiusdem epistola ad P. Ludovicum a Salice eiusdem ordinis* (pravděpodobně Dresden 1660), (Vyšlo bez udání místa a roku vydání, a dočkalo se mnoha vydání včetně překladů do národních jazyků a bylo příčinou Valeriánova uvěznění těsně před smrtí. Toto dílo se dekretem z 13. 1. 1665 dostalo na Index librorum prohibitorum spolu s dalšími čtyřmi Magniho listy). Z dalších vydání uvedu alespoň tyto: *Apologia Valeriani Magni Revisa Cum notabili augmento aliquot Epistolarum Contra Imposituras Jesuitarum. Ad maiorem gloriam Dei. Accessere itidem Monita privata Soc. Jesu novissima*, bez m. vydání, před 1661; *Pater Valeriani Magni Apologia Oder Verantwortung wieder Die Aufflagen der Jesuiten: Auß dem Latein verdeutscht; Sampt einer Zugabe Zweyer Brieffe so er diß Jahrs auß seiner Gefengnis abgehen lassen*, bez m. vydání, 1661; *De A catholicorum Credendi Regula Judicium nec Castigatum nec Confutatum... Immaculae Mariae Virgini ex voto Sacrum*. Praha 1628, později v rozšířeném vydání pod názvem: *Judicium de A catholicorum et Catholicorum Regula Credendi* (viz níže); *De homine infami personato sub titulis M.*

²⁵ Významný je rukopisně zachovaný životopis Valeriána Magni in *Annales Provinciae*, sv. IV (rkp. 393), s. 330–426, srov. také NA, fond ŘK, sign. Prov. A, kart. 11.; KPK, rkp. 393. Důležité informace nacházíme také ve knihách: [---]. *Responsio apologetica pro R.P. Valeriano Magno Capucino Missionario Apostolico et sociis ad libellum anno 1661 sub nomine Celsissimi Principis Hernesti Hassiae Lantgravii editum et Herbipoli impressum*, München 1662 (díлко objasňuje jakou měl P. Valerián účast na konverzi známého Arnošta Hesenského; *Narratio veridica de morte eiusdem P. Valeriani Magni Capucini*. München 1662 (podává zprávu o posledních hodinách života P. Valeriána.); sv. Rabas: Řád, s. 158.

Jacobi Severi Medii. Wien 1654 (slavný protijezuitský pamflet, o křivdách, které Valeriánovi, dle jeho přesvědčení jezuité působili, a kterému se zvláště díky Paskalovu 15. polemickému listu dostalo velké proslulosti); De humani arbitrii libertate, ed. Beneš, Jiří – Sousedík, Stanislav. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 19, 1979, s. 71–83; De Luce mentium et eius imagine. Ad Franciscum Magnum... Dominum in Strasnitz, Roma, 1642. Wien 1645; De Luce mentium et eius imagine ex sanctis Patribus Augustino et Bonaventura. Ad Bartholomaeum Nigrinum. Wien 1646; Demonstratio ocularis loci sine locato: corporis successive moti in vacuo: Luminis nulli corpori inhaerentis a Valeriano Magno exhibita Serenissimis Principibus Vladislao IV. et Ludovicae Mariae Reginae Poloniae et Sveciae. Kraków 1647 (o pokusech s vakuem, které konal nezávisle na Torricellim a Vivianim na základě studia Galileiho myšlenek – publikoval dříve než Torricelli!); Echo Absurditatum Ulrici de Neufeld, sv. 1–2. Kraków 1646; Epistola Valeriani Magni... ad R.P. Bonaventuram Ruthenum... De Questione Utrum primatus Romani Pontificis super Universam Ecclesiam probari possit ex Solo sacro textu, bez m. vydání, 1653; Judicium de Aatholicorum et Catholicorum Regula Credendi, sv. 1–8. Wien 1641 (obě tyto předešlé knihy dokazující nesprávnost protestantského učení o Písmu jako jediné normě víry se dočkaly rozsáhlé odezvy a jsou zajímavé skutečností, že autor nazývá protestanty nikoli heretiky, jak bylo v té době zvykem, ale nekatolíky nebo biblisty); Opus Philosophicum, část. 1. Litomyšl 1660 (jedná se o stěžejní filozofickou knihu – zůstalo nedokončené); Opus philosophicum seu Philosophia Valeriani, část. 2. Litomyšl 1660; Philosophiae Virgini Deiparae dicatae, pars 1, De Peripatu, De Logica, De Per se notis, De Syllogismo Demonstrativo. Warszawa 1648; Principia et specimen philosophiae. Köln 1652; Tractatus de perfectione christiana, Praha 1621.

Francesco (Hieronym) hrabě z Rozdražewa [000]²⁶ {*Franciscus a Rodrasen*}

František z Rozdraževa se narodil r. 1590 na neznámém místě v Polsku. Rodově je sídlem z Rozdražewa u Koźmina ve Velkopolsku. Nejprve vstoupil v Polsku k františkánům-observantům, kterým se tam místně říká »bernardyni«. V té době užíval řádové jméno Anton. Kazatelský dekret dostal již ve Františkánském řádu,

²⁶ Srov. Dionysius Genuensis, s. 178–179; Bernardus Bononiensis, s. 98; Kamshoff: Schriftsteller, s. 281–282; Rabas: Řád, s. 161. Někdy bývá nazýván: a Rhodaensem, a Rodrasen, a Rodrasen, a Rodrasem, a Rozdrazow, Rozdrazewski, Rozrazewski. Srov. Cygan, Jerzy: Związki Polaków i Polski z Zakonem Braci Mniejszych Kapucynów w XVI i XVII wieku, in: Trzysta lat kapucynów w Polsce (1681–1981). Zakroczym – Warszawa – Kraków 1987, s. 26. Podrobný český životopis viz: Matějka, Miroslav Pacifik: Střípek z pobělohorské rekatolizace. In: Čornejová, Ivana: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Praha 2003, s. 111–151. Jedinou bezchybnou životopisně-bibliografickou anotaci o Františkovi z Rozdražewa nacházíme v knize: De Luca, Teodoro. Cronistoria della Provincia cappuccina di Roma 1534–1973. Roma 1974. Přesnější údaje nacházíme také v knize: Gadacz, Jan Ludwik: Słownik polskich kapucynów, díl 2. Wrocław 1985, s. 228–232, kde se mimo jiné dozvídáme, že v klášteře karmelitů v Krakově (Piasek) existoval obraz tohoto muže.

a to kolem r. 1610. Zaměřoval se na znovuzískání pravoslavných a protestantů pro vstup do katolické Církve. Po roztržce s řádovými představenými odešel do Itálie, kde v klášteře Palanzana vstoupil 8. září 1618 nebo 1619 do Římské provincie bratří kapucínů (odtud italské řeholní jméno), byl knězem, zemřel 9. září 1653 v Římě ve věku 63 let a byl uložen do tamější klášterní hrobky. V Čechách a na Moravě působil v letech 1625–49 jako apoštolský misionář Kongregace pro šíření víry pouze s jedinou přestávkou v letech 1641–1642. Byl to velmi vzdělaný člověk (*Fere omnium scientiarum ornatu praevalidus*). Jako apoštolský misionář přivedl mnoho nekatolíků do katolické církve. Je autorem následujících knih:²⁷

Dílo: *Exercitia spiritualia pro captu omnium statuum personarum*. Praha 1647 (česky vyšlo pod názvem: *Duchownj Cwjčenj a Naučenij, Prwnj. O swaté Modlitbě y negsprostěgssýmu pochopitedlné. Druhé. O přjmé stezce k prawé křestianské dokonalosti. Třetj. O Intenti, neb dobrém Aumyslu a o žalosti za hřjchy. Naposledy. Praktyka gedné pobožné Osoby. Zpowědlniku swému kapucýnu napsaná*. Praha 1646); *Directorium pro noviter ad fidem Catholicam conversis*. Olomouc 1633 (česky vyšlo pod názvem *Direktář pro nové obrácené*. Olomouc 1633); *Scala coeli. Est liber de rebus spiritualibus*. Olomouc 1636 (česky vyšlo pod názvem: *Ržebřjk Duchownj po němž každý křestianský człovek do kráłowstwj nebeského snadně vgjtj může. Obsahugich w sobě rozličné modlitby, naučenj, napomenutí a způsob ponánij sebe samého a Stwořitele swého. Srdečné skrausenessnosti očisštění swědomj a sjednocenj s Bohem Wsemohaucým*. Olomouc 1636; Praha 1658; Olomouc 1693 a 1725); *Tractatus de quibusdam Controversiis, sive Responsiones ad septuaginta objectiones ab Haereticis confictas*. Roudnice n. L. 1620. (česky vyšlo pod názvem: *Rozbrog o Kalich w kterém Artykulůw, njmž se zastáwagi ti, kteří od kalicha opustiti a k Náboženstwý prawému katolicickému přistaupiti nechtějí. Podvod patrně na světle se přednássý, Roudnice nad Labem 16261 – sepsáno latinsky, český překlad pořídil P. Samuel z Greiffenfelsu za finančního přispění kard. Arnoška z Harrachu*) – jedná se o odpověď na několik desítek námitek ze strany českých protestantů. V roce 1627 vyšel německý překlad); *Vita S. Antonii Ulissiponensis (vulgo de Padua) cum variis doctrinis et annotationibus sicut et resolutionibus difficultatum pro satisfactione vulgi*, Praha 1645 (druhé vydání z r. 1646 mělo název: *Vita et miracula s. Antonii Patavini*. Česky vyšlo pod názvem: *Ziwot a Zázrakowé Swátého Antonia Paduanského, s mnohým duchownjm naučenjm: k potwrzenj v nowé obrácenách v wjře kato-*

²⁷ Podrobný seznam jeho hlavních českých děl viz: Knihopis českých a slovenských tisků, heslo: Rozdražewský, s. 468–471; srov. Dionysius Genuensis, s. 178–179; o jeho životě viz Rabas, s. 159; Matějka: *Střípek*, s. 111–151; Matějka: *Ne mečem*, s. 19; Cygan, Jerzy: Franz von Polen, Kapuzinermissionar in Böhmen und Mähren 1625–1649. In: *Collectanea Franciscana* 55, 3–4, 1985, s. 225–254. Polský text článku najdeme ve sborníku: Cygan, Jerzy: *Związki Polaków i Polski z Zakonem Braci Mniejszych Kapucynów w XVI i XVII wieku...* In: *Trzysta lat Kapucynów w Polsce 1681–1981. Materiały z Sympozjum w Zakroczymiu 27–29 października 1981. Zakroczym – Warszawa – Kraków 1987*, s. 26–33.

lické a k wzbuzení pobožnosti k svatým Božím. Též na některé otázky náležitě odpověd se dává. Item správa o slavné každoroční Processy při pamatce téhož svatého Antonia v Městě Padua. Což CAPVCIN zawjrá, Praha 1646).

Kromě toho na pokyn a podle pokynů olomouckého biskupa kard. Dietrichstejna připravoval české vydání Pisma svatého s poznámkami, které mělo nahradit nevyhovující překlady protestantské. Z důvodů, které nemohl ovlivnit však k vytištění nikdy nedošlo. Je též autorem mnoha velmi ceněných lidových homilií a náboženských brožurek.

Mikuláš BARSOTTI [000]²⁸ {*Nicolaus Lucensis Barsottus*}

Mikuláš z Luccy se narodil v italském městě Lucca. Vstoupil do řádu Menších bratří kapucínů roku 1621 v Praze, byl knězem a zemřel 7. 7. 1669 v Pasově (Passau) (D). Učený cisterciák Caramuel y Lobkowitz jej chválí následujícími slovy: »Přizpůsobím tedy styl době a místu, vynechám vše ostatní, co jiní tak důstojně velebí a zmíním se o P. Mikuláši Lucenském. On je podle mínění významných mužů slávou přeslavné obce Lucca a ozdobou Serafinského řádu, výborným teologem velmi zběhlým ve vážných vědách. S velkým úspěchem a užitek konává nedělní kázání a dostává se mu uznání od slavných a vznešených mužů. Vznešenější vědy vyzdobuje kastalskými půvaby a protože ráčil okrášlit naše staré ideje novými verši, chtěl svou prací a nadáním poctit tuto nebeskou múzu. Napsal, jak si vzpomínám, že jsem již dříve poznamenal, mariánskou cynosuru,²⁹ v níž celý sbor vidí a oceňuje jak nadaný je to básník a subtilní matematik«. ³⁰ Hippolyt Marracci, spisovatel z Luccy uvádí o P. Mikuláši toto: »P. Mikuláš Barsottus Lucký, kazatel kapucín, muž proslavený učeností, zbožností, moudrostí a takřka jasně všech ctností, je hoden nemalé lásky a oslavy od všech mariánských ctitelů pro cynosuru čili polárku oděnou Sluncem Ježíšem Kristem, kterou on (za pomoci) svého přešťastného nadání složil a na světlo vydal ve Vídni«. ³¹

Dilo: Cynosura, seu Maria Stella Polaris duodecim diffusa radiis, septenisque sphaerica planitie circumplexa orbibus, rutilans Mariae Nomen versibus 361184624640. eundo a Stellae Radiis ad extimum orbem, totidemque redeundo: hoc est Carminibus 722, 369, 249, 280. Dico: Septingentis viginti duobus milibus, trecentis sexaginta novem millionibus, ducentis quadraginta novem millibus, ducentis et octoginta longius, latius, pleniusque explicans et illustrans universis praeelsum Mariae Nomen pie colentibus ad spectandum et observandum, deline-

²⁸ Srov. Dionysius Genuensis, s. 384–387; Bernardus Bononiensis, s. 198–199; Kamshoff: Schriftsteller, s. 282–283; Rabas: Řád, s. 158–160. Bliže o základních datech viz Catalogus Patrum, & Fratrum Capucinatorum Provinciae Boemiae ab Origine ejusdem secundum seriem Annorum, Mensium, & Dierum in ea Indutorum, & Professorum Anno 1772do compilatus... (dále Katalog rkp. 36–37), NA, fond ŘK, rkp. č. 36–37.

²⁹ Tj. souhvězdí Malé Medvědice.

³⁰ Překlad podle: Caramuel y Lobkowitz. Mathematica Apollinis Circularis Musa secunda Cruce coelesti, sv. II, s. 67. Citováno in: Dionysius Genuensis, s. 198.

³¹ Překlad podle: Hippolyt Marracci: Bibliotheca Mariana. Roma 1648, Edenda, s. 199.

ata, proposita et oblata ab omnium infimo tantae Reginae Cliente Nicolao Lucensi Concionatore Capuccino anno Marlae Del parentls feLICI. Ad Ser. Leopoldum I. Hungariae Regem. Wien 1655; Sermones de Sanctis per annum occurrentibus. Wien 1668; Sermones Evangelici pro Quadragesima et Adventu. Wien 1667; Spirituale humanae semper peregrinae mortalis vitae Remigium, habens portum suum immortalem aeternam vitam, Wien 1647 (později vyšlo také italsky a německy). (Roku 1657 vydal spisovatel toto dílo v novém rozšířeném vydání, které nechal vytisknout rovněž ve Vídni u Jacoba Kurnera, jako to předchozí, a toto vydání věnoval, vyslanci Benátské republiky na císařském dvoře rytíři Johannu Baptistovi Nannovi).

Kromě toho napsal první rukopisný životopis Valeriána Magni revidovaný později italským kapucínem P. Ludvíkem ze Salice a přeložil do němčiny a dále šířil italskou knihu svého řádového spolubratra P. Pavla Manassea: *Paradiso interiore ovvero Corona Spirituale, nella quale con trentatre esercizi si praticano tutte le virtù per arrivare alla christiana perfezione* (vyšlo vícekrát v Kolině a Vídni).

Anton Maria SCHYRL [000]³² {Antonius Maria Schirleus}

Antonín Maria z Reutte se narodil roku 1597 v Čechách v Rejtě (ČB) nebo 1604 v tyrolském Reutte. Podle první verze uprchl s počátkem Třicetileté války roku 1618 do Belgie, podle druhé vstoupil roku 1622 do Augustiniánského řádu. Byl poslán na univerzitu do Ingolstadtu, kde absolvoval kurzy astronomie a učil se brousit čočky. Po promoci se však již nevrátil k augustiniánům, ale 13. 3. 1627 v Linci vstoupil ke kapucínům, kteří jej roku 1636 poslali učit filozofii do Lince. Od roku 1640 učil filozofii v Trevíru a jakožto kněz vstoupil do služeb trevírského arcibiskupa kurfiřta Philippa Christopha von Sötern, který se stal zajatcem císaře Ferdinanda III. a poslal jej tedy vyjednávat u papeže Urbana VIII. Císař tuto aktivitu považoval za špionáž a roku 1641 vypověděl Antona Maria ze svých zemí. U příležitosti diplomatické návštěvy u papeže dostal P. Schyrl dispens od Řehole a Konstituci řádu, aby mohl být činný v panovnických záležitostech kurfiřta.³³ Roku 1640 P. Schyrl z pověření kurfiřta cestoval do Říma, aby jeho jménem podal předepsanou zprávu o stavu arcidiecéze „tj. visita ad limina apostolorum“. Papež vyjádřil své uspokojení nad zprávou listem z 20. 10. 1640.³⁴ Roku 1642 byl v Kolině nad Rýnem, kde prováděl astronomická pozorování a optická měření. Zemřel 27. 11. 1659 v Ravenně. Existuje i počestné příjmení Antonín Maria Šírek z Reity. Byl to velký vzdělanec v posvátných i profánních vědách, zvláště pak v matematice a astronomii. Zkonstruoval Keplerův teleskop a vynalezl pozemní dalekohled.³⁵ Tento vynález pak dále rozvinul jeho francouzský

³² Srov. Dionysius Genuensis, s. 51–53; Bernardus Bononiensis, s. 26–27; Kamshoff, s. 284; Rabas, s. 160.

³³ Srov. Wickart. Bullarium, sv. IV, s. 210.

³⁴ Srov. idem, s. 211.

³⁵ Dr. Crüger ve své knize *Grundzüge der Physik* chybně uvádí jeho jméno jako Reita. Crüger totiž zřejmě nevěděl, že vynálezcem byl kapucín a že se tedy nejedná o příjmení

řádivý spolubratr P. Cherubim Aurelianensis,³⁶ který roku 1675 vydal v Paříži knihu: «Le Dioptrique Oculaire.» Anton Maria jako první použil slova objektiv, očníce. Kromě děl astronomických napsal však i knihy asketické:

Dílo: Himmelssöckel und Seelenschatz aller Indulgenzen der Stadt Roma. Salzburg 1657; Kunst wohl zu sterben. Molssheim 1661; Novem stellae circa Iovem visae, circa Saturnum sex, circa Martem nonnullae a P. Ant. Rheita detectae. Leuven 1643; Oculus Enoch et Eliae sive Radius syderomysticus, planetarum varios motus tradens, etc., sv. 1–2. Antwerpen 1645 (tato velmi významná kniha se skládá ze dvou svazků. První z nich má čtyři traktáty a z nich stojí za pozornost zvl. 3. Druhý svazek nese název: Theoastronomia a snaží se úvahami nad nebeskými tělesy vést lidskou mysl k věcem neviditelným).

Kromě toho napsal a vydal ještě mnoho dalších teologických děl, která však v kapucinských knihovnách nejsou zachována. Např. traktát, který vysvětluje rozdíly mezi učením Kopernika a Ptolemaia (Tradit novae Hypotheses omnium Planetarum sine Epicyclis et Aequantibus tam theoriis Thyonis quam Copernici accomodatas) nebo traktát, kde je popsán návod na sestavení dvouokého polního dalekohledu (De confectione Telescopii astronomici binoculi). Zemřel cestou do Říma, v Řavenně roku 1660. Vzpomínkový článek k jeho počtě věnoval P. Marii Antonovi i italský badatel v oboru speciálních dějin Bacchini.³⁷

Prokop (Andreas) z Templinu [000]³⁸ {*Procopius Templius Brandenburgensis*}³⁹

Prokop z Templinu v Braniborsku se narodil roku 1608 v luteránské rodině v Templinu poblíž Berlína. Při cestě za vyšším vzděláním se dostal nejprve do Berlína, a pak ve službách jednoho důstojníka do Rakouska. V Praze se stal katolíkem a 3. 6. 1627 zde vstoupil do řádu Menších bratří kapucínů, roku 1635 byl

nýbrž o přídomek označující místo narození (Crüger, Johannes. Grundzüge der Physik mit Rücksicht auf Chemie als Leitfaden für die mittlere physikalische Lehrstufe. Leipzig 1891, s. 180); viz i Rabas: Řád, s. 160; Internationale Kapuziner-Informationen (dále IKI). 17, 1973, s. 123; Kamshoff, Otto: Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz. MVGDB. 47, 1909, s. 496–497.

³⁶ Srov. Dionysius Genuensis, s. 61 a 62. Blíže o základních datech viz Katalog, rkp. č. 36 a Katalog rkp. č. 37.

³⁷ Giornale de' letterati 1692, č. 6. Citováno in: Dionysius Genuensis, s. 27.

³⁸ Srov. Dionysius Genuensis, s. 418–424; Bernardus Bononiensis, s. 217–219; Rabas: Řád, s. 89. Pro životopis viz např. Gadiant, Veit (Vitus a Mastrils). Prokop von Templin. Sein Leben und seine Werke. Gelehrte Preisschrift der Universität Freiburg. Regensburg 1912; Wieser, Sebastian: P. Prokopius von Templin: ein deutscher Paulus im 17. Jahrhundert, Gladbach 1916; Matějka: Ne mečem, s. 19; Matějka: Střípek, s. 113.

³⁹ Pro základní data o kapucínech 17. století jsou důležitým pramenem především Katalog, rkp. č. 36, který obsahuje informace o bratřích v intervalu 1599–1821, data jsou řazena podle obláčky, příjmení jsou obsažena od r. 1673, po r. 1782 jsou záznamy jen zlomkovité; dále pak Katalog rkp. č. 37, který obsahuje informace o bratřích v intervalu 1599–1810, záznamy jsou řazeny podle obláčky, příjmení jsou obsažena od r. 1673.

vysvěcen na kněze a následně rozvíjel významnou literární a kazatelskou činnost v Čechách a po rozdělení, na území Vídeňské provincie. Zemřel 26. 11. 1680 v Linci. Zachovalo se 2617 jeho kázání v 10 svazcích.

Dílo: *Adventuale ac Natale Iesu Christi, sive deliciae spiritus hibernales*. Hertzens-Freud und Seelen-Lust im. harten Winter. Das ist: Über hundert annehmliche liebliche Discurs oder Predigen Von der / Prokop von Templin. München 1666; *Catechismale*. Das ist: Dreyhundert Halbstündige Sermones, oder Kinder – Lehr – Predigen. Salzburg 1674; *Der Groß-Wunderthätigen Mutter Gottes Mariae Hülff Lob-Gesang*, Passau 1652 – nové vydání in: A. Eberl, *Marienlob*, Mainz 1887; *Dominicale Aestivale*. Das ist / Hundert gelehrte/ Geistreiche/ mit grosser Klarheit. dieser und jeder. Zeit nothwendige nützliche Discurs oder Predigen/ Über die gantze Sommerzeit/ von der Heiligen. Salzburg 1667; *Dominicale Paschale et Pentecostale Secundum Totaliter Novum*; Das ist: Hundert gelehrte, geistreiche, mit grosser Klarheit, annehmlichen Concepten, Biblischen und der HH. Vättern Schrifften, bewehrten Rationen, alten und neuen Historien und Exempeln, auch mit guter Connexion wol componirte, völlig außgeführt. Salzburg 1669; *Encaeniale*, das ist: hundert Kirch-Tag-Predigen. Salzburg 1671; *Funerale*, das ist: Hundert und Funffzig Todten- oder Leicj-Predigten in vier opuscula abgetheilt. Salzburg 1670; *Hertzen-Freud und Seelen-Trost*. Passau 1659; *Lignum Vitae* oder Zwölf Früchtrager Baum des Lebens: sv. 1. München 1665: *Praedestinationale*. Das ist: Dreyssig gelehrte, Geistreiche, doch mit grosser Klarheit wohl außgeführte diser Zeit nothwendige nützliche Discursen oder Predigen von der Göttlichen Gnaden - wahl, Item von Zusammen - Würckung der Göttlichen Gnad, und dem menschlichen freyen Willen (opusc. 1, Salzburg, 1663); *Eucharistiale*. Das ist: Sechs vnd Zwainzig gelehrte Geistreiche, doch mit grosser Klarheit wol außgeführte diser Zeit nohtwendige nützliche Discursen oder Predigen vom Hochwürdigsten Sacrament des Altars (opusc. 2, Passau, 1661); *Poenitentiale*. das ist: fünff und zwainzig. Discursen. vom heiligen Sacrament der Bueß (opusc. 3, Passau, 1662); *Orationale*. Das ist: Sechs und Dreyssig gelehrte Geistreiche doch mit grosser Klarheit wohlaufgeführte diser Zeit nohtwendige nützliche Discursen oder Predigen von der firtrefflichen Gott so angenehmen, bey den Heiligen so gerühmten, den Menschen so ers. (opusc. 4, Passau, 1663); sv. 2. München, 1665: *Decalogale*, das ist Zwey und dreyssig Discurs oder Predigen über die Heilige Zehen Gebott Gottes (opusc. 5, Passau, 1664); *Coniugale*, das ist Dreysig Discurs oder Predigen vom Bräut-Ehe- und Wittib-Stand (opusc. 6, Passau, 1663); *Iuventuale*, das ist Dreyssig Discurs oder Predigen von der Jugend Wohl- und Ubelverhalten (opusc. 7, Passau, 1664); *Threnale*, das ist: Sechß und zwanzig Discurs oder Predigen über das erste Capittel der Klag-Liedern deß Propheten Jeremiae (opusc. 8, Passau 1664); sv. 3. München 1665: *Miserere*. Das ist: Allen Sündern Buess-Spiegel David: halten in sich sechs und dreyssig. Discursen oder Predigen über die Bekehrung und Buess hochgemeldten Königs (opusc. 9, Passau, 1665); *Magdalenale*. Das ist: Aller Sündnerinnen Bues - Spiegel Maria Magdalena. Haltet in sich Dreyssig gelehrte geistreiche, mit großer Klarheit. Discursen oder Predigten über die

Bekehrung und Buß (opusc. 10, Passau, 1665); Homo Bene Moriens. Das ist: Vier und zwainzig Discurs oder Predigen von einem Seligen Ende (opusc. 11, Passau, 1665); Iudiciale, Purgatoriale, et Infernale. Das ist: Fünff und dreyssig Discurs oder Predigen vom Jüngsten Tag und Gericht, vom Fegfeuer, und von der Höllen (opusc. 12, Passau 1665); Mariae Hülff EhrenKränzel. Passau 1642; Mariale concionatorium, rhythmo-melodicum. Salzburg 1667; Mariale Processionale. Das ist, Hundert kleine kurtze annehmliche Sermonel, Gerichtet für die Processionen über Land zu der seligsten Jungfräul. Mutter Gottes Mariam, Salzburg 1667; Mariale. Das ist: Über hundert und sechzig gelehrte, geistreiche, mit grosser Klarheit annemblichen Concepten, Biblischen Schrifften, bewehrten Rationen, Alten und Neuen Historien und Exempeln, guter Connexion wol componirte, völlig außgeführte. Salzburg 1665; Patrociniale, Das ist: Hundert sonderbahre Predigen/ In welchen Mit einer gantz neuen biss dato noch nie. gesehenen Manier und Weise mittels der vielfaltigen edelsten Creaturen dess ganzen Universi zugleich / Prokop von Templin. Salzburg 1674; Quadragesimale et Passionale. Das ist, Hundert gelehrte, geistreiche, mit grosser Klarheit, annehmlichen Concepten, Biblischen unnd der HH. Vättern Schrifften, bewehrten Rationen, alten und neuen Historien unnd Exempeln, auch mit guter Connexion wol comp. Salzburg 1666; Sanctorable, das ist: Discurs oder Predigten auf die Festa und von denen Heiligen Gottes. Salzburg 1666; Sanctorable, das ist: Zweyhundert und Funffzehn gelehrte/ Geistreiche/ mit grosser Klarheit/ annehmlichen. Concepten. Salzburg 1668; Tugend-Spiegel aller zuchtliebenden Closter-Jungfrauen. Nürnberg 1679.

Erasmus (Johann Leonhard) HEGELY [000]⁴⁰{Erasmus Bibracensis}

Erasmus z Biberachu se narodil v Biberachu, datum narození není známo. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 15. 5. 1629. Byl knězem. Zemřel 25. 4. 1664 ve Vídni-Městě. Je jedním z mála odborných spisovatelů, jehož knížka je pokusem o jakousi asketiku, neboť obsahuje stručné základy křesťanských pravd a křesťanského života. Patří k nejzasloužilejším lektorům Českomoravské provincie.

Dílo: Schola parvulorum, místo vydání neuvedeno, bez vr.⁴¹

Anastáz z Prahy [000]⁴²{Anastasius Pragensis}

Datum narození není známo. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 11. 1646 v Praze, byl knězem. Jako rodák z Prahy se stal správcem Pražské Lorety a velmi se o ni zasloužil. Zemřel 4. 2. 1685 v Praze na Hradčanech.

Dílo: Zrcadlo života věčného. Praha 1660 (sám autor zhotovil též německou mutaci dílka: Geistlicher Spiegel deß Ewigen Lebens. Praha 1662); Maiestas Beatissimae Mariae Virginis, sv. 1–2. Praha 1677; Portiuncula, Praha. bez vr.⁴³;

⁴⁰ Srov. Rabas: Řád, s. 160.

⁴¹ Srov. Annales Provinciae, sv. IV, rkp. 393, s. 207, 635–637; sv. VI, rkp. 395, s. 611–638.

⁴² Srov. Bernardus Bononiensis, s. 10; Kamshoff, Scho, Ststeller s. 284; Rabas: Řád, s. 160–161. Blíže o základních datech Katalog, rkp. č. 36 a Katalog rkp. č. 37.

⁴³ Opis spisku je možno najít v Annales Provinciae, sv. IV, rkp. 393, s. 611–638.

Radius Paupertatis, qui Clare et subtiliter Humanas et Divinas Operationes Veluti per Transennam scrutatur et per XX. Virtutum Dominia. Praha 1669.

Martin (Linius) z Cochemu [000]⁴⁴{*Martinus Cochemensis*}

Martin von Cochem je kněz a asketický lidový spisovatel nadčasové velikosti. Narodil se v kloboučnické rodině 13. 12. 1634 v Cochemu an der Mosel (D). Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 2. 3. 1653 v Kolíně nad Rýnem, kde i vystudoval. Na kněze byl vysvěcen roku 1658. Od roku 1666 působil jako lidový misionář mluveným i psaným slovem při obnově nábožensko-církevního života uvadlého třicetiletou válkou. V letech 1689–93 byl potulným kazatelem v Tyrolsku a Rakousech a v letech 1693–96 působil v Praze a okolí. Jeho písemné dílo čítá kolem 70 titulů a vyznačuje se pravověrnou naukou, fečnickou i básnickou silou, osvěžující lidovostí a hutným obsahem na podkladě četných pramenů. Mnohé z jeho děl vyšly i česky. Kniha Rozkošné modlitby... sv. Gertrudy a sv. Mechtyldy dosáhla dokonce 48 českých vydání! A až to zní neuvěřitelně, některé z jeho knih úspěšně vycházely i u nás ještě ve 20. století a jiné – zvláště jeho legendy o svatých se staly na dlouhou dobu takřka trvalou součástí českých lidových knih. Zvláštní význam na utváření lidové zbožnosti doby pobělohorské mají pak jeho modlitební a poutní knihy, které na českém trhu pro svou širokou popularitu získaly ve své době prakticky dominantní a takřka monopolní postavení, „protože psal jasným a všem srozumitelným jazykem, dokázal se ve svých rozjímáních a modlitbách zaměřit na detail, v meditativních částech je všude cítit radost ze života... a upřímný zájem o nejprostšího věřícího, kterému se snaží srozumitelnou formou zprostředkovat vyšší formy zbožnosti a učit jej správnému duchovnímu životu. V jeho knihách přitom nenajdeme žádné výpady proti protestantům!“ Jeho působení harmonicky navazovalo na výdobytky školského systému piaristů a jezuitů, jejichž zásluhou se tehdy prudce zvyšovala gramotnost obyvatelstva, takže už zbývalo pouze, aby doplnil to poslední: „správná knížka ve správnou chvíli“⁴⁵ a navíc na správném materiálu a v přiměřené kvalitě vazby, takže dovedl rychle přizpůsobovat své knihy finančním možnostem a nárokům různých společenských skupin.⁴⁶ Tento muž se opakovaně snažil stát členem Českomoravské

⁴⁴ Srov. Bernardus Bononiensis, s. 183; Rabas: Řád, s. 89. Pro životopis viz např. Lehmann, Leonhard: Durch Bücher zum Beten bewegen. Zum 350. Geburtstag des Volksschriftstellers Martin von Cochem. In: Wissenschaft und Weisheit. 44, 1984, s. 196–227; Schulte, Johann Chrysostomus: P. Martin von Cochem 1634–1712. Sein Leben und Schriften nach den Quellen dargestellt. Freiburg im Breisgau 1910; Kosch, Wilhelm: P. Martin von Cochem, der Apostel Deutschlands in Zeitalter der grauen Kriege, Mönchengladbach 1921; bibliografie viz např. Roth, Konradin: Pater Martin von Cochem 1634–1712. Versuch einer Bibliographie. Koblenz-Ehrenbreitstein 1980. Pro aktuálně dostupnou literaturu viz Kvapil, Jan: Ze zahrádky do zahrady aneb Od Hortulu animae k Štěpné zahradě Martina z Kochemu – Utváření modlitební knihy barokního typu (dále Ze zahrádky). Ústí nad Labem 2001, s. 86–88; Matějka: Střípek, s. 112–113.

⁴⁵ Srov. Kvapil: Ze zahrádky, s. 42–43.

provincie, avšak marně.⁴⁷ Zemřel 10. 9. 1712 v Waghäusel bei Bruchsal. Mnohé ze zde jmenovaných knih byly v době osvětenectví státně potlačované.

Dilo: *Ausserlesenes History-Buch in welchen durch denckwürdige, wundersame in fünff Theil abgetheilte Hundert Historien erklärt wird, wie die Cath. Kirch durch schwäre Marter und Verfolgungen hart getrückt wird.* Dillingen 1690, 1694...; *Büchlein von Gott.* Augsburg 1708; nově např. 1912; *Das auserlesene History-Buch.* Dillingen 1687; *Das Grössere Krancken-Buch, Denen Gesunden, so wohl als Krancken sehr nutz- und nothwendig,* sv. 1–7. Frankfurt am Main 1686 (v Praze vyšlo pod názvem: *Heylsames Gesund-und-Krancken Buch oder Nutzliches Gebett-Buch.* Praha 1695. Česky pod titulem: *Užitečná Knížka pro Neduživé, K Veliké Sstěnné Zahradě připojená; W nž se dostatečně obsahuje: Gakby Nemocný Swatě Swátosti hodné přigimati, swau Nemoc k wětssýmu Užítiku swé Dusse wynaložiti ...* Praha 1750); *Das Leben Christi.* Frankfurt 1677; varianty vydání: *Das große Leben Christi.* Frankfurt 1680; *Das Kleine Leben Christi,* poprvé Frankfurt 1683. (Dočkalo se 177 německých vydání. Jedná se o knihu s velmi svěžím jazykem, jejíž texty byly mnohokrát přejímány do pašijových her. Česky např.: *Veliký Život ... Krysta Gežjsse ... a ... Marye Panny, Gakož y wssech giných Krewnjch Přátel Syna Božjho. Totižto S. Anny...* Praha 1698, 1729...); *Der Grosse Baum, oder Bluemengarten, in grösserm Truck.* Gertrudis und Machtildis Gebettbuech. München 1667, Brno 1699 (česky vyšlo pod tituly: *Velká Sstěpná Zahrada, Wwelikým Pjsmem. W nž se nacházegj mocné a nábožné Modlitby Rannj, a Wečernj, při Mssy, Nesspornj, spowědnj, a k Přigimánj Welebné Swátosti Oltánj, Brno 1717. Malá Sstěpná Zahradka, s welikým Pjsmem, W njchžto se nacházegj mocné a nábožné Modlitby Rannj, a Wečernj, při Mssy, Nesspornj, spowědnj, a k Přigimánj Welebné Swátosti Oltánj. K Neyswětégssj Trogicy, ku Krystu Pánu, o gehu hořkém Vmučenj, k neybalhoslawenégssj Matce Božj, sw. Anně, k S. Jozeffu, k S. Antonjnu, k S. Janu Nepomuck. a k giným rozličným Sw. s přidánjm Zrcadla Spowědi. Spolu S některýma Letanyi obsazená gest: Pro Osobu Mužskau, y Zenskau.* Praha 1765); *Der neu=gepflantzte grosse Myrrhen=Garten des bitteren Leydens: Darinn die kräfftigste Auf das Leyden Christi gerichte. Gebetter. begriffen seynd / Ehemahlen Durch P.Martin von Cochem, Capuc. Ord. Gestellet. Einsiedeln 1729; Der zweyen HH. Schwestern Gertrudis und Mechtildis Gebet=Buch.* Köln 1700; *Die vier letzten Dinge: Tod, Gericht, Hölle, Himmelreich,* např. Brixen 1878; *Exercitia annua oder Jährliche Uebungen zur Erneuerung des Geistes zunächst für Weltleute,* např. přepracované vydání od Dr. M. A. Nickela – Regensburg 1867; *Guldener Himmelsschlüssel.* Frankfurt am Main 1691, Brno 1705, 1711... (do r. 1956 se dočkalo 331 německých vydání, česky naposledy 1928 – 13. vydání; česky vyšel pod titulem: *Zlatý Nebe Kljč, Aneb: Nowé Modlitby...* Brno 1751; či: *Malý zlatý Nebe Kljč, obsahujcý*

⁴⁶ Podrobněji o tomto autorovi, viz aktuální seznam dostupné literatury in: Kvapil: *Ze zahrádky*, s. 86–88.

⁴⁷ Srov. *Annales Provinciae*, sv. X, s. 478 a také srov. Schulte, P.: *Martin von Cochem.*

Pobožné Modlitby křestiansko-Katolického Náboženstw, Totiž Modlitby rannj, y wečernj při Mssi swaté, y Nesspořjch, Zpowědi... Praha bez r.v. Jindřichův Hradec 1796); Herziges-Büchlein begreifend. Herzliche Seuffzer Gebetter und Betrachtungen. Samt einer tröffigen und leichten Weiß ohne Mühe, und Zeit verliering recht und alzeit zu beten. Köln 1700; Historiae Ecclesiasticae Ex Baronio desumptae. Dillingen 1694; Hoch-nutz und nothwendige Fürbereitung zu einem Seeligen End: Darinnen erstlich erwiesen wird, wie erschrecklich der Tod, und wie gefährlich die Unfechtungen seyen. Frankfurt am Main 1695; Infirmittas Humanae Praesidium, sive Libellus Infirmorum Germanico super Additus. In quo breviter et practice traditur quamodo Administranda sint Sacramenta. Deinde, Moribundis. Tertio, Quomodo devote orandum super Agonizantibus pro coronide. Frankfurt am Main 1686; Kinderlehre-Büchlein. Köln 1666 (Toto je jeho prvotina. Je to učebnice katechismu pro děti v 50 lekcích sepsaná v Mohuči a mnohokrát znovu vydávána.); Köstliches Ablass-Büchlein, Darin Außführlich erkläret wird, was der Ablass seye, wie nutzlich und nothwendig er seye, wie vile Peinen deß Fegfeuers er abtrage, und auff was Weiß man ihn für sich und die Abgestorbene unfehlbarlich verdienen könne. Dillingen 1694, Praha 1714; Libellus Benedictionum et Exorcismorum, in quo Efficacissimae Benedictiones tam sacram quam profanarum rerum et Terribiles Exorcismi ad varia maleficia tam ab hominibus quam pecoribus et locis infestis depellenda continentur. Frankfurt am Main 1686; Medulla Missae super mel dulcis sive Copiosa ac nervosa Declaratio supremae Excellentiae, maximaeque Efficaciae Sacrosancti Missae Sacrificii, poprvé Frankfurt 1680. (do roku 1956 doznalo 399 německých vydání! Jedná se o jeho hlavní dílo, kde dává nejsvětější oběti ústřední místo v lidové zbožnosti. V době před II. vatikánským koncilem bylo toto dílo hojně překládáno a dočkalo se mnoha desítek vydání. Česky např.: Výklad nejdražší oběti mše svaté. Praha 1897, 1899... 1933... ; německy také např.: Erklärung des heiligen Messopfers. Einsiedeln 1895); Neue Legende der Heiligen. Augsburg 1708. či: Verbesserte Legende der Heiligen. Augsburg 1765 (Jednotlivé legendy z tohoto díla byly přejímány do různých lidových knih. Např. Welmi pěkná Hystorye O Hraběti Gindřichowi, Kterýžto dwakrát od Smrti přepodiwně wyswobozen y ochráněn, a posledně gak Cýsaře Konráda Zetěm geho učiněn byl. Litomyšl 1792; Hystorycké wypsánj swaté Genowefy, Hraběny z Brabantu, Jindřichův Hradec bez r.v.); Neues Ablass-Büchlein, Darin Außführlich erkläret wird, was der Ablass seye, wie nutzlich und nothwendig er seye, wie vile Peinen deß Fegfeuers er abtrage, und auff was weiß man ihn für sich und die Abgestorbene unfehlbarlich verdienen könne, Dillingen 1693. Praha 1698; Prager Laureten-Büchlein. Darin neben einer Außführlichen Beschreibung der heiligen Luretanischen Capellen und deß Creuzgangs bey denen Capucinem auff dem Hradschin Andächtige Gebetter In der heiligen Laureta und vor allen Capellen und Altärlein in dem Creuzgang zu sprechen enthaten seyend. Zur Befürderung der Ehr Mariä und ihrer lieben Loreta-Capellen beschrieben Durch P. Martin von Cochem Capuciner Ordens. Praha. 1694; Preces

Gertrudiana, sive Vera et sincera Medulla devotissimarum Precum, potissimum ab ipso Christo dictatarum, et per Spirit. S. revelatarum: Ex mellifluis divinisque Revelationibus beatissimarum Virginum et Sororum Gertrudis et Mechtildis. Frankfurt am Main 1688 (česky např.: Rozkossné Duchownj a welmi Nábožné Modlitby: W Nichžto Samé Nebeské a Božské Pobožnosti dwauch Swatých Klássternjch Panen,a vlastnjch Sester / Swaté Gertrudy, A Swaté Mechtilydy, Djlem od Krysta Pána. zgewené. obsažené gsau. Praha 1726.); Seraphische Jagdlust das ist vollständiges Porziunkulabüchlein. München 1784.

Nazarius (Johann Anton) FRANCK [000]⁴⁸ {*Nazarius Silesius*}

Nazarius ze Slezska se narodil 5. 5. 1652 v Nise. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 18. 5. 1673 v Mostu. Byl knězem a po jedno třetíletí byl také provinciálem (1703–1706). Zemřel 3. 2. 1733 ve Znojmě.

Dílo: Ebenen und kurzer Fuß-Steig, welcher ohne Umbeschweiff zu Erlangung und Vermehrung christlicher Tugenden und Vollkommenheit, und folgentlich zu der ewigen Seeligkeit führen kan; Das ist Evangelischer Weeg–Weiser, so wohl denen Gemeinen und Einfältigen sehr nützlich, als auch, und zwar absonderlich, wan er denen Predigern die christliche Lehr, und rechten Weeg zu der engen Porten deß ewigen Lebens Ihren Zuhörern mit Nutzen, annehmlichen Nachdruck, und innerlichen Bewegung ohne sondere Mühe vorzutragen ein großes Liecht zeigen. Versehen mit zweyfachen Registern, das erste, deutet an alle Materien deß gantzen Buchs, das andere, wie man die Materien auff alle Sonntag-Predigen sehr nützlich und trostreich kan appliciren. Brno 1729.

Christof (Johann) LEHMAN [000]⁴⁹ {*Christophorus Lusatius*}

Kryštof z Lužice se narodil roku 1653 v Lužici (Lausitz). Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 7. 10. 1673 v Mostu. Byl novicmistrem a po jedno třetíletí i provinciálem (1706–09). Zemřel 14. 5. 1716 v Mostu.

Dílo: Capucinus meditant. Seu Via Regia Tutissima ac Rectissima, sv. 1–4. Praha 1695; Nysa 1705 (soubor asketických přednášek dlouholetého novicmistra byl vydán především pro potřebu řádových spolubratří. Jeho česká samizdatová vydání jsou však šířena i po roce 2000!).

Josef (Jan) WITTASCHEK [000]⁵⁰ {*Josephus Bilinensis*}

Josef Vytášek (z Biliny) se narodil roku 1663 v Bilině. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 8. 7. 1684 v Mostu. Byl knězem. V roce 1696 byl kustodem a sakristiánem Loretánské kaple na Hradčanech, ve které sídlilo Loretánské bratřstvo. Zemřel 16. 8. 1724 v Praze na Hradčanech.

⁴⁸ Bernardus Bononiensis, s. 197; Kamshoff: Schriftsteller, s. 285; Rabas: Řád, s. 162. Blíže o základních datech viz Katalog, rkp. č. 36 a Katalog, rkp. č. 37.

⁴⁹ Srov. Bernardus Bononiensis, s. 64; Kamshoff: Schriftsteller, s. 285; Rabas: Řád, s. 161. Blíže o základních datech viz Katalog, rkp. č. 36 a Katalog, rkp. č. 37.

⁵⁰ Srov. Bernardus Bononiensis, s. 152; Rabas: Řád, s. 161. Blíže o základních datech viz Katalog, rkp. č. 36 a Katalog, rkp. č. 37.

Dílo: *Lauretanischer Blumen-Garten. Das ist: Außerwöhlte Gebetter, wie man die ohne Mackel empfangene, und von dem heiligen Erz-Engel Gabriel benente Mutter Gottes Mariam. Praha 1700* (vyšlo současně i česky pod názvem: *Loretánská zahrada*. Jedná se o poutní rozjímání a úvahy pro poutníky putující do Loretánské svatyně); *Libellus Confraternitatis Lauretanae Pragensis celeberrimae. Praha 1700* (jedná se o spolkovou modlitební knížku, která vyšla též německy pod názvem: *Andachten der Bruderschaft unter den hh. Nahmen Jesus Maria Joseph, bey St. Maria Laureta zu Prag, zu Erlösung der Seelen deren Brüdern und Schwestern aus dem Fegfeuer, Praha 1743* – jedná se o částečný výtah z knihy *Lauretanischer Blumen-Garten*); *Lauretanisches Gesangbüchlein. Praha, bez vr.* (je to sbírka neobyčejně krásných a líbivých lidových mariánských písní, které se zpívaly v jednotlivých obdobích roku v Pražské Loretě. Jednotlivé písně mají i nespornou literární hodnotu).

Fulgenc (Jan Karel) CAMINADI [000]⁵¹ *{Fulgentius Brunensis}*

Fulgenc z Brna se narodil 13. 2. 1711 v Brně. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 10. 1728. Byl knězem. Je autorem uznávaných kazatelských sbírek, které ovšem navzdory schválení nikdy nebyly oficiálně vytištěny ani v Brně, kde byl dlouhá léta kazatelem, ani v Praze na Hradčanech, kde zemřel 25. 7. 1769.

Dílo: *De communione generali seu Dominica menstrua pro animabus purgatorii a Superioribus Ordinis, bez místa vydání a vročení*.⁵²

Abdon (Matouš) HAUER [000] *{Abdon Moravus Vitofontanus}*

Abdon ze Selce se narodil 4. 9. 1722 v Selci (Voitelsbrunn) poblíž Mikulova. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 27. 8. 1744 v Mostu. Byl lektorem filozofie (Opočno: 1758, Chrudim: 1759–60, Fulnek: 1762–64), pomocným lektorem teologie (Olomouc 1761). V letech 1771–74, 1780–85 byl provinciálním definitorem. V letech 1774–77 byl provinciálem. 1771–74 byl též moravským kustodem. Roku 1771 jej c.k. Cenzorská komise jmenovala cenzorem pro hebrejské knihy. Byl kladen za vzor zbožnosti. Zemřel 30. 3. 1803 ve Fulneku.

Dílo: (řecké a latinské knihy, jejichž název se nedochoval).⁵³

Viktor (Jan Jiří) LIPPERT [000]⁵⁴ *{Victorius Carolothermensis}*

Viktor z Karlových Varů se narodil 15. 12. 1728 v Karlových Varech. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 12. 1744. Na kněze byl vysvěcen roku 1751

⁵¹ Tento a následující autoři se již v tištěných seznamech spisovatelů nevyskytují.

⁵² Sbírký jsou dosvědčeny v *Annales Provinciae*, sv. XXI, rkp. 409, s. 298. Srov. i *Consignatio operum* a P. Victorio Carolothermensi partim compilatorum, partim in sermonem latinum translatorum, quae omnia in Bibliotheca claustrali Pragae in Hradschin asservantur (dále *Consignatio operum*), in: Generální archiv OFMCap., Roma, fond G 24, sekce IX. Rukopis byl napsán mezi lety 1848–53 a napsal jej tehdejší provinciál Mořic Schrutka, který v dokumentu výslovně uvádí, že vzhledem k chybějícím archivním dokumentům seznam knih vytištěných po roce 1747 zřejmě není kompletní.

⁵³ Srov. *Consignatio operum*.

⁵⁴ Srov. Rabas, s. 160.

v Brně na závěr studia filozofie a po dokončení teologického studia se stal lektorem filozofie (Horšovský Týn 1756–57, Znojmo 1758), pomocným lektorem teologie (1759–60 Praha sv. Josef), lektorem teologie (Brno 1761, Praha-Hradčany 1762–64). Byl mnohokrát jmenován kvardiánem na různých místech. Třikrát po sobě byl zvolen provinčním vikářem, a když 3. 9. 1778 zemřel aktuální provinciál Simplicián Siruček, převzal na zbývající dva roky řízení Provincie. Následně byl v roce 1780 zvolen současně římským i českým kustodem, a když roku 1795 oslavil zlaté jubileum řeholních slibů, byl již nositelem všech tehdy myslitelných důstojností a poct. Přesto se od roku 1783 stáhl z veřejného života, a v Praze na Hradčanech žil jen pro Boha a studium. Zanechal pravděpodobně vůbec nejvíce knih ze všech českých kapucínů.⁵⁵ Zemřel 25. 1. 1797 v Praze na Hradčanech.

Dílo:⁵⁶ *Catechismus quadripartitus*, rkp., bez místa vydání, 1786; *Conciones quaedam germanicae - ocasionales*, rkp., bez místa vydání, bez vr.; *Conclusiones ex universa theologia*, rkp., sv. 1-3, bez místa vydání, bez vr.; *Conclusiones theologicae*, rkp., sv. 1–2. Praha 1788; *De arte oratoria, seu eloquentiae sacrae documenta*, rkp., Praha 1793; *Definitiones e Theologia morali congestae*, rkp., bez místa vydání 1785; *Enchiridion catecheticum*, rkp., bez místa vydání 1788; *Fraterna charitas explanata*, rkp. Praha 1789; *Humilitas cordis explanata*, rkp. Praha 1789; *Imaginaría libertates quorundam Nobilium utriusque sexus discussa*, rkp. Praha 1793; *Institutiones logicae collectae et traditae a P. Victorio*, rkp. Horšovský Týn 1756; *Institutiones mathematicae*, rkp. Horšovský Týn 1757; *Institutiones metaphysicae collectae*, rkp., Horšovský Týn 1756; *Nobilis instructus qua ratione in mundo politico decore, feliciterque vivere valeat*, rkp., sv. 1–2. Praha 1790–1791; *Notata miscellanea pro formandis objectionibus contra varias positiones theologicās*, rkp. Brno 1774; *Physica eclectica generalis recentiorum observationibus accomodata et tradita*, rkp., Horšovský Týn 1752; *Physica specialis*, rkp. Horšovský Týn 1757; *Quaestiones polemicae succincte resolutae*, rkp., bez místa vydání, bez vr.; *Reflexiones asceticae de humilitate et charitate proximi*, rkp. Praha 1789; *Reflexiones de quibusdam officiis Religiosorum*, rkp., Praha 1791; *Resolutiones quaestionum ex theologia de moribus*, rkp. Praha 1786; *Resolutiones quaestionum ex theologia dogmatica et morali*, rkp. Praha 1786; *Resolutiones quaestionum ex theologia dogmatica*, rkp., sv. 1-2, bez místa vydání, 1785; *Sermones capitulares et nonnullae allocutiones spirituales*, rkp., bez místa vydání, 1795; *Sermones XVI in psalmum 109 adversus Hebraeos*, rkp.,

⁵⁵ Srov. *Consignatio operum*.

⁵⁶ Výše zmíněný rukopis generálního archivu takto komentuje uvedený seznam děl: Tato všechna díla jsou sepsána s podivuhodnou erudicí a nezlomnou pílí, vlastní rukou a ve stáří, elegantním písmem, bezpochyby proto, aby byla veřejně užívána a připravena k tisku. Rukopis *Physica eclectica generalis* obdržel P. Viktor Lippert roku 1752 jakožto student teologie v Brně od P. Simpliciana Siruczka, který tehdy byl lektorem filozofie v Horšovském Týně, snad pro vlastní potřebu k popisu.

Praha 1791; *Systema Augustinianum de divina gratia*, rkp. Praha 1788; *Tractatus diversi ex Theologia scholastica speculativa, polemica et critica*, rkp., sv. 1–3. Praha 1764.

Překlady: *Confutatio atheismi et libertinismi ex italico idiomate in latinum traducta*, rkp. Praha, 1790; *Francisci a Sigestro O. Cap: sermones morales ad Religiosos e lingua italica in latinum traducti*, rkp., sv. 1–4. Praha 1796; *Philosophia moralis e lingua italica in latinum traducta*, sv. 1–2, rkp. Praha 1792.

Benignus (Josef František Karel) FRIDRICH [kart. 148] {Benignus Bohemus Görkaviensis}

Benignus z Jirkova se narodil 2. 5. 1747 v Jirkově (LT). Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 21. 10. 1765 v Mnichově Hradišti. Doživotní sliby složil 21. 10. 1766. Byl knězem. Po kněžském svěcení byl ustanoven kazatelem. Od roku 1785 byl magistrem studentů. V letech 1806–12 byl provinciálem České provincie. Působil jako aprobovaný lektor filozofie a proslavil se i jako matematik a fyzik. Pět let byl novicmistrem. Jeho díla tvořila součást knihovny v Opočně. Zemřel 13. 1. 1818 v Opočně.

Dílo: (rozličná rukopisná studijní skripta pro vnitřní potřebu, jejichž názvy se nedochovaly).⁵⁷

Viktorin (Josef) HEINZEL [kart. 151]⁵⁸ {Victorinus Jagerndorfensis}

Viktorin z Chabařovic se narodil 23. 3. 1809 v Chabařovicích. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 10. 1827 (tedy již po znovuspojení České a Moravské provincie). Doživotní sliby složil 17. 10. 1830. Na kněze byl vysvěcen 6. 8. 1833 v Brně. Působil jako kazatel (Sokolov: 1835–36, Rumburk: 1842–46, Brno: od 1846) a jako katecheta (Sokolov: 1835–36), byl administrátorem na expozituře v Lomnici u Sokolova (1837–39). Roku 1846 se stal pro letní období kaplanem hraběte Vladimíra Mitrovského na Pernštejně, a pro zimní období německým kazatelem v Brně. Zemřel 6. 4. 1883 v Nové Horce. Psal a vydával německy.

Dílo: *Die letzte Husitenschlacht. Historische Novelle (Ultima pugna Hussitarum. Novella historica)*. Praha 1838; *Böhmens Geschichte in lehrreichen und unterhaltenden Erzählungen (Historia Bohemiae enarrata)*. Litoměřice – Praha 1841, (druhé ilustrované vydání: 1842); *Das anbethungswürdige, göttliche Werk der Menschenerlösung. Dargestellt in sieben Fastenreden und einer Osterpredigt, gehalten in der Kapuziner-Ordenskirche zu Rumburg im Jahre 1842 (Orationes quadragesimales de SS. Mysterio Redemptionis)*. Litoměřice 1843; *Das Ernteheld, periodische Bildungsschrift zum Belehrung und Unterhaltung dem Jugend und des Volkes (Folia periodica pro instructione et delectatione juventutis)*. Litoměřice – Praha 1842–43, (2 sv. = 6 sešitů); *Der Alte vom Berge, oder Gründungs-Geschichte des marianischen Gottes-Hauses auf dem Burgberge. Historische Novelle aus dem 17ten Jahrhundert (Historia de origine cujusdam*

⁵⁷ Srov. *Consignatio operum*.

⁵⁸ Srov. *Consignatio operum*; srov. též *Joannes a Ratisbona*, s. 72.

Ecclesiae Marianae. Novella historica ex XVII saeculo). Znojmo 1845; Orationes quadragesimales. Litoměřice 1843.

Augustin (Jan Ev.) KUBES [kart. 162] {Augustinus Kojetinensis}

Augustin Kubes (Kubeš) se narodil 1. 5. 1862 v Kojetině na Hané. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 15. 9. 1881. Doživotní sliby složil 3. 1. 1886 a na kněze byl vysvěcen 5. 12. 1886. Byl uznáváný katecheta na středních školách v Kolíně, sbíral hmyz a dodával jej světovým muzeím, dopisoval si s J. Š. Baarem. Napsal první Rakousko-Uherský kurz psaní na stroji! Přispíval do Časopisu katolického duchovenstva, Světozoru, Večerních novin, Vlasti, Almanachu bohoslovců slovanských (1888) atd. V letech 1911–1916 byl provinciálem. Zemřel 16. 7. 1924 v Opočně u Náchodu.

Dílo: Psaní strojem ve škole. Kolín 1904; Rody kolínských vos a včel, Kolín 1905 (sám autor o této knize píše v německy psaném listu generálnímu ministru Bernardu Christenovi: Tato brožura byla vydána jakou součástí programu zdejšího c.k. gymnázia, kde jsem na nižším gymnáziu katechetou. Velmi trpím cukrovkou a na životě mne udržuje jen dostatek pohybu na čerstvém vzduchu. Abych se neprocházal jen tak bez užítu, sbírám blanokřídly hmyz⁵⁹; Rozmnožování písma strojového. Kolín 1907; Stroje psací. Klasifikace nejschůdnějších systémů a metodická škola. Kolín 1901 (sám autor o této knize píše úsměvný komentář: Tato brožura byla vydána jakou součástí programu zdejší Vyšší školy obchodní. Tak jako většina rakouských odborných škol, i tato je bez výuky náboženství. Proto jsem se již před šest lety naučil psát na stroji, abych mohl působit na této škole. Tím se mi podařilo, že jsem přizván na každou konferenci, která eviduje katolickéškoláky a nejméně jednou do roka je korporativně odvedu ke svatě zpovědi, a pořádám pro ně Veni (Sancte Spiritus na zahájení školního roku) a Tedeum (na jeho zakončení). Psaní na stroji bylo jenom účelový prostředek. Rád bych také uvedl, že má brožura je první toho druhu, která byla publikována ve střední Evropě a druhá v Evropě jako takové. Zmiňuji to pouze ke cti řádu. Toto vysvětlení jsem si dovolil připsat proto, aby se Vaše Paternita nedivila, jak může kapucín psát o tak různorodých věcech.⁶⁰; Z vlasti Buddhovy. Praha 1906 (sám autor o této knize píše v německy psaném listu generálnímu ministru Bernardu Christenovi z Andermattu: Tuto knihu jsem zpracoval podle polských zpráv J. Exc. Msgre. Zaleského, apoštolského delegáta v obou Indiích. Etnologické a přírodovědecké poznámky a ličení jsem převzal z anglických děl. Ve dvou posledních částech Vaše Paternita jistě pozná naše bratry ze Severotyrolské provincie. To, že jsem obšírně popsal naše misie v severní Indii, je samozřejmé: „Cicero pro domo sua“. Připojil jsem krátký životopis P. Josefa Vaze (s. 326), které lze skutečně nazvat apoštolem Ceylonu, a to z toho důvodu, že tento svatý brahmín byl horlivým terciářem sv. Otce Františka. Kniha vyšla v Dědictví svatojánském a Jeho Eminenci se prý velmi líbila⁶¹

⁵⁹ Kolín, 27. 4. 1906, in: Generální archiv OFMCap. Roma, fond G 24, část IX.

⁶⁰ Tamtéž..

⁶¹ Tamtéž.

Jan Nepomuk (František) RUBRINGER [kart. 177] {*Joannes Nepomucenus Pisecensis*}

Jan Nep. Rubringer se narodil 14. 1. 1862 v Písku. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 3. 11. 1881 v Praze na Hradčanech. Doživotní sliby složil 29. 11. 1885, na kněze byl vysvěcen 19. 12. 1885. Od roku 1901 až do smrti byl zakládajícím redaktorem Serafinských květů. Byl konsistorním radou v Brně, katechetou na střední škole, duchovním správcem ve věznici. Po 18 let až do smrti byl farářem v Třebíči. Organizoval sjezdy františkánských terciářů, byl politicky činný jako předák katolické strany národní, a také v obecním zastupitelstvu Třebíče. Zemřel 27. 6. 1917 v Maria Zell (A) během pouti své farnosti.

Dílo: Kniha obřadů pro třetí řád sv. Františka Serafinského. Třebíč 1908 (úprava rukopisného překladu textu z 18. 6. 1883); Maria, máti naše! Chrudim 1899; Ozvěna z Assisi. Poučná kniha pro členy III. řádu sv. Františka. Praha 1888 [Překlad knihy N. Stocka a F. Tischlera]; Řeholní kniha pro členy třetího řádu svatého Františka Serafinského spolu obřadní a modlitební kniha pro členy téhož řádu. Třebíč 1908.⁶²

Lev (Otto) STANOVSKÝ [kart. 182] {*Leo a Slatina*}⁶³

Lev Stanovský se narodil 8. 11. 1882 ve Slatině na Moravě. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 9. 9. 1899. Po necelých dvou letech složil 28. 7. 1901 časné řeholní sliby na tři roky. Po jejich vypršení v roce 1904 z řádu odešel. 15. 7. 1906 byl vysvěcen na kněze. Roku 1912 se stal vychovatelem u následníka trůnu, později byl pražským kanovníkem, tajným papežským komořím, od 15. 11. 1924 sekretář a ceremonář I. pražského ordinariátu. Roku 1926 byl inkardinován do Arcidiecéze pražské. Od 1. 12. 1927 do 30. 9. 1928 byl vicerektorem kněžského semináře v Praze, od 1. 10. 1928 rektorem téhož arcibiskupského semináře. Od 9. 10. 1928 byl skutečným konzistorním radou a od 21. 5. 1933 byl sídelním kanovníkem na Královském Vyšehradě. Od roku 1933 byl ordinariátním komisařem na gymnáziích, od roku 1934 byl papežským prelátem a od 21. 10. 1934 byl metropolitním kanovníkem. Od roku 1934 byl ordinariátním komisařem z biblického studia Starého Zákona. Byl to velký hudebník. Zemřel 5. 12. 1945 v Praze.

Dílo: Missa IX. In Festis B. Mariae Virginis I. Cum Jubilo. Praha 1935 (pro katolický sjezd roku 1935).

Zeno (Eduard) DIVIŠ [kart. 144] {*Zeno a Komňátka*}

Zeno Diviš se narodil 19. 3. 1887 v Komňátce. Byl to kapucinský bratr laik. Do noviciátu řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 4. 9. 1905 v Olomouci a tam zůstal

⁶² Viz i žádost o povolení k tisku v listu provinciála P. Hilara Pokorného generálnímu ministru Bernardu Christenovi (Praha, 5. 2. 1908, in: Generální archiv OFMCap. Roma, fond G 24, část IX). Podle tohoto listu je kniha zpracována podle originálu schváleného Kongregací pro řeholníky a instituty zasvěceného života dne 18. 6. 1883. Žalmy jsou převzaty z žaltáře kanovníka Mlčocha schváleného olomouckou arcibiskupskou konzistofi.

⁶³ Počínaje rokem 1899 postupně mizelo z katalogů překládání místních názvů do latiny a objevují se užívané německé nebo české názvy obcí. Rovněž příjmení se již objevují v originálním neponěmčeném tvaru.

až do doživotních slibů 1. 11. 1914. Pak odešel do Brna, kde při kapucinském kostele dělal kostelníka, vrátného a později strážce hrobky. Všechno, co se týkalo kostela, patřilo pod jeho pravomoc. Když 13. 4. 1950 došlo k násilnému potlačení řeholního života státem, byl br. Zeno internován do Broumova a odtud do Opočna, z něhož byl utvořen domov pro přestálé. Br. Zeno se tu staral o kostel.⁶⁴ Po propuštění z internace byl umístěn do domova pro přestálé kněze na Moravci, kde zemřel 21. 10. 1976 jako senior Provincie.⁶⁵ Pohřben je v Brně.

Dílo: Kapucinská hrobka v Brně, Brno, bez vr.

Jindřich (Jiří Antonín) MAŘÁNEK [kart. 166] {*Henricus a Milevsko*}

Jindřich Mařánek se narodil 12. 1. 1891 v Milevsku. Do noviciátu řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 14. 9. 1907 v Praze. Po více než dvou letech složil 1. 11. 1909 časné řeholní sliby na tři roky, avšak již vzápětí 21. 3. 1910 z kláštera odešel. Krátce pak studoval lékařství a práva, v roce 1917 ukončil filozofickou fakultu v Praze, do roku 1941 pracoval jako úředník pražského Zemského úřadu a po roce 1945 pracoval na Ministerstvu informací. V letech 1945–48 byl zaměstnán ve filmovém odboru Ministerstva informací. Jako spisovatel psal groteskní satiry ve stylu avantgardní poezie s ostřím proti českým sociálním a kulturním poměrům s dobrým smyslem pro zkratku a epigramatický vtip. Byl literárním a hudebním referentem v časopisech a denním tisku: Lidové noviny, Literární noviny, Lumír, Tvorba, Panoráma, Tam-Tam, atd. - v posledních dvou i spoluredaktorem. Zemřel 4. 5. 1959 v Praze.

Dílo: Amazonka a Břichomluvec. Praha 1928; Der Barbar Peter Wok von Rosenberg. Brno 1957; Jarní. Kniha novel pro děti. Praha 1946 (spolu s Karlem Dvořáčkem, I.R. Malou a Janem z Iváně); Ještěrka v červeném bludišti. Praha 1928; Kouzelný deštník. Groteskní romaneto. Praha 1928; Neviditelný rytíř. Praha 1946; Nezranitelný úsměv. Praha 1945; Objev Diogena Franka. Satirický román. Praha 1934; Ohnivý déšť. Praha 1944; Píseň hrdinného života. Román o životě a díle Bedřicha Smetany. Praha 1952; Trilogie Podvečer Pětileté růže: 1: Romance o Závišovi. Praha 1940; 2: Petr kajcíník, Praha 1942; 3: Barbar Wok. Praha 1938; Pohřeb Rogera mladšího. Praha 1930; Poslední interview. Na paměť Otakara Ostrčila. Praha 1935; Smetanovské meditace. Praha 1924; Učeň tajného umění. Román života alchymistova. Praha 1948; Utrpení pětihránného Boba. Poučný film v deseti epochách o člověku, který nežil marně. Praha 1926; Výstřel naslepo, příběh z provincie. Praha 1926; Zrádci neuniknou. Praha 1952; Živé návraty. Povídky. Praha 1944.

Na jeho námět: Barbar Wok: hra o deseti obrazech s prologem, podle románu Jiřího Mařánka přepsal pro scénu Vladimír Havel. Tábor 1939; Petr Wok, poslední Rožmberk, pro film upravil Zdeněk Štěpánek. Praha 1944.

Libreta: Libreto k opěře Otakara Ostrčila Honzovo království. Hudební hra o sedmi obrazech s prologem a doslovem podle pohádky L. N. Tolstého (premiéra Brno

⁶⁴ Srov. Matějka: Ne měšcem, s. 64.

⁶⁵ Viz např. článek: Valíček, Juvenál: O bratřích laicích. In: Zprávy z Provincie (kapucínů v ČR) 5–6, 1996, s.p.

1934); Libreto k opeře Otakara Jeremiáše, Enšpígl. opera o sedmi obrazech s prologem a doslovem (podle předlohy Charlese de Costera, premiéra ND Praha 1947).

O něm: Havel, Václav. Rozběhy a zakotvení Jiřího Mařánka. Praha 1940.

Vavřinec (František) RABAS [kart. 176] {Laurentius Ziattecensis}

Narodil se 30. 9. 1901 v Žatci publikoval česky a německy, a hlásil se k české národnosti. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 25. 8. 1918 v Opočně. V letech 1922–23 studoval teologii ve svýcarském Friburgu. Doživotní sliby složil 10. 1. 1925. Na kněze byl vysvěcen 15. 3. 1925. Od roku 1927 byl ředitelem Serafínské školy v Praze a v Třebíči, kde učil latinu, řečtinu a němčinu a připravoval chovance na zkoušky na arcibiskupském gymnáziu v Praze Bubenči, kde studovali jako privatisté. Za II. sv. války přišel do Olomouce učit morálku na řádovém kněžském učilišti v Olomouci, a když byla bohoslovecká fakulta uzavřena, přednášel i v semináři v Olomouci. Roku 1945 na žádost litoměřického biskupa Antonína Aloise Webera obdržel exklaustraci a odešel do Litoměřic. 30. 11. 1948 dostal indult sekularizace do Diecéze litoměřické a následně se stal rektorem biskupského semináře v Litoměřicích až do jeho zrušení v roce 1950. V této době také získal doktorát teologie. Po zrušení semináře v roce 1950 krátce působil na faře v Cvikově a biskup Štěpán Trochta jej v té době tajně vysvětil na biskupa. V roce 1954 byl jakožto rektor a tudíž dle mínění komunistického režimu špión Vatikánu, spolu s kard. Štěpánem Trochtou uvězněn a odsouzen na 20 let vězení. Propuštěn byl až při amnestii v roce 1968. Po krátkém pobytu v kněžském domově v Senohrabech odešel roku 1969 do Spolkové Republiky Německa navštívit svého rodného bratra diecézního kněze Josefa, který z exilu vydal řadu knih v českém jazyce nebo o české problematice. Při této návštěvě P. Vavřinec zemřel 30. 10. 1969 v Rottendorfu u Mnichova (D), kde je i pochován. Obšírné svědectví o vzorném chování P. Rabase v komunistickém vězení ve Valdicích podává kard. J. Ch. Korec v knize *Od Barbarskej noci. Listy z väzenia* (Bratislava 1991).

Dílo: *Führer durch die Kirche, den Kreuzgang und die Loretokapelle der P.P. Kapuziner in Prag am Hradschin*. Praha 1939; *Myšlenky pro zpovědníky k poučení kajícníků*. Praha 1930 (ve své době tato kniha byla velmi rozšířená a obsahovala česko-německé zpovědní zrcadlo); *Průvodce po Loretě v Praze na Hradčanech*. Praha 1937; *Původ řádu Kapucínského v Čechách a na Moravě*. Praha, bez vr.; *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. Praha 1938; *Sv. Vavřinec z Brindisi, zakladatel česko-moravské provincie řádu kapucínského*. Olomouc 1941; časopisecky vyšlo: *Kapucíni a katolická restaurace v Čechách*. Časopis katolického duchovenstva (dále ČKD) 79, 1938, s. 16–38 (viz knižně in: *Řád kapucínský*. Praha 1937, s. 75–97); *Prvopočátky řádu kapucínského*. ČKD 71, 1930, s. 63–71, 596–609; ČKD 78, 1937, s. 1–12 (text je již mírně korigován); P. Valerianus de Magni, nejslavnější muž českomoravské provincie. ČKD 79, 1938, s. 289–338 (viz knižně in: *Řád kapucínský*. Praha 1937, s. 98–147); *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*. ČKD 77, 1936, s. 217–238 (kap. I.), s. 329–349 (kap. II.), ČKD 78, 1937, s. 25–41 (kap. III.), s. 393–406 (kap. IV.) (viz knižně in: *Řád kapucínský*, Praha 1937,

s. 1–22 (kap. I.); s. 23–43 (kap. II.); s. 44–60 (kap. III.); s. 61–74 (kap. IV.); Stručný přehled činnosti kapucínů v XVII. století. ČKD 79, 1938, s. 369–384 (viz knižně in: Řád kapucinský. Praha 1937, s. 148–163); Předpoklady zdárné výchovy náboženské. In: Na hlubinu XVIII/5, 1943, s. 295–299; Základní pilíře náboženské sebevýchovy. In: Na hlubinu XVIII/9, 1943, s. 545–550; Konečný cíl náboženské sebevýchovy. In: Na hlubinu XIX/3, 1944, s. 167–173; Pesimismus, 1. část. In: Na hlubinu XIX/5, 1944, s. 299–305; Pesimismus, 2. část. In: Na hlubinu, XIX/7, 1944, s. 413–419.

Nikasius (Johann) SCHUSSER [kart. 179] {Nicasius Falkenaviensis}

Nikasius Schusser se narodil 23. 6. 1904 v Sokolově (Falknov). Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 26. 10. 1919 v Rumburku, byl bratrem laikem. Doživotní sliby složil 28. 10. 1924. Byl dobrým hudebníkem, Roku 1935 byla v Chebu uváděna jeho dramatická opera. O rok později však z řádu vystoupil a o další případné tvorbě není nic známo. V Národním archivu je uložena jeho fotografie.⁶⁶

Dílo: Quo vadis (dramatická opera uváděno v červenci a srpnu 1935 v Chebu).

Petr (Vojtěch) KULÍSEK [PAK] {Petrus a Loučany}

Petr Kulísek se narodil 17. 4. 1911 v Loučanech. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 14. 8. 1926 v Praze. Doživotní sliby složil 30. 3. 1933, následně studoval filozofii na kněze byl vysvěcen 18. 3. 1934. V letech 1927–29 studoval filozofii v holandském Breust-Eijdsdenu, pak se pro nemoc vrátil a studia dokončil v Praze. Zemřel 15. 12. 1994 v Praze.

Dílo: Mše svatá v obrazech. Žatec 1948 (vydal pod pseudonymem P. Hilaris).

Anselm (Václav) ŠPAČEK [kart. 186 + PAK] {Anselmus Pragensis}

Anselm Špaček (Spacey) se narodil 31. 7. 1912 v Praze. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 11. 8. 1928. Po prvních slibech byl poslán na filozofické studia do holandského Breust-Eijdsdenu. Doživotní sliby složil 2. 8. 1933, na kněze byl vysvěcen 1. 7. 1935. V letech 1932–36 získal licenciát teologie na Pařížské univerzitě, pak získal doktorát církevních dějin na Papežské Gregoriánské univerzitě v Římě (1936–39). Vzhledem k následné okupaci Československa a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, který měl za následek ztrátu platnosti jeho pasu, se již do vlasti nevrátil a v Paříži se u Msgr. Zháněla na čsl. vyslanectví přihlásil do čsl. armády. Po příchodu do Anglie se stal polním kurátem a následně se od roku 1940 stal sekretářem Msgr. Šrámků v čsl. exilové vládě a učitelem na čsl. škole u Londýna. Po válce odešel v roce 1946 do Pařížské provincie, odkud v roce 1948 odešel do Cařihradu, kde učil na misijní koleji a následně do Kanadské provincie, kde zůstal až do smrti, změnil příjmení na Spacey a v září 1956 se tam stal provinciálem. V roce 1972 získal ještě doktorát církevního umění v Lovani. Zemřel 12. 6. 1983 v emigraci v kanadském Orangeville.

Dílo: Un Manuscrit inconnu du „Liber Cancellariae apostolicae“. Roma 1939.

⁶⁶ Viz NA, fond ŘK, rkp. č. 179 a inv. č. 102, kart. 264, fol. 102f.

Hypolit (Jan) SEGEŤA [kart. 178] {*Hippolytus a Starojická Lhotě*}

Hypolit Segeťa se narodil 31. 10. 1913 ve Starojické Lhotě. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 13. 9. 1930. Noviciát absolvoval ve švýcarském Luzernu, gymnázium pak dokončil ve Stansu a filozofii vystudoval v Sittenu, doživotní sliby složil 4. 11. 1934. Od roku 1935 byl jedním z prvních studentů při otevření nového kapucínského kněžského učiliště v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen 29. 7. 1938 a po dokončení studia v roce 1939 odešel jako učitel psychologie a apologetiky do kapucínského studia v Praze, které se v polovině války přestěhovalo do Opočna. V roce 1946 se vrátil jako učitel asketiky a mystiky do Olomouce a zapsal se k doktorskému studiu na CMTF UP v Olomouci, kde dne 31. 3. 1949 složil rigorózní zkoušky z církevní historie a kanonického práva a 7. 4. 1949 byl promován doktorem teologie. Po krátké internaci v roce 1950 se stal farářem při kapucínském klášteře ve Fulneku, kde působil až do smrti. Zemřel 11. 8. 1984 ve Starojické Lhotě.

Dílo: Modlitba u sv. Pavla. Olomouc 1949.

ThDr. LicSS. Marek (Jakub) MAYER, [kart. 167 + PAK] {*Marcus a Dambořice*}

Marek Mayer se narodil 13. 8. 1913 v Dambořicích. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1931 v Praze ze zdejší serafínské školy. Noviciát absolvoval ve švýcarském Luzernu. Následně dokončil gymnaziální studia maturitou na kapucínském gymnáziu ve švýcarském Stansu. Filozofická studia pak dokončil ve švýcarském Sittenu a na studium teologie se již v roce 1936 vrátil do nově otevřeného kapucínského kněžského učiliště v Olomouci. Doživotní sliby složil 6. 9. 1935, na kněze byl vysvěcen 29. 6. 1939. V letech 1940–42 studoval na Papežské gregoriánské univerzitě v Římě, kde získal doktorát teologie. Souběžně studoval v letech 1940–44 na Papežském biblickém institutu v Římě, kde v roce 1943 získal licenciát Písma svatého. Po válce se roku 1945 vrátil do Prahy, kde byl až do násilného potlačení řádu v roce 1950 ředitelem kapucínského teologického studia. Následovaly tři roky internace na stavbách socialismu v Podbořanech a Bánské Bystrici, odkud byl propuštěn až po těžkém úrazu. Následně pracoval až do roku 1968 jako skladník ve velkoobchodě Narpa a později jako zaměstnanec Státních lesů. Od roku 1968 s přestávkami dostával státní souhlas ke kněžskému působení. Roku 1983 ho pražský arcibiskup kard. František Tomášek, po mnoha neúspěšných pokusech, povolal za spirituála v Litoměřickém kněžském semináři, kde působil 8 let až do obnovení řeholního života v roce 1990. Zemřel 29. 1. 1997 v Praze.

Dílo:⁶⁷ Mariologia P. Novati Theologi et Generalis Ord. S. Camilli (1585–1648). Roma 1942; O řeholním povolání. Praha 1941.

Klétus (František) PETĚRKA [kart. 172 + PAK] {*Cletus a Mutěnice*}

Klétus Petěrka (Peterka) se narodil 29. 7. 1914 v Mutěnicích u Kyjova. Do noviciátu řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1932 ze Serafínské školy

⁶⁷ Samizdatem dále vydal dílko Vnitřní modlitba.

v Praze. Noviciát absolvoval ve švýcarském Luzernu. Následně dokončil gymnazijní studia maturitou na kapucinském gymnáziu ve švýcarském Stansu. Filozofická studia pak absolvoval ve švýcarském Sittenu a na studium teologie se již vrátil v roce 1937 do kapucinského kněžského učiliště v Olomouci. Doživotní sliby složil 2. 8. 1936, na kněze byl vysvěcen 29. 7. 1940. Měl básnické sklony, byl dobrý kazatel a tepal společenské zlořády, což se mu stalo osudným, když po válce studoval v Brně na filozofické fakultě MU v Brně obor latina – řečtina (mimoř. letní 1945–48). Dne 20. 3. 1947 vykonal ještě první státnici u Zkušební komise. Pak ale byl 30. 4. 1948 ze studia vyloučen usnesením Akčního výboru FF MU (na návrh studentské sekce AV – pro „štvání proti Gottwaldově vládě a SSSR v kazatelské činnosti“). Následně byl Klétus Petěrka v letech 1950–53 vězněn. Po propuštění pracoval v civilních zaměstnáních a zemřel 27. 3. 1987 v Brně. V letech 1939–40 pravidelně přispíval svými básněmi do časopisu Serafinské květy. Některé básně jsou dosti netradiční.

Dílo: Ježíš a děti. Serafinské Květy (dále SK) 4, 1940; Kristus. SK 8, 1940; Květy novokněžím. SK 7, 1940; Maria u jeslí. SK 1, 1940; Moderní sluneční píseň sv. Františka. SK 5, 1940; Podzim. SK 11, 1940; Pouť u sv. Antonička. SK 6, 1940; Staříčké matce k svátku matek. SK 5, 1939 a Serafinská cesta 9, 1994

Mamert (Franz) HERBINGER [kart. 152 + PAK] {Mammertus Kirchschlagensis}

Mamert Herbinger se narodil 31. 12. 1917 ve Světlicku (Kirschlag) na Šumavě. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil dne 1. 8. 1934. Doživotní sliby složil 2. 2. 1939, na kněze byl vysvěcen 1. 11. 1946. Filozofii studoval v holandském Breust-Eijdsenu, teologii začal studovat v Olomouci, avšak po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava musel jakožto Němec odejít do Sudetského generálního komisariátu. Po jáhenském svěcení dne 21. 4. 1940 v Litoměřicích musel narukovat do Wehrmachtu. Dne 8. 5. 1945 se dostal do ruského zajetí, odkud byl propuštěn v prosinci 1945. Měl to štěstí, že na rozdíl od svého rodného bratra Venance návrat ze zajetí přežil. V Bavorské provincii dokončil studia v Eichstättu a 1. 11. 1946 zde byl vysvěcen na kněze. Až do smrti pak žil v Bavorsku. Zemřel 9. 4. 1998 v Altöttingu (D).⁶⁸

Dílo: Pater Cyprian Fröhlich OFMCap: „Vater der Waisen“ (1853–1931). In: Ludin, Walter. Leben wie Franz von Assisi. Kurzbiographien von wegweisenden Franziskanern und Kapuzinern, Freiburg 1984, s. 99–111; Pater Cyprian Fröhlich – „Vater der Waisen“. Freiburg 1988.

⁶⁸ V letech 1985–2000 psal pravidelně úvodníky do dvouměsíčníku Seraphischer Kinderfreund, který vycházel v nákladu 50.000 výtisků pro členy Serafinského díla lásky (Seraphisches Liebeswerk); V letech 1950–2000 psával každý rok pro sponzory propagační článek o významu a práci Serafinského díla lásky do kalendáře Altöttinger Liebfrauen-Kalender, který vycházel v nákladu 60.000 kusů; Po řadu let se rovněž věnoval časopisecké činnosti v Altöttinger Liebfrauenboten a sešitech Serafinského díla lásky (Seraphisches Liebeswerk). Seznam těchto článků se nepodařilo opatřit.

Juvenál (Antonín) VALÍČEK [kart. 189 + PAK] {*Juvenalis a Šitbořice*}

Juvenál Valíček se narodil 15. 6. 1919 v Šitbořicích. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1935, doživotní sliby složil 30. 6. 1940. Filozofii vystudoval v holandském Breust-Eijsdenu a teologii v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen 5. 7. 1942. Před rokem 1950 přednášel dogmatickou teologii a patrologii na kněžských učilištích Českomoravské provincie. Po násilné internaci byl poslán na budování staveb socialismu, odkud byl propuštěn až 31. 12. 1953. Protože pak nemohl kněžsky působit, pracoval jako zásobovací referent na stavbách v Banské Bystrici. Zde také navštěvoval stavební obor Večerní školy pro pracující a v roce 1961 tam maturoval. V roce 1967 využil uvolnění režimu a získal povolení ke kněžské výpomoci ve Žiaru nad Hronom, kde byl až do roku 1979, s krátkou přestávkou let 1969–70, kdy se řád pokoušel obnovit komunitu ve Fulneku. Po odchodu do důchodu působil až do smrti u Milosrdných sester sv. Kříže v Boršicích. Zemřel 17. 12. 2001 v Boršicích. Byl uznávaným odborným překladatelem teologické literatury, zvláště z francouzštiny. Většina jeho překladů zůstala jen v samizdatech.⁶⁹ Některé se však přece jen podařilo vydat po roce 1990 tiskem:

Dílo: [H. Mühlen]: Nově s Bohem, [Neu mit Gott. Grundkurs christlichen Lebens]. Olomouc 1993; [P. Carroll]: Milovat, dělit se, sloužit. Výzvy k řeholníkovi [To Love, To Share, To Serve: Challenges to a Religious]. Olomouc 1993; [Monastère de Chambarand], Růženec se sv. Klárou a sv. Františkem [Le Rosaire - textes de Claire et François d'Assise]. Kostelní Vydří 1995; [R. Cantalamessa]: Maria, zrcadlo církve [Maria. Uno specchio per la Chiesa]. K. Vydří 1995; [T. Špidlík], Ruská idea, jiný pohled na člověka [L'Idée russe. Une autre

⁶⁹ Životopisy kapucínských světců, (překlady i vlastní zpracování); [Becker, W.]: Pohoršení nad církví [Die Kirche und der Zustand der Welt]; [Fries, H.]: Nešlo by to bez církve? [Religiös ohne Kirche?: eine Herausforderung für Glaube und Kirche]; [Weaver, K. F.]: Turínské plátno [The mystery of the shroud. Natl Geogr 1980;157, 730–753]; [Leclerc, J.]: Zázrak – [Dialogue de l'homme et de Dieu]; [Caffarel, J.-H.]: Šťastné manželství. Křesťanské manželství ve světle manželství Josefa a Marie [Prends chez toi Marie, ton épouse; pod tímž titulem vydaly v r. 1991 Zlínské tiskárny, jako překladatel je však uveden Oldřich Oto Graubner]; [Kübler-Rossová, E.]: Rozhovory s umírajícími [Interviews mit Sterbenden]; [Rideau, E.]: Myšlení O. Teilharda de Chardin [La pensée de Teilhard de Chardin]; [Du Nouy, L.], Lidský úděl [L'homme et sa destinée]; [Rotzetter, A., van Dijk, W., Matura, Th.]: Na cestě evangelia [Un chemin d'évangélisme: l'esprit franciscain hier et aujourd'hui] (vyšlo téměř celé v Serafinské cestě a potom slovensky); [Eßer, K.], Řád sv. Františka [Der Orden des heiligen Franziskus: seine geistige Gestalt und seine Aufgabe im Reiche Gottes]; [Lortz, J.]: Jedinečný světec (sv. František z Assisi) [Der unvergleichliche Heilige: Gedanken um Franziskus von Assisi]; [Hess, C. = Cuthbert of Brighton]: Život sv. Františka, [Life of St. Francis of Assisi] (strojem dal poprvé opsat min. provinciál, P. Jan Vicha); [Fitch, B. = Benoit de Canfield]: Pravidlo dokonalosti [La Règle de Perfection]; [Francis, M.]: Bezpečně skrytá ve světle. Život sv. Kolety z Corbie [Walled in Light]. Do slovenštiny přeložil: [Geffrè, C.]: Nový věk teologie [Die neuen Wege der Theologie. Erschließung und Überblick]. Dále přeložil mnoho článků Leonharda Lehmana a jiných autorů.

vision de l'homme]. Velehrad 1996; [T. Špidlík]: Spiritualita křesť. Východu, modlitba [La spiritualité de l'Orient chrétienne]. Velehrad 1999; [I. Sprenger Viol]: Život proti bídě a bezpráví [Ein Leben gegen Elend und Unrecht. Weg und Wirken der Schwester Maria Theresia Scherer]. Kostelní Vydří 1997; [M. Simma]: Duše v očištění. Co jsem s nimi prožila [Meine Erlebnisse mit Armen Seelen]. Olomouc 1997 (vyšlo již i před rokem 1989 samizdatem nákladem 200 ks); [O. Clément]: Pohledy do budoucnosti [Taizé: Un sens à la vie]. Velehrad 1998; [L. Lehmann]: František, mistr a učitel modlitby [Franziskus – Meister des Gebets. Kommentar zu den Gebeten des Franz von Assisi]. Kostelní Vydří 1998; [M. Tenace]: Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova, Velehrad 2000.

Ediční činnost před rokem 1950: 1946–48 vydával Pozdrav terciářům, který tiskla tiskárna Ehm v Úpici; 1946–48 psal pravidelně úvodníky do týdeníku Neděle; revidoval knihu: [Felder H.], Ideály sv. Františka, ČAT Praha 1948; přepracoval a vydal vlastním jménem: [Janák I.], Nový život: Noviciát III. ř. sv. Františka, Praha 1948.

Po roce 1990 pravidelně přispíval do časopisů Serafinská cesta a Poutník.⁷⁰

Bernard (Josef) BARTOŇ [kart. 140 + PAK] {Bernardus a Mořkov}

Bernard Bartoň se narodil 4. 1. 1920 v Mořkově. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1937 jako poslední ze Serafinské školy v Olomouci přebudovávané v té době na teologické studium. Po prvních časných slibech ihned odjel studovat filozofii do holandského Breust-Eijdsdenu s poslední skupinou našich studentů,

⁷⁰ Bůh požehnal a posvětil sedmý den (Gn 2,3). Prázdniny – Dovolená. Serafinská cesta 7, 1992, s. 3–4; Klarisky ve Šternberku. SC 8, 1992, s. 11; Sedmdesáté narozeniny Otce Jana Evangelisty Jiřího Vichy, bývalého provinciála česko-moravské provincie řádu kapucínů. SC 8, 1993, s. 28–29; 800. výročí narození sv. Kláry, SC 9, 1993, s. 19–20; A je-li to pravda...? SC 10, 1993, s. 6–8; Zahájení roku svatě Kláry z Assisi, SC 10, 1993, s. 30; Onemocnění sv. Kláry. SC 11, 1993, s. 14–16; Naše vzory: Vzpomínka na Otce Saturnina Karla Hanáka, kapucína českomoravské provincie, který zahynul během služby PTP. SC 11, 1993, s. 19–21; [Rotzetter, A.]: Obnovitel chrámů. SC 3, 1994, s. 5–11; Sedmdesátiny Otce Metoděje Sládka OFMCap. SC 4, 1994, s. 27–28; [Rotzetter, A.]: František z Assisi a ženské hnutí. SC 5, 1994, s. 4–10; [Rotzetter, A.]: Boží nepochopitelnost a svatý František. SC 6, 1994, s. 5–9; Tau – odznak františkánské rodiny. SC 8, 1994, s. 20–21; Chudáček Boží (poznámka k recenzi knihy v SC 4, 1994). SC 8, 1994, s. 28–29; [Rotzetter, A.]: Ubi Deus – Ibi Pax, františkánské podněty pro mírovou problematiku našich dní. SC 8, 1994, s. 4–7, SC 9, 1994, s. 2–6; SC 10, 1994, s. 2–6; Uvědomělá a ohnivá láska k Františkovi z Assisi (portrét P. Antona Rotzettera OFMCap.). SC 9, 1994, s. 6–7; Kapucín P. Klétus František Petěrka OFMCap. (1914–1987), hrst vzpomínek + báseň Staříčké matce. SC 9, 1994, s. 27–29; P. Agathangelus František Sovadina OFMCap. (10. 2. 1912 – 13. 5. 1975). SC 10, 1994, s. 11–14; [Rotzetter, A.]: Chudoba sv. Kláry. SC 11, 1994, s. 9–13; [Rotzetter, A.]: Mystické vánoce 1252. SC 12, 1994, s. 2–3; [Rotzetter, A.]: Bůh svatého Františka z Assisi: ten, který se stále umenšuje. SC 12, 1994, s. 4–6; [Vernette, J.]: Nový Věk (New Age). SC 12, 1994, s. 19–25; Pohled do internační nemocnice v Semilech. SC 2, 1997, s. 22–23 a SC 3, 1997, s. 22–23; Pater Eliáš Václav Svatek OFMCap. SC 4, 1997, s. 22–24.

kteří tam byli posláni. Již v říjnu 1939 se odtud ale musel vrátit v důsledku ustavení Protektorátu Čechy a Morava. Druhý a třetí ročník pak pokračoval již v Praze a teologii studoval v našem studiu v Olomouci, kde 8. 9. 1941 složil své doživotní sliby. Během války ze zdravotních důvodů nemohl být nuceně nasazen na práce do Říše, a proto byl nasazen v továrně Heikorn v Olomouci, která vyráběla prášek proti vším. V říjnu 1943 jej představení vybilídi, aby si vyžádal měsíci zdravotní dovolené a během tohoto měsíce pak přijal postupně všechna tři vyšší svěcení (podjáhenství, jáhenství a kněžství), z nichž poslední obdržel dne 7. 11. 1943 z rukou biskupa Dr. Stanislava Zely společně s třemi salesiány. Neměl však ještě hotové studium teologie a tak až do konce války pokračoval nejprve v Olomouci a pak v Opocně. V letech 1946–47 dokončoval pak studium v obnoveném teologickém studiu v Praze. Po skončení studia byl jmenován lektorem církevních a řeholních dějin a v roce 1949 jej generální komisař Robert Bentain jmenoval novicmistrem. Tuto funkci si podrželi později za totalitního režimu. Po internaci v dubnu 1950 byl odvelen k Pomocným technickým praporům na Slovensko do Komárna. Protože však nemlčel při politických školeních, byl během léčení v nemocnici dne 31. 3. 1953 zatčen a tři roky strávil ve vězení. Po propuštění se vyučil automechanikem a 15 let pracoval jako automontér v Tatře Kopřivnice. Po generální amnestii roku 1968 působil jako kaplan na různých místech. Zvláště významné bylo jeho působení v Odrách, kde v roce 1970, jakožto neodvolaný novicmistr přijal do noviciátu prvního tajného novice a dal tak podnět ke vzniku tajné paralelní »Provincie mimo evidenci«, které se v roce 1976 ujal nově jmenovaný provinciál Jan Ev. Vícha. V letech 1988–91 byl magistrem obnovujícího se kapucínského studia. Zemřel 11. 10. 2000 v Olomouci.

Dílo: Dějiny Řádu kapucínského se zřetelem na Českomoravskou provincii, samizdat – bez vr.

Významná je však také jeho překladatelská činnost. Přeložil a strojopisným samizdatem vydal 14 knih.⁷¹ Po roce 1990 přispíval i do františkánských měsíčníků Serafínská cesta a Poutník⁷²

⁷¹ 30 minut pro Boha [Sève, A.: Trente minutes pour Dieu. Paris 1974]; Dějiny františkánského řádu [Iriarte, L.: Der Franziskusorden: Handbuch der franziskanischen Ordensgeschichte, Altötting 1984]; Ježíš Kristus [Adam, K.: Jesus Christus, sv. 1–2. Augsburg 1939]; Kristus, náš bratr [Adam, K.: Christus unser Bruder. Regensburg 1938]; Naslouchal jsem tichu, [Nouven, H. J. V.: Ich hörte auf die Stille. Freiburg 1984]; Návštěva P. Pia [Tangeri, K.: Stories of Padre Pio. Wels 1962]; Pater Pio, stigmatizovaný kapucín [Patri, L.: Pater Pio, ein stigmatisierter Kapuziner. Wiesbaden 1956]; Pojednání o vnitřním pokoji [De Lombez, A.: Traité de la paix intérieure, en quatre parties. Paris 1834]; Soliloquium [Bonaventura a B.: Soliloquium. De quatuor mentalibus exercitiis. Kösel 1944]; Život a smrt Terezie Neumannové [Spiegel, A.: Leben und Sterben der Therese Neumann von Konnersreuth. Eichstätt 1963]; Život sv. Leopolda z Castelnovo, [pramen neznámý]; krom toho přeložil ještě tři další knihy, jejichž bibliografická anotace se nezachovala.

⁷² Postoj moderního člověka vůči Kristu. SC 11, 1994, s. 3–7; Kristovo hrdinství. SC 1, 1997, s. 6–8 a 5, 1997, s. 12–14; Ježíšova inteligence. SC 3, 1997, s. 7–9; Ježíšův

Jan Ev. (Jiří) VÍCHA [kart. 189 + PAK] {*Joannes Evangelista a Skřípov*}

Jan Ev. Vicha se narodil 12. 6. 1923 ve Skřípově u Opavy. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1940, doživotní sliby složil 5.8.1945 a na kněze byl vysvěcen 20.6.1948. Na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlově v Praze začal po kněžském svěcení studovat dogmatickou teologii. Kvůli internaci v dubnu 1950 však doktorská studia nemohl dokončit, protože i po propuštění měl jen omezená občanská práva a roku 1961 byl ve zinscenovaném procesu obviněn z ilegálního vyučování teologie a odsouzen na 14 let vězení v nejtěžší nápravně výchovné kategorii. V této době napsal své básnické sbírky. Propuštěn byl až na všeobecnou amnestii roku 1968. Po krátkém působení v civilním zaměstnání dostal v roce 1969 státní souhlas k duchovnímu působení a až do své smrti 28. 9. 1997 žil a působil ve Fulneku. Od roku 1970 spolu s P. Bernardem Bartoňem vytvářel „novou“ tajnou kapucinskou provincii, která existovala nezávisle na provincii oficiální. Byl uznávaný exercitátor a dával až 20 týdenních kurzů ročně. Tři jeho básně jsou zhudebněny do Společného kancionálu českých a moravských diecézí z r. 1986 a násl. (č. 322, 843, 844). Dne 5. 7. 1995 bylo jeho dílo oceněno na Velehradě děkovným uznáním České biskupské konference. Kromě celé řady překladů řeholních textů napsal.⁷³

Dílo: Krajina Milost. Kostelní Vydří 1994.⁷⁴; Krajina Milost. Vranov nad Dyjí 1991; Poesie in sborník Bitov, sv. 5/6. Vranov n. Dyjí 1993; Verše psané pro mlčení. Velehrad 1997; Texty písní: č. 322: Před tvou tváří stojím, Bože, č. 843: Pane žní a nepozatých polí, č. 844: Bůh je láska, in Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí, Praha 1986.

Metoděj (Josef) SLÁDEK [kart. 180 + PAK] {*Methodius a Třebíč*}

Metoděj Sládek se narodil 17. 2. 1924 v Třebíči. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1940, doživotní sliby složil 5. 8. 1945 a na kněze byl vysvěcen 20. 6. 1948. Následně začal na KTF Univerzity Karlovy v Praze dělat doktorát z patrologie. Již v roce 1950 byl ovšem spolu s ostatními internován v Želiví a propuštěn byl až 22. 10. 1955. Následně pracoval jako frézař v ZMS Třebíč a spolupracoval se Slovanským ústavem ČSAV v Praze, pro který dělal excerpce staroslověnských památek a jejich srovnání s řeckými a latinskými předlohami. Roku 1961 byl znovu odsouzen na 7 let, neboť i po internaci nepřestal být činný jako řeholník. Odpykal si 3 roky a 18 dní, pak byl podmínečně propuštěn 11. 6.

pozorovací talent. SC 4, 1997, s. 13–15; Kristovo hrdinství. SC 5, 1997, s. 12–14; Kristus je bez hříchu. SC 6, 1997, s. 9–11; Kristus má všechny ctnosti. SC 7, 1997, s. 10–12; Kristovo pojetí člověka. SC 8, 1997, s. 8–10; Podstata Kristovy lásky: soucitění s člověkem. SC 9, 1997, s. 8–10; Kristovo hodnocení bohatství a chudoby. SC 10, 1997, s. 11–13; Kristova vidění a nadpřirozené jevy. SC 11, 1997, s. 12–14; Moje zážitky s kriminálem. SC 11, 1997, s. 25–27; 12, 1997, s. 25–27.

⁷³ Dále vydal samizdatem: Komentář ke Konstitucím sester sv. Cyrila a Metoděje, samizdat bez vr.

⁷⁴ Báseň »Milosrdní« z tohoto cyklu byla publikována i v SC 5, 1994, s. 3.

1964 s ohledem na amnestie z r. 1953 a 1955. Zemřel 23. 4. 2000 v Olomouci. Kromě bohaté překladatelské činnosti a tvorby kvalitních kapucínských formačních materiálů, které bohužel byly šířeny jen pro úzký kruh kapucínů, bylo po roce 1989 vydáno:

Dílo: Chválíme Boha se svatým Otcem Františkem. Praha 1992; Myšlenky sv. Františka na každý den, Praha 1993 (předtím samizdatem); Novéna k Duchu svatému, Olomouc, bez vr.; Obnova svátostí. Praha 1993; Ve škole sv. Františka. Uherské Hradiště, bez vr.; [Sv. Bonaventura], Šest křídel serafínů (soukromý výtisk). Třebíč 1987.

Šimon (Šimon) BATORY [PAK]⁷⁵

Narodil se roku 1963, pochází z Lendaku (Slovensko). Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 6. 8. 1983 a stal se členem tzv. tajné „provincie mimo evidenci“. Doživotní sliby složil 3. 10. 1993 a na kněze byl vysvěcen 10. 12. 1994. V současnosti působí při klášteře v Brně.

Dílo: Putování za sv. Františkem (Exercicie 2000). Praha 2001.

Bonaventura (Jiří) ŠTIVAR [PAK]

Narodil se roku 1963 a pochází z Ostravy. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 26. 9. 1987, doživotní sliby složil 15. 3. 1991 a na kněze byl vysvěcen 7. 9. 1991. Následně studoval v letech 1991–94 na Papežské antoniánské univerzitě v Římě, kde 11. 4. 1994 obhájil disertační práci a 12. 6. 1995 získal doktorát z teologie. V letech 1994–2007 byl rektorem kapucínského studia v Olomouci. Nyní působí při klášteře v Brně.⁷⁶

Dílo: L'Ascesi interiore nelle Admonitiones di S. Francesco e nell'Epistola continens XXV Memorialia di S. Bonaventura. Roma 1994; Františkánské prameny I. Spisy sv. Františka a sv. Kláry. Velehrad 2001; Františkánské prameny II. Legendy o sv. Františkovi z let 1226–1235. Velehrad 2003; Františkánské prameny III. Legendy o sv. Františkovi z let 1240–1253. Velehrad 2008; Kniha o modlitbě. Olomouc 2007 (odborná revize textu a předmluva); Křesťan na vojně, Olomouc 1994; Křesťan na vojne, Prešov 1998 (překlad Jan Pitoňák); Modlitba Otců pouště. Olomouc 1998; Po stopách kapucínských svatých. Kostelní Vydří 2008 (Odborná revize textu a předmluva); Sazenička svatého Františka, Olomouc 1996.⁷⁷

⁷⁵ Ze samizdatu jsou zvláště významné (bez místa a roku vydání): Slova našeho svatého Otce Františka (výběr ze spisů sv. Františka); Noviciátní formace (5 svazků); Naše cesta k Bohu; Katechismus pro dospělé; Zvyky kapucínek; S Františkem na cestě životem; Františkánské rozmlouvání. Dále natočil mnoho formačních magnetofonových pásků, z nichž nejzajímavější je Život sv. Františka a nespočet článků do časopisu Serafínská cesta.

⁷⁶ U bratří, kteří vstoupili do řádu po roce 1965, se již latinské ekvivalenty řeholních jmen neužívají a ani jim nebyly udělovány.

⁷⁷ Časopisecky publikoval: Klára, jak ji (ne)známe z historických pramenů. Poutník II/2+4–12, 1995, s. 19–22 a III/1–7, 1996, s. 19–22; (spolu s J. Andrešem); Numerologické aspekty díla sv. Bonaventury. Universum č. 20, 31, 1996, s. 34–41.

Benedikt (Roman) HOFR [PAK]

Narodil se roku 1966 a pochází ze Šumperka. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 26. 9. 1987, první sliby na tři roky složil 9. 9. 1989. Byl studentem teologie v Olomouci. S dovolením provinciála vystoupil z řádu dne 1. 6. 1992.

Dílo: Krypta kapucinského kostela P. Marie Andělské v Praze na Hradčanech. Příspěvek k historii kapucinského řádu v Čechách a na Moravě. Praha 1992.

Pacifik (Miroslav) MATĚJKA [PAK]

Narodil se roku 1963 a pochází z Blanska. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 1. 8. 1990, doživotní sliby složil 30. 9. 1995 a na kněze byl vysvěcen 24. 5. 1997. Od roku 1997 se zabývá publikační činností v oboru dějin Provincie kapucínů v ČR. V letech 2005–07 studoval na Papežské gregoriánské univerzitě v Římě, kde 2. 10. 2007 získal licenciát z biblické teologie. V současnosti je činný při klášteře v Praze na Novém Městě a je posluchačem doktorandského studia biblických věd na KTF UK v Praze.

Dílo:⁷⁸ Ne měšcem a mečem ale bezbranností lásky. Velehrad 1999 (vyšla také italská mutace knihy: Né attraverso una scarsella né attraverso una spada, ma attraverso un atteggiamento di una carità inerme, s obrazovou přílohou: La tavola fuori testo, Velehrad 1999; dále pak existuje německá mutace: Nicht durch

⁷⁸ Časopisecky publikoval: Tradice serafinských škol v kapucinském řádu in: *Universum* 3, 35, 2000, s. 28–30; Kapucinské školství v 17.–19. století, in: <http://www.vosaspsekrizik.cz/piariste/index.htm> (Praha 2002); Strípek z pobělohorské rekatolizace. In: Čornejová, Ivana: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Praha 2003, s. 111–151; Seznamy představených kapucinských klášterů podřízených provinciálátu v Praze (1599–2005). *Paginae historiae* 13, 2005, s. 140–269; Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucinského řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídni). *Paginae historiae* 14, 2006, s. 261–343. Pavlovská reinterpretace, Izaiášských textů v listu Římanům. In: Tichý L. – Opatrný D. Ced. Dále v letech 1998–2007 pravidelně publikoval v časopise *Poutník*. Vynechávám příspěvky, kterou jsou pouze překladem cizojazyčných článků. Z vlastní tvorby se zdá vhodné zmínit alespoň tyto: 400 let kapucínů v Čechách a na Moravě. In: *Poutník* 2–5, 1999; Milostná socha Panny Marie v klášteře kapucínů na Hradčanech. *Poutník* 7, 1999; Vzpomínka na jednu z velkých postav galerie staropražských hudebníků (P. Barnabáš Weiss). *Poutník* 8, 1999; Vzpomínka na kapucína Václava Anselma Špačka. *Poutník* 9, 1999; Počátek kapucinské reformy a br. Matouš z Bascia. *Poutník* 5–6, 2000; Vzpomínka na bratra Metoděje Sládku. *Poutník* 8, 2000; Výklad Loretánské litanie. *Poutník* 8–10, 2001; Několik myšlenek. *Poutník* 11, 2001; Na cestě k větší jednotě františkánské rodiny. *Poutník* 12, 2001; Vzpomínky na studijní cestu po Francii. *Poutník* 12, 2001; 1–7/2002; Historické první setkání všech provinčních představených františkánské rodiny v ČR. *Poutník* 7, 2002; Br. Eliáš (Bombarone) di Coppi a město Cortona. *Poutník* 4, 2002; Vzpomínka na br. Juvenála Antonína Valička. *Poutník* 6, 2002; Zamyšlení nad františkánským chápáním bratrství. *Poutník* 8, 2002; Otec Pio svatořečen. *Poutník* 8, 2002; „Poutník“ sám o sobě. *Poutník* 10, 2002; Vzpomínka na br. Bernarda Josefa Bartoně. *Poutník* 10, 2002; Druhé setkání Františkánské rodiny v ČR. *Poutník* 2, 2003; Rozbor modlitby „Klaníme se ti...“. *Poutník* 2, 2003; Bl. Marek z Aviana – světec spojené Evropy. *Poutník* 5, 2003; Seriál o životě a dílech sv. Pacifika Divini. *Poutník* 1–12, 2004; Oslava sv. Anežky České aneb Třetí

Schwert und Beutel, sondern durch die Wehrlosigkeit der Liebe, s obrazovou přílohou: Die Bildbeilage zur Publikation. Velehrad 1999); Prvopočátky kapucínského řádu, Praha – Olomouc 2002, 2005, 2010; Nekrologium Provincie Kapucínů v ČR, Praha 2009

Rafael (Zdeněk) BUDIL [PAK]

Narodil se roku 1963 a pochází z Prahy. Do řádu Menších bratří kapucínů vstoupil 31. 8. 1998, doživotní sliby složil 21. 6. 2002 a na kněze byl vysvěcen 21. 12. 2002. Po svěcení krátce působil v Brně, v současnosti působí v Olomouci.

Dílo: NeSkutečné příběhy. Olomouc 2002.

Petr z Alk. (Petr) PETŘÍVALSKÝ [PAK]

Narodil se roku 1973 a pochází z Přerova. Do kapucínského řádu vstoupil 30. 8. 1999, doživotní sliby složil 23. 9. 2006 a na jáhna byl vysvěcen 22. 11. 2008. V současnosti studuje archivnictví a pomocné vědy historické na FF UK v Praze.

Dílo: Mřížoví suchých stromů, Do propletených větví, Rozvěšuji síť – vítězné básně z 12. roč. Literární soutěže pro studenty UP v Olomouci, v oboru poezie. In: Žurnál UP v Olomouci, č. 29 [2006] s. 9 a báseň Rozvěšuji síť in: Sborník Literární ceny Vladimíra Vokolka 2006, Děčín 2006, sv. 19, s. 41.

Významnější nekapucínští autoři knih a článků o českomoravské provincii

František TISCHER

Narodil se 23. 6. 1872 v Jindřichově Hradci. Byl knězem a synem prvního černínského zámekého archiváře v Jindřichově Hradci. Autor byl českým historikem, konsistorním radou a od r. 1898 arcibiskupským archivářem, Je autorem řady studií a článků k českým církevním dějinám 16.–18. století. Jeho osobní fond (písemnou pozůstalost) opatruje Archiv Národního muzea v Praze. Od roku 1912 byl mimořádným členem Královské české společnosti nauk v Praze, zemřel 19. 1. 1939 v Praze.⁷⁹

Z jeho četné publikační činnosti zmíním pouze: Uvedení řádu Kapucínů do Čech okolo roku 1600. Věstník král. české spol. nauk, třída Filozoficko-Jazyko-pytná 45, 1907/1, s. 20–21.⁸⁰

setkání Františkánské rodiny v ČR. Poutník 2, 2004; Něco málo o existujících ostatcích sv. Anežky. Poutník 2, 2004; Zpráva o putování ostatků sv. Kláry Českou Republikou. Poutník 7, 2004. Zcela opomenuty jsou články do provinčních neveřejných periodik Zprávy z Provincie (1997–2008) a Angelus Capuccinus (2001–2005).

⁷⁹ Více o jeho osobě viz Hoffmannová, Jaroslava – Pražáková, Jana: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000; Trnka, Miloslav: Archiváři a rodopisci v drobné grafice XX. Století. Rodopisná revue, 2, 2002; Ottův slovník naučný. Praha 1888–1909 (28 sv.), heslo Tischer František.

⁸⁰ V tomto svém příspěvku koriguji jeho údaje obsažené v citovaném článku, s. 14–16, 20–55.

Otto KAMSHOFF

Narodil se 2. 12. 1867 v Kleve (německé Porýní). Na kněze byl vysvěcen 16. 4. 1895. Od roku 1903 působil v Diecézi litoměřické. Působil jako farář v Desné u Tanvaldu a pak do roku 1912 v Předlicích. Konec života strávil ve Zwettlu, Diecése St. Pölten [A]. Zemřel 19. 7. 1920. Rád cestoval a napsal i několik strhujících cestopisů. Především ale psal historické monografie a zvláště pak knihy o dějinách kapucínů v Čechách.

Kapucínů se týkají následující monografie: *Aus der böhmischen Kapuzinerprovinz. Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (dále MVGDB) 48, 1910, s. 496–506 (článek pojednává o okolnostech rozdělení Česko-rakouské provincie 28. 4. 1673 včetně citace příslušných bul); *Die Bunte Bilder aus der Kapuzinerwelt. Varnsdorf 1905*; *Die Passionsbrudereschaft bei den Kapuzinern in Köln (1612–1803)* [archiconfraternitas sub invocatione acerbissimae passionis Domini nostri Jesu Christi eiusque vivificae crucis]. Varnsdorf 1909 (bratrstvo založil 2. 1. 1612 při kolínském klášteře proti vůli řeholníků avšak za jejich účasti pražský arcibiskup Jan Lohelius); *Die Provinziale der böhmischen Kapuzinerprovinz. MVGDB 50, 1912, s. 445–450* (stručně jsou charakterizováni provinciálové do roku 1827); *Eine Geißlerbruderschaft in Prag. MVGDB 48, 1910, s. 54–59*; *Schriftsteller der böhmischen Kapuzinerprovinz. MVGDB 50, 1912, s. 281–285* (zahrnutí jsou vybraní kapucíni do 19. století); *Vier Gottesreiter aus dem Kapuzinerorden. Dresden 1908*; *Zur Geschichte der Kapuziner in Böhmen. MVGDB 47, 1909, s. 247–252* (článek pojednává o Valerianu Magni a dalších významných osobnostech Česko-rakouské provincie v 17. století).

Příloha 1

Provinční archiváři a sekretáři

V období josefinismu, kdy počty bratří v kláštorech byly násilně redukovány na neměnné číslo, tzv. numerus clausus, dochází k situaci, že mladší bratři dobrovolně odcházejí pryč z klášterů na různé fary, aby umožnili v klidu dožít v kláštorech těm starším, kdo již nemohli být pastoračně činní. Je zřejmé, že za této situace muselo nutně docházet ke kumulaci úřadů a že úlohu provinčního kronikáře a historika velmi pravděpodobně převzal buď provinční archivář nebo provinční sekretář. Jen velmi zřídka se nám v dobách těžké krize kapucinského řádu v soupisech bratří někdo vynoří přímo uveden s některou z těchto funkcí. A takový stav trval prakticky plných sto let až do poslední dekády 19. století. Z tohoto důvodu považujeme za správné uvést zde alespoň seznam těch, kteří se občas objeví při pečlivém prolistování katalogů a soupisů a analů jako provinční archiváři nebo provinční sekretáři. Neboť jak sekretář, tak i archiváři velmi pravděpodobně v některých dobách částečně či úplně suplovali funkci kronikáře a historika a byli autory nejrozličnějších dobových dokumentů. A protože by snad nebylo vhodné takový soupis omezovat jen na dobu josefinismu, podáme zde soupis všech známých bratří s touto funkcí. Ve staré době do r. 1754 uvádíme bratry pomocí řeholního

jména a místa původu, jak to bylo dříve zvykem. Po tomto datu, kdy se ustavil Provincie v dnešním územním rozsahu, uvádíme bratry příjmením, protože v této době již bývají příjmení (až na výjimky uváděna).⁸¹

před 1635	(tyto funkce se v Análech neobjevují)	
1635–39	P. Theodor ze Salcburku: OS	P. Jindřich z Würzburgu: OS
1639–41	P. Pavel z Falcka: OS	
1646–50	P. Theodor ze Salcburku: OS	
1650–52	P. Egid z Friburgu: OS	
1652–53	P. Valentýn ze Stuttgartu: OS	
1653–56	?	br. Bazil z Lince: OS
1656–59	P. Bonaventura z Budějovic: OS	
1659–62	?	br. Bazil z Lince: OS
1662–65	P. Bonaventura z Budějovic: OS	br. Achatius z Bavorska: OS
1665–66	P. Gotthard ze Straubingenu: OS	br. Achatius z Rosenheimu: OS
1666–68	P. Gotthard ze Straubingenu: OS	
1668–70	P. Gotthard ze Straubingenu: OS	br. Jovita z Lince: OS
1670–71	?	br. Jovita z Lince: OS
1671–72	?	br. Achatius z Rosenheimu: OS
1672–73	P. Josef z Braunau: OS	br. Achatius z Rosenheimu: OS
1673	P. Florin ze Štýrska: OS	br. Richard z Čech: OS
(28. 4. 1673 byla Česko–rakouská provincie rozdělena na Rakousko–uherskou a Českomoravskou)		
1674–76	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	br. Richard z Čech: OS
1676–77	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	P. Wolfgang z Kaplic: OS
1677–82	?	br. Engelbert z Čech: SR
1682–83	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	br. Antonín ze Štýrska: OS
1683–84	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	br. Petronius z Kaplic: OS
1684–86	?	br. František z Itálie: OS
1686–87	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	
1687–90	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	br. Martin z Jihlavy: OS
1690–91	P. Cherubín z Tyrolska: OS	
1691–94	P. Haštal z Čes. Budějovic: OS	

⁸¹ V následující tabulce užívám následující zkratky: OS = osobní sekretář provinciála; SR = osobní sekretář (Socius Romam iturus) pro cestu do Říma na generální kapitulu; PS = provinční sekretář; AR = provinční archivář; ARL = loretánský archivář. Funkce jmenované pouze pro Moravu zde opomímám, protože údaje jsou jen velmi kusé.

před 1635		(tyto funkce se v Análech neobjevují)
1694–95	P. Fortunát ze Strakonice: OS	br. Hipolyt z Jihlavy: OS
1695–97	P. Izaiáš z Lešna: OS	br. Wolfgang z Čech: OS
1697–98	?	br. Wolfgang z Čech: SR
1698–00	P. Izaiáš z Lešna: OS	br. Wolfgang z Čech: OS
1700–01	P. Izaiáš z Lešna: OS	
1701–02	P. Izaiáš z Lešna: OS	br. Marek ze Skalice: OS
1702–03	P. Fortunát ze Strakonice: OS	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1703–05	P. Engelmar z Jaworówa: OS	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1705–07	P. Jan Kapistrán z Olomouce: OS	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1707–08	P. Engelmar z Jaworówa: OS	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1708–09	?	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1709–11	P. Engelmar z Jaworówa: OS	br. Jeroným z Litomyšli: OS
1711–14	P. Engelmar z Jaworówa: OS	br. Eliáš z Kielcze: OS
1714–15	P. Vilém z Brna: OS	br. Wolfgang z Králík: OS
1715–17	P. Vilém z Brna: OS	br. Ludvík z Mostu: OS
1717–19	P. Ferdinand z Uher. Hradiště: OS	br. Václav ze Znojma: OS
1719–20	P. Arnošt z Mikulova: OS	br. Václav ze Znojma: OS
1720–21	P. Arnošt z Mikulova: OS	
1721–23	P. Arnošt z Mikulova: OS	br. Ananiáš z Jirkova: PS
1723–26	P. Elektus z Kosmonos: OS	P. Rogerius z Prahy ?
1726–28	P. Elektus z Kosmonos: OS	br. Rudolf z Koblenze ?
1728–32	P. Elektus z Kosmonos: OS	br. Rudolf z Koblenze: PS
1732–33	P. Wunibald ze Sokolova: OS	P. Elektus z Kosmonos: PS
1733–34	br. Achatius z Chrudimi: OS	P. Elektus z Kosmonos: PS
1734–36	br. Achatius z Chrudimi: OS	P. Remigius z Rychnova: PS
	P. Donát z Otmochovic: AR	
1736–37	br. Achatius z Chrudimi: OS	P. Remigius z Rychnova: PS
	P. Beatus z Horš. Týna: AR	
1737–38	P. Beatus z Horš. Týna: AR	P. Elektus z Kosmonos: PS
1738–39	br. Josafat z Markovic: OS	P. Elektus z Kosmonos: PS
	P. Beatus z Horš. Týna: AR	
1739–40	br. Jiří ze Smidarů: OS	P. Elektus z Kosmonos: PS
	br. Achatius z Chrudimi: SR	
1740–41	br. Achatius z Chrudimi: OS	P. Elektus z Kosmonos: PS

před 1635	(tyto funkce se v Análech neobjevují)	
1741–43	br. Achatius z Chrudimi: OS	P. Rufín z Poříčí: PS
1743–48	br. Achatius z Chrudimi: OS P. Beatus z Horš. Týna: AR	P. Oswald z Kyjova: PS
1748–52	br. Fruktuosus z Čilče: OS P. Beatus z Horš. Týna: AR	P. Oswald z Kyjova: PS
1752–53	br. Fruktuosus z Čilče: OS P. Beatus z Horš. Týna: AR	P. Zachariáš z Otovic: PS P. Elzearius z Poříčí: AR
1753–54	br. Šalomoun ze Šluknova [Gläser]: SR P. Beatus z Horš. Týna: AR	P. Zachariáš z Otovic [Asch]: PS P. Elzearius z Poříčí [Matiegka]: AR
(11. 8. 1754 byla odloučena Slezská kustodie od tohoto data uvádím bratry příjmením)		
1754–56	br. Šalomoun Gläser: OS P. Elzearius Matiegka: AR	P. Zachariáš Asch: PS
1756–58	br. Jan Ev. Rolke: OS P. Elzearius Matiegka: AR	P. Tomáš Heřmanský: PS
1758–61	br. Dominik Hohaus: OS P. Rembert Tichy: AR	P. Tomáš Heřmanský: PS
1761–67	br. Matouš Baumgartner: OS P. Ivan Jaksch: AR	P. Pius Klem: PS P. Rogát Plech.: ARL
1767–69	br. Lev Hensl: OS	P. Anastáz Harnischer: PS
1769–71	br. Antonín Brüll: OS P. Auxilin Starcke: AR	P. Anastáz Harnischer: PS
1771–72	br. Antonín Brüll: OS P. Auxilin Starcke: AR	P. Anastáz Harnischer: PS P. Rogát Plech.: ARL
1774	br. Izidor Straka: OS	P. Heřman Schneider: PS
1782–83	– P. Heřman Schneider: AR	P. Florián Trausler: PS P. Petronius Frühauf.: ARL
(Dne 28. 5. 1783 došlo k rozdělení Provincie na Českou a Moravskou)		
1784–86	P. Kvirín Grundt: AR	P. Heřman Schneider: PS
1791–97	?	P. Heřman Schneider: PS
1797–03	?	P. Theodard Hohlfeld: PS
(Zde údaje chybí, obě provincie klesaly do stále hlubší personální krize)		
(Dne 1. 5. 1827 byly obě provincie opět spojeny do Provincie Českomoravské)		

před 1635		(tyto funkce se v Análech neobjevují)
1827–39	AR neuveden	P. Josef z Leon. Damm: PS
1842–45	AR neuveden	P. Angelus Michel: PS
1845–57	AR neuveden	P. Philibert Mittelbach: PS
1857–89	AR neuveden	P. Berthold Weiler: PS
(Zde údaje chybí až do r. 1912)		
1912–39	P. Ambrož Smékal: AR	PS neuveden
(Zde se sekretáři a archiváři v katalogu neobjevují)		
1939–44	P. Ambrož Smékal: AR	P. Josafat Konečný: PS
1944–45	P. Eliáš Svatek: AR	P. Josafat Konečný: PS
1945–48	P. Eliáš Svatek: AR	P. Eliáš Svatek: PS
1948–49	P. Eliáš Svatek: AR	P. Juvenál Valíček: PS
1949–50	P. Pavel od Kř. Knespl: AR	P. Juvenál Valíček: PS
(1950–90 byla činnost Řádu násilně potlačena státem)		
1991–97	AR nejmenován	P. Zdislav Falta: PS
1997–99	br. Romuald Jarolímek: AR	br. Romuald Jarolímek: PS
1999–05	br. Romuald Jarolímek: AR	P. Pacifik Matějka: PS
2005–08	br. Romuald Jarolímek: AR	P. Serafín Beníček: PS
2008–09	br. Romuald Jarolímek: AR	P. Pacifik Matějka: PS
2009–	br. Romuald Jarolímek: AR	br. Tomáš Pracný PS

Příloha 2

Kronikáři zaznamenání v análech

Následující seznam může vnést trochu více jasno do autorství jednotlivých částí análů a také rukopisu *Protocollum seu liber Provinciae*, který byl východiskem pro sepsání prvních pěti dílů Análů (srov. Tischer, s. 16). Jestliže dr. Tischer tvrdí, že „*spisovatelem knihy provinční Protocollum seu liber provinciae (pojednávající o dějinách řádu od uvedení do Čech až do r. 1674) jest P. Julianus Turingus*“ (viz Tischer, s. 14) a jestliže současně tvrdí, že „*P. Beatus napsal od r. 1727–1738 všech dvanácte svazků I.–XII. (1599–1700), a do svazku třináctého (1701–1702) strany 1–209*“ (srov. Tischer, s. 15), pak je nutno si položit otázku, co tedy psali zbývající provinční kronikáři uvedení v Análech.

Zdá se mi, že odpověď je ve skutečnosti, že *Protocollum* nekončí rokem 1674 ale až rokem 1777! A příznačné je rovněž i to, že první zadokumentovaný kronikář

je uveden až pro rok 1677, tedy dva roky po smrti Juliána ze Salcburku (Wallensheimba), který dle Dr. Tischerera sepsal Protocollum až po rok 1674.

Naopak nám ale níže uvedené seznamy podávají svědectví o dalších redaktorech Análů, po smrti Beata z Horšovského Týna v roce 1738.

Konkrétně tedy Anály jmenují tyto provinční kronikáře (ve výročních seznamech bratří u příležitosti jednotlivých kapitul).

P. Pavlín z Třebíče [--] + P. Anastáz z Prahy [--] (pro rok 1677)

P. Hilarius ze Schongau [--] (pro 1697, 1698, 1700, 1705, 1707, 1708, 1709, 1711, 1714, 1715)

P. Ludvík Antonín z Jihlavy [CZEPPANY] (pro 1717, 1719, 1723)

P. Dorotej z Nysy [FISCHER] (pro 1720, 1721)

P. Lucián z Prahy [HLAWACZEK] (pro 1726, 1733, 1734)

P. Serafín z Hlucholaz [MELCHER] (pro 1738)

P. Andronik z Nového Jičína [GEDECK] (pro 1740, 1741, 1751)

P. Klétus z Příboru [KRESTA] (1752, 1753, 1756, 1758)

Zusammenfassung

Literarisch aktive Mitglieder und Unterstützer Kapuzinerordens in Böhmen

Dieser Aufsatz legt eine Liste von Werke der Kapuzinerschriftsteller vor, die in der Böhmisches-Österreichischen und der Böhmisches-Mährischen Kapuzinerprovinz gewirkt haben. Über jeden Autor ist eine kurze persönliche Ankunft gegeben. Der Artikel repräsentiert eine freie Fortsetzung der Archivstudien über die Kapuzinerprovinz in der Tschechischen Republik wessen Archivfonds kann man im Nationalarchiv zu Prag finden. Schon bevor wurden zwei andere Aufsätze desselben Autors in *Paginae* publiziert: *Seznamy představených kapucinských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, in: *Paginae historiae* 13, 2005, S. 140–269; und weiter «Seznam provinciálů, definitorů a ostatních představených správních jednotek kapucinského řádu s historickým sídlem v Praze (a Vídní)», in: *Paginae historiae*. 14, 2006, S. 261–343. Der Aufsatz ist auch eine Fortsetzung des Artikels von Otto Kamshoff: *Mitteilungen Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* (Prag 1912), und weiter des Buchs von Laurentius Rabas: *Řád kapucinský a jeho působení v Čechách v 17. století* (Prag 1938) sowie der Studie des Dionysius von Genova *Bibliotheca scriptorum Ordinis Capucino-rum* (Genova 1680, 1747, 1852). Berücksichtigt sind auch die Manuscripten von Kapuzinergeneralarchiv zu Rom und von Nationalarchiv zu Prag. Eine wichtige Hilfe für den Forscher repräsentiert der Webportal OPAC »<http://www.ibisweb.it/bcc/>«, der ermöglicht eine Forschung in allen großen Kapuzinerbibliotheken der Welt (Lokalisation auch für das Deutsch) aktuell mit 626.279 Büchern. Das Neues von dieser Studie besteht in einer Revision der Bestimmung des Autorens in den Werken von Laurentius Rabas (1938) und Franz Tischer (1907). Zum erstern Mal

legt die Studie eine liste von allen feststellbaren Archivaren und Annalisten vor, die in der Tschechischen Kapuzinerprovinz gewirkt haben und zitiert sie zum erst Mal mit ihren Familiennamen. Am Ende hat der Autor eine liste aller Provinzsekretäre und Provinzarchivisten der Böhmischemährischen Kapuzinerprovinz beischließen.

Annotation

Capuchin Literary Figures in the Czech-Austrian and Czech-Moravian Provinces

This study provides a bibliographic survey of the literary activity of members of the Capuchin Order in the Czech-Austrian and Czech-Moravian provinces from its origins to the present day. It presents findings concerning the literary activities of members of the Order, as well as findings concerning the historiography of the Capuchins.

Pohřební štíty z kostela Povýšení sv. Kříže v Doubravníku

Helena Sedláčková

Heraldika se těší oblibě již od svých počátků ve středověku a s jejím uplatněním se setkáváme téměř na všech artefaktech spojených nejen s životem privilegovaných osob, ale i s aktivitou církevních, městských, obecních institucí a cechovních korporací. Díky svému charakteru snadno uchopitelného symbolu se z původně vojenského způsobu identifikace rozšířila i do jiných oblastí. Mnohovrstevná aplikace heraldiky ve společnosti proto koresponduje s rozmanitou šíří heraldických pramenů. K prvotním náleží sfragistický materiál, dále vyobrazení znaků v erbovnících, na architektuře, uměleckých předmětech, náhrobcích, různých užitkových předmětech. Mezi specifické prameny patří pohřební štíty a jim podobou blízké pamětní štíty. Oběma těmito dlouho opomíjeným zdrojům heraldických a genealogických informací se v poslední době konečně dostává zasloužené pozornosti odborné badatelské veřejnosti.¹ Pamětní štíty měly připomínat přijetí do církevního řádu nebo dosažení významné funkce v jeho rámci.

¹ Kučerová, Klára: Pohřební štíty ve Wunschwitzově genealogické a heraldické sbírce (Edice). *Paginae historiae* 12, 2004, s. 147–208; Pohřební štíty, kapitola II.2.8. v disertaci: Woitschová, Klára: Wunschwitzova sbírka v kontextu genealogicko-heraldických souvislostí 1. poloviny 18. století (Rozbor fondu a jeho pomocněvědné využití). Praha 2009, s. 158–175; Dyba, Ivan: Pohřební štíty v kryptě katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. *Genealogické a heraldické informace* (dále GHI) V., 2000, s. 42–47; Král, Adolf B.: Heraldická kuriozita – pohřební štíty z Vranova u Brna. *Vlastivědný věstník moravský* 43, 1991, s. 22–25; Müller, Karel: Papírové pohřební štíty ve sbírkách Muzeum Šlaska Cieszyńskiego w Cieszylinie. *Cieszyńskie Studia Muzealne* 2, 2005, s. 208–213; týž: Pamětní štíty s erby maltézských komturů v kostele sv. Jana Křtitele v Opavě. *GHI* IX., 2004, s. 68–70; týž: Pamětní štíty s erby maltézských rytířů na Divčím Hradě. *GHI* XI., 2006, s. 89–90; Skřivánek, František: Heraldické památky kostela Panny Marie pod řetězem Českého velkopřevorství Maltézských rytířů v Praze. Praha 2002, s. 159–170. Exemplář pamětního štítu, připomínající k roku 1867 nástup do funkce velkopřevora Františka Xavera Krakovského z Kolovrat, se dochoval v Národním archivu (dále NA), fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství (dále ŘM), inv. č. 2767. Zcela záměrně ponechávám mimo pozornost této studie záležitost cechovních pohřebních štítů, které vykazují jiný charakter. Měly podobu obrazů s různými, především církevními výjevy, s heraldickými motivy se vyskytují pouze cechovní znamení, informace o zemělém obsahují jen výjimečně. Používaly se opakovaně pro smuteční obřady členů cechu.

Pohřební štíty byly naopak spjaty s posledními chvílemi člověka. Vzhledem k významné roli, kterou hrál štít v životě elitních vrstev společnosti, ať již je tvořily nejdříve vojenské, později urozené osoby, neudiví příliš, že právě štít, jenž všem srozumitelnou zkratkou charakterizoval příslušnou rodinu či jejího jednotlivého člena, nejlépe vyhovoval tomuto informativnímu účelu. Nejdříve se s použitím pohřebních štítů setkáváme při pohřbech nejvýše postavených vrstev, tedy panovníků. Odtud se rozšířily i mezi ostatní urozené osoby. Vzhledem k tomu, že se jednalo o univerzální prvek společný pro křesťanskou kulturu, nepřekvapí příliš také to, že se s tímto fenoménem setkáváme napříč celou Evropou.² Zprvu se k jejich výrobě používalo dřevo. Erb byl buď vyřezávaný, malovaný nebo v některých případech vyšíváný, jako příklady lze uvést třeba pohřební štíty císařů Maxmiliána II. (†1576), Rudolfa II. (†1612), dále posledních Rožmberků, Jana Zrinského (†1612), Zachariáše z Hradce (†1589), Bernarda (†1614) a Přemka (†1673) ze Žerotína.³ Podle převažujícího kulatého tvaru se jim dostalo pojmenování „rundel“, „rundace“. Zajímavé ukázky velmi starých dochovaných exemplářů z německého prostředí přináší Neubeckerova Heraldika. Štíty upomínají na hraběte Walrafa III. z Tiersteinu (†1402) a svobodného pána Petra z Raronu (†1479). I když vznikly v rozmezí sedmdesáti let, je jejich ztvárnění velmi podobné. Uprostřed kruhového štítu, jehož okraj obtáčí nápis se jménem zemřelého, se nachází španělský štít s erbovním znamením rodu.⁴ Neznamená to ovšem, že by se vyskytoval jenom kruhový nebo oválný tvar. Na hradě Veverí se například dochoval pohřební routový štít, oznamující úmrtí baronky Marie

O tomto typu pohřebních štítů viz blíže: Koucký, Karel – Dvořák, Martin: Cechovní pohřební štíty ze Sedlčan. Podbrdsko 9, 2002, s. 54–83; Luštinec, Jan: Poklady krkonošských muzeí. Krkonoše 29/24, 1996, s. 20; vyobrazení pohřebního štítu malostranského cechu hodinářů v publikaci: Hausenblasová, Jaroslava – Šroněk, Michal: Urbs aurea (Praha císaře Rudolfa II.). Praha 1997, s. 84.

² O výskytu pohřebních štítů v okolních státech, včetně Slovenska, viz Woitschová, K.: Wunschwitzova sbírka v kontextu, s. 159–161; Beková, Zdenka – Staněk, Vladimír – Trnková, Zuzana: Pohřební štít Zikmunda Jana Myslíka z Hyršova v kostele sv. Archanděla Michaela v Pacově. Památková péče na Moravě 13, 2007, s. 70; Müller, K.: Papirové pohřební štíty, s. 209.

³ Viz Rudolf II. a Praha (Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy, katalog vystavených exponátů). Praha 1997, s. 282 a 287; Pletzer, Karel: Posmrtné štíty Petra Voka z Rožmberka a Jana Zrinského z roku 1612. Časopis Národního muzea 133, 1964, s. 91–96; Hausenblasová, J.: – Šroněk, M.: Urbs aurea, s. 153; Bůžek, Václav – Jakubec, Ondřej – Král, Pavel: Jan Zrinský ze Serynu (Životní příběh synovce posledních Rožmberků). Praha 2009, s. 171–175; Král, Pavel: Pohřby posledních pánů z Hradce. Opera historica 6, 1998, s. 403–404; Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef – Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk: Věk urozených (Šlechta v českých zemích na prahu novověku). Praha a Litomyšl 2002, s. 372–373; Beková, Z.: – Staněk, V.: – Trnková, Z.: Pohřební štít Zikmunda, s. 70; Dějiny hmotné kultury, sv. II/1, Praha 1995, s. 214–221.

⁴ Neubecker, Ottfried: Heraldik (Wappen - Ihr Ursprung, Sinn und Wert). Frankfurt am Main 1977, s. 72.

Kateřiny Bourscheidtové (†10. ledna 1725). V duchu tehdejší módy byl použit tvar určený pro šlechtičny. Pozoruhodné je, že se na štítu uprostřed nachází znak baronů Harffů z Dreibornu, tedy rodu, ze kterého pocházela, nikoli erb jejího manžela.⁵ Lze jen spekulovat o tom, zda nebyl routový tvar vybrán záměrně, právě kvůli použitému znaku a pro alianční znak nebo pro znak s manžellovým erbem by byl použit tvar jiný. Za zmínku stojí také to, že se routové pohřební štíty používaly v Británii k výzdobě *caster doloris* i katafalků a ještě dnes se tam obdobný vyvěšuje na dům zemřelého, aby oznámil smutnou událost okolnímu světu.⁶ Finančně náročné rundace z 16. a 17. století a honosné kusy s úplnými štíty často doprovázenými vojenskými trofejemi a štítonoši z první poloviny 18. století se staly již ve století následujícím součástí interiérů zámků a kostelů.⁷ Později zavedené levnější papírové pohřební štíty se ve většině případů dochovaly pouze v nepatrných počtech, ukryty v kostelních prostorech nebo muzejních depozitářích, někdy i nesprávně identifikovány nebo zcela nerozpoznány. Ukázkou chybného určení dokládají např. popisky k vyobrazením pohřebních štítů v honosné publikaci Pavla Juřika „Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů“, které označují pohřební štít Karla, knížete z Lichtenštejna (†7. 4. 1865) jako „pohřební plakát“ a výše jmenovaný rundel Bernarda ze Žerotína (†1614) v zámku ve Velkých Losinách pouze jako „erb Žerotínů - červený štít s černým korunovaným dvouocasým lvem ve skoku na stříbrném kamenném trojvrší – ve vyřezávané kartuši z roku 1614“.⁸ Ve většině případů se jedná o jednotliviny, jako např. pěkný exemplář papírového pohřebního štítu prvního litoměřického biskupa Maxmiliána Rudolfa Šlejnice (†13. 10. 1675)⁹ a Josefa Colloreda-Mannsfelda (†22. 4. 1895).¹⁰ Ojedinelé jsou svým rozsahem v našem prostředí dva soubory. První představuje kolekce pohřebních štítů uložených v Národním archivu v rámci fondu Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova. Jejich podrobnému rozboru věnovala několik studií Klára Woitschová.¹¹ Baron Wunschwitz systematicky sbíral rozma-

⁵ Marie Kateřina pocházela z julišské šlechty a provdala se do rodu původem z Lucemburska. O rodu Harffů z Dreibornu viz Gothaisches Genealogisches Taschenbuch (Freiherrliche Häuser). Gotha 1940, s. 261–262 a o Bourscheidtech viz Gothaisches Genealogisches Taschenbuch (Freiherrliche Häuser). Gotha 1942, s. 37–38.

⁶ Burnett, Charles J. – Dennis, Mark D.: Scotland's Heraldic Heritage (The Lion Rejoicing). Edinburgh 1997, s. 89–93. O roli heroldů při pohřebních obřadech viz Wagner, Antony sir: Heralds and Ancestors. London 1978, s. 79–84 a obr. XV.

⁷ Beková, Z.: – Staněk, V.: – Trnková, Z.: Pohřební štít Zikmunda, s. 63–70; zde uvedeny i další výskyt těchto honosných kusů v českých a moravských kostelích; Skřivánek, F.: Heraldické památky kostela, s. 159–170.

⁸ Juřík, Pavel: Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů. Praha 2009, s. 85 a 268.

⁹ Vyobrazení otištěno v publikaci Macek, Jaroslav: Biskupství litoměřické. Kostelní Vydří 2005, s. 22.

¹⁰ NA, ŘM, inv. č. 2767 (zde se dochovalo celkem 15 heraldických památek).

¹¹ Viz poznámka č. 1.

nitý materiál k dějinám českých šlechtických rodů, mezi jinými se také zaměřil na pohřební štíty. Soustředil celkem 241 exemplářů.¹² Na druhý mimořádný soubor o 207 pohřebních štítech uložený v kostele Povýšení sv. Kříže v Doubravníku mě v červenci 2005 upozornili ing. Miroslav Cecava a Rudolf Mičánek. Těmto místním zájemcům o historii regionu patří zásluha na uveřejnění této výjimečné genealogicko-heraldické památky. Náleží jim také poděkování za vyhotovení soupisu s rozměry štítů a pořízení jejich fotografií, který nezištně poskytli pro tento článek. Dříve než přejdeme k vlastnímu popisu jednotlivých pohřebních štítů, jistě nezaškodí připomenout základní informace o lokalitě a jejích vrchnostech.

Pozdější městečko Doubravník lze již na počátku 13. století považovat za výchozí bod kolonizace vedené Pernštejnny do oblastí rozprostírajících se proti toku řeky Svratky směrem k pomyslné zemské hranici s Čechami. Štěpán z Medlova, předek tohoto šlechtického rodu, založil zřejmě v roce 1230 v Doubravníku klášter, který začal sloužit také jako pohřebiště Pernštejnů. Nepříznivé časy nastaly klášteru za husitsví. Zvláště kritickým bylo období kolem roku 1430, když se celé panství dostalo do rukou jeho stoupence Jana z Pernštejna. Ten zabavil klášterní majetek, což přineslo do Brna nouzově přesídlenému konventu fatální nedostatek finančních prostředků, který vyústil až v jeho postupný zánik. Janův syn Vilém zamýšlel v Doubravníku založit nový klášter, ale tento záměr se mu nepodařilo realizovat. Úspěšnější byl ve stavitelském díle jeho syn Jan, který nechal vybudovat dnešní monumentální mramorový kostel s velkou podzemní rodovou hrobkou pod presbytářem. Na konci 16. století dosáhlo zadlužení Pernštejnů takové výše, že museli panství s predikátním hradem prodat.¹³ Posledním Pernštejnem pohřbeným v Doubravníku byl nejvyšší kancléř Vratislav z Pernštejna (†1582), ale po získání práva zřídit novou hrobku ve Svatovítské katedrále, převezli jeho tělo na podzim následujícího roku do Prahy. V téže hrobce spočinul i jeho syn Jan, který padl 30. 9. 1597 jako velitel císařského dělostřelectva při obléhání turecké pevnosti Rábu v Uhrách.¹⁴ Také obě Janovy děti našly jinde místo svého posledního odpočinku. Syna Vratislava Eusebia, velitele císařského kyrysnického pluku, zabili Švédové při přepadu v Německu v roce 1631, poté byly jeho ostatky převezeny do Prahy a uloženy k věčnému odpočinku do kapucinského kostela Panny Marie Andělské na Hradčanech.¹⁵ Sestru tohoto posledního mužského potomka, neprovdanou Frebonii (†1646), majitelku východočeského panství Litomyšl

¹² Kučerová, K.: Pohřební štíty ve Wunschwitzově, s. 147–208.

¹³ Doubravník v dějinách 1208–2008. Doubravník 2008, s. 63–89, 101–121.

¹⁴ Tato hrobka nebyla na rozdíl od pardubické hrobky Vojtěcha z Pernštejna, mladšího bratra Jana, stavitele doubravnického kostela, nikdy prozkoumána. Vařeka, Marek: Jan z Pernštejna 1561–1597 (Hospodářský úpadek Pernštejnů). České Budějovice 2008, s. 105–106, 109, 159; Vorel, Petr: Páni z Pernštejna (Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy). Praha 1999, s. 257–258 a 262.

¹⁵ Vorel, P.: Páni z Pernštejna, s. 271–274. Studii o posledním mužském členu rodu připravuje Marek Vařeka.

a paláce Smiřických na Malostranském náměstí, pohřbili u Panny Marie Vítězné na Malé Straně.¹⁶

Hrobku v doubravnickém kostele mohli používat i noví, rychle se střídající majitelé panství. Mezi nimi se objevují i velmi zajímavé rody. Hned první z nich Katarýny z Kataru postihl nevšední osud. Původně neurozená rodina z Pacova začala svůj společenský vzestup osobou Václava Bakaláře, kterému se 2. 11. 1537 díky privilegiu z říšské kanceláře podařilo zařadit k erbovním měšťanům. Jeho syn Pavel pokračoval v závratné kariéře. Dlouhodobé působení u brněnského zemského soudu mu umožnilo vyšvihnout se z pozice nemajetného erbovníka v mimořádně zámožného člověka; v roce 1599 dokonce získal panský titul. Vlivné postavení a značné jmění jej přivedly k myšlence skupovat majetky šlechtických rodin, svíraných dluhy astronomických rozměrů. Takovým způsobem získal i hrad Pernštejn, který koupil od Jana z Pernštejna v roce 1596. Ostatní příslušníci moravské šlechtické obce, citliví na dodržování tradičních postupů a práv, okamžitě po jeho smrti (†1600) podnítily císaře, aby kvůli podivné Pavlově kariéře a formálním nedostatkům napadl nároky synů na dědictví. Za záminku posloužilo zpochybňování Katarýnova titulu a tvrzení, že jako tehdy faktický nešlechtic neměl právo na koupi deskového majetku. Synům v době vedení sporu nezbylo nic jiného než statky ve velkém a rychle prodávat, nakonec jim zůstal jen svobodný mlýn ve Zbýšově.¹⁷

Jako poslední z řad vrchnosti byla do doubravnické hrobky pohřbena za třicetileté války Estera Žejdicová ze Šenfeldu († před 1636). Podle v pramenech nedoložené legendy měli Švédové během obléhání Pernštejna v roce 1645 do této hrobky proniknout, vydrancovat ji a odvést s sebou stříbrné rakve Pernštejnů.¹⁸ Estera pocházela z evangelické panské, ale ne příliš majetné rodiny, žijící v Čechách. Zřejmě měla blízko k vojenskému prostředí, protože se postupně provdala za tři vysoké důstojníky. Hned s prvním z nich, Janem Rájeckým z Mírova, přišla roku 1602 na Pernštejn. Tento příslušník staré nižší šlechty, poslední svého rodu, vsadil vše na válečnou kartu. V Tišnově zformoval pro císaře jezdecký pluk a vytáhl s ním na uherské bojiště. Podle dochovaných archivních pramenů měl být za odměnu povýšen do panského stavu, ale smrt, která jej na výpravě zastihla, jeho smělé plány zmařila.¹⁹ Druhý Esterin manžel, Adam Lev Licek z Ryzmburka, za

¹⁶ Vorel, P.: Páni z Pernštejna, s. 274–277.

¹⁷ Honc, Jaroslav: Falešný moravský rytíř pan Pavel Katarýn z Kataru a Rubinsteina a konfrontace české kanceláře v Praze a moravských stavů 1588–1613. Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze 5, 1977, s. 68–84; Vařeka, M.: Jan z Pernštejna, s. 155–157; Doubravník v dějinách, s. 143–144.

¹⁸ O pohřbení Estery v Doubravníku se zmiňuje v závěti její manžel Kryštof Pavel z Lichtenštejna-Kastelkornu, kopie závěti je uložena v NA, fond Stará manipulace (dále SM), sign. IV P 1, kart. 780; o obléhání Pernštejna Švédů blíže Jan, Libor: Obléhání hradu Pernštejna v roce 1645. Brno 1995, s. 25.

¹⁹ NA, SM, sign. S 209/R/17, kart. 2304; NA, fond Morava, inv. č. 5643; Doubravník v dějinách, s. 143.

kteřého se provdala v roce 1604, se také pohyboval ve vojenských kruzích. Byl přítelem a věřitelem pozdějšího generalissima Valdštejna a před začátkem povstání i jeho zástupcem jakožto velitele moravského stavovského pěšího pluku. Stejně jako Valdštejn se přiklonil na vídeňskou stranu, což dokládá i jeho konverze ke katolictví v roce 1617. Také on by určitě po císařově vítězství dosáhl bohaté odměny, ale již 11. března 1620 padl u Maisavy v bojích se stavovskou armádou.²⁰ Poslednímu manželovi Kryštofu Pavlu z Lichtenštejna-Kastelkornu (†1648) přinesla Estera sňatkem v roce 1623 pernštejnské panství.

Šlechtická rodina z Lichtenštejna-Kastelkornu, někdy nesprávně zaměňovaná se známějším a významnějším, dodnes žijícím rodem Liechtenštejnů, pocházela z Tyrolska. Od 12. století se její členové pohybovali ve službách tridentských biskupů. Na Moravě se usadil Kryštof Pavel z Lichtenštejna-Kastelkornu, držitel Stráže pod Ralskem v Čechách a plukovník pěchoty ve vojsku Albrechta z Valdštejna. Po smrti Estery Žejdlíkové (†před 1636) se oženil s Marií Maxmiliánou ze Salmu-Neuburka. Ta jej přežila a ještě dvakrát se provdala. Nejdříve za Maxmiliána z Valdštejna, hlavního dědice po generalissimu Albrechtovi z Valdštejna, pak za Kristiána Viléma markraběte Braniborského z dynastie Hohenzollernů. Po svém druhém sňatku musela respektovat Kryštofův testament ze 13. 4. 1645 a postoupit pernštejnské panství synovci Maxmiliánovi.²¹ Z Pernštejna si s sebou odvezla portrét svého prvního manžela, který byl později chybně považován za podobiznu jednoho z Valdštejnů.²² Maxmilián byl synem Filipa Rudolfa, staršího bratra Kryštofa Pavla. Filip Rudolf zastával v letech 1622–1625 funkci kladského hejtmána a jako první ze svého rodu se objevil v Čechách. Maxmilián nechal zbudovat v doubavnickém kostele novou menší podzemní hrobku směřující pod hlavní loď. Z dospělých členů rodu do ní pohřbili pouze Maxmiliánovu manželku Cecílii, rozenou z Bemmelberka (†1665).²³ Tato šlechtična pocházela z německé lancknechtské rodiny a podle testamentu si její manžel přál spočinout vedle ní.

²⁰ Polišínský, Josef – Kollmann, Josef: Valdštejn (Ani císař, ani král). Praha 1995, s. 56; ze Zhoře, Skála, Pavel: Historie česká (Od defenestrace k Bílé hoře). Praha 1984, s. 395; Martínek, František: Valdštejn – voják. In: Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna (Sborník osmi statí), Praha 1934, s. 150; Doubavník v dějinách, s. 143–145, zde jako rok úmrtí uveden nepřesně rok 1623.

²¹ Podle znění kopie testamentu byl Kryštof Pavel pohřben v augustiniánském kostele sv. Tomáše v Brně, NA, SM, sign. IV P 1, kart. 780.

²² Portrét Kryštofa Pavla ze zámku v Telči je otištěn na obálce publikace uvedeně v poznámka č. 17; podobný obraz, ten který si odvezla Marie Maxmiliána, ovšem s nejistým určením portrétovaného se dnes nachází v obrazárně v Chebském muzeu, viz Valdštejnská obrazárna v Chebském muzeu. Cheb 1999, s. 44–45.

²³ Její skon připomíná v doubavnickém kostele dochovaná výšivka z roku 1665 s aliančním znakem Lichtenštejnů-Kastelkornů a Bemmelberků, druhotně použitá na mladším pohřebním ornátu. Obdobné dvě mladší výšivky aliančních znaků zdobí bohoslužebná roucha a připomínají Antonii Mitrovskou z Nemyšle, roz. z Dietrichštějna a Alžbětu Mitrovskou z Nemyšle, roz. ze Salmu-Reifferscheidu.

Jelikož Lichtenštejnům-Kastelkornům náležely i rozsáhlé majetky v Tyrolsku a Čechách, zahrnul Maxmilián do své poslední vůle ustanovení, že pokud země daleko od Doubravníka, má být u Cecílie pohřbeno alespoň jeho srdce.²⁴ Maxmiliánovo přání bylo opravdu respektováno, v pernštejnské hrobce se dodnes nachází kovová zdobená schránka s jeho srdcem. Jméno z Lichtenštejna-Kastelkornu nosilo také několik biskupů, včetně olomouckého Karla II., známého z hrůzných losinských čarodějnických procesů. V této souvislosti poněkud rozporuplně působí text Maxmiliánova testamentu svědčící o mimořádném akcentu rodiny na vzdělání, obsahuje totiž odkazy na antické autory.²⁵ Z Lichtenštejny-Kastelkorny jsou také spjaty nejstarší dochované pohřební štíty z kostela v Doubravníku vyhotovené v souvislosti se zádušními bohoslužbami za Maxmiliánova syna Kryštofa Filipa (†1685) a jeho manželku Marii Barboru Slavatovou z Chlumu a Košumberka (†1683). Tímto sňatkem získali Lichtenštejnové-Kastelkornové dědictví po vymírajících Slavatech, které zahrnovalo i Telč, ale v důsledku splácení enormních slavatovských dluhů museli Pernštejn roku 1710 prodat (totéž se týkalo Stráže pod Ralskem a Bludova).²⁶

Novou vrchností na Pernštejně se stali potomci Františka Stockhammera, císařského rady, doktora filozofie a medicíny, od 23. 8. 1701 držitele rytířského titulu. Z původně patricijské rodiny z Norimberka si k doubravnickému kostelu bližší vazbu vytvořil snad jen Josef Stockhammer, povýšený 15. 1. 1777 na hraběte.²⁷ Do obou hrodek se v jejich době pohřbivali pouze místní kněží, tuto praxi ukončilo až nařízení Josefa II. z 21. 3. 1782 o zákazu pohřbů uvnitř církevních staveb.²⁸

²⁴ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), fond Tribunál – pozůstalosti C 2 (dále Tribunál – pozůstalosti), sign. L 11, kart. 96, fol. 83a. V závěti ze 4. 6. 1669 se mimo jiné uvádí i nápis, který měl být na olovenou schránku vyryt: Cor Maxmiliani Comitiss a Liechtenstain, primi fidei Commissarii in tumbam amantissimae Suae Conjugis Caeciliae Radegundis Claudiae Baronissae de Bemelberg, repositum, ut et fata vium experiantur amore anno.

²⁵ MZA, Tribunál – pozůstalosti, sign. L 11, kart. 96, fol. 81a.

²⁶ Doubravnik v dějinách, s. 180.

²⁷ Pokorný, Pavel R.: Znak Pernštejnů po vymření rodu. In: Pernštejnové v českých dějinách (Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích). Pardubice 1995, s. 352–354; Doubravnik v dějinách, s. 180; koncepty privilegií pro rodinu Stockhammerů včetně zmíněného rytířského a hraběcího stavu se nacházejí v NA, fond Česká dvorská kancelář (dále ČDK), sign. IV D 1, kart. 489 a v Rakouském státním archivu ve Vídni; viz Frank, Karl Friedrich von: Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806. Sv. 5, Schloss Senftenegg 1974, s. 59.

²⁸ Kovařík, Petr: Klíč k pražským hřbitovům. Praha 2001, s. 15. Podle novodobé kopie rukopisu, která je dnes v soukromém majetku, „Protocollum Domesticum Parochiae Daubravnicen[sis] erectum a Francisco Worelsky Parocho et Decano A. D. 1812” byl Bedřich Weis (†14. 4. 1721) pohřben v lichtenštejnské hrobce, Václav Vavroš (†23. 1. 1748) a František Vavroš (†20. 11. 1765) v pernštejnské. Prvním farářem pochovaným na dnes zrušeném hřbitově kolem kostela byl František Xaver Šperka (†23. 1. 1803), na

Souvislá řada pohřebních štítů uchovávaných v Doubravníku začíná právě Josefem Stockhammerem (†1795), jehož náročnější životní styl vyústil v majetkový úpadek. Stockhammerové si udrželi pouze menší majetek v jiné části Moravy, kde až do roku 1858 sídlili v Malhostovicích. Zadlužené pernštejské panství vyplatil v roce 1793 manžel Anny Rosemarie, dcery Josefa Stockhammera, baron Ignác Schröfl z Mansperka (†1805), který pocházel z rodiny zbohatlé díky působení ve finanční správě a z podílu získaného při dolování neželezných kovů na území dnešního Slovenska. Povýšení do šlechtického stavu se rodina dočkala 13. 7. 1646.²⁹ Rod Schröflů brzy vymřel, osudnými se jim zřejmě staly negativní důsledky obsazení Brna francouzskou armádou v době bitvy u Slavkova. Pohřební štít Ignácova syna Františka Schröfla (†1806) s obráceným erbem jasně dosvědčuje, že byl po meči posledním svého rodu.³⁰ K pohřbení obou Schröflů do lichtenštejské hrobky v Doubravníku mohlo dojít až na základě povolení moravského gubernia, přičemž se staré rakve z ní přesunuly do vedlejší pernštejské hrobky.

Po Schröflech přicházejí na pernštejské panství poslední soukromí majitelé, Mitrovští z Nemyšle (Vilém, zemřelý roku 1857, v letech 1857–1899 jeho syn Vladimír starší, v letech 1899–1930 Vladimírův syn Vladimír mladší a v letech 1930–1945 syn tohoto Vladimír nejmladší). Starý vladýcký rod pocházející z jižních Čech, nejdříve v 17. století přesídlil do Slezska a ve století následujícím na Moravu. Jeho členové se uplatnili především ve státní správě, zvláště pak v báňské, a ve vojenské službě, kde někteří dosáhli i generálských hodností.³¹ Hlavní větev získala 9. 8. 1769 hraběcí titul.³² Vilému hraběti Mitrovskému přinesl sňatek s Josefínou, dcerou Josefa Schröfla, v roce 1813 Pernštejn.³³ Tradice pohřbívání

místě, kde dnes stojí hrobka Mitrovských. Dochoval se nejen jeho mramorový náhrobek s českým nápisem, ale také portrét mezi existujícími podobiznami dalších doubravnických farářů Valentina Alexe Domete (v Doubravníku 1658–1671), Františka Luchesiho (1829–1862) a Jana Hlouška (1907–1951).

²⁹ Doubravník v dějinách, s. 180; koncepty privilegií se nachází v Rakouském státním archivu ve Vídni viz Frank, K. F. von: *Standeserhebungen und Gnadenakte*, sv. 4, Schloss Senftenegg 1973, s. 274; opis privilegia udělujícího stav svobodných pánů pro Karla Gottlieba Schröfla z Mansperka z 10. 3. 1702 s vyobrazením znaku se nachází v NA, fond Salbuchy (dále Sal.), kn. č. 106, fol. 397r; publikováno též v soupisu udělených privilegií a vyobrazení znaků (na CD) z tohoto salbuchu pro rakouské země, který tvoří přílohu článku: Sedláčková, Helena – Malinovský, Anton F.: *Vyobrazení erbů v archivním fondu Salbuchy. Paginae historiae* 16, 2008, s. 481; opisy inkolátu ze 3. 5. 1770 a baronátu z 13. 2. 1773 pro Ignáce Schröfla také v NA, Sal., kn. č. 221, fol. 286–289 a fol. 459–467.

³⁰ NA, fond Sbírka genealogická Dobřenského (dále Dobřenský), inv. č. 971.

³¹ Schmidt-Brentano, Antonio: *Kaiserliche und k. k. Generale* (1618–1815). Wien 2006, s. 65.

³² Opis privilegia se nachází v NA, Sal., kn. č. 221, fol. 211–217' a koncept v Rakouském státním archivu ve Vídni, viz Frank, K. F. von: *Standeserhebungen und Gnadenakte*, sv. 3, Schloss Senftenegg 1972, s. 246.

³³ Doubravník v dějinách, s. 180.

do lichtenštejnské hrobky v Doubravníku pokračovala až do jejího zaplnění. Tehdy v 60. letech 19. století Vilémův syn Vladimír přistavěl ke kostelu novogotickou nadzemní hrobku, do ní nechal přenést rakve, včetně Schröflovských. Podzemní lichtenštejnská hrobka je od té doby prázdná.³⁴ V nové hrobce posléze skončily i ostatky známého Antonína Bedřicha hraběte Mitrovského (1770–1842), někdejšího moravského místodržitele a vysokého hodnostáře vídeňské vlády, které tam byly přeneseny po zrušení hřbitova v Brně. O pohřbení tohoto člena vedlejší větve Mitrovských se zřejmě přičinil jeho poslední přímý potomek a jmenovec Antonín Bedřich Mitrovský (1840–1907), který byl sám po své smrti v rakvi bez označení také v Doubravníku pohřben, i když zemřel v Praze a zádušní bohoslužba se konala ve známém františkánském kostele Panny Marie Sněžné.³⁵

Se vznikem Československa nastala nová situace. Mitrovští sice v pohřbech v Doubravníku pokračovali, ale plně respektovali zákaz užívání šlechtických titulů i znaků a rezignovali na pohřební štíty. Ve 20. století se Mitrovští hlásili k německé národnosti. Měli úzké vztahy k městu Vídní, kde jim nechybělo ani majetkové zázemí. Poslední vlastník Pernštejna Vladimír nejmladší Mitrovský (1901–1976) spočinul na vídeňském hřbitově v hrobce vzdálených příbuzných své matky z haličského šlechtického rodu Bavorovských z Bavorova.³⁶ Legitimní posloupnost Mitrovských vyměla Vladimírovým bratrem Hubertem v roce 1980.³⁷ Nejasný osud stihl potomky barona Jana Josefa Madrovského (1737–1794), nemanželského syna podplukovníka Viléma Jiřího Josefa Mitrovského (1696–1737), jejich stopa se ztrácí v 19. století³⁸.

S Mitrovskými je spojena i nejednotná podoba znaku. V Čechách používali červený kůl ve stříbrném poli³⁹, pro moravskou větev je charakteristický erb

³⁴ Doubravník v dějinách, s. 325–330.

³⁵ NA, fond Sbírka svatebních a úmrtních oznámení, inv. č. 29.

³⁶ Doubravník v dějinách, s. 209; za poskytnutí fotografií hrobky z vídeňského centrálního hřbitova (Wiener Zentralfriedhof) děkuji panu Zdeňku Škorpíkovi a ing. M. Cecavovi.

³⁷ Almanach českých šlechtických rodů. Praha 2006, s. 268. Hubertův stejnojmenný syn zemřel v dětském věku (1932–1935), viz Almanach českých šlechtických, s. 269.

³⁸ Tento nemanželský syn se narodil snoubence Žofii Magdaleně z Wangenheimu po Vilémově smrti, ke které došlo v Bělehradě při vojenském tažení. Císařským privilegiem ze 14.11. 1750 byl prohlášen pod jménem Madrovský za legitimního a 9.2. 1768 povýšen do stavu svobodných pánů; NA, Dobřenský, inv.č. 662 a Materialie, písmeno M, s. 1 a 63; koncept privilegia z roku 1768 se nachází v Rakouském státním archivu, viz Frank, K. F.: *Standeserhebungen und Gnadenakte*, sv. 3, Schloss Senftenegg 1972, s. 174; text je přepsán v *salbuchu* viz NA, Sal., kn. č. 221, fol. 11–22'; vyobrazení jeho znaku viz J. Siebmacher's *grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen (Der Mährische Adel)*. Sv. 4/10, Nürnberg 1899 (reprint Brno 2000), s. 74, tab. 58. Znamení ve 2. a 3. poli jeho čtvrceného štítu je modifikací znamení z pravé poloviny štítu jeho matky, viz Rietstap, J.-B.: *V. § H. V. Rolland's Illustrations to the Armorial Général*. Sv. VI, s.l., s.d., tab. CXLIII.

s obrácenými barvami⁴⁰ a v Uhrách žijící baron Karel Mitrovský privilegiem z 16. 12. 1790 obdržel složitější variantu znaku, a to pod baronskou korunou čtvrcený štít se srdečním štítkem, v něm v hlavě v bílém poli zkřížená kopí mezi nimi červená růže, ve spodní části stříbrný kůl v červeném poli, v 1. a 4. zlatém poli čtvrceného štítu je černá korunovaná orlice s červeným jazykem, ve 2. a 3. červeném poli pak zlatý gryf ve skoku, nad korunou jsou tři turnajové korunované přilby, na prostřední, čelně hledící v klenotu bývalí rohy, horní polovina pravého rohu je bílá, dolní červená, levý roh má horní polovinu červenou a dolní bílou, rohy jsou ozdobeny špicemi kopí opačných barev, na pravé přilbě v klenotu černá korunovaná orlice a na levé mezi červenými rozloženým orlím křídly zkřížená kopí, mezi nimi růže.⁴¹

Pernštejnské panství se stejnojmenným hradem náleželo od jeho založení ve 2. polovině 13. století až do zestátnění na základě Benešových prezidentských dekretů v roce 1945 pouze trojici předhusitských šlechtických rodů⁴² a každý

³⁹ Viz vymalované znaky úředníků zemského soudu v rukopise uloženém v NA, fond Archiv českých stavů – Malý stavovský archiv, inv. č. 7, sestava pro rok 1629 a 1656 obsahuje znak Petra Mitrovského z Nemyšle (1607–1656), sestava z roku 1666 znak Petra Adama (1644–1668) a pro rok 1708 znak Františka Sezimy (1668–1720), děda Jana Josefa Madrovského; o rukopisu viz Burdová, Pavla: Zemský soud v malbách na Pražském hradě a v rukopisu stavovského archivu. Sborník archivních prací, 1981/1, s. 207–226. Použití barev dokládá také pohřební štít výše uvedeného Františka Sezimy uložený v NA, fond Sběrka genealogicko-heraldická Wunschwitzova (dále Wunschwitz), inv. č. 758; popsání štítu a vyobrazení viz příloha textová i CD k článku Kučerová, K.: Pohřební štíty ve Wunschwitzově, s. 182; z poznámky na pohřebním štítu vyplývá, že česká větev Mitrovských měla rodovou hrobku v kostele sv. Jakuba na Starém Městě pražském, do které byl František Sezima uložen. Pěknou ukázkou této varianty představuje i vyobrazení aliančního znaku Petra Mitrovského z Nemyšle a jeho manželky Anny, roz. Dejmové ze Stříteže z roku 1622 na fol. IX^v rukopisu uloženém pod sign. A 37 ve sbírce rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna, otištěn na předešlé publikace Zachová, Irena (ve spolupráci se Stanislavem Petrem): Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna. In: Studie o rukopisech, Monographia. Sv. IV, Praha – Brno 1999, přidešti a s. 69 a 247.

⁴⁰ Ukázkou jednoho z nejstarších barevných vyobrazení moravské varianty znaku představují erby Arnošta Matyáše Mitrovského z Nemyšle (1677–1748), nejvyššího zemského komorníka v Opavě, pradědečka Viléma Mitrovského (†1857), vymalované v kvaternech č. 23 (rok 1726) a č. 25 (rok 1734); Zemský archiv v Opavě, fond Slezský stavovský archiv v Opavě, kn. č. 23 a 25; o výzdobě zemských desk opavských viz Müller, Karel: Heraldická výzdoba zemských desk opavských a krnovských. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 1984, s. 33–36.

⁴¹ Síkorová, Elena: Erbová listina Leopolda II. pre hlavného komorského grófa Karola Mitrovského z Nemyšle. In: Erbové listiny (Patents of Arms), Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, ktorá sa v dňoch 19.–20. októbra 2005 uskutočnila v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine. Martin 2006, s. 49–57.

⁴² Mezi starou šlechtu nepatřili Katarýnové z Kataru, Stockhammerové a Schröflové z Mansperka.

z nich si v doubravnickém kostele vystavěl svou hrobku. Velká pernštejská a menší lichtenštejská jsou podzemní a dnes nepřístupné, novogotickou hrobku Mitrovských s mohutnými litinovými rakvemi lze spatřit při prohlídce kostela. Pohřební štíty nejsou jedinou heraldickou památkou dochovanou v doubravnickém kostele. V samotné hrobce Mitrovských se na konzolách nacházejí štukové, kolorované erby připomínající první zde pochované, jmenovitě Viléma Mitrovského z Nemyšle, jeho manželku Josefinu Schröflovou z Mansperka, Antonii Čejkovou z Olbramovic, manželku Františka Schröfla, Antonii z Dietrichštejna, manželku Vladimíra staršího z Mitrovic a Luitgardu Mitrovskou z Nemyšle. Neméně zajímavé jsou znaky umístěné na náhrobcích, konzolách a svornících; celkem 22 znaků v pozdně gotické klenbě připomíná genealogické vazby od Pernštejnů po Lichtenštejny-Kastelkorny.⁴³

Nejstarší dochované pohřební štíty s kolekce v Doubravníku se vztahují k 80. letům 17. století, k době, kdy pernštejské panství vlastnili Lichtenštejnové-Kastelkornové. První dva typy připomínají úmrtí Marie Barbory Slavatové z Chlumu a Košumberka (†27.10. 1683), manželky Kryštofa Filipa. Nejdříve je to štít zdobený ve zlaté kartuši hraběcí korunou převýšený čtvrcený znak Lichtenštejnů-Kastelkornů se srdečním štítkem uprostřed. Kartuš zdůrazňuje bílý stylizovaný ovál, vše obklopuje černé pozadí. V jeho horní části uvádí bílá písmena v siglech jméno zemřelého, v dolní části pak datum úmrtí. Druhý typ, o něco větší, provedený stejným malířem nese v kartuši úplný znak hrabat Slavatů z Chlumu a Košumberka, včetně štítonosů v podobě medvědů. Nepřesně ovšem zachycuje srdeční štítek, jímž má být pod císařskou korunou v červeném poli rakouské stříbrné břevno s iniciálami Ferdinanda III. a v patě štítu modré pole se zlatou pětilistou růží. Místo toho je vymalován pod arcivévodským kloboukem dvakrát dělený štít, s horním červeným polem, druhým zlatým s černými iniciálami panovníka a třetím modrým se zlatou růží uprostřed. Obdobně nepřesnosti se malíř dopustil u štítku umístěného mezi klenoty. Mělo by jím být pod císařskou korunou v červeném poli rakouské stříbrné břevno s iniciálou císaře Maxmiliána II., nad ním v červeném poli iniciála císaře Ferdinanda I. a v dolním červeném poli iniciála císaře Rudolfa II.; zde lze rozpoznat pod stylizovanou císařskou korunou dvakrát dělený štítek, v horním červeném poli iniciálu císaře Ferdinanda, pod ním v stříbrném poli iniciálu Maxmiliánovu a v dolním modrém, poškozeném snad bylo majuskulní písmeno R.⁴⁴ Bílý nápis na černém pozadí je zcela totožný s nápisem na předchozím štítu. První typ se dochoval ve dvou, druhý pak dokonce ve třech exemplářích. Pozoruhodné na nich je, že ani jeden z nich nezpodobňuje alianční znak, který byl v případě vdané šlechtičny na pohřebních štítech nejčas-

⁴³ Doubravník v dějinách, s. 327–330. O heraldické výzdobě kostela v Doubravníku Dyba, Ivan: Hrobka hrabat Mitrovských z Mitrovic a Nemyšle a barevná znaková výzdoba v kostele v Doubravníku. GHI VII., 2002, s. 57–68.

⁴⁴ Maráz, Karel: Vývoj erbu Slavatů v erbovních listinách, in: Erbové listiny (Patents of Arms), s. 149–150.

těji používán.⁴⁵ Možná mělo samostatné vyobrazení znaků obou rodů zdůraznit významné postavení hrabat Slavatů v rámci českého státu, oproti méně bohaté a původem cizí rodině z Lichtenštejna-Kastelkornu. Vysvětlení může být i jednodušší, štít s alianční formou znaku se prostě nedochoval.

Devatenáct dodnes existujících pohřebních štítů vyhotovených ve čtyřech typech pro Kryštofa Filipa z Lichtenštejna-Kastelkornu představují pěkný příklad štítů lišících se nejen rozměry, ale i obrazem a nápisy. Lze litovat jen toho, že není k dispozici vyobrazení castra doloris s katafalkem, jež se v době pozdního baroka obvykle stavělo v kostele k uctění památky mrtvého.⁴⁶ Pomocí něho by se dalo přesně určit rozmístění jednotlivých variant štítů. Jako určité vodítko by mohla posloužit jiná dochovaná ztvárnění této umělé pompézní stavbičky. Např. podle castra doloris Jana Jiřího Schumanna z Rosenfeldu z roku 1739 je zřejmé, že největší štíty zdobily boční zkosené části rakve, menší pak stupně katafalku.⁴⁷ Nejrozměrnější štít zachycuje v bílém oválu úplný znak Lichtenštejnů-Kastelkornů, na černém pozadí nahoře vodorovně napsané bílé sigly zkracují latinskou formu jména zemřelého, v dolní části bílá písmena oznamují, že zemřel 26. března 1685. Druhý typ se od předešlého liší pouze velikostí a tvarem bílého oválu a rozložitějším provedením znaku. Následující typ představuje ve sbírce výjimku. Na první pohled se sice podobá předešlým, pouze působí tmavším dojmem, jelikož stříbrná barva zkorodováním zešedla až zčernala, ale jako jediný kus v kolekci nemá na sobě žádný nápis. Tím je výrazně snížena možnost jednoznačného přiřazení k osobě zemřelého. Teoreticky by se mohlo jednat i o štít pořízený pro Marii Barboru. I když štíty obou manželů vyhotovil pravděpodobně stejný malíř, podle způsobu ztvárnění některých figur, zvláště lvů, štítů a přikryvadel se domnívám, že byl určen pro Kryštofa Filipa. Čtvrtý typ pohřebního štítu naproti tomu pak zlatou kartuši ozdobenou korunou se znakem Lichtenštejnů-Kastelkornů a jednotlivými číslicemi roku úmrtí v rozích velmi připomíná první typ štítu Marie Barbory.

Štít Josefa Stockhammera (†2. 6. 1795) uvozuje dochovanou souvislou řadu pohřebních štítů majitelů pernštejnského panství a jejich příbuzných až do roku 1899. Jediný exemplář na černém pozadí v bílé oválné ploše znázorňuje úplný znak rodu v jeho definitivní variantě. Pod hraběcí korunou na čtvrceném fran-

⁴⁵ Woitschová, K.: Wunschwitzova sbírka v kontextu, s. 165–166.

⁴⁶ Helfertová, Jitka: Castra doloris doby barokní v Čechách. Umění 22, 1974, s. 290–308. Vyobrazení castra doloris císaře Rudolfa II. z roku 1612 v chrámu Sv. Víta a Anny Hýzrlové z Chodů z roku 1636 u Panny Marie Sněžné v Praze reprezentují období první poloviny 17. století; vyobrazení viz Dějiny hmotné kultury, s. 219 a 220. Střídmejší provedení této uměle vytvořené stavby z konce 18. století představuje castrum doloris Josefa Václava knížete z Liechtenštejna, umístěné ve vídeňském kostele Santa Maria de Mercede roku 1772, viz Kalábová, Lenka – Konečný, Michal: Pretium Laborum Non Vile (Rytíři Řádu zlatého rouna na Moravě – The Knights of the Order of the Golden Fleece in Moravia). Brno 2009, s. 53.

⁴⁷ NA, Wunschwitz, inv. č. 1072; vyobrazení publikováno v Woitschová, K.: Wunschwitzova sbírka v kontextu, obr. 12.

couzském štítu spočívá srdeční štítek se zubří hlavou připomínající panství Pernštejn. Její provedení v černobílé obrysové variantě působí poněkud netradičně. Stejná zubří hlava zdobí v klenotu prostřední čelně hledící turnajovou korunovanou přílbu.⁴⁸ Kompozice tohoto složitého znaku činila malíři značné potíže, což je obzvláště patrné na příliš malých štítonoších a drobných přikryvadlech. Bílá písmena napsíť kopírují oválný tvar bílé plochy, jednotlivé číslice letopočtu zaplňují rohy pohřebního štítu. Údaje v něm obsažené patří k těm nejpodrobnějším v celé kolekci. Dovídáme se nejen jméno, titul a věk zemřelého, datum úmrtí, ale dokonce i zajímavou informaci o místě úmrtí, která se na pohřebních štítech v této starší době vyskytuje zřídka.

Na rozdíl od něj osm dochovaných štítů identického typu určených pro jeho zetě Ignáce Schröfla z Mansperka (†25. 12. 1805) nese pouze na černém pozadí ve stylizované bílé kartuši úplný baronskou korunou převýšený znak Schröflů a v rozích číslice letopočtu úmrtí. Ne příliš zdařilou kompozici připomíná štít Josefa Stockhammera, zvláště štítonoší a klenoty s přikryvadly. I zde se v heraldickém provedení vyskytují nepřesnosti, v 1. poli čtvrceného štítu chybí zcela trojvrší, ve 4. poli má modrou barvu, stejně jako celé pole, přičemž barva 1. i 4. pole má být červená nikoli modrá, také přikryvadla a křídla v klenotech jsou nesprávně barevně upravena.

Jeho syn František Schröfl z Mansperka (†13. 7. 1806) nepřežil otce ani o celý rok. Dva typy velikostí téměř shodných pohřebních štítů se liší pouze délkou nápisu. První (6 kusů) na černém pozadí kopíruje bílými písmeny tvar bílé kartuše se znakem. V rozích jsou opět napsány číslice roku úmrtí, nahoře nad znakem v siglech zachycené jméno, v dolní polovině pak informace o dosaženém věku a přesné datum úmrtí. Druhý typ (9 kusů) obsahuje od téhož malíře shodně provedený znak a v rozích rozepsané číslice letopočtu úmrtí. V obou případech je zajímavé vyobrazení znaku v jednodušší, nikoli úplné formě. Pod baronskou korunou se nachází pouze čtvrcený štít se srdečním štítkem s knížecím kloboukem a ve stříbrném břevnu iniciála císaře Leopolda I. Barevné provedení 2. a 3. pole je opět chybné, správně mají být pole zlatá, nikoli stříbrná. Nepřehlédnutelným způsobem se dává najevo informace, že Františkem vymírá rod po meči, znak je umístěn obráceně.

Celkem osm exemplářů dvou typů pohřebních štítů Luitgardy Mitrovské z Nemyšle (1817–1832), dcery Viléma, se od sebe liší pouze rozměrem a nepatrným rozdílem v délce textu a umístění jednotlivých písmen nápisu. Poprvé se na nich objevuje přesné datum narození i úmrtí. Zvláštností těchto štítů také je, že úplný znak leží přímo na černém podkladě, chybí u ostatních štítů obvyklá bílá zvýrazňující plocha.

Josefina Mitrovská z Nemyšle (1794–1834), dcera Františka Schröfla z Mansperka, posledního mužského člena rodu, přinesla sňatkem rodině Mitrovských

⁴⁸ Na dobových pečetích panství Pernštejn bývá znázorněna tatáž zubří hlava. Na rozdíl od knížat z Lobkovic u Stockhammerů nevyjadřuje pokrevní příbuzenství s pány z Pernštejna; viz Pokorný, P. R.: Znak Pernštejnů po vymření rodu, s. 352–354.

perštejské panství. K ní se vztahují dva typy pohřebních štítů a i ty jsou v kolekci výjimečné. První typ, dochovány ve čtyřech exemplářích, náleží k nejrozměrnějším. Poprvé se objevuje alianční znak. Malíř použil u obou typů shodnou kompozici, pod hraběcí korunou vedle sebe dva nepatrně se odklánějící štíty. Heraldicky vpravo je umístěn znak Mitrovských, vlevo jednoduchá varianta znaku Schröflů, zdobená pouze čtvrcený štít bez srdečního štítku. Bílý nápis na černém pozadí kopíruje stylizovanou bílou kartuš se znakem, částečně v úplném znění, částečně ve zkratkách vypisuje jméno zemřelého, v dolní části umístěný nápis oznamuje, že Josefina zemřela 5. října ve svých čtyřiceti letech. Letopočet 1834 je opět rozložen na jednotlivé číslice umístěné v rozích štítu. Menší pohřební štít s obdobnou kompozicí znaků má v rozích pouze číslice letopočtu úmrtí.

Následující čtyři typy pohřebních štítů v chronologické řadě zobrazují opět alianci. Na prvním, patřícím Josefinině matce, se na bílém pozadí, vyplňujícím téměř celou plochu štítu, ve zlatých kartuších k sobě kurtoazně naklánějící znaky Schröflů z Manperka a Čejků z Olbramovic, nad nimi se vznáší dekorativně provedená hraběcí koruna. Černý prolamovaný okraj je v tomto případě zredukován jen na části s nápisem. Těchto osmnáct typově shodných štítů se vztahuje k Antonii (†14. 4. 1841), manželce posledního mužského člena rodu Schröflů z Mansperka, Františka. Na horním okraji štítu, ve vodorovně napsaných siglech se uvádí nejen její jméno a přídomky, ale poprvé ve sbírce štítů i informace o tom, že byla nositelkou Řádu Hvězdového kříže.⁴⁹ Letopočet úmrtí je rozdělen na dvojčíslí a umístěn v dolních rozích štítu.

Další dva typy zachycují ve stejném ztvárnění alianci Mitrovských z Nemyšle s rodem Dietrichštejnů. První o 4 exemplářích znázorňuje na černém pozadí v bílém oválu od sebe se nepatrně odklánějící štíty s jednoduchými variantami znaků obou rodů. Nad nimi se vznáší hraběcí koruna. Do sigel zredukováné jméno Antonie, roz. z Dietrichštejna (1821–1847), první manželky Vladimíra staršího Mitrovského z Nemyšle (1814–1899) a zkratkami zachycená data narození i úmrtí jsou vyhotovena černou barvou a lemují zevnitř horní i dolní okraj oválu. Jednotlivé bílé číslice letopočtu úmrtí se, zřejmě kvůli zdůraznění, znovu objevují rozepsané na černém pozadí v rozích štítu. Druhý typ (11 kusů) se liší od předchozího pouze menším rozměrem a nepatrnými rozdíly v textu.

Velmi zajímavý je štít (4 kusy) Terezie Mensdorfové, roz. z Dietrichštejna (†29. 12. 1856), sestry výše uvedené Antonie, ta totiž vůbec nebyla pohřbená v Doubravníku. Štíty zřejmě sloužily pouze při zádušní bohoslužbě. Provedením ukazují na stejného malíře jako v případě štítů Antonie Schröflové z Mansperka, roz. Čejkové z Olbramovic. Na černém pozadí v bílém stylizovaném mělkém čtyřlístu lze ve zlatých, vzájemně propojených kartuších spatřit heraldicky vpravo znak Mensdorffů, vlevo jednoduchou variantu znaku Dietrichštejnů, nad nimi se

⁴⁹ Tento řád založila v roce 1668 císařovna Eleonora, manželka Leopolda I. pro katolické šlechtičny, blíže viz Lobkowicz, František: *Encyklopedie řádů a vyznamenání*. Praha 1995, s. 128.

vznáší dekorativně provedená hraběcí koruna. Bílý nápis umístěný vodorovně v horním okraji štítu, pomocí siglů zaznamenává jméno a přídomky zemřelého, v dolním okraji pak letopočet úmrtí rozdělený po dvou číslicích v jednotlivých rozích.

Dalších čtrnáct typů pohřebních štítů zachycuje, až na dvě výjimky s aliancemi, rozmanité variace na podobu znaku hrabat Mitrovských z Nemyšle. První tři z nich připomínají pohřeb Viléma Mitrovského z Nemyšle (1789–1857), manžela dědičky Pernštejna Josefiny roz. Schröflové z Mansperka a syna Jana Nepomuka Mitrovského (1757–1799), významného představitele moravského osvícenství, zajímajícího se nejen o přírodní vědy, ale i o filozofii a povznesení vzdělanosti mezi obyvatelstvem; mimo jiné od roku 1785 také člena tehdy módní utajované společnosti, tj. zednářské lóže U opravdu sjednocených přátel v Brně.⁵⁰ Vilémovi pohřební štíty se od sebe liší nejen velikostí a provedením znaku, ale především podrobností nápisu. Největší obsahuje na bílém oválu pod hraběcí korunou na hermelínovém plášti znak Mitrovských doprovázený rodovým heslem „Aeternus quia purus“. V horní části černého okraje kopíruje tvar bílého oválu nápis s rozepsaným jménem a přídomkem zemřelého, dole je obdobným způsobem zachyceno datum narození a úmrtí. Nepřehlédnutelná je ovšem nezvyklá německá forma příjmení napsaná s „f“ místo obvyklého „w“. Druhý, téměř o deset centimetrů menší štít, zachycuje v černém pozadí na bílém stylizovaném čtyřlístu pod hraběcí korunou na hermelínovém plášti tentýž znak Mitrovských s rodovým heslem. Podle provedení byl tento typ vyhotoven stejným malířem, který vytvořil pohřební štíty pro Antonii, roz. Čejkovou s Olbramovic, a Terezii, roz. z Dietrichštejna. Autor nezpodobnil na plášti hranostají ocásky, jako u ostatních štítů Mitrovských, plášť má pouze bílou podšívku. Nápis v horní a dolní části černého pozadí byl zredukován na sigly a letopočet úmrtí. Poslední typ Vilémova štítu, vzešel z dílny malíře prvního štítu, odlišuje se pouze velikostí a nápisem, zachycujícím v rozích jen jednotlivé číslice letopočtu úmrtí. Nejvíce dochovaných exemplářů (14) je od druhého typu, prostřední velikosti se sigly a letopočtem úmrtí.

Zbývající štíty prezentují poslední čtvrtinu 19. století. Čtyři chronologicky po sobě jdoucí typy pohřebních štítů ukazují na těžké období rodiny Mitrovských. Během rozmezí dvou let 1873–1875 zemřely čtyři děti Vladimíra staršího z prvního i druhého manželství. Všechny štíty vykazují ruku jednoho tvůrce, neshodují se pouze v rozměrech, vyobrazení znaku na bílém oválu s černým okrajem vychází naopak ze shodné kompozice. Pod hraběcí korunou na hermelínovém plášti spočívá erb Mitrovských bez hesla. Nápis je proveden na černém okraji zlatou barvou, nahoře ve dvou řádcích zachycuje jméno zemřelého a dole také ve dvou řádcích data narození i úmrtí. První ze štítů připomíná skon devatenáctileté Emmy Mitrovské (1854–1873), dcery hraběte Vladimíra staršího Mitrovského a jeho druhé manželky Julie, roz. Salisové, 23. října 1873. V červnu následujícího roku umírá

⁵⁰ O jeho činnosti viz Kroupa, Jiří: Jan Nepomuk Mitrovský, svobodný zednář a vědec. In: Duchem a mečem (Fakta – Úvahy – Souvislosti). Praha 2003, s. 169–178.

její o tři léta starší vlastní sestra Terezie (1851–1874). Série úmrtí pokračovala, za jedenáct měsíců odchází z tohoto světa František Mitrovský (1845–1875), syn Vladimíra staršího a jeho první manželky Antonie, roz. z Dietrichštejna. Jeho pohřební štít je specifický tím, že pod štítem má na černé stuze zavěšenu insignii Řádu maltézských rytířů, jehož byl členem. Za půl roku, v říjnu 1875 zemřel i Františkův mladší bratr Arnošt (1847–1875). Pozoruhodné je, že malíř psal příjmení a přídomek z Mitrovic dvěma způsoby, u štítů Emmy a Terezie použil formu s dvěma „t“, u Františka i Arnošta přídomek obsahuje pouze jedno „t“.

Starý typ pohřebních štítů s černým pozadím naposledy zastupuje alianční štít první manželky Vladimíra mladšího Alžběty hraběnky Mitrovské, rozené ze Salmu-Reifferscheidu, která zemřela v jednadvaceti letech 19. ledna 1888 po porodu. Poprvé v souboru jsou oba znaky umístěny na hermelinovém plášti pod hraběcí korunou. Jejich tvar je zajímavý, připomíná stylizovanou pavězu s tenkým zlatým okrajem. Bílá písmena nápisu na černém pozadí kopírují bílý ovál s vyobrazením znaku Mitrovských a Salmů. Jednotlivé číslice letopočtu úmrtí na konci textu jsou rozepsány do rohu štítu. Další štíty patří k pozdějšímu typu, u kterého schází černé pozadí, místo něj je podklad bílý s úzkým černým orámováním okraje jednoduchou nebo několikačetnou linkou. Uprostřed je přímo na bílém pozadí vyhotoven pod hraběcí korunou pouze znak Mitrovských z Nemyšle. Třetí řada černého nápisu v horní části s informacemi o mrtvé je přerušena vyobrazením koruny, poslední řádek nápisu s údajem o dosaženém stáří a rokem úmrtí pokračuje podél dolního okraje. Na rozdíl od právě popisovaného jediného exempláře pohřebního štítu, se od dalšího typu dochovalo osm kusů. Kromě menšího rozměru se liší provedením znaku, u něhož hraběcí koruna těsně dosedá na horní hranu štítu a její červené vnitřní vyložení, přes zlaté olemování štítu, poněkud splývá s červeným polem znaku. V rozích bílého pohřebního štítu s černým okrajem jsou černě provedené jednotlivé číslice letopočtu úmrtí. U tohoto typu není zřejmé, zda nebyl určen pro její stejnojmennou dcerušku (†25. 1.1888), která přežila matku o pouhý týden.

Specifickým tvarem upoutá pohřební štít druhé manželky Vladimíra staršího Mitrovského Julie, rozené hraběnky Salisové (1832–1895). Netvoří jej obvyklý obdélník, ale má tvar vykrajovaného štítu, ve sbírce je tato podoba ojedinělá, ale jak dokládají obdobné štíty dochované v jiných kolekcích, v 90. letech 19. století byl tento typ velmi módní.⁵¹ Na bílém, černě lemovaném štítu se nacházejí pod hraběcí korunou propojené zlaté kartuše se znakem Mitrovských a Salisů. Černý text oznamuje jméno a tituly zemřelé. V souboru je to podruhé, co se objevuje informace o tom, že zemřela patřila k nositelkám Řádu Hvězdového kříže a k dvorním dámám. Třířádkový nápis v horní části štítu je veden vodorovně, v dolní části text s datem úmrtí kopíruje obloukem jeho spodní okraj.

⁵¹ Viz např. pohřební štít Julie kněžny z Liechtenštejna, roz. Potocké (†21.5. 1895) publikovaný v článku Král A. B.: Heraldická kuriozita, s. 24; pohřební štít Josefa Colloredo-Mannsfelda (†22.4.1895), NA, ŘM, inv.č. 2767. Pozoruhodné je, že tyto tři štíty stejného tvaru pocházejí z roku 1895.

Poslední tři typy štítů náleží Vladimíru staršímu Mitrovskému z Nemyšle (1814–1899), při jehož smutečním obřadu se uplatnily pohřební štíty v Doubravníku naposledy. Vykazují ruku stejného autora. U prvního i druhého, téměř shodně velkého bílého štítu, pod hraběcí korunou na hermelínovém plášti spočívá znak Mitrovských z Nemyšle. Černý nápis u prvního typu podává kompletní informaci o zemřelém, dvouřádkový vodorovně umístěný text v horní části černě lemovaného štítu obsahuje jméno, příjmení a přídomek, u dolního okraje pak přesná data narození a úmrtí. Druhý typ bílého, černou dvojitou linkou lemovaného štítu má obdobný charakter kompozice, pouze text je nahoře i dole vodorovný a v dolní části se omezuje na informaci o dosaženém věku a roku úmrtí. Poslední, nejmenší typ, zachycuje na bílém černě lemovaném pohřebním štítu pod hraběcí korunou znak Mitrovských, v rozích pak jednotlivé číslice letopočtu úmrtí.

Dlouholetý zvyk používat pohřební štíty zanechal vliv i v řadách místních obyvatel. Jedinečným dokladem je neobvyklé smuteční oznámení Augustina Slezáka zemřelého v roce 1926, imitující tvar pohřebních štítů. Jednoduchý papírový obdélník černé barvy nese v horní části bílý rostlinným dekorem a křížem tvořený obrys oválného tvaru, uprostřed něj malý křížek od sebe odděluje nápis se jménem zemřelého a datem úmrtí.

Sbírka dvaatřiceti typů pohřebních štítů poskytuje nejen cenné genealogické údaje o osobách na nich připomínaných, ale díky svému více jak dvoustoletému časovému rozsahu umožňuje sledovat vývoj tohoto významného rodopisného a heraldického pramene. Více či méně umělecky zdařile provedené štíty vykazují až neuvěřitelnou kompoziční podobnost s papírovými štíty dochovanými jinde na území naší republiky⁵², jakoby vycházely z jednoho vzoru. Pro všechny je až do 80. a 90. let 19. století typickým prvkem na černém pozadí v bílém oválu či kartuši vymalovaný znak, pak přicházejí erby umístěné přímo na bílém pozadí s černým lemem. Do konce 50. let 19. století se objevují nápisy často zkracované ve formě siglů, aby je v 70. letech nahradily texty s celým jménem, příjmením a přídomky. Krásně lze pozorovat změnu tvaru štítů. Nejdříve se objevují v baroku běžné, do kartuší zasazené oválné štíty, oblíbené i později pro ztvárnění aliančních znaků. Na konci 18. a začátku 19. století je střídají prosté francouzské štíty, aby se od 30. let 19. století rozvinuly do různých variací štítů renesančních. Osvěžení představuje výjimečné použití elegantních empírových štítů ve 30. letech 19. století, naopak od 70. let 19. století se do té doby více méně individuální ztvárnění znaku vytrácí a je nahrazeno dokonalejším, leč sterilněji až strojově působícím provedením.

Dochovaných 207 pohřebních štítů z Doubravníka představuje nevšední sbírku, která vhodně doplňuje a rozšiřuje informace získané z jiných existujících exemplářů, zvláště z rozsáhlé kolekce shromážděné baronem Wunschwitzem, která ovšem sahá pouze do roku 1741. Váží se téměř ke všem osobám pohřbeným v hrobce Mitrovských. Z devatenácti zde uložených zemřelých schází pohřební

⁵² Viz poznámka č. 1 a 3.

štíty pouze u dodatečně pohřbeného Antonína Bedřicha Mitrovského z Nemyšle (†1. 9. 1842), jeho jmenovce a příbuzného v přímé linii (†30. 5. 1907), po roce 1918 zesnulého Vladimíra mladšího Mitrovského z Nemyšle (†21. 1. 1930) a jeho druhé manželky Marie Bavorovské z Bavorova (†9. 2. 1930), pravděpodobně také novorozence Alžběty Mitrovské (†25. 1. 1888); pohřební štít nemá ani Cecílie Bemmelberková (†1665), manžela Maxmiliána z Lichtenštejna-Kastelkornu, dnes uložená v pernstějnské podzemní hrobce. Naopak několik osob s pohřebními štíty v doubravníckém kostele pochováno není. Jde o Marii Barboru Slavatovou (†21. 10. 1683), jejího manžela Kryštofa Filipa z Lichtenštejna-Kastelkornu (†26. 3. 1685), Josefa Stockhammera (†2. 6. 1795) a Terezii Mensdorfovou, roz. z Dietrichštejna (†29. 12. 1856). Tyto výjimečné funerální památky jdou až do roku 1899 a zachycují vývoj pohřebních štítů od doby barokní do konce 19. století, kdy už se užívání tohoto specifického artefaktu na našem území blížilo ke svému konci.

Ediční poznámka

Jednotlivé typy štítu jsou uspořádány kvůli snazší orientaci do tabulky o 11 sloupcích. První uvádí pořadové číslo, druhý jméno, třetí příjmení a predikát zemřelé osoby, čtvrtý a pátý datum úmrtí a narození, šestý charakterizuje jednoslovně znak, sedmý podává stručnou informaci o nápisu, v osmém se vyskytuje přepis nápisu, včetně v hranatých závorkách rozepsaných zkratk, devátý udává rozměry, desátý počet dochovaných kusů a poslední jedenáctý je vyhrazen pro poznámku, zpřesňující výše uvedená data. Poněkud diskutabilní může být přepisování příjmení a šlechtických přídomků. Přiklonila jsem se k českým formám jmen a k jednodušším variantám. Do počtu zahrnuji kvůli evidenci a podchycení existence také netradiční smuteční oznámení Augustina Slezáka z roku 1926.

Tabulka s edicí

Číslo	Jméno	Příjmení a predikát	Datum úmrtí	Datum narození	Erby	Nápis	Text nápisu	Rozměry	Počet kusů	Poznámka
1.	Marie Barbora	z Lichtenštejna-Kastelkornu, roz. Slavatová z Chlumu a Košumberka	27.10.1683	neuvedeno	štit	sigly	M[aria]. B[arbara]. R[eichs]. G[räfin]. Z[u]. L[ichtenstein]. G[eborene]. G[räfin]. S[lavatin]./Den 27[.] October 1683	30x40	3	kartuš s erbem Lichtenštejn-Kastelkornů; data rozepsána
2.	Marie Barbora	z Lichtenštejna-Kastelkornu, roz. Slavatová z Chlumu a Košumberka	27.10.1683	neuvedeno	úplný	sigly	M[aria]. B[arbara]. R[eichs]. G[räfin]. Z[u]. L[ichtenstein]. G[eborene]. G[räfin]. S[lavatin]./Den 27[.] October 1683	44x59	2	úplný erb Slavatů z Chlumu a Košumberka; data rozepsána
3.	Kryštof Filip	z Lichtenštejna-Kastelkornu	26.3.1685	neuvedeno	úplný	sigly	[Christophorus]. P[hilipus]. C[omes]. D[e]. L[ichtenstein]./OBIIT. 26. MARTY. 1.6.8.5.	56x77	1	poškozeno
4.	Kryštof Filip	z Lichtenštejna-Kastelkornu	26.3.1685	neuvedeno	úplný	sigly	C[hristophorus]. P[hilipus]. C[omes]. D[e]. L[ichtenstein]./OBIIT 26. MARTY. 1685	44x57	8	data rozepsána
5.	Kryštof Filip	z Lichtenštejna-Kastelkornu	[26.3.1685]	neuvedeno	úplný	žádný		44 x 60	1	pouze znak
6.	Kryštof Filip	z Lichtenštejna-Kastelkornu	[26.3.]1685	neuvedeno	štit	letopočet	1.6./8.5.	31x40	9	
7.	Josef	Stockhammer	2.6.1795	neuvedeno	úplný	text	17/Josephus S[acri]. R[omani]. I[mperii]. Comes de Stockhammern./ /Ageus an[n]um 72 obyt Vienna_e die 2. Junii./95	45x56	1	
8.	Ignác	Schröfl z Mansperka	[25.12.]1805	neuvedeno	úplný	letopočet	18/05.	48x63	8	u 1 ks - na rubu český text

Číslo	Jméno	Příjmení a predikát	Datum úmrtí	Datum narození	Erby	Nápis	Text nápisu	Rozměry	Počet kusů	Poznámka
9.	František	Schröfl z Mansperka	13.7.1806	neuveveno	štíť	sigly	18/F[ranz]. F[reieherr] von S[chröffel] und M[jannsberg]. /Alt 33. Iahr. Gest[o[r]ben den 13.ten Iuly./06	45x59	6	obrácený štíť; data rozepsána
10.	František	Schröfl z Mansperka	[13.7.]1806	neuveveno	štíť	letopočet	18/06.	45x57	9	obrácený štíť
11.	Luigarda	Mitrovská z Nemyšle	28.2.1832	18.4.1817	úplný	sigly	18/L[uitgarda]. G[räfin]. M[itrowsky]. v[on]. N[emysl]. Geb[oren]. den 18. April 1817. Gest[orben]. den 28. Februar 1832./32	63x80	4	data rozepsána; text na rubu; zemřela na Rožínce
12.	Luigarda	Mitrovská z Nemyšle	28.2.1832	18.4.1817	úplný	sigly	18/L[uitgarda]. G[räfin]. M[itrowsky]. v[on]. N[emysl]. Geb[oren]. den 18. April 1817. Gest[orben]. den 28. Febr[uar]. 1832/32	35x43	5	data rozepsána
13.	Josefina	Mitrovská z Nemyšle, roz. Schröflová z Mansperka	5.10.1834	neuveveno	alianční	text	18/Iosephine G[räfin]= =Mittrowsky. Ge[borene]= =F[rein]= Sshröffel. M[jannsberg]= /Ihres Alters 40. Iahr gestorben den 5. Octob=[er] /34	103x138	4	chyba ve jméně Schröffl, místo “e” je napsáno “e”; všechny exempláře poškozeny; text na rubu
14.	Josefina	Mitrovská z Nemyšle, roz. Schröflová z Mansperka	[5.10.]1834	neuveveno	alianční	letopočet	18/34.	48x63	8	1 ks text na rubu ve zkratce; 2ks - text na rubu - oba český
15.	Antonie	Schröflová z Mansperka, roz. Čejková z Olbramovic	[14.4.]1841	neuveveno	alianční	sigly	A[ntonia]. F[rein]. v[on]. S_ M[Schröffel_] Mannsberg]. g[eborene]. G[rafin]. v[on]. C[zeikin_]_ O[lbramowitz]. S[tern_] K[reuz_]_ O[rden_] D[ame]_/. /1841.	51x69	18	1 ks - silně poškozen vlhkem

Číslo	Jméno	Příjmení a predikát	Datum úmrtí	Datum narození	Erby	Nápis	Text nápisu	Rozměry	Počet kusů	Poznámka
16.	Antonie	Mitrovská z Nemyšle, roz. z Dietrichštejna	3.12.1847	11.2.1821	alianční	sigly	18/ A[ntonia]. G[ráfin]. M[itrowsky]. geb[borene]. G[ráfin]. D[ietrichstein]. P[roskau]./ /Geb[oren]. 11. Febr[uar] 1821 ges[torben]. 3. D[e]z[e]mb.[er] [1]847./47.	75x90	4	data rozepsána; text na rubu; zemřela v Benátkách
17.	Antonie	Mitrovská z Nemyšle, roz. z Dietrichštejna	3.12.1847	11.2.1821	alianční	sigly	18/ A[ntonia]. G[ráfin]. M[itrowsky]. geb[borene]. G[ráfin]. D[ietrichstein]. P[roskau]./ /Geb[oren]. 11. Febr[uar] [1]821 ges[torben]. 3. D[e]z[e]mb.[er] 1847./47.	49x61	11	data rozepsána; text na rubu; zemřela v Benátkách
18.	Terezie	Mensdorfová, roz. z Dietrichštejna	[29.12.]1856	neuveдено	alianční	sigly	T[erese]. G[ráfin]. v[on]. M[ensdorf] _ P[ouilly]. g[eborene]. G[ráfin]. v[on]. D[ietrichstein] P[roskau]./1856	55x75	4	
19.	Vilém	Mitrovský z Nemyšle	7.6.1857	16.5.1789	štíť	text	Wilhelm Graf Mittrowsky/geboren am 16. Mai 1789 gest[orben]: den 7. Juni 1857	63x84	8	text na rubu
20.	Vilém	Mitrovský z Nemyšle	7.6.1857	16.5.1789	štíť	sigly	W[ilhelm]. G[ráf]. v[on]. M[itrowsky]./ 1857	55x75	14	
21.	Vilém	Mitrovský z Nemyšle	[7.6.]1857	16.5.1789	štíť	leťopočet	18/57	64 x 87	2	text na rubu
22.	Emma	Mitrovská z Nemyšle	23.10.1873	7.12.1854	štíť	text	Emma Gräfin Mittrowský/von Nemyšl und Mittrowitz/geboren 7. Dezember 1854, / gestorben am 23. October 1873.	51x70	8	

Číslo	Jméno	Příjmení a predikát	Datum úmrtí	Datum narození	Erby	Nápis	Text nápisu	Rozměry	Počet kusů	Poznámka
23.	Terezie	Mitrovská z Nemyšle	4.6.1874	30.3.1831	štíť	text	Therese Gräfin Mittrowský/von Nemyšl und Mitrowitz/geboren 30. März 1851, / gestorben am 4. Juni 1874.	49x63	12	1 ks – – přilepen ke štítu Antonie Schröfllové z Mansperka, roz. Čejková z Olbramovic
24.	František	Mitrovský z Nemyšle	2.5.1875	30.9.1845	štíť	text	Franz Graf Mittrowský/von Nemyšl und Mitrowitz/geboren 30. September 1845,/ gestorben am 2. Mai 1875.	50x63	6	
25.	Amošt	Mitrovský z Nemyšle	14.10.1875	12.4.1847	štíť	text	Ernst Graf Mittrowský/von Nemyšl und Mitrowitz/geboren 12. April 1847, /gestorben am 14. October 1875.	53x69	9	
26.	Alžběta	Mitrovská z Nemyšle, roz. ze Salmu-Reifferscheidu	19.1.1888	10.12.1867	aliance	text	18/Elisabeth Gräfin Mittrowsky geb[orene]: / Altgräfin Salm g[eboren]: 10 Dez[ember]: 1867 gest[orben]: 19 Jän[n]er/99	60x80	9	jeden kus poškozen; text na rubu
27.	Alžběta	Mitrovská z Nemyšle, roz. ze Salmu-Reifferscheidu	19.1.1888		štíť	text	Elisabeth/Gräfin Mittrowsky v[on]. Mitrowitz, Freiin v[on]. Nemyšl/ starb im 21. Lebensjahre 1888.	57x70	1	poškozen; dochován ještě zlomek 2. exempláře
28.	Alžběta	Mitrovská z Nemyšle	[19.1.]1888		štíť	letopočet	18/88.	43x53	8	

Číslo	Jméno	Příjmení a predikát	Datum úmrtí	Datum narození	Erby	Nápis	Text nápisu	Rozměry	Počet kusů	Poznámka
29.	Julie	Mitrovská z Nemyšle, roz. Salisová	7.3.1895	neuveдено	aliance	text	Julia Gräfin Mittrowsky von Mitrowitz/ Frein v[on]. Nemýssl, geb[orene]. Gräfin Salis-Zizers, Sternkreuz-Ordens- und Palastdame./ Gestorben am 7. März 1895.	53x65	16	
30.	Vladimír	Mitrovský z Nemyšle	6.4.1899	17.6.1814	štit	text	Wladimir Graf Mittrowsky v[on]. Mitrowitz/Freiherrn v[on]. Nemyšl/ Geb[o]r[en.] am 17[.] Juni 1814 Gest[orben]: am 6. April 1899.	57x80	4	1 kus silně ušpiněn
31.	Vladimír	Mitrovský z Nemyšle	[6.4.]1899	17.6.1814	štit	text	Wladimir Graf Mittrowsky von Mitrowitz./ starb im 85ten Lebensjahre 1899.	58x79	2	
32.	Vladimír	Mitrovský z Nemyšle	[6.4.]1899	17.6.1814	štit	letopočet	18/99	40x50	1	
33.	Augustin	Slezák	1.6.1926	neuveдено		text	Augustin SLEZÁK./ zemřel dne 1. června 1926/ v 62. roce věku svého.	60x80	1	nešlechtický; poškozen

Pohřební štítý z kostela Povýšení sv. Kříže v Doubravníku
Helena Sedláčková

Zusammenfassung

Die Leichenschilder aus der Kreuzkirche in Doubravník

Die vorgelegte Studie widmet sich dem Komplex von 207 Leichenschildern 32 Type, die in der Kreuzkirche in Doubravník erhalten geblieben sind. Diese einzigartige Kollektion bezieht sich zu den Besitzern der bedeutenden Herrschaft Pernstein, die in diesem exklusiven Sakralraum einen Tripel von Krypten, die nach der Obrigkeit als Pernsteinsche, Liechtensteinsche und Mitrovskýsche Krypten bezeichnet wurden. Da die Leichenschilder aus der Zeitperiode von 1683 bis 1899 stammen, ermöglichen sie die Entwicklung dieser funeralen Denkmäler zu verfolgen. Die ältesten erhaltenen Exemplare gehören dem Christoph Philipp von Liechtenstein-Castelcorn (†1685) und seiner Gemahlin Maria Barbara, geb. Slavata von Chlum und Košumberk (†1683). Die kompakte Reihe von Schildern beginnt mit dem Jahr 1795, das an das Ableben des Josef Stockhammer erinnert, um zehn Jahre jüngere Stücke merken den Tod des Ignaz (†1805) und Franz (†1806) Schröfl von Mansberk an. Die meisten Schilder wurden für die Mitglieder des Adelsgeschlecht Mitrovský von Nemyšl errichtet, die die letzten Besitzer der Herrschaft Pernstein waren. Die Kollektion endet mit den Schildern aus dem Jahre 1899, die das Ableben des Vladimír Mitrovský von Nemyšl bekannt machen. Auch wenn die Mitglieder des Geschlechts Mitrovský nach der Entstehung der Tschechoslowakei die Leichenschilder nicht mehr verwendeten, schrieb sich dieser Artefakt ins Bewusstsein der Ortseinwohner so tief ein, dass der Tod eines Einwohners, Augustin Slezák, im Jahre 1926 durch eine spezifische Todesanzeige in der Form des Leichenschilds der ehemaligen Obrigkeit bekannt gemacht wurde.

Annotation

Funeral Shields from the Church of Exaltation of the Holy Cross in Doubravník

This study provides a historical and heraldic analysis of 207 funeral shields dating from the seventeenth through the twentieth century which have been preserved in the undercroft of the Church of Exaltation of the Holy Cross in Doubravník (Southern Moravia).

Pohřební štíty

1. Marie Barbora z Lichtenštejna-Kastelkornu, roz. Slavatová, †27.10. 1683

2. Marie Barbora z Lichtenštejna-Kastelkornu, roz. Slavatová, †27.10. 1683

3. Kryštof Filip z Lichtenštejna-Kastelkornu, †26.3.1685

4. Kryštof Filip z Lichtenštejna-Kastelkornu, †26.3.1685

5. Kryštof Filip z Lichtenštejna-Kastelkornu, †26.3.1685

6. Kryštof Filip z Lichtenštejna-Kastelkornu, †26.3.1685

7. Josef Stockhammer, †2.6.1795

8. Ignác Schröfl z Mansperka, †25.12.1805

9. František Schröfl z Mansperka,
†13.7. 1806

10. František Schröfl z Mansperka,
†13.7. 1806

11. Luitgarda Mitrovská z Nemyšle,
†28.2. 1832

12. Luitgarda Mistrovská z Nemyšle,
†28.2. 1832

13. Josefine Mitrovská z Nemyšle, roz. Schröflová †5.10. 1834

14. Josefine Mitrovská z Nemyšle, roz. Schröflová †5.10. 1834

15. Antonie Schröflová z Mansperka, roz. Čejková z Olbramovic, †14.4. 1841

16. Antonie Mistrovská z Nemyšle, roz. z Dietrichštejna, †3.12.1847

17. Antonie Mitrovská, z Nemyšle roz.
z Dietrichštejna, †3.12.1847

18. Terezie Mensdorfová, roz.
z Dietrichštejna, †29.12. 1856

19. Vilém Mitrovský z Nemyšle, †7.6. 1857

20. Vilém Mitrovský z Nemyšle,
†7.6. 1857

21. Vilém Mitrovský z Nemyšle,
†7.6. 1857

22. Emma Mistrovská z Nemyšle,
†23.10. 1873

23. Terezie Mitrovská z Nemyšle,
†4.6. 1874

24. František Mitrovský z Nemyšle,
†2.5. 1875

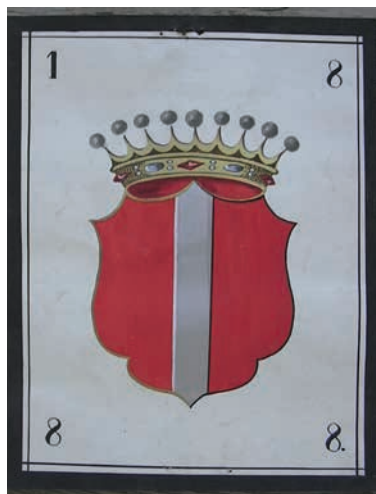
25. Arnošt Mistrovský z Nemyšle,
†14.10. 1875

26. Alžběta Mistrovská z Nemyšle, roz. ze
Salmu- Reifferscheidu, †19.1. 1888

27. Alžběta Mitrovská z Nemyšle, roz. ze
Salmu- Reifferscheidu, †19.1. 1888

28. Alžběta Mistrovská z Nemyšle, roz. ze
Salmu- Reifferscheidu, †19.1. 1888

29. Julie Mitrovská z Nemyšle, roz. Salisová, †7.3. 1895

30. Vladimír Mitrovský z Nemyšle, †6.4. 1899

31. Vladimír Mitrovský z Nemyšle, †6.4. 1899

32. Vladimír Mitrovský z Nemyšle, †6.4. 1899

33. Augustin Slezák, †1.6. 1926

Projekty

Policejní pobytové přihlášky jako důležitý pramen pro poznání demografických a sociálních proměn Prahy v letech 1850–1918¹

Milan Vojáček

Druhá polovina 19. století a počátek století 20. jsou všeobecně brány jako klíčové období demografických změn. Dochází k dotváření občanské společnosti a k dosud nebývalé migraci obyvatelstva spojené s jeho emancipací, podmíněnou hospodářskými a ekonomickými transformacemi společnosti. Pro Čechy je v tomto směru klíčová otázka centra, jímž je Praha. Do Prahy přichází v této době velké množství osob hledajících zde obživu a uplatnění. Město získává zcela novou tvář.

Nepřekvapí proto, že této problematice byla a je věnována pozornost. Řada studií vychází především z dobových statistických publikací nebo z analýzy některého partikulárního fenoménu charakterizujícího tyto dramatické proměny. Poměrně využívaným pramenem výzkumu jsou matriky a různé soupisy obyvatel, přičemž pobytové přihlášky, byly z tohoto hlediska dosud opomíjeny. Příchod velkého množství obyvatel do Prahy vzbudil potřebu jeho přesnější evidence. Od 50. let 19. století začala fungovat policejní evidence lidí v Praze a okolních pražských obcích. Právě výjimečně celistvě dochované pobytové evidenční dotazníky umožňují analýzu tohoto komplikovaného fenoménu v relativně dlouhém časovém období více než půl století. Policejní přihlášky tvoří ojedinělý soubor, poskytující širokou možnost získání demografických údajů o migraci i sociálním složení obyvatelstva Prahy. Výzkum založený na analýze tohoto souboru dat může významně přispět k rozšíření poznání městské populace konce 19. a počátku 20. století.

Pražské pobytové přihlášky jsou uloženy v Národním archivu ve fondu Policejní ředitelství Praha jako součást spisů všeobecné registratury tohoto úřadu. Jedná se o autonomní celek čítající 739 evidenčních jednotek (kartonů), což představuje

¹ Tento článek vznikl za finanční podpory Grantové agentury ČR v rámci řešení grantového projektu reg. č. P410/10/0509 Analýza demografických proměn vznikajícího velkoměsta. Databáze obyvatel Prahy (1850–1918).

cca 700 000 přihláškových archů převážně z let 1850–1918. Jedná se o materiál sloučený z několika různých ohlašoven pobytu pražského policejního rajonu. Přihlášky byly následně centrálně ukládány v tzv. Meldeamtu a zde abecedně srovnány bez ohledu na původní teritoriální příslušnost a časovou následnost. Použitá abeceda nebyla ani důsledně česká ani německá. Územní působnost policejního ředitelství v Praze byla od r. 1853 vymezena takto: Nové Město, Staré Město, Malá Strana, Hradčany a Josefov, Břevnov, Strašnice, Karlín, Libeň, Vyšehrad, Podolí, Dvorce, Nusle, Pankrác, Vršovice, Michle, Smíchov, Košíře, Bubeneč, Podbaba, Šárka, Holešovice a Bubny. Roku 1874 přibýly Dejvice, roku 1884 Holešovice a Nová Libeň. Tento územní rozsah platil do roku 1918.

Pokud bychom měli charakterizovat jednotlivé konskripční archy, můžeme konstatovat, že se jedná o volné listy s předtištěnými rubrikami, do nichž byly zapisovány patřičné údaje o přihlašovaných osobách. K pobytu v Praze se přihlašovaly buď jednotlivé osoby, nebo celé rodiny. Na prvním místě figuruje přednost domácnosti, následovaný manželkou, dětmi a dalšími příbuznými, s nimiž rodina sdílela společný prostor. Vedle data přihlášení k pobytu, čísla domu a zaměstnání dotyčného se můžeme dozvědět také rok a místo narození, náboženské vyznání, u provdaných žen jejich dívčí příjmení. Součástí archu může být i záznam týkající se oddavek, úmrtí v rodině, domovského listu, odkazu na policejní spis, pokud byl o osobě vedený etc. Pokud se dotyčný stěhoval mimo Prahu, bývá poznamenáno do jaké obce. Při stěhování do jiné pražské čtvrti byl založen nový konskripční arch a jedna osoba pak má více archů, které spolu ne vždy naprosto korespondují.

Po období určitého hledání a nastavování parametrů, jež začalo v roce 2002, byl v roce 2006 v Národním archivu naplno rozběhnut projekt digitalizace těchto pobytových přihlášek, který dosud probíhá. Archy pobytových přihlášek jsou focený digitálním fotoaparátem a indexovány třemi indexy určenými pro vyhledávání (příjmení, jméno, rok narození jednotlivých osob uvedených na přihlášce.) S ohledem na rozsah souboru archiválií a z něho plynoucí dlouhodobý charakter projektu jsou pobytové přihlášky veřejnosti postupně zpřístupňovány na webových stránkách Národního archivu.² Tento digitalizační projekt bude s největší pravděpodobností dokončen v roce 2011.³

V průběhu několikaleté práce s pobytovými přihláškami jsme si ověřili význam údajů uvedených na přihláškách. Možnost současného zachycení obrovského množství dat poskytovaných těmito archiváliemi v elektronické databázi by umožnila variabilní statistické vyhodnocení řady ukazatelů demografického a sociálního charakteru. Ocítáme se tak na půdě historické demografie, která jsa

² Viz <http://digi.nacr.cz/prihlasky/>

³ Více k vývoji projektu viz Vojáček, Milan: Projekt digitalizace pobytových přihlášek pražského policejního ředitelství. In: Zpravodaj pobočky ČIS NA 49, 2006, s. 133-135; též: Konskripce (1850–1914) – pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství. In: Genealogické a heraldické listy 26, č. 4, 2006, s. 86–87.

moderním dynamickým historickým oborem, využívá možnost zpracování velkých souborů dat počítači a vyhodnocování těchto statistických údajů. Ve světě postupně vznikají rozsáhlé databáze zachycující demografické údaje obsažené v matrikách a obdobných pramenech evidujících obyvatelstvo.⁴

V současné době proto v Národním archivu startuje projekt, který s ohledem na rozsah analyzovaného pramene nemá dosud v ČR obdoby. V tuto chvíli je rámcově zpracovaná metodologii výzkumu (relevantnost dat, jejich výpovědní hodnota, možnost jejich zpracování etc.) a metodika ukládání dat do databáze. Je testována aplikace, která umožňuje zachycení všech podstatných údajů z přihlášek. Zároveň jsme teoreticky vyřešili problém duplicity údajů, vztahujících se k jednotlivým osobám, dále problém s variabilitou totožných jmen (např. Friedrich, Fridrich, Bedřich) a jejich nestandardní podobou na dokumentech tak, aby to nezakreslovalo statistická data. Byla zpracována typologie zaměstnání, která koresponduje s územ zavedeným na bytových přihláškách. Základní data, která budeme do databáze ukládat, jsou dána následujícím výčtem polí, která jsou dále vnitřně členěna: příjmení (rodné, po provdání, ovdovělá, vulgo), pohlaví, změna stavu, místo narození, domovská příslušnost, rok narození, zaměstnání, vyznání, příchod do Prahy, pohyb po Praze, odchod z Prahy.

Volbou vhodného dotazu pak bude možné z databáze získat širokou paletu statistických dat, která budou s vysvětlujícím a doplňujícím komentářem zpřístupněna. Součástí zpřístupnění bude podrobný popis získávání dat a jejich statistického vyhodnocení. Veškeré statistické výstupy bude možné učinit jak globálně za celé sledované období, tak za kratší časové úseky. Bude možné propojovat získané údaje z velké řady hledisek. Půjde o detailní zachycení pohybu obyvatelstva (příchodu do Prahy, stěhování po Praze, odchodu z Prahy) v souvislostech jak osobních dané rodiny, tak v souvislostech ekonomických, sociálních, kulturních a politických událostí v Čechách.

Řešení projektu je plánováno na 5 let. Předpokládáme, že ročně budou do databáze uložena data ze 150 kantonů (tedy cca 1/5 celkového objemu). Průběžně bude prováděna kontrola dat, jejich propojování, spojování duplicit a multiplicit. Bude dopracována metodologie výzkumu a testovány dílčí statistické výstupy. Na projekt je možné navázat dalším rozšířením o data uložená v Archivu hl. města Prahy, která doplňují a rozšiřují data o jednotlivých osobách získaná z bytových přihlášek.⁵

⁴ Např. švédská databáze Demographic Data Base na univerzitě v Umea viz http://www.ddb.umu.se/index_eng.html, holandský projekt Historical Sample of the Netherlands zachycující vzorek populace z let 1812–1922 viz <http://www.iisg.nl/hsn/> či portál Minnesota Population Center viz <http://www.ipums.umn.edu/>.

⁵ Jedná se o části fondu Magistrát hlavního města Prahy I., Referát IV. popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1949 a o fond Všeobecné sčítání lidu 1869–1921.

Závěr

Pro zachycení výrazných sociálních a demografických změn ve vznikající pražské aglomeraci v období 1850–1918 neexistuje dosud žádná databáze se srovnatelnými parametry, jež bude vykazovat databáze vznikající na základě analýzy pobytových přihlášek uložených v Národním archivu. Badatel je dosud nucen opírat se o dobové statistiky převážně z počátku 20. století. Tyto statistiky jsou zpracovávány v dobovém kontextu a zachycují údaje podstatné pro tehdejší pohled na problematiku. Pro potřeby moderních metod historického bádání nezachycují řadu dnes relevantních údajů. Elektronická databáze veškerých relevantních údajů, jež je možné získat z pobytových přihlášek obyvatel Prahy, nebude dublovat dobové statistiky, ale měla by přinést nové údaje spolu s moderním statistickým zhodnocením. Výsledkem analýzy a vyhodnocení získaných dat bude komplexní sociálně demografický obraz obyvatel pražské aglomerace. Zároveň bude možné sledovat transformace tohoto obrazu v horizontu půl století. Ojedinelost a rozsah pramene a způsob jeho zpracování – otevřená databáze s vysokou variabilitou dotazování – umožní nový, dosud neaplikovaný, detailní popis společnosti a jejích fenoménů.

Zdeněk Nejedlý a česká cesta ke komunismu¹

Jiří Křesťan

Osobnost Zdeňka Nejedlého není jednoduché uchopit nejen z důvodu široké palety jeho zájmů a veřejných aktivit, nutnosti zhodnotit jeho značně rozsáhlé dílo, jež rozmnožoval s vášní a pilí grafomana, i početné práce oponentů a příznivců. Zájemce se musí zabývat mnoha vědními obory, jimiž prošla postava Zdeňka Nejedlého, jako jsou historiografie, dějiny hudby, dějiny divadla, dějiny literatury, pedagogika, filozofie, politologie. Badatel musí obsáhnout poměrně dlouhé historické období, v němž se Nejedlý pohyboval, a jež bylo naplněno prudkými dějinnými zvraty. Jaromír John za první republiky označil generaci, k níž náležel i Nejedlý, za „rozkročenou generaci“. Jistě si neuměl

¹ Text je rozšířenou a upravenou verzí stejnojmenné přednášky, kterou autor proslovil dne 17. června 2009 v Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky v Praze v rámci cyklu přednášek, pořádaného Společností přátel soudobých dějin. Koreferát přednesl prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc., profesor Masarykovy univerzity v Brně, s vlastními reflexemi tématu vystoupil prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc., rektor Literární akademie Josefa Škvoreckého a profesor Karlovy univerzity v Praze, a v diskusi potom další účastníci setkání. Konečná verze textu byla zpracována s podporou Grantové agentury ČR v rámci grantového projektu č. P410/10/1673 „Zdeněk Nejedlý (1878-1962)“. Hlavní výstup grantu bude představovat monografie, jejíž vydání se ujalo renomované nakladatelství Paseka (Litomyšl – Praha).

představit, co všechno ještě její příslušníci zažijí a jak neuvěřitelných rolích se mnozí z nich objeví. Zdá se rovněž, že řada problémů, které jsou spojeny s osobností svérázného litomyšlského rodáka, má dosud aktuální souvislosti. Minulost nelze pochopitelně zrekonstruovat v celé šíři. Do jejího hodnocení vnáší historik své vlastní zkušenosti, lásky i averze. Historické osobnosti jsou často věšákem, na nějž pohodlně a s úlevným pocitem odkládáme osobní poklesky a komplexy.

Vztah Zdeňka Nejedlého ke komunismu představuje povýtce jen dílčí problém při celkovém hodnocení jeho osobnosti, nicméně problém možná klíčový pro její pochopení. K politickým problémům se Nejedlý obrátil intenzivněji v podstatě až v samém závěru první světové války, povzbuzen úspěchem smetanovské výstavy na jaře 1917 i dalších svých aktivit, jež se dočkaly pro něho nečekaného veřejného ohlasu. V téže době podepsal *Manifest českých spisovatelů*. Neučinil tak zdaleka každý z jeho kolegů historiků (stranou zůstali především jeho učitelé Jaroslav Goll a Josef Pekař). V roce 1921, v okamžiku založení Komunistické strany Československa, nebyl tedy Zdeněk Nejedlý rozhodně protřelým politickým matadorem, ale přece jen byl již zralým mužem, materiálně zajištěným výhodným sňatkem i dosažením řádné profesury na Univerzitě Karlově v Praze, respektovaným vědcem a kulturním činitelem, který si uvědomoval politické souvislosti své veřejné činnosti. Jeho sympatie ke komunismu nebyly v žádném případě výsledkem sociální frustrace, která vábila a přiváděla k tomuto hnutí masy neprivilegovaných.

Václav Černý ve svých pamětech usoudil, že Nejedlý se přiklonil ke komunismu z „trucu“ prezidentu Tomáši Garriguovi Masarykovi, neboť ten jej nepovolal do žádné významné veřejné funkce. Skutečnost, že Nejedlý nebyl obdařen žádnou politickou či úřední funkcí, je neoddiskutovaným faktem. Jinou věcí je, proč tomu tak bylo, a zda o zakotvení ve státních či stranických strukturách v té době vůbec stál, zda mu více nevyhovovalo nezávislé postavení. Proti Černého tezi je však nutno v první řadě namítnout, že Zdeněk Nejedlý se nepřiklonil ke komunistickému hnutí bezprostředně po jeho vzniku. Připomeňme, že od jara 1918 byl členem pokrokové strany, později Realistického klubu a i po jeho rozkolu v roce 1921, kdy se dramaticky střetl s Emanuelem Rádem, si uchoval úctu k Masarykovým koncepcím.

Ke komunistické straně byl Zdeněk Nejedlý zpočátku kritický (upozorňoval na její negativismus, malichernost a vnitřní rozháranost, na nedostatek interní diskuse a dogmatismus) a více nadějí vkládal ve vývoj v národněsocialistické straně, minimálně do jara 1923, kdy ze strany odešli někdejší anarchisté Bohuslav Vrbenský a Theodor Bartošek. V této straně měl ostatně mnoho známých a přátel, především bývalých realistů. Přátelské styky udržoval především se svým kolegou z filozofické fakulty, národněsocialistickým senátorem Františkem Krejčím. Zdeněk Nejedlý se svého času vyjádřil v tom smyslu, že jeho poměr ke Komunistické straně Československa je stejný jako býval poměr Masaryka k sociální demokracii. Ten byl podle Nejedlého jejím nezávislým kritikem, glosátorem, inspirátorem a příležitostným spojencem. Zaujetí Masarykem zůstalo Nejedlému vlastní prakticky po celý jeho život. V osobním dopisu prezidentovi z října 1930

přiznal, že ve svých bojích hudebních i v historiografii hojně čerpal z jeho kulturního programu a osobního příkladu. V politice se sice v mnohém rozcházeli, ale podle Nejedlého šlo jen o to, že ze stejných premis dedukují občas poněkud rozdílné závěry. Historickou kuriozitu, jež však má svou hlubokou logiku, představuje fakt, že Nejedlý se ve svém prvním rozhlasovém projevu po Únoru 1948 utekl k Masarykovi, od něhož si nechal „schválit“ postup komunistů při převzetí moci.

Vraťme se ještě na okamžik do roku 1921. Zdeněk Nejedlý tehdy do Komunistické strany Československa nevstoupil, ač se to v odborné literatuře i některých memoárech celkem běžně uvádí, a ani svým stoupencům vstup do ní nedoporučil. Jeho četné aktivity ve spolcích a jiných organizacích jej zavedly do prostoru „mezi“ politickými stranami, kde se setkávali stoupenci různých politických proudů s lidmi vysloveně apolitickými i se solitéry, chaoty a outsidersy. To, že budeme vnímat tento prostor, kde se pohybovali i někteří komunisté (především intelektuálové), nám pomůže vnímat komunistické hnutí a jeho „okraje“ v jejich pluralitě a pozoruhodné dynamice vývoje, nikoli jen jako strnulou, uzavřenou sektu, dirigovanou „astrachanci“, vysílanými z Moskvy. Za příklad vhodný k ilustraci nám mohou sloužit dva spolky, v nichž se setkávali příslušníci různých politických směrů s kulturními pracovníky a vědci a v nichž hrál Zdeněk Nejedlý významnou roli. Jde o Socialistickou společnost (vznikla na podzim roku 1921) a Společnost pro hospodářské a kulturní styky se Sovětským svazem (byla ustavena v březnu roku 1925 pod názvem Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem). V jejich práci mohl Nejedlý zúročit své dřívější zkušenosti ze spolkové práce, například z Hudebního klubu či ze Sboru pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi v Praze, ustaveného v roce 1909, v jehož čele stál národní demokrat František Táborský. Ve výboru tohoto spolku, nesoucího později název Společnost Bedřicha Smetany, byli zastoupení příslušníci různých stran, včetně Komunistické strany Československa (Marie Majerová).

Ve zmíněném prostoru občanské společnosti „mezi politickými stranami“ se zajímavým způsobem mísily a křížily tradice spolkového života, zděděné a zažité ještě z dob Rakouska-Uherska, s aktuálními politickými vlivy, včetně přímých tlaků Komunistické strany Československa. Komunisté měli vypracovanou svou strategii práce stranických buněk v celonárodních organizacích. V tomto meziprostoru je možno vysledovat dokonce i přímý vliv Kominterny. Podařilo se mi například prokázat, že proces vzniku Společnosti pro hospodářské a kulturní styky s SSSR se pokusili přímo ovlivnit jak Willi Münzenberg, tajemník Mezinárodní dělnické pomoci a vůdčí představitel Komunistické internacionály mládeže, kominternovský „genius propagandy“ (usiloval o setkání se Zdeňkem Nejedlým v lednu 1924), tak i tehdejší sovětský zplnomocněný zástupce v Praze.

Proti Černého tezi, že Zdeněk Nejedlý se přidal ke komunismu z uražené ješitnosti, hovoří masový příklon intelektuálů a kulturních pracovníků k tomuto hnutí po roce 1918 (i v mezinárodním měřítku), jenž napovídá, že přitažlivost komunismu měla obecnější příčiny. Intelektuálové byli hluboce zasaženi drása-

vými válečnými zkušenostmi, rozpadem dosavadních struktur a poznáním síly organizovaných mas, byli fascinováni očisťujícím revolučním činem v Rusku, do komunismu promítali své projekty společnosti rovnosti a spravedlnosti. Sovětský svaz se jim zdál naplněním snu o sociálním inženýrství a cílevědomým plánováním vývoje společnosti. Zaznělo i nadšené hodnocení bolševismu jako „socialistického amerikanismu“. Mnozí, včetně například starého Masarykova přítele, advokáta a vynikajícího právního znalce Václava Boučka, uvěřili posléze v deklarovaný odvrát Sovětského svazu od diktatury k demokracii, vyjádřený například v nové, „stalinské“ ústavě. Při zkoumání příčin příklonu jednotlivých intelektuálů a kulturních činitelů ke komunismu či odzbrojující tolerance k němu můžeme dospět až k ryze individuálním psychologickým pohnutkám. Bernard-Henri Lévy píše v této souvislosti o hledání „štěstí nerostů“, o útěsném rozpuštění jedince v kolektivu, osvobozujícím jej blahodárným splynutím s masou od mučivých osobních dilemat. Někteří umělci nadto podlehlí přímé korupci v podobě masového vydávání jejich děl (a tomu odpovídajících honorářů) a velkolepých oslav v SSSR.

Intelektuálové a kulturní pracovníci nebyli přítomni v komunistických stranách obecně přijímání vždy s otevřenou náručí. Bohumír Šmeral na ustavujícím sjezdu komunistické strany v květnu roku 1921 pozval do jejich řad „nejlepší živly inteligence“, jimž dokonce poskytl garanci, že komunisté nebudou ohrožovat národní zájmy. Komunistický spisovatel a novinář Ivan Olbracht ale již na počátku následujícího roku připomněl starou osvědčenou sociálnědemokratickou zásadu, že sympatizující intelektuál musí být ze strany nejdříve třikrát vykopnut, aby prokázal opakovaným návratem svou skutečnou přichylnost ke hnutí. Příslušníci komunistické strany, zaštiťující se „dělnickým instinktem“, nejednou přijímali pochybnosti, k různým impulsům vnímavé a otevřené, své okolí znepokojující intelektuály a kulturní pracovníky s vyloženou nevráživostí a podezřívavostí.

Osobnost Zdeňka Nejedlého umožňuje zamyslet se nad otázkou „domácích zdrojů českého komunismu“, kterou postavil například Jacques Rupnik. To je důležité právě pro uvažování nad Nejedlým, který čerpal z české myšlenkové tradice, aktualizoval tradici husitskou a obrozenskou. Pojetí demokratismu s rysy patriarchálními a plebejskými, preferující přímé vazby před složitými vztahy zprostředkujícími, hledání jednoduchých řešení, duální vidění světa, rovnostářství, preference zásad spravedlnosti a rovnosti před principem svobody, vize mechanického pokroku, odvíjejícího se po přímé ose - tyto motivy, přítomné v české myšlenkové tradici, reflektované a svérázně přejímané i Zdeňkem Nejedlým, jakoby připravily půdu pro českou recepci stalinismu.

Myšlenkové dílo Zdeňka Nejedlého představuje v neposlední řadě poměrně vhodný objekt pro postžení významu ideových a uměleckých směrů moderny na přelomu 19. a 20. století na české myšlení a jejich vlivu na korekce národní obrozenské tradice. Nejedlý usiloval o syntézu českých tradic s hodnotami moderny, akceptoval například jednoznačně novoromantickou vizi velkého, geniálního jedince a jeho vůdčí role ve společnosti. Některá dilemata, jež z této konfrontace mezi modernou a obrozenskou tradicí vyvstávala, prožíval Zdeněk Nejedlý

v jistém období svého života velmi bolestně a opravdově. Na prolínání vlivů obrozených ideálů a moderny v jeho díle upozornil ve svých studiích věnovaných Zdeňku Nejedlymu novátorský Petr Čornej.

Zdeněk Nejedly zůstal za první republiky souběžcem komunistické strany. Spolupracoval i s jinými socialistickými a demokratickými skupinami a jednotlivci. Je zajímavé, že vřelé vztahy jej pojily v mnoha případech s vlastenecky zaměřenými učiteli, kteří byli často stoupenci národnědemokratické strany. Nejedlyho syntéza sociálních témat s národními tradicemi, samostatně domýšlející některé Masarykovy teze a postuláty, nenacházela v komunistické straně zpočátku pozitivního ohlasu. Dočkala se i otevřené kritiky. Zdeněk Nejedly a jiní „buržoazní profesori“ byli kritizováni hned na I. řádném sjezdu KSČ v roce 1923, kde se jich musel důrazně zastat Karel Kreibich. V Komunistické straně Československa se naopak spíše uplatňovala kritika údajně reakční úlohy všeho národního i zpátečnické role českého národa (srv. např. knihu *Krise národa* Stanislava Kostky Neumanna z roku 1930) i ostrá kritika T. G. Masaryka. Připomeňme kupříkladu jednoznačné odmítnutí „masarykismu“ jako nepřátelské ideologie Pavlem Reimanem z roku 1925. Oživovaly se dokonce urážlivé výhrady k českému národnímu hnutí, které formulovali při hodnocení revoluce z roku 1848 „klasikové“ Karl Marx a Friedrich Engels. Situace se v komunistickém hnutí v Československu počala měnit až v atmosféře bezprostředního ohrožení nacismem.

Důležitým momentem diferenciací komunistického a socialistického hnutí a jeho souběžců se stal poměr k Sovětskému svazu. Kritický moment potom představovala druhá polovina 30. let, kdy komunisté a jejich sympatizanti museli řešit dilema, zda obhajovat „velký teror“ J. V. Stalina. Mnozí z přátel a obdivovatelů Svazu sovětských socialistických republik se domnívali, že za žádnou cenu nesmí být oslaben mocný východní spojenec v boji proti fašismu. V létě 1936, kdy byli odsouzeni a popraveni Leninovi spolubojovníci Zinovjev a Kamenjev, došlo ke sporu mezi Zdeňkem Nejedlym a některými jeho spolupracovníky, např. Karlem Teigem, tehdejším redaktorem časopisu *Země sovětů*, či Bohumilem Mathesiem. Přitom ještě v roce 1927 Nejedly na podnět Ferdinanda Peroutky odsoudil popravu lidí, obviněných v SSSR ze špionáže a sabotáží, nedlouho před tím kritizoval cenzuru v Sovětském svazu. Situace v roce 1936 byla ovšem již jiná. V Nejedlyho Společnosti pro hospodářské a kulturní styky s SSSR se objevili po roce 1932 prominentní činitelé z demokratických stran, např. Benešovi důvěrníci Hubert Ripka a Jiří Sedmík, sociálně demokratický ministr Jaromír Nečas, agrární poslanec Oldřich Suchý a další, kteří usilovali o budování nových vztahů s východní mocností.

Hitlerovský nacismus jakoby vrhl svou vyhlazovací bestialitou vývoj zpět o celé století a vrátil pro Čechy na scénu otázku samotné existence malého národa. Národně osvobozenecský boj za druhé světové války vynesl do popředí mimo jiné i koncepce dosavadního outsidera Zdeňka Nejedlyho. Je nutno ovšem připomenout, že uplatnit se mohly až po napadení Sovětského svazu Německem v roce 1941. Do té doby se cítil být Stalin vázán sovětsko-německou smlouvou

a v Moskvě místo Benešova vyslanec Zdeňka Fierlingra, který byl vypoklonkovan na konci roku 1939, sídlil vyslanec tzv. Slovenského státu. Zdeněk Nejedlý v létě 1939 v Moskvě vstoupil do řad Komunistické strany Československa. Zachovával si ovšem vůči jejímu zahraničnímu vedení jistý odstup. Stalin hrál vůči Edvardu Benešovi v době jeho návštěvy v Moskvě v prosinci 1943 „Nejedlého kartou“, naznačoval zřetelně exilovému prezidentovi jeho případnou nahraditelnost - Zdeňkem Romanovičem Nejedlým. Naproti tomu členové zahraničního vedení KSČ přijímali Nejedlého očekávání velké historické role, kterou má sehrát, s nímž on sám evidentně rád koketoval, často s ironií a posměchem, jak o tom svědčí jejich dochovaná válečná korespondence. Nejedlého rozhlasové projevy, oživující patos vlastenectví a národní hrdosti, byly ovšem ve vlasti přijímány s téměř všeobecným souhlasem a nadějemi.

Nejedlého koncepce komunistů jako dědiců velikých národních tradic, formulovaná po druhé světové válce, navazovala tedy na jeho starší ideové konstrukce, akcentující princip lidovosti, „pokrokový demokratismus“ a vypjatý smysl sociální, jež podle něho vešly v samu podstatu českého národního charakteru. Program národní a demokratické revoluce se silnými sociálními motivy, jejího dovršení a obrany (rezonující ještě v únoru 1948!), si komunisté dokázali prakticky monopolizovat. Představitelé nekomunistických stran, toužící po vyvážení mezinárodní orientace budováním pevnějších vazeb na západní demokratické mocnosti, sklízeli nezaslouženě trpké plody mnichovské zrady a masově sdílené nedůvěry v ty, kdož nechali poslední „ostrov demokracie“ ve střední Evropě již jednou na holičkách.

V Nejedlého projevu *Komunisté – dědici velikých tradic českého národa* z roku 1946 se objevuje myšlenka, že ne všechny Čechy lze pokládat za „národ a národní lidi“, probleskne vize rozdělení národa na „dva národy“ v zásadě podle třídních kritérií. V tomto projevu znovu vyjádřil Zdeněk Nejedlý svou starou představu, že „jedna generace je opřena o druhou, i vzniká tak společná linie, jež se táhne a spojuje všechny ty historické složky a zjevy v jeden řetěz“. Najdeme zde i zřetelně antiintelektuální tezi: „Lidový člověk myslí daleko prostěji a proto i často správněji než někdy inteligent“. Jako „nejúplnější zachycovatel národních tradic, živých v našem lidu“, je představen Alois Jirásek, on je i v dalších veřejných projevech průvodcem i ilustrátorem Nejedlého koncepcí. V projevu o komunistech jako dědících nejlepších národních tradic, se Nejedlý ovšem výslovně přihlásil i k Masarykovi. Připomeňme v této souvislosti, že Nejedlý vždy vnímal revoluci ne jako totální destrukci stávajícího pořádku, ale jako odstranění umělých, nepřirozených nakupenin a návrat k pevným kvádrům tradice. Byl přesvědčen o výlučném charakteru české národní tradice, kterou nám prý mohou ostatní národy (například Němci či Poláci) jen závidět.

Zdeněk Nejedlý představoval se svými spolupracovníky a s dalšími činiteli, sdruženými především kolem ministra Václava Kopeckého, jistou zábranu (jakoli nespolehlivou, vrtkavou) proti nástupu radikalismu a kulturního nihilismu, uplatňujících se v kulturním životě Československa od podzimu 1948. Demon-

strovat to lze například na obnoveném časopise *Var*, který vycházel pod redakcí Zdeňka Nejedlého znovu od roku 1948. Detailnější analýzy kulturní sféry (například z pera Alexeje Kusáka či Jiřího Knapíka), dovolují objektivní pohled, diferencující v tehdejší mocenské špičce. Umírněný přístup, zachovávající odkaz klasiků 19. století či připomínku meziválečného avantgardního umění, zabránil plnějšímu uplatnění nihilistických tendencí v české kultuře a vytvořil snad i určité předpoklady k uplatnění pozdějších obrodných pokusů. Prokázat lze v některých případech i Nejedlého odpor proti přejímání sovětských zkušeností, především ve školství. Soukromě kupříkladu odmítal připravovanou reformu z roku 1953 jako nehodící se pro naše podmínky, připomínal, že ve školství by se Sověti měli mnohemu učit od nás. V lednu 1953, ještě před schválením zmíněného školského zákona, byl z funkce ministra školství odvolán. Milan Drápala při analýze osobnosti Vítězslava Nezvala mohl uvést řadu osob, jichž se básník zastal či jejichž osud zmínil. Nejedlý byl v tomto směru zřejmě opatrnější. Byl ostatně nemocný – v létě 1951 prodělal těžký infarkt myokardu, který jej na půl roku vyřadil z práce a trvale oslabil jeho schopnost soustavné práce.

Kromě nesporně pozitivního brzdného efektu Nejedlého pojetí národních tradic vůči běsům revoluce a kulturního nihilismu je nutno zmínit i některé problematické rysy jeho pojetí. To se vyznačuje selektivností při výběru národních tradic, je vyostřeno proti „antitradicím“, má manipulativní charakter, obsahuje konzervativní, tradicionalistické rysy, jež bránily moderním interpretacím kulturních hodnot, má národně omezený obzor (problém vznikl již se zahrnutím slovenských tradic). Zejména vize „dvou národů“ v jednom, dvou protikladných kultur, souznějící s obdobnými koncepcemi Lenina či Ždanova, měla neblahý vliv na myšlení lidí. Potkávala se nakonec i se Stalinovou představou o stupňování třídního boje po socialistické revoluci.

Dostáváme se ke koncepci tzv. československé cesty k socialismu. Ta byla zpopularizována zejména na konci 60. let, kdy reformní komunisté cítili potřebu nalézat své historické předchůdce, nejlépe pokud možno v řadách komunistického hnutí. Oživovaly se koncepce Bohumíra Šmerala, Karla Kreibicha a Jana Švermy, nesměle se dokonce připomínali druhdy vyvržení komunisté jako Josef Gutmann či Stanislav Budín, volalo se po návratu k principům politiky široké lidové fronty a obrodě původních principů Národní fronty. Pamětníci si připomínali, jak se členové zahraničního vedení KSČ v Moskvě po zkušenostech se sovětskou realitou vzájemně ubezpečovali, že v Československu je třeba budovat jiný socialismus než sovětský, socialismus respektující domácí podmínky a tradice (srv. nedávno vydané vzpomínky Marie Švermové).

Je nutno ovšem říci, že jméno Zdeňka Nejedlého, zdiskreditovaného především účastí v propagandistickém zdůvodnění politických soudních procesů 50. let a vzdáleného svým estetickým citěním i jazykem komunikace generaci 60. let, se ovšem v této souvislosti objevovalo jen sporadicky (výjimku představovali například prozíraví myslitelé mezi historiky František Červinka či Oldřich Janeček). František Červinka kupříkladu formuloval tezi, že Nejedlý se svou úctou k Masa-

rykovi a současně k ruské revoluci se pokusil překlenout rozpory mezi „levicemi“ v ČSR a stal se tak průkopníkem specificky československé cesty k socialismu, inklinujícího k pluralismu a humanitě. I u svých studentů narazil však František Červinka, tento charismatický učitel a historik, v 60. letech na nepochopení či spíše na prostý nezáměr, pramenící primárně z nebývale široké škály možností, která se náhle v té době ve společenských vědách otevírala. Recepce „umírněných“ představitelů komunistické strany z období po roce 1948 byla ztížena ještě jedním faktem: mnozí reformátoři 60. let byli původně nekompromisními radikály 50. let, kteří se se Zdeňkem Nejedlým, Václavem Kopeckým, Vítězslavem Nezvalem a dalšími střetali a napadali je z krajně levicových pozic, takže se k nim nemohli nyní hlásit. To je příklad třeba Lumíra Čivrného a mnohých dalších. Málokdo prokázal tak kultivovaný smysl pro nadhled a schopnost poučit se z omylů mládí, jak jej opakovaně demonstroval například Čestmír Císar.

Zdeňk Nejedlý a jiní souběžci komunistického hnutí rozšířili jeho akční rádius a ideový záběr. Podpora značné části intelektuálů a kulturních pracovníků představovala jeden z rozhodujících faktorů úspěchu komunistů v únoru 1948. Specifikum „přínosu“ Zdeňka Nejedlého bylo v tom, že jako vědec, publicista a učitel (jeho obdivujícími žáky byli např. Jiří Wolker, Jaroslav Seifert či Vítězslav Nezval) připravil již v meziválečném období půdu pro přihlášení se komunistů k národním ideálům, že zdůvodnil radikální socialistický program jako „domyšlení“ Masaryka, jako dovršení národního obrození, o němž přece snili jak František Palacký, tak i T. G. Masaryk, jako přirozené vyústění nejlepších národních tradic. Když v roce 1932 Josef Pekař Nejedlému v osobním listě psal, jak je dobře, že mezi historiky jsou jednotlivci, kteří se časem mohou stát mosty do nepřátelského tábora, neuměl si tehdy zajisté představit, že po mostě se bude pochodovat opačným směrem, než si představoval, a že po něm budou smýkáni i lidé v poutech.

Zdeňk Nejedlý byl po roce 1945 obvykle povoláván, když bylo třeba formulovat a přednést problémy koncepčního charakteru v kulturní sféře. Získat významný politický vliv po roce 1945, ani po roce 1948 se mu však nepodařilo. Nedokázal čelit ani vlivu a autoritě chráněnce Moskvy Václava Kopeckého, ani pracovníkům aparátu KSČ typu Gustava Bareše. Mladí aparátníci se například nepokrytě vysmívali některým Nejedlého iniciativám (např. i jirákovské akci, zaštitěné přitom samotným Klementem Gottwaldem) a nepokrytě je sabotovali. V době politických procesů se Nejedlý obával, že bude zatčen, trpěl představou, že mu odposlouchávají telefony a kontrolují poštu. Hrozil se toho, že Václav Kopecký nebo někdo jiný připomene jeho přátelské kontakty s Rudolfem Slánským za války v Moskvě.

Závěrem se pokusím o jednu obecnější úvahu: komunismus, který se deklaruje jako internacionalistické učení, dosáhl jen zdánlivě paradoxně největších úspěchů tam, kde podchytil národní traumata a potlačené tužby, což potvrzují i mezinárodní zkušenosti. Příkladem může být úspěšné zúročení boje utlačených národů proti fašismu, přitažlivá koncepce národních cest ke komunismu, vývoj v tzv. třetím světě, zbavujícím se jha kolonialismu, i náš „krátký“ rok 1968, budující popularitu

reformátorů mimo jiné i na vlně české a slovenské (či československé) národní hrdosti. Koneckonců sem můžeme přiřadit i naši současnost, kdy komunistická strana pevně zakotvila v politickém spektru naší vlasti (což je jejím nesporným úspěchem) právě kromě jiného využitím národní karty a skepse vůči evropské integraci. Osobnost Zdeňka Nejedlého představuje důležitý studijní objekt. Zhodnocení jeho osobnosti není úkolem lehkým, ale skýtá možnost pochopit příčiny příklonu značné části levicové inteligence a představitelů kultury ke komunistickému hnutí.

Analýza poměru Zdeňka Nejedlého ke komunistickému hnutí představuje zajiště jednu z nosných os pohledu na tuto osobnost v mnoha směrech výjimečnou, ale v řadě jiných ohledů typickou pro českou intelektuální a uměleckou obec v období od konce 19. století do poloviny 20. století, pro reflexi hledání východisek z dilemat, jimž museli její příslušníci čelit. Politická dráha Zdeňka Nejedlého není oddělitelná od jeho dráhy vědecké. Mnohé z jeho postupů a chování ve veřejném životě vysvětluje také pohled do jeho soukromého života, jeho rodinné poměry, styky s kruhem přátel a blízkých, poměr k ženám, vztah k životu spolků, v nichž působil, a podobně. Postižení osobnosti Zdeňka Nejedlého v její komplexnosti je úkolem nesnadným s ohledem na měnlivost stanovisek, kterou někdy projevoval, na jeho horečnou angažovanost a těkavost a z toho vyplývající mimořádnou šíři zájmů a veřejných aktivit, jimiž se vyčerpával. Zdeněk Nejedlý se jeví být tématem, které symbolicky nabízí trpělivému badateli některé klíče k pochopení cest hledání, k znovuprožití masově sdílených a individuálně prociťovaných iluzí a náhlých vzkypění sil, k smyslu bloudění a rozčarování českých intelektuálů a kulturních činitelů. Zapomínat, jak známo, se nevyplácí ani mnohem větším státům a národům, než je ten náš.

Program „Veřejné informační služby knihoven (VISK)“ v knihovně Národního archivu v roce 2009 – počtvrté

Dagmar Spáčilová – Václav Bartůšek

K pravidelnému ročnímu bilancování činnosti knihovny Národního archivu (dále jen knihovna NÁ) patří již od roku 2006 shrnutí výsledků digitalizace dokumentů z fondů knihovny, realizované v grantových projektech VISK 6: Národní program digitálního zpřístupňování vzácných dokumentů Memoriae mundi series Bohemica a VISK 7: Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru – Kramerius¹.

¹ Podrobně viz zpráva: Spáčilová, Dagmar – Bartůšek, Václav: Program VISK „Veřejné informační služby knihoven“ v knihovně Národního archivu. *Paginae historiae* 15,

Program VISK je rozvržen do 9 podprogramů, je koncipován jako grant s finanční spoluúčastí řešitelů projektů v souladu se zákonem č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla), ve znění pozdějších předpisů a dalších právních norem². Zároveň je zastřešen „Konceptí rozvoje knihoven v České republice na léta 2004–2010“ (dále jen „Koncepte“), pro knihovny České republiky historicky prvním strategickým rozvojovým dokumentem, schváleným a přijatým vládou (v červenci 2004). „Koncepti“ předcházeli materiály „Strategie knihoven 1999–2003“, připravený v roce 1998 Ústřední knihovnickou radou, poradním orgánem ministerstva kultury pro oblast knihovnických a informačních služeb, knihovnictví a knihoven³.

Národní knihovna jako centrum systému knihoven, ve kterém vykonává koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, standardizační, metodické a poradenské činnosti ve spolupráci s ministerstvem kultury, které v souladu se svými kompetencemi připravuje a metodicky a administrativně zajišťuje podporu již stávajících projektů v oblasti rozvoje knihoven a připravuje nové programy a granty spolupracují při této své činnosti se zahraničními institucemi a spolupodílí se na tvorbě zásadních metodických, metodologických a jiných strategických rozvojových dokumentů, zabývající se mimo jiné i problematikou digitalizace dokumentů a sdílení společenských opatření a praktických výsledků důležitých pro digitální věk ve veřejných knihovnách – v 90. letech minulého století např. projekt: Evropské komise PLUMAN⁴, dokument: „Zpráva o Zelené knize o roli knihoven v moderním světě“, dokument: „Manifest UNESCO o veřejných knihovnách“⁵. V těchto souvislostech je zapojení knihovny NA do národních projektů digitalizace dokumentů a jejich zpřístupňování v národních digitálních

2007, s. 505–507; Program „Veřejné informační služby knihoven (VISK)“ v knihovně Národního archivu rok 2007 – podruhé. *Paginae historiae* 16, 2008, s. 561–566; Program „Veřejné informační služby knihoven (VISK)“ v knihovně Národního archivu rok 2008 – potřetí. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 315–321.

² Tj. dále v souladu s Nařízením vlády č. 288/2002 Sb., kterým se stanoví pravidla poskytování dotací na podporu knihoven, ve znění pozdějších předpisů; Usnesením vlády č. 1333 ze dne 3. 11. 2008 o Zásadách vlády pro poskytování dotací ze státního rozpočtu České republiky nestátním neziskovým organizacím ústředními orgány státní správy; a Usnesením vlády České republiky č. 885 ze dne 13. 7. 2009 o Hlavních oblastech státní dotační politiky vůči nestátním neziskovým organizacím.

³ K tomu více obecná charakteristika programu VISK viz: <http://kramerus-info.nkp.cz/visk/obecná-charakteristika-programu-visk>; obecně problematika digitalizace v knihovnách – např. viz http://www.sdruk.cz/it/Zmapovani_situace_digitalizace_v_CR.pdf.

⁴ Projekt PLUMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks) – viz http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=07_Pro/Pluman.htm.

⁵ „Green Paper on the Role of Libraries in the Modern World“ (Zelená kniha o roli knihoven v moderním světě) – přijatá již 23. října 1998 Evropským parlamentem, kde jsou právě knihovny charakterizovány jako „jeden z nejdůležitějších systémů zpřístupňování vědomostí“, – viz http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/Rezoluce_oroli.htm.

knihovnách Manuscriptorium a Kramerius činností v oblasti digitalizace a informačních a komunikačních technologií s oborovým, národním i mezinárodním významem. Dosažené výsledky⁶ posouvají úroveň fondů primárních, sekundárních a terciárních dokumentů knihovny NA na úroveň fondů 21. století.

Projekt digitalizace a digitálního zpřístupňování a ochrany vzácných rukopisů a starých tisků dochovaných v paměťových institucích České republiky Memoriae mundi series Bohemica s výstupem do digitální knihovny Manuscriptorium velmi úzce souvisí s pilotním projektem UNESCO „*Paměť světa*“⁷ jehož hlavním cílem je záchrana nejvzácnějších dokumentů a jejich zpřístupnění.

I záznamy o mikrofilmech a digitálních kopiích dokumentů z fondu knihovny NA realizovaných v rámci projektu Kramerius jsou součástí nejen národních databází CZROMM (Czech Register of Microfilm Masters) a nově RD.CZ (Registru digitalizace)⁸, ale i systémů a databází mezinárodních, např. EROMM (European Register of Microfilm Masters)⁹.

Ke spolupráci ministerstva kultury s UNESCO podrobně viz též <http://www.mkcr.cz/cz/zahranicni-vztahy/unesco/spoluprace-ministerstva-kultury-s-unesco-44230/>.

⁶ Celkem bylo v projektech VISK 7 v letech 2006–2009 mikrosnímkováno 80 knihovních jednotek / 17597 stran originálních předloh / zhotoveno 6481 polí mikrofilmu (z toho 24 knihovních jednotek / 4884 stran originálních předloh / zhotoveno [2442] polí mikrofilmu pro projekt VISK 7 2008 Krajské knihovny Františka Bartoše Zlín) - k tomu „národní evidence“ – viz: CZROMM – the Czech Register of the Microfilm Masters (Český registr reformátovaných dokumentů, národní databáze novin a časopisů uložených v Českém registru reformátovaných dokumentů, viz: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=weba_seznam.htm – bohužel v současnosti neaktuální.

Celkem bylo v projektech VISK 6 a VISK 7 v letech 2006–2009 digitalizováno 145 knihovních jednotek / 21075 stran originálních předloh (z toho 24 knihovních jednotek / 4884 stran originálních předloh pro projekt VISK 7 2008 Krajské knihovny Františka Bartoše Zlín).

⁷ Podrobně viz: www.unesco.org/webworld/mdm ; informace o některých dosažených výsledcích projektu viz též: <http://digit.nkp.cz> ; „českým“ přínosem je rovněž datový formát DOBM vyvinutý pro projekt Memoriae mundi series Bohemica, který byl přijat jako mezinárodní standard UNESCO pro digitální kopie a digitální dokumenty „publikované“ a zpřístupňované prostřednictvím programu „Paměť světa“.

⁸ Systém pro evidenci digitalizovaných dokumentů a sledování procesu zpracování, společný projekt Knihovny Akademie věd ČR, Národní knihovny ČR a firmy Incad, národní obdoba systému EROMM.

⁹ pomocný aparát a nástroj pro podporu ochranného reformátování (mikrofilmování a digitalizace dokumentů včetně evidence bibliografických záznamů o reformátovaných dokumentech a jejich originálních předlohách a včetně výměny a zpřístupňování reformátovaných titulů a koordinace reformátování); EROMM-databáze obsahuje záznamy o digitalizovaných dokumentech z Německa, Rakouska, Velké Británie, Francie, Portugalska, Finska, České republiky a USA – podrobněji viz: <http://www.eromm.org/database.htm>

Podprojekt „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce“ – 4. etapa (VISK – Memoriae mundi series Bohemica 2009) knihovny Národního archivu”

Ve čtvrté etapě podprogramu Memoriae mundi series Bohemica 2009, několikaletého projektu knihovny NA „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce“ – tj. projektu digitalizace příležitostných tisků většinou z 1. poloviny 17. stol. – byla v roce 2009 provedena digitalizace celkem dalších následujících sedmnácti drobných tisků v rozsahu celkem 664 obrazů z období třicetileté války z let 1629–1632. Zdigitalizováno a zařazeno do virtuální knihovny Manuscriptorium, která v rámci projektu Enrich ještě v roce 2009 spolupracovala s dalšími evropskými institucemi s knihovnickým zaměřením, zejména z oblasti střední Evropy, tak bylo již celkem 74 knihovnických dokumentů, významných pro poznání minulosti raného novověku v Čechách a v celé, zejména střední, Evropě vůbec, tedy zhruba dvě třetiny z drobných tisků zařazených do digitalizované signatury Knih. Vald. A 75. Na základě těchto skutečností je možno stejně jako v předcházejících letech využívat po dohodě s pracovníky knihovny Národního archivu možnosti nahlédnutí do digitalizované části databáze Manuscriptorium pro vědecké a badatelské účely v oblasti poznání zde zdigitalizovaných dokumentů. Digitalizaci dokumentů prováděla firma AIP Beroun s.r.o., která na základě svého působení v projektu ENRICH značně zdokonalila původní systém Manuscriptoria a vytvořila tak řadu nových nástrojů pro různé druhy jeho využití. Tak se tedy mohla i knihovna NA zapojit do projektu, jehož cílem bylo zpřístupnit digitální knihovny rukopisů i starých tisků a inkunábulí řady evropských knihoven na základech existující digitální knihovny Manuscriptorium¹⁰ a vytvořit sdílené virtuální výzkumné prostředí pro studium rukopisů, prvotisků, starých a vzácných tisků a dalších podobných historických dokumentů v tomto směru.

Tématicky se tyto dokumenty z knihovny NA vztahovaly většinou k období let 1629–1632. V rámci veškerého materiálu sbírky systematicky navazují na ucelený komplet z let 1618–1628, digitalizovaný v letech 2006–2008. Mezi nimi se nachází převážně obsahová bohemika, zejména vzhledem k jejich aktérům, císařské vojsko, Ferdinand II. apod. Je třeba připomenout např. mandáty a výnosy císaře Ferdinanda II., což jsou vlastně i bohemika autorská, s dobovou politickou interpretací, korespondenci tehdejších politiků (kurfiřtů apod.), situace v Německu i vstup švédského krále Gustava Adolfa II. do válečných událostí tehdejší Evropy. V materiálu zatím nelze prokázat tiskařská bohemika, neboť místa vydání nejsou všude v dokumentech uvedena, rozhodně však, podobně jako v minulé etapě, lze najít několik zajímavých míst jejich původu jako např. Stralsund, i když se nenalézají v českých zemích. V mnohých případech se jedná o unikátní tiskové varianty, které nebylo možné zatím nikde jinde zjistit. Takové tiskové varianty dokumentu představují v našem případě dokumenty se sg. Knih.Vald. A 75/75

¹⁰ <http://www.manuscriptorium.com>

a Knih. Vald. A 75/76 Copia Zweyer Mandaten/ Der Remis[chen]. Käyserl[ichen]. Auch zu Hungarn und Böhmen Königl. Majestät Ferdinand II. ...z roku 1631. Jejich vzájemným srovnáním bude možno získat další nové poznatky ke vzniku a rozšíření těchto typů dokumentů.

V knihovně Národního archivu jsou snahy v tomto projektu pokračovat dále i v dalších dvou letech až do dokončení digitalizace celé této signatury A 75, pokud dojde ke schválení tohoto podprojektu v rámci grantových dotačních řízení Ministerstva kultury ČR i pokud to dovolí kvalita materiálů a kromě duplikátů, nikoliv však tiskových variant. Pro rok 2009 byla počátkem roku připravena a předložena na odbor umění a knihoven ke schválení ministerstvem kultury další již pátá etapa, při níž budeme žádat na základě žádosti podané v lednu 2010 o dotaci¹¹ na digitalizaci dalších 22 knižních dokumentů vytypovaných z tohoto fondu. Stejně jako v minulých letech je aktuální zájem o využívání pramenů z tohoto období. Jejich uživateli jsou nejen historici, ale také pracovníci z dalších oborů a odvětví kultury a to nejen v centru, ale také v regionech naší republiky. Takovým příkladem může být i činnost souboru Chairé, který vznikl při Waldorfské škole v Příbrami v roce 1999. Uměleckým vedoucím je známý hudebník Josef Krček, který se zabývá starší českou a evropskou hudbou a lidovými písněmi. Mezi repertoárem tohoto tělesa lze najít i „letákové“ převážně politické písně z období třicetileté války (bitva na Bílé Hoře, vpád Švédů do Čech apod.).¹² Drobné tisky z našeho fondu sice nepředstavují klasické jednolisty, ale jistě i zde by bylo možné hledat některé kořeny k nim. Mnoho z našich tisků by bylo možno najít i na internetovém mnichovském seznamu VD 17 – Das Verzeichis der im deutschen Sprachraum erschriebenen Drucke des 17. Jahrhunderts, kde však nebyly plně zdigitalizovány.¹³

Při možnostech využití internetu služebně i badatelsky v prostorách obou pracovišť Národního archivu získala knihovna NA zapojením se do programu VISK6 zdarma přístup do licencované digitální knihovny Manuscriptorium pro informační potřeby vlastní i informační potřeby svých uživatelů, který byl v roce 2009 otevřen i pro badatele na počítačích ve studovně knihovny NA v Praze na Chodovci (Archivní 4), na dalším pracovišti knihovny v Praze Dejvicích (Milady Horákové) a ještě v badatelně NA v Praze na Chodovci (Archivní 4). Zaměstnanci i badatelé NA tak od prosince 2009 získali plný přístup ke všem datům a dokumentům Manuscriptoria, jehož bezplatné zpřístupnění je možné kvůli finanční podpoře Ministerstva kultury ČR, což jistě napomůže k rozvoji studia těchto vzácných dokumentů.

¹¹ 30% nákladu hradí NA.

¹² Jde hlavně o písně na základě edice sbírky Franz Wilhelm Ditfurth: Die historisch-politischen Volkslieder der des dreissigjährigen Krieges. Heidelberg 1882; srv.<http://www.chaire.cz>.

¹³ <http://www.vd17.de>.

„Úřední a oficiální seriálové dokumenty republiky Československé“ – pokračování digitalizace bohemik ohrožených degradací kyselého papíru z fondů knihovny Národního archivu

Knihovní fond primárních, sekundárních a terciárních dokumentů knihovny NA je rozsáhlý složitý fond¹⁴ více jak 30 dílčích, živých ale i historických uzavřených knihovních fondů. Jeho hlavní tři kmenové fondy¹⁵ a několik dalších dílčích fondů lze v souladu s terminologií informační vědy a knihovnictví nazvat „administrativními knihovnami“ – tj. „*knihovnami jakéhokoli úřadu*“. Výraznými specifiky takových fondů je vedle oficiálně publikované dobové knižní produkce i velké množství úředních a tzv. oficiálních dokumentů¹⁶. Tento fakt se již ze samé podstaty činnosti archivů velmi výrazně odráží právě ve fondech archivních knihoven. Ve velké míře jde o unikátní dokumenty ve smyslu „*hojnosti dochování exemplářů*“, které však mají velkou vypovídací hodnotu historickou. Byl to proto právě „úřední a / nebo oficiální“ dokument, na který padla volba při výběru typu dokumentu vhodného pro digitalizaci v rámci národního projektu VISK 7 – Kramérius.

Projekt digitalizace deníku Československá republika (Pražské noviny) byl zahájen v průběhu poslední etapy digitalizace „Sibiřských tisků“ v roce 2008 a v roce 2009 pokračoval již vlastní, první etapou.

Tímto „vládním“ deníkem, který vycházel v letech 1920–1938¹⁷ a který se i ve své hlavičce uváděným ročníkem CCXLI [241] – 259 po celou dobu svého

¹⁴ Výsledný rozsah fondu vykazovaný k 31. 12. 2009 (po odečtu počtu knihovních jednotek získaných „z vlastních zdrojů“ a po odečtu úbytků) činí hrubým odhadem 11.782,2 bm – 11,8 km, což představuje zhruba půl miliónu svazků.

¹⁵ Knihovna A – nejrozsáhlejší fond, v době svého vzniku a působení Knihovna Ústředního archivu ministerstva vnitra; Knihovna B – nejstarší fond, v době svého vzniku a působení Knihovna Archivu země České; Knihovna C – oborově a tematicky nejúžejší specializovaný fond, v době svého vzniku a působení odborná archivní (a úřední) knihovna Ústředního zemědělsko-lesnického archivu.

¹⁶ Oficiální dokument: slovníkové heslo. In: Ressler, Miroslav: Informační věda a knihovnictví: výkladový slovník české terminologie z oblasti informační vědy a knihovnictví. Výběr z hesel v databázi TDKIV. Praha. 2006, s. 161, „*dokument vydávaný orgány státní moci a správy či dalšími korporacemi při výkonu povinností uložených zákonem či obdobným zákonným aktem*“; Oficiální publikace, tamtéž: „*dokumenty vydané zákonodárnými, vládními a jinými administrativními orgány (od centrálních po krajské) a jejich institucemi s rozhodovací pravomocí; státní nebo národní bibliografie, národní příručky, sbírky zákonů a nařízení, rozhodnutí soudů a ostatní obdobné publikace, vydávané z příkazů a nákladem orgánů státní moci. Z hlediska bibliografického zpracování jakákoli publikace vydávaná nebo financovaná vládní agenturou, včetně mezinárodních vládních organizací.*“

¹⁷ Československá republika (Pražské noviny) / vydavatel a zodpovědný redaktor Josef St. Hevera. Roč. CCXLI (č. 1, ve čtvrtek 1. ledna 1920) – 259 (č. 301, v sobotu 31. prosince 1938). Praha: Státní tiskárna v Praze, 1920–1938. Přílohy: Nedělní čtení

vycházení hlásil k „Pražským novinám“¹⁸ se knihovna NA zapojila do procesu digitálního zpřístupnění jednoho z nejdéle vycházejícího titulu novin v dějinách české (československé) žurnalistiky. Zároveň naplňuje cíle knihovny NA v oblasti péče o dokumenty specifické pro fondy knihoven archivů ale i jiných úřadů – tj. v oblasti péče o dokumenty vládní, úřední a / nebo oficiální speciálně nebo všeobecně publikované. Projekt digitalizace „Úřední a oficiální seriálové dokumenty republiky Československé“ v tomto ohledu plynule a úzce navázal na již uzavřený projekt „Sibiřské tisky“¹⁹.

Jde tedy o dlouhodobý projekt zmapování, evidence a bibliografického zpracování včetně bibliografických soupisů a v souvislosti s projektem VISK 7 i o projekt záchrany a zpřístupnění historických pramenů k rozsáhlé zákonodárné, politické a jiné činnosti státu a k významným společenským změnám v něm.

Deník „Československá republika (Pražské noviny)“ v době svého vycházení působil v roli „vládního“ deníku a řadil se k několika málo „nadstraničským“ deníkům²⁰. Snad právě proto, že šlo do jisté míry o „úřední“ tisk se dochoval ve fondech knihovny NA kompletní. Dnes již nezjistíme, do kterého z dílčích knihovních fondů knihovny NA patřil a jakým způsobem byl do fondu získáván, zda na základě předplatného nebo zdarma jako dokument dokumentačního zabezpečení činnosti instituce.

Deník je strohým úředním dokumentem i svým vzhledem a obsahem. Zcela chybí jakékoliv ilustrace nebo fotografie. Velmi poskrovnou je reklamy, která je zveřejněna až na malé výjimky pouze na poslední straně listu (čísla) v jednom sloupku. Ustálený obsah²¹ i jeho uspořádání činí z deníku de facto denní „oficiální“ zpravodajství směřujících do sféry řízení a usměrňování života společnosti, se snahou uspokojit informační potřeby společnosti jako celku, souvisejících s vývojem základních vztahů uvnitř státu i mezi státy na mezinárodní úrovni. Jako takový představuje ve svém úhrnu cenný historický pramen pro studium

¹⁸ Přidělená ISSN souvisejícím titulům: ISSN1802-775X: Pražské nowiny (1825–1848); ISSN 1802-7768: Rozličnosti Pražských nowin (1826–1833); ISSN 1802-7776: Konstituční Pražské nowiny (1848); ISSN 1802-7781: Pražské nowiny (1848-1864); ISSN 1803-4837: Pražský denník (1866–1895); ISSN 1803-1845: Pražské noviny (1895–1919); ISSN 1803-4853: Československá republika (Pražské noviny) (1920–1932); ISSN 1803-4861: Pražské noviny (1932) – Československá republika (1932–1938).

¹⁹ Rovněž realizován v rámci projektu VISK 7 – v letech 2006-2008; i zde šlo vedle unikátnosti dokumentů o oficiální publicistiku zaštitěnou ve většině případů činností Československé národní rady.

²⁰ Lidové noviny, Tribuna, Národní osvobození, Československá republika (Pražské noviny) a německy vycházející Prager Presse.

²¹ Mimo jiné uveřejňuje vládní nařízení a „tisky“ Národního shromáždění a Senátu; pravidelné zpravodajství „Z ...“ (např. Československé republiky, Jugoslávie, Ruska, Polska...), Denní zprávy, Věda a umění, Národní hospodář, ... a dokonce již pravidelně na poslední straně rubrika Tělovýchova a sport, Šachy a také Povětrnostní zpravodajství Státního meteorologického ústavu v Praze.

„oficiálních“ interpretací dějinných událostí ať vnitřních nebo zahraničních, oficiálně-politických, masově-politických a administrativních sdělení a zpravodajství z období republiky Československé („1. republiky“ 1918–1938).

Podle stanovených zásad projektu VISK7 – Kramerius 2009 byl v první etapě (pokračování) projektu „Úřední a oficiální seriálové dokumenty republiky Československé“ formou komplexní digitalizace (mikrofilm 2 generací + digitalizace dokumentů z matriční negativní kopie archivního mikrofilmu) digitalizován 1 titul: Československá republika (Pražské noviny), část: 1920 (duben-prosinec) – 1921 (leden-červen), tj. celkem 5 svazků (vázáno po čtvrtletích). Celkem bylo nasnímáno 1923 „hrubých“ polí / 1869 „čistých“ polí mikrofilmu, digitalizováno 3862 všech stran včetně stran s technickými, administrativními a bibliografickými metadaty, z toho celkem 3726 stran dokumentů. Seriálu bylo přiděleno ISSN již v roce 2008, kdy byl proveden pro potřeby přidělení ISSN podrobný a časově náročný bibliograficko-dokumentační a bibliograficko-lokační průzkum. Komplexní digitalizovaný dokument (část 1920 duben-prosinec, 1921 leden-červen) byl předán do Národní knihovny, kde byl zaveden do programu – databáze Kramerius. Mikrofilmy budou uloženy ve specializovaném depotu pro foto-fono-kino dokumenty Národního archivu.

V lednu 2010 podala knihovna NA žádost o poskytnutí grantu na pokračování digitalizace deníku „Československá republika (Pražské noviny)“. Vedle vlastní digitalizace dokumentů předložila knihovna NA rovněž žádost na poskytnutí dotace pro nákup zařízení (PC sestavu s 4 interními HDD „v zrcadle“ – s celkovou kapacitou 4 TB a řadičem disků) a pro získání prostředků na instalaci systému Kramerius. Tím máme na zřeteli vytvoření podmínek kvalitního zpřístupňování digitalizovaných dokumentů z fondů knihovny NA a již v roce 2011 získání některých významných digitalizovaných dokumentů formou replikačních smluv. Jako první bychom chtěli získat deníky Národní listy, Národní politiku, České slovo a Rudé právo. Pokud bude projekt roku 2010 přijat, dosáhneme velkého posunu v kvalitě poskytovaných služeb, budou naplněny cíle moderní ochrany originálních dokumentů nejvíce ohrožených degradací kyselého papíru, které uchováváme ve svých fondech. A v neposlední řadě bude dovršeno naplnění cílů národního projektu Kramerius.

Obrazová příloha k článku se nachází na konci kapitoly str. 319–320

Reprodukce v digitální knihovně
Manuscriptorium – Porovnání
titulních listů dvou různých
variant starých tisků Copia
Zweyer Mandaten...
z roku 1631 - sig. Knih.Vald.
A 75/75 (obr. 1) a Knih.Vald.
A75/76 (obr. 2).

Titulní strana 1. čísla deníku „Československá republika“ z roku 1920, jehož počátky se odvozují od jednoho z nejstarších českých deníků „Pražských novin“

Zprávy

Národní archiv v roce 2009

Eva Drašarová

Úvod

Očekávání do roku 2009, plná obav, zda bude možné udržet chod instituce díky naprosto nedostatečnému rozpočtu, se skutečně naplnila, a pouze díky neutuchající, více než půlroční aktivitě všech rozhodujících složek archivu i Ministerstva, se teprve v listopadu podařilo odvrátit hrozící uzavření archivu. Priority, přes neustále experimenty Ministerstva s plošným krácením rozpočtů již v předchozích letech, která s finanční a hospodářskou krizí neměla nic společného, zůstaly v některých částech téměř stejné jako v roce předchozím.

Archivování elektronicky vzniklých archiválií se opět posunulo ve směřování k výstavbě tzv. národního digitálního archivu. Měřeno prizmatem potřeby realizace a netrpělivosti archivářů, se vše pohybuje hlemýžďím tempem a nejasnosti kolem skutečného spuštění financování z prostředků Integrovaného operačního programu strukturálních fondů Evropské unie přetrvávaly celý rok. Proto se začaly objevovat nebezpečné signály možného drolení realizačního týmu. Proto šlo o personální prioritu na úkor ostatních prací a organizačních celků, stejně jako další, tentokrát zcela nové povinnosti vyplývající z postupného náběhu jednotlivých komponent elektronického úřadování.

Předarchivní péče se prolнула s otázkou implementace zákona o datových schránkách nejen v Národním archivu, ale i u původců spadajících do jeho kompetence. Metodická pomoc se realizovala směrem i k ostatním veřejným archivům. Počítali jsme s velkými potřebami v tomto ohledu ve veřejné správě a tedy i s mobilizací dalších kompetentních archivářů pro tyto záležitosti. Pro usnadnění práce nejen v této oblasti byl dotvořen vnitřní informační systém a jeho využívání se stalo samozřejmou součástí způsobu řízení, kontroly, ale i spolupráce v horizontální rovině. Může být chápán jako „psychologická příprava“ na implementaci elektronické spisové služby v archivu.

Archiv nemá nazbyt v personálních ani ve finančních zdrojích. Řídící složky musejí tedy racionálně zvažovat veškeré aktivity, nelpět za každou cenu na tradičních zažitých postupech, neplytvat silami na napravování zbytečných nedostatků způsobených liknavostí a jinou nekompetentností vlastních kolegů i našich partnerů. Měním se podmínkám je nutné se přizpůsobit sofistikovanými

způsoby organizace práce i strukturou. Ne vše se podařilo. A tak nástroj státní kontroly u problematických původců a řešení kompetence Národního archivu u mateřského resortu včetně personální části se nikam nepohnuly. V evidenci Národního archivního dědictví jsme zapracovali připomínky ze státní kontroly a v jistých organizačních útvarech se snažili o udržení pořádku. Za prioritní nadále považujeme vedle spolupráce s politickými stranami (zde ovšem pouze s dnes či v minulosti parlamentními) především záchranu akutně ohrožených archivů bývalých masových dobrovolných organizací Národní fronty a mezinárodních organizací, působících před rokem 1990 v Praze. Na stejnou úroveň jsme kladli udržení dynamiky při získávání osobních archivů.

Totéž platí i pro oblast zpracování archiválií. Nezahajovali jsme nové projekty bez ukončení stávajících, připravili jsme se pečlivě na využití týmové práce, na prvky projektového řízení například archivními odděleními. Opět se stanovily priority pro celý Národní archiv.

Ve využívání archiválií organizačními opatřeními se zatím úspěšně bráníme krádežím. Dokončení rekonfigurace sítě a emancipace ze sítě Ministerstva vnitra dovolilo plán masivnějšího využívání studijních kopií a webu – tj. uveřejňování žádaných pomůcek a kopií archiválií na webu. Pokračující retrospektivní konverze inventářů nabrala novou dynamiku. Pokračovalo i bezpečnostní a studijní snímkování – paralelně „mokrá proces“ (dokud finance dovolí) a digitalizace. I zde dominantně vystupuje nutnost uvážlivého plánování. Potvrzuje to i volba a realizace výzkumného úkolu ve věci informačního propojení s ostatními paměťovými institucemi a archivních standardů. Souvisí s informačními potřebami společnosti, s nutností výměny dat bez bariér, s rozvojem elektronického úřadování i využitím obsahu budoucího digitálního archivu.

Nezbytnou podmínkou péče o fyzický stav archiválií bylo naplnění pátečního reálného tříletého plánu restaurování. Mezi jednu z dlouhodobých priorit Národního archivu patří zavedení technologií hromadného odkyselování archiválií. V roce 2007 byly vybrány tři perspektivní technologie CSC Book Saver a BookKeeper a Neschen C 900. Rok 2008 byl věnován přípravě nákupu těchto technologií, popřípadě jejich uvedení do provozu za pomoci tzv. Norských finančních mechanismů. Tato varianta bohužel nebyla podpořena experty Ministerstva kultury. Zkvalitnění projektového záměru hromadného odkyselení, získání strategických partnerů bez ohledu na resortní kompetence a nutná spolupráce s Archivem bezpečnostních složek, který díky svému výlučnému postavení měl dostatek prostředků pro nákup přístroje Neschen a který hledá naplnění dílce zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů mj. i v otázce spolupráce s Národním archivem v oblasti restaurování (ovšem jen ve svůj prospěch), to vše byly cesty jak dále postupovat v záchraně postižených archiválií.

V roce 2009 pokračovaly rokem 2006 zahájené restaurátorské práce (na základě vládního usnesení č. 216 z března 2003) dokumentů poškozených povodní v roce 2002 (knihařské práce na ročenkách Českého statistického úřadu). Restaurování soudních spisů Městského soudu v Praze bylo sice konečně zahá-

jeno, ale výhled na rok 2010 je opět pesimistický. Hlavním důvodem byla dříve neochota Ministerstva spravedlnosti financovat práce, které svým nevhodným umístěním spisoven způsobila, nyní jde o následky škrtů v důsledku hospodářské krize. Fyzický stav archiválií Státního soudu z padesátých let 20. století je však natolik ohrožen, že Národní archiv bude muset svými silami, tedy po kapkách, tuto situaci zachraňovat.

Krizový plán Národního archivu pro případy havárie nebo živelních pohrom byl zpracován pro budovu Národního archivu v Dejvicích až na úroveň jednotlivých směrnic v souvislosti s výstavbou městského okruhu Pražský most – Špejchar. Na základě dosud získaných zkušeností se ukazuje, že na celé práci je a zřejmě i v budoucnu bude nejsložitější přesvědčit některé členy krizových orgánů o smyslu této práce. Doufejme, že i v dalších dvou letech půjde jen o teoretickou přípravu, která při postupujících zemních pracích při výstavbě tunelu Blanka snad nebude potřebná v praxi.

Zpracování postupu na záchranu a dlouhodobé uložení fotografických dokumentů (8. odd. – tříletá podpora 1600 tis. Kč), přešlo do posledního roku řešení. Monitorování plyných polutantů v depozitářích státních archivů ČR (10. odd. – dvouletá podpora 1400 tis. Kč) představilo konečné výsledky veřejnosti.

Významnou událostí bylo konání dvou akcí k předsednictví České republiky v Evropské unii v archivnictví – EBNA a Fórum DLM. Archiv za ně sice nenesl přímou zodpovědnost, ale důstojný průběh v naší budově a za pomoci našich kolegyň a kolegů byl věcí cti. Ostatně tři referáty pro zasedání špičkových evropských archivních představitelů připravil náš archiv a šlo o podstatně inovační podněty v oblasti výzkumu.

Personální situace

Personální situaci v odděleních nelze charakterizovat jednoduchým tabulkovým přehledem. Trvalou skutečností se stalo snížení počtu systemizovaných míst o jedno k 1. 1. 2008, na základě rozhodnutí ministra vnitra o snížení počtu pracovních míst v resortu (archivář). Z téhož podnětu bylo jedno místo přeměněno na „digitalizátora“. Trvá tedy trend snižovat personální stav a navyšovat povinnosti. Propad v posledních deseti letech je ze 168 systemizovaných míst na 142. Nárůst fyzického rozsahu spravovaných fondů je ze 103.564,92 bm v roce 2000, na 119.611,15 bm v roce 2008 a 116.707,45 bm v roce 2009 (oproti stavu k 31. 12. 2008 se jedná na konci roku 2009 o nárůst o 61 archivních souborů a úbytek 2903,7 bm z důvodů delimitace a skartace).

Evidence archiválií

K 31. 12. 2009 spravoval Národní archiv ve své základní evidenci celkem 1785 archivních souborů v rozsahu 116.707,45 bm (oproti stavu k 31. 12. 2008 se jedná o nárůst o 61 archivních souborů a úbytek 2.903,7 bm). Z uvedených 1785 archivních souborů bylo celkem 1735 souborů (112.327,35 bm) evidováno jako soubory v přímé péči archivu, 46 souborů (4.338,9 bm) bylo v NA uloženo na

základě depozitní smlouvy a 4 archivní soubory NA (41,20 bm) byly na základě smlouvy uloženy mimo archiv. V roce 2009 bylo provedeno celkem 429 aktualizací evidenčních listů Národního archivního dědictví (dále též NAD), které se týkaly 241 archivních souborů. 317 aktualizací bylo provedeno prostřednictvím 228 vnějších a 89 vnitřních změn, 112 aktualizací pak přímou editací evidenčních listů. Do evidence archivních pomůcek bylo v roce 2009 zapsáno celkem 13 nových archivních pomůcek a 14 dodatků k již existujícím archivním pomůckám. V roce 2009 byly v evidenci archivních pomůcek zrušeny 2 archivní pomůcky.

V základní evidenci NAD archiválií uložených mimo archivy a kulturně vědecké instituce evidoval NA k 31. 12. 2009 celkem 4 archivní fondy o celkové metráži 12,72 bm, což znamená, že oproti stavu k 31. 12. 2008 nedošlo u těchto fondů k žádným změnám.

Do evidence vnějších přírůstků a úbytků bylo zapsáno celkem 237 vnějších změn uskutečněných v roce 2009 (tj. o 31 více než v roce 2008). Celkem bylo evidováno 230 přírůstků (223 přírůstků výběrem a 7 přírůstků delimitací) a 7 úbytků. Nejčastějším druhem přírůstku uskutečněného výběrem byl přírůstek ve skartačním řízení (98), dále následovaly dar (61) přírůstek mimo skartační řízení (38), koupě (16), depozitum jiného subjektu (9) a nález (1). Celkem bylo v roce 2009 převzato 1.639,97 bm archiválií a 30.992 evidenčních jednotek (tj. o 590,27 bm více a o 80.948 evidenčních jednotek méně než v roce 2008). Do jiných archivů bylo delimitováno 45 evidenčních jednotek v rozsahu 2,24 bm, což je o 1,52 bm více než v roce 2008.

Do druhotné evidence NAD předalo v roce 2009 údaje ze své základní evidence celkem 16 archivů a 6 kulturně vědeckých institucí. Celkem 5 archivů (Archiv akademie věd ČR, Archiv hlavního města Prahy, Archiv Národního technického muzea, Archiv Pražského hradu a Literární archiv Památníku národního písemnictví) předalo v roce 2009 Národnímu archivu 59 stejnopisů svých archivních pomůcek v listinné podobě.

K 31. 12. 2009 měl Národní archiv ve své péči celkem 1 národní kulturní památku a 25 archivních kulturních památek. Pravidelná prověrka fyzického stavu archivních kulturních památek se uskutečnila ve dnech 7. a 8. 12. 2009.

Výběr archiválií

Výběr archiválií ve skartačním řízení

Ke konci roku 2009 evidujeme na svých webových stránkách nadále 336 veřejnoprávních původců, kteří náleží do předarchivní péče Národního archivu. Z těchto bylo do péče státních oblastních archivů (dále též SOA) postoupeno se souhlasem odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra celkem 147 původců a kromě těchto byla u 32 původců postoupena příslušným SOA péče pouze o pobočky a regionální pracoviště (ve srovnání s rokem 2008 se zvýšily počty těchto postoupených původců v prvním případě o jednoho, u poboček a regionálních pracovišť o tři). V roce 2009 probíhala jednání směřující k postoupení předarchivní péče u zemědělských agentur a pozemkových úřadů Ministerstva

zemědělství příslušným státním oblastním archivům a předpokládá se předání těchto kompetencí během roku 2010. V závěru roku 2009 bylo jedním z původců zpochybněno postavení profesních komor daných zákonem jakožto veřejnoprávních původců. Záležitost byla po neúspěšném pokusu o respektování rozhodnutí archivu postoupena odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra.

Výběr ve skartačním a mimo skartační řízení se realizoval celkem u 88 veřejnoprávních institucí (oproti roku 2008 nárůst o 19 původců) a sepsalo se při tom celkem 196 protokolů (v roce 2007 celkem 200 protokolů, v roce 2008 pouze 159).

Nárůst počtu skartačních a mimo skartačních řízení a současně navrhujících původců je tedy v obou případech téměř o čtvrtinu. V případě počtu skartačních protokolů se na tomto nárůstu ovšem podílili 25 protokoly Policie ČR, u níž by předarchivní péči již v roce 2010 měl převzít nově zřízený bezpečnostní archiv.

V roce 2009 pokračovala spolupráce více oddělení při výběru a přejímání archiválií veřejnoprávních původců u dokumentů vzniklých před rokem 1993. V resortu spravedlnosti jsme prováděli výběr archiválií v mimopražských depozitářích Skuteč, Písek a Brno. Převzali jsme dva větší celky do Národního archivu. Z Ministerstva spravedlnosti – odboru odškodňování, jsme získali 200 bm písemností až do roku 1992. Prováděli jsme první rozsáhlé skartační řízení a výběr archiválií ve správním archivu Úřadu ochránce veřejných práv v Brně.

S resortem financí jsme spolupracovali při výběru archiválií z období federálního Ministerstva financí a převzali jsme 35 bm archiválií. Ve spolupráci s tamním správním archivem jsme zahájili rozsáhlé třídění a výběr dokumentů z dosud nezpracovávaného celku řady poválečných fondů, které se týkaly konfiskace a převodu majetků firem a jednotlivých občanů do znárodněného hospodářství. Dosud jsme do Národního archivu převzali 147 bm fondu Likvidační fond měnový a 66 bm Fondu znárodněného hospodářství.

V roce 2009 byla ukončena depozitní smlouva o uložení písemností Likvidačního fondu měnového v Národním archivu, kterou jsme uzavřeli s Ministerstvem financí v červenci roku 2000. Dodrželi jsme postup stanovený Odborem archivní správy a spisové služby MV a ve spolupráci s Ministerstvem financí a oblastními archivy jsme prováděli rozdělení celku (více než 4000 bm písemností) na archiválie, které budou trvale uloženy v jednotlivých oblastních archivech a na písemnosti určené ke skartaci. Tyto práce probíhaly od března do července 2009, byly organizačně i časově dosti náročné. V oddělení státních fondů z let 1945–1992 Národního archivu zůstalo uloženo pouze minimální množství archiválií ústředního charakteru, které bude začleněno do převzatého Likvidačního fondu měnového.

Největší přejímka v 1. oddělení se uskutečnila v říjnu, kdy byla od Katastrálního úřadu Praha-město převzata Hlavní kniha Desek zemských, tj. 1.524 knih v rozsahu 60 bm. Elektronická podoba Hlavní knihy Desek zemských byla předána do datového úložiště na Chodovci.

V roce 2009 vybrali archiváři u 86 veřejnoprávních původců při 188 skartačních řízeních (tj. počet skartačních protokolů) k trvalému uložení celkem 882,2 bm

archiválií, tedy 14,5 % z celkového množství 6 100,8 bm dokumentů předložených k výběru. Ve srovnání s předchozím rokem 2008 došlo tedy k výraznému vzestupu množství navržených i vybraných dokumentů a téměř o polovinu a to přibližně na úroveň roku 2007 (tehdy bylo navrženo 6 660 bm a z toho vybráno 1 089,5 bm archiválií), a to při poněkud vyšším počtu skartujících původců než v předchozích letech (v roce 2007 počet 71 původců, v roce 2008 63 původců). Počty skartačních protokolů, příslušných původců, množství navržených dokumentů i množství vybraných archiválií potvrzují trvale pozvolna stoupající tendenci, pouze s výjimkou nápadného poklesu v roce 2008. Za pozornost stojí také nadále stoupající procentuální podíl vybraných archiválií z celkového počtu navržených dokumentů, který naznačuje, že skartační řízení postihovala v roce 2008 historicky cennější soubory dokumentů. Přitom je údaj o množství vybraných archiválií poněkud snížen u těch skartačních řízení, kde není ve všech případech doposud z technických důvodů známý počet bm (Policie ČR a Vězeňská služba ČR). Při výše uvedeném zvyšování procentuálního zastoupení vybraných archiválií se na druhé straně udržuje na stabilní úrovni asi 1/3 všech skartačních protokolů počet těch skartačních řízení, u nichž byly určeny všechny navržené dokumenty ke zničení.

Od roku 2006 do konce roku 2009 vydal Národní archiv 16 trvalých skartačních souhlasů pro 12 veřejnoprávních původců, jedna žádost byla zamítnuta. Množství jimi každoročně na základě vydaných povolení ke zničení určených dokumentů nebylo ani v roce 2009 zahrnuto do výše uvedených statistik. Od roku 2010 bude Národní archiv i tyto údaje vyhodnocovat.

V souvislosti s účinností nové archivní legislativy a především se zaváděním prvků e-governmentu ve státní správě, vynaložili všichni pracovníci úseku předarchivní péče dříve nebývalé množství pracovního času na konzultace s původci k této problematice. V mimořádné míře se tak dva pracovníci oddělení podíleli na práci Komise pro spisovou službu Národního památkového ústavu. Zároveň 5. oddělení připravilo pro „své“ veřejnoprávní původce a pro státní archivy celodenní poradu k otázkám nové úpravy archivnictví.

Výběr archiválií mimo skartační řízení

V roce 2009 došlo ke zcela bezprecedentnímu a neočekávanému nárůstu úkolů v oblasti předarchivní péče a získávání archiválií u soukromoprávních původců a držitelů archiválií. Skutečnost, že jsme oslovováni stále širším okruhem zájemců o záchranu historicky cenných archiválií soukromé provenience a o metodickou pomoc svědčí o vzrůstu prestiže Národního archivu v této relativně nové oblasti. Ze sumáře nejurgentnějších úkolů, který jsme zpracovali k 31. 7. 2008 a který obsáhl téměř 90 položek, se nám podařilo v roce 2009 splnit pouze část, protože jsme museli přednostně podchytit nové podněty. V roce 2009 bylo převzato a zaevidováno k fondům 6. oddělení celkem 91 přírůstků v rozsahu 269,91 bm a 18.775 evidenčních jednotek. K osobním fondům a rodinným archivům (celkem 40 fondů) se vztahovalo 49 přírůstků (100,39 bm). Celkem 56 přírůstků se

vztahovalo k již existujícímu archivnímu fondu, v 35 případech se jednalo o nový archivní fond. Celkově se převzaté archiválie vztahovaly k 70 archivním fondům a sbírkám 6. oddělení. Darem bylo získáno 60 přírůstků, koupí 7 přírůstků, výběrem mimo skartační řízení 14, delimitací 4 a jako depozitum jiného subjektu 6 přírůstků.

V souvislosti s přípravou na XIX. zasedání Evropského výboru národních archivářů (European Board of National Archivists, EBNA), které se konalo v Praze 24. dubna 2009, jsme se zaměřili na průzkum archivů národnostních menšin a na rozvinutí spolupráce s nimi. Formou dotazníkového šetření jsme ve spolupráci s Radou vlády pro národnostní menšiny oslovili 31 občanských sdružení dvanácti nejpočetnějších národnostních menšin žijících v České republice. Zhruba třetina z oslovených organizací projevila zájem o spolupráci zejména v oblasti metodické pomoci při vedení svých archivů; některá občanská sdružení projevila ochotu předat nám také písemnosti. Užší spolupráce byla navázána např. s Polským klubem v Praze, kde již byla realizována první přejímka.

V roce 2009 byla uzavřena práce na závěrečné zprávě o archivech mezinárodních organizací působících před rokem 1990 v Praze. Vyplývá z ní, že v případě archivů Mezinárodní organizace novinářů, Světové odborové federace, Křesťanské mírové konference byly dokumenty odvezeny do zahraničí. Stejný osud potkal i část archivu Mezinárodního svazu studentstva. U likvidované mezinárodní organizace Pražské centrum při Institutu Východ-Západ se podařilo převzetí jejich archiválií.

Úspěšně se rozvíjela spolupráce s politickými stranami. Kromě spolupráce s archívem ODS, pokračovala jednání s KDU-ČSL, která vyústila v uložení části digitálního archivu KDU-ČSL v Národním archivu. V kontaktu jsme byli i s akreditovaným archívem ČSSD, s Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu, s Konzervativní stranou a Národně demokratickou stranou. Dokončeno bylo převzetí archivu likvidované ODA. Plodná byla i spolupráce s občanskými sdruženími, s nimiž jsme uzavřeli řadu darovacích a depozitních smluv, završená mnoha přejímkami. Pomáhali jsme při likvidaci České rady pro oběti nacismu. Archiválie tohoto nadačního fondu jsme na základě darovací smlouvy převzali. S Českoněmeckým fondem budoucnosti jsme jednali ohledně podmínek zpřístupnění depozita uloženého v Národním archivu.

Čilé kontakty probíhaly s našimi krajanskými organizacemi a spolky jako je Česká beseda Sv. Čech Curych, Sokol Paříž, Svaz Čechů a Slováků ve Švýcarsku, Tělocvičná jednota Sokol Basel, Zahraniční obec sokolská. Navázány byly i nové kontakty.

Z celkem 91 přírůstků je možno konkrétně upozornit alespoň na osobní fondy politiků (či dodatky k nim): JUDr. Vladimír Červenka (dlouholetý ústřední tajemník Československé strany lidové), Martin Hrabík (představitel exilové agrární strany), prof. dr. František Xaver Hodáč (představitel národnědemokratické strany, delimitace z Národního technického muzea), prof. RNDr. František Janouch, CSc. (předseda správní rady Nadace Charty 77), prof. dr. Arnošt Kolman (pracovník

aparátu ÚV KSČ, profesor Univerzity Karlovy v Praze, ředitel Filozofického ústavu ČSAV v Praze), Václav Kopecký (člen předsednictva ÚV KSČ, místopředseda vlády), ing. Josef Lesák (poslanec za národněsocialistickou stranu), prof. PhDr. Otakar Machotka (místopředseda ČNR, teoretik národně-socialistické strany), Jan Masaryk, Dr. h. c. (ministr zahraničních věcí) a rodina Revilliodových, JUDr. Ivan Ihnatiј Párkányi (ministr a guvernér Podkarpatské Rusi), RSDr. Stanislav Pošusta (ústřední tajemník ÚV SČM, vedoucí oddělení kultury ÚV KSČ), Jiří Sedmík (osobní tajemník Edvarda Beneše), prof. PhDr. Lumír Soukup (osobní tajemník Jana Masaryka), Švermovi (Jan a Marie – významní představitelé KSČ) a Kopoldovi; historiků a archivářů: doc. RSDr. František Červinka, CSc., PhDr. Eva Drašarová, CSc., PhDr. Anna Hostomská, doc. dr. František Janáček, CSc., PhDr. Oldřich Janeček, PhDr. Blanka Karlsson, Ph.D., PhDr. Josef Kollmann, prof. PhDr. Vlastimil Kybal, Jaroslav Macek, prom. hist., PhDr. Zdeněk Šamberger, CSc., prof. ing. Václav Průcha, CSc., prof. ing. Kurt Rozsypal; vězně z koncentračního tábora a penězokazce Adolfa Burgera (kontakt zprostředkoval PhDr. Zdeněk Pousta), advokáta a politického vězně JUDr. Zikmunda Steina, publicisty Jaroslava Boučka, člena činohry Národního divadla Martina Růžka, významného představitele polské menšiny v ČR Michala Chrzastowského, ekoložky mgr. Emilie Strejčkové, představitele české komunity v Brazílii Alexandra Cejnara (předání zprostředkoval konzul mgr. Stanislav Kázecký, za předání archivu jménem České republiky vyjádřil osobně dik ministr školství Ondřej Liška).

Z archiválií z proveniencie právnických osob je nutno zmínit alespoň archiválie politických stran: Konzervativní strana, Národně-demokratická strana, Občanská demokratická aliance, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu; spolků: Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách (delimitace z Národního technického muzea), Výbor pro pomoc sirotkům po obětech nacistické tyranie; dobrovolných organizací: Československý svaz tělesné výchovy, Ústřední politická škola Socialistického svazu mládeže; občanských sdružení: Agentura GAIA, Česká archivní společnost, Český horolezecký svaz, Hudební mládež ČR, Klub československých turistů, Konfederace politických vězňů ČR, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Společnost Vlastimila Kybala; mezinárodních organizací: Pražské centrum při Institutu pro studie Východ – Západ, Ústředí československého Sokolstva v zahraničí. Doplněna o další cenné přírůstky byla Sbirka archiválií činovníků skautského hnutí.

Zpracování archiválií

Mezi jednotlivými zpracovatelskými odděleními existují rozdíly dané podstatou spravovaného Národního archivního dědictví. Sjednocení se děje na metodické bázi spočívající na základních principech a metodách historických věd. Kvantitativní ukazatel zpracovanosti fondů dle oddělení vystihuje následující tabulka, byť do jisté míry zkršená přísnými kritérii posledních let pro zpřístupnění fondů a rozpořem mezi faktickou a evidenční správou fondů. V souladu s tabulkou se pak

jeví volba priorit a zaměření úkolů napříč celým archivem. V plánu na rok 2010 vyústila v projektové řízení při zpřístupňovacích pracích ve 4. a 6. oddělení.

Oddělení	Celkem bm	nezpracováno bm v %	počet archivních souborů
1.	13.499,99	7,25%	199
2.	15.140,20	4,93%	118
3.	26.099,10	13,88%	163
4.	41.899,44	69,87%	354
5.	2.628,38	91,52%	130
6.	16.121,19	58,48%	757
8.	1.092,15	92,37%	63
NA	116.480,45	40,75%	1784

V oddělení pro správu nejstarších fondů (1. oddělení) neplánovali žádné nové a dlouhodobější zpracovávání větších celků. Dlouhodobou prioritou jsou zde další povinnosti – Soupis pečeti, pokračující delimitace duplikátů matrik, digitalizace listin, bezpečnostní snímkování. Největším zpřístupňovacím úkolem je pořádání fondu Židovské kontrolní matriky. Pozornost byla věnována i zpracovávání Evidencie dochovaných vyobrazení šlechtických erbů v nobilitačních spisech České dvorské kanceláře. Za pomoci programů Excel a Janus bylo zpracováno 176 znaků (B–F). V uplynulém roce pokračovala i tvorba metadat pro indikační skici krajů Časlavského, Chrudimského, Kouřimského, Litoměřického, Prácheňského a Žateckého, aby mohly být vyvěšeny na webovou stránku Zeměměřického úřadu, k čemuž pro technické potíže serveru nedošlo.

Ve 2. oddělení pokračovalo zpracování a inventarizace zemědělských fondů, což bylo průběžně metodicky kontrolováno metodickou komisí. Rozsáhlý a komplikovaně strukturovaný fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha (ŘSRF/P) je před dokončením. Byl schválen dílčí inventář ŘSRF/P – Knihy a schvalovacím řízením prochází dílčí inventář ŘSRF/P – Hlavní pokladna. Vedle toho byly inventarizovány všechny dodatky k jednotlivým částem fondu. V rámci zpracování došlo k 7 delimitacím z tohoto fondu do příslušných oblastních archivů. Schválen byl inventář k fondu Generální ředitelství císařských soukromých a rodinných fondů Vídeň (SSRF/V).

V rámci zpřístupňování fondu České místodržitelství probíhalo zpřístupňování sign. 13 (obecní záležitosti) a sign. 20 (vystěhovalectví). Signatura 13 (obecní záležitosti) byla podrobně rozepsána do JANUSu pro všechna tři manipulační období (1853–1910), byl vytvořen místní rejstřík a věcný rejstřík. V signatuře 20 (vystěhovalectví) byli z elenchů vypsáni všichni vystěhovalci (tj. 15 210 lidí) z prvního manipulačního období (1856–1883) a dále jsou k nim doplňovány informace z podacích protokolů (spisy byly skartovány). K 31. 12. 2009 byly

dohledány informace z protokolů do roku 1863 včetně (tj. pro 4484 lidí), časově nejnáročnější je určování lokalit.

V roce 2009 byl dokončen a schválen inventář fondu Generální ředitelství ČSD, Praha. Proběhla revize fondu Ministerstvo vnitra – Šlechtický archiv, byl vytvořen nový dílčí inventář v JANUSu, dále byly skenovány a připojeny image jednotlivých erbů. Intenzivně se pracovalo na inventarizaci dalších fondů (Horní úřad Rudolfovo, Památkový úřad Vídeň), jež budou dokončeny v roce 2010. Probíhá projekt týkající se zpracování a inventarizace rozsáhlého fondu Stavovská zemská pokladna a účtárna Praha.

V oddělení fondů první republiky a okupace (3. oddělení) pokračovala inventarizace fondu Prezidium Ministerstva vnitra (dříve fond č. 225 SÚ MV ČR). V loňském roce se podařilo provést úvodní revizi záznamů a jejich sjednocení, dokončila se první stovka kartonů a do léta 2010 by mělo být zpracované první manipulační období fondu.

Již v roce 2008 bylo dokončeno detailní zpracování obou fondů týkajících se Huberta Ripky, které získaly společný název Archiv Huberta Ripky. Fond měl po sloučení rozsah 310 kartonů a v prvním pololetí minulého roku k němu byl dokončen i úvod a rejstříky. Koncem roku 2009 byl schválen inventář čítající bezmála 1000 stran. Další významnou schválenou pomůckou, která byla dokončena v polovině minulého roku, je prohloubený inventář k fondu Státní tajemník u úřadu říšského protektora (dřívější fond SÚ MV ČSR č. 109). Fond čítá 184 kartonů a po zpracování se zahájilo jeho předávání k digitalizaci.

Na počátku roku 2009 se dokončil úvod k inventáři fondu (resp. dílčímu fondu) Policejní ředitelství Praha II – všeobecná registratura, (1921) 1941–1950 (1956), jež v letech 2000–2005 pořádal kolektiv pracovníků z různých oddělení a v roce 2007 bylo dokončeno i štitkování krabic a úředních knih. Fond je nyní tvořen 13.281 kartony a 525 knihami. Byla dokončena revize téměř tisícovky (962 určených) staničních knih pražského policejního ředitelství, roztřídili se nově dle jednotlivých stanic a vytvořil se prozatímní inventární soupis – Policejní ředitelství Praha II – stanice a komisariáty. V příštím roce zpracují kolegové i několik fascikul spisů, zapracují několik dodatečně nalezených knih a vytvoří inventář, jež uloží do programu JANUS a opatří standardním úvodem. Kvůli velkému vytížení jinou (úřední) agendou jen pozvolna se revidovalo badatelsky velmi využívané Policejní prezidium Praha, 1920–1950. V současnosti je zrevidováno již 500 kartonů.

Dlouhodobý projekt katalogizace protokolů schůzí vlád z fondu Prezidium ministerské rady pokračoval v minulém roce dokončením rejstříků a úvodu ke Katalogu a rejstříkům k protokolům schůzí 14. československé vlády (tj. červen 1935 – listopad 1935) a předáním tohoto svazku k tisku.

V oddělení fondů z období socialismu (4. oddělení) zpřístupňovali dva velké kmenové fondy – Ministerstvo zdravotnictví a dílčí fond ÚV KSČ – Gustáv Husák. V prvním úkolu bylo zpracováno 63 kartonů včetně inventarizace. Probíhalo pořádání oddělení pro zahraniční styky. V druhém projektu bylo inventarizováno

263 kartonů, zbývá inventarizace cca 100 kartonů. Nově bylo roztríděno a uspořádáno 40 kartonů ÚV KSČ – Kancelář tajemníka Milouše Jakeše (1970–1989), tj. celý fond.

V roce 2009 byl vyhotoven prozatímní inventární seznam a úvodní poznámka k fondu Ministerstvo školství a kultury – Církevní odbor 1956–1967 (rozsah 64 kartonů). Neprošel dosud schvalovacím řízením. Pokračovalo pořádání a dokládání sčítacích operátů z dodatků, které zůstaly při přebírání fondu Národní sčítání lidu 1950 mimo souvislou řadu. Bylo adjustováno 409 kartonů.

Pro naléhavé účely nahlédací a badatelské agendy jsme třídili, pořádali a adjustovali části fondu Státní soud Praha. Bylo zahájeno sjednocování několika řad spisových značek soudních spisů. Spisy byly uspořádány a uloženy do kartonů. Takto jsme zpracovali celý rok 1948 a cca polovinu roku 1949, v roce 2010 stejným způsobem budeme pokračovat až do roku 1953. Přesné uložení podle spisových značek a detailní uspořádání umožní následnou inventarizaci. Rozsah uspořádaných kartonů je 340.

V oddělení s nejnovějšími archiváliemi ústřední veřejné správy (5. oddělení) se potvrdila účelnost hrubého třídění, pořádání a případně pořizování nových soupisů k fondům těch původců, jejichž existence byla již ukončena a kdy struktura jejich fondů (především v důsledku přílišné roztříštěnosti a nevhodného uspořádání přejímek) a úroveň předávacích seznamů podstatně znesnadňuje jejich využívání. Druhým kritériem pro tuto činnost je zvýšená intenzita jejich využívání ze strany státní správy. Tímto způsobem byly uspořádány a popsány tyto soubory: část fondu Úřad pro státní informační systém vzniklá z činnosti jeho předchůdce Úřadu pro veřejné informační systémy z let 1999–2003 (79 kartonů), dále část fondu Úřad vlády ČR – schůze vlády včetně podkladových materiálů, ročník 1994, 78 kartonů (práce bude pokračovat v následujících letech) a také geograficky vymezený vzorek živnostenských listů z fondu Ministerstvo hospodářství z let 1992–1996 v sedmi kartonech. V roce 2009 bylo zahájeno pořádání části Archivní registry SÚA a to signatury 73.1.0 (422) a 73.1.1 (423) z manipulačního období 1993–2004. Celkem bylo takto uspořádáno 18,5 bm archiválií.

V oddělení nestátních fondů (6. oddělením) bylo nejdůležitějším výsledkem dokončení a schválení inventáře ke sbírce Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv III, jenž představuje nejrozsáhlejší archivní soubor tohoto oddělení. Jeho zpracování trvalo téměř 10 let.

Průběžně opět pokračovala katalogizace historických a vzpomínkových prací, které jsou uloženy ve fondu Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor (celkem uloženo k dnešnímu dni 3.935 záznamů). Správce Sbirky map a plánů pokračoval v průběžné konverzi záznamů do programu JANUS, zároveň třídil a katalogizoval přírůstky ke sbírce. Průběžně pokračovaly práce na zpřístupnění složitého fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků, části Leopold II., Ludvík Salvátor a Sbirka map a plánů (uloženy záznamy o 950 mapách a mapových dílech). Rovněž při zpracování fondu Rodinný archiv Metternichů – Starý archiv bylo v roce 2009 dosaženo větších výsledků než v předchozích letech.

V závěru roku byl rovněž zpracován návrh na pořádání rozsáhlého a složitěho fondu Československý svaz mládeže – ústřední výbor, které bude formou pracovního týmu složeného ze zástupců 2., 3. a 6. oddělení realizováno v letech 2010–2012. S menší intenzitou než v minulém roce pokračovalo zpracování dílčí části fondu Národní fronta – ústřední výbor (1945) 1948–1968.

Pokračovaly práce na zpřístupnění fondů Beran Rudolf a Tigrid Pavel, nově bylo zahájeno zpracování fondů Knorr Miloš, MBE, generálmajor v. v., Kohák Miloslav PhDr., Breško-Breškovskaja Jekatěrina Konstantinovna, Rabinovič Boris Nikolajevič, Archangelští Vasilij Gavrilovič a Larisa Vasiljevna a Lazarev Jegor Jegorovič a také nově převzatého fondu Pražské centrum při Institutu pro studie Východ-Západ. Průběžně probíhalo zpracování přírůstků do otevřených sbírek: Sběrka Výstřižky, Sběrka Dokumentace a Tisková sbírka. Upraven a konvertován do programu JANUS byl inventář k fondu Růžek Martin dodaný Národnímu archivu společně s archivním fondem vedoucím pracovníkem odboru archivní správy a spisové služby MV PhDr. Vladimírem Růžkem, synem původce. Přikročilo se k hrubému pořádání archiválií rodiny Masarykovy a Revilliodovy, prof. PhDr. Lumíra Soukupa a JUDr. Antonína Suma, CSc.

V roce 2009 v oblasti foto-, fono- a kinodokumentů (část 8. odd.) pokračovalo po ročním přerušení zpracování archivního souboru Archiv České strany národně sociální – obrazové a zvukové záznamy, Praha 1897–1999. Byly opět ukládány nové záznamy do databáze JANUS, včetně připojování zpracovatelem pořízených digitálních „obrázků“. Do databáze JANUS byly v průběhu roku 2009 ukládány záznamy rozsáhlých archivních souborů Fotoarchiv ČTK 1919–1938 (EL NAD 1451/1) a Fotoarchiv ČTK 1930–1939 (EL NAD 1451/3). Protože nebyla plně vytižena fotografa v ateliéru Dejvice, který je rovněž vybaven skenovací technikou, mohly být urychleny práce na skenování archivního souboru Fotoarchiv ČTK 1920–1936 (EL NAD 1451/2) a takto pořízené obrázky byly průběžně připojovány k záznamům v databázi JANUS. Zároveň se zpracováním dalších částí těchto rozsáhlých archivních souborů pokračovala kontrola dříve pořízených dat, a to včetně dat archivního souboru Balkanpress.

Archivní soubor Fotoarchiv K. H. Franka byl v minulosti z větší části skenován z důvodu velmi špatného fyzického stavu dokumentů. Skeny byly „provizorně“ zpřístupněny badatelům v badatelně. Vzhledem ke zpracování před mnoha lety je třeba ověřovat celou řadu údajů a do souboru zapracovat dodatky s různou či žádnou úrovní zpracování. Záznamy jsou zároveň ukládány do databáze JANUS. Celkový rozsah fondu čítá 3.860 inv. j., což představuje více než 6.500 jednotlivých fotografií, které je třeba popsat. Dokončení zpracování se předpokládá v roce 2010, včetně nového zpracování úvodu původního inventáře.

Zpracování archivního souboru Alexandrijské mikrofilmy bylo zahájeno v roce 2006, a to pro značný zájem badatelů. Mikrofilmy (celkem 165 svitků, tj. cca 80 000 polí) byly zkontrolovány a jednotlivé záznamy (cca 3500) byly uloženy do databáze JANUS, avšak při kontrole byly zjištěny chyby – gramatické i formální,

takže je třeba všechny záznamy důkladně zkontrolovat a doplnit jmenný a zeměpisný rejstřík.

Zvukové dokumenty, resp. jejich popisy (dosud existující pouze v analogové formě tj. na papíru), jsme začali ukládat do databáze JANUS, a to i přes to, že není pro tento typ dokumentů příliš vhodná. Také v roce 2009 pokračovala spolupráce s Archivem Českého rozhlasu při digitalizaci archivního souboru Zvukové záznamy radionaslouchací služby a pokračovaly práce na pořádání dalších archivních souborů, obsahujících zvukové dokumenty. Popsáno je cca 75% zvukových dokumentů, uložených v Národním archivu.

Přehled schválených archivních pomůcek za rok 2009

Moravskoslezské sdružení Československé jednoty adventistů sedmého dne v Ostravě (1927) 1945–1952, A. Kráslová, dílčí inventář, 1990, 11 s., ev. č. pomůcky 1673.

Patentní úřad Praha 1919–1952, David Hubený, inventář, 2009, 85 s., evid. č. pomůcky 1674.

Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – knihy 1560–1910 (1926), Jiřina Juněcová, dílčí inventář, 2009, 52 s., evid. č. pomůcky 1675.

Hospodářská skupina sklářského průmyslu, Praha, (1928) 1939–1951, Jan Hasil, inventář, 2009, 12 s., evid. č. pomůcky 1676.

Generální ředitelství ČSD (1916) 1918–1919 (1946), Markéta Novotná – Vojtěch Kroužil, inventář, 2009, 65 s., evid. č. pomůcky 1677.

Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, manipulační období 1941–1950, Jaroslav Pažout, dílčí inventář, 2009, 417 s., evid. č. pomůcky 1678.

Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv III (1945) 1952–1987, Zora Machková, dílčí inventář, 2009, 1158 s., evid. č. pomůcky 1679.

Archiv Huberta Ripky 1895–1948 (1950), Ivan Šťovíček, inventář, 2009, 937 s., evid. č. pomůcky 1680.

Knorr Miloš, genmjr. v. v., MBE (1914) [1920]–2008, Lenka Kločková, inventář, 2009, 54 s., evid. č. pomůcky 1681.

Policejní ředitelství Praha II – stanice a komisariáty, staniční knihy 1919–1955, David Hubený – Jan Hasil, prozatímní inventární soupis, 2009, 21 s., evid. č. pomůcky 1682.

Růžek Martin (1831) 1918–1995 (2009), Vladimír Růžek, inventář, 2008, 178 s., evid. č. pomůcky 1683.

Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha, (1853) 1939–1945 (1948), Monika Sedláková, inventář, 2009, 543 s., evid. č. pomůcky 1684.

Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha (1945) 1951–1969, Maria Chaloupková – Monika Sedláková – Jan Kahuda, inventář, 2009, 65 s., evid. č. pomůcky 1685.

Retrospektivní konverze archivních pomůcek

V roce 2009 byl přehodnocen a nově nastaven postup při dálkovém zpřístupňování archivních pomůcek. S ohledem na snahu tyto co nejrychleji zveřejnit, budou v první fázi zveřejněny pomůcky ve formě naskenovaných image. Z toho důvodu probíhá revize archivních pomůcek, aktualizace úvodních listů a způsobu objednání z fondu. Následně jsou pomůcky skenovány a image budou vyvěšeny v systému eBadatelna. Ve 3. čtvrtletí roku 2009 byly naskenovány pomůcky k 111 fondům (celkem se jednalo o 14 661 skenů).

Využívání archiválií veřejností

Badatelny

V uplynulém roce studovalo ve studovně oddělení nejstarších fondů na třídě Milady Horákové 852 badatelů (764 domácí, 88 cizinci), kteří zde vykonali 5.382 návštěv (4.995 domácí, 387 cizinci). V centrální badatelně na Chodovci bylo vystaveno celkem 1634 badatelských listů (témat) pro 1586 badatelů, kteří centrální badatelnu navštívili při 6.916 návštěvách. Počet domácích badatelů byl 1351 a cizinců 235. Ke studiu se dostavili zahraniční badatelé při 671 návštěvách a domácí při 6.245 návštěvách.

Nejvíce se zapůjčovaly archiválie z fondů ÚV KSČ (4.941 archivních jednotek) a z Policejního ředitelství II – evidence obyvatelstva (1637 objednávek). Řada objednávek z důvodů nezpracovanosti archivního materiálu nemohla být systémem zachycena a statistika je do určité míry zkreslena směrem dolů. Do studovny jsme tedy navíc připravili 1.358 kartonů a jednotlivin z fondů po roce 1945. Na žádost úřadů, rodin vězněných a v rámci spolupráce s médií jsme vyhledali a připravili ke studiu další archiválie v rozsahu cca 430 kartonů a 782 jednotlivin. Předkládání archiválií z období po roce 1945 do studovny pro badatelské účely předcházela i v roce 2009 nezbytná technická úprava dříve utajovaných písemností. Kromě této průběžné práce byl takto „odtajněn“ obsah 674 celých kartonů z 12 fondů. Úsekem foto-, fono-, kinodokumentů bylo mimo statistiku předloženo 167 kartonů, 1996 jednotlivin, 91 alb, 82 šanonů a 18 složek.

Správní činnosti – opisy, výpisy a kopie pro občany

V roce 2009 bylo v elektronickém podacím deníku Národního archivu evidováno celkem 4682 čísel jednacích. Z celkového počtu bylo 1625 rešerší pro úřední potřebu a 1383 rešerší pro soukromé účely. Od spuštění systému datových schránek dne 20. 10. 2009 do konce roku bylo přijato 168 a odesláno 107 datových zpráv. Tyto činnosti v masivní míře zasahují především dvě oddělení archivu, jež spravují archiválie z období let 1918–1992.

Stabilizované množství nahlédací agendy ve III. oddělení se změnilo v závěru roku 2009 (zákonem č. 212/2009 Sb., kterým se smírňují majetkové křivdy občanům České republiky za nemovitý majetek, který zanechali na území Podkarpatské Rusi, v souvislosti s jejím smluvním postoupením Svazu sovětských socialistických republik). Od 1. října, kdy nabyl zákon platnosti, registroval archiv již 200 žádostí

postoupených z Odboru správy majetku MV. Vedle toho žádají o dohledání majetku i desítky jednotlivých občanů. Obdobné množství žádostí se týká i dohledání státního občanství tehdejších vlastníků nemovitostí zasílaných zejména krajskými úřady.

V souvislosti s ukončením odškodňování občanů za perzekuci v období nacistické okupace klesl počet žádostí u agendy týkající se věznění, případně nuceného pracovního nasazení, majetkové újmy či rasového pronásledování našich občanů v době nacistické okupace na minimum (cca 75 ks žádostí). Mírný pokles žádostí byl zaznamenán u dotazů na zjišťování národnosti a státního občanství. V naprosté většině se jednalo o dotazy státních úřadů či orgánů samosprávy. Často se provádí i z důvodu majetkového šetření, případně i kompletního dědického řízení (442 ks žádostí), u níž rovněž jako tazatelé převažují instituce.

Naopak žádosti o zjištění národnosti a státního občanství ze sčítacích operátů (228 ks žádostí) předkládají ve velké většině soukromé osoby, které potřebují nejčastěji potvrdit českou nebo německou národnost. Časově velmi náročné jsou různé žádosti institucí i soukromých osob o zjištění údajů ze zemědělsko-lesnických fondů (162 ks žádostí), jejichž počet je v současnosti stabilní. Objevují se stále i obecné dotazy na nemovitý majetek osob, rodin, korporací i státních institucí (cca 50 ks žádostí). I nadále se prováděly rešerše k nezvěstným občanům, po nichž pátral Český červený kříž na základě dotazů z celého světa (64 ks žádostí). Kromě zmíněných agend se znovu vyhledávaly podklady k některým restitučním kauzám a prováděly se různé jednotlivé rešerše k různým specifickým problémům.

Nahlédací agenda ve IV. oddělení se oproti roku 2008 zvýšila o 77 žádostí. Její skladba se ale příliš nezměnila, zůstala značně složitá a různorodá. Agenda, při které využíváme především zemědělské a lesnické fondy zůstala na stejné úrovni a představovala u řady žádostí dohledání až několika desítek katastrálních území, případně jednotlivých parcel u obecního i státního majetku. U nahlédací agendy z fondů justice vzrostly požadavky na tzv. ztotožňování osob odpovědných za nezákonná jednání v 50. letech (soudci, prokurátoři, tajemníci OV a KV KSČ). Šetření k akci „Kulak“, vystěhování zemědělských rodin a věznění majitelů usedlostí, které probíhá intenzivně v ÚDV Policie ČR, znamenalo pro 4. oddělení průběžné vyhledávání podkladů pro vyšetřovatele. K další agendě patří požadavky na poskytnutí údajů o národnosti a státním občanství (363), restituční případy týkající se pozemků, lesů a zemědělského majetku vůbec (429), žádosti o potvrzení délky věznění, odškodnění rodin popravených, ztotožnění osob zodpovědných za nezákonnosti, rehabilitace, vystěhování zemědělských rodin, nahlédnutí do členské evidence KSČ, restituční případy týkající se průmyslového majetku a movitostí zabavených z rasových důvodů v období 2. světové války, požadavky z oblasti kultury, památek, zdravotnictví a sociální péče.

V roce 2009 došlo k výraznému nárůstu požadavků ze strany státní správy na nahlížení a pořizování kopií ve fondech převážně mladších třiceti let. Zejména se jedná o fondy Úřad vlády ČR (usnesení vlády z 90. let 20. století), Ministerstvo spravedlnosti (rehabilitační spisy z roku 1993) a fondy různých původců z rezortu Ministerstva financí.

Výstavy

V roce 2009 se Národní archiv podílel na uspořádání výstavy ke 120. výročí založení nejstaršího Českého klubu fotografů amatérů v Praze (Nekázank), jehož fond je v Národním archivu uložen. Výstavu navštívilo do konce roku 2009 více než 1100 návštěvníků.

Pracovnice 8. oddělení spolupracovaly na přípravě pěti výstav pořádaných v galerii Svazu českých fotografů (SČF).

Spolupráce a zápůjčky exponátů

(In)Tolerance v evropských dějinách, Lichtenštejnský palác, Praha; 18. června 2009.

Česká fotografie ve 20. století, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland GmbH, Bonn; 13. března – 26. července 2009.

Daniel a Ignác Preisslerové. Barokní malíři skla a porcelánu, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Praha; 23. dubna – 14. června 2009.

Historický vývoj židli, S. Lukas, s.r.o., Brno

Jan Nepomucký, Pořádal Klášter křižovníků s červenou hvězdou, Praha

Jiří Melantrich z Aventina, Pořádal Obecní úřad Rožďalovice

Kardinál Beran, Arcibiskupský seminář, Praha-Dejvice

Karel Škréta a malířství 17. století v Čechách a v Evropě, Anežský klášter

Kartouza ve Valdicích – uzamčený svět – historie kláštera (1627–1782), Regionální muzeum a galerie v Jičíně – muzeum hry, Jičín; 29 listopadu 2008 – 1. března 2009.

Křižovatky české a československé státnosti, Stálá expozice v nově otevřeném Národním památníku na Vítkově.

Muzeum Českého krasu, Beroun, stálá expozice.

Na cestě k české ústavnosti, Hrzánský palác, Úřad vlády ČR

Praha Španělská, Císařská konírna Pražského hradu, Praha; 17. března – 28. června 2009.

Pronásledování římskokatolické církve v Československu 1948–1960, Strahovský klášter, Praha; říjen – listopad 2009

Rakousko – Česko, Kunsthau Horn, Horn a Lindenhof Raabs, Raabs/Thaya; 10. dubna – 18. listopadu 2009.

Regionální muzeum v Kolíně, stálá expozice.

Renesancia – dejiny slovenského výtvarného genia, Slovenská národná galéria, Bratislava; 17. prosince 2009 – 28. března 2010.

Republika, Národní muzeum, Praha; 28. října 2008 – 15. března 2009.

Svatý na mostě, Muzeum Karlova mostu, Praha

Svatý Václav, ochránce české země (Pořádalo Arcibiskupství pražské a Národní galerie v Praze), Anežský klášter v Praze, 19. prosince 2008 – 8. března 2009

Symbyly republiky, Stálá expozice v Hrzánském paláci, Úřad vlády ČR)

Umění české reformace, Císařská konírna Pražského hradu, Praha; 16. prosince 2009 – 4. dubna 2010.

Unikáty z dějin Litomyšle, Regionální muzeum v Litomyšli, Litomyšl; 12.–27. září 2009.

Za svobodu. Be free, Národní muzeum (bývalé Federální shromáždění), Praha; 17. listopadu 2009 –6. července 2010.

Spolupráce s médii

Podávali jsme požadované informace a vybírali jsme dokumenty především pro dvě ostravská televizní studia, která připravují dokumentární cyklus „Příběhy železné opony“. Dokumenty z fondů 4. oddělení jsou využívány rovněž v cyklu pořadu ČT, které se týkají „Tajných akcí StB“. Současně běžel po celý rok 2009 pořad „Neznámí hrdinové – pohnuté osudy“, do kterého jsme rovněž podstatně přispívali. Ve výročních dnech procesu s dr. Miladou Horákovou odvysílala ČT dlouho připravovaný několikadílný pořad režiséra M. Vadase „Proces H“. K tomuto pořadu proběhlo několik odborných besed, kterých se účastnila dr. A. Šimánková. Pokračovala spolupráce s ČT Brno na cyklu dokumentů „Moc má jméno šibenice“, ve kterém byl Národní archiv požádán o odborné poradenství, o přípravu dokumentů a o živé vystupování. Pro 4. ročník mezinárodního festivalu Mene Tekel jsme v roce 2008 vybrali jeden z příběhů statečné, venkovské ženy, která byla v roce 1955 nespravedlivě odsouzena a usilovala o obnovení svého procesu. V roce 2009 proběhlo „obnovení procesu“ v provedení studentů PF UK, které mělo velký ohlas a bylo natočeno jako dokument pro ČT a odvysíláno.

Exkurze

V roce 2009 se uskutečnilo v I. oddělení 26 exkurzí, jichž se zúčastnilo celkem 376 osob, z toho 8 cizinců. V budově na Chodovci zajistilo VIII. oddělení celkem 29 exkurzí s celkovým počtem účastníků 531.

Knihovna

Knihovna Národního archivu působila a působí dle §13 zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb, jako základní knihovna se specializovaným fondem. Umožněním přístupu uživatelů knihovny na Internet (formou veřejné internetové stanice) splnila (a již čtvrtým rokem plní) zákonnou podmínku pro udržení statutu veřejná knihovna (termín daný knihovním zákonem končil 31. 12. 2007).

V oblasti vědecké a odborné činnosti byla opět velká pozornost věnována průzkumu bohemik (starým tiskům a tiskům 19. a první polovině 20. století) – všem typům a druhům dokumentů (především seriálům a vzácným monografiím, úřednímu tisku a oficiálním, administrativním dokumentům (tj. dokumentům všeobecného zájmu) speciálně nebo všeobecně zveřejněným, ad.) jak ve vlastních dílčích historických knihovních fondech knihovny, tak v odborných knihovnách z příbuzných vědních oborů.

Průzkum byl opět zaměřen nejen směrem ke způsobům zpracování a zpřístupnění těchto dokumentů knihovními systémy používanými v knihovně a ke zpracování přehledu fyzického stavu dokumentů v rámci dokumentů archivu, tzn. i z pohledu dlouhodobých plánů bezpečnostního snímkování (a digitalizace), restaurace a konzervace archiválií (a knihovních dokumentů) Národního archivu, ale i z pohledu přípravy a využití národních programů VISK. Granty byly přiděleny a v roce 2009 úspěšně řešeny a pro rok 2010 žádosti byly odevzdány začátkem ledna 2010 v podprogramech VISK 6 – národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů *Memoriae Mundi Series Bohemica* a VISK 7 – národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru - s názvy projektů: „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce“ a zároveň druhá etapa dlouhodobějšího projektu „Úřední a oficiální seriálové dokumenty republiky Československé“ – digitalizace deníku Československá republika (Pražské noviny). Výsledky průzkumu budou využity i pro spolupráci knihovny Národního archivu i na dalších národních projektech.

Odborná činnost knihovny zaměřená na oborovou bibliograficko-dokumentační činnost a vydávání bibliografických soupisů úzce koresponduje i s ediční činností archivu a s publikační činností pracovníků knihovny.

Z hlediska personálního úbytku v roce 2008 ve prospěch předarchivní péče v ministerstvu vnitra a dle možností rozpočtu byly síly zaměřeny na základní činnosti a provozní služby - akvizice a evidence a retrospektivní doplňování fondu, organizaci a ochranu fondu. Objemově, ve srovnání s počty sledovaných statistických jednotek roku 2008, se podařilo zajistit zpracování přírůstků jmenné a věcné. Zachovala se provozní doba dvou půjčoven, studovny a čítárny časopisů a udržel standard kvality poskytování ostatních informačních, referenčních a dalších služeb.

Vědecký výzkum

Povinnosti archivu vyplývají ze zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, v platném znění, a to především z § 46. Archiv mj. provádí vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných vědních oborech; plní úkoly ústředního vědeckovýzkumného pracoviště na úseku preventivní péče o archiválie, konzervace a restaurování archiválií, uchovávání a zpřístupňování nových forem nosičů informací včetně dokumentů v digitální podobě; v této oblasti vykonává funkci odborného metodického a školicího centra. Základním posláním archivů bylo a je uchovat a zpřístupnit informace pro současné a budoucí potřeby společnosti. Vědecké, výzkumné a inovační aktivity tedy oscilují kolem tohoto fundamentu a spolu s vývojem společnosti se proměňují reagující na informační poptávku a na vnější rámec existence a fungování archivů, přesněji na potencionální rizika znemožňující plnit základní poslání.

Základem pro zpracování dlouhodobějšího konceptu rozvoje výzkumu v Národním archivu je, kromě oborové normy, speciální zákon o podpoře vědy výzkumu a vývoje č. 130/2002 Sb. v platném znění a Národní politika výzkumu, vývoje a inovací České republiky na léta 2009–2015, schválená usnesením vlády č. 729/2009 spolu s dokumentem Priority aplikovaného výzkumu, vývoje a inovací na léta 2009–2011. Priorita 7, Bezpečnost a obrana, rozpracovaná ministerstvem vnitra v Programu bezpečnostního výzkumu České republiky 2010–2015, schváleném usnesením vlády č. 50/2009, plní pro aplikovaný výzkum v Národním archivu přirozené zázemí. Důvodem je zařazení oboru archivnictví v resortu vnitra a též převažující zacílení výzkumu do témat krizového managementu.

Základní výzkum Národní archiv realizuje v souladu se svým oborovým zákonem v oblasti archivnictví, historiografie, sociologie, statistiky, dějin správy, pomocných věd historických. Odborné statě publikujeme v renomovaných domácích impaktovaných či neimpaktovaných recenzovaných periodících, především ve Sborníku archivních prací a Archivním časopise, které vydává ministerstvo vnitra, ve sborníku Národního archivu *Paginae historiae*, v Českém časopisu historickém a v řadě dalších časopisů. Z řady projektů, na nichž se často ve spolupráci s jinými vědeckými pracovišti podílíme, vznikají i monografická díla, zpravidla rozsáhlé edice dokumentů.

Na pomezí základního a aplikovaného výzkumu se pak pohybují archiváři při zpracování archivních fondů, jež je korunováno výsledkem v podobě archivních pomůcek s fundovaným úvodem, vlastním inventářem či katalogem a náročnými rejstříky.

Ojediněle se na zmíněné výzkumné počiny žádá finanční podpora mimo rozpočet instituce, pokud tak nastane, pak se čerpají zdroje Grantové agentury ČR nebo vlády či ministerstva zahraničních věcí. Národní archiv obhájil v roce 2009 své postavení výzkumné organizace dle zákona č. 130/2002 Sb. v platném znění a je tedy oprávněn předávat do informačního systému výzkumu a vývoje (RIV) i výsledky, které vznikly řešením výzkumných aktivit bez poskytnuté podpory podle zákona č. 130/2009 Sb. Tím se vysvětluje poměrně nízký počet projektů a výsledků uvedených v informačním systému vědy a výzkumu. Základní fakta a bibliografické údaje každoročně shrnuje zpráva o činnosti, ale dosažené výsledky v RIV jsou jen nepatrným zlomkem, jež vyplývají z hlášení poskytovatelů podpory na vědu a výzkum. Veškerá uplatnitelná data pro základní i aplikovaný výzkum bude tedy nutno (pokud to bude i v roce 2010 ještě možné) zpětně do RIV doplnit.

Aplikovaný výzkum se realizuje především na úseku informatiky, zpřístupňování a péče o fyzický stav archiválií. Jedná se o celý komplex vzájemně propojených otázek, které se rozprostírají do oblasti bezpečnostního výzkumu v gesci ministerstva vnitra a souvisí se základními existenciálními otázkami archiválií, s jejich zabezpečením před zničením či poškozením, tj. pozměněním lidskými faktory, či degradací vlivem stárnutí. Výzkum pak prorůstá na jedné straně směrem k elektronickým archiváliím, elektronickým spisovým službám,

elektronickému úřadování a směřuje k tvorbě národní legislativy a standardizaci. Druhým směrem pak pokračuje k poskytování komfortních služeb uživatelům a váže se na konkrétní cíl strategie zefektivnění fungování veřejné správy a veřejných služeb přiblížením veřejné služby občanovi v oblasti archivnictví a zajištění její maximální dostupnosti a kvality s důrazem na bezpečný a jednoduchý přístup prostřednictvím sítě internetu. Dosud jsme se právě nezabývali měřením hodnoty výsledků, ale spíše uplatněním v praxi, proto také je častým výstupem našeho snažení i výzkumná zpráva opět s nulovým bodovým hodnocením.

Základní výzkum

Pokračovaly práce na mezinárodním projektu *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica*, řízeném Společností pro dějiny židů v České republice, jehož cílem je vydávání dokumentů k historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v elektronické podobě (Lenka Matušiková).

Z již ukončeného grantového úkolu 409/05/2078 u GA ČR Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století, jehož odpovědným řešitelem byl Milan Vojáček, byl vydán první svazek dalšího publikačního výstupu – Marie Červinková-Riegrová: *Zápisky I. (1880–1884)*.

Helena Nováčková a Ivan Šťovíček pracovali ve spolupráci s Historickým ústavem a Masarykovým ústavem AV ČR na grantu GA ČR, jehož výsledkem je edice s názvem *Zápisy ze schůzí londýnské vlády za období 1940–1941 (1.–43. vláda)*.

Druhým rokem pokračoval Průvodce po fondech a sbírkách Rakouského státního archivu pro českého návštěvníka (GAČR, reg. č. 409/08/0296, 2007–2009, řešitel Jan Kahuda) a s ním související výzkum bohemikálních pramenů i za pomoci zahraničních cest na základě dohod o spolupráci. Na plnění grantového úkolu se podíleli kolegové ze všech útvarů archivu a dalších institucí.

Úspěšně byl zpracován návrh projektu Zdeněk Nejedlý (1878–1962), (GA ČR reg. č. 410/10/1673, doba řešení 2010–2012 řešitel Jiří Křest'an).

Zdeňka Kokošková, Monika Sedláková a Jaroslav Pažout dokončí na podzim roku 2010 dvouletý projekt s názvem *Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva z Protektorátu Čechy a Morava* (zadavatelem je německá nadace Připomínka, odpovědnost, budoucnost – EVZ, č. proj. 903.00/6-10). Již na počátku roku 2010 pro internetové stránky archivu dokončí webovou výstavu dokumentů ke zmíněnému tématu určenou široké veřejnosti a do října připraví k vydání vědeckou edici dokumentů.

Roční projekt MZV RM/010109 *Právní předpisy a německé obyvatelstvo Československa po roce 1945* (spoluřešitelé za Národní archiv: Zdeňka Kokošková, Jaroslav Pažout a Alena Nosková) navázal na projekt *Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu ve smyslu usnesení vlády České republiky č. 1081 ze dne 24. 8. 2005 (pod dozorem Ministerstvem zahraničních věcí, bez reg. č.)* řešili

pracovníci několika oddělení Národního archivu spolu s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Muzeem města v Ústí nad Labem v letech 2006–2008. Vedle pokračujících prací na tematickém soupisu v regionálních archívech i v Národním archivu a dokončení databáze německých antifašistů probíhalo soustředování předpisů k problematice, jehož výsledkem bude během ledna 2010 dokončovaný anotovaný soupis předpisů „...A zůstali věrni Československé republice. Předpisy týkající se německých antifašistů z Československa“, jenž bude zveřejněn na internetových stránkách archivu a poté bude vydán v tištěné podobě.

Jaroslav Pažout byl hlavním řešitelem grantového projektu GA ČR Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Perzekuce, opozice a nezávislé iniciativy v Československu v letech 1977–1989 (nositel grantu knihovna samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti), jehož hlavním cílem je vydání dokumentů jmenovaného výboru. Tento grant v prosinci 2009 skončil. Týž pracovník spolu dalšími kolegy se podílel druhým rokem na pětiletém grantu GA ČR 409/08/1921 Komunistická strana Československa a bolševismus, jehož nositelem je Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Pokračovala dále spolupráce s Kabinetem dokumentace a historie Institutu vzdělávání vězeňské služby ČR (Alena Šimánková, Lucie Gaberdénová) a s Českou křesťanskou akademií na Martyrologiu katolické církve v českých zemích ve 20. století (Alena Šimánková a Lucie Gaberdénová). V roce 2009 si některá vězeňská zařízení připomínala výročí vzniku a připravovala publikace ke svým dějinám. Řadu dokumentů nalezli s naší pomocí ve fondech 4. oddělení.

Po vzniku Ústavu pro studium totalitních režimů jsme se zapojili do následujících projektů: výzkum protikomunistického odboje a odporu (příprava encyklopedie), dokumentace popravených z politických důvodů 1948 – 1989, dokumentace personálního aparátu KSČ 1921 – 1989. S Vojenským historickým ústavem Praha odborně spolupracujeme a poskytujeme řadu dokumentů k vydávaným publikacím k dějinám armády. V roce 2009 byla vydána publikace Ivo Pejčocha „Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948–1955“. S Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR spolupracujeme na řadě projektů k problematice novodobých dějin.

Zbyšek Stodůlka v roce 2009 byl hlavním řešitelem grantu „Zdokonalování gramotnosti akademických pracovníků v oblasti ICT pro oblast výzkumu historické vědy“, a „E-learning v teorii a praxi výuky dějepisu“ (FF UK) a spoluřešitelem grantu „České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes“ (FF UK).

Mikuláš Čtvrtník je hlavním řešitelem grantového projektu GA UK UK č. 20209 Kalistovy dějiny duchové a tradice německé Geistesgeschichte.

Aplikovaný výzkum Informatika

Vědecký výzkum byl hlavní náplní pracoviště pro dlouhodobé ukládání elektronických dokumentů úseku informatiky 5. oddělení Národního archivu. Hlavním úkolem v letech 2006–2009 byla příprava projektu Národní digitální archiv.

Akutní potřeba řešit otázku zachování elektronických dokumentů pro budoucí potřeby společnosti bez omezení horní časové hranice a v autentické podobě narůstala exponenciálně s rozvojem informatiky ve veřejné správě a vyvrcholila v roce 2009, kdy řada zákonů normativně urychlila celý proces elektronického úřadování. Integrální součástí problematiky je bezpečnost plánovaných pracovišť a pracovních postupů a též krizové plánování. Vznikla řada odborných pojednání a technologický projekt, jež se stal prvním stupněm komplexu následných organizačních kroků a strategických rozhodnutí směřujících k vybudování redundantního řešení centrálním a venkovským úložištěm.

Rok 2009 byl závěrečným rokem projektu výzkumu a vývoje Ministerstva vnitra VE20072009004 Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě, jehož řešitelem byl Miroslav Kunt. Mezinárodní archivní radou byly zveřejněny překlady mezinárodních standardů ISAD(G) a ISAAR(CPF) vzniklé v rámci projektu. Pracovní skupina zástupců různých archivů připravila základní obrysy nových základních pravidel pro zpracování archivního materiálu i většiny jejich jednotlivých kapitol. Věc byla prezentována Odboru archivní správy a spisové služby MV a na poradě ředitelů státních archivů.

Také 1. oddělení se aktivně podílelo na mezinárodních projektech Monasterium a na činnosti mezinárodního spolku ICARUS, jejichž cílem je digitalizace archivních pramenů od středověku do 19. století včetně metadat a mobilita odborných pracovníků, nápadů a příkladů dobré praxe v rámci Evropy (komunitární fondy EU, Alena Pazderová, Jitka Křečková).

Již tradičně se pracovníci úseku informatiky zúčastňují svými příspěvky zaměřenými na dlouhodobé ukládání elektronických dokumentů konferencí:

Informační systémy ve státní správě, Hradec Králové (Jiří Bernas: Principy digitální archivace); CNZ – Co po nás zbude, sdružení CNZ a Národní archiv, září 2009 (Jiří Bernas: Národní digitální archiv a e-Government); Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě, Sdružení knihovníků a informačních pracovníků a Národní archiv, Praha, prosinec 2009 (Miroslav Kunt: Autoritní záznamy v archivnictví).

Péče o fyzický stav archiválií

Také v průběhu roku 2009 se někteří pracovníci 8. a 10. oddělení podíleli na řešení výzkumného úkolu Zpracování postupu na záchranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění (Ministerstvo vnitra, reg. č. VE20072008002, 2007–2009/10, Emílie Benešová). Byl navržen a důkladně odzkoušen způsob šetrného (bezdotykového) reprodukování deskových negativů a také byl zpracován návrh organizace práce při pořizování těchto reprodukcí, jehož součástí je návrh technických parametrů digitálních „obrázků“. Spuštěna byla aplikace umožňující prezentaci pořízených reprodukcí a zároveň splňující požadavky na ochranu autorských práv. Řešena je metodika archivního zpracování

fotografických dokumentů a terminologie. Práce v posledním roce řešení projektu se soustředily též na dopracování plánované literární rešerše, dále pak na vypracování atlasu typických poškození fotografických materiálů, studium vlivu různých organických rozpouštědel používaných na čištění skleněných negativů, využití Ramanovy spektroskopie pro detekci stavu skleněné podložky, byla rozpracována kapitola věnována chemii laků používaných na ochranu citlivé vrstvy skleněných negativů včetně uvedení standardních FTIR spekter.

V rámci Bezpečnostního výzkumu Podprogram II. Výzkum pro řešení ochrany a zabezpečení archiválií v klasické a elektronické podobě byl dále řešen grantový úkol Monitorování plynných polutantů v depozitářích státních archivů České republiky a způsoby jejich odstranění (Ministerstvo vnitra, reg. č. VE20072008003, 2007–2008, Michal Durovič). Projekt byl ukončen a v červnu 2009 proběhla úspěšná obhajoba závěrečné zprávy projektu, která je uveřejněna na www stránkách Národního archivu. Se závěry a doporučeními byli seznámeni ředitelé státních oblastních archivů na podzim tohoto roku. I když úkol byl již ukončen, bude spolupráce s jednotlivými oblastními archivy na této problematice pokračovat i v následujících letech.

Další výzkumné úkoly řešené v roce 2009

Vývoj technologie restaurování poškozených rukopisů železogatovými inkousty (Tento výzkumný úkol byl v roce 2009 teoreticky rozpracován a provedení praktických zkoušek je plánováno na rok 2010 ve spolupráci s ČVUT).

Stanovení vhodného technologického postupu při odstraňování rzi vzniklé koroze kancelářských sponek z fotografií (Práce započaté na tomto úkolu v minulých letech byly dokončeny. Výsledky však přinesly celou řadu dalších otázek a nejasností, a proto bude v úkolu pokračovat v roce 2010. Výsledky tohoto výzkumu budou využity též při restaurování archiválií fondů 3. oddělení (např. Německé státní ministerstvo), které bývají často poškozeny zkorodovanými kancelářskými sponkami).

Vliv odkyselování technologií Bookkeeper na novodobé záznamové prostředky (V rámci tohoto dlouhodobého projektu bylo zahájeno řešení diplomové práce studentky Institutu chemické technologie restaurování památek Vysoké školy chemicko-technologické v Praze s názvem Vliv viditelného světla a neutralizace na stabilitu historických a novodobých záznamových prostředků. Dále byla vypracována práce „Štúdium rýchlosti konverzie a openetrácie MgO rôznymi druhmi papiera“, ve které byla sledována rychlost konverze oxidu hořečnatého na uhličitán a průnik odkyselovací látky různými druhy papíru, resp. papíry s různým stupněm zaklížení).

Atlas papírenských vláknin (I v roce 2009 bylo pokračováno v přípravě obrazového atlasu nejdůležitějších papírenských vláknin s popisy základních morfologických znaků. Atlas bude možné podle potřeby průběžně doplňovat a bude sloužit i při identifikaci papírových vláken a při výuce studentů).

Vliv silic a jejich hlavních účinných látek na mikroorganismy a na archivní materiál. (V rámci tohoto úkolu byly testovány některé vybrané esenciální oleje a silice z hlediska jejich dezinfekční účinnosti a byly připraveny testy vlivu těchto látek na archivní dokumenty, které proběhnou v roce 2010).

Porovnání vlastností vybraných lepenek (Tento úkol byl řešen ve spolupráci se společností Emba s.r.o.. Byly provedeny některé laboratorní testy (např. pH, Kappa číslo, alkalická reserva, vlákninové složení, světlostálost, odolnost proti umělému stárnutí), jejichž účelem bylo srovnání vlastností různých tuzemských i zahraničních lepenek archivní kvality).

Testování kancelářských papírů (Na základě žádosti ekonomického odboru Ministerstva vnitra byly i v tomto roce laboratorně ověřovány technické parametry kancelářských papírů zakoupených těmito útvary (bělost, tloušťka, plošná hmotnost...).

Národní archiv byl společně s Národní knihovnou spoluorganizátorem mezinárodní konference IFLA–PAC „Dopad vody na knihovni, archivní a muzejní materiály“, která se uskutečnila ve dnech 29. a 30. října 2009 v Praze.

Pedagogická činnost

V roce 2009 byla zahájena výuka dalšího ročníku studentů bakalářského a magisterského studia archivnictví filozofické fakulty Univerzity Karlovy na základě smlouvy mezi Národním archivem a katedrou pomocných věd historických a archivního studia filozofické fakulty Univerzity Karlovy (předměty Spisová služba, předarchivní péče a výběr archiválií; Seminář ke zpřístupňování archiválií; Archivní provoz a technika a Archivní legislativa). Na výuce se podílejí pracovníci téměř všech oddělení. Některé z přednášek byly zařazeny rovněž do archivního kurzu konaného na půdě Národního archivu ve školním roce 2008/2009. Zanedbatelná není ani spolupráce s touto katedrou na realizaci výuky archivářů v budově 1. oddělení.

Mgr. Zbyšek Stodůlka se podílel na výuce E-learning v teorii a praxi výuky dějepisu a Zivilgesellschaft, Modernisierung und Nationalisierung in Mitteleuropa I. na Ústavu českých dějin FF UK.

Pracovníci oddělení péče o fyzický stav archiválií se podíleli na výuce studentů Střední průmyslové školy grafické v Praze, Ústavu chemické technologie restaurování památek VŠCHT v Praze, Fakulty humanitních studií Univerzity Hradec Králové.

V roce 2008 zahájený Doškolovací kurz konzervování, restaurování a preventivní péče o archivní a knihovní fondy pro restaurátory státních archivů byl v listopadu 2009 úspěšně ukončen a jednotlivým účastníkům byly předány závěrečné certifikáty.

Protože projekt UNESCO Studijní pobyt peruánských restaurátorů archivních dokumentů v České republice byl vyhodnocen peruánskou stranou jako velmi přínosný, byl Národní archiv koncem roku 2009 oficiálně požádán o uspořádání 14 denního cyklu přednášek přímo v Limě. Předpokládá se, že Národní archiv

naváže spolupráci s Fakultou restaurování University Pardubice v Litomyšli a Ústavem chemické technologie restaurování památek Vysoké školy chemicko-technologické v Praze.

Zahraniční styky

Celkový počet zahraničních služebních cest pracovníků Národního archivu v roce 2009 činil 16 cest plánovaných, 9 cest neplánovaných, 24 cest z grantových prostředků

Francie

Francie/Paříž

Štěpánka Borýsková, Blanka Hnulíková (návštěva odborného restaurátorského pracoviště Atelier de restauration et de Conservation des Photographies de la Ville Paris)

Itálie

Eva Gregorovičová (průzkum fondů Státního archivu ve Florencii v souvislosti se zjištěním vazeb k rodinnému archivu toskánských Habsburků)

Alena Pazderová (kolace textů edice Specianovy nunciatury z let 1592–1593 v Ambrosiánské knihovně v Miláně; pokračování ve výzkumu bohemik v Archivio di Stato do Roma s ohledem na edici korespondence papežského nuncia v Praze Cesare Speciana z let 1592–1598; kontrola Specianovy korespondence z roku 1597 adresované do Říma ve Vatikánském tajném archivu)

Polsko

Tomáš Kalina, Martin Šisler, Miroslav Kunt (výměna zkušeností v oblasti dlouhodobého uchovávání elektronických dokumentů)

Rakousko

Mikuláš Čtvrtník (zjištění a pořízení kopií dostupné literatury k otázce teorie archivního hodnocení, teorie výběru archiválií)

Eva Drašarová, Eva Gregorovičová, Jan Kahuda, Tomáš Kalina, Pavel Koblasa, Karel Koucký, Miroslav Kunt, Pavla Lutovská, Jaroslav Šulc (práce na projektu Průvodce po Rakouském státním archivu pro českého návštěvníka)

David Hubený (práce na grantovém projektu Nucené nasazení občanů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši)

Rumunsko

Milan Vojáček, Pavel Koblasa (výzkum bohemikálních písemností ve fondech rumunských státních archivů a Diecézního archivu v Timisoaře)

Slovensko

Václav Bartůšek (účast na mezinárodní vědecké konferenci „Církve 19. – 20. století ve slovenské a české historiografii“, vystoupení s příspěvkem Historiografie piaristického řádu od poloviny 19. století do současnosti s přihlédnutím k českým zemím a střední Evropě)

Michal Ďurovič, Bohumír Brom (účast na konferenci „Archívy v krízových situáciách“ (XIII. Archivne dni v Slovenskej republike))

Blanka Hnulíková, Štěpánka Borýsková (účast na Letní škole restaurování fotografických materiálů)

Tomáš Kalina, Martin Šisler (konzultace v oblasti předarchivní péče a spisové služby u veřejnoprávních původců Slovenského národního archivu)

Roman Straka, Benjamin Bartl, Libuše Holakovská (účast na odborném semináři a workshopu „Odkaz na pergamen“)

Alena Šimánková (vystoupení v diskusním pořadu Lampa televize Joj o procesu s Miladou Horákovou)

Karolína Šimůnková (zjištění a komparace stavu spisové služby a uložení dokumentů a archiválií u Pamiatkového úradu Slovenskej republiky v souvislosti s rekonstrukcí spisové služby a reorganizací spisoven Národního památkového ústavu)

Spolková republika Německo

Mikuláš Čtvrtník (účast na nadstavbovém kursu na téma výběru a hodnocení dokumentů „Fortbildungsveranstaltung AK 11 – Überlieferungsbildung und Bewertung im 21. Jahrhundert – Trends und neue Wege“ na Archivschule Marburg; výzkumný pobyt v Berlíně a Postupimi za účelem studia a pořízení kopií dostupné literatury k otázce teorie hodnocení dokumentů v Německu)

Michal Ďurovič (účast na zasedání European Working Group on Disaster Prevention)

Eva Drašarová (vystoupení na slavnostním aktu při příležitosti oslav 175 let existence Hauptstaatsarchivu Dresden)

Michal Ďurovič, Blanka Hnulíková, Adéla Růžicková, Bohuslava Tichá, Zuzana Zajačiková, Karel Koucký, Jan Kahuda (podíl na záchranných pracích po zřízení budovy Historického archivu města Kolína nad Rýnem)

Zdeňka Kokošková, Jaroslav Pažout, Monika Sedláková (práce na grantovém projektu Nucené nasazení občanů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši; účast na semináři „Dokumentation der Zwangsarbeit als Erinnerungsaufgabe“ pořádáno nadací „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“)

Alena Pazderová, Jitka Křečková (účast na zasedání mezinárodního spolku ICARUS (International Centre for Archival Research) konaném ve Mnichově ve dnech 16. – 18. listopadu 2009)

Velká Británie

Lenka Matušíková (účast na zasedání „Endangered Archives Programme Advisory Panel“)

Fyzický stav archiválií

Projekt hromadného odkyselování byl podstatně rozšířen o pracoviště hromadného odkyselování knihovních fondů v Moravské zemské knihovně v Brně a předpokládá se v roce 2010 předložení nové společné žádosti o financování „Projektu Hromadné odkyselování archivních a knihovních fondů České republiky“ z mechanismů EHP/Norsko (tzv. norské fondy).

Krizový plán Národního archivu byl rozpracován na jednotlivé možné krizové situace vzniklé s výstavbou městského okruhu Pražský most – Špejchar pro budovu Národního archivu v Dejvicích, byly dopracovány instrukce pro vytypované krizové situace a zbývá prakticky ověřit připravenost na řešení krizové situace.

Významnou aktivitou oddělení v této oblasti je práce v European Working Group on Disaster Prevention, která připravuje www stránky s názvem European Archival Network for Disaster Management – www.euraned.eu a na podzim roku 2010 připravuje týdenní školení o krizovém plánování pro střední management archivů Německa, Polska a České republiky.

Značné praktické zkušenosti s řešením krizové situace byla pomoc městskému archivu v Kolíně nad Rýnem, jehož budova se 3. března 2009 zřítíla z důvodu hloubení metra. Národní archiv společně se Státním oblastním archivem v Praze organizovaly a koordinovaly pomoc státních archivů České republiky, řada pracovníků obou institucí aktivně pomáhala při odstraňování následků této tragédie přímo v Kolíně nad Rýnem.

Pracovníci oddělení péče o fyzický stav archiválií spolupracovali v uplynulém roce s Archivem bezpečnostních složek, pro který navrhli dispozice a vybavení restaurátorského pracoviště, které bylo slavnostně otevřeno v prosinci 2009.

Preventivní péče o archiválie a průzkumy jejich fyzického stavu

V roce 2009 bylo dezinfikováno celkem 1548,76 bm archiválií Národního archivu, 1048,24 bm archiválií z jiných archivů a institucí a 5,392 m3 vysušených dokumentů, které byly předány k dezinfekci na základě vládního usnesení č. 216 ze dne 3. 3. 2003. Z fondů Národního archivu byla v roce 2009 dokončena dezinfekce fondu Sčítání obyvatelstva ČSR v roce 1930 (1122 bm), průběžně pokračovala také dezinfekce fondu Archiv pražského arcibiskupství – duplikáty matrik (44 bm), který je postupně delimitován do oblastních archivů. Dále byly dezinfikovány některé nově převzaté archiválie a jednotliviny vytríděné z fondů při jejich archivním zpracování (382,76 bm).

V rámci zajišťování preventivní péče o archivní fondy průběžně probíhaly průzkumy fyzického a mikrobiologického stavu archivních fondů dle požadavků správců fondů. Pokračovaly periodické kontroly bezpečnostních mikrofilmů. Pokračovaly periodické kontroly bezpečnostních mikrofilmů – celkem bylo zkontrolováno 24 ks bezpečnostních mikrofilmů. Z přejímaného fondu Vodohospodářský ústav T. G. Masaryka byly u filmů č. 156–395 provedeny testy na tzv. octový syndrom podle metodiky navržené Image Permanence Institute v Rochesteru.

Celkem bylo provedeno 292 stěrů pro státní archivy a další instituce (Státní okresní archiv Chrudim, Státní okresní archiv Chomutov/Kadaň, Státní okresní archiv Pardubice, Státní okresní archiv Trutnov, Archiv města Brna, Archiv města Plzně, Archiv bezpečnostních složek, Vojenský ústřední archiv, Národní muzeum – České muzeum hudby, Národní technické muzeum, Muzeum hlavního města Prahy, Židovské muzeum v Praze, Regionální muzeum v Žatci, Lidická galerie,

Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Střední průmyslová škola grafická). U pozitivních nálezů provedena identifikace mikroorganismů. Analytickou metodou dle ČSN ISO 417 - Stanovení zbytkového thiosíranu ve zpracovaných fotografických materiálech metodou s methylenovou modří - bylo provedeno celkem 99 analýz. Na základě těchto analýz byla provedena korekce technologického procesu zpracování mikrofilmů.

V roce 2009 oddělení péče o fyzický stav archiválií začalo nově zajišťovat agendu mikrobiologické kontroly archivních a knihovních dokumentů institucí, kterým Národní archiv zajišťuje dezinfekci (Národní knihovna ČR, Národní technické muzeum, SOA Třeboň...). Oddělení vede společně s 11. oddělením veškerou dokumentaci.

V knihovně Benediktinského arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty na Břevnově byly proměřeny klimatické parametry a zjišťována mikrobiologická kontaminace uložených fondů.

Obdobně tak byly kontrolovány archiválie z Fondu Sekretariát ministra na Ministerstvu zemědělství České republiky.

Konzervování a restaurování archiválií

Za úspěch roku 2009 lze považovat naplnění rámcové Dohody o spolupráci při konzervaci a restaurování dokumentů zasažených povodněmi v roce 2002 Ministerstvem spravedlnosti a zahájení komplexního konzervování a restaurování soudních spisů tzv. Státního soudu. Knihařské práce pro Český statistický úřad probíhaly dle dohody i v tomto roce.

Na základě podepsané smlouvy mezi Národním archivem a Královskou kanonií premonstrátů na Strahově pokračovala i v roce 2009 systematická konzervace listin a pečeti z fondu Řád premonstrátů, i když v menším rozsahu.

Restaurátorské pracoviště 10. oddělení umístěné v budově Národního archivu Milady Horákové v roce 2009 pokračovalo v restaurování a ukládání pergamenových listin fondu Řád maltézských rytířů do ochranných obalů, které bylo zahájeno již v roce 2006. V roce 2009 bylo konzervováno a restaurováno 200 papírových a pergamenových listin z tohoto fondu a uloženo do speciálních krabic. Z fondů Řád Piaristů byl komplexně zrestaurován 1 rukopis, z fondu Řád Dominikánů 1 rukopis a 2 rukopisy z fondu Premostráti – klášter Strahov. Byla proměřena kyselost (pH) u dvou desek zemských velkých (389, 383) a oba rukopisy byly odkyseleny. Dále byly prováděny drobné „ambulantní“ opravy podle aktuálních potřeb studovny 1. oddělení.

Masivní spolupráce 1. a 10. oddělení se uskutečnila zejména při digitalizaci listin, kdy byla pro tyto práce vyčleněna 1 pracovnice oddělené péče o fyzický stav archiválií. Celkem se jednalo o opravy 6 456 (!) pergamenových listin.

Restaurátorské pracoviště na Chodovci pokračovalo v restaurování a konzervování archiválií přijatých již minulých letech nebo zahájilo práce na nově přijatých archiváliích. Jednalo se o následující archivní fondy:

Probíhala systematická konzervace vybraných fondů zahájené v předchozích letech (fondy Rodinný archiv Metternichů, Desky zemské větší, Rodinný archiv toskánských Habsburků, Národní výbor 1848, fond Ředitelství císařských a soukromých statků Praha, Židovské kontrolní matiky, Indikační skici, Řád premonstrátů). V rámci restaurování dokumentů poškozených povodněmi v roce 2002 byly zahájeny restaurátorské a konzervátorské práce na soudních spisech (20 ks archivních krabic) Státního soudu Praha a bylo převážáno 15 bm dokumentů a statistických ročenek Českého statistického úřadu.

Bezpečnostní snímkování a reprografie

Bezpečnostní snímkování plynule pokračovalo v ateliéru Dejvice. Bylo dokončeno mikrofilmování židovských kontrolních matrik. Průběžně pokračovalo i plánované zhotovování bezpečnostních negativů listin řádových archivů, tj. fondu Archivy zrušených klášterů (dokončeno), Řád benediktinů Břevnov (dokončeno), Řád křižovníků a Řád maltézských rytířů. Pokračovaly práce na vyhotovování formulářů pro snímkování fondu Komorní soud a Archiv pražského arcibiskupství – úřední knihy. Oddělení se také úspěšně vypořádalo s masivním předáváním zabezpečovacích negativů fondu Archivy zrušených klášterů, které bylo koncem roku ukončeno (celkem předáno 2 013 ks negativů).

V ateliéru Chodovec byl dosnímčován archivní soubor ÚV KSČ – Klement Gottwald. Dále bylo předáno 557 negativů z tohoto fondu k trvalému uložení do 8. oddělení. Další archiválie ke snímkování nebyly připraveny.

Digitalizační práce

V současné době je kladen důraz na digitalizaci archiválií, která je levnější a pro uživatele představuje jistý komfort při studiu archiválií. Již v roce 2003 jsme připravili „návrh základní koncepce“ digitalizace a shodli jsme se na tom, že je vhodné digitalizovat archiválie, které badatelé hojně využívají – a tedy poškozují, ale jejich stávající fyzický stav (pokud se sníží frekvence využívání) ještě není tak špatný, aby musely být snímkovány do 35mm bezpečnostního mikrofilmu. Vlastními silami jsou ve fotografickém ateliéru Chodovec v současné době digitalizovány především archivní soubory 3. oddělení a v menší míře 8. oddělení (negativy, které nelze v původní podobě předkládat ke studiu).

Byly zhotoveny podrobné manuály k obsluze jednotlivých skenovacích zařízení a byl dohodnut postup při pořizování digitálních reprodukcí, včetně technických parametrů (vycházejí z koncepce Národního digitálního archivu). Dále byl v roce 2009 sestaven „soupis“ archivních souborů, které by bylo vhodné digitalizovat (vychází z požadavků jednotlivých oddělení).

Na podzim roku 2009 byla ukončena digitalizace fondu Německé státní ministerstvo, jenž by měl být v průběhu ledna 2010 zpřístupněn badatelům na počítači v centrální studovně. Přípravy k digitalizaci dalšího nově zpracovaného fondu Státní tajemník u úřadu říšského protektora byly zahájeny v posledním čtvrtletí a koncem

roku byly předány 8. oddělení první kartony. Půjčování originálů by mělo být ve studovně rovněž uzavřeno a badatelé budou postupně odkázáni rovněž na studium digitálních kopií. Současně probíhá příprava k digitalizaci fondu MV – Nosek.

V roce 2009 bylo v projektu Policejní přihlášky (konskripce) rozlepeno 190 kartonů, nafotografováno vlastními silami 2. oddělení 116 kartonů, tj. cca 110.000 snímků. Editováno bylo 123 kartonů, tj. cca 350.000 záznamů. Na internetu bylo k 31. 12. 2009 zpřístupněno cca 500 kartonů tj. cca 1.300.000 záznamů (až do P komplet, mezerovitě R). Celkový počet kartonů je 739. Reálný termín ukončení projektu při stávajícím objemu financí na dohody o provedení práce je rok 2011.

V rámci projektu Monasterium (financováno z komunitárních programů Evropské unie) byla nastartována masivní digitalizace listin po r. 1526. Za rok 2009 bylo digitalizováno celkem 6.456 ks listin po roce 1526 a bylo zhotoveno 20.196 skenů. Souběžně byla prováděna kontrola metadat k fondům Archivy zrušených klášterů, Finanční prokuratura, Řád premonstrátů a Řád křižovníků, část metadat byla předána do vídeňské centrály k vyvšení na webovou stránku. Průběžně byla prováděna revize přepisů inventářů fondů digitalizovaných v rámci tohoto projektu do databáze (listiny po r. 1526 z fondů Archivy zrušených klášterů, Řád křižovníků, Řád dominikánů, Řád premonstrátů, Řád sv. Voršily a Finanční prokuratura).

Informatika

Řada činností v oblasti informačních technologií vychází z potřeb fungování informačních technologií v Národním archivu, a proto se jedná se o rutinní práce technické podpory, údržby a oprav. Úsek informačních technologií 5. oddělení je (jako do jisté míry servisní pracoviště) v permanentním časovém tlaku. Denně řeší úkoly a problémy, které vyplývají z běžného fungování, vedle toho musí řešit řadu dlouhodobých koncepčních záležitostí (dlouhodobé uchovávání a zpřístupňování elektronických dokumentů, digitalizaci, tvorbu a zveřejňování elektronických archivních pomůcek apod.).

Elektronické dokumenty

V roce 2009 byly nastaveny a jsou testovány konkrétní postupy přejímání, evidence, uložení a zpřístupnění elektronických dokumentů. Byly uloženy elektronické dokumenty patřící do 36 archivních fondů, z toho 166 690 souborů o velikosti 0,45 TB digitálních kopií a 266 818 souborů o velikosti 1,74 TB elektronických dokumentů. V tomto počtu nejsou zahrnuty dokumenty, které byly uloženy, nicméně zatím nesplnily základní parametry pro evidenci (např. digitální kopie listin z projektu Monasterium).

V závěru roku jsme zahájili práce na přípravě archivních pomůcek pro účely skenování a tím zpřístupnění veřejnosti prostřednictvím webu.

Oblast správy sítě NA a koncových uživatelských zařízení

V roce 2009 přešla správa sítě a koncových uživatelských zařízení do kompetence 5. oddělení. Současně došlo k personální výměně obou správců sítě. Byl nastaven postup komunikace uživatelů se správcí, jehož páteří je tzv. helpdesk,

jenž je součástí Informačního systému Národního archivu (intranet). Noví správci se osvědčili jak při správě sítě, tak při komunikaci s uživateli výpočetní techniky. Drobným restem v této oblasti je instalace uživatelských PC a jejich distribuce, která se díky personálním změnám a inventarizaci majetku protáhla do roku 2010.

Podpora uživatelských aplikací (elektronický podací protokol, IS badatelna, Janus2000, knihovnický software)

Technická podpora uživatelských aplikací probíhala rutinně. IS badatelna byl připraven ke spuštění v badatelně I. oddělení včetně zaškolení personálu. Začala pracovat komise pro posouzení a výběr knihovnického SW.

Intranetový informační systém Národního archivu

V roce 2009 byl dokončen segment „helpdesk“, který je úspěšně využíván pracovníky. Dále byl upraven segment předarchivní péče, jenž byl naplněn daty. Průběžně byl IS optimalizován.

Technická administrace webu Národního archivu

Webová stránka Národního archivu byla s ohledem na archivaci jejího obsahu Národní knihovnou ČR nově opatřena licencí Creative Commons. Mj. byly vytvořeny stránky k DLM Foru a k EBNA konferenci.

Technická a metodická podpora implementace a provozu elektronické spisové služby v Národním archivu

V roce 2009 byla zajištěna možnost přijímat a odesílat zprávy prostřednictvím datové schránky, tyto zprávy zálohovat v systému Národního archivu. Po technické stránce byla připravována implementace elektronické spisové služby – hostováním u MV ČR.

Publikační činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2009

Olga Pospíšilová

BARTL, Benjamin

Podzimní archivní škola 2008 v Terstu. Archivní časopis 59, 2009, s. 177–179 (spoluautor Michaela Škvírová)

BARTŮŠEK, Václav

Hejnová, Miroslava: [Historické fondy Národní knihovny ČR: průvodce]. Archivní časopis 59, 2009, s. 101–102.

[Skřivánek, Milan: K osvětskému pojetí a výuce ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli]. Orlické hory a Podorlicko 15, 2008, s. 277–279.

[Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. Díl 4/I S–T, Díl 4/II U–Ž]. Orlické hory a Podorlicko 15, 2008, s. 279–281.

[Macková, Marie: Voršilky v Čechách do roku 1918]. Archivní časopis 59, 2009, s. 100.

Benešovsko a nový díl Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – III. díl, 3. svazek – řeholní klerikové. Jiskra 50, č. 3 (21. 1. 2009), s. 3.

Bernard Bartlík (1646–1716) – nejstarší strážnický historik a významný piarista. Okolo Strážnice 2009, s. 47–60.

Ctihodní piaristé a Benešov. Jiskra 50, č. 40 (7. 10. 2009), s. 3.

Dvě významné osobnosti z jihovýchodní Moravy a protireformace v Čechách. Malovaný Kraj 45, č. 3, 2009, s. 31.

Kontakty piaristické koleje v Benešově s klášteřem Benediktýnů v Sázavě. Sázavsko 13, 2007, s. 54–73.

Nad hrobem benešovských piaristů. Jiskra 49, č. 1 (7. 1. 2009), s. 3.

Ohlédnutí za seminářem v Okrouhlici. Jiskra 50, č. 27 (8. 7. 2009), s. 3.

Oslavy 350. výročí založení piaristické koleje a škol ve Slaném v roce 2008. Paginae historiae 17, 2009, s. 334–338.

Osobnosti Podblanicka v Biografickém slovníku českých zemí – Č – Čerma. Jiskra 50, č. 15 (15. 4. 2009), s. 2–3.

Osobnosti Podblanicka v Biografickém slovníku českých zemí – Čern – Čž . Jiskra 50, č. 38 (23. 9. 2009), s. 3.

P. Nicephorus Enzmann a S. Tecla, první ředitel obnoveného piaristického gymnázia v Benešově. Pod Blánkem 13 (35), č. 1, 2009, S. 11–15.

Piaristé z jihovýchodní Moravy v Římě. Malovaný Kraj 45, č. 1, 2009, s. 12–13.

Piaristická analitika a historiografie v Benešově v první polovině 18. století. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 48, 2008, s. 125–161.

Piaristické osobnosti v kontextu barokního Benešovska (1704–1778). In: Přínos osobností rozvoji Benešovska : sborník z konference „Přínos osobností vědy, kultury a veřejného života městu a regionu Benešov“. Benešov 2007, s. 6–10.

Řád chudých řeholních kleriků pobožných škol Matky Boží = Ordo Clericorum Regularium Pauperum Scholarum Piarum Matris Dei. Katolický týdeník 20, č. 35, 2009, s. 2.

Sborník, s nímž bychom měli více kamarádit. Jiskra 50, č. 32 (12. 8. 2009), s. 3.

Vánoce u piaristických provinciálů v Mikulově v letech 1758–1778. Malovaný Kraj 45, č. 6, 2009, s. 4.

Z historie piaristické koleje ve Slaném 1658–1778. In: Slánské rozhovory 2008, Slaný 2009, s. 30–36.

BAUDISCH, Pavel

Šlikové a Loketský kraj = The Family of Schlick and the Loket Region : the Development of Family Holdings and Pawns since the Year 1485 until the Half of

the 16th Century : vývoj rodových a zástavních držav od roku 1485 do poloviny 16. století. Diplomová práce FF UK. Praha 2009, 164 s.

BERNAS, Jiří

Národní digitální archiv. Knihovna 20, č. 1, 2009, S. 22–29.

BROM, Bohumír

Archiwa Europy Środkowej. Wspólne dziedzictwo wspólna przyszłość. ČAS v roce 2008, s. 31–32.

Správa dokumentů a bezpečnost organizace z hlediska spisové a archivní služby = The Administration of the Documents and Security of the Organisation from Document and Archival Administration Point of View. In: Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo : sborník mezinárodní konference Praha, 31. 10. 2008, Praha 2008, s. 20–28.

The role of Czechoslovak trade with neutral countries in the period of escalating Cold War: the cases of Switzerland and Sweden, 1949–1953. In: Gaps in the iron curtain : economic relations between neutral and socialist countries in Cold War Europe. Kraków 2009, S. 165–190. (spoluautor Eduard Kubů)

ČTVRTNÍK, Mikuláš

Balíčková pomoc Terezínu 1942–1944. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 29–54.

Zdeněk Kalista a tradice německých Geistesgeschichte. In: Paralely, průsečíky, mimoběžky : teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století / Lucie Stochová, Jan Horský a kol., Ústí nad Labem 2009, s. 155–188.

ČUMLIVSKÍ, Denko

Péče o archiválie Arcibiskupství pražského z let 1221–1950 v Národním archivu v Praze. In: Církevní archivy a fondy v České republice / Eds. Tomáš Černušák, Jiří Míhola. Brno 2007, S. 32–37.

DRAŠAROVÁ, Eva

Dvě výstavy na podobné téma : Republika (československá 1918–1939, Národní muzeum, Senát Parlamentu České republiky, Vojenský historický ústav v Národním muzeu v Praze) : Republik 1918–2008 (rakouská spolková vláda v Parlamentu ve Vídni). *Paginae historiae* 17, 2009, s. 358–360.

Národní archiv v roce 2008. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 222–273.

Zpráva o činnosti Národního archivu za rok 2007. Praha 2008, 116 s. Verze z 15. 2. 2008, dostupné z http://www.nacr.cz/Z-Files/vz_na_07.pdf

ZPRÁVA o činnosti Národního archivu za rok 2008. Praha 2009, 132 s. Verze z 15. 2. 2009, dostupné z http://www.nacr.cz/Z-Files/vz_na_08.pdf

ĎUROVIČ, Michal

Bělení papíru archivních a knihovních sbírek světlem. Dostupné z <http://www.nacr.cz/G-vyzk/konzervace.aspx>, 26 s. (spoluautor Tereza Vaňková)

Studium vlivu ozonizace na archivní materiály. / zprac. Michal Ďurovič, Hana Paulusová, Roman Straka, Bronislava Bacilková. Dostupné z http://www.nacr.cz/Z-Files/Studium_vlivu_ozonizace.pdf, 60 s.

Nebezpečí post–radiačních efektů u ozářených papírů. / Petra Vávrová, Petr Kotlík, Michal Ďurovič, Vlasta Brezová. In: Ochrana a využívanie kultúrneho dedičstva 2008 : zborník príspevkov z odbornej konferencie, Martin 28.–29. októbra 2008. Martin 2008, s. 116–118.

Post–Irradiation Effects : the Influence of Visible Light on Archival Documents. / Petra Vávrová, Petr Kotlík, Michal Ďurovič, Vlasta Brezová. In: PapierRestauration 9, Nr. 4, 2008, s. 26–30.

FRŇKA, František

Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky (zpráva o fondu). In: Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus 1/2008. Praha 2008, s. 40–54.

GREGOROVICOVÁ, Eva

I documenti, le carte e le piante lorenese nell'Archivio Nazionale a Praga. In: Franz Stephan von Lothringen und sein Kreis / Hg. Renate Zedinger, Wolfgang Schmale. Bochum 2009, s. 193–209.

HUBENÝ, David

[Rubcov, Juri: Mechlis: fanatický přísluhovač Stalinovy krutovlády v sovětském Rusku]. Slovanický přehled 95, č. 1, 2009, s. 91–93.

[Černý, Jan (ed.): Novostrašecká kronika Václava Preinheltera z let 1801–1834 a další písmácké texty z přelomu 18. a 19. století]. Slovanický přehled 95, č. 1, 2009, s. 88–91.

[Smitka, Luboš: Rakovnické pomníky v lesku a bídě]. Středočeský sborník historický 34, 2008, s. 195–197.

Hospodářské a politické důsledky mezníků 1848–1918–1938–1948–1968. Český časopis historický 107, č. 2, 2009, s. 506–508. (spoluautor Miroslav Šepták)

Němečtí emigranti na mšeckém zámku v letech 1934–1937. In: Slaný a Slánsko ve 20. století : Sborník z historické konference. Slaný 2008, s. 88–101.

Patentní úřad 1919–1952. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 129–156.

JÍLKOVÁ, Stanislava

Substituce horního soudu Jílové 1791–1845 (1852). *Paginae historiae* 17, 2009, s. 111–128.

KAHUDA, Jan

[Západní Morava. Sv. 9–10]. Archivní časopis 58, 2008, s. 339–341.

Dva neznámé pokusy o český diplomatář. In: Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním / Eds. Zdeněk Hojda a Hana Pátková. Praha 2008, s. 255–261.

[Sedláčková, Helena – Malinovský, Anton F.: Heraldická výzdoba salbuchů]. In: Genealogické a heraldické listy 29, č. 1, 2009, s. 86.

K životnímu jubileu PhDr. Zdeňka Šambergera, CSc. ČAS v roce 2008, s. 130–133.

Medaile Za zásluhy o české archivnictví pro MUDr. Jana Petříka. Klub 29, č. 9, 2009, s. 47–48.

Medaile Za zásluhy o české archivnictví pro vrcholného představitele české komunity v Rakousku. Česká a slovenská Vídeň dnes 7, 2009, s. 31.

MUDr. Jan Petřík laureátem medaile Za zásluhy o české archivnictví. Vídeňské svobodné listy 64, č. 33/34, 2009, s. 1.

Prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc. čestnou členkou České archivní společnosti. ČAS v roce 2008, s. 15–16.

[Sborník prací PhDr. Emanuela Janouška]. Genealogické a heraldické listy 29, č. 1, 2009, s. 88–89.

Vývoj ústředních orgánů Národní fronty a problematika jejich zpracování v Národním archivu. In: Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus 1/2008. Praha 2008, S. 27–39. (spoluautor Jiří Křest'an)

Žádost truhlářského mistra Michaela Thoneta z Boppardu o udělení privilegia na výrobu ohýbaného nábytku vlastní metodou v zemích habsburské monarchie (1841). Dostupné z: <http://www.nacr.cz/C-fondy/znasichfonde III.aspx>

18. valná hromada České archivní společnosti. ČAS v roce 2008, s. 10–14.

50. výročí úmrtí archiváře Adolfa Ludvíka Krejčíka. ČAS v roce 2008, s. 23.

Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů. Plasy 2009, 56 s.

KALINA, Tomáš

Porada k otázkám nové právní úpravy archivnictví: úvod k problematice. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/zpravy/egovernment2.aspx>

Veřejnoprávní původci se sloni paměti – existuje řešení? Zpravodaj pobočky České informační společnosti při Národním archivu 50, 2008, s. 27–47.

Ze švýcarských archivů. Archivní časopis 59, č. 3, 2009, s. 253–270. (spoluautoři Karel Koucký, Miroslav Kunt)

KLÍMOVÁ, Helena

Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Kouřimsko / zprac. a úvod naps. Helena Klímová. 2. dopl. vyd. Praha 2008, 263 s.

KOBLASA, Pavel

Dolování stříbra na mladovožickém panství. Jihočeský sborník historický 77–78, 2008–2009, s. 255–259.

Mšec byl jedním ze schwarzenberských „horních“ panství. Obnovená tradice 20, č. 39, 2009, s. 44–48.

Příspěvek k dějinám fideikomisního panství Duchcov. Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 27, 2008, s. 133–140.

Zrušení poddanství na mimoňském panství. Mimoň. Zpravodaj 31, č. 1, 2009, s. 9.

Také přes Únice a Hubenov šel čas. [Únice] [2008], 59 s. (spoluautor Stanislav Mareš)

Schematismus šlechtického majetku v Uhrách. České Budějovice 2009, 24 s.

KOKOŠKOVÁ, Zdeňka

Národní archiv a jeho účast na vládním projektu „Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu...“. Paginae hitoriae 17, 2009, s. 304–308.

KRLÍN, Jan

Hawlina, Peter : Po stopách předků : aneb cesta předsedy Slovinské rodopisné společnosti po České republice v dubnu 2008. / přel. Jan Krlín. Genealogické a heraldické listy 29, č. 2, 2009, s. 53–56.

KŘEČKOVÁ, Jitka

Regalát. Nejstarší pečeť a původní patron české františkánské provincie. In: Františkánství v kontaktech s jiným a cizím / Petr R. Beneš, Petr Hlaváček, Ctirad V. Pospíšil a kol. Praha 2009, s. 186–209 (spoluautor Petr Beneš)

Péče o archiválie klášterů v Národním archivu v Praze. In: Církevní archivy a fondy v České republice / Eds. Tomáš Černušák, Jiří Míhola. Brno 2007, s. 29–31.

Projekt Monasterium – virtuální archiv historických dokumentů střední Evropy. Knihovna 19, č. 1, 2008, s. 42–47.

KŘEŠŤAN, Jiří

[Havlíčkobrodsko. Sv. 22]. Archivní časopis 59, 2009, s. 93–94.

[Kaplan, Karel: Kronika komunistického Československa : kořeny reformy 1956–1968]. Soudobé dějiny 15, č. 2, 2008, S. 423–425.

[Janouch, František: Ne, nestěžuji si : malá normalizační mozaika]. Soudobé dějiny 15, č. 2, 2008, s. 422–423.

[O psaní dějin: teoretické a metodologické problémy literární historiografie]. Soudobé dějiny 16, č. 1, 2009, s. 207–208.

[Jakovlev, Alexander Nikolajevič: Rusko plné křížů: od vpádu do pádu bolševismu]. Soudobé dějiny 15, č. 2, 2008, s. 420–422.

[Šolc, Jiří: Útěky a návraty Bohumila Laušmana: osud českého politika]. Soudobé dějiny 16, č. 1, 2009, s. 213–215.

[Kutílková, Dagmar: Vojenské odívání: od třicetileté války do počátku 20. století]. Časopis Matice moravské 78, č. 1, 2009, s. 200–201.

[Švermová, Marie: Vzpomínky]. Soudobé dějiny 15, č. 3–4, 2008, s. 788–789.

[Z Českého ráje a Podkrkonoší. Sv. 20]. Archivní časopis 58, 2008, s. 361–362.

Srdce Václava Talicha se ztratilo : k problému národní očisty (1. část). Soudobé dějiny 16, č. 1, 2009, s. 69–111.

Svědectví vězně z „ďáblovy dílny“. Dostupné z: http://www.nacr.cz/C-fondy/znasichfondeu_VII.aspx (spoluautor Lenka Caltová)

Ve stejný den... O pojetí demokracie u realistů Emanuela Rádla a Zdeňka Nejedlého (10.12.2008). In: mua.cas.cz, 2008, s. 11.

Závistivý zeměplaz? Zdeněk Nejedlý, Sukova aféra a případ Talichův. In: Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století / Eds. Jan Randák, Petr Koura. Praha : 2008, s. 316–339.

Zdeněk Nejedlý (10. 2. 1878 Litomyšl – 9. 3. 1962 Praha). In: Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5. 2. díl, příběhy nevšedních životů / k vyd. přípr. Jarmila Schreiberová, Hugo Schreiber. Praha 2009, s. 305–309.

3. setkání přátel Národního archivu. Příloha: Záchrana soukromých archivů: úspěchy a nezdary. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 322–326.

KUNT, Miroslav

Autoritní záznamy v archivnictví : prezentace. Dostupné z: <http://skip.nkp.cz/akcArch09.htm>

eGovernment a spisová služba. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/I-predar/e-government.aspx>

Letecká nehoda jugoslávského letadla YU–AHT dne 26.1.1972 u České Kamenice. Dostupné z: http://www.nacr.cz/C-fondy/znasichfondeu_II.aspx

Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě: konference Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě 9 (3.–4. 12. 2008), Praha. *Knihovna* 20, č. 1, 2009, s. 113–118.

Národní standard pro systémy elektronické spisové služby. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 309–314.

Porada k otázkám nové právní úpravy archivnictví: elektronická spisová služba, datové schránky a konverze dokumentů. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/zpravy/egovernment2.aspx>

ISAAR (CPF). Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy korporací, osob a rodů. / redakce, revize, dopl. příkladů a předml. přípr. Miroslav Kunt. In: *Standards ICA*. Praha 2009, s. 55–95.

LUTOVSKÁ, Pavla

Jihočeský archeolog na prahu první světové války (korespondence Bedřicha Dubského Emanuelu Šimkovi). In: Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 2009, s. 259–269. (spoluautor Michal Lutovský)

MACHATKOVÁ, Raisa

Osobní archiv Semjona Nikolajeviče Nikolajeva. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 299–303.

MARUŠICOVÁ, Božena

Stanovenie celkovej farebnej diferencie a krvácavosti farieb rôznych druhov lepeniek.

Verze leden 2009, dostupné z http://www.nacr.cz/Z-Files/STANOVENIE_CELKOVEJ_FAREBNEJ_DIFERENCIE.pdf, 12 s. (spoluautor Hana Paulusová)

MATUŠÍKOVÁ, Lenka

Zpravodaj pobočky České informační společnosti při Národním archivu 50. 12. celostátní konference archivářů ČR – Archiválie budoucnosti. Spisová služba a předarchivní péče. Děčín, 2. až 4. května 2007 / red. Lenka Matušíková a Jan Kahuda. Praha 2007, 126 s.

NOVÁČKOVÁ, Helena

Katalog a rejstříky k protokolům schůzí 14. československé vlády (3. Malypetrovy) : 6. 6. 1935 – 5. 11. 1935 / k vyd. přípr. Helena Nováčková. Praha 2009, 65 s.

OULÍK, Jan

Dvě poznámky k článku Pohřební štít Zikmunda Jana Myslíka z Hiršova v kostele sv. Archanděla Michaela v Pacově. / ilustr. Jan Oulík. Památková péče na Moravě 14, 2008, s. 67–68.

Kostel Panny Marie před Týnem v Praze, jeho náhrobní kameny a heraldické památky. In: *Epigraphica & Sepulcralia II.*: sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR, v.v.i. v letech 2006–2007 / Ed. Jiří Roháček. Praha 2009, s. 167–178.

Nápisové a heraldické památky na Říčansku. In: *Epigraphica & Sepulcralia II.*: sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR, v.v.i. v letech 2006–2007 / Ed. Jiří Roháček. Praha 2009, s. 179–194.

Pokorný, Pavel R.: Kapitoly z pražské heraldiky. / ilustr. Jan Oulík. *Heraldická ročenka* 32, 2008, s. 95–103.

Pokorný, Pavel R.: Küffer de Asmanvilla. / ilustr. Jan Oulík. *Genealogické a heraldické listy*. 29, č. 3, 2009, s. 57–59.

Pokorný, Pavel R.: Příspěvky k pražské heraldice. / ilustr. Jan Oulík. Heraldická ročenka 31, 2007, s. 29–34.

PAULUSOVÁ, Hana

Informace o výzkumných projektech Oddělení péče o fyzický stav archiválií Národního archivu v Praze. In: Ochrana a využívanie kultúrneho dedičstva 2008 : zborník príspevkov z odbornej konferencie, Martin 28.–29. októbra 2008. Martin 2008, S. 34–41.

PAZDEROVÁ, Alena

Slavnostní prezentace faksimile Stízného listu české a moravské šlechty proti upálení M. Jana Husa. Příloha: Promluva Františka Šmahela při prezentaci faksimile Protestního listu české a moravské šlechty dne 25. června 2008 v archivu na Chodovci. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 339–346.

Významná životní jubilea v Národním archivu. *Archivní časopis* 59, 2009, s. 295.

PAŽOUT, Jaroslav

Dějiny Komunistické strany Československa 1914–1992 (koncept). In: Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus 1, 2008. – Praha 2008, s. 10–26 (spoluautor Jakub Rákosník)

Obrazové publikace vzniklé ke 40. výročí roku 1968 v Československu. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 361–371.

Výběrová edice dokumentů k dějinám KSČ (poznámka k rozvrhu práce). In: Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus 1, 2008. Praha 2008, s. 9.

POSPÍŠILOVÁ, Olga

Publikační činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2004–2008. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/D-knih/G-bibl14.htm>

Publikační činnost Národního archivu a jeho pracovníků za rok 2008. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 274–298.

PŠENÍČKOVÁ, Jana

Z legend zemědělsko-lesnického archivnictví a agrární historiografie: PhDr. Emanuel Janoušek / editoři Jana Pšeničková, Olga Roháčová, Jiří Šouša. Praha 2008, 372 s.

SEDLÁČKOVÁ, Helena

Mezinárodní konference „Proč pečeti?“, 23.–25. října 2008, Lille. *Archivní časopis* 59, 2009, s. 168–171.

SEDLÁKOVÁ, Monika

Archive Sources on Confiscations and Restitutions of Jewish Property in the National Archive: Items of Artistic Value. In: Restitution of Confiscated Art Works – Wish or Reality?: documentation, identification and restitution of cultural property of the victims of World War II : proceedings of the international academic conference held in Liberec on 24–26 October, 2007. Prague 2008, s. 270–277.

Archivní prameny k zabavení a restituci židovského majetku ve fondech Národního archivu se zaměřením na umělecké předměty. In: Restituce zkonfiskovaných uměleckých předmětů. Přání nebo realita?: dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války: příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Liberci (24.–26. října 2007). Praha 2008, s. 269–275.

SPÁČILOVÁ, Dagmar

Knihovna Národního archivu. Grand Biblio 3, č. 4, 2009, s. 32–33.

Knihovna profesora Univerzity Karlovy, historika a diplomata Vlastimila Kybala. Dostupný z: <http://kzv.kkvysociny.cz> In: Knihovnický Zpravodaj Vysočina 8, č. 2, 2008

Program „Veřejné informační služby knihoven (VISK)“ v knihovně Národního archivu rok 2008 – potřetí : podprojekt knihovny Národního archivu „Zámecká knihovna Valdštejnů na zámku v Doksech – signatura A 75 – letáky o třicetileté válce“. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 315–321. (spoluautor Václav Bartůšek)

STUPKA, Jiří

Olympus PEN E–P1. *Font* 19, č. 106, 2009, s. 46.

ŠIMŮNKOVÁ, Karolína

Neakreditované tzv. archivy v kulturních institucích. Zpravodaj pobočky ČIS při NA 50, 2008, s. 49–54.

O výstavě „EXPO’58 Příběh československé účasti na Světové výstavě v Bruselu“. *Paginae historiae* 17, 2009, s. 347–357.

Porada k otázkám nové právní úpravy archivnictví: novela archivního zákona. Dostupné z: <http://www.nacr.cz/zpravy/egovernment2.aspx>

ŠISLER, Martin

13. archivní kolokvium Archivní školy v Marburgu „Zwischen analog und digital. Schriftgutverwaltung als Herausforderung für Archive“ Marburg 10.–11.6. 2008. Archivní časopis 59, 2009, s. 270–277.

ŠŤOVÍČEK, Ivan

Korespondence Kamila Krofty s Edvardem Benešem: dodatek. Sborník archivních prací 58, 2008, s. 403–451 (spoluautor Jindřich Dejmek)

Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně. [Díl] I, 1940–1941 / Eds. Jan Němeček, Ivan Šťovíček, Helena Nováčková, Jan Kuklík. Praha 2008, 877 s.

Korespondence v archivní pozůstalosti Edvarda Beneše. Moderní dějiny 16, 2008, s. 321–340 (spoluautor Jan Bílek)

VINDUŠKOVÁ, Anna

Informativní přehled: výběrová bibliografie z archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných oborů 30 / sest. Anna Vindušková ; excerpt Jaroslav Koláčný, Anna Vindušková, Eva Gregorovičová, Hana Paulusová, Alena Pazderová, Dagmar Spáčilová, Josef Pospíšil, Jan Krlín. Praha 2009. – 97 s. Verze z 8. 4. 2009, dostupné z <http://www.nacr.cz/Z-Files/inf30.pdf>

VOJÁČEK, Milan

Zwischen Politik und Unternehmertum : Franz Ladislaus Freiherr von Rieger als Grossgrundbesitzer in Maleč. In: Adel und Wirtschaft : Lebensunterhalt der Adeligen in der Moderne. Bd. 2 / [Hg.] Ivo Cerman, Luboš Velek. München 2009, s. 223–233.

WAAGE, Vladimír

Historické prameny k zahradní architektuře a perspektivy jejich zpřístupnění = =Historical sources for garden architecture and perspectives of their disclosure. In: Trendy a tradice 2009: sborník abstrakt. Brno 2009, 16 s. + CD-ROM

9. konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2008. Paginae historiae 17, 2009, s. 327–333.

Informace o fondu Ministerstvo vnitra-Šlechtický archiv uloženém v Národním archivu

Pavel Koblasa

Původcem archivního fondu s názvem Ministerstvo vnitra-Šlechtický archiv Vídeň je tzv. šlechtický archiv, který byl do roku 1848 součástí c. k. spojené dvorské kanceláře (k. k. vereinigte Hofkanzlei), následně nedílnou součástí bývalého c. k. ministerstva vnitra ve Vídni (k. k. Ministerium des Innern).

Za datum vzniku tzv. šlechtického archivu lze pokládat 4. září 1828, kdy byl registrátor dvorské kanceláře, a pozdější erbovní cenzor, Johann Bretschneider

pověřen zřízením evidence propůjčení šlechtictví, inkolátů a privilegií.¹ Již o rok dříve bylo rozhodnuto, že dojde k novému uspořádání registry dvorské kanceláře. Bylo zrušeno dosavadní členění podle korunních zemí mocnářství a započalo se s dělením podle věcného hlediska. Dalším impulsem k vytváření šlechtického archivu coby instituce se stalo rozhodnutí c. k. spojené dvorské kanceláře, která po předchozích delších debatách nařídila v roce 1835 všem zeměpanským a stavovským úřadům působícím na území Rakouského císařství odevzdat koncepty šlechtických diplomů a veškeré spisy týkající se šlechtických záležitostí do nově zřizovaného šlechtického archivu ve Vídni.² Odevzdávání probíhalo postupně. Řada úřadů zřejmě nařízení z Vídně ignorovala, neboť dvorská kancelář roku 1845 opět vyzvala úřady jednotlivých korunních zemí, aby šlechtická akta odeslaly do Vídně. Snahou ústředních orgánů bylo získat pokud možno vše, co se týkalo šlechty, nicméně to se nepodařilo. Celá akce pak skončila kolem roku 1850 za vlády císaře Františka Josefa I.³ Šlechtický archiv se stal součástí nově vytvořeného c. k. ministerstva vnitra ve Vídni (zřízeno dne 17. března 1848), do jehož působnosti spadalo mimo jiné povyšování obcí na města, šlechtické záležitosti, dozor nad nadacemi a propůjčování nadačních míst. Do šlechtického archivu byly umístěny například erbovní listy, doklady k erbovnímu strýcovství, nobilitační spisy, potvrzení šlechtického stavu, doklady k udělení malého a velkého palatinátu, doklady k obnovení šlechtictví, potvrzení říšského šlechtictví pro české země, propůjčení hlasovacího práva na sněmu, doklady o zástavách majetku, osvobození domů od berní, propůjčení různých titulů, potvrzení donací, povolení zřídit fideikomis, potvrzení rodinných smluv, dědičné listy, várečné urbáře, potvrzení různých privilegií, doklady o změnách rodového jména, polepšení erbu, povolení k držení rytířského statku bez inkolátu atd. Rakouské ministerstvo vnitra nevěnovalo péči o šlechtický archiv žádnou mimořádnou pozornost a dohledem nad ním pověřovalo většinou řadové úředníky. Po Bretschneiderovi, který své působení na ministerstvu ukončil v roce 1852, se o archiv postupně starali úředníci Finger, Altmann, Heilmann, Schornböck, Seydel, Müller, von Mitis, Melze, Mayer, Kotz von Dobrsch.⁴ Ve druhé třetině 19. století se podařilo po zdoluhavých jednáních s Německým císařstvím přivést z Mannheimu do Vídně i staré materiály, přibližně 200 fasciklů, týkající se lén a zástav v teritoriu Svaté říše římské národa německého – tzv. Reichsakten. Celkem se zde podařilo nashromáždit kolem 25.000 spisů, které vídeňští archiváři rozdělili do osmi oddělení.⁵

¹ Goldinger, Walter: Das ehemalige Adelsarchiv. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, XIII. Band. Wien 1960, s. 489.

² Opočenský, Jan: Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou. Časopis archivní školy, roč. I, 1923, s. 96.

³ Národní archiv (dále NA), Archivní registratura – Ústřední archiv ministerstva vnitra (dále jen „AR-ÚAMV“) 1918–1934, sg. II/1, Zpráva koncipisty státního archivu Jaroslava Kursy o práci v šlechtickém archivu bývalého c. k. ministerstva vnitra ve Vídni, 1923, kart. 12.

I. Saalbuchy (Saalbücher) – registra erbovních listů, knihy majestálů a privilegií
 II. Říšská akta (Reichsakten) – materiály k udílení říšských lén a poskytování majetkových zástav na území Svaté říše římské národa německého

III. Obecné oddělení (Adels- und Wappenangelegenheiten einzelne Personen oder Familien betreffende Akten) – jádrem se stala akta z obecného archivu c. k. ministerstva vnitra uložená původně pod signaturou IV D 1.

IV. Šlechtické nadace (Adelige Stiftungen) – část všeobecná (normy, statuta ústavů, jmenování představených), část zvláštní (podle jednotlivých ústavů v monarchii, nadační záležitosti)

V. Generalia (Generalien) – centrální šlechtická matrika z let 1828–1860, saalbuchy z let 1779–1829, úřad herolda, normálie, zkoušky předků, cizí šlechta, akta říšské šlechty od roku 1647, městské znaky, znaky církevních hodnostářů, inkoláty, palatináty, rodokmeny, instrukce pro erbovní malíře etc.

VI. Záležitosti řádů (Ordensangelegenheiten) – materiály k domácím a zahraničním církevním řádům

VII. Originály diplomů a jiné listiny – zde uloženo 569 listin, z toho 71 českého původu

VIII. Manipulační pomůcky – katalog normálií, indexy, opisy šlechtických diplomů od roku 1905

V pozdějších letech byly materiály týkající se šlechtických nadání, osobního šlechtictví a městských znaků uloženy v rámci písemností c. k. ministerstva vnitra pod signaturami 29 a 43.

Situace zůstala nezměněna po celou dobu existence Rakouského císařství, posléze Rakousko-uherské říše, tedy až do roku 1918. Po zániku mnohonárodnostního habsburského státu začaly některé nástupnické státy, konkrétně Československá republika a Rumunské království, požadovat na rakouské straně navrácení archivních materiálů, které souvisely s jejich dějinami či se dříve nacházely na jejich území. Rámec k archivní rozluce dala saint-germainská mírová smlouva podepsaná zástupci Rakouska a vítězných mocností dne 10. září 1919. Vyčlenění písemností české provenience z vídeňských archivů se podařilo přes počáteční odpor rakouských archivářů, kteří důsledně hájili provenienční princip, dojednat v pražské úmluvě dne 18. května 1920. Následovala ještě další dohoda. Dne 1. července 1922 nabyla platnosti zvláštní Úmluva o spisovém materiálu, vztahujícím se na obce dolnorakouské, postoupené Československé republice, což byl dodatek k předchozí pražské úmluvě. Jak již bylo uvedeno, podobný postup uplatnilo již jenom Rumunsko, s nímž rakouská vláda dospěla k dohodě dne 5. října 1921.⁶ Maďarsko a Království SHS své nároky na archiválie centrální povahy neuplatnily.

⁴ Goldinger, Walter: Das ehemalige ..., s. 498.

⁵ Ad pozn. 3.

⁶ Opočenský, Jan: Archivní úmluva ..., s. 79.

Provádění československo-rakouské archivní rozluky bylo svěřeno Úřadu zástupce Republiky Československé při reparační komisi ve Vídni. Nástupcem tohoto úřadu se záhy stalo Oddělení pro spisovou rozluku při vyslanectví republiky Československé ve Vídni. Československé archiváře zastupoval Antonín Markus (vrchní archivář ve Schwarzenberském archivu v Třeboni), po něm Karel Kazbunda (pozdější přednosta Archivu ministerstva zahraničních věcí). Akta šlechtického archivu, o něž projevil československý stát zájem, začal hned po uzavření pražské úmluvy, přesněji dne 10. června 1920, sepisovat státní archivář Jaroslav Kursa (archivář v Archivu ministerstva vnitra). Jeho působení ve Vídni se protáhlo do roku 1922.⁷ Do Prahy se tak díky archivní rozluce dojednané s mladou Rakouskou republikou dostaly kromě šlechtického archivu historické státní smlouvy, některé listiny korunního archivu, dokumenty k činnosti českého kurfiřtského vyslanectví v Regensburgu, různé osobní spisy úředníků rakouského ministerstva zahraničních věcí, písemnosti nejvyššího hofmistrovského úřadu, archiválie bývalých císařských panství a jejich ředitelství, spisy obcí na Vitorazsku a Valticku připojených k Československu, akta kolejí bývalé české provincie jezuitské, listiny klášterů zrušených Josefem II., spisy z vojenské kanceláře Albrechta z Valdštejna, korespondence kardinála Františka Dietrichsteina, akta pražského zámekového hejtmánství, prezidiální spisy rakouské ministerské rady, spisy tiskového oddělení ministerské rady, některé spisy z vídeňského válečného archivu a řada spisů jednotlivých rakouských ústředních úřadů.⁸

Závěrečný přejímací protokol týkající se šlechtického archivu dne 10. srpna 1923 podepsali za československou stranu Karel Kazbunda a Jaroslav Kursa, za rakouské archiváře Melitta Winkler a Wolfgang Kotz. Do Prahy tak putovalo 106 balíků spisů a dvě bedny listin.⁹ Ve zmiňovaném fondu předaném do Prahy bychom našli šlechtické spisy z české dvorské kanceláře do roku 1749, řadu originálních listin, spisy o moravském zemském znaku z let 1837–1903, spisy o městských znacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, spisy o duchovenských a řádových znacích, saalbuchy, všeobecné spisy o staročeské šlechtě pořízené mezi lety 1888–1918. Docházelo ovšem k některým průtahům a českoslovenští archiváři požadovali některé další archiválie.¹⁰ Státní archivář Jaroslav Kursa si k výsledkům své práce ve Vídni poznamenal: „*Výtěžek práce v šlechtickém archivu bývalého c. k. ministerstva vnitra možno krátce oceniti takto: Celková kořist je bohatá a to netoliko svým quantum (kromě 129 Saalbuchů celkem 108 balíků převzatých aktů), ale především cenou a významem archiválií*“¹¹ Rakouská

⁷ Hoffmannová, Jaroslava – Pražáková, Jana: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000.

⁸ Opočenský, Jan: Archivní úmluva ..., s. 82.

⁹ NA, AR-ÚAMV 1918–1934, sg. II/1, Přejímací protokol, 1923, kart. 14.

¹⁰ NA, AR-ÚAMV 1918–1934, sg. III/2, Upozornění na archiválie ve státním archivu ve Vídni, 1929, kart. 34.

vláda později projevila zájem alespoň o opisy některých nobilitačních spisů z let 1888–1918. Ústřední archiv ministertva vnitra k tomuto přání podotkl: „*Opisy těchto spisů nemohou však zde býti pořizeny v úředních hodinách, poněvadž archiv ministerstva vnitra má přidělenou jen jedinou písařskou sílu, jež sotva stačí na běžnou práci, takže nutno je pořizovati mimo úřední hodiny za zvláštní honorář, jenž by činil v tomto případě nejvýše 1.500 Kč.*“¹²

Po zániku samostatného Československa a vzniku Protektorátu Čechy a Morava nařídil v srpnu 1939 říšský protektor, a v listopadu 1939 protektorátní vláda, vrátit archiválie ze šlechtického archivu a také registraturu bývalého rakouského ministerstva vnitra zpátky do Vídně. Dne 27. března 1941 řádně poslali zástupci Stálé archivní komise Protektorátu Čechy a Morava zástupcům Německé archivní komise (Deutsche Archivkommission) do Vídně první spisy šlechtického archivu (celkem 63 balíků), konkrétně doklady osobního šlechtictví pro Bakaláře od Bílých orlů až po Žižku z Trocnova.¹³

Po ukončení německé okupace Čech a Moravy byly podepsány dva československo-rakouské archivní protokoly (20. IX. 1946 a 12. X. 1949), kterými Rakušané předali Československu všechny archiválie převezené na jejich území v době druhé světové války. Některé spisy ovšem chyběly. Mimo jiné byly z Prahy do Vídně předány koncem července 1941 například nobilitační listiny týkající se Rudolfa hraběte Czernina (1908), Marie princezny Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst (1904), Vladimíra hraběte Mitrovského (1893), Františka knížete Thun-Hohensteina (1911), Rudolfa prince Thurn-Taxisse (1894) ad., které se však po skončení válečného konfliktu již nenašly. V případě dokumentů o povýšení na město scházely spisy o Bezděčích, Horním Slavkově, Jívově, Jezvě, Českém Mikulově, Říčném, Nehvizdech, Nezdenicích, Ostrově, Prachaticích, Smečnu, Slupečné, Velkém Šenově, Šumburku, Újezdu, Velkých Pavlovicích, Královských Vinohradech, Vlasaticích a Všerubech.¹⁴ Roku 1952 byly ke šlechtickému archivu připojeny navíc seznamy v Praze bydlící šlechty, sbírka úmrtních oznámení šlechty, oznámení o sňatku, vyhlášení dvorního smutku.¹⁵

Písemnosti v dnešním fondu „Ministerstvo vnitra – Šlechtický archiv, Vídeň“, uloženém v Národním archivu, se dochovaly z let 1770–1918. Nejstarším materiálem zmiňovaného archivního fondu jsou doklady z roku 1770 týkající se litoměřických církevních hodnostářů. Archivní soubor byl původně rozdělen na oddělení šlechtické nadace, osobní šlechtictví a udělování znaků. Bylo nutné

¹¹ Ad pozn. 3.

¹² NA, AR-ÚAMV 1935–1945, sg. I/5, Dopis ministerstvu zahraničních věcí v Praze, 1935, kart. 51.

¹³ NA, AR-ÚAMV 1935–1945, sg. I/5, Zápis o předání archiválii, 1941, kart. 55.

¹⁴ NA, AR-ÚAMV 1949–1950, sg. 109/21a, Restituce vlastní - Rakousko, 1949–1950, kart. 10.

¹⁵ NA, AR-ÚAMV – dodatky, Přírůstky reponend, 1952.

ovšem více rozčlenit především posledně jmenované oddělení, protože dosavadní pomůcka nerozlišovala, zda se jedná o udělení znaků městských anebo církevních. Taktéž nebylo nikde zohledněno, že uložené materiály se týkají nejen nadací šlechtických, ale i měšťanských. Nově tedy byl fond pro snazší a rychlejší orientaci rozčleněn na oddělení šlechtické a měšťanské nadace (z let 1824–1918; 27 kartonů), osobní šlechtictví (z let 1862–1918; 28 kartonů), městské znaky (z let 1832–1918; 6 kartonů) a církevní znaky (z let 1770–1917; 2 kartony). Bylo nutné též revidovat a následně opravit, případně upřesnit, řadu názvů šlechtických nadací (např. Nadace Gabriely svobodné paní Cselestové místo Nadace Cselestova, Nadace Antonína Františka hraběte Janovského z Klenova a Janovic místo Nadace Janovská apod.) a důsledně je seřadit podle abecedy. Toto tvrzení se týká oddělení osobního šlechtictví, kde došlo k řadě oprav směrem k přesným tvarům jména a predikátu (např. Rožánek-Schreiner z Roseneggu místo Rožánek-Šrejnar z Roseneka). Všude bylo zaznamenáno, jestli se u spisu zachovalo i vyobrazení uděleného anebo používaného erbu či znaku. V oddělení městské znaky byl doplněn německý název místa a příslušnost daného místa k okresu podle stavu z roku 1910 z důvodu větší autentičnosti. V případě oddělení církevní znaky bylo zvoleno řazení podle sídla dotyčné církevní instituce anebo kláštera a přesně uvedeno, které osoby se spisy týkají. Ve všech odděleních byla provedena revize datace.

Dokumenty podobného rázu lze nalézt především ve fondu České místodržitelství (ve všech manipulacích, obvykle signatura 9 a 10, s výjimkou manipulace z let 1901–1910, kde se jedná o signatury 8 a 10) a ve fondu České místodržitelství-prezidium, rovněž ve všech manipulacích, převážně pod signaturou 2/2 a 2/3. Taktéž je třeba se v souvislosti se šlechtou zmínit o fondu Policejní ředitelství Praha. Všechny zmiňované fondy se nacházejí také v Národním archivu. V případě dokumentů týkajících se nadačních panství je pak nutno počítat s tím, že podobné materiály jsou uloženy podle místního hlediska v některých státních oblastních archivech (např. nadační panství Ronov ve Státním oblastním archivu v Zámrsku pod označením Velkostatek Ronov nad Doubravou aj.).

Fond obsahuje poměrně rozmanitý materiál týkající se především šlechtických záležitostí, tj. udělování šlechtických titulů, případně prověřování oprávněnosti je používat, dále pak jsou zde podstatně zastoupeny archiválie k dějinám a fungování šlechtických nadací. Převažují archiválie z přelomu 19. a 20. století. Materiály se však neomezuji čistě na dokumenty vztahující se k dějinám české šlechty. Důležitou složku tvoří i dokumenty týkající se povyšování různých míst v českých zemích na města a nevýznamná není ani složka mapující církevní heraldiku, znaky různých církevních hodnostářů a řeholních řádů. Archivní fond „Ministerstvo vnitřní šlechty, Vídeň“ je určen především zájemcům o heraldiku a to nejen šlechtickou, ale i městskou a církevní. Dále pak zde najdou zajímavé informace i genealogové, poněvadž v dokumentech týkajících se užívání šlechtického titulu se nachází často rodokmeny jednotlivých rodin a pojednání o historii dotyčného rodu. Rovněž nescházejí opisy důležitých listin a právních pořízení týkajících se právě jednotlivých šlechtických rodin.

Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha

Jiřina Juněcová

Archivní materiál jednotlivých fondových částí Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha byl v nedávné době zpřístupněn pro badatelskou veřejnost dílčími inventáři. Jedná se o fondovou část Listiny obsahující listiny z let 1348–1790, které se týkají statkového komplexu sasko-lauenburských vévodů, jejich předchůdců Kolovratů a Berků, ale i nástupců bavorských vévodů a habsburského rodu. Dále jde fondovou část Knihy, zahrnující úřední knihy a registraturní pomůcky fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha z let 1560–1910 (1926). Z dalších částí prvního manipulačního období fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků, u nichž proběhlo zpracování, je třeba se zmínit o spisovém pododdílu, společné, v němž jsou uloženy spisy společné pro všechna dominia majetkové državy sasko-lauenburských vévodů a jejich nástupců, dále o spisových pododděleních pro panství Červené Poříčí, Horní Police, Kácov, Ploskovice, Zákupy a Zvoleněves. V uvedených částech fondu je uložen aktový materiál z let 1482–1850 (1889), který má nemalý význam pro studium hospodářství zmíněných velkostatků, sociálních poměrů poddaných v širokém časovém horizontu a může velmi dobře přispět pro poznání evropských dějin. Zmíněné písemnosti fondu zasluhují rozhodně naši pozornost, a proto bych se nyní ráda zabývala jejich historií a významem.

Rozsáhlý majetkový komplex sasko-lauenburských vévodů a jejich nástupců, vévodů bavorských a posléze Habsburků vyžadoval již od počátku vytvoření společné ústřední správy – administrace. Jejím sídlem se stal nejprve Ostrov, později Zákupy, ale roku 1784 byla přestěhována do Prahy. Ústřední správa – administrace spravovala statkovou državu sasko-lauenburských vévodů a jejich nástupců, která se v průběhu času vyvíjela.

Jádrem pozdější majetkové državy sasko-lauenburských vévodů tvořila panství Buštěhrad a Zákupy, jež byla původně majetkem Novohradských z Kolovrat a Berků z Dubé. V roce 1612 za Jana Novohradského z Kolovrat byla obě dominia spojena v jeden majetkový celek, k němuž přibýlo později panství Horní Police. Zmíněná dominia přešla na sasko-lauenburského vévodu Julia Jindřicha po sňatku s Annou Magdalénou Novohradskou z Kolovrat, rozenou z Lobkovic. Vévoda Julius Jindřich získal po Bílé Hoře v západních Čechách řadu statků, se kterými spojil nové získané majetky, a tím vznikla rozsáhlá majetková država sasko-lauenburských vévodů. Anna Magdaléna, vévodkyně sasko-lauenburská zdědila po svém prvním manželovi ještě panství Košátky. Toto panství postoupila však záhy hrabatům Kolovratům, svým příbuzným, a jeho další vývoj se již liší od ostatních sasko-lauenburských statků.

Vévoda Julius Jindřich přikoupil k dosavadním majetkům roku 1658 panství Zvoleněves, k němuž připojil roku 1668 statek Slatinu a v roce 1674 statek Míkovice. Tento majitel dále získal koupí roku 1663 panství Ploskovice, ke kterému přičlenil roku 1665 statek Horní Chobolici, v roce 1668 statek Slatinu, roku 1676 statek Svádov a v roce 1690 statek Trnovany. Nově získané statky byly připojeny k dosavadním dominiím a začleněny pod společnou ústřední správu. Majetek zdědil syn Julius František, jenž zemřel bez mužských potomků, a proto byl statkový komplex rozdělen mezi pozůstalé dcery Annu Marii Františku a Františku Sibylu Augustu. Anna Marie Františka, provdaná za Filipa Viléma, falckrabího rýnského a později za toskánského velkovévodu Jana Gastona III. z rodu Medici, získala středočeská panství, a to Buštěhrad, Zvoleněves a v severních Čechách panství Horní Polici, Ploskovice a Zákupy. Anna Marie Františka koupila roku 1718 palác v Praze na Hradčanech a k dosavadním dominiím přikoupila ještě další statky, a to roku 1726 Kácov a roku 1732 Tachlovice. Po smrti Anny Marie Františky, velkovévodkyně toskánské přešel veškerý majetek na dceru z jejího prvního manželství Marii Annu Karolínu, provdanou za bavorského vévodu Ferdinanda Mariu. Jejím dědicem se stal syn Klement František, který dosavadní majetek zvětšil ještě o západočeské panství Červené Poříčí, získané roku 1763 jako náhrada za odprodaný statek Kozomin s Chluminem. Jelikož tento majitel zemřel bez potomků, přešly statky v Čechách na bavorského kurfiřta Maxmiliána Josefa III., který získal roku 1771 český inkolát. Po jeho smrti roku 1795 byl posledním držitelem českých statků z bavorského rodu Maxmilián Josef IV. Zweibrückenský. Celá majetková država přešla roku 1803 na Habsburky a dostala se arcivévodovi Ferdinandu III. (druhozenému synu Leopolda II.), velkovévodovi toskánskému, který byl mírem lunevillským roku 1801 donucen k abdikaci. Náhradou za Toskánu mu bylo postoupeno knížectví salcburské s kurfiřtským titulem. Bratislavským mírem však připadlo Salcbursko Rakousku, obdržel proto sekularizované biskupství würzburgské, které bylo povýšeno na knížectví. Ferdinand přijal v následujícím roce titul velkovévody würzburgského. Na základě rodinných ujednání habsburského rodu, která byla vtělena do smlouvy vídeňského kongresu, byla bývalá panství vévodů bavorských v Čechách určena pro vnuka císaře Františka I., Františka Karla, vévodu zákupského, syna císaře Napoleona, a do jeho zletlosti je měl užívat Ferdinand III., velkovévoda toskánský. Na vídeňském kongresu byla do budoucna upravena nejen záležitost užívání a vlastnictví českých habsburských panství, nýbrž i italského vévodství Parma, daného do užívání Marii Luise, bývalé manželce císaře Napoleona. Po její smrti měl Parmu získat Karel II. Bourbonský, vévoda v Lucce. Ten měl za to postoupit Lucu velkovévodovi toskánskému. Teprve po jejím připojení k Toskánsku měl toskánský velkovévoda předat habsburské statky v Čechách vévodovi zákupskému, nebo v případě, že by zemřel bez potomků, svým vídeňským bratrancům. Tato situace nastala v roce 1832, kdy zemřel František Karel, vévoda zákupský, čímž majetkový komplex přešel na Leopolda II., velkovévodu toskánského, v jehož držení zůstal až do

roku 1847. Na základě článku 101 Vídeňského kongresu z 9. června 1815 byla vytvořena dvorská komise, která měla převzít toskánská panství v Čechách. Ke skutečnému převedení statků došlo až roku 1849. Abdikace císaře Ferdinanda V. v roce 1848 nic nezměnila na faktickém stavu přejímaných statků, které mu měly zůstat k doživotnímu užívání. Proto, když císař Ferdinand V. zemřel v roce 1875, přešel majetek na císaře Františka Josefa I. a po jeho smrti na rakouské císaře, kteří jej drželi až do roku 1918.

Rozsáhlý majetkový komplex vytvořený jeho majiteli, nutně vyžadoval od počátku řádnou správu, jak již bylo zmíněno. Došlo proto k vytvoření ústřední správy – administrace, která spravovala statky po stránce hospodářské. Do její kompetence náležela ve středních Čechách panství Buštěhrad, Kácov, Tachlovice a Zvoleněves, dále severočeská dominia, a to Horní Police, Ploskovice a Zákupy, a v západních Čechách Červené Poříčí a Ostrov. Ostrovské panství spadalo pod pravomoc pražské administrace pouze v letech 1812–1847. Všele administrace stál hospodářský inspektor, jemuž podléhali dva hospodářští hejtmani, z nichž jeden měl na starosti středočeská panství a druhý severočeská dominia. V roce 1746 byl ustanoven pro správu českých panství bavorskou vévodkyní Marií Annou Karolínou nový zplnomocněný administrátor. Místo dosavadního inspektora, který vykonával vrchní dozor nad hospodářskými záležitostmi českých statků, byl dosazen roku 1782 generální inspektor.

Se vznikem ústřední správy českých statků byly vytvořeny ještě další ústřední správní orgány statků. Jednalo se o hospodářskou inspekci, ústřední pokladnu, účtárnu a účetní revizi. Ústřední pokladna, účtárna a účetní revize měly na starosti finanční záležitosti zmíněných statků a odvody peněz z panství majitelům. V době, kdy přešly české statky na toskánské velkovévody, došlo ke zbyrokratizování centrálních správních úřadů statků. Spojením těchto úřadů vznikla centrální Administrace toskánských statků v Čechách, která se přeměnila po roce 1848 na Ředitelství císařských statků.¹ Roku 1881 byl upraven jeho název na Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze a do roku 1918 zůstal již beze změny.

Po roce 1848, kdy se přeměnila Administrace toskánských statků v Praze na Ředitelství císařských v Praze, došlo také ke změně v organizačním členění úřadu. V jeho čele stál generální ředitel, dále mělo ředitelství ještě stavební inspekci, lesní inspekci, oddělení cukrovarů, hlavní pokladnu statků a účtárnu.

Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků patřilo od roku 1875 mezi tzv. dvorské úřady.² Stalo se dvorským, respektive dvorským státním úřadem, i když mělo nadále své sídlo v Praze.

¹ Podrobný vývoj pražského ředitelství je popsán autorkou v úvodech archivních pomůcek k jednotlivým spisovým pododdělením fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha.

² Výnos rakouského ministerstva vnitra z 9. srpna 1875, č. 11 025 a nařízení z 12. října 1876, č. 11 582, císařské rozhodnutí z 16. prosince 1877, nota nejvyššího dvorského hofmistra z 28. května 1885, č. 3255; Žolger, Ivan von: Der Hofstaat des Hauses

Počátky péče o nejstarší písemnosti Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha lze sledovat od doby, kdy statky Buštěhrad a Zákupy patřily Novohradským z Kolovrat a Berkům. Z kolovratského archivu v Buštěhradě a berkovského v Zákupích se dochovala kromě listin jen malá část písemností bývalých majitelů. V roce 1612 zakoupil Jan Novohradský z Kolovrat Zákupy, které spojil s buštěhradským dominiem v jeden celek. Tím došlo také ke sloučení berkovských a kolovratských listin a písemností v obou archivech.

Další snahy o spravování archivu ústřední správy bývalých sasko-lauenburských, bavorských a toskánských statků v Čechách jsou patrné od převzetí statků sasko-lauenburskými vévody. Archiv centrálních úřadů sídlil původně v Ostrově nad Ohří. Po rozdělení majetku po smrti sasko-lauenburského vévody Julia Františka mezi jeho dcery, vznikly dva majetkové díly, na nichž se vytvořila samostatná správní organizace. Starší dcera Anna Marie Františka získala tzv. zákupskou skupinu dominií, které ležela ve středních a severních Čechách. Střediskem těchto panství se staly Zákupy. V souvislosti s dělením majetku došlo také k dělení písemností původní registratury. Písemnosti týkající se tzv. zákupské skupiny statků byly z původní registratury vyčleněny a převezeny z Ostrova do Zákup.

K prvnímu pokusu o uspořádání registratury administrace došlo za bavorských vévodů. V souvislosti s jejím přestěhováním do Prahy v roce 1784 sestavil účetní Antonín Birnbaum její inventář, který je pouze soupisem písemností účtárny a hospodářské registratury. Písemnosti byly v soupisu řazeny za sebou abecedně. Po převezení zákupského archivu do Prahy byly k němu připojeny písemnosti vzniklé z činnosti všech centrálních úřadů. Po převzetí českých panství habsburským rodem byl k registratuře vyhotoven nový, dvoudílný inventář, který zachycoval spisy do konce září roku 1805. Ten se nazývá „*Inventarium über die Grossherzoglich-herzoglich und Pfalz-zweibrückisch, dann Kurpfalz-bayerischen Haus-und Familienschriften bei den Gütern in Böhmen*“. Inventář byl však opět pouhým soupisem písemností podle označení fasciкул v abecedním sledu. Birnbaum rozčlenil část listin při zpracování registratury administrace podle jejich provenience na listiny vydané soukromými osobami a na listiny vydané panovníky, seřadil je potom v každé skupině chronologicky za sebou a uložil je zvlášť do bedniček odděleně od ostatního spisového materiálu registratury, v nichž patrně zůstaly uloženy až do roku 1918.

Se zvětšením rozsahu agendy v době toskánské vyvstala potřeba vytvořit nové spisové schéma, podle něhož by se ukládaly písemnosti od roku 1800 do doby 1848–1850.

Ke skutečně odborné péči o registraturu původce došlo po roce 1830, kdy se stal registrátorem Moritz Tietz. Tietz vytvořil pro ukládání spisů nový věcný systém. Veškerý spisový materiál registratury rozdělil na devět částí, z nichž nej-

Österreich. Wien und Leipzig 1917. S. 278–279. Wiener Staatswissenschaftliche Studien. Band 14.

rozsáhlejší je tzv. společné, v němž se nacházejí písemnosti společné pro všechna dominia, dále následují pododdělení pro jednotlivé statky, ve kterých je uložen archivní materiál týkající se vždy příslušného panství. Ke každému pododdělení byl vyhotoven archivní repertář, který je vlastně abecedním rejstříkem k názvům signatur a podsignatur. Věcné skupiny označil Tietz signaturou, která se skládala z číslice, a pokud se jednalo o důležitější spisy nacházející se v signatuře, byla dále ještě členěna na podsignaturu označenou písmeny. Do nově vytvořených signatur u spisového pododdělení Společné Tietz zařadil dřívější věcné celky někdy v původních obalech s heslovitým udáním obsahu. Do věcných skupin byl později začleněn obsahově shodný materiál. Občas dochází k zdánlivému opakování dvou hesel, i když nejsou stejná. Nedostatkem tohoto řazení písemností v registratuře původce bylo to, že nebylo provedeno důsledně a nerespektovalo diplomatické kategorie archivního materiálu. Ke spisům z let 1800–1830 byly sestaveny podrobné věcné a osobní repertáře.

V signaturách registry administrace se nacházela spolu se spisy část listin a úředních knih. Tietz začlenil listiny především do spisového pododdělu Společné, a to do samostatné věcné skupiny označené číslem 119. V uvedené signatuře je seřadil za sebou chronologicky, u každé listiny potom poznamenal ještě její pořadové číslo a stručný regist. Ve věcných skupinách původní registry se nacházely také úřední knihy, jako byly urbáře, pamětní knihy, popisy panství, mobiliáře, soupisy poddaných apod. Tyto úřední knihy byly evidovány vždy v repertáři spisového pododdělu pro příslušný statek.

Pro ukládání písemností v registratuře ředitelství císařských statků v období 1848–1910 vytvořil další spisové schéma opět Mořic Tietz. Tento nový věcný systém se zcela odlišoval od předchozího systému pro ukládání písemností v registratuře původce. Nové schéma spisovny ředitelství obsahovalo celkem 71 věcných skupin. Nejdříve byly začleněny spisy, které se vztahovaly k majitelům statků, dále majetkové záležitosti celého statkového komplexu, personální agenda zaměstnanců ředitelství a správ jednotlivých statků, právní a patronátní záležitosti, hospodářská agenda statků a závěr vyplňovaly záležitosti pojišťovací, stížnostní a záležitosti cukrovarů.

V kanceláři administrace i pražského ředitelství byly používány k registratuře registraturní pomůcky. Podací protokoly administrace i pražského ředitelství byly vedeny společně pro všechny statky. Odděleně od podacích protokolů administrace existovaly podací protokoly generální inspekce. Samostatně mimo podací protokoly administrace byly vedeny ještě v některých letech podací protokoly ke spisovému oddělu pro Horní Polici v poddanských záležitostech a k soudním spisům a pomocné podací protokoly účtárny. Ty sloužily k evidenci účtů došlých z příslušného panství do účtárny. V době trvání pražského ředitelství byly v jeho kanceláři používány ještě podací protokoly pojišťovacího fondu. Dále byly vedeny ještě rejstříky a indexy k podacím protokolům.

Jiným typem registraturních pomůcek, které existovaly k registratuře administrace, byl již zmíněný soupis písemností z roku 1784 pořizený Antonínem Birbaumem

a inventář k písemnému materiálu registratury administrace, zachycující spisy do konce roku 1805. Z jiných druhů registraturních pomůcek používaných ke spisům registratury pražského ředitelství je třeba uvést repertáře a záznamníky, evidující velmi stručně rozhodnutí a nařízení, vydaná ředitelstvím ohledně správy českých statků.

Fondová část Listiny obsahuje listiny z let 1348–1790, které se týkají držitelů již zmíněného statkového komplexu, a to rodu Berků a Kolovratů, vévodů sasko-lauenburských a bavorských a posléze Habsburků. Nejstarší část listin se týká různých záležitostí Kolovratů a Berků, jako bylo udělení úřadů, poskytnutí různých milostí panovníky a především prodeje a převodů statků. Dále se jedná se o různé zástavy majetku českých panovníků uvedeným šlechtickým rodům, směny nemovitostí, odkazy statků církvi, ale především o dluhy majitelů. Listiny byly pořízeny v souvislosti s právními akty, ke kterým došlo, a jsou vlastně písemným svědectvím o určitém právním pořízení. Vznikly v královské kanceláři, pokud byl jejich vydavatelem panovník. Jestliže byli vydavateli listin soukromé osoby, bylo využito v některých případech kanceláří měst, někdy pravděpodobně i soukromých kanceláří šlechty a církevních institucí, ale i služeb veřejných notářů. Převážná většina listin této části fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha je dochována v originálech nebo jde o ověřené opisy listin a pouze v nepatrném procentu o prosté opisy. Listiny nacházející se v této fondové mají význam hlavně jako doplněk pro poznání finančních záležitostí majitelů zmíněné majetkové državy.

Úřední knihy a registraturní pomůcky jsou uloženy v další fondové části, jak bylo již podotknuto. Vztahují se k celému fondu, a to jak administraci toskánských statků, tak i k Ředitelství císařských statků. U úředních knih datovaných do roku 1848, které se týkají dominikální agendy, jde o hospodářské instrukce a nařízení, vydaná majiteli nebo administrací pro správu dominií, pamětní knihy, urbáře, popisy panství, různé soupisy pozemků, mobiliáře. Dále je nutné zmínit se o úředních knihách, vztahující se k přenesené agendě, jako byly soupisy poddaných a jejich majetku. Z úředních knih z období po roce 1848, jež náležejí již doby existence Ředitelství císařských statků, mají největší význam hlavně předávací protokoly, pořízené dvorskou komisí při předávání statků do vlastnictví rakouským císařům. Tyto protokoly obsahují velmi podrobné popisy nemovitostí na jednotlivých velkostatech. Dále jde o úřední knihy, vztahující se k hospodářství statků, jako např. soupisy a výkazy dominikálních pozemků, výtahy z pozemkových knih, sloužící jako podklady pro pozemkové katastry, hospodářské osevní plány, statistické přehledy týkající se zemědělské výroby v režii majitelů, plemenné knihy skotu, popisy lesů a lesní hospodářské plány, ocenění budov a zařízení cukrovarů, pojištění hospodářských budov a zemědělských plodin, knihy meteorologických zápisů a knihy týkající se personálních záležitostí zaměstnanců.

Registraturní pomůcky jsou dochovány jak pro období Administrace toskánských statků, tak i pro Ředitelství císařských statků. V 1. manipulačním období jsou zařazeny podací protokoly generální inspekce a podací protokoly adminis-

trace, dále pomocné podací protokoly účtárny. Za podacími protokoly následují indexy, rejstříky a původní repertáře k registratuře administrace. V další době – Ředitelství císařských statků byly nejdříve začleněny podací protokoly ředitelství, stavební a lesní inspekce, účtárny a podací protokoly pojišťovacího fondu statků. Za podacími protokoly následují potom indexy k podacím protokolům, repertáře a záznamní knihy, evidující heslovitě nařízení a rozhodnutí vydaná Ředitelstvím císařských statků pro správu zmíněných statků. Dochované registraturní pomůcky jsou hlavně dokladem úřadování kanceláře Administrace toskánských statků, ale i Ředitelství císařských statků.

Spisová pododdělení Administrace toskánských statků v Čechách, a to jak pododdíl Společné, tak i pododdělení pro jednotlivá dominia obsahují spisy z let 1482–1850 (1889), jak již bylo uvedeno. Písemnou pozůstalost spisového pododdělení Společné, v němž jsou uloženy písemnosti společné pro všechna dominia uvedeného statkového komplexu, tvoří kromě rozhodnutí, nařízení a dobrozdání také smlouvy, které se vztahují k prodeji a, pronájmu nemovitostí, spisy týkající se oprav vrchnostenských a patronátních objektů, hospodářské zprávy, zprávy pojednávající o myslivosti, pivovarnictví a o dolování uhlí na panství Buštěhrad a Zvoleněves, personálie úředníků a nižších zaměstnanců administrace a jednotlivých českých statků sasko-lauenburských vévodů a jejich nástupců. Jako velmi cenný pramen pro genealogické bádání může posloužit soukromá korespondence majitelů českých panství se členy panovnických rodů v Německu, Rakousku a ostatních evropských státech, dále korespondence s vysokými církevními hodnostáři a vysokou šlechtou. V dalších spisových pododdílech bývalé Administrace toskánských statků pro příslušná panství je uložen spisový materiál obdobné povahy.

Archivní materiál spisového pododdělení Společné, dalších pododdělení pro jednotlivé statky Administrace toskánských statků v Čechách a Ředitelství císařských statků velmi úzce souvisí s písemnostmi, které jsou uloženy v ostatních částech fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha, a to především v manipulačním období tohoto fondu v tzv. císařských statcích. Spisy korespondují dále s písemným materiálem jiných fondů, které jsou uloženy v Národním archivu v Praze, např. s fondem Rodinný archiv toskánských Habsburků a fondem Úřad nejvyššího dvorského hofmistra císaře Ferdinanda V. Spisový materiál souvisí samozřejmě s písemnostmi fondů uložených ve státních oblastních archivech, a to velkostatku Buštěhrad, Červené Poříčí, Kácov, Tachlovice–Jeneč a Zvoleněves ve Státním oblastním archivu v Praze, velkostatku Červené Poříčí a Ostrov ve Státním oblastním archivu v Plzni, velkostatku Horní Police, Plskovice–Zahořany a Zákupy ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích.

Písemnosti Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků byly zahrnuty mezi tzv. restituční fondy, na které se vztahovala archivní rozlučka s Rakouskem po roce 1918, i když byly vždy uloženy v Praze.

Se zánikem habsburské monarchie končí také činnost Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze a jeho podřízenost Vídní. Po vzniku

Československé republiky v roce 1918 byla výnosem ministerstva zemědělství z roku 1919³ uvalena na císařské statky v Čechách vnucená správa a dosavadní Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze se přeměnilo na Ředitelství státních lesů a statků v Praze, které převzalo registraturu svého předchůdce, jež se stala součástí registratury tohoto úřadu.

Roku 1921 byla předána část písemností administrace bývalých toskánských a později habsburských statků v Čechách a písemnosti Ředitelství císařských statků Ředitelstvím státních lesů a statků v Praze Státnímu archivu zemědělskému a zbytek převzal v roce 1934 Československý státní archiv zemědělský, jeden z předchůdců Národního archivu v Praze.

Archivní materiál fondu Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha je skutečně velmi rozmanitý a bohatý a také dobře zachován. Jeho písemnosti mohou posloužit jako cenný pramen nejen pro genealogická studia, jak již bylo zmíněno, ale i především jako zdroj informací pro poznání hospodaření císařských statků v poměrně širokém časovém horizontu, ale dávají také možnost sledovat finanční záležitosti majitelů a dotýkají se často i stavební činnosti držitelů zmíněných velkostatků.

Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky

František Frňka

V roce 2008 bylo v Národním archivu dokončeno pořádání fondu Kancelář tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestky. Spisový materiál v něm uložený představuje i přes svou velkou torzovitost důležitý pramen pro studium vnitřní struktury Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ), zejména pak jeho ideologických oddělení v prvním období tzv. „normalizace“. Dále dokumentuje kariérní vzestup tehdejšího šéfredaktora Rudého práva Oldřicha Švestky, který se postupem času stal jedním z nejvýše postavených komunistických funkcionářů.

Oldřich Švestka

Oldřich Švestka se narodil 24. 3. 1922 v Pozorce, okr. Teplice. V letech 1928–1938 absolvoval základní školní vzdělání a studium na Obchodní akademii v Lounech, které zakončil maturitní zkouškou. V letech 1938–1942 pracoval jako dělník v Havlíčkově Brodě u firmy RICO vyrábějící vatu a obvazové zboží a u firmy na výrobu plechových obalů a plakátů Černý a syn v Lenešicích u Loun. Od roku 1942 do r. 1945 byl úředníkem Okresní hospodářské záložny a družstva Sativa v Havlíčkově Brodě.

³ Výnos ministerstva zemědělství č. 9 777/191.

Do Komunistické strany Československa vstoupil 1. 6. 1945. Stal se nejprve redaktorem Rudého práva, v roce 1951 pak zástupcem hlavního redaktora a 7. 10. 1958 byl jmenován hlavním redaktorem tohoto deníku.¹ V letech 1958–1962 byl kandidátem a od roku 1962 členem Ústředního výboru KSČ. Jeho politický postoj a smýšlení v první polovině r. 1968 jednoznačně charakterizuje skutečnost, že byl jedním z pěti signatářů tzv. zvacího dopisu, který měl ospravedlnit vstup cizích vojsk na naše území. Jeho kariérní postup v průběhu roku 1968 a hlavně po okupaci Československa plně odráží vnitřní vývoj celé KSČ, který je pro počáteční období tzv. normalizace charakteristický především svou dynamikou a složitostí.

Již 5. 4. 1968 byl Švestka plénem ÚV KSČ schválen za člena předsednictva ústředního výboru.² Tím byl do 31. 8. 1968, kdy byl uvolněn z předsednictva i z funkce hlavního redaktora Rudého práva a následně ustanoven šéfredaktorem stranického týdeníku Tribuna.³ Plénem ÚV KSČ ho 26. 9. 1969 schválilo jako člena Byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích.⁴ Když na plénu v lednu 1970 rezignoval Jaroslav Kozel⁵ na funkci tajemníka byra odpovědného za práci oddělení ideologického, oddělení kultury a oddělení školství a vědy, byl Oldřich Švestka rozhodnutím byra z 5. 2. 1970 prozatímně pověřen řízením těchto oddělení, což vykonával až do zrušení byra v lednu 1971.⁶ V březnu 1970 byl Oldřich Švestka schválen jako řádný tajemník byra a současně bylo doporučeno, aby setrval ve funkci šéfredaktora Tribuny.⁷ Švestka byl též 26. 5. 1970 ustanoven předsedou školské komise při byru ÚV KSČ. Ta byla zřízena na počátku dubna 1970 formálně jako poradní orgán především pro problematiku stranické práce, ve skutečnosti se jednalo o projev tzv. konsolidačních snah na vysokých školách. Předsednictvo ÚV KSČ podalo 7. 12. 1970 návrh na uvolnění Oldřicha Švestky z funkce tajemníka byra a na jeho následné zvolení tajemníkem ÚV KSČ a čle-

¹ NA, fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989 (dále KSČ-ÚV) – politické byro, a. j. 261, bod 17, sv. 190.

² NA, KSČ-ÚV – zasedání, a. j. 121, bod 21, sv. 176.

³ Tamtéž, a. j. 124, bod 10, sv. 191.

⁴ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, arch. j. 172, bod 12, sv. 104.

⁵ Spisový materiál vzniklý z činnosti tajemníka J. Kozla byl uspořádán a inventarizován v roce 1972, viz Jaroslav Kozel 1968–1970. Inventář. Zprac. Romana Sagačová a František Štěpán. Praha, Archiv ÚV KSČ 1972.

⁶ Organizační struktura aparátu byra ÚV KSČ vycházela ze struktury stranického aparátu ÚV KSČ. Stranický aparát nebo též aparát ÚV KSČ byl dobový termín pro souhrnné pojmenování oddělení ÚV KSČ. Práci stranického aparátu řídily a kontrolovaly příslušné stranické orgány, tzn. předsednictvo, sekretariát a tajemníci. Vnitřní činnost oddělení řídili vedoucí oddělení a odpovídali za ni příslušnému tajemníku, sekretariátu a předsednictvu. Ostatní vedoucí pracovníci (vedoucí odborů) řídili jim svěřený odbor a odpovídali za jeho činnost vedoucímu oddělení, případně tajemníku podle struktury aparátu.

⁷ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, a. j. 195, bod 22, sv. 121.

nem sekretariátu ÚV KSČ.⁸ V souvislosti se zvolením do nové funkce byl Oldřich Švestka na počátku ledna 1971 uvolněn byrem ÚV KSČ z funkce šéfredaktora Tribuny, v níž ho nahradil jeho dosavadní zástupce Karel Sršeň.⁹

Přesné určení činnosti Oldřicha Švestky od ledna 1971 do dubna 1972 je poměrně složité. Předsednictvo ÚV KSČ jej 23. 4. 1971 schválilo za člena komise pověřené přípravou návrhu na ukončení práce tzv. rehabilitační komise. Poté byl květnovým plénem potvrzen ve funkcích tajemníka ÚV KSČ a člena sekretariátu ÚV KSČ a na říjnovém plénu 21. 10. 1971 schválen za kandidáta na poslance Sněmovny lidu Federálního shromáždění ČSSR.¹⁰ Od ledna 1971 byl Oldřich Švestka jako tajemník ÚV KSČ s velkou pravděpodobností pověřen řízením oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ. Lze tak ovšem usuzovat pouze na základě torzovitě dochované korespondence mezi ním a vedoucím oddělení PhDr. Vladimírem Divišem¹¹ nebo jeho zástupkyní PhDr. Milenou Balašovou.¹² Přímé doklady o Švestkově pověření řízením tohoto či jiných oddělení ÚV KSČ v tomto období však nebyly nalezeny. Dne 10. 3. 1972 mu předsednictvo ÚV KSČ uložilo zabezpečit a řídit práci operativní komise pro řízení ekonomické propagandy a agitace.

Od 8. 4. 1972 řídil Oldřich Švestka ve funkci tajemníka přímo (tzn. bez vedoucího oddělení) oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.¹³ Sekretariát ÚV KSČ projednal 5. 12. 1972 návrh nové systemizace stranického aparátu a souhlasil mimo jiné se sloučením stávajících oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích a oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ.¹⁴ Předsednictvo ÚV KSČ na své schůzi 15. 12. 1972 sloučení obou oddělení potvrdilo a vedoucím

⁸ Tamtéž, a. j. 225, bod 9, sv. 147. Návrh byl schválen prosincovým plénem konaným v dnech 10. – 11. 12. 1970; NA, KSČ-ÚV – zasedání, a. j. 134, bod 10, sv. 218.

⁹ NA, KSČ-ÚV – Byro ÚV KSČ 1968–1971, a. j. 68, bod 15, sv. 43.

¹⁰ NA, KSČ-ÚV – zasedání, a. j. 140, bod 8, sv. 230.

¹¹ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, a. j. 38, bod 18, sv. 37. PhDr. Vladimír Diviš pracoval do r. 1969 v různých funkcích v Československé lidové armádě, např. jako pracovník oddělení propagandy na Hlavní vojenské politické správě v Praze nebo šéfredaktor časopisu Lidová armáda. Po odvolání z funkce vedoucího oddělení v dubnu 1972 byl zařazen do funkce prvního náměstka ústředního ředitele Československé televize, v únoru 1976 byl pověřen řízením ústřední redakce politického zpravodajství a publicistiky ČST, od května 1981 působil jako redaktor Rudého práva a od července téhož roku jako stálý zahraniční zpravodaj Rudého práva v Moskvě.

¹² Tamtéž, a. j. 38, bod 18, sv. 37. Doc. PhDr. Milena Balašová působila v letech 1949–1968 jako redaktorka Československého rozhlasu a v letech 1969–1971 jako šéfredaktorka Světa socialismu. Po odvolání z funkce zástupce vedoucího oddělení v dubnu 1972 byla zařazena do funkce náměstkyně ústředního ředitele ČST a od března 1980 schválena do funkce generální tajemnice mezinárodní rozhlasové a televizní organizace OIRT.

¹³ Tamtéž, a. j. 38, bod 18, sv. 37.

¹⁴ NA, KSČ-ÚV – sekretariát, a. j. 59, bod 17, sv. 37.

nového oddělení ustanovilo Vasilu Bejdu.¹⁵ Řízením oddělení byl i nadále pověřen Oldřich Švestka.¹⁶ Ten vedl rozšířené oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ do srpna 1975, kdy byl v souvislosti se žádostí Miroslava Moce o uvolnění z funkce hlavního redaktora Rudého práva pověřen od 1. 9. 1975 výkonem této funkce.¹⁷ Současně byl předsednictvem ÚV KSČ uvolněn z funkce tajemníka.¹⁸ Hlavním redaktorem Rudého práva byl Oldřich Švestka až do své předčasné smrti 8. 6. 1983.¹⁹

Za svou stranickou činnost obdržel během svého života několik vyznamenání: Řád práce (1970), Řád republiky (1972), Řád Vítězného února (1973) a Řád Klementa Gottwalda (1982).²⁰

Oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo 25. 2. 1969 návrh systemizace aparátu ÚV KSČ v podobě, v jaké jej předložil A. Dubček.²¹ Jednou z hlavních změn, které nová systemizace přinášela, bylo sloučení dosavadních oddělení školství a vědy a oddělení kultury v jedno oddělení školství, vědy a kultury. Z nově vzniklého oddělení byl vyčleněn jeden z jeho odborů a povýšen na samostatné oddělení, které dostalo název oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.

Organizační struktura oddělení s počtem pracovníků

Vedoucí oddělení	1
Zástupce vedoucího oddělení	1
Pomocník vedoucího oddělení	1
Administrativní pracovnice	1

Politici pracovníci

Oblast hromadných sdělovacích prostředků řízených federální vládou	1
Oblast stranického tisku s celostátní působností	3
Oblast tisku vydávaného organizacemi Národní fronty	1
Oblast analýzy činnosti a působení a příprava nové organizace hromadných sdělovacích prostředků	3

Celkem bylo systemizováno 11 politických a 1 administrativní pracovník.

¹⁵ Doc. JUDr. Vasil Bejda, CSc. pracoval do dubna 1972 v různých funkcích na ÚV KSS, 8. 4. 1972 byl schválen do funkce vedoucího oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Zde vystřídal RSDr. Ladislava Novotného, CSc., který oddělení řídil od r. 1969. Ladislav Novotný byl přefázen na místo ředitele Ústavu marxismu-leninismu a zároveň šéfredaktora Nové myslí.

¹⁶ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, a. j. 62, bod 3, sv. 64.

¹⁷ Tamtéž, a. j. 167, bod 27, sv. 165.

¹⁸ Tamtéž, a. j. 172, bod 3, sv. 169.

¹⁹ Československá encyklopedie. Praha 1986, s. 97.

Základním úkolem oddělení bylo pravidelné informování aktivu šéfredaktorů o politice strany a jejich seznamování s usneseními jednotlivých složek ÚV KSČ, pravidelný styk s Ústředím československých novinářů a s ministrem – předsedou Vládního výboru pro tisk a informace při federální vládě ČSSR, dohled nad stranickým tiskem (např. Rudé právo, Politika, Život strany, Tribuna, Hospodářské noviny aj.), rozvíjení politické činnosti v zahraničním vysílání Československého rozhlasu, ČTK, Československé televizi, československých propagačních časopisech určených pro zahraničí atd., ovlivňování tisku vydávaného organizacemi Národní fronty a analýza činnosti a působení hromadných sdělovacích prostředků a příprava podkladů pro jejich ovlivňování v souladu s politikou KSČ.

Vedoucím oddělení byl ustanoven PhDr. Vladimír Diviš a jeho zástupcem Ludovít Schulz.²² V březnu 1971 byla dalším zástupcem vedoucího oddělení ustanovena Doc. PhDr. Milena Balašová. Přijetí usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. 4. 1972 o kádrových změnách na ideologickém úseku KSČ znamenalo podstatnou změnu jak ve vedení tak ve vnitřní struktuře oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ.²³ Dosavadní vedení ve složení V. Diviš, L. Schulz a M. Balašová bylo odvoláno a oddělení dočasně přímo řídil tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka, protože nový vedoucí zatím nebyl ustanoven. Jeho zástupci se stali Ing. Antonín Zázvorka²⁴ a RSDr. Karel Hradecký.²⁵

Jako každý tajemník ÚV KSČ měl i Oldřich Švestka svůj sekretariát,²⁶ který tvořil jeho pomocník Bohumil Plundra²⁷ a dvě administrativní pracovnice.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž, a. j. 148, bod 11, sv. 90.

²² Ludovít Schulz byl do dubna 1969 redaktor Rudého práva. Po uvolnění z funkce zástupce vedoucího oddělení v dubnu 1972 působil jako politický pracovník oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, v dubnu 1973 odešel do invalidního důchodu.

²³ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, a. j. 38, bod 18, sv. 37.

²⁴ Ing. Antonín Zázvorka byl do r. 1968 redaktor a šéfredaktor deníku Práce, v letech 1968 – 1970 pracovník sekretariátu předsednictva Ústřední rady odborů a od 1970 zástupce šéfredaktora Týdeníku aktualit.

²⁵ RSDr. Karel Hradecký pracoval do r. 1968 v různých funkcích na ÚV KSS, v letech 1969–1971 byl vedoucí odboru kontroly Státního úřadu pro tisk a informace a od r. 1971 náměstek ústředního ředitele ČTK.

²⁶ Činnost sekretariátu O. Švestky lze zmapovat pouze na podkladě zachovaného spisového materiálu. Veškerá korespondence byla předkládána přímo Švestkovi, který ji po přečtení opatřil rukopisnými poznámkami o způsobu vyřízení. Část vyřizoval osobně, část delegoval podle věcné příslušnosti pracovníkům oddělení. Ti danou záležitost přímo vyřídili nebo navrhli způsob vyřízení, který byl předložen Švestkovi ke schválení a poté odeslán. O důležitých rozhodnutích informoval O. Švestka G. Husáka, V. Bílaka, L. Štrougala a M. Jakeše.

²⁷ Bohumil Plundra se stal pomocníkem O. Švestky v r. 1969 v době jeho působení ve funkci tajemníka byra ÚV KSČ, v roce 1971 se stal pomocníkem tajemníka

Rovněž vnitřní struktura oddělení se od dubna 1972 velmi výrazně změnila. Byly vytvořeny dva hlavní odbory: odbor tisku v čele s Ing. A. Zázvorkou a odbor státních sdělovacích prostředků, který řídil RSDr. K. Hradecký. Systemizováno zůstalo i nadále 12 pracovníků.

Struktura oddělení v období duben – prosinec 1972:

Odbor tisku

Zástupce vedoucího oddělení

Samostatný referent pro vydavatelství, stranické a centrální deníky, publicitu z veřejných vystoupení stranických činitelů, stranických a vládních návštěv a tiskové tajemníky ministerstev mimo Ministerstva zahraničních věcí

Samostatný referent pro týdeníky, časopisy a magazíny, PNS a zároveň konzultant pro

kulturně politické rubriky

Samostatný referent pro krajský tisk, okresní a závodní noviny, krajské a okresní tiskové komise a styk s tiskovými pracovníky krajských výborů KSČ

Konzultant pro ekonomickou problematiku

Kádrové záležitosti

Odbor státních sdělovacích prostředků

Zástupce vedoucího oddělení

Samostatný referent pro Československou tiskovou kancelář, Český úřad pro tisk a informace, Československý svaz novinářů a Mezinárodní organizaci novinářů

Samostatný referent pro rozhlas

Samostatný referent pro televizi

Konzultant pro mezinárodně politickou problematiku, ofenzivní propaganda do zahraničí, kontrapropaganda, zahraniční korespondenti, tiskový odbor Ministerstva zahraničních věcí

Kádrové záležitosti

Poslední změna vnitřní struktury i vedení oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ během působení O. Švestky ve funkci tajemníka ÚV KSČ proběhla v prosinci 1972. Sekretariát ÚV KSČ projednal 5. 12. 1972 návrh nové systemizace aparátu stranických orgánů²⁸ a předložil jej k projednání a schválení předsednictvu ÚV KSČ. To návrh ještě jednou projednalo a na své schůzi 15. 12. 1972 přijalo usnesení, jímž se schvaloval návrh zásad postavení, zaměření práce, organizačního uspořádání a systemizace aparátu stranických

ÚV KSČ a pomocníkem O. Švestky zůstal i po jeho odchodu z aparátu ÚV KSČ na místo šéfredaktora Rudého práva v říjnu 1975. Jejich cesty se rozdělily až v prosinci 1980, kdy byl B. Plundra ustanoven ředitelem vydavatelství Rudé právo.

²⁸ NA, KSČ-ÚV – sekretariát, a. j. 59, bod 17, sv. 37.

orgánů.²⁹ Rozpracování návrhu do funkční náplně práce jednotlivých oddělení ÚV KSČ spolu s úpravou platů pracovníků bylo záležitostí následujících měsíců.³⁰

Přijetí návrhu zásad znamenalo v ideologické oblasti začlenění oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ do oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ. Řízením rozšířeného oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ byl i nadále pověřen Oldřich Švestka. Funkci vedoucího oddělení vykonával Doc. JUDr. Vasil Bejda, CSc. Vnitřní struktura oddělení byla následující:

Odbor propagandy marxismu-leninismu	Vasil Bejda
Odbor stranického vzdělávání	Ladislav Kaštan (zástupce vedoucího oddělení)
Odbor agitace	Jaroslav Kaše
Odbor vnější propagandy	Miroslav Bochenek (zástupce vedoucího oddělení)
Odbor státních sdělovacích prostředků	Karel Hradecký
Odbor tisku	Antonín Zázvorka ³¹

Celkem bylo v oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ systemizováno 79 pracovníků (61 politických, 10 organizačních a 8 administrativních).

Náplň práce oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ vycházela z úkolů obou oddělení před jejich sloučením. Podílelo se především na zdokonalování ideologické práce strany, propagandy marxismu-leninismu, stranického vzdělávání a přípravy kádřů, sledovalo rozvoj společenských věd a působení sdělovacích prostředků v oblasti ideologie, spolupracovalo na koncepci stranického školství (včetně Vysoké školy ÚV KSČ), ovlivňovalo jeho obsahové zaměření na základě usnesení ÚV KSČ a vydávalo propagační, studijní a agitační materiály a publikace ÚV KSČ, rozvíjelo lektorskou činnost, řídilo muzea K. Gottwalda a V. I. Lenina. Mělo dále realizovat politiku strany v tisku, rozhlasu, televizi a novinářských svazech, usměrňovalo činnost hromadných sdělovacích prostředků a státních úřadů působících v této oblasti, např. Českého úřadu pro tisk a informace (ČÚTI) a v neposlední řadě sledovalo a hodnotilo účinnost jejich působení ve společnosti.

Oldřich Švestka dohlížel na činnost oddělení do konce srpna 1975, kdy byl uvolněn z funkce tajemníka ÚV KSČ a stal se šéfredaktorem Rudého práva.

Obrazová příloha k článku se nachází na konci kapitoly str. 389–391

²⁹ NA, KSČ-ÚV – předsednictvo, a. j. bod 3, sv. 64.

³⁰ NA, KSČ-ÚV – sekretariát, a. j. 72, bod 1, sv. 46.

³¹ Nový návrh zásad přijatý předsednictvem ÚV KSČ 15. 12. 1972 členil oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ na 5 odborů. Odbor tisku byl znovu vytvořen až po konzultacích s pracovníky oddělení v průběhu roku 1973, neboť bylo konstatováno, že vnitřní struktura zrušeného oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ nejlépe odpovídala potřebám operativního řízení hromadných sdělovacích prostředků.

Svatí církevních řádů z Říma nové doby

Václav Bartůšek

Ve dnech 5.–7. listopadu 2009 se mi v rámci návštěvy Říma o dovolené naskytla příležitost zúčastnit se zajímavého semináře k církevním dějinám. Nazýval se Svati církevních řádů z Říma nové doby – místa a obrazy. Akce, do které se zapojili přednášející z předních italských universit, dalších vědeckých pracovišť i členové sedmi římských církevních řádů byla určena široké veřejnosti. Počítalo se především se širší účastí odborné laické veřejnosti, které se mezi obyvateli Říma i příchozími turisty našlo dosti velké množství. Akce se skládala ze dvou částí – vlastního semináře o svatých, který se konal dne 5. 11. 2009 v řeholním domě řeholních kleriků Matky Boží v Baldiniho sále při kostele sv. Marie ve Sloupoví (in Portico) na náměstí Piazza Campitelli 9 a návštěvy tzv. světnic svatých (Case dei Santi) při sedmi vybraných řeholních domech řádů, které seminář pořádaly.

Pro odbornou veřejnost byl připraven hlavně seminář, kde se počítalo i s možností veřejné diskuse po jednotlivých vystoupeních. Byli přítomni také mnozí zástupci církevních řádů, zejména pořádajících, tj. z řad řeholních kleriků jezuitů, piaristů, řeholních kleriků Matky Boží, barnabitů a kamiliánů a dvou mužských observancí františkánského řádu. Dopolední blok zahájilo vystoupení a úvodní slovo paní profesorky Sofie Boesch Gajano z římské univerzity Università degli Studi di Roma Tre, předsedkyně italské společnosti pro studium svatosti, kultu a hagiografie. Paní profesorka Irene Fosi z univerzity G. D. Annunzia v Chieti a v Peskaře (Università degli Studi „G. D. Annunzio“, Chieti-Pescara) ve svém příspěvku charakterizovala po sociální i správní stránce náboženský život v Římě na prahu novověku pod vlivem nejdůležitějších historických událostí včetně neblaze proslulého vyplnění Říma (Sacco di Roma) v roce 1527. Dějin umění a uctívání svatých v Římě se týkal referát profesora Marcella Fagiola z římské univerzity Sapienza (Università degli Studi di Roma „Sapienza“). Město Řím bylo známé ve světě jako poutní místo ke zdejším sedmi bazilikám (bazilika sv. Jana v Lateráně, sv. Petra ve Vatikáně, sv. Petra za hradbami, basilika Santa Maria Maggiore, sv. Vavřince za hradbami u hřbitova Campo Verano, basilika sv. Sebastiana u stejnojmenných katakomb a basilika Sv. Kříže Jerusalemského, poblíž svatých schodů). Přednášející zde hlavně rozebíral vizi města Říma jako druhého Jeruzaléma až do moderní doby na počátku novověku a vlastně až do současnosti. Profesor další římské univerzity (Università degli Studi di Roma) Tomaso Calió připomněl význam některých novověkých svatých a jejich působení v Římě, kromě zástupců zde již uvedených církevních institucí to byl ještě např. sv. Filip Neri, zakladatel oratoriánů a řada dalších světců. V odpoledním bloku porovnával profesor Vittorio Casale z římské univerzity Università degli Studi di Roma procesy svatořečení světců a světic novověku z uměleckohistorického hlediska. Paní profesorka Emilia Anna Talamo z kalabrijské univerzity (Università degli

Studi della Calabria) prezentovala práce doktorandů ze svého semináře o ikonografii svatých. Emilia De Marco přednáška o sv. Filipu Neri a oratoriánech, Nicola Dominico o sv. Josefovi Kalasanském a o piaristech a dále ještě vystoupila Valeria Di Giuseppe Di Paolo. Závěr semináře provedl Robert Godding, předseda Societ  des Bollandistes, která je zn m  především vydáváním Act Sanctorum.

Dalším, dvoudenním, pokračováním cel  akce byly exkurze do tzv. světnic svatých, kde zem li v znamn  světci ze sedmi řeholních institucí, jichž se tato akce týkala nejvíce. Většina z nich zde prožila v těchto m stech i velkou  ast svého života. Na náměstí Piazza Benedetto Cairoli 117, blízko centra města se nachází chr m a ř dov  d m řeholních kleriků sv. Pavla – barnabit . Zde je soustředěna  ast památek na řádového zakladatele sv. Antonia Maria Zacaria (1502 Cremona, † 15. 7. 1539 Cremona). Star  ř msk  m sto – malebn  náměstí Marie Magdaleny se stejnojmenn m kostelem i domem nemocničního Řádu řeholních kleriků pro službu nemocn m (Otc  dobr  smrti) – kamili n  bylo jejich domovem. Zde dlouhou dobu pobýval i jejich zakladatel sv. Kamil je Lellis (*25. 5. 1550 Bucchianico u Pescary, † 14. 7. 1614 Řím), kter  byl svatoř  en papežem Benediktem XIV. 29. 6. 1746. Ve františk nsk m kl st ře při kostele sv. Františka na B rehu (San Francesco a Ripa) na náměstí sv. Františka z Assisi ve čtvrti Z tibeř  (Trastevere) se nacházejí místnosti posledních okamžiků sv. Karla ze Sezze (*1613 Sezze, † 6. 1. 1670 Řím). Na vrcholu pahorku Palatinu v Římě (Via San Bonaventura) se nachází františk nsk  kl ster, kde působil sv. Leonardo od Maurizioovi brány – Paolo Giorlamo (*20.12. 1676, † 26.11. 1751 Řím), kter  čerpal inspiraci ze  ivot  dávných sv tc  umučených nedaleko v koloseu ještě v antických dobách a kterého papež Jan XXIII. Prohlásil za patrona misionářů. V generálním dom  řeholních kleriků Matky Boží při kostele sv. Marie ve Sloupov  na náměstí Piazza Campitelli 9 se nacházejí světnice sv. Giovanni Leonardiho (*1541 Decimo u Lukky, † 9.10. 1609 Řím). Beatifikov n byl papežem Piem IX. 10. 11. 1861 a svatoř  en Piem XI. 17. 4. 1938.

Nejzn m j i světnice svatých se nacházejí u jezuit  na náměstí Piazza del Gesu poblíž t r dy Viktora Emanuela. Zde vznikla prv n  kolej jezuitského řádu v Římě spolu se sv tozn m m kostelem Il Gesu, prv n  barokní basilikou v Římě z roku 1568. Ze star i doby se v generálním ř dov m dom  dochovaly místnosti, kde  il, působil a zemřel sv. Ignác z Loyoly (*1491 Loyola, † 31. 7. 1556 Řím). Na konci dlouhých chodeb lze nav stivit tři místnosti a jednu vstupn , kterou vymaloval motivy ze světcova života zn m  malíř Andrea Pozzo. T idou Viktora Emanuela je mo n  dojít až na náměstí Pantaleona, kde se při kostele sv. Pantaleona a sv. Josefa Kalasanského nachází generální d m piaristického řádu, který vznikl v roce 1612 na místě bývalého řlechtick ho paláce rodiny Tores. Zde se nacházejí tři místnosti světnic sv. Josefa Kalasanského a Matre Dei (*1557 Petralta de la Sal, † 25. 8. 1648 Řím), zakladatele řádu piarist , kter  zde žil a zemřel v letech 1612–1648. Můžeme zde najít velk  množství materiálů k dějinám tohoto světce, mezi nimi i dokonce emailov  medailonek s vyobrazením knížete Františka

kardinála Ditrichštejna (*22.8. 1570, † 19.9. 1636), olomouckého biskupa, který v roce 1631 uvedl piaristický řád na Moravu. Ten si světec obzvláště oblíbil a míval ho u svého lože.

Seminář i exkurze ukázaly, jak uvedené řády i kláštery pečují o své kulturní dědictví. Někde, např. u jezuitů došlo pouze k návštěvě světnic, ale většině návštěvníků je znám i perfektně fungující a rozsáhlý řádový archiv, u piaristů světnice sousedí přímo s řádovým archivem i knihovnou. Zejména jsou zde bohaté řádové sbírky, kde je možné najít také rozsáhlou korespondenci sv. Josefa Kalasanského i do střední Evropy (většinou dnes již vydanou v edicích) i materiály k dějinám kolejí v této oblasti vůbec. V rámci prohlídky umožnily návštěvu knihovny a částečně i s ukázkami knih a archiválií barnabité, kde návštěvníka zaujme uložení knihovny v chrámové věži a také Chudí řeholní klerici Matky Boží s velmi zajímavou knihovnou se spisy starších církevních historiků (oratoriána bl. Cesare Baronia 16. a 17. stol.), mají též velmi dobře fungující archiv. Pěči své historii věnují též kamiliáni, které vydávají např. velké množství o členech i členkách svého řádu. Škoda, že nebylo možno vidět i některá místa k životu zakladatele kongregace oratoriánů sv. Filipa z Neri (*21. 7. 1515 Florencie, † 26. 5. 1595 Řím), zejména při chrámech sv. Jeronýna a později též sv. Marie in Vallicella.

Hodnotíme-li celou akci, můžeme ji přiznat velkou odbornost i dobře připravenou organizaci při zvládání méně obvyklých prohlídkových tras po interiérech řeholních domů ve dvouhodinových intervalech. Také to, že na semináři mohla být se rozvinula poměrně rozsáhlá diskuse, svědčí o vyspělosti publika a z to, že je na seminář pozvána bez předběžných přihlášek široká veřejnost vůbec na jeho kulturní hodnotě nic nesnižuje, ale naopak vlastně ještě přidává.

Obrazová příloha k článku se nachází na konci kapitoly str. 392–394

Trendy a tradice 2009. Zpráva o mezioborové odborné konferenci

Vladimír Waage

Upříležitosti 90. výročí založení Mendelovy zemědělské a lesnické university v Brně (dále též MZLU) se na její Zahradnické fakultě se sídlem v Lednici na Moravě ve dnech 10. – 11. září 2009 uskutečnila odborná mezioborová konference „Trendy a tradice 2009“ v oboru zahradnické architektury, historie zahrad a vývoje krajiny.

Na této fakultě v Lednici se studuje krajinářská architektura a zahradnické technologie. Na mezioborové konferenci si vyměňovali své zkušenosti odborníci

z oblasti zahradnictví, zahradní architektury, lesnictví, botaniky, zoologie, a také archiváři, památkáři a muzejníci. Byla to užitečná výměna informací mezi přírodovědci a humanitně vzdělanými odborníky, ku prospěchu obou stran.

Na úvod prvního dne jednání děkan Zahradnické fakulty doc. Ing. Petr Kučera, Ph.D., připomněl tradici zdejší zahradnické výuky a nové trendy v zahradnictví. Dále v úvodní části vystoupil proděkan pro vědu a výzkum doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., který seznámil s programem konference a upozornil na problém optimalizace krajiny – jak korigovat uživatele krajiny, jak přistupovat ke krajině, nezničit ji a přitom z ní mít užitek. Zdůraznil nutnost studia historických pramenů o vývoji krajiny pro zachování krajiny a jejího trvale udržitelného rozvoje.

Samotná konference byla rozdělena do čtyř odborných sekcí: 1. Zahradní a krajinářská architektura – prameny poznání, jejich digitalizace a využití; 2. Rybníky – významná součást kulturní krajiny Lednicko-valtického areálu; 3. Trendy v sortimentu a v zahradnické technice; 4. Komponovaná a kulturní krajina a současném uměleckém, urbanistickém, ekonomickém a právním kontextu.

Součástí konference bylo i seznámení se soutěží Zahrada roku, jejíž výsledky byly pak oficiálně vyhlášeny při společenském setkání účastníků konference v rytířském sále Lednického zámku. Malá výstava v prostorách děkanátu pak připomněla 70. výročí úmrtí významného zahradního architekta Františka Thomayera. S výstavou účastníky konference seznámili ředitel Národní zemědělského muzea Mgr. Přemysl Reibl a autoři výstavy Mgr. Šárka Steinová a Ing. Petr Fencel. Jednalo se o malou putovní výstavu faksimilií, která navázala na úspěšnou výstavu originálů vystavených v Národním zemědělském muzeu (dále též NZM).¹ Výstava faksimilií se setkala s velkým ohlasem účastníků konference a po jejím skončení zůstala ještě několik týdnů k dispozici studentům a učitelům zahradnické fakulty.

V odpoledních hodinách pak začalo jednání v jednotlivých sekcích. Autor této informace se zúčastnil jednání v první odborné sekci, kterou vedl ing. Petr Fencel.

Tu zahájil PhDr. Václav Rameš, Státní oblastní archiv Třeboň, příspěvkem „Digitalizace archivních pramenů ve Státním oblastním archivu v Třeboni“. Příspěvek se věnoval především digitalizaci map a zaměřil se na počátky digitalizace v treboňském archivu. Archiv spravuje velké množství map, především lesnických, což je dáno rozsahem lesů v Jižních Čechách. Tyto mapy pro své služební potřeby (historický výzkum lesů) často využíval a jejich digitalizaci zahájil Ústav pro hospodářskou úpravu lesů Brandýs nad Labem, respektive jeho oddělení historického průzkumu, které však bylo po roce 2005 zrušeno a v podstatě převedeno do Národního zemědělského muzea (viz příspěvek Ing. Petra Fencela). Tak bylo díky spolupráci s digitalizačním pracovištěm jmenovaného ústavu od roku 1998 zdigitalizováno pro Státní oblastní archivy již 2000 map. Tato externí digitalizace ušetřila archivům mnohé finanční prostředky a tím otevřela cestu pro digitalizaci dalších významných dokumentů, především matrik jako v případě Státního oblastního archivu v Třeboni.

¹ K této výstavě vyšel katalog: Steinová, Šárka: František Thomayer, život a dílo zahradního architekta. NZM Praha 2008.

PhDr. Věra Vávrová (Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví Průhonice) ve svém referátu na téma „Vlastenecká akce Svazu okrašlovacích spolků z počátku 2. světové války a využití evidence významných stromů pro studium kulturní krajiny“ informovala o svém výzkumu, který souvisel s projektem podporovaným Ministerstvem životního prostředí a byl zaměřen na výzkum neproduktivních rostlin a jejich uplatnění v krajině a sídlech současnosti. Při výzkumu se autorka obrátila k evidenci památných stromů prováděné Svazem okrašlovacích spolků v letech 1940-1941, která je dnes uložena v Archivu Akademie věd ČR. V kratičkém úvodu byli účastníci konference seznámeni s historií okrašlovacích spolků v Čechách. Dále autorka uvedla jména osobností, které se této evidenci zúčastnili (dr. Jan Emler, dr. Jaromír Klik a architekt Josef Kumpán). Výsledky evidence byly publikovány v časopise Krásy našeho domova. Pracovní materiál této evidence představuje tři kartotéční krabice, jejichž obsah se začal v roce 2005 digitalizovat. Výsledky digitalizace jsou zatím k dispozici v pouze v badatelných výzkumného ústavu v Průhonicih a akademického archivu. Několik ukázek skenů je v příloze konferenčního sborníku.

Plánovaná přednáška PhDr. Markéty Šantrůčkové (z téhož ústavu), se neuskutečnila, avšak její příspěvek „Význam starých map pro poznání krajinářských úprav Černínů na příkladu obory Jemčina“ je uveřejněn v konferenčním sborníku. Obora Jemčina je velký lesní komplex mezi obcemi Novosedly nad Nežárku a Buk na území bývalého černínského velkostatku Jindřichův Hradec. První zmínka o zdejších lesích pochází z období Pánů z Hradce z roku 1384. V polovině 18. století zde Černínové vybudovali hřebčín a malý lovecký zámek a zároveň s tím se začal měnit vzhled a funkce okolních rozsáhlých lesů. V nich Černínové viděli zdroj užitku a zábavy. Proto také možná zaměstnávali dobré lesníky. Zde a na dalších černínských panstvích se uplatnily čtyři generace lesníků z rodu Wachtelů, autorů mnoha posuzovaných map. Jemčina byla rozdělena cestami, na nichž byly vybudovány různé přístřešky a vše bylo podřízeno lovu zvěře. Ve Státním oblastním archivu Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, je celá řada starých lesnických map tohoto území. Jejich soupis je uveden na stránkách sborníku.² Tato přednáška ukázala využití na pohled krásných historických pramenů pro krajinotvorbu a studium historického vývoje lesů.

PhDr. Vladimír Waage (Národní archiv) v příspěvku „Historické prameny k zahradní architektuře a perspektivy jejich zpřístupnění“ zaměřeném především na zájemce o studium v archivech informoval o možnostech a zdrojích historických pramenů k dějinám zahrad. Uvedl typy jednotlivých pramenů a jejich uložení v různých paměťových institucích, především v archivech. Apeloval na sjednocení popisu dat pro možnost vyhledávání na internetu. Také se lehce dotkl problému digitalizace map v Národním archivu. Příspěvek byl doplněn ilustracemi prezentujícími typy jednotlivých pramenů, především mapy, spisy, ale také

² Tři z těchto map jsou široké veřejnosti dostupné ve III. dílu Svědectví map – lesní mapy. Praha 2009.

historické fotografie na příkladu sbírky fotografií ve fondu Velkostatek Vrchotovy Janovice (Státní oblastní archiv Praha).

Mgr. Šárka Steinová (Národní zemědělské muzeum, NZM) v přednášce „Archivní fondy významných českých zahradních architektů“ podrobně seznámila auditorium s dvěma významnými osobními fondy ve správě Archivu Národního zemědělského muzea. Jsou to osobní fondy František Thomayer a Josef Kumpán.

Osobní fond Thomayer obsahuje 300 kusů rukopisných plánů, které jsou dnes evidovány v rámci sbírky map a plánů NZM.

Mezi další zajímavé osobní fondy patří fond Josefa Kumpána (1885 – 1961), absolventa Zahradnické fakulty v Lednici, který se ve dvacátých a třicátých letech minulého století podílel i na úpravách Pražského Hradu (v příloze sborníku je uvedena reprodukce návrhu Rajské zahrady na Valech) a řada jiných jeho děl se nachází v dalších českých městech.

Další vystupující, Mgr. Kamila Svobodová, rovněž pracuje v Národním zemědělském muzeu, a to v jeho pobočce ve Valticích. Ve svém vystoupení „Plán Mikulovského panství z roku 1672“ se věnovala plánu panství z druhé poloviny 17. století. Kopie této mapy je známá návštěvníkům z expozice Mikulovského zámku, originál by měl být uložen v Moravském zemském archivu (MZA). Originál této mapy byl vytvořen malířem a kartografem Klementem Beutlerem pro knížete Dietrichsteina. Vystoupení autorky sledovalo osudy tohoto kartografického díla. Tato mapa (MZA Brno, fond F 18, inv. č. 7667) bohužel není od generální inventury 2001 k dispozici. Naštěstí však existuje její digitální kopie v regionálním muzeu Mikulov a v okresním archivu v Břeclavi, a také „analogová“ kopie z roku 1802 (MZA Brno, fond F 18, inv. č. 12019).

Těžištěm příspěvku pak bylo porovnání krajiny podle původní mapy (z digitální kopie původního plánu) a kopie z roku 1802 se současnými mapami. Byl to příklad využití digitalizace pro porovnávání historických map. Po srovnání obou historických map jsou viditelné jen malé rozdíly a v porovnání se současnými mapami pak rozdíly ve velikosti a počtu rybníků a velikosti obcí. V závěru svého příspěvku autorka vyřkla myšlenku, že digitalizace může být důležitá i z důvodu zachování informací v případě možné ztráty dokumentu.

Příspěvek „Digitalizace a využití starých lesnických map za účelem zjištění historického stavu lesa na příkladu lesního komplexu Radkov“, Ing. Daniela Černého, lesníka, pracovníka Správy NP a CHKO Šumava, byl typickým příkladem z praxe, kdy současní správci krajiny pro její obnovu a záchranu dnešního lesa musí nutně studovat staré lesnické mapy a hospodářské plány uložené v našich archivech. Lesní komplex Radkov má dnes výměru 213 ha a cílem popisovaného průzkumu bylo zjistit skladbu věkových tříd a druhovou skladbu lesa na tomto stanovišti, a to v různých časových horizontech. K výzkumu byly použity kvalitní skeny porostních map ze Sběrky map a plánů NZM, které mohou při porovnání se současnými mapami mnohé prozradit.

Dalším příkladem využívání digitalizace historických map a plánů, tentokrát pro výstavní účely, byl příspěvek mladé absolventky VUT Brno (stavební fakulta, obor

geodezie) Markéty Švancarové, s názvem „Digitalizace starých map při zpracování diplomové práce“. Diplomantka zkoumala osobnost a mapy Jana Antonína Křoupala, který se v 18. století podílel na snahách o splavnění řeky Moravy a stavbě silnic na Moravě. Jeho mapy jsou dnes uloženy v různých moravských archivech, především v Moravské zemském archivu. Hlavní myšlenkou bylo shromáždění všech dostupných map a jejich následná kvalitní digitalizace a posouzení. Výsledkem této digitalizace byla pak výstava faksimilových digitálních kopií v Moravském kartografickém centru (expozice NZM). Škoda, že článek Markéty Švancarové nepřináší soupis Křoupalových map nebo alespoň odkaz na tento soupis.

Ing. Petr Fencel (Národní zemědělské muzeum), ve svém příspěvku „Digitalizace jako nástroj zpřístupnění a zachrany vybraných archiválií“ upozornil v krátkém a výstižném příspěvku na projekt budování sbírky map a plánů a jejich prezentace ve studovně Archivu NZM. V tomto muzeu byla v roce 2007 založena archivní „Sbírka map a plánů“ v rámci tamního archivního oddělení. Tato sbírka vznikla nejrozličnějšími akvizicemi a sběrem. Mapy jsou zapsány v přírůstkovém seznamu a nyní se začalo s členěním a podrobným popisem této sbírky. Dále se autor věnoval sbírce digitálních kopií starých lesních a lesnických map. Ta vznikala od roku 1998 pro služební potřebu Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů v Brandýse nad Labem, oddělení historického výzkumu, pro dokumentaci historického stavu našich lesů. Začala spolupráce s českými archivy a z ní vznikla úctyhodná sbírka digitálních dat (viz též příspěvek dr. Rameše). Tato sbírka byla po zrušení oddělení historického výzkumu v Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů přenesena pod správu Národního zemědělského muzea. Jak dosvědčují mnohé přednesené příspěvky na této konferenci, historický průzkum lesů (i ve spolupráci s Lesnickou a dřevařskou fakultou České zemědělské univerzity) zde pokračuje dále. Digitalizovaný soubor Sbírka map a plánů NZM obsahuje přes 2000 kusů (objem terabitů dat autor neuvedl). Pokud je mi známo, tato digitalizace přináší technické problémy s uchováním velkého objemu dat, ale zajišťuje výbornou kvalitu obrazu, neboť se provádí ve velkém rozlišení a v datových souborech tif.

Na závěr si dovoluji citovat závěr této přednášky: „O digitalizaci a skenování map a plánů by mohlo informovat mnoho pracovišť z mnoha institucí, kde je tato činnost prováděna. Je důležité, aby uvedené instituce úzce spolupracovaly nad danou tematikou, aby se zbytečně vyvarovaly slepých cest a aby byla získaná data kompatibilní pro případné výměny nebo prezentace na sdílených webových stránkách.“

Dalším příkladem praktického využití digitalizovaných map byl příspěvek Ing. Viktora Blašáka (Lesy České republiky s. p. – Lesní správa Vodňany) „Digitalizace mapových podkladů v projektu revitalizace Sedlické obory“. Při obnově této nevelké obory měla lesní správa ve Vodňanech jen několik fotokopií starých lesních map. Ve spolupráci s NZM, SOA Třeboň a SOA Litoměřice a díky neúnavné činnosti Ing. P. Fencela se podařilo ve zmíněných archivech dohledat 120 historických map této obory. Zde je praktický příklad mezioborové spolupráce, kdy nalezené mapy pomohly k revitalizaci obory.

Závěrečné jednání konference bylo věnováno již opravdu moderním technickým trendům při zpracování digitálního 3D obrazu současného terénu či krajiny. Byly to dva příspěvky Ing. Jaromíra Skoupila, Ph.D., a Ing. Petra Pelikána z Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity s názvem „Možnosti tvorby a zpracování digitálních modelů terénu v prostředí CAD systému“. Jedná se o čistě technickou záležitost pro 3D model krajiny. Běžný uživatel internetu tuto technologii zná z internetové aplikace „Google Earth“.

Podobnému trendu se věnoval Ing. Martin Klokánek, Ph.D., ze Zahradnické fakulty MZLU, v příspěvku „Tematické analýzy digitálního modelu terénu pro podporu vizualizace a modelování krajiny“.

Příspěvek „Metody měření geografické polohy objektů v krajině“ od Ing. Romana Pavlačky a Stanislava Bartoně se zabýval geografickým zaměřováním polohy jednotlivých dřevin v Lednickém parku.

Posledním zajímavým příspěvkem, bohužel neuveřejněným v konferenčním sborníku, byl příspěvek Ing. Přemysla Krejčířika, Ph.D. (Zahradnická fakulta MZLU), „Interpretace digitalizovaných historických podkladů pro potřeby krajinné architektury“. Příspěvek se zabýval praktickým využitím digitalizovaných plánů a vedut pro obnovu Květné zahrady v Kroměříži a některých částí Lednického parku.

Pro historiky a archiváře považuji za důležité upozornit na příspěvek PhDr. Emila Kordiovského „Z historie rybníků na Břeclavsku“ a přednášku Ing. Karla Zlatušky CSc. „Historické konstrukce hrází rybníků“.

V případě E. Kordiovského se jedná o příspěvek z historie rybníků v Lednicko-valtickém areálu od roku 1332 do současnosti, který je doplněn přehledem archivních pramenů a použité literatury. Druhý příspěvek lze zařadit do historie lidského umu a dějin rybníkářství a techniky. Oba příspěvky byly předneseny v druhé odborné sekci věnované rybníkům, které jsou velkou součástí Lednicko-valtického areálu.

Zájemcům o tyto příspěvky doporučuji konferenční sborník, který však z úsporných důvodů vyšel v malém nákladu a s využitím PDF prezentací na CD.

Konference na mne udělala velmi dobrý dojem, a to nejen vysokou úrovní odborné části, ale také poznáním, že digitální zpřístupňování našich map plánů není marnou činností. V době ekonomické krize může vzájemně výhodná spolupráce institucím ušetřit velké finanční prostředky, které je pak možno investovat do dalších projektů. Díky společenskému večeru účastníci konference neformálním způsobem získávali a vyměňovali si zkušenosti a mohli tak prohloubit další spolupráci. Zážitkem a inspirací byla pro mnohé účastníky i procházka po krásném Lednickém parku. Závěrem je třeba poděkovat organizátorům za přípravu konference, která důstojně zapadla do oslav výročí založení Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně a v Lednici.

Tajemník ÚV KSČ Oldřich Švestka v r.1971, NA,
fotoarchiv – centrální katalog

1956/44

PŘÍLOHA III

Zdůvodnění návrhů

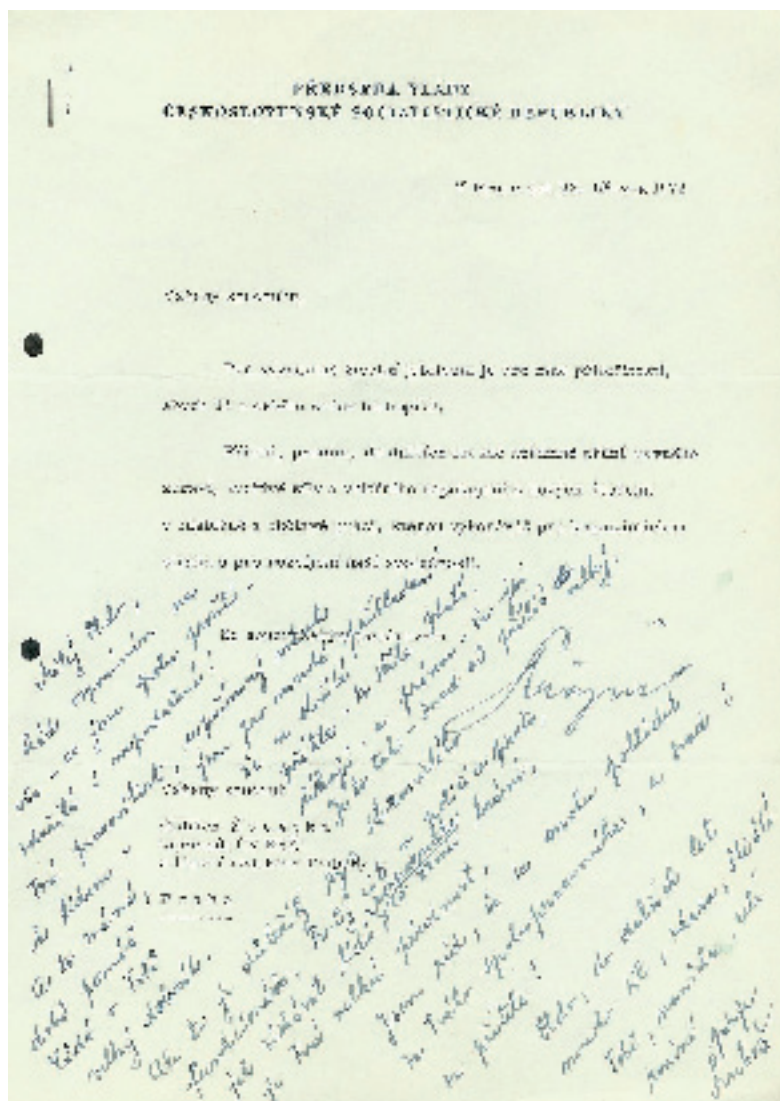
Zvyšující se nároky na ideologickou práci strany si vyžadují provést některá kádrová opatření. Předpokládané návrhy byly konzultovány a s příslušnými pracovníky předběžně projednány. Po všestranném uvážení se navrhuje, aby:

Soudruh O. Švestka ve funkci tajemníka ÚV KSČ přímou řídi oddělení stranické práce ve sdělovacích prostředcích ÚV KSČ. Funkci dvou zástupců vedoucího oddělení ÚV by vykonávali politicky i odborně připravení soudruzi K. Hradecký a A. Zázvorka.

Doporučuje se, aby s. V. Diviš, který pracoval mnoho let před nástupem do funkce na ÚV KSČ na úseku tisku v Československé lidové armádě, byl zařazen do funkce prvního náměstka ústředního ředitele Čs. televize. Také s. M. Maláňová, rovněž velmi zkušená a politicky vyspělá novinářka, přejde do Čs. televize, a to do funkce ředitelky České televize a zástupce ústředního ředitele. Soudruh L. Schulz by po projednání přешel na odpovídající úsek ve sdělovacích prostředcích, případně do diplomatických služeb.

Do funkce vedoucího oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ je navrhována s. Vasil Bajda, který má z práce na ideologickém úseku mnohleté zkušenosti i politické a teoretické předpoklady. Soudruh Ladislav Novotný by přешel pracovat do funkce ředitele Ústavu marxismu-leninismu a šéfredaktora Nové světli. Soudruh Vladimír Ruml na základě předběžného projednání by byl zařazen v Ústavu marxismu-leninismu.

Zdůvodnění návrhu kádrových změn na ideologickém úseku strany z 8.4.1972, NA,
f. KSČ - ÚV - předsednictvo, arch. jed. 38, bod 18, sv. 37.

Blahopřejný dopis předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala z 23.3.1972 k 50. narozeninám O.Švestky, NA, f. KSČ - ÚV - OŠ, inv. č. 2, kart. 1.

Jednání semináře Svatí církevních řádů z Říma nové doby - místa obrazy v Baldinigho sále při kostele sv. Marie ve Sloupoví v Římě

Chrám sv. Pantaleona s generálním domem piaristického řádu v Římě

Kamiliánský kostel sv. Maří
Magdaleny na stejnojmenném
náměstí v Římě

Františkánský konvent
sv. Bonaventury na Palatinu
v Římě

Světnice sv. Ignáce z Loyoly

Chrám Il Gesu z nádvoří jezuitské koleje

Literatura

Historická fotografie 2007, 2008–2009

Vladimír Waage

Další číslo časopisu Historická fotografie – po grafické a technické stránce stále na vysoké úrovni – přináší i zajímavý obsah: dvě studie, tři informační články a několik drobných informací o dění v oblasti péče a zpřístupňování historických fotografických dokumentů v českých archivech a muzeích.

Úvodní studie Jana Kramáře s názvem „Fotografická sbírka Ministerstva pošt a telegrafů 1918 – 1948“ informuje čtenáře o obsahu, uspořádání, uložení a využívání, ale i o osudech fotografické sbírky, která je dnes uložena v Poštovním muzeu a je zapsána do centrální evidence sbírek pod názvem „Fotoarchiv Ministerstva pošt a telegrafů“. Článek velmi dobře prezentuje toto jedinečné dokumentární bohatství Poštovního muzea v Praze, které dokumentuje vývoj pošt na území Československa včetně Zakarpatské Ukrajiny.

Vznik zde uložených fotografií úzce souvisí se vznikem samostatného Československa v roce 1918 a s budováním samostatné celostátní poštovní, telegrafní a telefonní sítě. Fotografie měly tuto činnost dokumentovat a zároveň měly sloužit k propagaci tehdejších spojů, včetně publikování ve služebním i propagačním tisku. Poštovní správa ve 20. letech 20. století věnovala všem oblastem poštovníctví a spojů velkou pozornost a vedla písemnou a obrazovou (fotografickou) dokumentaci. Zprvu nebyla tato činnost systematická, až v roce 1926 byla při ministerstvu zřízena fotografická laboratoř, jejímž úkolem bylo pořizování fotografické dokumentace a její evidence. Řízením laboratoře byl pověřen pracovník ministerstva JUDr. Josef Kalibera a jako fotograf zde působil zřízenec Josef Provazník. Tito pracovníci byli pověřeni i správou vznikající sbírky.

Kromě služebních fotografií se na vzniku sbírky podíleli zakázkovým způsobem i významné pražské fotoateliéry, především J. E. Langhans. V době ohrožení nacismem do dokumentační práce zasahovalo z důvodu ochrany státního tajemství Ministerstvo národní obrany, což způsobilo útlum dokumentační práce. Ten pak vyvrcholil v období protektorátu. Činnost se v této době zaměřovala jen na výstavby a na dokumentaci filatelie. Schází tak dokumentace telegrafických radiokomunikačních zařízení. Po skončení okupace se dokumentační činnost soustředila jen na

oficiální akce. Poslední snímky z této sbírky pocházejí z výstavy „100 let švýcarské známky“, která byla zahájena 20. února 1948.

Přehlednou a informativní studii doplňuje 32 snímků a bohatý poznámkový aparát.

Jen 12 snímků doprovází studii PhDr. Jiřího Škabradý, potomka Jana Štence, „Štencův archiv negativů“. Autor informuje o sbírce negativů z jedné nejvýznamnějších a všem milovníkům umění známé fotografické a reprodukční firmy „Štenc – grafický závod reprodukční“. V úvodních řádcích autor věnuje pozornost životním osudům Jana Štence od vyučení, přes působení v tiskařských firmách a spolupůsobení na některých významných publikačních počinech, například „Ottovy Čechy“ a „Letem českým světem“, až po založení České grafické unie.

Další část studie je věnována stručnému vyličení působení Jana Štence ve vlastní firmě, kterou založil 3. února 1908. Text je dobře ilustrován snímky ze Štencova grafického závodu, včetně jeho kanceláře. Tato část je uzavřena citací Štencova programu s bojem proti uměleckému barbarství a nevkusy v českých domácnostech.

Již od roku 1908 se Jan Štenc věnoval fotografování architektury a děl výtvarných umělců. Archiv byl také doplňován fotografiemi dalších fotografů, jako byl například Jindřich Eckert.

Velká kolekce vznikla v souvislosti s vydáváním díla „Dějepis umění“ od Václava Matějčka. Na tomto významném díle české uměnovědy se J. Štenc podílel bohatou obrazovou dokumentací.

V další části se autor věnuje evidenci negativů, tematickým strukturám sbírky a také technickým parametrům negativů. V závěru studie je pak pozornost věnována osudům firmy za protektorátu a v poválečném období. Jan Štenc umírá 5. 11. 1947 a jeho firma je po roce 1948 znárodněna a převedena pod nakladatelství Orbis n. p., později pod Knihtisk n. p., se sídlem v Karmelitské ulici. V roce 1981 byl Štencův archiv předán do péče Památkového ústavu ve Valdštejnské ulici, kde dobře sloužil pracovníkům památkové péče. Po roce 1991 byl archiv navrácen rodině.

Význam Štencova archivu spočívá v dokumentaci vývoje českého výtvarného umění i uměleckého kvasu doby, jako byla například návštěva A. Rodina v Praze a výstava výtvarných umělců „V. U.“ v Obecním domě hl. Města Prahy.

Autor v závěru prezentoval myšlenku, že v době digitálních dat zůstává nekompromisním archivním médiem pro zachování informací velkoplošný černobílý negativ. Myslím si, že autor bude mít pravdu jen do té doby, dokud nebude vynalezeno trvalé médium či technologie pro uchování digitálních dat.

Autor podává informace o zpřístupnění tohoto významného archivního celku a možnostech jeho využití pro bádání a publikování, další informace viz např. <http://www.stenc.cz>.

Naproti tomu Jan Hubička ve své studii „Muzeum fotografií Šechtl a Voseček – historie, zpracování, digitalizace“ popisuje dlouhou a úpornou cestu k zachování a hlavně zpřístupnění významné kolekce fotografií, tentokrát z Tábora. Článek je

informací o činnosti velmi zajímavého soukromého a zároveň rodinného muzea založeného v roce 2004, jehož činnost je zaměřena na uchování a především zpřístupnění krásných fotografií.

Muzeum nalezneme ve starém, historickém a renovovaném domě na náměstí Mikuláše z Husi, nedaleko hlavního tábořského náměstí. Součástí domu je vedle výstavních síní cukrárna, což dohromady tvoří velmi útulný celek.

V úvodní části studie je popsána výstavní činnost tohoto muzea. Vzhledem k financování muzea, které je z grantů města Tábora a Jihočeského kraje, jsou tištěné katalogy výstav nahrazeny prezentací v českém a anglickém jazyce na internetové stránce muzea (<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/muzeum.html>).

Studie je zároveň stručnou informací o archivu tří generací tábořských fotografů, který zobrazuje Tábor a jeho osobnosti.

Fotografie v tomto archivu vznikly z tvůrčí činnosti fotografické firmy založené v roce 1877. Zakladatelem byl Ignác Schächtl (1840–1911, později se psal Šechtl) a spolujednatel Jan Voseček (1851–1936). Po smrti Jana Vosečka se stala výhradním majitelem firmy rodina Šechtlů. V činnosti firmy pak v pozdějších letech pokračovali Josef Jindřich Šechtl (1877–1954) a Josef Šechtl (1925–1992). Posledním příslušníkem rodiny je dosud žijící významná česká fotografka Marie Šechtllová.

Po vysvětlení rodinných vztahů ve firmě se autor věnuje osudům a zpracování archivu, bohužel tvořícím jen zlomek toho, co bylo v minulosti objektivu fotoaparátů pořízeno. Ze starší doby se zachovalo jen 173 koloidových negativů. Velké ztráty archivu způsobil požár obecního dvora, který poničil i fotoateliér (tento požár je v článku dokumentován i jednou reprodukovanou fotografií). Další velké ztráty pak archiv postihlo jeho združstevnění v 50. letech 20. století. Části archivu byly v domácnosti rodiny, v archivu tábořské Zemědělské školy, a také ve Státním okresním archivu v Táboře. V článku je zmíněna kinematografická činnost Ignáce Šechtla, jehož filmový materiál se dostal do Národního filmového archivu. V minulosti se zpracováním archivu zabývali Dr. Rudolf Tecl z okresního archivu v Táboře a historik fotografie Pavel Scheufler. V roce 2004 začaly práce spojené s digitalizací negativů i pozitivů.

Velikost fotografického archivu rodiny Šechtlů není dosud přesně stanovena, odhaduje se, že obsahuje 10000 skleněných negativů a 331 kinofilmů. Průzkumem knih zakázek, které se dochovaly, bylo dohledáno (z celkového počtu 70 000 zakázek) pouze 457 číslovaných negativů. Dále se autor věnuje poměrně žalostnému fyzickému stavu materiálu a vlastní digitalizaci tohoto materiálu, tedy zkouškám jednotlivých skenerů a způsobu skenování, ukládacímu formátu (zde se rozhodli pro formát JPG2000), souběžném zálohování na záložní média DVD-R a zároveň DVD+R (o této problematice bylo též referováno na konferenci Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě v roce 2008, přednáška vzbudila velkou pozornost a byla velmi dobře hodnocena odbornou veřejností).

Digitalizované snímky jsou uveřejněny na internetu, kde má veřejnost zároveň možnost přispět svojí pomocí k identifikaci dosud neurčených snímků. Jde

o následováníhodný příklad činnosti tohoto soukromého muzea. Archiv rodiny Šechtů patří mezi skvosty české fotografie a zároveň je to významný historický pramen nejen pro poznání atmosféry Tábora, jeho okolí i dalších lokalit, včetně např. olympijského Berlína v roce 1936 apod. Zpřístupnění tohoto archivu v digitalizované podobě je proto velmi záslužným počinem.

Článek „Sbírka oddělení dějin fotografické a filmové techniky“ od Petra Klimenta, Národní technické muzeum, nás zavede mezi muzejní exponáty naší nejvýznamnější sbírky se zaměřením na fotografickou a filmovou techniku, bez které by fotografie a film nebyly možné.

Autor krátce připomíná historii muzea, které bylo založeno 1908 a zprvu sídlilo ve Schwarzenberském paláci na Hradčanském náměstí. Dále se stručně věnuje stavbě budovy na Letné, kterou muzeum mohlo využívat plně až od roku 1949.

Vlastní fotografickou sbírku muzea založil v roce 1923 Jindřich Brychta. Sbírka se rozrůstala sbírkovou činností muzea a dary institucí a soukromých osob a tak první stálá expozice mohla být otevřena již v roce 1949. Ta byla v 60. letech nahrazena zmodernizovanou expozicí pod názvem Interkamera, která byla v roce 1984 silně inovována. Dnes se návštěvníci těší na znovuotevření budovy na Letné, kde má být zcela nově komponovaná expozice.

Sbírka fotografické a filmové techniky obsahuje řadu unikátních předmětů. Čtenář je průběžně seznámen s těmi nejvýznamnějšími. Snad nejcennější jsou dvě daguerrotypie od samotného vynálezce J. L. M. Daguerra z roku 1839.

Dalším okruhem exponátů jsou fotografické a kinematografické přístroje. Studie informuje o vystaveném přístroji přímo z výroby bratrů Lumierů z roku 1898, který zakoupil architekt Kříženecký a vytvořil s ním první české filmy. Z fotoaparátů jsou zde nejruznější kamery obskury, dále vybavení fotolaboratoří (a pokud se pamatují, tak i krásná sbírka dokumentující československé fotografické přístroje).

Autor příspěvku se věnuje také správě sbírky, ta v roce 2006 čítala 7760 inventárních čísel. V roce 2000 proběhla generální revize spojená s databázovou evidencí. Databáze a všechny evidenční moduly jsou vytvořeny muzejníky a jsou založeny na open source v databázovém prostředí MYSQL a naprogramovány programovacím jazykem PHP. Tím byl vytvořen systém na míru s minimálními náklady. I o této záležitosti bylo referováno na výše zmíněné konferenci Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2008.

Dále Petr Kliment upozorňuje, že dalších 5000 exponátů fotografické sbírky je uloženo v depozitářích. Původně byl depozitář v budově na Letné, dnes však Národní technické muzeum vlastní depozitář v Čelákovcích, který splňuje přísná kritéria ochrany muzejních sbírek. Tento depozitář získal cenu Gloria musealis v roce 2007.

Závěr článku informuje o plánech chystaných doprovodných programů a spolupráce s regiony. Studii doplňuje řada snímků exponátů a snímků expozic, které mnozí čtenáři mohou pamatovat. Schází mi však informace, zda se v rámci nové expozice počítá s částí věnovanou výrobě fotografického materiálu v Čechách.

Článek „Fotografické dokumenty uložené ve Státním okresním archivu Tachov“ od Jana Edla čtenáře informuje o fotografických sbírkách v tomto západočeském okresním archivu. Autor sice svůj článek začíná konstatováním o malém rozsahu fotografické sbírky, ale „klade si za cíl pozvednout povědomost o fotografických dokumentech v našich sbírkách“.

Tachovský archiv spravuje čtyři regionálně významné archivní soubory, osobní fond MUDr. Karla Mácy, fond Okresní kulturní středisko Tachov, Fotoateliér Weps a Sbíрку soudobé dokumentace. Další fotografie se skrývají v dalších archivních fondech, mnohdy jako přílohy spisů.

Informační studie se pak zabývá samostatně každým výše uvedeným fondem.

Karel Máca (1934–1994) byl lékařem, fotografem a městským kronikářem z Boru u Tachova a ke své kronikářské práci hojně využíval fotografie. Ve fondu jsou dnes zachovány například originální snímky Boru u Tachova z dnes již ztracené kroniky města z předválečného období. Fond obsahuje 720 fotografií a negativů.

Další významnou dokumentací je fotografická sbírka Okresního kulturního střediska Tachov, která obsahuje 3817 fotografií a 7 krabiček diapositivů. Dokumenty se týkají 60. a 70. let 20. století v okrese Tachov. Tato sbírka je pro svůj obsah často využívána. Řada snímků je také v rámci článku reprodukována.

Pozoruhodnou záležitostí je soubor skleněných negativů vzniklých ve fotoateliérech Weps Anton a Weinmann Anna v Plané u Tachova. Po roce 1945 byly ateliéry sloučeny. Oba se věnovaly fotografování osob, rodinným a spolkovým akcím. Jedna z reprodukovaných fotografií znázorňuje nuceně nasazeného dělníka za II. světové války.

Bohužel stav fotografických dokumentů není nejlepší a probíhá restaurování dokumentů, které jsou jinak dobře uloženy.

Závěr čísla Historické fotografie 2007 je věnován informacím o dění kolem historických fotografií, především restaurování a ukládání.

Věra Vávrová informuje o Mezinárodním sympoziu „Photograph Heritage in Central, Southern and Eastern Europe: Past, Present and Future – Fotografické bohatství ve střední, jižní a východní Evropě, minulost, přítomnost a budoucnost“. Jednání kongresu proběhlo 5.–8. 11. 2007 v Bratislavě. Konference byla věnována ochraně fotografického dědictví. Zaznělo zde, že na fotografii je třeba nahlížet jako na vzácný historický materiál a památku, a také je nutno znát i historické fotografické techniky. Další článek téže autorky referuje o „Semináři Společnosti pro technologie ochrany památek STOP Restaurování filmů a fotografií“. Pod tímto poněkud nejasným názvem je příspěvek informující o akci zaměřené na výměnu zkušeností restaurátorů fotografického materiálu.

Dana Modráčková v informaci „Provoz chlazeného depozitáře v Regionálním muzeu v Chrudimi v letech 2003–2007“ navazuje na článek z roku 2003 uveřejněný též v Historické fotografii. Autorka píše o tom, jak v muzeu nebyly finanční prostředky na vybudování depozitáře renomovanou firmou (C – Klima, s.r.o. Praha), ale museli sáhnout k postupnému budování, mnohdy metodou pokusu

a omylu, chlazeného depozitáře vlastními silami. Nakonec se však dobrá věc podařila a depozitář dnes funguje.

Závěr čísla je doplněn tabulkou s přehledem teoretických prací absolventů Katedry fotografie FAMU Praha. Číslo je doplněno anglickým resumé a kontakty na autory.

Následující dvojčíslo Historické fotografie 2008/2009 vychází z několikaměsíčním zpožděním z důvodu nedostatku finančních prostředků, vydavatelé nechtěli sahat po nějakém provizorním řešení. Toto číslo je však svým obsahem zcela mimořádné, věnuje se výhradně historickým technikám a historické fotografii. Monotematické číslo, které přináší mimořádně cenný souhrn informací důležitých pro práci se sbírkami fotografických dokumentů, navíc tradičně na výborné technické úrovni (poprvé i s reprodukcemi barevných fotografií), bude určitě výbornou pomůckou pro pracovníky archivů, muzeí i knihoven, kteří po takto úplných a utříděných informacích doposud zdlouhavě a mnohdy i marně pátrali. Autoři tohoto čísla jsou Ing. Mgr. Tomáš Štanzel, Národní technické muzeum, a Ing. Petra Vávrová, VŠCHT Praha.

Část zde publikované práce byla řešena v rámci výzkumného úkolu MSM 6046137302 "Příprava a výzkum funkčních materiálů a materiálových technologií s využitím mikro- a nanoskopických metod".

Celá práce je rozdělena do tří kapitol, které jsou pak dále členěny na podkapitoly.

V první kapitole „Historická fotografie ve sbírkách a archivech“ se Tomáš Štanzel v úvodních řádcích zabývá problémem, proč třídit fotografie, když toto médium je staré jen 170 let. Zpočátku bylo fotografií málo, ale jejich postupným zlevněním množství fotografií, respektive fotografických dokumentů, výrazně narůstá.

Historie fotografie je dnes mladá disciplína s nedostatkem odborníků. Sbirka fotografií Národního technického muzea je založena za účelem doložení vývoje fotografických procesů. Po znovuotevření NTM se budou v rámci oddělení fotografie pořádat workshopy věnované vývoji fotografických technik.

Dále autor řeší problém, jak určit druh fotografie. Většinu technik lze rozeznat, ale existují některé techniky (ušlechtilé tisky), které lze rozeznat jen velice obtížně. V další části I. kapitoly se věnuje přehledu fotografických (kopírovacích) technik – postup přímý (pozitivní, jednostupňový), nepřímé postupy (negativ – pozitiv), dále diapositivy a ušlechtilé tisky. Přehledně popisuje fotografické techniky na papíře, které mohou být jednovrstvé, dvouvrstvé a třívrstvé, věnuje se barevnému odstínu fotografického obrazu, jeho mikrostruktuře, ale také formě adjustace od daguerrotypií přes vizitky a kabinetky. Tato kapitola je doplněna tabulkou doby používání jednotlivých fotografických technik od roku 1843 až do roku 1920. Letmo se dotýká tištěné reprodukce a fotografiím na jiném podkladě, než je papír, především daguerrotypie, ambrotypie a ferrotypie.

Po stručném vysvětlení historického vývoje fotografických technik následuje jádro práce obou uvedených autorů – „Přehled historických fotografických technik“. Tato kapitola je rozdělena na 18 částí a každá část pojednává konkrétně

o jedné z historických technik. Zde jsou jednotlivé techniky popsány podle shodného schématu: podle charakteristiky příslušné techniky, období jejího užívání, charakteristického principu vzniku obrazu a postupu jeho zhotovení při užití dané techniky, podle vzhledu a identifikačních znaků („jak danou techniku poznáme“), podle typických poškození, uvedeny jsou další podrobnosti, např. významné příklady použití té či oné techniky, výskyt v českých sbírkách, v případech tisků jsou popsány i techniky jednotlivých tisků atd. Jednotlivé techniky jsou bohatě ilustrovány reprodukcemi historických fotografií.

Vzhledem k encyklopedickému charakteru této části bych v příštím vydání doporučil uvést navíc i rejstřík s abecedním řazením jednotlivých technik.

Závěrečná, třetí kapitola, „Identifikace poškození a péče o fotografický materiál“, je praktickým návodem, jak identifikovat jednotlivá poškození a jakým způsobem předejít zhoršování technického stavu fotografických dokumentů. Postupně se autorka zabývá vlivy na degradaci fotografického materiálu jako je vliv teploty, uložení, vlhkosti, světla, stavu ovzduší, vliv chemikálií, které jsou součástí fotografického materiálu, vliv biologických poškození, činnosti nás lidí a nevhodného uložení a vystavování fotografického materiálu.

V závěru se autorka věnuje podmínkám archivace fotografického materiálu a archivačním systémům pro jeho ukládání. V textu jsou rovněž obsaženy tabulky uvádějící optimální teploty a stupně vlhkosti pro jednotlivé druhy materiálů a tabulka doporučených koncentrací vzdušných polutantů (látek obsažených v ovzduší) pro vhodné uložení fotografického materiálu.

Předložený sborník *Historická Fotografie 2008/2009* je shrnutím výzkumu mnoha pracovníků našich konzervátorských pracovišť, který značně posouvá poznání o fotografických historických technikách oproti podobně, ve své době velice záslužné, publikaci „Historické fotografické techniky“ od Pavla Scheuflera, která vyšla v Praze již v roce 1993. Patnáct let výzkumu problému přineslo posun poznání této problematiky, navíc je zařazena významná a potřebná kapitola s praktickými odbornými doporučeními pro uchování fotografického materiálu. Především z tohoto důvodu bych studium této publikace doporučil, téměř jako povinnou četbu, archivářům, muzejníkům i knihovníkům. Určitě zaujme další zájemce o dějiny fotografie, kteří se mohou kochat dokonalými reprodukcemi historických fotografií.

Publikace postrádá resumé, je však vhodně doplněna bibliografií a kontakty na autory. Je opomenut modernější fotografický materiál ze 30.–90. let 20. století, přičemž tento materiál bude asi tvořit většinu našich fotografických sbírek. Rád bych zde upozornil na archivní materiál nacházející se ve fondu Spolek pro chemickou a hutní výrobu Ústí nad Labem¹, kde je uložena řada dokumentů k výrobě (výrobní postupy) a vývoji (výzkumné zprávy) fotografického materiálu ze 40. let 20. století (FOMA, AKO, Neobrom).

¹ Fond je uložen v Národním archivu na Chodovci.

Celkově však publikace působí příznivým dojmem a je třeba redakci popřát dostačující finanční prostředky, aby vydávání tohoto u odborné veřejnosti již dobře zavedeného periodika mohlo pokračovat.

Historická fotografie 2007. Sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky. Národní archiv a Muzeum Východních Čech v Hradci Králové 2008, 84 s., 96 fotografií; Historická fotografie 2008/2009. Sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky. Národní archiv a Muzeum Východních Čech v Hradci Králové 2010, 79 s., 77 fotografií.

Běhounek, Václav: Zelený anton. Plíživé kontravzpomínky

David Hubený

Paměti patří k velmi oblíbeným a důležitým zdrojům poznání minulosti. Umožňují nahlédnout do každodennosti, odhalují povahové rysy jednotlivců a mezilidské vztahy, vysvětlují vnitřní obavy autora nebo jeho přátel a uvádějí skutečnosti nepodchycené v úřední dokumentaci. Vyžadují však velmi obezřetný přístup, neboť se jedná o ryze subjektivní vzpomínky jednotlivých aktérů. Mezi velmi zajímavé a navíc čtivé se řadí vtipné vzpomínání Václava Běhouneka (12. 9. 1902 – 10. 12. 1980).

Václav Běhounek patřil k levicovým intelektuálům první republiky. Vystudoval češtinu a rusistiku na FF UK, kde působil v několika studentských časopisech a pomáhal založit Studentskou tiskovou kancelář. Po studiu pracoval jako archivář Všestudentského archivu Akademického domu, věnoval se dějinám studentského hnutí, ruské/sovětské literatuře, studiu marxismu a žurnalistice. Kromě toho se spolupodílel na programovém úsilí sociální demokracie a jejího akčního programu z roku 1934 „Co chtějí socialisté“ a dále se angažoval např. v Šaldově komitétu pomáhajícím říšskoněmeckým emigrantům, kteří v ČSR našli azyl před nacismem, jehož vězněm se pak Běhounek stal. Za války se zapojil do ilegálního hnutí a spolupraci na ideovém programu domácího odboje „Za svobodu“ završil svoji dřívější činnost.

Po skončení války se Běhounek stal členem redakce deníku Práce a znovu vstoupil do sociální demokracie, i když nechápal, proč se strana vůbec obnovila a únor 1948 přivítal jako politickou samozřejmost, včetně sjednocení s KSČ, ač se mu nelíbila realizace tak, jak ji provedl Fierlinger. Přes opakované střety s cenzorou mohl Václav Běhounek působit v novinách i v průběhu padesátých let, kdy však čelil několika útokům na svoji osobu ze strany různých dogmatiků, kariéristů a byla zkoumána jeho odbornost jakožto kulturního referenta.

První čtvrtina vzpomínek patří studentskému životu a lyrickému vzpomínání na rodné město Louny, jehož neskutečně bohatý spolkový, hudební a kulturní život bravurně a velmi živě popisuje.

Téměř polovinu knihy zabírá poutavý popis pobytu na pražském gestapu a charakteristiky vězňů z mnoha nacistických vězení s osvětlením metod boje zadržovaných proti svým věznitelům. Své vyprávění doprovází příhodami plnými černého humoru, kdy např. Běhounek vyslýchající gestapák si na dveře své kanceláře umístil všefikající cedulku: DNEŠNÍ KONTINGENT NERVŮ JE UŽ VYČERPÁN, a každý vězeň už věděl, co jej čeká, popř. si Běhounek rád po válce dobíral Němce, kteří se jej ptali, zda navštívil to či ono německé město: „Ano, jako vězeň.“. Jindy autor paměti naopak zamrazí či šokuje, když vypráví příhodu, kdy pětiletá dcerka nacistických dozorců v Terezíně uhodila jednoho starého vězně dětskou kabelkou. „Nesmíš bít staré lidi“, napomenul ji vlídně a německy jeden z vězňů, „upadla by ti ručička.“ „Já můžu“, odpovědělo děvčátko, „ty jsi přece Čech!“

Po partiích věnovaných druhé světové válce následuje část věnovaná vyprávění o novinářském životě po roce 1945, včetně šetření v padesátých letech ohledně jeho kvalifikace. Během tohoto zkoumání padl i dotaz, zda vůbec něco čte. Běhounekovi to připomnělo situaci z nacistického lágru, kdy jeho strážný byl v šoku, že Slovan umí psát. Poslední čtvrtinu publikace zabírá líčení několika jeho zahraničních cest do Polska a Sovětského svazu v 50. a 60. letech, kde si zejména v Moskvě, Leningradu, ale i střední Asii, splnil mnoho tajných snů při návštěvě rodných míst významných ruských a sovětských spisovatelů.

Václav Běhounek na začátku i závěru svých kontravzpomínek osvětluje příčiny vzniku svých pamětí, jejich tvorbu, vysvětluje, proč některé aspekty svého života programově zmiňoval jen velmi stroze (např. soukromý život) a líčí poněkud provokační pokusy o vydání pamětí v letech normalizace. Na to navazuje ve své poznámce editor Martin Kučera popisující své seznámení se s Běhounekem a přibližující editorské zásahy do pamětí. Kučera rovněž doplnil paměti množstvím odkazů na Běhounekem v textu jen letmo zmíněnou krásnou literaturu a v poznámkách pod čarou podává stručné biogramy mnoha zahraničních umělců, které napomáhají pochopit, jak které setkání bylo pro autora kontravzpomínek důležité.

Memoáry Václava Běhouneka, velmi dobře připravené editorem Martinem Kučerou, zaujmou nejen zájemce o život v Lounech na počátku dvacátého století, badatele o studentském hnutí za první republiky nebo levicových intelektuálech, ale i historiky odboje a žurnalistiky. Přehledný a čtivý text psaný krásnou a mnohaletou zkušeností vytříbenou češtinou tak připomíná velmi poučný historický román, který zanese čtenáře do dávno uplynulých časů.

Běhounek, Václav: Zelený anton. Plíživé kontravzpomínky, ed. Martin Kučera. Národní archiv, Praha 2009, 244 s.

Publikace Latina v církevním a světském školství

Václav Bartůšek

V červenci 2008 se v rámci Letní školy klasických studií XVI., 2008 Letné školy klasických štúdií I, 2008 uskutečnila v Trnavě na půdě Trnavskej univerzity v Trnavě uskutečnila zajímavá akce s názvem Latina v církevním a světském školství, která otevřela oblast do nedávné doby poměrně velmi málo prozkoumávané problematiky výuky latiny od starověku a středověku a pak zejména na gymnáziích, případně i dalších druzích středních i univerzit a vysokých škol v proměnách staletí zhruba od 16. století až do 20. století. Příspěvky, čtení a přednášky se staly inspirací pro vznik zajímavé publikace, která dostala stejný název jako trnavská letní škola.

Publikaci Latina v církevním a světském školství vydal Filozofický ústav-Kabinet pro klasická studia Akademie věd České republiky v Praze v roce 2009. Zpracoval ji autorský kolektiv pod vedením Eriky Jurikové z katedry klasických jazyků Trnavské univerzity, Jany Kepartové z pedagogické fakulty Karlovy univerzity v Praze a Filozofického ústavu - Kabinetu pro klasická studia Akademie věd České republiky Akademie věd v Praze a Petra Kitzlera. Publikace byla recenzována jako celek a každý příspěvek prošel ještě navíc anonymním recenzním řízením.

Úvodní příspěvek Jany Kepartové Latina ve vzdělávacím systému – jazyk vyučovací a vyučovaný nastiňuje vlastně celou problematiku publikace v kostce. Autorka podává stručný přehled výuky latiny od dob antického Říma až do 20. století, téměř až po naši současnost. Irena Radová z Masarykovy univerzity v Brně se věnovala vzdělávání v řecko-římském Egyptě na základě školních papyrů. Antiky se týkal ještě příspěvek Jiřího Šubrt z Univerzity Palackého v Olomouci Aurelius Augustinus a pozdně antické vzdělání, kde přiblížil pohled církevního otce sv. Augustina na římské latinské vzdělání. Jana Nechutová z Masarykovy univerzity v Brně se zabývala životem dílem a myšlenkami teologa a pedagoga 12. století Huga ze sv. Viktora (1096–1141) a dominikán Gabriel Hunčaga, který působí na Univerzitě Komenského v Bratislavě, výukou latiny v tomto řádu ve středověku na všech tehdejších stupních škol. Středověké hry Ludus Danielis a její v souvislosti s výukou latiny ve středověku se týkal příspěvek Aleny Sakrissian z Filozofického ústavu-Kabinetu pro klasická studia Akademie věd České republiky v Praze. František Šimon z Košické univerzity v Košicích a Dana Stehlíková (Růžičková) z Masarykovy univerzity v Brně se zbývali výukou latiny v rámci studia medicíny ve středověku. Podobným tématem, ale i z přírodních věd a matematiky Latinská terminologie algorismů se zabývala Zuzana Silagiová z Filozofického ústavu - Kabinetu pro klasická studia Akademie věd České republiky v Praze. Raně novověkému školnímu divadlu se věnovala Magdalena Jacková z Divadelního ústavu v části nazvané Antické motivy ve školních jezuitských hrách z české provincie a jezuitským školstvím z hlediska učebnic latiny se zabývala Nikol Sipekiová z Trnavské univerzity. Marta Dobrotková

a Vladimír Rábík z téže univerzity zhodnotili její postavení v raně novověké školní tradici v Uhrách (1635–1777). Dějinám Trnavské univerzity a literární tvorbě se věnovali také další zdejší pedagogové – Daniel Škoviera, Jozef Kordoš, Adriana Švecová a Katarína Šotkovská. Z poněkud jiného pohledu významného evangelického polyhistora tuto problematiku nastínila Erika Juríková ve své stati Mátej Bel a Trnavská univerzita, kde si všímá zařazení univerzity do jeho popisu Uher v roce 1736. Uměleckohistorický pohled na prostředí trnavských jezuitů v jejich kostele sv. Jana nastínila Zuzana Dzurňáková z Trnavské univerzity. Doby daleko pozdější se týkaly dva další články. Robert Skopek z Prahy pojednal o pražských klasických studiích v době mezi světovými válkami, zejména o jejich výuce na vysokých školách ČSR. Markéta Koronthálová z Filozofického ústavu - Kabinetu pro klasická studia Akademie věd České republiky a z teologické fakulty Karlovy univerzity v Praze představila dva dokumenty o církevních školách, které vydal papež Jan Pavel II. a jsou platné až do současnosti.

Jednotlivé příspěvky v publikaci o dějinách vyučování latiny od antického starověku až do dnešní doby jsou vlastně jen jakési drobné střípky z problematiky, která by si zasloužila daleko systematičtější zpracování než tomu bylo dosud. Mnozí archiváři, knihovníci i pracovníci dalších příbuzných profesí by si měli uvědomit, že bývali kdysi dobrými filology a snad i klasické jazyky studovali a že otázka studia vývoje latinského vzdělávání může být někdy i aktuální nejen pro starší historická období, v našem případě jde především o raný novověk, ale i pro mladší historická období, kde bychom to často ani nemusili předpokládat. Proto právě spolupráce s kolegy klasickými filology, kteří publikaci takového druhu sestavili, by mohla přinést v budoucnu mnohé dosud neznámé pohledy na historickou problematiku nejen v regionálním, ale i v daleko obecnějším měřítku. Některé základní poznatky, jak je např. po didaktické stránce velmi zdařile předkládá úvodní část publikace od Jany Keparťové by si rozhodně zasloužily být i v dnešní době součástí všeobecného vzdělání nejen na vysokých, ale již i na středních školách.

Juríková, Erika a kol.: Latina v církevním a světském školství. Filozofický ústav-Kabinet pro klasická studia AV ČR, Praha 2009, 279 s.

Přínosná publikace ke Karlu Kramářovi

Jiří Křest'an

Základem předložené publikace se staly konferenční příspěvky, přednesené na úspěšné mezinárodní konferenci, která proběhla v roce 2007 v Praze. Byly dopracovány do podoby vědeckých článků a doplněny některými dalšími texty, vztahujícími se k osobnosti prvního československého předsedy vlády Karla Kramáře. Díky formálnímu a věcnému dopracování celku mohl

být soubor vydán jako supplementum časopisu *Moderní dějiny* (č. 2, 2009). Při přípravě knihy spojilo své síly ne méně než pět vědeckých institucí, prostředky na její zpracování a vydání čerpali vydavatelé z celkem tří výzkumných záměrů, přičemž ovšem někteří autoři uvádějí i další výzkumné záměry a grantové projekty, v jejichž rámci své texty zpracovali. Knize byla přidělena tři ISBN. Zaznamenejme to jako důkaz české vynalézavosti, která si poradí i se sebenesmyslnějšími kritérii hodnocení výstupů vědeckého výzkumu. Výslovně podotýkám, že toto konstatování není výtkou vydavatelům, ani autorům mimořádné knihy.

Víc než pět desítek studií a materiálů rozdělili editoři do dvanácti chronologických a tematických bloků, které více méně pokrývají základní etapy života a nejdůležitější oblasti působení Karla Kramáře. Po bloku článků, věnovaných dětství a studentským letům budoucího premiéra, následují studie o zájmu Kramáře o národohospodářskou politiku a jeho podnikatelských aktivitách. Skupina statí o poměru Kramáře a mladočeské strany je uvedena obsáhlou a vyzrálou studií Luboše Velka, mapující toto téma v letech 1890–1914. Další příspěvky stopující poměr Karla Kramáře ke slovanské problematice a vztah české politiky k Němcům a Rakousku. Je příznačné, že většinu příspěvků, věnovaných posledně uvedeným „nadanárodním“ okruhům, zpracovali zahraniční badatelé. Z nich upozorním alespoň na stručnou, ale objevnou stat' Jeleny Pavlovny Serapionovové, zamýšlející se nad postojem ruských vlád k budování československého vojska v Rusku do začátku občanské války v roce 1917 a ruskými úvahami o řešení „české otázky“ po válce. Hans Lemberg jen zběžně naskicoval poměr Karla Kramáře k Němcům, takže o to více vynikne následující obsažný příspěvek z pera Lothara Hübelta, který rozebral Kramářovo úsilí o česko-německé vyrovnání před rokem 1914.

Další dva chronologické bloky nás zavádějí do let válečných a do období první republiky. Jedná se většinou o studie a materiály, věnované dílčím problémům. Výjimku představuje článek Daniela Kunštáta, který se pokouší vymezit systémovou a antisystémovou politiku v meziválečném Československu, což navozuje určitě zajímavý pohled na Kramářovy postoje ze širšího zorného úhlu. Z tematicky úžeji vymezených studií upozorňuji na text René Petráše, věnovaný vlivu Kramáře na menšinovou legislativu Československé republiky. Velmi zajímavé texty se sešly v bloku, zaměřeném na poměr Kramáře a národnědemokratické strany. Čtenáře upozorním alespoň telegraficky na články Jana Rataje, Michala Pehra, Jiřího Pokorného a Jakuba Rákosníka, zaměřující se shodně na různé aspekty programu národní demokracie, jeho uplatňování a role Karla Kramáře. Jako pozitivní nápad je nutno ocenit zařazení dvou bloků, věnovaných kulturnímu působení Karla a Naděždy Kramářových a jejich privátnímu životu. Pozornost přitahuje například analýza úlohy Kramáře v čele *Moderní galerie* z pera Víta Vlnase. Závěrečný blok, soustřeďující vesměs výborné studie Vratislava Doubka, Jana Dobeše, Martiny Lustigové, Jany Čechurové, Jana Galandauera a Martina Kučery, přináší řadu podnětů pro hodnocení různých reflexí Karla Kramáře a jeho politiky.

Konferenční příspěvky jsou doplněny výběrovou bibliografií o Karlu Kramářovi za léta 1990–2007, scénářem výstavy, instalované v roce 2007 v CEVRO Institutu, a materiály, vztahujícími se ke konferenci o Karlu Kramářovi. Zvláště je nutno ještě vyzvednout edice korespondence Emanuela Chalupného a Karla Kramáře z roku 1917 a Kramářovy zprávy T. G. Masarykovi a vládě o situaci na mírové konferenci v Paříži z roku 1919. Čtenáře časopisu *Paginae historiae* je nutno upozornit především na poslední uvedenou edici dokumentu, o jehož existenci se sice vědělo, ale který byl považován za ztracený. Teprve nedávno byl nalezen v pozůstalosti Antonína Švehly, převzaté k uložení Národním archivem (edičního zpracování se ujala Vlasta Quagliatová). Závěrem je třeba vyzvednout vysokou úroveň redakční a grafické úpravy publikace, v níž postrádám pouze jmenný rejstřík, který by usnadnil orientaci v ní. Kniha se stane jistě užitečnou a vyhledávanou příručkou a zdrojem poučení historikům, archivářům, politologům a filozofům. Setkání širokého okruhu zájemců ke Karlu Kramářovi by se mohlo stát inspirací k podobným konferencím, jež by mohly zmapovat i další, v minulosti opomíjené či nedostatečně zhodnocené osobnosti české politiky, jakými byli například již zmíněný Antonín Švehla, nebo Jiří Stříbrný či Bohumír Šmeral.

Bílek, Jan – Velek, Luboš (red.): Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo. Nakladatelství Historický ústav Praha, 2009, 784 s.

Průcha, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. I–II. díl, Brno 2004–2009

Pavel Dufek

Od podzimu 2009 je odborné i široké veřejnosti k dispozici ucelené dílo o hospodářských a sociálních dějinách Československa od jeho zrodu až do rozpadu. Spoluprací Jozefa Faltuse, Jany Geršlové, Aleny Hadrabové, Lenky Kalinové, Eduarda Kubů, Václava Průchy, Zdislava Šulce, Alice Teichové a Františka Vencovského vznikl dvousvazkový spis, který přináší základní fakta o hospodářském a sociálním vývoji naší zaniklé vlasti a především jej interpretuje a hodnotí v porovnání se stavem v minulosti a vývojem v cizině. Nejvíce se na zrodu obou svazků podílel Václav Průcha, který jednak mnoho jeho částí napsal, jednak vedl a usměrňoval ostatní autory a navíc její vydání také organizačně zajišťoval.

Obsahově je dílo rozčleněno na dvě části – I. díl pojednává o období od zrodu Československa v roce 1918 až do jeho osvobození v roce 1945, II. díl o vývoji mezi lety 1945 až 1992 s výhledy do roku 1993.

V prvním díle jsou ve čtyřech kapitolách, popisována dějově ucelená období, přičemž každá kapitola je uvedena přehledem politických změn a okolností charakteristických pro dané období, jak na domácí, tak i na zahraničně politické scéně. V první kapitole (léta 1918 až 1921) je vyličeeno obtížné srůstání oblastí nově vytvořeného státu, což bylo způsobeno jejich rozdílnou hospodářskou úrovní, která je velmi dobře ukázána. Zároveň je poukázáno na zásadní vliv rozpadu jednotného rakousko-uherského trhu na československou ekonomiku v meziválečném období, protože „ještě více vyhranil exportní charakter podstatné části československého průmyslu, čímž se zároveň oslabovala odolnost ekonomiky vůči konjunkturálním výkyvům v zahraničí.“ Zajímavé je také popsání přípravy a počátečního průběhu měnové odluky, pozemkové reformy a nostrifikační akce. V této souvislosti zajisté zaujme, s jak radikálními názory na socializaci hospodářství v nově zrozené republice zpočátku vystupovali i pravicoví političtí představitelé.

V druhé kapitole (léta 1922 až 1929) je popsán hospodářský a sociální vývoj Československa ve dvacátých letech 20. století, která většina naší veřejnosti vnímá jako pravděpodobně jedno nejšťastnějších období dějin našeho státu. V recenzované publikaci je ovšem ukázáno, že „zlatá dvacátá léta“ nebyla až tak „zlatá“, a že je toto období, snad pod vlivem následně příšlých těžkostí a hrůz, si veřejnost až příliš idealizuje. Ne všechno totiž bylo v našem státě tehdy skvělé: Na faktech je doloženo, že Československo patřilo celkovou úrovní svého hospodářství k evropskému průměru, přičemž nejrozvinutější státy byly o hodný kus vpředu a že restrukturalizace a modernizace průmyslu probíhala v nejméně zaostávajících oborech s nedostatečnou intenzitou a rychlostí. A naopak, pokud se v ní výrazněji pokročilo (ve strojírenství, chemii a elektrotechnice), lze to asi označit spíše za zásluhu zahraničního kapitálu než domácí iniciativy. Je ukázáno, že státní finance tehdy rozhodně nebyly ve zcela uspokojivém stavu a státní dluh se během dvacátých let více než zdvojnásobil, i když se po roce 1925 se dařilo snižovat rozpočtové schodky. Konsolidace bankovního sektoru, z národohospodářského hlediska bezesporu nutná, si i tehdy totiž vyžádala velké množství finančních prostředků. Je též poukázáno na to, že výsledky pozemkové reformy byly rozporné z hlediska národohospodářského i politického. A že úroveň dopravní infrastruktury se sice zlepšovala v oblasti železniční dopravy, ale bohužel nedostatečným tempem, a už tehdy „ČSD hospodařily se ztrátou, ale umožnily zlevnit přepravné“, což zajisté mělo kladné národohospodářské dopady. Jasně je sděleno, že za evropským průměrem především zaostával rozvoj automobilismu. S infrastrukturou i hospodářskou činností bezesporu úzce souvisí stav životního prostředí. Proto za metodicky i věcně velmi přínosné, byť dosud poměrně nezvyklé, je zařazení subkapitoly pojednávající o tehdejší stavu životním prostředí a způsobech péče o něj (s. 198 – 210).

Třetí kapitola, která se zabývá léty 1930 – 1938, je velmi příhodně uvozena popisem podmínek hospodářského vývoje ČSR. Průběh hospodářské krize v Československu je přiblížen neobyčejně působivě (s. 285 – 304) a analýzu jejích příčin

se jeví velmi vystižná. Působivé je též, i s ohledem na současnost, doložení, že dno krize z hlediska poklesu objemu výroby a míry zaměstnanosti nenastalo ve stejné době (s. 397), stejně jako popsání měnové politiky NBČS (s. 314). Objevené je podle mého mínění ukázání vlivu mezinárodní kartelizace a nedostatečně pružné československé celní a na průběh, resp. prodlužování hospodářské krize v ČSR.

Nejprínosnější z celé knihy, při vysokém ocenění předchozích kapitol, lze považovat kapitolu čtvrtou, která pojednává o hospodářském a sociálním vývoji na území rozbitého a porobeného Československa. Uvozuje ji subkapitola přibližující průběh druhé světové války z hlediska politického i ekonomického, přičemž je v ní logicky největší pozornost upřena na vývoj hospodářství velmocí a z nich především na nacistické Německo. Zásadní těžiště této kapitoly však samozřejmě spočívá v popisu hospodářských a sociálních dějů, které proběhly v protektorátu Čechy a Morava, v Německem anektovaném pohraničí a na území Slovenska a jeho o jižních oblastí, připojených k Maďarsku. Působivé je zobrazení dopadů ztráty pohraničních území v důsledku rozhodnutí velmocí učiněných na mnichovské konferenci, protože ukazuje, jak úzce byly vnitrozemí a pohraničí hospodářsky propojeny a tudíž jaké zátěži bylo zbytkové Česko-Slovensku vystaveno. Zaujme rovněž vyličení odlivu zahraničního (britského a francouzského) kapitálu z největších podniků, které zůstaly na území pomnichovské ČSR a prosazování kapitálového vlivu nacistického Německa. Velmi názorně a věcně je objasněn systém nacistického válečného řízeného hospodářství a cíle, které s jeho využitím nacistická hospodářská politika sledovala. Dobře jsou také postihnuty také strukturální přesuny v průmyslu a využívání ekonomického potenciálu protektorátu ve prospěch nacistických mocenských cílů. Z výborně zpracované části věnované hospodářství Slovenska v období vlády klerofašistického režimu je možno pochopit, proč v paměti některých jeho obyvatel zůstává toto období uloženo jako šťastná doba vyznačující se především stoupající životní úrovní. Zároveň je ovšem objasněno, jak úzce byl tento hospodářský rozvoj spojen s nacistickou vojenskou expanzí a nakolik byl tudíž vratký a umělý. Závěr této kapitoly je věnován věcněmu, ale o to působivějšímu, vyčíslení škod a ztrát, které Československo během války utrpělo.

Vzhledem k době, kterou se zaobírá, je II. díl skoro dvakrát objemnější než I. díl, přičemž se člení uvnitř, naprosto v logice věci, na čtyři oddíly, jejichž meziny jsou léta 1948/1949, 1968/1969 a 1989.

V prvním oddílu jsou přiblížena východiska – ideová i faktická, s nimiž Československo zahajovalo poválečnou obnovu a je popsán její průběh, přičemž se věnuje příslušná pozornost úskalím, na něž obnova narážela a sporům, které ji provázely a utvářely – např. rozsah a intenzita znárodňování, resp. zestátnování, obnova měny, odmítnutí Marshallova plánu a hospodářská pomoc SSSR, reparace).

Ve druhém oddíle je popsán a zhodnocen hospodářský vývoj v prvním dvacetiletí nadvlády KSČ. Pečlivě je probrán hospodářský mechanismus vzniklý po únoru 1948, včetně „socializace“ resp. postátnění průmyslu, zemědělství,

obchodu a služeb, hospodářský vývoj jednotlivých odvětví a oborů, stejně jako jednotlivých makroekonomických faktorů a veličin, a příčiny odlišností plánovaného a skutečného hospodářského vývoje. Představeny jsou příčiny peněžní reformy v roce 1953 a její krátkodobé i dlouhodobější důsledky, a též důsledky politického ovlivňování plánování na počátku 60. let. Popsány jsou první větší reformní pokus, zahájený v letech 1958 a 1959 (tzv. Rozsypalova reforma), i velký druhý – zahájený v roce 1965, který je spojován především se jménem Oty Šika, a jejich důsledky a příčiny a dopady jejich nenaplnění. Ukázáno je též, proč byl pro Československo nevýhodný způsob jeho zapojení do RVHP a důvody, pro něž se mu ho přes všechnu snahu nedařilo změnit a jaké neblahé důsledky to mělo.

Ve třetím oddíle jsou popsány hospodářské a sociální úspěchy „budování socialismu“ v dobách normalizace a je rozebrány (takto uceleně a zevrubně vlastně poprvé), proč se režim vedený vládou jedné strany – KSČ v podstatě hospodářsky zhroutil. Děje se tak jednak analýzou jednotlivých národohospodářských faktorů a veličin, jednak rozbořem a popisem vývoje odvětví a oborů. Ze všech částí obou dílů je zde největší prostor věnován „ekologickým aspektům hospodářského vývoje“, protože se v právě v tomto období působily na ekonomiku i přímo na obyvatelstvo necitelněji. Zamlčovány nejsou však ani úspěchy, které se podařily: téměř dosažení soběstačnosti v potravinách středního pásma, výstavba plynovodů a využívání ropovodů ze SSSR, a poměrně racionální chování vedení státu tj. relativně umírněná rozpočtová a měnová politika a odpor k zahraničnímu zadlužování, ačkoliv by tím šly krátkodobě řešit domácí sociální i politické potíže.

Závěrečná kapitola se věnuje krátkému období, v němž československé hospodářství jednak procházelo transformací z plánovaného a postátněného na tržní a soukromé a jednak spělo, a přispělo, k rozpadu společného státu. Vzhledem k malému odstupu a nedostatečné pramenné základně tohoto období se autoři správně nepouštějí do podrobnějších analýz a snaží se vyvarovat jednoznačných soudů. O to zajímavější však jsou výstižné popisy a postřehy, např. o vzniku nových „kapitalistů“ a přípravě rámce a vlastním průběhu velké privatizace. V této souvislosti se však nelze nepoznamenat, že k rozsáhlému útlumu zbrojní výroby na Slovensku nedošlo snad jen vinou přílišné „humanistické rétoriky“, ale i proto, že dosavadní odběratelé československých zbraní po roce 1990 už neměli čím platit, resp. po válce v Zálivu v roce 1991 už o ně neměli takový zájem jako dosud.

Práce jako celek se opírá o různorodé prameny a zdroje údajů, od dobových statistik publikací, přes do minulosti se vracející statistické rozborů a porovnávání, po analytické studie k jednotlivým otázkám. Autorský kolektiv se zajistě musel vyrovnávat s jejich různorodou úrovní a ideologickou předpojatostí. V prvním díle se mu tuto obtíž zdařilo velmi úspěšně překonávat. V druhém díle se však tu a tam projevuje, že mnohé otázky hospodářského a politického vývoje byly zpracovány v době nadvlády KSČ právě s jistou ideologickou předpojatostí nebo nedostatečně podrobně, a to většinou vinou toho, že prozatím se tvůrci těchto studií nemohli opírat o archivní výzkum, protože příslušné archivní fondy

nebyly ještě archivně zpracovány a badatelsky prozkoumány. Nejvíce se však ideologická předpojatost podkladových studií a materiálů projevuje nikoli v čistě hospodářských otázkách, ale především při zasazování jednotlivých hospodářsko-politických událostí československých dějin do rámce vývoje na světové politické scéně. Nelze rovněž vyloučit, že po případném novém přezkoumání mnohých problémů hospodářského a sociálního vývoje Československa budou některé závěry obsažené v této práci poněkud poopraveny. Obdobně vývoj ekonomické teorie možná povede vytvoření jiného teoretického zázemí než toho, z něhož toto dílo vychází. To jsou ovšem úkoly, která stojí před mladou historickou generací. Při své činnosti však budoucí pokolení historiků musejí poměřovat své výkony s tímto dílem, která však laťku v poznávání a objasňování hospodářských a sociálních dějin Československa postavilo velmi vysoko, za což je možno vyjádřit autorskému kolektivu jen díky. Na zvoleném způsobu líčení hospodářských sociálních dějin Československa je patrné, že si je autorský kolektiv dobře vědom, že hospodářské a sociální dějiny jsou dějinami lidské činnosti. Při četbě se tudíž nesetkáme jen s na první pohled suchopárnými čísly, ale i množstvím jmen osobností, které vývoj československého hospodářství mezi lety 1918 – 1992/1993 ovlivnily, ať už v teoretické rovině či praktickými zásahy.

Za nemilý nedostatek, za nějž zřejmě může vydavatel, je tudíž nutno označit, že knihy nebyly opatřeny jmenným rejstříkem, a ani seznamem použité literatury, která je citována cele jen při prvním odkazu. Grafické zpracování textu i tabulek v obou dílech je naopak vynikající a totéž je možno říci i o jejich obou obálkách.

Průcha, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. I. díl. Období 1918–1945. Doplněk, Brno 2004, 580 stran; II. díl. Období 1945–1992. Doplněk, Brno 2009, 1003 stran.

Krško, Jan: Meziválečný tramping na Rakovníku

David Hubený

Dějiny všedního dne a trávení volného času patří mezi novější témata různých historických prací. Před badatele staví mnoho obtížných úkolů, obzvláště pokud jde o hnutí, které netíhne k jakékoliv organizovanosti a protíví se mu jakákoliv administrace. S přihlédnutím k právě naznačenému problému, totiž obtížné dostupnosti soukromých materiálů a nedostatku písemných pramenů úřední povahy, pomineme-li produkty státní správy týkající se volně pobíhající mládeže po přírodě, je jasné, že trampingem se nejspíše bude zabývat nějaký nadšený příznivec, v tomto případě Jan Krško ze Státního okresního archivu v Rakovníku, k čemuž se autor také ihned na konci prvního odstavce úvodu přiznal.

Krško svoji práci rozdělil do několika logických a na sebe navazujících celků. V Úvodu do studia trampingu rozebral ideové zdroje hnutí a provedl rozbor nečetné pramenné základny, zejména různých zpěvníků a táborových kronik, z nichž podstatná část je v soukromém vlastnictví. Navíc kroniky většinou obsahují pouze fotografie s nanejvýš stručnými popiskami bez rozsáhlejších souvislých textů. Dalším zdrojem informací jsou periodika určená trampům, jež buď v několika málo případech vydávaly některé tramské osady, nebo, a to spíše, již fungující nakladatelské domy. Celý úvod do problematiky končí seznámením čtenáře se základní literaturou.

Na základě kronik osad, úředních povolení k stanování či zbudování srubu od nejrozličnějších státních a samosprávných institucí a četných rozhovorů s pamětníky pak autor líčí postupné objevování se trampů v rakovnické krajině, jakož i její dobývání nejrozličnějšími mládežnickými partami. Velmi zajímavou kapitolkou je pohled „domorodců“ na trampující mládež. Nutno říci, že místnímu obyvatelstvu, na rozdíl od různých správních orgánů, se mládež na cestách velmi líbila, zvláště místním podnikatelům v pohostinství, kteří v dobrých vztazích s trampy viděli zaručený zdroj příjmů. V některých případech se i tyto účelové vztahy vyvinuly v opravdové přátelství, jak například dokazuje případ, kdy trampové dobrovolně a zdarma zaskočili za oblíbeného nemocného převozníka a veškeré zisky mu předali k obživě jeho rodiny.

Pohled státních orgánů už tak vlídný samozřejmě nebyl, což dokazuje nutná kapitola o boji proti známému Kubátovu výnosu, který by si zasloužil důkladnější rozbor, ať už se jedná o důvody jeho vzniku, trvání a uplatnění, tak i zániku v důsledku rozhodnutí Nejvyššího správního soudu. Tatáž kapitola, jež pojednává o Kubátovu výnosu, hovoří i o periodizaci, kde vedle základních či již dříve navrhovaných údobí, tj. doby kovbojské (1919–1927) a následující doby kanadské, respektive předdějinné doby indiánské za monarchie, přichází Krško s návrhem na ještě jedno období – dobu sovětskou. Mezi trampy na Rakovnicku bylo totiž nejen mnoho obdivovatelů Divokého západu, ale i Sovětského svazu a rudé přídomky v názvech některých osad, stejně jako i špičaté čepice Rudé armády, o tom podávají jasný důkaz. Koneckonců i některé tramské listy šlo označit za tiskoviny s jasnou stranickou orientací.

Přibližně třetinu knihy zabírá část věnovaná známým tramským osadám, v nichž Jan Krško podává charakteristiky osadníků, historii vzniku osad a jejich srubů, jakož i některé další důležité události z tramského života: „námořní bitvy“ tramských člunů, významné potlachy, hudební vystoupení, fotbalová a volejbalová utkání mezi osadami a místními, kdy se trampové příležitostně oblékali jako Habešané a „vytvořili“ pro tyto příležitosti dokonce svůj vlastní jazyk, jímž dokonale mátli nejen soupeře, kteří větám !jarhan eloV opravdu nemohli rozumět. Některé osady však zažívaly setkání s tvrdou životní realitou, ba utrpěly i ztráty na životech, ať už šlo o náhodná utonutí, nebo dokonce o jeden případ vraždy.

Z jednotlivých kapitolok o osadách vysvítá, že nejmocnějšími protivníky trampů nebyly úřední výnosy, četnické nebo myslivecké hlídky, které s trampy

povětšinou udržovaly přátelský vztah, nýbrž že nejlitějšími nepřáteli trampingu se staly manželky, na něž je v celém textu Krškem opakovaně naříkáno, popřípadě nezdárné sestry, jak dokumentuje příběh osady V Akátovém hájku u Šlovic. Bratři Novotní v ní byli terorizováni nájezdy své snobské sestry. Svých přepadů a věčného sekýrování zanechala až poté, co ji jeden z nich posadil na rozpalená kamna (s. 218–223).

Závěrečná část publikace seznamuje čtenáře s aktivitami trampů ve městě: s jejich setkáními v rakovnických hospodách, na tanečních zábavách, s divadelními akcemi a místní trampskou hudební skupinou Oregon.

Celá kniha je bohatě ilustrována dobovými trampskými fotografiemi a faksimiliemi některých dokumentů. Práce je psána popularizačním slohem, jak lze od fanouška, byť historicky vzdělaného, očekávat. Nejedná se však o žádnou výtku, neboť sám materiál si obdobný přístup žádal. Jediné překvapení představuje seznam pramenů a literatury, kdy je nejprve odcitována literatura a teprve pak následují použité archivní fondy, dobový tisk a záznamy o ústních výpovědích prvorepublikových trampů nebo jejich potomků.

Lehkou rukou psané dějiny meziválečných rakovnických trampů zaujmou především samotné příznivce rakovnického trampingu s přesahem do celých Čech, neboť jednotlivé aspekty trampského života se dají využít při zpracování a porovnání trampů z jiných oblastí. Práce rovněž vhodně doplňuje pohled na kulturní a všední dějiny prvorepublikového Rakovníka,

Krško, Jan: Meziválečný tramping na Rakovnicku. Státní okresní archiv, Rakovník 2008, 286 s.

Anotace k maďarské archivní literatuře

Pavel Koblasa

Pod redakcí Imreho Resse a za účasti jeho spolupracovníků (Lajos Bertók, Andrea Erdélyi, Ferenc Nagy, András Oross) vydal Magyar Országos Levéltár v Budapešti před několika lety objemnou publikaci, která se podrobně zabývá vznikem vzájemné archivní dohody uzavřené po první světové válce mezi Maďarskem a Rakouskem, tzv. badenské smlouvy, a formou edice přibližuje jednotlivé dokumenty vztahující se k několikaletým jednáním mezi rakouskou a maďarskou stranou, která vedla k uzavření výše zmíněné úmluvy. Kniha začíná 64stránkovým historickým úvodem, jehož autorem je Imre Ress, historik Maďarské akademie věd. Po úvodu následuje edice 150 dokumentů z období let 1918–1926, přičemž jazyk písemností je výhradně maďarský anebo německý. Vlastní ediční část je rozdělena na tři části: I. Přípravy k mírové smlouvě (před rakouskou mírovou smlouvou 1918–1919, po rakouské mírové smlouvě

1919–1920); II. Pokus o uplatnění maďarských práv po maďarské mírové smlouvě (maďarská mírová smlouva 1920, přijetí archivních dohod s Rakouskem a následnickými státy 1920–1923, postup maďarských orgánů ohledně otázky kulturního dědictví v kontextu mírové smlouvy 1920–1923, římská konference 1921–1922, používání archiválií 1920–1923, válečný archiv 1920–1923, archivy zahraniční provenience 1923–1926); III. Uzavření badenské smlouvy (1926). Nejstarší uveřejněný dokument pochází ze dne 7. listopadu 1918. Jedná se o telegram z úřadu maďarského ministerského předsedy Árpádu Győrymu, sekčnímu radovi Haus-, Hof- und Staatsarchivu, v němž se oznamuje, že všichni maďarští státní příslušníci setrvávají nadále ve vídeňských archivech na svých pozicích. Tento oddíl uzavírá ministerský výnos o provádění badenské dohody podepsaný dne 18. června 1926 v Budapešti. Po ediční části je uveřejněn rozsáhlý přehled vydaných a nevydaných pramenů k tématu, a také použité literatury. Potom seznam zkratk a slovníček osobností se stručnými medailonky. Z Čechů můžeme zmínit odkazy na politiky Eduarda Beneše, Josefa Kaizla, Karla Kramáře, Kamila Kroftu, Vlastimila Tusara, diplomaty Vlastimila Kybala, Oskara Prochasku a především na české a moravské archiváře, konkrétně na Josefa Borovičku, Karla Kazbundu, Václava Kratochvílu, Františka Krejčího (Franz Kreyczi), Josefa Malotu, Jana Morávku a Františka Roubíka. Publikaci nechybí pochopitelně ani jmenný rejstřík, německé a anglické resumé.

Na závěr si ještě přiblížíme vlastní badenskou smlouvu a okolnosti jejího vzniku i vlastní jednání maďarských a rakouských archivářů. Zánik Rakousko-uherské říše zapříčinil touhu jednotlivých národů, resp. nástupnických států, rozdělit archiválie ústředního rázu podle národních a územních kritérií. Nové státní útvary (Československo, Království S.H.S. a Rumunsko) požadovaly po vídeňských a budapeštských archivech materiály z různých období, které se nějakým způsobem týkaly jejich teritoria. I poválečné mírové smlouvy (saint-germainská a trianonská) předjímaly dělení kulturního dědictví. Rakušané ovšem požadovali striktně dodržovat provenienční princip při výběru písemností, které by se měly z Vídně odvézt pryč. V tomto ohledu získali podporu i u maďarských kolegů. Rakouští archiváři byli ochotni postoupit jen ty písemnosti, které nebyly nikdy integrální součástí dvorských a vládních úřadů. Jinak nabízeli všem zúčastněným společnou správu ústředních fondů přímo ve Vídni. Většina nástupnických států, zejména Republika Československá, byla proti. Západní velmoci neřešily do detailů otázky dělení archivů, nicméně v Paříži byl schválen princip, že v případě odstoupení území je třeba předat i příslušné spisy. Maďarští archiváři hned od počátku neodmítali společnou správu, později přišli ještě s návrhem spoluvlastnictví archiválií. Z nástupnických celků zůstalo Maďarsko se svým přístupem ovšem osamoceno. Archiváři z ostatních zemí chtěli všechny „své“ materiály odvézt, tudíž následně Maďaři začali upřednostňovat spoluvlastnický model. Vedoucí maďarské archivní komise ve Vídni, Árpád Károlyi, v červnu 1920 sestavil návrh dvojstranného ujednání, kde byly formulovány základní principy později přejeté do badenské smlouvy. Jednání se však protahovala a uzavření úmluvy nepřála ani

mezinárodní situace. Rakušané se navíc snažili rychle vyřešit archivní dohodu s nejmocnějším státem střední Evropy – Československem. To se podařilo i za cenu zhoršení rakousko-maďarských vztahů. Rakouská vláda totiž zaručila vládě v Praze, že nepředá Maďarům žádné archiválie týkající se někdejších uherských území (Felvidék neboli Slovensko, Kárpátalja neboli Podkarpatská Rus). Až v roce 1922 se díky snaze rakouského spolkového kancléře Ignaze Seipela zlepšit vztahy se všemi svými sousedy daly opět do pohybu i archivní záležitosti mezi Rakouskem a Maďarskem. Maďary zajímaly přirozeně tři archivy – Kriegsarchiv, Hofkammerarchiv a Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Mnoho hungarik bychom našli v paarských poštovních aktech, montánních fondech, mincovnických či daňových záležitostech. V únoru 1923 se rakouští a maďarští zástupci dohodli, že společné fondy z let 1526–1918 se stanou nedělitelným společným kulturním vlastnictvím obou států (patrimoine intellectuel). K tomu z pochopitelných důvodů nenáležely čistě rakouské fondy, fondy týkající se Předlitavska a Svaté říše římské národa německého, kam historické Uhry nikdy nepatřily. Dále byly definovány tyto zásady: Rakousko se zavazuje o všechny písemnosti pečovat a restaurovat je; Maďarsko deleguje ke správě společných fondů kvalifikované pověření s právy přístupu k archiváliím (podmínkou bylo, že v maďarské archivní delegaci - Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség – smí působit buď bývalí c. a k. archiváři nebo vzdělané osoby s dvouletou praxí z uherského zemského archivu či archivu uherského národního muzea); maďarští delegáti budou udílet rady při pořádání společných materiálů; maďarští pověřenci budou pomáhat maďarským badatelům ve Vídni; maďarští badatelé budou rovnocenní rakouským; uzavření některého ze společných fondů musí schválit i maďarská vláda. Smlouvu (Magyar-osztrák levéltári egyezmény) se podařilo uzavřít v Badenu u Vídně dne 28. května 1926. Za Maďarské království ji podepsal bývalý ministr obchodu, baron József Szerényi (1861–1941) a za Rakouskou republiku bývalý spolkový ministr financí, Dr. Viktor Kienböck (1873–1956). Účinnosti nabývala dne 1. ledna 1927. Badenská dohoda obsahovala 24 článků a dodatečný protokol o předání registratury královského uherského ministerstva z let 1848–1849 (tzv. Kossuth-Archiv) a registratury generálního gouvernementu Budapešt z let 1849–1860, které byly do té doby uloženy ve Vídni.

Ress, Imre (ed.): A monarchia levéltári öröksége. A badeni egyezmény létrejötte (1918–1926). Budapest 2003, 440 s.

Seznam autorů

Bc. Pavel Baloun,

Lidická třída 188, 370 07 České Budějovice; pavel.baloun@gmail.com

PhDr. Václav Bartůšek, Ph.D.,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; vaclav.bartusek@nacr.cz

PhDr. Eva Drašarová, CSc.,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; eva.drasarova@nacr.cz

PhDr. Pavel Dufek, Ph.D.,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; pavel.dufek@nacr.cz

Mgr. František Frňka,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; frantisek.frnka@nacr.cz

PhDr. Eva Gregorovičová,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; eva.gregorovicova@nacr.cz

Mgr. David Hubený,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; david.hubeny@nacr.cz

Mgr. Petra Chaloupková,

Archlebov 396, 696 33 Archlebov; petra.chal@seznam.cz

PhDr. Jiřina Junčová,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; jirina.junecova@nacr.cz

Mgr. Pavel Koblasa,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; pavel.koblasa@nacr.cz

PhDr. Jan Kramář,

Poštovní muzeum v Praze, Nové Mlýny 1239/2, 110 00 Praha 1;

kramar.jan@cpost.cz

PhDr. Jiří Křest'an, CSc., Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4;

jiri.krestan@nacr.cz

Mgr. Petr Mareš,

Katedra pomocných věd historických a archivního studia FF UK, Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1; PetrMaress@atlas.cz

P. Mgr. Pacifik M. Matějka,

LicThC., Klášter kapucínů, Na Poříčí 2111/1a, 110 00 Praha 1; pacifik@mybox.cz

PhDr. Olga Pospíšilová,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; olga.pospisilova@nacr.cz

PhDr. Helena Sedláčková,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; helena.sedlackova@nacr.cz

Dagmar Spáčilová,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; dagmar.spacilova@nacr.cz

PhDr. ing. Milan Vojáček, Ph.D.,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; milan.vojacek@nacr.cz

PhDr. Vladimír Waage,

Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4; vladimir.waage@nacr.cz

Paginae historiae

Sborník Národního archivu

18/2010

Vedoucí redaktorka:	Eva Drašarová
Redakční rada:	Emilie Benešová, Jan Kahuda, Vlasta Měšťánková, Helena Sedláčková
Redakční kruh:	Václav Babička, Marie Bláhová, Wacław Gojniczek, Tomáš Kalina, Jana Konvičná, Jiří Křesťan, Zlatuše Kukánová, Lenka Matušíková, Sheilagh C. Ogilvie, Jaroslav Pažout, Vladimír Růžek, Monika Sedláková, Alexandra Špiritová, Vlasta Valeš
Lektorace jednotlivých příspěvků:	Václav Babička, Jana Čechurová, Ivana Ebelová, Jan Kahuda, Jana Konvičná, Jitka Křečková, Zlatuše Kukánová, Lenka Matušíková, Vlasta Měšťánková, Vladimír Růžek, Pavel Sedláček, Helena Sedláčková, Libuše Váňová, Milan Vojáček, Klára Woitschová
Překlad a úprava německých resumé:	Jaroslav Kolářný
Grafická úprava, sazba, návrh obálky:	Martina Vilímová

Vydal Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4 v roce 2010.

<http://www.nacr.cz>

Výtiskl Národní archiv.

Vydání první.

Počet stran: 418

ISBN 978-80-86712-83-3

ISSN 1211-9768

